

רבי יוסלמן מרוסיהיים

תרגום עברי של הסיפור ההיסטורי מתקופת הרפורמציה

מאיר (מרקוס) להמן

תרגום עברי של הרומן ההיסטורי לפי הדפוס הגרמני הראשון, עם הערות המחבר וסימוני עמודים המאפשרים לעבור אל המקור.

מקור

Marcus Lehmann, Rabbi Josefmann von Rosheim: Eine hiftorische Erzählung ,aus der Zeit der Reformation, I.-II. Theil, Frankfurt a. M.: J. Kauffmann 1879-1880

מהדורה

פרויקט אבן תיבון

תאריך

2026-09-03

זכויות

רישיון קריאייטיב קומונז ייחוס (CC BY 4.0)

מזהה

urn:uuid:46f2d475-a934-4cd2-a9d5-04675b27a738

פתח דבר

רבי יוסף בן גרשון מרוסהיים, הנקרא בדרך כלל רבי יוסלמן או יוסל מרוסהיים, ניצב במקום יוצא דופן בתולדות יהודי גרמניה בראשית העת החדשה. הוא לא היה רק רב ולא רק גיבורן של אגדות הצלה. הוא היה סוחר, תלמיד חכם, מנהיג ציבור, שתדלן ונושא ונותן, שעבר שוב ושוב בין קהילות יהודיות, מועצות ערים, חצרות נסיכים, אספות המעמדות וחצר הקיסר. בשעה שיהודים נדרשו להגן על זכותם לשבת בעיר, לסחור, לנוע בדרכים, להחזיק בספריהם או אף להישאר בחיים, נקרא יוסלמן לדבר בשמם. הוא ניסח טענות, השיג כתבי חסות, התווכח על סמכויות ושיפוט, אסף ידיעות וכספים, וניסה להפוך חסד זמני לזכות מוכרת ולצו מחייב.

במקורות הוא מופיע בתארים שונים, ובהם תואר שאפשר לתרגמו בקירוב כ"פרנס ומנהיג של כלל היהודים בארץ אשכנז" או כ"מפקד יהדות הקיסרות". אין להבין מכאן שכיהן במשרה הדומה לנציג נבחר של ימינו, ואף לא שכל יהודי האימפריה קיבלו עליהם תמיד את מרותו. כוחו נשען על אמון שרכש בקהילות, על יכולתו לגייסן לפעולה משותפת, על הכרה שניתנה לו מידי שליטים, ועל מיומנות נדירה בעולם המשפט והדיפלומטיה של הקיסרות. ואף על פי כן, עצם יכולתו להתייצב לפני הקיסר בשם קהילות רבות סייעה להציג את יהודי האימפריה לא כאוסף מקרי של תושבים נסבלים בערים שונות, אלא כציבור מובחן בעל תביעות, חובות וקול פוליטי.

בין הקיסר לעיר

העולם שבו פעל יוסלמן אינו דומה למדינה ריכוזית בת זמננו. "הקיסרות הרומית הקדושה" הייתה מארג מסועף של סמכויות חופפות ומתחרות: קיסר ומלך, נסיכים בוחרים, דוכסים ורוזנים, בישופים ואבות מנזרים, אבירים, ערים קיסריות חופשיות ובריתות אזוריות. חוק, מנהג, זיכיון מקומי, כתב חסות וצו קיסרי התקיימו זה לצד זה, ולא תמיד אמרו אותו דבר. החלטה מיטיבה של הקיסר לא הבטיחה בהכרח את צייתה של מועצת עיר; עוינות מקומית יכולה להיבלם בידי נסיך, אך גם להתגבר בחסותו; ואותו שליט עצמו עשוי היה להגן על יהודים בשעה אחת ולסחור בזכויותיהם בשעה אחרת.

משום כך אין לדבר על "מדיניות גרמנית" אחת כלפי היהודים בתקופה זו. חייהם נקבעו במפגש המשתנה בין רשויות רבות. זכות הישיבה הייתה לעיתים זמנית ותלויה בתשלום; דרכים וגשרים גבו מהם מסים מיוחדים; מקצועות רבים היו סגורים בפניהם; חובות כספיים שימשו שוב ושוב עילה להסתה, לסחיטה או לגירוש. עלילות רצח פולחני וחילול לחם הקודש יכלו להוליד מאסר, עינויים והוצאה להורג. בעת מלחמה, מרד או התפוררות הסדר המקומי היו הקהילות הפזורות יעד קל במיוחד. יוסלמן למד לפעול דווקא בתוך הפיצול הזה: להציב צו קיסרי מול החלטת עיר, לעמת זכות עתיקה עם דרישה חדשה, לגייס יריבות בין בעלי שררה, וליצור מרחב הגנה במקום שבו לא היה שלטון יחיד שאפשר לפנות אליו.

גם המונח "חסות" טעון הבהרה. חסות הקיסר לא הייתה אזורחות שווה, אלא מערכת שבה הבטיח בעל השררה הגנה תמורת תשלומים ושירותים, ובד בבד טען ליזכות לפקח, למסות ולהעניש. כתב זכויות יכול היה להגן על קהילה מפני גירוש שרירותי או מס מיוחד, אך עצם הצורך לחדשו העיד על שבריריות

מעמדה. ליהודים הייתה אפוא סיבה טובה להיאחזו בסמכות הקיסרית, גם כאשר אותה סמכות עצמה ראתה בהם מקור הכנסה. הרומן משקף את הסתירה הזאת: החותם והחתימה עשויים להציל, אך רק אם נמצא מי שיזכיר את תוקפם וכריח רשות מקומית לכבדם.

הרומן פורש את פעולתו על רקע התמורות הגדולות של המאה השש־עשרה: הרפורמציה והמאבק סביב מרטין לותר, מלחמת האיכרים, אספות הקיסרות, המלחמות בין בתי מלוכה והלחץ העות'מאני על אירופה המרכזית. מאורעות אלה אינם תפאורה בלבד. כל משבר שינה את מאזן הכוחות שבתוכו נאלצו היהודים לחיות. הוא פתח לעיתים אפשרות חדשה למשא ומתן, ובאותה נשימה גם איום חדש. זוהי אחת האמיתות ההיסטוריות העמוקות שהספר מיטיב להמחיש: ביטחוננו של מיעוט עשוי להיות תלוי לא רק בחוק הכתוב, אלא גם בזהות האדם שמפרש אותו, במאבק בין שתי רשויות וביכולת להגיע ברגע הנכון אל המקום שבו מתקבלת ההחלטה.

בין התעודה לדמיון

יוסלמן ההיסטורי נראה לנו בבהירות רבה יותר מרבים מבני זמנו. שרדו חיבורים עבריים מפרי עטו, ובהם רשימה קצרה בעלת אופי אוטוביוגרפי; נותרו גם תקנות, בקשות, כתבי חסות, תעודות וחתימות הקשורים בפעילותו. המקורות האלה מאפשרים לעקוב אחר כמה משליחויותיו, אחר המאבקים שניהל ואחר האופן שבו הבין את אחריותו הציבורית. אולם הם מספרים הרבה יותר על מעשיו הפומביים מאשר על חייו הפרטיים. הם אינם מוסרים לנו תמונה רצופה של ילדותו ושל חינוכו, של ביתו ומשפחתו, של שיחותיו בדרך, של פחדיו ושל הכרעותיו ברגעי משבר.

גם במקום שבו המקור מעיד על מאורע אין הוא מספק בהכרח את הסיפור שהקורא מבקש לשמוע. רישום קצר עשוי לומר שיוסלמן נסע לאספה, השיג צו או סייע לקהילה, בלי לתאר את הדרך, את המכשולים, את בני שיחו ואת המחיר הנפשי של המעשה. תעודה משפטית מנסחת תוצאה, לא את הדרמה שהולידה אותה. הפער בין רישום למעשה, ובין פעולה ציבורית לחיים שלמים, הוא המרחב שאליו נכנס להמן. משום כך מועיל לשאול לאורך הקריאה שתי שאלות נפרדות: מה ידוע שיוסלמן עשה, וכיצד בחר להמן להסביר, לחבר ולהמחזיז את המעשה.

כאן מתחילה מלאכתו של הסופר. ברומן שלפנינו יש איים של תיעוד בתוך ים של שחזור ספרותי. להמן מביא לעיתים תעודות באריכות מרובה, נשען על שמות, תאריכים ומאורעות בני הזמן, ואף מציין מקורות שבהם השתמש. אך מרקם תיעודי אינו הוכחה תיעודית. שיחות פרטיות, מזימות, מסעות, מפגשים דרמטיים, התחפשויות, הצלות וקשרים סיבתיים בין מאורעות עשויים להיות פרי המצאתו של המחבר או סידור חופשי של חומר היסטורי. הופעתה של דמות היסטורית בסצנה אינה הופכת את הסצנה לעדות היסטורית.

אזהרה זו חשובה במיוחד במפגשים שמעמיד הספר בין יוסלמן לבין יוהנס פֶּפֶרְקוֹרְן, יוהן רויקלין, מרטין לותר והקיסר קרל החמישי, ובתיאור השפעתו של יוסלמן על ההכרעה בעניינו של לותר באספת וורמס. הסצנות הללו מעניקות לרומן את כוחו, ולעיתים הן מבטאות בחדות את הבנתו של להמן את התקופה; אין לקרוא אותן משום כך כדין וחשבון של עד ראיה. הספר אינו ביוגרפיה מדעית שהתחפשה לרומן, ואף אינו בדיה גמורה שלבשה תלבושת היסטורית. זהו רומן היסטורי בן המאה התשע־עשרה, הבנוי סביב גרעין תיעודי ממשי ורב־ערך.

יוסלמן של מאיר להמן

מחבר הספר, הרב מאיר — מרקוס — להמן, היה רב אורתודוקסי גרמני, מחנך, עיתונאי וסופר. הוא ייסד וערך את השבועון דער איזראעליט, מן הבמות המרכזיות של האורתודוקסיה היהודית בגרמניה במאה התשע־עשרה. מפעלו הספרותי השתייך לעולמה של הנאו־אורתודוקסיה: ניסיון להשתמש בהשכלה היסטורית, בעיתונות ובצורות הספרות המודרנית לא כדי להתרחק מן המסורת, אלא כדי לחזק נאמנות לה, להעניק לקוראים ביטחון בזהותם ולהציג דמויות מופת יהודיות בתוך ההיסטוריה הכללית.

רבי יוסלמן מרוסהיים הופיע תחילה בהמשכים בדער איזראעליט בשנים 1878–1879, ואחר כך ראה אור בשני כרכים, בשנים 1879–1880. מוצאו הסדרתי ניכר היטב במבנהו: פרקים קצרים יחסית, תפניות חדות, סיומי מתח, אויבים החוזרים לבמה, מסעות והתחפשויות, הצלה ברגע האחרון וצירופי מקרים הנושאים חותם של השגחה. הקורא בן זמננו עשוי למצוא בהם לעיתים עודפות מלודרמטיות; בעיני קהל קוראיו הראשון הם היו גם המנגנון שהוליד סיפור היסטורי רחב לאורך חודשים רבים ושם וקשר את ההרפתקה אל המסר הדתי והמוסרי.

הבחירה ברומן היסטורי אפשרה ללהמן לעשות דבר שעיון מלומד לבדו התקשה לעשות: להכניס משפחה יהודית אל חדרי הדיונים של ההיסטוריה האירופית ולהראות כיצד החלטה מדינית גדולה נראית מן הבית, מבית הכנסת ומן הדרך. הוא מציב את קוראיו לא רק מול קיסרים ומלומדים מפורסמים, אלא גם מול שליחים עייפים, קהילות חרדות ואנשים המבקשים להמשיך בחיי היום־יום. בכך הוא מעניק לעבר היהודי רוחב ועלילה, אך גם מכפיף אותו

לכללי הסיפור החינוכי. המתח בין שתי התנועות האלה — השבת היהודים אל מרכז הבמה ההיסטורית ועיצובם לפי צורכי המופת — מלווה את הספר כולו.

להמן אינו מסתפק במילוי החללים שבתולדות חייו של יוסלמן. הוא מעצב אותו כדמות המופת של מדינאי אורתודוקסי: תלמיד חכם שאינו פורש מן העולם, איש מעשה שאינו מקריב את ההלכה על מזבח התועלת, נושא ונותן חריף שאינו מבקש שררה לעצמו, ומנהיג המוכן לסכן את גופו ואת ממונו למען אחרים. גיבורו לומד תורה, קורא תעודות, מבין בני אדם, משוחח עם שליטים ומחשב את צעדיו הפוליטיים; אצל להמן אין ניגוד בין העולמות האלה. אדרבה, חכמת התורה והנאמנות למצוות הן המקור לעמידתו הציבורית, והשתדלנות עצמה נעשית עבודת קודש.

מכאן גם החוטים הרעיוניים החוזרים לאורך הספר. קהילות מפוזרות חייבות לערוב זו לזו; לימוד זקוק לתבונה מדינית כדי לפעול בעולם; החוק הקיסרי הוא מחסה נחוץ אך שברירי מפני אלימות מקומית; קנאות המונים ותנועות סוחפות עלולות למחוק אחריות אישית; וההשגחה האלוהית פועלת לא מחוץ להיסטוריה בלבד, אלא גם באמצעות מסמך שנשמר, שליח שהגיע בזמן, אומץ לב, תושייה ומשא ומתן. מול יוסלמן מציב להמן שוב ושוב מומרים, אופורטוניסטים ובני קהילה חסרי משמעת. הניגוד ביניהם חד ולעיתים פשטני, אך הוא מגלה מה ביקש המחבר ללמד את קוראיו על נאמנות ועל אחריות הדדית.

יוסלמן של הרומן מדבר אפוא בשני זמנים. דבריו שייכים, בתוך העלילה, לעולם הרפורמציה והקיסרות; אך הם פונים גם אל יהודי גרמניה בשנות השבעים של המאה התשע־עשרה. שאלות של השתייכות יהודית, נאמנות

אזרחית, רפורמה דתית, חינוך והיחס בין השתלבות בחברה הסובבת לבין שמירת המסורת העסיקו את להמן ואת קוראיו לא פחות משהעסיקו את גיבוריו. אין פירוש הדבר שכל פרט בספר הוא אלגוריה אקטואלית פשוטה. פירוש הדבר שהעבר המוצג כאן נבחר ועוצב מתוך ויכוח חי בהווה של המחבר.

דווקא משום כך ראוי להקשיב גם לאופייה הכפול של הנאמנות הפוליטית בספר. יוסלמן של להמן יכול לראות עצמו בן נאמן לארץ הגרמנית ובה בעת לעמוד בתקיפות כנציגו של ציבור יהודי החוצה גבולות של נסיכויות וערים. הסולידריות היהודית אינה מוצגת כבגידה בסדר המדיני, והנאמנות לשליט אינה דורשת ויתור על זהות נבדלת. זוהי תשובה ספרותית לשאלה שהעסיקה את יהדות גרמניה בימי להמן: כיצד להיות שותף בחברה הכללית בלי להפוך את השותפות למחיקה עצמית. תשובתו של הספר חד־משמעית — השתלבות ראויה נשענת על עמוד שדרה דתי, על חינוך ועל מוסדות קהילה איתנים.

לקרוא גם בעין ביקורתית

המרחק שבין זמנו של יוסלמן, זמנו של להמן וזמנו שלנו מחייב קריאה קשובה. הספר מרבה להציב גיבורים אידיאליים מול רשעים מלודרמטיים, ולעיתים מעניק לבני קבוצות שלמות תכונות מוסריות אחידות. תיאוריו של מומרים ושל נוצרים, תפיסותיו בדבר נשים ותפקידי מגדר, והדיון שלו בהלוואה בריבית, בעוני ובמשמעת קהילתית נושאים את חותם הנחותיו והפולמוסים של המחבר. יש בספר נוצרים הגונים ואמיצים, כשם שיש בו יהודים נכשלים; ואף על פי כן, לא תמיד מורכבות זו גוברת על התבנית החינוכית החדה. אין צורך לטשטש את המקומות האלה כדי להעריך את הספר, וגם אין צורך לצמצם

אותו אליהם. מוטב לראות בהם חלק מן האופן שבו רומן יהודי-אורתודוקסי במאה התשע-עשרה בנה עבר שימושי לקוראיו.

הדבר נכון גם לתמונתו החברתית של הספר. להמן מגלה רגישות של ממש למצוקתם של יהודים עניים ולסכנות שנולדו מהדרתם ממקצועות רבים, אך פתרונותיו נשענים לא פעם על נדיבותם ועל משמעתם של יחידים למופת. נשים ממלאות תפקידים חשובים בעלילה ומפגינות תושייה ונאמנות, אולם אופק חייהן נקבע בדרך כלל בתוך מוסכמות המשפחה של זמנו. קריאה היסטורית אינה מחייבת לאמץ את המוסכמות האלה, כשם שקריאה ביקורתית אינה מחייבת להתעלם מכוחן הספרותי של הדמויות.

על התרגום והמהדורה

התרגום שלפנינו מבוסס על מהדורת הספר הראשונה: הכרך הראשון שנדפס בפרנקפורט על המיין בשנת 1879 והכרך השני משנת 1880. מהדורת 1925 שימשה עד נוסח משני בלבד. היא אינה הדפסה חוזרת גרידא, אלא סידור מחודש שיש בו שינויי כותרות, פיסוק וסדר מילים ואף השמטות; על כן לא הועדפה על פני הנוסח שראה אור בחיי המחבר ובסמוך לפרסום הסדרתי. חריג אחד מסומן בגוף התרגום: בכרך השני נקטע הנוסח באמצע איגרת בעמ' 318 ומתחדש בעמ' 321, ושני עמודי התוכן החסרים הושלמו ממהדורת 1925.

לספר קיים תרגום עברי קודם, שנדפס בשם רבי יוסלמן: סיפור היסטורי וברשומת הספרייה הלאומית נרשם המתרגם כ"פ' הירש". תרגום זה לא עמד לפנינו בעת הכנת המהדורה הנוכחית, לא נועצנו בו ולא השתמשנו בו; לפיכך אין הנוסח המוגש כאן תיקון שלו או עיבוד שלו, ואין בדברים אלה משום

הערכה של דרכו או של מעלותיו. זהו תרגום עצמאי שנעשה במישרין מן הדפוס הגרמני הראשון.

מטרת הנוסח העברי היא לאפשר קריאה סיפורית שוטפת, ובה בעת לשמור ככל האפשר על ההבדלים שהספר עצמו מבקש לסמן: בין קולו המספר של להמן לבין תעודה מצוטטת, בין עברית שמקורה בכתב יהודי לבין גרמנית של לשכה קיסרית, ובין גוף הסיפור לבין הערות המחבר. שמות, תארים ומוסדות לא הומרו תמיד במונחים ישראליים מוכרים. נשמרה בהם מידה של זרות היסטורית, מפני שתרגום חלק מדי עלול ליצור עולם מודרני שלא היה ולא נברא. במקומות שבהם להמן עצמו מעתיק מסמך או מביא מקור עברי, מבקשת המהדורה להזכיר לקורא שהרומן נע ללא הרף בין סיפור, דרשה, פולמוס וארכיון.

שלוש דמויות עומדות אפוא בפתח הספר: יוסלמן ההיסטורי, שאפשר לשחזר את פועלו רק מתוך מקורות חלקיים; יוסלמן של להמן, גיבור ספרותי שנוצר בגרמניה של המאה התשע־עשרה; ויוסלמן הנקרא עתה בעברית, בתוך מהדורה חדשה ובזמן אחר. ההבחנה ביניהם אינה מחלישה את הסיפור. היא מאפשרת לקרוא אותו במלוא עושרו — כעדות לפועלו החרגי של מנהיג יהודי בראשית העת החדשה, כיצירה המספרת על עולמה הרוחני והפוליטי של האורתודוקסיה הגרמנית, וכרומן רחב ידיעה על חיים יהודיים הנתונים שוב ושוב בסכנה ונשענים שוב ושוב על זיכרון, אחריות ואומן.

מאת פרויקט אבן תיבון

תוכן העניינים

3.....	פתח דבר.....
18.....	כרך ראשון.....
19.....	פרק א.....
24.....	פרק ב.....
30.....	פרק ג.....
37.....	פרק ד.....
43.....	פרק ה.....
48.....	פרק ו.....
55.....	פרק ז.....
59.....	פרק ח.....
64.....	פרק ט.....
69.....	פרק י.....
74.....	פרק יא.....
81.....	פרק יב.....
86.....	פרק יג.....
90.....	פרק יד.....
96.....	פרק טו.....
102.....	פרק טז.....

109.....	פרק יח
113.....	פרק יח
118.....	פרק יט
122.....	פרק כ
127.....	פרק כא
133.....	פרק כב
138.....	פרק כג
143.....	פרק כה
149.....	פרק כה
155.....	פרק כו
159.....	פרק כז
163.....	פרק כח
168.....	פרק כט
173.....	פרק ל
177.....	פרק לא
182.....	פרק לב
187.....	פרק לג
192.....	פרק לד
197.....	פרק לה
203.....	פרק לו

209.....	פרק לז
214.....	פרק לח
219.....	פרק לט
224.....	פרק מ
230.....	פרק לט
234.....	פרק מב
239.....	פרק מג
246.....	פרק מד
251.....	פרק מה
256.....	פרק מו
262.....	פרק מז
267.....	פרק מח
273.....	פרק מט
280.....	פרק נ
286.....	פרק נא
292.....	פרק נב
298.....	פרק נג
303.....	פרק נד
308.....	כרך שני
309.....	הספר השני — פרק א

314.....	הספר השני — פרק ב
319.....	הספר השני — פרק ג
324.....	הספר השני — פרק ד
329.....	הספר השני — פרק ה
335.....	הספר השני — פרק ו
341.....	הספר השני — פרק ז
347.....	הספר השני — פרק ח
352.....	הספר השני — פרק ט
357.....	הספר השני — פרק י
362.....	הספר השני — פרק יא
367.....	הספר השני — פרק יב
372.....	הספר השני — פרק יג
377.....	הספר השני — פרק יד
383.....	הספר השני — פרק טו
393.....	הספר השני — פרק טז
398.....	הספר השני — פרק טז
403.....	הספר השני — פרק יח
408.....	הספר השני — פרק יט
413.....	הספר השני — פרק כ
419.....	הספר השני — פרק כא

424.....	הספר השני — פרק כב
429.....	הספר השני — פרק כג
435.....	הספר השני — פרק כד
441.....	הספר השני — פרק כה
447.....	הספר השני — פרק כו
452.....	הספר השני — פרק כז
456.....	הספר השני — פרק כח
461.....	הספר השני — פרק כט
467.....	הספר השני — פרק ל
475.....	הספר השני — פרק לא
482.....	הספר השני — פרק לב
488.....	הספר השני — פרק לג
494.....	הספר השני — פרק לד
499.....	הספר השני — פרק לה
504.....	הספר השני — פרק לו
512.....	הספר השני — פרק לז
519.....	הספר השני — פרק לח
525.....	הספר השני — פרק לט
532.....	הספר השני — פרק מ
538.....	הספר השני — פרק מא

544.....	הספר השני — פרק מב
552.....	הספר השני — פרק מג
558.....	הספר השני — פרק מד
563.....	הספר השני — פרק מה
569.....	הספר השני — פרק מו
575.....	הספר השני — פרק מז
581.....	הספר השני — פרק מח
590.....	הספר השני — פרק מט
597.....	הספר השני — פרק נ
604.....	הספר השני — פרק נא
609.....	הספר השני — פרק נב

כרך ראשון

פרנקפורט על המיין, 1879

פרק א

I.

[1] רבי יוסלמן מרוסיה. סיפור היסטורי.^א

[2] שוב השתוללה אימת המלחמה ברחבי המולדת הגרמנית. הדוכס גאורג העשיר מבואריה־לנדסהוט מת (באחד בדצמבר 1503), ומאחר שלא הניח אחריו צאצאים זכרים קבע כי חתנו, רוברט רותן הפפאלץ, בנו של הנסיך הבוחר פיליפ מן הפפאלץ, יירש את ארצו. הוא עשה כן למרות הסכמי הירושה הקיימים, ששללו ירושה דרך האשה ושלפיהם היו הדוכסים אלברכט וולפגנג מבואריה־מינכן היורשים החוקיים היחידים. כיוון שרוברט ואשתו אליזבת השתלטו בכוח על נחלות בואריה־לנדסהוט, הגישו קרובי המשפחה מן השושלת הזכרית תביעה לפני הקיסר מקסימיליאן הראשון. הקיסר פסק לטובתם, ומשלא נשמעו לפסק דינו הטיל את חרם האימפריה על רוברט ועל אביו, הנסיך הבוחר פיליפ. בעקבות ההכרזה פרצה מלחמה עזה והרסנית. לא הדוכסים אלברכט וולפגנג בלבד, אלא גם הברית השואבית, יחד עם מקצת חילות הקיסר, תקפו בעוז ובחורבן את חבלי לנדסהוט. בה בעת פלש צבאו של המרקגראף מברנדנבורג, מאוחד עם חילות העיר הקיסרית החופשית נירנברג,

א. המקורות ששימשו אותנו בסיפור זה הם אלה: החיבור העברי יוסף אמן; La France *Israélite* מאת פרמולי; פירוש שטרם נדפס על ספר הזהר, מאת נכדו של רבי יוסלמן, רבי אליהו המכונה בעל שם; יומנו של רבי יוסלמן (בלשון העברית), השמור בכתב יד באוקספורד, ואשר הספרן שם, ד"ר גוֹבֶאָוֶאָר, הואיל בטובו לשלוח לנו העתק ממנו; עוד שורה ארוכה של תעודות שטרם נדפסו מארכיוני שטוטגרט, קרלסרוהה, הנאון, אוֹבֶרְהַיִם, שְׁלֶזְוִיטְאדֶט וכו'; ולבסוף מספר רב של חיבורים היסטוריים, ספרי זיכרונות ואוספי תעודות בעברית, בלטינית, בגרמנית, בצרפתית ובאנגלית.

אל הפפאלץ העילית; הדוכס אולריך מוירטמברג והלנדגרף וילהלם מהסן תקפו מכיוונים שונים את הפפאלץ התחתית, ואילו הלנדסקנכט של הקיסר מקסימיליאן כבשו את נחלות נסיכות הפפאלץ באלזס ובוונדגאן.

[3] |4| עם נחלות נסיכות הפפאלץ באלזס נמנתה גם העיירה רוסהים, עיירה נאה ושוקקת מלאכה בקרבת שְלֵטְשְטאדט, השוכנת בעמק מוֹגֶל היפה. מעיינות המרפא שלה, שחולים מקרוב ומרחוק הרבו לפקוד ברצון, בתי אריגת הכותנה שלה, נפחיות העוגנים ושאר בתי המלאכה הקנו לה רווחה. אולם אוצרה הגדול ביותר של רוסהים, שכיית החמדה היקרה לה מכול באותה עת, היה יהודי ושמו יוסלמן בן גֶרְשֹׁן, למשפחת לואֶזס. משפחת לואֶזס הייתה מן המפורסמות בישְרָאָל.³ אבי המשפחה היה רבי שְלֵמָה יצחקי, הפרשן הגדול של המקרא והתלמוד — רַשִׁי. מן המשפחה הזאת יצאו תלמידי חכמים ואנשי קודש רבים, ולא פעם חתמו בדמם על נאמנותם לאמונתם ומסרו את חייהם על קידוש השם. מוצאה היה מן העיר לואֶן שבדרום צרפת, ולאחר גירוש יהודי צרפת בשנת 1395 התיישבה באַנְדִינְגֶן שבִּלְוִיִן. כאן ציפה לה קץ בלהות. בשנת 1471 צצה אחת מאותן עלילות מחיירות שבעטיין נשפך דם יהודי נקי כה רב. נטען כי היהודים הרגו ילד נוצרי כדי להשתמש בדמו בחג הפסח. די היה בטענות אוויליות ומטורפות שכאלה כדי להצית את הרדיפות האיומות ביותר. רבי גֶרְשֹׁן, אביו של רבי יוסלמן, ושלשה מדודיו נכלאו; רבי גֶרְשֹׁן

ב. האם קיימים גם כיום צאצאים למשפחה זו, שהייתה מפורסמת כל כך לפני? ספר הזיכרון של מיינץ מעלה על נס את זכרו של נין גיבור סיפורנו, שגם שמו היה רבי יוסלמן והוא הצטיין ביראת שמים ובלמדנות; הוא מת בשנת 1671. גם ספרי הזיכרון של וֶרְמֶס מזכירים נינה. אם מי מקוראינו הנכבדים יודע דבר על צאצאי רבי יוסלמן, או אף מחזיק באחד מחיבורי הרבים שבכתב יד, שהיו נפוצים מאוד באֶלְזֶס בייחוד, או בחיבורי בנו רבי מֶשֶׁה, שחי בפרנקפורט על המיין, או בחיבורי נכדו, המקובל הנודע רבי אֶלְיָהוּ בַּעַל שֵׁם (הנוכח בְּצֶמַח דָּוִד ובשם הגדולים), שמת כרבה של וֶרְמֶס בשנת 1636 — נבקש שיאיל למסור לנו את הידוע לו.

הצליח להימלט. מפי האחרים חילצו בעיניים נוראים הודאות שלא היה בהן שמץ של אמת; הם הועלו על המוקד.

[5] [6] [7] אביו של רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן נמלט לַאֲלֵס והתיישב באוֹפֶרְנֶהִים (אוֹפֶרְנַאי), אך גם כאן לא ניתנה לו מנוחה לאורך ימים. בימי הביניים לא היו צבאות קבע. כשנלחמו הנסיכים איש ברעהו, גייסו שכירי חרב ובתום המלחמה שבו ופיטרו אותם. הלוחמים המשוחררים האלה, בלא שטר, בלא פרנסה ובלא לחם, היו משוטטים בארץ לעיתים קרובות, שודדים ובוזזים. יותר מכול סבלו מהם היהודים העניים וחסרי המגן. כך אירע ליהודי אֶלְס בשנת 1477. לאחר תום המלחמה בקרל הנועז, שנפל בקרב נַאָסִי, שחרר לוֹאִי האחד עשר מלך צֶרְפֶּת את השווייצרים ששכר לשירותו. בדרכם חזרה למולדתם החליטו בני העוולה לזכות תחילה בשלל רב במאמץ מועט. הם התנפלו על יהודי קְלֶטְשְטָדְט, בֶּרְנֶהִים, קֵיִינְסְבֶּרג, בִּישֶׁהִים, אֶמְרֶסוֹיִלְר, דִּירְקֶהִים, קולמר ואֶנְסִיסֶהִים, שדדו אותם והרגו את מי שסירב להמיר את דתו לנצרות. שבעים וארבע נפשות — ובהן רבנים, נשים, בחורים, בתולות, נערים וילדות קטנות — קידשו אז את שם האלוהים והעדיפו מוות על המרת דתן. רק שישה גברים קיבלו עליהם את הטבילה מאונס, אך חמישה מהם שבו אחר כך לאביהם שבשמים; רק אחד, שכבר קודם לכן התבלט לרעה בחיי קלות דעת וחוסר יראת שמים, התרחק מן היהדות לצמיתות ולימים מת כנוצרי בקולמר. — יהודים רבים, ובהם רַבִּי גֵרְשֹׁן אביו של רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן וכל בני משפחתו, נמלטו אל מבצר לִיֶּצְלֶשְטֵיין. ואף שסבלו שם הרבה מרעב, מצמא ומקור — היה זה בחודש ינואר, והחורף היה קר מכל שזכר אדם — ניצלו חייהם ורכושם שהביאו עמם לא נפגע. — רע מזה היה גורלם של אחרים, שנמלטו אל ההרים כדי להסתתר שם מפני רודפיהם. הקור הבריא אותם מן ההרים אל העיירה דִּירְקֶהִים שבאֶלְס. שם

התחננו לפני תושביה הנוצרים של העיירה שיסתירו אותם. תחילה חסו התושבים על האומללים והכניסום לבתיהם, אך כשקרבו הרודפים חששו לחייהם ולרכושם והסגירו את היהודים המסכנים לשכירי החרב הפראים. האומללים נשדדו, ואחר כך ביקשו לכפות עליהם להתנצר; אבל כולם, בלא יוצא מן הכלל, אפילו הנערים והילדות הקטנים, הודיעו כי יעדיפו למות. עם זאת נפלו ארצה, בכו והתחננו כי יחוסו על חייהם ולא ישפכו דם נקי. אז העניקה תאוות הבצע של שכירי החרב, שהייתה חזקה אף מתאוות הרצח שלהם, ארכה קצרה לאומללים. „אם עד מחר בצהריים, בשעה הזאת”, אמר המפקד, „תפדו את עצמכם בשמונה מאות גולדן זהב — עשרה גולדן זהב לנפש — יינתנו לכם חייכם לשלל.” כך דיבר המפקד, אולם סיכויי ההצלה של האומללים היו קלושים, שהרי כל היהודים מקצה לקצה נהרגו, נשדדו או ברחו. — העיר מִילְהָאוּזֶן נעלה את שעריה לפני שכירי החרב, וכך ניצלו יהודיה מן הרדיפה. בעיר הזאת חי איש ירא שמים, אציל ואמיד ושמו יְהוֹדָה בְּאִמִּיס. כששמע על רצח אחיו לאמונה, התאבל, קרע את בגדיו וישב על הארץ עם כל בני ביתו, כדרך שמתאבלים על קרוב שהמוות לקחו. אל יְהוֹדָה בְּאִמִּיס הגיעה הידיעה על העומדים למות בְּדִירְקֶהִים. מיד אסף את כל הכסף המזומן שהיה ברשותו, ואף מכר זהב ותכשיטים עד שנצטברו בידו שמונה מאות גולדן זהב. את הכסף מסר למשרתו, מְרִדְכִי שמו, וציווה עליו לצאת לדרך אל דִּירְקֶהִים ולפדות את השבויים. — בינתיים חלף המועד שהעניק מפקד שכירי החרב, ושמונים נפשות המתינו בדומייה ובהשלמה עם דין שמים למות מידי מרצחים. שני גברים נועדו להישחט ראשונים: האחד ושמו בֶּנֶט (בְּנִדִיקֶט), והאחר תלמיד חכם, איש נכבד ורם מעלה ושמו רַבִּי צִדִּיק. הם כרעו ברך, אמרו וידוי וחשפו את צווארם לחרב הרצח של האנשים הגסים. לפתע נשמעה קריאה: „עצרו, עצרו! הבאתי את כסף הפדיון!” היה זה המשרת הנאמן מְרִדְכִי; כל

הלילה וכל שעות הבוקר הלך בלי לתת מנוחה לנפשו. עתה נפל לרגלי המפקד והניף אל על את השק הכבד המלא זהב. והשודדים נהגו ביושר: הם נטלו את הכסף ושחררו את השבויים. מְרַדְכִי הנאמן הוביל אותם אל בית יְהוֹדָה בְּאִמִּיס בְּמִיֶּלְהָאוֹן, ושם התאוששו מכל התלאות שעברו עליהם. רק בְּנָט, שכבר ראה את החרב שלוחה אל צווארו, איבד את קולו מרוב אימה ורק כעבור חצי שנה שב אליו הדיבור. גדולה הייתה שמחת יְהוֹדָה בְּאִמִּיס על שזכה להציל את חייהם של בני אדם רבים כל כך. הוא סיפק לניצולים את כל צורכיהם ולא הניח להם לצאת עד שחלפה כל סכנה ואחרון שכירי החרב השווייצרים הסתלק. ואלוהים בירך את האיש האציל בעושר רב ובכבוד רב, אותו ואת צאצאיו; שכן מי שמסכן את חייו ואת רכושו כדי להציל נקיים ממוות — אוכל פירותיו בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא.

כשעזב רַבִּי גִרְשׁוֹן לֹאֶנְס את מבצר לִיֶּצְלֶשְׁטֵיין, לא שב לאוֹבֶרְנֶהִים אלא התיישב ברוֹסְהִים. שם נולד לו בן, והוא קרא את שמו יוֹסֵף — וכינויו יוֹסֶלְמָן. יוֹסֵף זה עתיד היה להיות, כיוֹסֵף הראשון בשעתו בארץ מִצְרַיִם, למושיע, למציל ולמכלכל של עמו.

פרק ב

II.

[8] לא נשתמרה לנו כל ידיעה על ראשית נעוריו של רבי יוסף קארו; אפילו שנת לידתו אינה ידועה לנו. אולם מאחר שלפי רשימותיו שלו טרם נולד בשעה שנמלטו הוריו לליצ'קשטין (1477), ואילו בראשית סיפורנו, בימי מלחמת הירושה של פואן-ה'לנדסהוט בשנים 1503, 1504 ו-1505, כבר עמד בראש משק בית משלו והיה איש נכבד — יש להניח שנולד זמן קצר לאחר שהשתקעו הוריו ברוסיה, כלומר בערך בשנת 1478.^א גם איננו יודעים מי היה רבו בתלמוד ובקבלה. מכל מקום, ודאי זכה כבר בצעירותו להוראה מעולה בשתי החכמות הקשות האלה, שכן בשנים מאוחרות יותר הוכר ברבים כאחד מגדולי חכמי התלמוד. אין להקל ראש במשמעות הדבר בתקופה שבה פרחו רבי משה פירב, רבי יוסף קארו, רבי יצחק גראמה, דון יצחק אברבנאל, רבי שלמה לוריא ורבים אחרים ששמם יצא לתהילה כמותם. מהערה שכתב נכדו של רבי יוסף קארו, רבי אליהו לואנס הנודע והמכונה בעל שם, בהקדמתו לפירוש הזוהר אדרת אליהו שטרס נדפס, רשאים אנו להסיק כי אביו של רבי יוסף קארו, רבי גרשון, הוא שלימדו תורה שבכתב ותורה שבעל פה וכן קבלה.

פליטים באו לרוסיהם ובפיהם בשורת אימים: גדודי נסיכות הפפאלץ הוכו, והלנדסקנקט המנצחים שבשירות הקיסר מתקרבים אגב שוד וביזה היישר אל רוסיהם; בתוך שעות מעטות כבר יהיו שם. אז כינס רבי יוסף קארו את היהודים המקוננים והמתייפחים.

א. כלומר, לפני ארבע מאות שנה בערך.

9] „ידידיי”, פנה אליהם, „הקינה והנהי לא יועילו לנו. בעזרת האל עלינו לנסות להעביר מעלינו את הרעה המאיימת. רבים מכם עוד זוכרים את הצרה והיגון שהביאו שכירי החרב השווייצרים של מלך צרפת על אבותינו. היום מאיים עלינו דבר דומה, ואולי אף גרוע ממנו. על כן עצתי היא שנצא לקראת שכירי החרב של הקיסר ונכרות עמם ברית. אולי נצליח לרצותם בחלק מרכושנו.”

„אֲנִי הַגִּבֹּר רָאָה עָנִי”, אמר רַבִּי צְדוֹק הַיִּשָּׁשׁ. „חרב הרצח של שכירי החרב כבר הורמה על צווארי החשוף. נעשה אפוא כעצת ידידנו הצעיר, רַבִּי יוֹסֵף לֵמָן. ניתן את אשר נוכל לתת ונציל את חיינו ואת חיי נשינו וילדינו. בחסדי האל הטוב לכול נוכל לזכות במהרה שוב בכסף וברכוש.”

„אבל מי יעז?”, שאל רַפָּאֵל מִבְּרִנְגֶּהִים, „לצאת לקראת חיות הטרף המשתוללות, להיכנס אל לועו, וכנראה להיות הקורבן הראשון לזעמן?”

„אני אלך”, אמר רַבִּי יוֹסֵף לֵמָן.

„אלוהים יברכך, בני”, אמר רַבִּי צְדוֹק, „אך לא אניח לך ללכת לבד; אלווה אותך.”

„הרשו לי”, נטל רַפָּאֵל מִבְּרִנְגֶּהִים את רשות הדיבור, „שגם לי יהיה חלק במעשה הטוב; הלוא טובים השלושה מן השניים.”

„מודה אני לך, רַפָּאֵל”, אמר רַבִּי צְדוֹק, „על רצונך הטוב, וברצון אקח אותך עמנו. הבה נמהר אפוא, השעה דוחקת.”

אז קראו הנאספים כאיש אחד, בלשון העברית: „ה' ישמור צאתכם ובואכם מעתה ועד עולם!”

[10] „אמן!” אמרו השלושה, ויצאו לדרך בכיוון נְשִׁלְטָשְׁטֶאדְט, שמשם עתידים היו הַלְנְדֶסְקֶנְקֶט לבוא. קודם לכן קשרו ידיעת בד לבנה למוט. רפאל מִפְּרָגֶהִים נשא את דגל המשא ומתן.

בעוד השלושה צועדים בהתרגשות רבה, פתח רַבִּי יוֹסֶלְמָן ואמר:

„לכאורה”, אמר, „עלינו לדון עתה בדרך שבה נישא וניתן עם הַלְנְדֶסְקֶנְקֶט ובסכום שנציע להם. אבל אין בכך תועלת, מפני שאיננו יודעים אם לא יהרגו אותנו מיד; ואף אם לא יעשו כן, ניאלץ ממילא לקבל את התנאים שיטילו עלינו. מוטב אפוא שנמסור הכול בידי אבינו שבשמים. אם ישמרנו, ניחלץ בשלום מציפורני האריה. על כן מוטב שנשיח בתורת האל הקדושה, שחכמינו זיכרונם לברכה אמרו עליה כי היא מלאך המגן הטוב ביותר של יִשְׂרָאֵל בכל נדודיו.”

„אני מתפעל ממך, רַבִּי יוֹסֶלְמָן”, השיב רַבִּי צְדוֹק הישיש, „לא רק מרוחך הנעלה, משכלך החרוף ומזיכרוןך המופלא, אלא בייחוד מאופיך האצילי, החסיד והבוטח באלוהים. עוד תהיה לגדול ביִשְׂרָאֵל. דבר ותן לנו לשמוע את לקח פירך, כי דבש וחלב תחת לשונך.”

[11] „אתם דנים אותי באהבה יתרה, רַבִּי צְדוֹק; אהבתכם אליי מעכירה את שיקול דעתכם. כשקראו לעברנו אחינו את הפסוק מִתְהַלְלִים, 'ה' ישמור צאתך ובואך', נזכרתי במאמר תמוה של חכמינו במדרש. בכתוב נאמר: 'ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך'. ועל כך אומר מדרש רבה: 'ברוך אתה בבואך —

בעסקיך; וברוך אתה בצאתך — בעסקיך'. וְיִדּוּד מפרש זאת: 'ה' ישמור צאתך ובואך'."

„אכן", אמר רַבִּי צְדוֹק, „מדרש קשה הוא. מה מוסיף יְדוּד על דברי התורה?"

„לדעתי אפשר לפרש את המדרש בדרך הזאת: בראש מסכת פְּסָחִים אומרים החכמים, 'לעולם ייכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב'. אבות משפחתי, בעלי התוספות, מקשים: הלוא ראוי היה לומר להפך — לעולם יצא אדם בכי טוב וייכנס בכי טוב — שהרי תחילה יוצאים ורק אחר כך שבים ונכנסים. תשובתם של בעלי התוספות לשאלה הזאת אינה מספקת. לדעתי אפשר לפרש את דברי התלמוד כך: אילו דיבר התלמוד תחילה על היציאה ואחר כך על הכניסה, היה אפשר לחשוב שהדברים אמורים רק בתחילת המסע ובסופו, אולי כסימן טוב, כפי שנדמה שמרמז הביטוי 'כי טוב', שבו משתמש התלמוד לציון אור היום. אולם מאחר שהגִּמְרָא פותחת בכניסה, היא מעמידה אותנו מיד במצבו של נוסע שכבר מצוי בדרך; מכאן שעצת החכמים מוסבת על כל יציאה ועל כל כניסה במשך המסע כולו."

„נכון מאוד", אמר רַבִּי צְדוֹק בהסכמה.

[12] „נחיל זאת עתה על המדרש שלנו. המדרש מבקש לפרש את דברי התורה, 'ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך'. מדרש אחר דורש אותם על בואו של אדם לעולם ועל צאתו מן העולם, כלומר על לידתו ועל מותו. ואילו המדרש שלנו מבקש שנדרוש אותם על כל מסע ועל כל יציאה לעסקים. אלא שאז יש לשאול, כשאלת בעלי התוספות על הגִּמְרָא: מדוע מדברת התורה על השיבה והכניסה קודם שהיא מדברת על היציאה? והמדרש מלמדנו שדווקא דרך הביטוי הזאת מורה כי אין מדובר במאורע חד־פעמי, אלא בדבר המתמיד

לעולם. ואילו דָּוִד, שמדבר תחילה על היציאה ואחר כך על הכניסה, נאלץ דווקא משום כך להוסיף 'מעטה ועד עולם'. לכן אומר המדרש, 'וְדָוִד מִפְּרִשׁ', כלומר שגם דבר התורה כולל בתוכו את ברכת האל המתמדת בכל כניסה ובכל יציאה."

„סבורני“, אמר רַבִּי צְדוֹק בהרהור, „שתפסת נכונה את כוונת המדרש ומסרת אותה כראוי. אכן, זהו הכבוד האמיתי לתורה: לדרוש כך בעומק מילותיה ולהתבונן בלקחים הקדושים והנשגבים הצפונים בכל מילה ובכל דרך ביטוי."

„סלחו לי, רַבִּי יוֹסֶלְמָן“, אמר רַפָּאֵל, שלא היה תלמיד חכם, „לא ירדתי לסוף דעתכם."

„אם ירשה רַבִּי צְדוֹק, אומר זאת שנית ואשתדל לבאר יותר."

„אין זו השעה לכך“, השיב רַבִּי צְדוֹק, „כי שם, במעלה הגבעה, כבר נראה דגלים של הַלֵּן־דֶּסֶקֶנְקֵט. חננו, האל הטוב לכול!"

„הרם את הדגל הלבן, רַפָּאֵל!"

השלושה עמדו מלכת, ורַפָּאֵל עשה כאשר נצטווה.

[13] רַבִּי יוֹסֶלְמָן נשא את ידיו וקרא בקול רם:

„האל הטוב לכול, בזכות אבותיי החסידים שהתהלכו לפניך תמיד, הצליחה נא את דרכנו!"

וְרַבִּי צְדוֹק אמר:

„ה' אלוהי, זכור נא כיצד הושטתי את צווארי לחרב הרצח על קידוש שמך
הגדול, ותן שנמצא חן בעיני לוחצינו!”

רפאל לא אמר דבר, אך הניף במרץ את הדגל הלבן.

פרק ג

III.

הַלְגָּן־סְקָנְקֵט ירדו מן הרמה. בראש הגדוד צעד המפקד הַנֶּס פְּרִיָה־אֹף מִסְקָסוֹנִיָה; לצדו הלך נושא הדגל יוֹרְגָה לִיפֶנְאֹוְאָר מִשְׁלָזְיָה ובידו הדגל המגולגל. הסגן (לֹוִטְנַנְט) פְּרִיץ שְׁטוֹלְפֶה מִפּוֹמֶרְנִיָה נפל בקרב ביום הקודם, ומקומו עדיין לא אויש. לפנייהם השתרע העמק המקסים שנהר מוֹגֶל זורם בו, ומימיו נצצו באור השמש הבהיר; על גדות המוֹגֶל נמתחה העיירה רוֹסֶהִים. המראה היה שובה לב, אך יפי הנוף לא נגע בלבבות האבן של אנשי המלחמה הפראים.

„יוֹכָן!“ קרא המפקד לאחד החיילים, „האין אתה בן הסביבה הזאת?“

„בהחלט, המפקד“, השיב האיש שנקרא אליו, דוֹפֶלְזֶלְדְנֶר המקבל שכר כפול, „נולדתי בֶּרְנֶזְאָכְרֶן.“

„התוכל לומר לי מה שם העיירה השוכנת שם באור השמש, ואם צפוי לנו בה שֶלֶל רב?“

[14] „מכיר אני היטב את העיירה. רוֹסֶהִים שמה, ויהודים רבים חיים בה; דומני שנוכל לדוג שם דגי זהב.“

המפקד סוכך בידו על עיניו מפני השמש המסנוורת וסקר במבטו את הסביבה.

„הֵי!“ קרא, „שלושה אנשים עומדים שם, ואחד מהם מנופף בדגל לבן. מתופף! הכה בתוף. הפלוגה תיערך כאילו לקרב!“

המתופף הכה בתוף. המפקדים זינקו קדימה וסידרו את כיתותיהם בגושי קרב מרובעים. יוֹרְנָה נושא הדגל פרש את הדגל, מוקף בחיילים החזקים ביותר שנשאו חרבות מלחמה ענקיות; לפני נושאי הרמחים התייצבו החיילים ובידיהם קני הירי — הרובים. אז הרעים התוף הגדול בשנית, וכל הגדוד נפל על ברכיו. כל חייל נשא את נשקו, לחש תפילה והשליך על עצמו חופן עפר כדי להתקדש למוות. כשקם המפקד נתן אות לנושא הדגל. הלה הניף את יריעת הדגל באוויר וקרא את קריאת הקרב העתיקה של הַלְנֶדְסְקֶנְכֶט: „עליהם, אדוני!” ו„עליהם, אדוני!” החרה הגדוד אחריו. הם הסתערו קדימה בצעדים סוערים וכבדים עד שהאדמה רעדה.

שלושת האנשים ראו את התנהגות הַלְנֶדְסְקֶנְכֶט, ראו את לועי כלי הירייה מכוונים אליהם, ושניים מהם החלו לרעוד.

„הבה נברח!” גמגם רַפְאֵל.

„כן, הבה נברח”, אמר רַבִּי צְדוֹק, „אין פניהם לשלום.”

[15] „למען השם, עמדו ואל תזוזו ממקומכם”, הזהיר רַבִּי יוֹסֶלְמָן. „מה תועיל לנו הברירה? הם ישיגו אותנו עד מהרה!”

השניים האחרים הכירו בצדקת דבריו ונשמעו לאזהרה. כך עמדו שלושת האנשים והמתינו, למראית עין בשלווה, לבואם של החיילים הפראים.

„עצור!” קרא המפקד. „אנשים אמיצים אתם, שהרי לא פתחתם במנוסת בהלה. חבל שאתם יהודים; אכן יהודים אתם, הלא כן?”

„יודעים אנו“, השיב רפי יוסלמן, „שהלִנְדֶסְקֶנְקֶט הגרמנים יראי השמים מכבדים את הדגל הלבן.“

„יפה דיברת, יהודי! מה רצונכם?“

„מבקשים אנו לכרות עמכם הסכם. ניתן לכם מרצוננו במזומן כל סכום שיעלה בדינו לגייס, כדי להגן על בתינו מביזה.“

„וכי שוטים אנחנו, שנסתפק בחלק בשעה שנוכל לקחת הכול?“

„טעות בידך, המפקד! אוצרותינו שמורים היטב, ולשווא תחפשו אחריהם.“

„יש עוד אמצעים שיגרמו לכם לדבר.“

„אנשינו איתנים, ונשינו וילדינו אינם יודעים היכן מקומות המחבוא.“

„מה אתם מציעים לנו?“

„שלוש מאות גולדן זהב.“

„טוב, אביא את הצעתכם לדיון.“

[16] הוא הניף את ידו והיהודים התרחקו. אז הכה המתופף בתוף הגדול והחייילים יצרו מעגל. המפקד עמד במרכז; המקום לימינו, שבו עמד בדרך כלל הסגן שנפל, נותר פנוי; לשמאלו התייצב נושא הדגל ובידו הדגל המגולגל. סביבם נאספו מקבלי השכר הכפול, מפקדי היחידות השונות; את המעגל החיצוני סגרו הִלְנְדֶסְקֶנְקֶט.

המפקד דיווח על הצעת היהודים.

החיילים נחלקו בדעותיהם.

„רעם וברק!“ קרא פייט גונצנהיימר, „כמה פיקחים היהודים האלה! בשום אופן לא — נבזוז! ודאי אוצרות גדולים בידיהם, אם הם רוצים לשלם לנו מרצונם כדי שנגיח להם.“

„פתגם ישן אומר“, אמר קונץ מינצנברגר במתינות, „שטוב דרור אחד ביד מעשר יונים על הגג. היהודים הטמינו את הזהב, וספק רב אם נוכל לאלצם לגלות את מחבואיהם. ניקח אפוא את אשר הם מציעים ונמשיך בדרכנו בשקט.“

„בשום אופן לא, בשום אופן לא“, נשמעו צעקות מכל עבר, „נבזוז!“

אז פרש נושא הדגל את יריעת הדגל; דממה כללית השתררה.

„אחים“, קרא יונגה נושא הדגל, „הפקדתם בידי את דגלכם כדי שאשא אותו בכבוד ואניפו מעל לנדסקנקט יראי שמים וישרי דרך. האינכם יודעים כי מנהגנו הוא שאם אדם בא לפדות את עצמו, מקבלים את דמי הפדיון ונמנעים מאלימות?“

„חה, חה!“ צחק פייט גונצנהיימר, „אבל אלה יהודים; חוקינו אינם חלים עליהם.“

„האח צודק“, קראו קולות רבים, „נבזוז!“

אז אחז נושא הדגל ביריעה, קיפל אותה ונעץ את הדגל הפוך בקרקע. צעקה גדולה קמה, והמפקד אמר בבהלה:

17] „מה אתה עושה, נושא הדגל? מדוע אתה מסתיר את הדגל כאילו אנו פושעים?”

אך נושא הדגל אמר: „אחים יקרים, מיניתם אותי לשמור על כבוד האחוה. אולם כיוון שאני שומע דברים העוברים על תקנותינו, אני שומר על הדגל ומסתיר את יריעתו; הן יודעים אתם שאסור לו להתנופף מעל חרפתנו.”

שוב קמה צעקה גדולה, ואחדים הניפו את נשקם באיום ובזעם. אך המפקד הכריע בקול תקיף: „הוא מממש את זכותו, ואסור לנו למנוע זאת ממנו.”

„שמעו לעצתו של זקן”, אמר קונץ מִיִּצְאֶנְרֶגֶר. „נסמך את המפקד לשאת ולתת עם היהודים, כדי שייתנו לנו שש מאות גולדן זהב במקום שלוש מאות, ואולי אפילו אלף.”

העצה התקבלה כהחלטת. המפקד ציווה לקרוא בחזרה ליהודים שהתרחקו.

„אין בדינו”, אמר הַנֶּס פֶּרִי־הַאֹף, „לקבל את הצעתכם. מה לנו ולשלוש מאות גולדן זהב? כמה כבר יקבל כל אחד? לכו ואמרו לאחיכם למסור לנו מרצונם את כל אשר להם, שאם לא כן ייתלו, יוטבעו, יבותרו לארבעה או יישברו על הגלגל.”

„מבין אני היטב את כוונתך, אדוני המפקד הנכבד”, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן בחיך. „אתה דורש שנשלם לכם סכום גדול יותר. אולם רק מעטים מאחיי חיים ברוֹסֶהִים, ורק מעטים מהם בעלי אמצעים. גם גיוסם של שלוש מאות גולדן זהב קשה לנו למדי; ובכל זאת, כדי להניח את דעתכם, ניתן לכם ארבע מאות.”

„אמור אלף, יהודי!”

[18] „אין זה אפשרי, אדוני המפקד הנכבד.” — „אם כן, שמע את דברי האחרון: שש מאות, או שנבזז.”

„הקהילה אינה יכולה לתת יותר מארבע מאות; אבל אני — אני אוסיף מכספי שלי את מאתיים גולדן הזהב הנותרים, אף שבכך יבוא קץ לרווחתי. אולם בתנאי אחד, המפקד: פלוגתכם חייבת להתחייב להגן עלינו עד שאחרון אנשי המלחמה יעזוב את הארץ.”

„כך יהיה,” אמר המפקד. — „הישבע לי!” — „אני נשבע.”

„לא כך. צווה על החיילים ליצור מעגל ועל נושא הדגל לפרוש את היריעה. אל המעגל ייכנסו חייל ובידו רובה, חייל ובידו הַלֶּבֶד, וחייל שלישי ובידו רומח. הם יצמידו את כלי הנשק זה לזה, שנינו ניגע בהם, ואז תישבע כשידך על כלי הנשק ומתחת ליריעת הדגל המתנופפת!”

„אתה בקי במנהגי הַלֶּנְדְּסְקֶנְקֵט. חבל שאתה יהודי. בחור נאה אתה. התנצר! פלוגתנו זקוקה לסגן; ערב אני לך שתיבחר לתפקיד. עודך צעיר ותוכל להגיע רחוק, ואולי אף להיות אלוף בצבא.”

„גם אילו הצעת לי את אוצרות כל העולמות — לא הייתי עוזב את אלוהי ואת אמונתי.”

„מוצא אתה חן בעיניי, יהודי!”

[19] אז הכה המתופף בתוף הגדול; הַלֶּנְדְּסְקֶנְקֵט נכנסו למעגל, והמפקד נשבע בדרך שדרש רַבִּי יוֹסֶלֶמן. הסכנה הגדולה הוסרה בשלום. הַלֶּנְדְּסְקֶנְקֵט צעדו בשלווה לרוֹסֶהֶים, קיבלו את הכסף וכובדו במאכל ובמשקה.

רַבִּי צְדוֹק וְרַפָּאֵל לֹא חִדְּלוּ לִשְׁבַּח אֶת חֹכְמַתּוֹ וְאֶת אֹמֶץ לִבּוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן.

מועצת העיר הקיסרית הגרמנית פֶּרְנָקְפּוֹרְט על הַמַּיִן ציוותה לכנס בבית הכנסת הגדול, שנקרא אֶלְטֶזְשול, את כל בני יִשְׂרָאֵל הנתונים למרותה. המסכנים באו בחיל וברעדה; הם ידעו שלא בשורה טובה עתידים למסור להם במעמד חגיגי כל כך. לאחר שנאספו כולם, ניגש הַשּׁוֹלֵטֶה־יֵיס אל לפני ארון הקודש וקרא צו קיסרי. נאמר בו כי יהודי לשעבר ושמו יוֹהָנֶס פֶּפֶּרְקוֹרְן, שהמיר את דתו לנצרות, אינו יכול עוד לעבור בשתיקה על דברי השטנה נגד מייסד הדת הנוצרית ונגד אמיתות האמונה הנוצרית המופצים בכתבי הרבנים, ובייחוד בתלמוד. משום כך התחנן המומר לחסד הקיסר וביקש רשות להחרים ולשרוף את כל הספרים שיש בהם תוכן כזה; הוד מלכותו הקיסר נאות אפוא לצוות שכל הספרים העבריים של כל יהודי גֶּרְמָנְיָה יימסרו לַפֶּפֶּרְקוֹרְן לבדיקה, ובמידת הצורך להשמדה.

[20] אך סיים הַשּׁוֹלֵטֶה־יֵיס לקרוא את הצו הקיסרי, ובבית הכנסת פרצו בכי ויללה. היהודים איבדו הכול — ארץ מולדת ובית; בכל מקום דוכאו, עונו ונרדפו. רק אוצר אחד נותר בידם, מקור חייהם והנחמה היחידה בכל צרותיהם: תורת האל הקדושה. ועתה ביקשו לגזול מהם גם אותה! פֶּרְנָסִי הקהילה, רַבִּי מֹשֶׁה צוֹר קֶנֶה,^א רַבִּי יַעֲקֹב צוֹר קוֹלֶפֶה ורַבִּי מֹשֶׁה כֶּהֵן, הפצירו בַּשּׁוֹלֵטֶה־יֵיס בתחנונים שיחוס עליהם. הוא משך בכתפיו ואמר: „זוהי פקודת הקיסר; אין בידי לעשות דבר. הביאו את תחינתכם לפני הוד מלכותו הקיסר.

א. שמות המשפחה של יהודי פֶּרְנָקְפּוֹרְט נגזרו על פי רוב משמות בתיהם: „צוֹר קֶנֶה” (אל הכד), „צוֹם רִינְדֶסְקוֹפֶף” (אל ראש הבקר), „צוֹם אוֹקְסֶן” (אל השור) וכיצא באלה.

אמנם איני מאמין שהדבר יועיל לכם, שהרי המומר יוהנס פועל בשליחות הנזירים המטיפים הקדושים מקלן, האחים ממסדר דומיניקוס הקדוש. הם קנו לצדם את אחות הקיסר, הדוכסית קוניגונדה מבוארזה, והיא הוסיפה להתחנן לפני הוד מלכותו עד שציווה להוציא לפפפךקון את כתב ההרשאה.”

לאחר התשובה חסרת התקווה הזאת ביקש השולטן להסתלק, ומשרתי המועצה בעקבותיו, אך רפי מלשה צור קנה עיכב אותו.

„אדוני השולטן הנכבד”, אמר, „סלח נא. אם נביא את תחינתנו לפני כס קיסרנו רב־החסד והוד מלכותו יחון אותנו, הרי עד שתשוב התשובה מחצר הקיסר כבר ישמיד המומר את ספרינו הקדושים וישרוף אותם. תן לנו אפוא ארכה עד שתגיע תשובת החצר הקיסרית.”

„איני יכול. פקודת הקיסר מפורשת וברורה. עליכם למסור את הספרים לפפפךקון.”

[21] עוד באותו יום החל פפפךקון במסע התלינות שלו נגד כתבי הרבנים. תחילה הלך אל הרב. על השולחן היה מונח ספר תהלים בכתב יד עם פירוש רבי דוד קמחי. באותם ימים עדיין היו הספרים הנדפסים מעטים. רק שבעים שנה קודם לכן הומצאה מלאכת הדפוס במיינץ, והיא טרם נפוצה ברבים. באותה תקופה היה ערכם של ספרים רב והם נחשבו הון של ממש.

פפפךקון לקח את ספר התהלים וחיפש את הכותרת, אך עמוד השער והדפים הראשונים היו חסרים. הוא דפדף בספר; הוא נכתב בלא ניקוד, בכתב רהוט רבני.

„קחו את הספר“, אמר למשרתים. „זהו ספר לְשַׁעֲיָהוּ עם פִּירוּשׁוֹ מַחֲלָל הַשֵּׁם של אֲבִירְבָּנָאל האֲדוּר, והוא מלא נאצות נגד התורה הנוצרית הטהורה.“

„אתה עצמך חוטא ששכח את אלוהיו ובור ועם הארץ!“ צעק הרב. „אפילו בין ספר תהלים לְשַׁעֲיָהוּ אינך יודע להבחין, ואתה מתיימר להיות שופט כתבינו הקדומים! אוי לאם שילדה אותך, אוי לאב שהולידך!“

„סתום את פיך המטונף, רבי, שאם לא כן אתבע אותך על ביזוי המלכות, שהרי אני פועל בשמו ובשליחותו של הקיסר!“

[22] הרב שתק; הוא נאלץ לראות כיצד נושאים משם את כל אוסף ספריו, שהיה יקר לו מחייו. לאחר שהסתלק פֶּפֶרְקוֹרְן קרע הרב את בגדו, ישב על הארץ כמי שמתאבל על מת ובכה. כך מצאו אותו תלמידיו, ואחדים מהם ישבו לצדו על הארץ ובכו עמו. אך אחד מהם, נְשִׁמְעוֹן מִבִּינְיָן, אמר:

„אל נא כך, רבי, אל תתייאשו. תחת הפלפול יעלה לקח טוב: במקום פֶּפֶרְקוֹרְן, שהאל יאבדו, נשוב ונקבל את ספרי הלימוד הטובים שלנו. ואילו לכם, רבי, נתן האל חסד שאינכם זקוקים לספרים; הלוא התורה כולה שגורה על פיכם. למדונו בלא ספר.“

אז קם הרב ונשא בעל פה את שיעורו התלמודי החרף. התלמידים הקשיבו והעלו פעם קושיה זו ופעם אחרת. כל עוד עסקו בַּמִּצְוָה, בְּלִשְׁׁי ובתוספות התנהל הכול כשורה. אך אז הזכיר אחד התלמידים את שיטתו של רַבִּי שְׁלֹמֹה בֶּן אֲדָרְת, וויכוח ער התעורר על נוסחה המדויק.

„הביאו ספר ונראה“^ב, אמר הרב, שמתוך להט הלימוד שכח את המאורע הגדול של היום. ואז נזכר, קרע שוב את בגדו, ישב על הארץ ובכה, וכל תלמידיו עשו כמותו.

בפְּרָקְפוּרְט לבדה החרימ פֶּפֶרְקוֹרְן אלף וחמש מאות מגילות קלף וספרים, כתובים ונדפסים. ערכם החומרי באותה עת הגיע לאלפים רבים של גילְדֵן זהב.

פְּרָנְסִי הקהילה נועצו מה לעשות. אז נכנס שְׁמֵשׁ הקהילה אל חדר הדיונים והודיע כי איש זר מבקש בדחיפות להתייצב לפני הפְּרָנְסִים. הם הרשו לו, והזר נכנס.

[23] „סלחו לי, רבותי“, אמר, „שאני נדחק אל תוך דיוניכם; אך ייתכן שאוכל לסייע לכם בעניין המעסיק אתכם עתה. שמי יוֹסֶלְמָן ואני מרוֹסֶהֶם שבאֶלְזֶס. אבי, זכרונו לברכה, היה רַבִּי גִירְשׁוֹן ממשפחת לוֹאֶנְס.“

„ברוך בואכם“, אמר רַבִּי מֶלֶשׁה צוּר קֶנָה ודחף כיסא לעבר הזר. „שבו ואמרו את אשר בפיכם. האם באתם בגלל הגזרה החדשה?“^ג

„אכן“, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן. „מה החלטתם לעשות?“

„עומדים אנו אובדי עצות, אובדי עצות ממש! האם נשלח משלחת אל הקיסר? בינתיים שורף הַמֶּלֶשׁ מֶדִּד את כל ספרינו הקדושים. זוהי 'מכה אשר לא כתובה', מכה שלא הייתה כמוה מעולם.“

ב. נביא את הספר ונעין בו.

ג. סכנה, אסון מתקרב.

ד. מומר.

„ראשית כול יש להשתדל להשיג ארכה.”

„מועצת העיר הזאת מסרבת להתערב למעננו.”

„אם כן, יש למצוא אדון רם־מעלה החי בקרבת מקום ולעורר את עניינו בפרשתנו, כדי שיעצור את הקלשֶׁמֶד ממזימתו הרעה.”

„מי חזק ונועז עד כדי כך שירצה לפעול נגד פקודתו המפורשת של הקיסר?”

[24] „מכיר אני רק אדם אחד המסוגל לכך, ואולי אף יסכים לעשות זאת. זהו הנסיך הבוחר של מִיִּיֶנְץ — הנסיך הגרמני החזק ורב־ההשפעה ביותר אחרי הקיסר, קנצלר האימפריה והראשון בנסיכי הכנסייה הגרמנית. ודאי שמעתם, רבותי, כי בשנה שעברה, 1508, נבחר אוֹרִיאֵל פֶּון גֶּמִיִּיֶנְץ לנסיך הבוחר. הוא נדרש לשלם עשרים וחמישה אלף גולדן כסף למועצת הקתדרלה וללשכה האפיפיורית. מוצאו מחבל קְרִיִּיֶנְאָו, ואני מטפל בעסקי הכספים של כל משפחתו. בן דודו הטיל עליי לגייס את הכסף, ובעזרת האל עלה הדבר בידי. בני פוֹגֶר מאַאוגְסְבוּרְג הלוו את הכסף, וזה עתה מסרתי אותו ללשכת הנסיך הבוחר.”

„אה!” קרא רֶפִי יַעֲקֹב צוֹר קוֹלְפֶה, „אם כן, אתם מאנשי חסדו של הנסיך הבוחר מִמִּיִּיֶנְץ? הופעתם לנו כמלאך אלוהים.”

„אינני מכיר את הנסיך הבוחר ומעולם לא ראיתי את פניו. הוא אדון מלומד וגאה מאוד; הוא דוקטור בשני ענפי המשפט, ובימים שבהם כיהן כִּדְקָאן הקתדרלה מינה אותו הקיסר לשופט חבר בבית המשפט הקיסרי בִּשְׁפִיר. בכל העסק טיפלתי רק מול לשכת הנסיך הבוחר. עם זאת, הנסיך הבוחר — שאלוהים יברכהו — אינו אויב היהודים. יודעים אתם שקודמו, הנסיך הבוחר

יעקב ממשפחת פון ליפנשטיין, גירש את כל אחינו מכל נסיכות הבוחר של מיינץ. הנסיך הבוחר אויגאל לא רק התיר ליהודים לשוב לדירותיהם, לחזור ולהחזיק בבתייהם ולחיות בכל רחבי הנסיכות מלבד בעיר הבירה מיינץ; הוא גם מינה את אחינו, רבי ליפמן דוקטור ממשפחת פייפוס, לרופאו האישי.”

[25] „תבורך על הבשורה הטובה”, קרא רבי משה כהן. „אולי יעניק לנו האל עזרה והצלה בדרך הזאת.”

„הנסיך הבוחר שוהה עתה באשפנבורג, במעון הקיץ שלו, ורופאו האישי נמצא עמו. אילו רצה אחד מכם לצאת איתי לדרך...”

„אני אסע עמכם”, אמר רבי משה כהן.

„אם כן, הבה נמהר ומחר עם שחר נרכב במעלה נהר המיין.”

הנסיך הבוחר אוֹרִיאֵל ישב בארמון הקיץ שלו בְּאַשְׁפֶּנְבוֹרְג. הוא היה גבר נאה בן ארבעים, אך פניו נשאו את עקבותיו של סבל פנימי. לפניו עמד רופאו האישי, שבני אמונתו כינו רֶבִי לִיפְמָן דוקטור. מוצאו היה ממשפחת בִּיפּוֹס, שאמנות הרפואה הייתה בת בית בקרבה במשך כל ימי הביניים ועד ימינו. רֶבִי לִיפְמָן לא היה רק רופא מוכשר מאוד, אלא גם תלמיד חכם מובהק בתלמוד; לימים מינה אותו פטרונו הנסיך לרב הראשי — או, כפי שנקרא התואר באותה עת, להוֹכְמֵי־קוֹטֶר — של כל יהודי נסיכות הבוחר מִיִּיֶנְץ.

„מקווה אני“, אמר הרופא, „שהאוויר הטוב והצח הנושב לכאן מן הֶשְׁפֶּסְטֶארְט ייטיב עם מעלתך הנסיך הבוחר. אך דבר אחד עליי לבקש במפגיע: על מעלתך להימנע מכל התרגשות. אדוני רב־החסד מוכרח לפעמים להניח לחמש להיות מספר זוגי, ואף לשבע. ההתרגשות היא רעל במצבו של אדוני היקר.“

[26] „אבל לִיפְמָן, כיצד אוכל לעשות זאת? יודע אני שאתה משרת נאמן לי, שטובתי לנגד עיניך ושאינך חושב אלא על בריאותי; אולם שוב אינני דקאן הקתדרלה מֶנְמִינְגֶן. אני הראשון בנסיכי האימפריה הגרמנים, הראשון בנסיכי הכנסייה בִּנְרָמְנִיָה ושליטה של ארץ גדולה. כמה עוולות עליי לעקור! אנשי כמורה יחידים מחזיקים בשלוש או בארבע כהונות קְנוֹנִיקֶט, נוטלים את ההכנסות ומזניחים את תפקידיהם הרוחניים; בְּאַרְפֶּוֹרְט,^א 'ארבעת האדונים' חסרי המצפון השקיעו את העיר בחובות ומשכנו את נכסיה. כל הנהלת נסיכות

א. אַרְפֶּוֹרְט השתייכה לנסיכות הבוחר מִיִּיֶנְץ.

ב. כך נקראו ארבעת ראשי העיר של אַרְפֶּוֹרְט.

הבוחר לקויה מיסודה. גם אילולא חייבה אותי חובתי לתקן את המצב, היה ההכרח מאלצני לעשות זאת. פקידים חסרי מצפון מועלים בהכנסות המכסים והמיסים ודבר אינו מגיע לקופת הנסיכות; אנשי חצרי — טבחים, מוזגים ופֶּנְדֵּרִי — גונבים כעורבים. לאן נגיע אם לא אטפל בעצמי בכל דבר? את החוב שידידך יוֹסֵלִין מְרוֹסֶהֶם נטל למעני אצל בני פוֹנֶר יש לפרוע. אמור אתה: האם יכול אני, האם רשאי אני, לפרוש מכל עסקי רק כדי להישמר מהתרגשות?"

[27] „אדוני רב־החסד, אף אני איני מתכוון לכך. כוונתי רק שמעלתך הנסיך הבוחר ימשול במזגו הסוער ויקבל את כל החלטותיו במנוחה וביישוב הדעת. אני עצמי מבקש להטריד את אדוני רב־החסד בעניין אחד. השכם בבוקר בא אליי אותו יוֹסֵלִין שאדוני הזכיר זה עתה, ועמו יהודי מִפְּרָנְקֶפּוּרְט על הַמִּיין, והשניים הביאו לי ידיעות על מעשים שלא נשמעו כמותם. יהודי מומר ושמו פֶּפֶּרְקוֹרְן, שנשלח לכך בידי הנזירים המטיפים בקֶלֶן, השיג מן הקיסר מְקִסִּימִילְיאַן צו המתיר לו להחרים ולשרוף את כל הספרים העבריים, בטענה שהם מכילים דברי איבה נגד תורת הנוצרים. המומר הוא בור גמור, שאינו יודע להבחין אפילו בין ספר תִּהִלִּים עברי לספר יִשְׁעִיהוּ. אדוני רב־החסד, אסון גדול מאיים עלינו, כי ספרי הקודש שלנו הם אוצרנו הגדול ביותר ומקור חיינו."

„האובדן לא יהיה שלכם בלבד; יהיה זה אובדן גם לעולם המדע. מה יאמר על כך ידידי רויִקֶלִין, האוהב ומכבד כל כך את הלשון העברית ואת ספרותה?"

„מעלתך הנסיך הבוחר משמח אותי מאוד בדבריו האציליים. — אחיי בפֶּרְנָקֶפּוּרְט מבקשים לשלוח משלחת אל הקיסר. אך עד שתשוב המשלחת

ג. מנהלי מרתפים וחבתנים.

ישרוף המומר את הספרים ואת כתבי הקלף, יותר מאלף וחמש מאות במספר, ובהם חיבורים שערכם לא יסולא בפז. האם יואיל מעלתך הנסיך הבוחר לאסור את השרפה ולהשיג ארכה?"

„ליפמן, כיצד אוכל להתערב בדבר? כיצד אעז לצאת נגד פקודה קיסרית שאינה נוגעת לי אפילו במישרין?"

[28] „בתור הארכיבישוף של מיינץ וקנצלר האימפריה, מעלתך הנסיך הבוחר הוא המגן והמפרנס של היהודים שמינה הקיסר."

„לא, *eo ipso* — אַזאָ אַיפּסו — ידידי.^ה אמנם רבים מקודמיי קיבלו כתב מינוי כזה מן הקיסר, אך הוא אינו מצוי בידי."

„אחיי בפרנקפורט מוכנים לשלם עשרת אלפים גולדן כסף לקופת הנסיכות תמורת השגת הארכה."

„הסכום היה מועיל לי מאוד, אך אין ביכולתי להרוויחו. הייתי מעורר עליי את חרון הקיסר ונקלע למצוקה כמו הנסיך הבוחר של הפפאלץ בימי מלחמת הירושה הבווארית. אילו העז המומר לקחת ולו ספר אחד מיהודי היושב בנסיכות מיינץ, הייתה לי אמתלה לזמנו לכאן, ואז כבר הייתי מוצא דרך למשוך את העניין זמן רב; אך מה לי וליהודי פרנקפורט?"

בדירת הרופא המתינו רבי יוסלמן מרוסיה; ורבי משה פהן בקוצר רוח לשובו של בעל הבית. לבסוף הופיע, עצוב ומדוכדך, שכן היה עליו להביא את תשובתו השלילית של הנסיך הבוחר.

ד. בכל התעודות הגרמניות נקרא גיבור סיפורנו „יוסלין".

ה. כשלעצמו.

„לא יצא מזה דבר“, אמר. „הנסיך הבוחר אינו מוכן להסתכן בחרון הקיסר.“
„סלחו לי“, אמר רבי יוסף־למן, „אם אבקש מכם לחזור באוזניי על כל מילה
שאמרתם לנסיך הבוחר בעניין הזה.“
ורבי־לִיפֶמן עשה כן. כשסיים אמר רבי יוסף־למן:

[29] „מצב העניין אינו רע. אני חוזר מיד לפרנקפורט. עוד מעט תשמעו ממני.“

„מה בדעתכם לעשות?“ שאל רופאו האישי של הנסיך הבוחר.
„אביא את המלשך לנסוע לויינאון ולהחרים גם שם את ספרי הקודש. אז
תהיה לנסיך הבוחר עילה להתערב.“
„וכיצד בדעתכם לעשות זאת?“

„עדיין איני יודע, אך בוטח אני באלוהים שיורה לי את הדרך הנכונה. צווה
לחבוש במהירות את סוסי, רבי־לִיפֶמן; בדעתי להגיע עוד היום להנאון וללון
שם.“

זמן קצר אחר כך רכב רבי יוסף־למן במורד נהר המיין. רוחו הערנית רקמה אלף
תוכניות. אז ראה את השמש שוקעת באופק. הוא עצר את סוסו והתפלל
תפילת מְנַחָה, בעודו מגרש בכוח כל מחשבה זרה. כשסיים את תפילתו ושב
לרכוב, כמו אור נגה עליו; תוכניתו הייתה מוכנה.

1. כפר סמוך מאוד למיינץ. מאז גירש הנסיך הבוחר אדולף (פון נסאון) את היהודים ממיינץ, הם
התגוררו בויינאון.

בהנאו התאכסן אצל הרב שלמה פופרס, ובתיווכו השיג לעצמו חליפת בגדים
מן הסוג שנהגו האזרחים הנוצרים ללבוש.

למחרת רכב לפרנקפורט וירד מן הסוס ליד הבית „צור קנה“. „מה מצווה
האדון?“ שאל אותו רבי משה, בעל הבית.

„אינכם מכירים אותי?“ — „רבי יוסלמן! ובלבוש הזה?“

[30] „אל תסגירו אותי! האם נשאתם ונתתם בינתיים עם הקושמד?“

„הנבל דורש מאה אלף גולדן זהב — סכום שאפשר לקנות בו ממלכה.“

„אפילו הקר אחד לא יקבל. היו שלום; עוד מעט תשמעו ממני!“

פרק ו

VI.

בפונדק „צום ויידנבלש“ שבפּרנקפּוּרט על הַמַּיין ישבו גבר ואישה לסעודת ערב קלה. האיש היה נמוך, מכוער ואדום שיער; היה לו אף נצי גדול, עיניים קטנות, אפורות ודוקרות, ופה שנמתח כמעט מאזן לאזן. האישה הייתה צעירה ויפה, אך במבטה ובתנועותיה הייתה עזות מצח שעוררה רושם לא נעים.

זה עתה חיסל האיש מנה הגונה של צלי חזיר וכרוב כבוש; עכשיו הוריד אותה בגרונו בעזרת כוס גדולה של יין ריין מבעבע.

„נפלא; סוף־ב!“ אמר. „האינך חושבת, מְרִיָה, שכדאי בהחלט להניח לאמיתות הישועה להאיר את עינינו, ולו כדי לאכול מאכלי אצילים כאלה ולשתות יין נסיכים שכזה?“

„בוודאי, יוֹסֶף“, השיבה האישה. — „יוֹהָנס, בבקשה.“ — „הו, יוֹסֶף, חדל מן השטויות כשאנחנו לבד. לא היה אכפת לי אילו קראת לי שְׁפִירְיִנְצְלֶה כמו פעם. אבל אתה אומר תמיד 'מְרִיָה', ולפעמים איני יודעת למי אתה מתכוון.“

„עליי לבקש ממך ברצינות שתקראי לי תמיד 'יוֹהָנס', גם כשאנחנו לבד.“

[31] „שיהיה כרצונך, יוֹסֶף. אם אתה מבקש, אומר תמיד יוֹהָנס.“

„אבל שוב קראת לי בשמי הישן.“

„אל תכעס, יוס... יוֹהָנס; כוחו של הרגל.“

„אדם חייב להשתחרר מן ההרגלים הישנים לאחר שנעשה, כביכול, לאדם שנולד מחדש באמצעות הטבילה.”

„לפחות איתי חדל מן ההבלים, יוסף. יודע אתה שאני נאמנה לך, אבל את ההצגות האלה איני יכולה לשאת. כאשר עמדו לתלות אותך בפּוֹטְשׁוֹכִיץ כגנב שאשמתו הוכחה...”

„תשתקי כבר!”

„אז נחה עליך פתאום ההארה, אתה נטבלת לנצרות, ואני, אשתך הנאמנה...”
„אל תמהרי להתפאר! גורלך היה עלול להיות גרוע עוד משלי; המעשה הפלילי שלך...”

היא סתמה את פיו בידה.

„לשם מה אנחנו מתקוטטים?” אמרה האישה. „מוטב שנדבר על דבר אחר. דומני שהפרזת בדרישתך מן היהודים כאן. הם אינם יכולים לגייס מאה אלף גולדן זהב; כך לא תקבל דבר!”

„וכי יכולתי לדרוש פחות? הבטחתי לאבות הנכבדים בקלן חמישים אלף גולדן זהב, והלוא גם לי מוכרח להישאר סכום נאה. אחר כך אשוב למורֶכְזִיָּה ואקנה נחלת אצולה או אחוזת אבירים, ואז נחיה בעליצות ובשמחה; הקיסר יעלה אותי למעמד האצולה ואת תהיי לגבירה אצילה.”

[32] „חוששת אני שאלה ארמונות באוויר, יוסף...” — „יוהָנֶס!”

„שיהיה יוֹהָנָס. אתה מותח את הקשת יתר על המידה; היהודים אינם יכולים לתת את שאין להם.”

„היהודים כאן עשירים. את מה שאין בידיהם יצטרכו להשלים יהודי גֶּנְסְבוֹרְג, נִירְנְבֶּרְג, וִיֶצְבוֹרְג, פֶּרְאג וכל שאר הערים. הניחי לי לפעול; אשיג את הכסף. הם לא ירצו לוותר על ספריהם.”

נשמעו נקישות בדלת. „היכנס!” קרא המומר.

„האם יש לי הכבוד”, שאל הנכנס — היה זה רֶבִּי יוֹסֶלֶמֶן — „לברך לשלום את הַנְּאֻפִּיט המכובד, האדון יוֹהָנָס פֶּפֶּרְקוֹרְן, ואת רעייתו הצנועה?”
פֶּפֶּרְקוֹרְן ואשתו קמו והשתחוו.

„שמי רֶפְאֵל”, המשיך הזר, „ואני מקוֹלְמֶר; גם אני נולדתי יהודי.”

„ברוך הבא, אחי”, קרא פֶּפֶּרְקוֹרְן. „ואיל נא האח לשבת.”

„תודה; עלִי לדבר עמכם בעניין חשוב. האם אוכל לבקש מן הגברת הנכבדה...”

„אמרו את אשר בפיכם. אין לי סודות מפני אשתי.”

„סכנה מאיימת עליכם. דרשתם מן היהודים מאה אלף גוֹלְדֶן זהב; הם שולחים משלחת אל הקיסר ומאשימים אתכם ברדיפת בצע.”

„הקיסר לא יאמין להם.”

[33] הם מדגישים שהחרמתם רק את ספריהם של יהודי פְּרִנְקְפוּרְט העשירים. לכן עצתי היא שתצאו מיד, או לכל המאוחר מחר השכם בבוקר, ותיסעו לַיִןזְנָאוּ שליד מֵיִנְץ. יש שם קהילה יהודית ענייה, אך חיים בה מלומדים רבים המחזיקים ספרים מסוגים שונים. אם תחרימו את ספריהם של יהודי וַיִּזְנָאוּ העניים, יראה העולם כולו שלא סחיטת כספים עומדת לנגד עיניכם אלא העניין עצמו.

„עצתכם טובה, ואפליג בספינת השוק במורד הנהר אל מֵיִנְץ.“

„הספינה הבאה יוצאת רק ביום שישי. אילו רציתם לרכוב...“

„לא, איני יכול להשאיר את אשתי כאן לבדה.“

„אם כן נשכור כרכרה. ממילא עליי להגיע למֵיִנְץ, ולכן אשלם ברצון מחצית מן ההוצאות.“

ההצעה נשאה חן בעיני המומר, ולמחרת בבוקר נסעו השלושה למֵיִנְץ. שם פנה פֶּפֶרְקֶרְקֶן ללשכת הנסיך הבוחר, הציג את כתבי סמכותו, ואחר כך החרים ספרים בַּיִזְנָאוּ בחדווה. רֶפְאֵל מקולֶמֶר כביכול ליווה אותו.

מאחר שלא היה רב בַּיִזְנָאוּ, חיפש פֶּפֶרְקֶרְקֶן תחילה את המְלַמֵּד, מורה הילדים. הוא לקח ממנו את כל ספריו — חוֹמֶשׁ, סידור וספר תְּהִלִּים — ומסר לו קבלה, ובה הבטחה שהספרים יוחזרו אם לא יימצא בהם דבר עוין לנצרות. אז נפרד רֶפְאֵל המדומה מִפֶּפֶרְקֶרְקֶן. אולם במקום להמשיך בדרכו שב אל המְלַמֵּד.

[34] „רַבִּי יִקְלָה”, אמר לו, „זמן רב עלול לחלוף עד שתקבלו בחזרה את ספריכם. קחו את חמשת הגולָּדָן האלה וקנו לכם אחרים; בתמורה תיתנו לי את הקבלה שמסר הַמִּשְׁמָד.”

הַמִּלְמֵד קיבל את הכסף בשמחה רבה ומסר לו את הפתק.

„ועתה, רַבִּי יִקְלָה היקר, האם תוכלו להמליץ לי כאן על סוחר סוסים?”

„ממש לידי”, אמר רַבִּי יִקְלָה, „גר יִלְקָה דִּיין, סוחר הסוסים המפורסם ביותר בכל הסביבה.”

רַבִּי יוֹסֶלְמָן הלך אליו.

„השאלו לי סוס טוב”, אמר, „ואפקיד בידיכם את מלוא ערכו.”

„אתן לכם את סוסי הטוב ביותר, רַבִּי יוֹסֶלְמָן”, השיב סוחר הסוסים. „אינכם צריכים להפקיד בידי דבר.”

„אתם מכירים אותי?”

„היום לפני שלושה שבועות בדיוק ראיתי אתכם בְּאַאֶגְסֶבּוֹרְג, כשמסרתי סוס רכיבה לֶאֱנְטוֹנְיוֹ פּוֹגֶר.”

עד מהרה נחבש הסוס; רַבִּי יוֹסֶלְמָן עלה עליו כדי לרכוב לֶאֱשְׁפֶּבּוֹרְג.

בימינו מביאה אותנו רכבת מהירה ממיינֶץ לֶאֱשְׁפֶּבּוֹרְג בתוך שעה וחצי; אז היה זה מסע ארוך. שעת אחר הצהריים כבר הייתה מאוחרת והעצים הטילו צללים מתארכים. רַבִּי יוֹסֶלְמָן רכב במעלה הַרְיִין עד שהגיע אל המעבורת שבין נִירְשְׁטֵיין לֶאֱוֶפְנֶהִם; שם העבירוהו אל הגדה האחרת. עוד חצי שעה רכב אל

פנים הארץ, ואז החל הלילה לרדת. רַבִּי יוֹסֶלְמָן עצר את סוסו סמוך לכפר ושאל איכר שעבר בדרך:

„מה שם הכפר הזה?“ — „גִּינְסֶהִים.“ — „האם חיים בו יהודים?“

[35] „בהחלט.“ — „אם כן, הובילני אל פֶּרְנֶס הקהילה היהודית.“

האיכר עשה כן, ורַבִּי יוֹסֶלְמָן התקבל בסבר פנים יפות. בדיוק הגיעה השעה ללכת לבית הכנסת לתפילת עֶרְבִית.

לאחר התפילה שב רַבִּי יוֹסֶלְמָן לבית הפֶּרְנֶס, ושם הגישו לו סעודה פשוטה: מרק חלב ולחם. אך לרעב היה טעמה נפלא. הוא קיבל עליו תענית לאותו יום כדי שהאל יצליח את מעשהו, ועתה אכל בתיאבון כפול.

לאחר שהשביע את רעבוננו ביקש רַבִּי יוֹסֶלְמָן ספר עברי, כדי לחתום את היום בלימוד תורת האל. הביאו לו עותק מפואר של החומֶשׁ, כתוב על קלף, שמלבד נוסח הקודש הכיל את התרגום הארמי של אונְגְלוֹס, את המְסוֹרָה הגדולה והקטנה ופירוש רִשְׁ"י שנכתב בדִּיקְנוֹת יוצאת דופן.^א

כשראה רַבִּי יוֹסֶלְמָן את החיבור היפה ורב־הערך, קם, נשא את ידיו השמימה ואמר:

א. את שרידיו של עותק החומֶשׁ המפואר הזה, שניזוק מאוד בשרפה ונחרך למחצה, מצאתי לפני שנתיים בעליית הגג של בית הכנסת בגִּינְסֶהִים. את השרידים המעטים מסרתי לד"ר בֶּר במוֹסֶבֶר־בִּיבֶרֶךְ, כדי שיוכל להשתמש בהם בתחום מומחיותו המיוחד — המְסוֹרָה.

„ברוך האל שאינו מסיר לעולם את אהבתו ואת חסדו מבית ישׁרָאֵל! לעולם לא יגיע הַמְשָׁמַד לכפרים נידחים כאלה כדי לגזול מִיַּעֲקֹב את אוצרותיו הגדולים ביותר.”

[36] אחר כך שקד על הקריאה בפירוש רַשׁ״י ומצא בו גרסאות רבות השונות מן הגרסאות הרגילות, טובות ומדויקות מהן. אך הבחין בכך ומיד חיפש את הפסוק העשרים ושניים בפרק כ״ה בספר נְשָׁמוֹת. לפי הספרים הרגילים שלנו נראה כי לפני רַשׁ״י בתורה עמדה אות אחת נוספת; עתה מצא שבספר המדויק שלפניו תואמים דברי רַשׁ״י בשלמות את נוסח הקודש. הוא נשק לספר ואמר בדמעות שמחה:

„ברוך הסופר שרשם את דברי זקני רַשׁ״י כפי שיצאו מתחת עטו.”

חצי הלילה למד בספר ורשם לעצמו את הגרסאות המשובחות יותר.

השכם למחרת נפרד ממארחיו מסבירי הפנים, שעוד סיפרו לילדיהם ולנכדיהם על האיש הקדוש אשר זכו פעם להכניס לביתם.

שעת הצהריים כבר חלפה כאשר רכב רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן על גשר הַמַּיִן ונכנס לַאֲשְׁפֹנְבוֹרְג. לידידו, רַבִּי לִיפְמָן דוקטור, הביא אישור והוכחה כי פֶּפֶרְקוֹרֶן החרים ספרים עבריים בארצו של הנסיך הבוחר ממִיִּינְץ.

ב. במהדורות רַשׁ״י שלנו כתוב, „ואת כל אשר אצוה אותך”, ומובא פירוש על הוֹיָה היתרה; בכתב היד האמור אומר רַשׁ״י: „את: אצוה אתך כתיב בלא וי״ו”.

[37] מיד לאחר בואו של רבי יוסלמן הודיע רופאו האישי של הנסיך הבוחר לאדונו כי פפֿפֿרקוֹן העז להחרים גם בתחומי מיינץ את ספריהם העבריים של נתיני מעלתו. הנסיך הבוחר אוריאל שלח מיד שליח רכוב לזמן את פפֿפֿרקוֹן לאֶשְׁפֿנוֹבֿרג, כדי שייתן דין וחשבון על מעשיו. אחר כך נועץ הנסיך ברופאו האישי כיצד אפשר לגבור על המומר בדרך הטובה ביותר. הרופא ביקש רשות להציג לפני מעלתו את ידידו יוסֶלִין מרוֹסֶהִים; ועתה עמדו שני בני יֶשְׁרָאֵל בענווה לפני הראשון והחזק בנסיכי האימפריה הגרמנית, מי שהיה תמיד הראשון במעלה אחרי הקיסר.

„אם יואיל מעלתו הנסיך הבוחר להרשות לי להביע בענווה את דעתי“, אמר רבי יוסלמן, „ראוי לפעול בדרך הזאת: בצו הקיסרי נאמר שעל פפֿפֿרקוֹן לחקור ולבדוק אם כתבי היהודים מכילים דברי איבה נגד התורה הנוצרית. אולם יוסֶף זה — או מוטב, יוֹהָנס פפֿפֿרקוֹן — הוא בור ועם הארץ שאין לו שום ידיעה בחכמת הרבנים. אם יביא אותו מעלתו לידי כך שיודה בכך בעצמו, יתברר שהצו הקיסרי מושתת על הנחה מוטעית, ולכן הוא חסר תוקף.“

[38] „וחסר תוקף *eo ipso* — אֵאָא אִיפֿסוֹ“, חזר הנסיך הבוחר. „ראש מחודד לך, יוסֶלִין! חבל שלא נעשית משפטן. מסקנתך נכונה לחלוטין, אבל כיצד אביא את המומר להכרה שאני יודע כי אין הוא יודע דבר? אפילו הבור שביהודים מבין מעט עברית. לפניי הוא יציג את עצמו כמלומד.“

„האם לא יואיל מעלתו“, שאל הרופא, „למנות ועדה יהודית שתבחן את פֶּפֶרְקוֹרְן, ובה הרב המקומי, ידידי יוֹסֶלִין ואנוכי?“

„לא, אין הדבר אפשרי. כך איראה כמי שנוטה לצד היהודים, והמומר יסרב להכיר בסמכותה של ועדה כזאת.“

„אדוני רב־החסד“, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמן, „רוחו הנשגבה של מעלתו הנסיך הבוחר תוכל לקנות בתוך חצי שעה ידיעה תלמודית שתספיק לכפות על המומר להודות בבורותו.“

„זה כבר דבר אחר! עוררת את סקרנותי, יוֹסֶלִין.“

„אדוני רב־החסד הוא אחד מחכמי המשפט המפורסמים ביותר באימפריה הגרמנית. עקרונות המשפט המושגתים על הדין הטבעי זהים כמעט בכל שיטות המשפט. כל שיידרש אפוא הוא לעטוף כביכול כמה מעקרונות המשפט השגורים בפי מעלתו בלבוש תלמודי, בכך שנמסור לאדוני רב־החסד את המונחים והשמות התלמודיים המיוחדים להם.“

„אכן, הדבר אפשרי! אם כן, אלמד אצל שניכם שיעור בתלמוד. אתה, יוֹסֶלִין, תרצה; ואתה, בִּיפּוּס, רשום למעני את המונחים הטכניים, כדי שלא אצטרך להעמיס אותם על זיכרוני.“

[39] „כדי שנהיה בטוחים לחלוטין“, החל רַבִּי יוֹסֶלֶמן בהרצאתו, „אבחר בנושא תלמודי שאינו ידוע כלל לעמי הארץ, אך מוכר היטב לתלמידי חכמים. הוא נקרא 'הֶזֶק שְׂאִינוּ נֶכֶר' — ובתרגום מילולי לגרמנית: נזק שאי אפשר להבחין בו...“

„רשום, דוקטור: *Essig, schöner Nickel* — אָסיג, שְׁנֶר נִיקֶל! כלומר: חומץ, ניקל יפה!”

רַבִּי לִיפְמָן כבר רשם את המילים באותיות לטיניות והגיש אותן לאדונו ביראת כבוד; הלה קרא אותן עתה כראוי.

„אולם משמעות המושג”, המשיך רַבִּי יוֹסֶלְמָן ללמד, „שונה מעט ממה שמשתמע מנוסחו. אין מדובר בנזק שקשה להבחין בו, אלא בנזק שאי אפשר להבחין בו כלל — בהחלט לא, בשום אופן לא, ושום אדם בעולם אינו יכול לראותו.”

„אבל יוֹסֶלְמָן, אם כן אין זה נזק כלל!”

„אכן, אדוני רב־החסד, מדובר בנזק מדומה בלבד. אביא דוגמה. מעלתו יודע שכימים שבהם עוד עמד בית המקדש בִּירוּשָׁלַיִם, היה צורך לשחוט ולשרוף פרה אדומה — פָּרָה אֲדָמָה...”

„רשום, בִּייפּוּס: *Kappore, der Dumme* — קַפּוֹרָה דֶר דּוּמָה! כלומר: כפרה, הטיפש!”

[40] „...את אפרה ערבבו במי מעיין והיזו על הטמאים. פרה אדומה שכולה אדומה הייתה נדירה, וכאשר נמצאה שילמו בעדה מחיר גבוה מאוד. אולם היא הייתה ראויה לקורבן רק כל עוד לא נעשתה בה כל עבודה. נניח עתה שמזלו של רֵאוּבֵן שיחק לו, ובעדרו נולדה פרה אדומה העומדת בכל דרישות ההלכה. אז בא שְׁמַעוֹן, רותם את הפרה לעול וחורש בה. החרישה המעטה לא פגעה בפרה; היא נשארה כשהייתה. אך שוב אין היא ראויה לתכליתה הדתית, והפרה שקודם לכן היו משלמים בעדה אלף גוֹלְדֵן זהב או יותר אינה שווה עתה

אפילו מאית מן הסכום הזה. וזו השאלה המשפטית: האם חייב שְׁמָעוֹן לפצות על הנזק שגרם, או לא? האם הוא יכול לומר לראובן, 'הנה פרתך, שלמה כפי שהייתה; מה אפוא רצונך ממני?' או שראובן רשאי לתבוע פיצויים?"

„וכיצד אתם פוסקים במקרים כאלה ובמקרים דומים?"

„אנו פוסקים בעקבות רבנו הגדול מִיְמוֹנִידָס — הֶרְמֵבִים..."

„רשום את השם, בִּיפּוּס!"

„...שנזק מדומה אינו נזק לאמיתו של דבר, ולכן גרימתו אינה מחייבת בפיצויים. משום כך, מי שגרם נזק כזה בשגגה ובלא כוונה פטור מלשלם: בדוגמה שהבאנו — אם לא ידע שהפרה נועדה להיות פְּרָה אֶדְמָה, או אם לא ידע שעבודה בה פוסלת אותה. אולם כדי שלא יוכל כל אדם להזיק כך לרעהו בלא עונש, קבעו הרבנים כי הגורם נזק בכוונה תחילה חייב בפיצויים."

„פסיקה נכונה מאוד. דומני שאני יודע עתה די תלמוד כדי להפריך את פֶּסֶקֶקוֹרֶן בדרך האבסורד. תן לי את רשימותיך, בִּיפּוּס."

הרופא האישי עשה כאשר נצטווה. הנסיך הבוחר קרא את המילים העבריות וביקש שיתקנו את הגייתו שוב ושוב, עד שהיו שגורות בפיו. אז הניף את ידו, והראיון הסתיים.

[41] ימים אחדים לאחר מכן הובא פֶּפֶרְקוֹן אל חדרו של הנסיך הבוחר.

כשראה הנסיך הבוחר אוֹרִיאֵל את האיש הנמוך, המכוער ואדום השיער, בעל האף העצום, המצח הנמוך והפה הרחב ששיניים גדולות, חזקות ושחרחרות בלטו מתוכו, הסב את פניו בגועל. בשנים קודמות היה אוֹרִיאֵל כוהן קתדרלה בִּנְרֶמְס ונמנה עם ידידיו הקרובים ביותר של „לֹוֹנְצֹוּ דֶה מְדִיצ'י הגרמני", הבישוף של נְרֶמְס יוֹהַן פֹּון דִּלְבֶּרְג. הלה ייסד את „האגודה הריינית" לטיפוח מדעי הרוח, על פי דגם האקדמיה האיטלקית החופשית. בחברת אנשי הֶרְנֶסְס הגרמני פיתח הנסיך הבוחר אוֹרִיאֵל את חוש היופי שלו; מפלצת הכיעור שנגלתה לפניו עתה בדמות המומר עוררה בו סלידה וגועל.

פֶּפֶרְקוֹן נפל לרגלי הנסיך הבוחר והתחנן לברכתו כאֶרְכִּי־שׁוֹף.

אוֹרִיאֵל גבר בכוח על סלידתו והעניק לו את הברכה.

„אתה הֶנְאוֹפִיט יוֹהַנֶס פֶּפֶרְקוֹן, והקיסר מינה אותך להשמיד *in majorem Dei gloriam* — אין מִיֹּרֶם דְּאִי גֶלוֹנְיָאם, 'לתפארת האל הגדולה יותר' — את ספרי היהודים העבריים שיש בהם דברי איבה נגד האמונה הנוצרית?"

[42] „אני האיש, מעלתך הנסיך הבוחר, שהאל האיר את עיניו. כשעוד הייתי שקוע עמוק בכפירה היהודית הייתי רב וידוע ספר בקרב העם קשה העורף הזה, ומכתביהם למדתי כיצד הם מחרפים את האמונה הנוצרית. הו, מעלתך, היהודים האלה מסוכנים לנוצרים אף מן השטן עצמו. ומה גורם לקשי עורפם?

כתביהם מחללי השם לבדם. לכן קמתי ונדדתי לפְדוּכָה, ושם נפלתי לפני כס קיסרנו הנשגב מְקִסְמִי־לֵאן — שאלוהים יברכהו — והוד מלכותו הקיסרי ניאות ברוב חסדו להטות אוזן לתחינתי. הנה המכתב הקיסרי.”

הנסיך הבוחר לקח את המסמך שהושיט לו פֶּפְפֶּרְקוֹרֶן וקרא בו.

„אם כן הוסמכת להחרים, לבדוק ולשרוף כל דבר הנראה בעיניך כמכוון נגד התורה הנוצרית. ודאי בקי אתה מאוד בחכמת הרבנים, וממילא — *eo ipso*, אַאֵז אֵיפְסוֹ — יודע לשפוט כל ספר.”

„התלמוד כולו ידוע לי, ואין בו דבר נאצה שאינו מוכר לי.”

„וכי אין בתלמוד אלא דברי נאצה?”

„שום דבר אחר, אדוני רב־החסד!”

„הו, הו, על כך ארצה לחלוק. בתלמוד כלול גם המשפט של היהודים, ויש בו כמה עקרונות משפטיים נאים. האם אתה יודע על כך?”

„בוודאי! 'שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטִלִית': כאשר שניים אוחזים בבגד, האחד אומר 'אני מצאתיה' והאחר אומר 'אני מצאתיה', הם רשאים לחלק אותה. האין זה דבר נאצה, אדוני רב־החסד? אם אדם מצא דבר־מה, הלוא עליו להשיבו למי שאיבד אותו.”

[43] הנסיך הבוחר הופתע. האם כך באמת כתוב בתלמוד? אחרי כל מה ששמע על התלמוד מרופאו האישי, שנהנה מאמונו המלא, היה הדבר בלתי אפשרי לחלוטין. ואף על פי כן התקשה להאמין שפֶּפְפֶּרְקוֹרֶן יעז לשקר לו במצח נחושה. הוא הרגה רגע, וכמשפטן מנוסה קלע אל האמת.

„טעות בידך, יוהנס“, אמר. „התלמוד עוסק במקרה שבו אי אפשר לברר מי מהם המוצא. אך ברצוני להעמיד למבחן את ידיעתך בחכמת הרבנים. האם אתה יודע מהו 'הִזְק נְפָאֵינוּ נֶכֶד'?"

פִּפְּרִיקוֹן נקלע למבוכה. במאמץ רב אסף את שברי הזיכרונות מראשית ילדותו. פעמים אחדות חזר על המילים „הִזְק נְפָאֵינוּ נֶכֶד, הִזְק נְפָאֵינוּ נֶכֶד“ — ואז נזכר: „הִזְק נְפָאֵינוּ נֶכֶד, לֹא נְשִׁמְיָה הִזְק“, וקרא בניצחון:

„נזק שאי אפשר להבחין בו אינו קרוי נזק. כך מלמדים בעלי התלמוד מחללי השם: רמה ככל יכולתך, ובלבד שלא תיתפס! הנח את הסחורה הטובה למעלה ואת הרעה למטה, כדי שהקונה לא יבחין בנוק שאתה גורם לו.“
אז קם הנסיך הבוחר ועמד שם בזעם.

[44] „שקרון, נבל, מוציא דיבה!“ קרא לעבר פִּפְּרִיקוֹן הנדהם. „ואתה, בור ועם הארץ, פסולת המין האנושי — אתה מבקש להיות מאשים, עד ושופט באדם אחד? רימית את הקיסר; גרמת לו להאמין, כפי שביקשת לגרום גם לי להאמין, שאתה רב ויודע ספר! כלב מוכה גרב אתה, אפס שאינו ראוי לכעסי. הִזְק נְפָאֵינוּ נֶכֶד הוא נזק מדומה, כגון כשאדם עובד בפרה אדומה. אבל אתה כלב אדום, ולצו שלך אין כל תוקף; הוא בטל ומבוטל. עליך להשיב את כל הספרים ולהניח ליהודים לנפשם. ואילו אותך ישיג העונש הצודק, מפני שהעזת לשקר לקיסר.“

אז נפל פִּפְּרִיקוֹן לרגלי הנסיך הבוחר.

„אדוני רב־החסד“, התחנן, „לא ידעתי שמעלתך הנסיך הבוחר תלמיד חכם גדול כל כך בתלמוד; אילו ידעתי, לא הייתי מעז להציג את עצמי ככזה.“

בילדותי אמנם למדתי מעט בתלמוד, אך את רוב הדברים כבר שכחתי. אולם אדוני רב־החסד, איני פועל אלא בשליחות פטרוני רבי־החסד ממסדר דומיניקוס הקדוש בקלן.”

מילותיו האחרונות של המומר היו כמקלחת צוננים על נסיך הכנסייה הנסער.

„עלי לסגת”, חשב, „איני רוצה לשסות בי את הדומיניקנים; יריבים מסוכנים ונקמנים הם.”

„קום!” אמר לפפֶּרְקוֹן, שעדיין שכב על הארץ. „הרחקתי לכת בכעסי. אני מאמין שרק קנאות קדושה לאמונתך החדשה היא שהניעה את מעשיך. אולם הצו שלך בטל, מפני שהוא מבוסס על הנחה כוזבת. לך אל הקיסר והשג צו אחר, ובו יצורף אליך מומחה לספרות העברית כדי לבדוק את ספרי היהודים. עד אז אסור לשרוף ולו ספר אחד; השומע אתה — אף לא ספר אחד!”

„ומי, מעלתך הנסיך הבוחר, מתאים למלאכה הזאת?”

[45] „בכל גֶרְמָנְיָה מכיר אני רק אדם אחד המתאים לה. זהו היועץ הקיסרי יוהן רויקֶלֶן, שופט הברית השוואבית. הוא יודע ומבין עברית, ובה בעת הוא מתנגד ליהודים.”

„אכן, אדוני רב־החסד. הוא כתב ספר המסביר שהיהודים שרויים בסבל זמן רב כל כך מפני שכפרו במִשְׁיַח לפני אלף וחמש מאות שנה.”

„אם כן, בקש מן הקיסר שיצרף אליך את האיש הזה, כדי שהכול יעשה על פי חוות דעתו.”

הנסיך הבוחר הניף את ידו; פפֶּרְקוֹן שולח מעל פניו.

אחר כך, כשסיפר הנסיך הבוחר אוֹרִיאֵל לרופאו האישי על תוצאות שיחתו עם
פֶּפֶרְקוֹרְן, אמר בסיום:

„הפניתי אותו לר״קֶלִין. אמנם אין הוא ידיד היהודים, אך הוא מוקיר את
הספרות היהודית ואת הלשון העברית. אם ימנה אותו הקיסר לבורר, ספריכם
יהיו מוגנים היטב.”

ביוזמת הנסיך הבוחר אוֹיֶאָל הועברו הספרים העבריים שהחרים פֶּפֶרְקוֹרן למשמר בטוח. פֶּפֶרְקוֹרן יצא תחילה לטֵיִבִּינְגן אל רויֶקְלִין, כדי לגייסו למטרותיו. אולם רִבִּי יוֹסֶלְמָן הקדים אותו, בדרכים הקצרות ביותר ועל גבי הסוסים המהירים ביותר.

[46] | [47] אחד מאנשי הרוח הגדולים ביותר שקמו לעם הגרמני היה יוֹהַן רויֶקְלִין. הוא נולד בשנת 1455 בפֶּפֶרְקוֹרֶהִים, התחנך עם בנו של הַמַּרְקְגְּרַאף קרל מִבֶּאָדֶן, ובשנת 1473 נשלח עמו לִפְרִיז. שם למד משפטים אצל המורים המעולים ביותר בני התקופה, ולצדם הקדיש את עצמו ללימוד הלשון היוונית. כאשר המשיך את לימודיו בֶּבֶּל בֶּבֶּל בשנת 1475, עודד אותו יוֹהַן וְסֶל מִגְרוֹנִינְגֶן לעסוק גם בלשון העברית. באותה עת היו רק אנשים מעטים מאוד שלמדו יוונית; ואילו בכל הנוגע לעברית עמד רויֶקְלִין לבדו בִּגְרָמָנְיָה. לימים נכנס לשירותו של הרוזן אֶבֶרְהָרְד פון וִיֶרְטֶמְבֶּרְג וליווה אותו פעמיים לאִיטָלְיָה. באִיטָלְיָה, בחצרו של לונְצֶצוֹ דֶה מְדִיצִי ובחברת אנשים כפיקוֹ דֶלֶה מִירְנְדוֹלֶה, המעריץ הנלהב של חכמת הַקְּבֵלָה, התפתחה רוחו של רויֶקְלִין בדרך שלא הייתה דומה לה בִּגְרָמָנְיָה. לאחר הכשרה זו נעשה למורה של גְרָמָנְיָה כולה ולמחיה המדעים. הוא ביקש להכניס ללשון הגרמנית נעימה משכילה ועידון של הביטוי, וביקש לשפר את חינוך הנוער. כתביו נלמדו בשקידה בכל מקום; מחזותיו הלטיניים, שעלו לאין שיעור על מחזות הנזירים הישנים, הוצגו ביד סטודנטים באוניברסיטאות. לאחר מות הרוזן אֶבֶרְהָרְד נכנס רויֶקְלִין לשירותו של הנסיך הבוחר מן הַפֶּפֶרְקוֹרֶה וְהַתְּמָנָה לפרופסור באוניברסיטת הַיֶּיֶלְבֶּרְג.

בשנת 1498 שב שליטו החדש ושלח אותו לרומא; שם הקדיש ללימוד הלשון והספרות העברית כל שעה שהצליח לחלץ מעסקי שליחותו. רבי עבדיה ספורנו, פרשן החומש הנודע, היה למורו. רויקלין שילם לו גולדן זהב אחד — כעשרה מרק — בעד כל שעת לימוד, מחיר עצום באותה תקופה, ואולי גם בימינו. לאחר שובו הביתה מינה אותו הקיסר לשופט הברית השוואבית, ובמשרה הזאת כיהן בזמן סיפורנו.

כאשר התייצב רבי יוסלמן לפני רויקלין, אמר:

„הרשו לי, אדוני היועץ הקיסרי, לברך את הברכה שקבע התלמוד.”

וכאשר הנהן רויקלין בהסכמה, כיסה רבי יוסלמן את ראשו ואמר: „ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שחלק מחכמתו לבשר ודם.”

„אתם חולקים לי כבוד רב מדי.”

„הלוא זכיתי לראות את האיש שהכול מוקירים בתור *Praeceptor Germaniae* — פרייקפטור גרמניה, מורה גרמניה.”

„מה שמכם ומאין אתם?”

„שמי יוסלין, ואני מרוסיה; שבאלס; מוצאי ממשפחת לואנס.”

„לואנס? האם אתה קרוב משפחתו של ידידי יעקב לואנס, שהיה רופאו האישי של הקיסר המנוח פרידריך השלישי?”

„יעקב לואנס הוא בן אותה משפחה, אך קרבתנו רחוקה מאוד ומצטמצמת באבות הקדומים המשותפים לנו.”

„מה מביא אותך אליי, יוסֶלִין?“

[48] „אדוני היועץ רב־החוכמה, בור ועם הארץ, בוגד בבית ישרָאֵל ושמו פֶּפֶרְקוֹרְן, הצליח להשיג מן הקיסר צו המתיר לו להחרים את כל הספרים העבריים, לבדוק אם יש בהם דברי איבה נגד התורה הנוצרית ואחר כך לשרוף אותם. כל מבוקשו של הבור הזה הוא לסחוט כסף. בפרנקפורט על המַיין לקח את כל הספרים וכתבי הקלף, יותר מאלף וחמש מאות במספר, והוא מאיים לשרוף את כולם אם לא ישלמו לו מאה אלף גולדן זהב — סכום העולה על רכושם של כל יהודי פֶּרְנַקְפוֹרט. האַרְכִּי־שׁוֹף אוֹרִיאֵל, הנסיך הבוחר של מיינץ, עצר לפי שעה את מעשיו המחפירים של המומר, עד שיבדוק אדם בקי את ספרי הקודש וייווכח אם יש בהם דברי שטנה נגד התורה הנוצרית אם לאו. עיני הכול, אדוני היועץ רב־החסד, נשואות אליך. אתה האדם היחיד בנֶרְמַנְיָה שאינו יהודי ושולט בלשון העברית. אדוני היועץ רב־החסד, עוולות רבות כבר נאלצו צאצאי יַעֲקֹב המסכנים לשאת על פני האדמה. את אבותינו רדפו באש ובחרב, בגלגל ובחבל התלייה; אחדים השליכו למים, אחדים קברו חיים, ולאחרים ריסקו את האיברים במכשירי עינויים על סמך תואנות שווא. פעמים אין־ספור גירשו אותנו מביתנו ומנחלתנו, הפכו אותנו, עם נשינו וילדינו, לקבצנים נודדים, השפילו אותנו והלבישו עלינו אותות קלון. אך מעולם עדיין לא ביקשו לגזול מאיתנו את כתבי הקודש שלנו, שהם נחמתנו היחידה בכל סבלנו.“

[49] „מאמין אני לך, יוסֶלִין. איני ידיד היהודים, מלבד יחידים מעטים; אולם ידיד אני לספרותכם, מעריך של חכמת הַקְּבִלָה הנשגבה, ומעל לכול מוקיר את הלשון האלוהית הקרויה עברית. לשון העברים פשוטה, טהורה, קדושה, קצרה ואיתנה. בה דיבר האל עם מֹשֶׁה פנים אל פנים; בה נגלה האל לנביאים

במישרין ובלא מתורגמן; בה שוחחו המלאכים עם בני האדם. בלשון הזאת דיבר האל הכול־יכול עם מִלְשָׁה — לא באמצעות המיית המעיין הקסטלי, לא באמצעות המערה הטיפוֹנִית, היער הדוֹדוֹנִי או החצובה הַדְלִפִּית, אלא כדרך שאדם משוחח עם רעהו.⁹²”א

„ברוך האל שזיכני לשמוע מפִּיך דברים נשגבים כאלה. יברכך האל, אדוני רב־החוכמה; אתה נמנה עם חסידי אומות העולם, שעליהם אומר התלמוד כי יש להם חלק לעולם הבא.”

„אינני מכיר את התלמוד ומעולם לא ראיתיו. קראתי רק את כתבי הקודש ואת מפרשיהם בלשון המקור, וגם כמה חיבורים קבליים. אך המעט שידוע לי שכנע אותי שנוכל ללמוד הרבה מן היהודים, ושרק בעזרת פירושיהם העבריים של היהודים נוכל לתפוס את משמעות דברי הקודש. מורי, עֲבֻדְיָה סְפוֹרְנוֹ, היושב עתה כרופא בבולוֹנְיָה, חיבר בעצמו פירוש לחוֹמַשׁ; לו אני חב את הבנתם של פסוקים סתומים רבים. — האם גם אתה בקי בספרות העברית?”

„מעט, אדוני היועץ רב־החסד.”

רוֹיִקְלִין הלך אל הַלִּיבְרִי שלוֹי והוציא משם תנ”ך עברי מפואר.

[50] „ראה, יוֹסֶלִין”, אמר, „את הספר היקר הזה נתן לי הקיסר המנוח פְּרִיֶדְרִיך השלישי ביוזמת ידידי, רופא החצר הקיסרי יַעֲקֹב לוֹאֶנְס. אפתח לפניך מקום שאינני מבין. התוכל להסבירו לי?”

א. דברי רוֹיִקְלִין עצמו בחיבורו De verbo mirifico — דֵּה וֶרְבוֹ מִירִיפִיקוֹ, „על המילה המופלאה”.

השוו: גֶּרְץ, תולדות היהודים, כרך ט, עמ' 92.

ב. ספרייה.

רויִקְלִין הצביע באצבעו על הפסוק השביעי בפרק כ"ג בספר נְשָׁמוֹת.

רבי יוֹסֵף־לֵמֶן קרא את הפסוק בקול ותרגם אותו לגרמנית:

„מִדְּבַר נְשָׁמָה תִּרְחֹק, וְנָקִי וְצַדִּיק אֵל תִּתְּרֹג, כִּי לֹא אֶצְדִּיק וְנִשְׁע.”

„כיצד אתה מפרש את הפסוק”, שאל רויִקְלִין, „ומה הקשר בין שלושת חלקיו?”

[51] „אדוני היועץ רב־החוכמה, אפשר לפרש את הפסוק רק מתוך הכרת המשפט התלמודי. בעלי התלמוד מלמדים שאם בית דין הרשיע עבריין פה אחד, הנידון יוצא לחופשי; שכן אין עבריין שלא ימצא לו מלמד זכות, והרשעה פה אחד מעידה על איבה מצד השופטים כלפי הנאשם. אולם אפשר שיקרה מקרה שבו איבה כזאת אינה קיימת, ואף על פי כן כל עשרים ושלושת דייני הסֶנְהֶדְרִין הקטן משוכנעים באשמת הנאשם. מה תהיה התוצאה? אם כל השופטים יאמרו 'אשם', הנאשם יצא לחופשי. אפשר היה אפוא לחשוב ששני שופטים צריכים להצביע נגד הכרתם — האחד יאמר 'נקי' והאחר 'צדיק' — כדי שהעבריין לא יחמוק מן העונש הראוי לו. אולם האל אומר: 'מִדְּבַר נְשָׁמָה תִּרְחֹק', ואל תהרוג בהצבעת 'נקי וצדיק'; ואילו לכך שהעבריין לא יחמוק מן העונש הראוי לו אדאג אני — 'כִּי לֹא אֶצְדִּיק וְנִשְׁע'.”

„תודה לך, יוֹסֵף־לֵמֶן; פירושך ברור וקולע. שוב נוכחתי כי חכמת הרבנים שופכת אור על דברי הקודש. יכול אתה להמשיך בדרכך בלב שקט; אני אדאג שספריכם יישארו שלמים.”

[52] בעקבות פנייתו של הנסיך הבוחר אנריאל ממינץ ציווה הקיסר לדחות את שרפת הספרים היהודיים, ולבקש תחילה חוות דעת מחמש אוניברסיטאות, וכן מרויקלן ומשני נזירים מקלן, אם שרפת כתבי התלמוד היא מעשה אלוהי, ראוי לשבח ומועיל באמת לנצרות. מלבד רויקלן היו כולם אנשים שלא ידעו עברית, שונאי יהודים מושבעים, אשר הסתפקו בהעלאת שקריו וסילופיו של פפפֶקוֹרן כגירה. אפשר אפוא לשער מה העלו חוות הדעת. לא כן רויקלן. את חוות דעתו כתב בהתלהבות עזה. באריכות רבה הוכיח מה מזיק, אווילי ומחפיר הוא לגזול מן היהודים את ספרי הקודש שלהם, שמהם שאבו את חכמתם המלומדים והוותיקים שבתאולוגים הנוצרים. חוות דעתו של רויקלן הייתה, כפי שכתב רבי יוסֶלְמָן ביומנו, „נֶס בְּתוֹךְ נֶס” — פלא כפול: אדם שאינו יהודי התייצב בהתלהבות ובכוח שכנוע רב כל כך להגנת כתבי הקודש של היהודים. אך עדיין לא הושג בכך הרבה; מול חוות דעתו היחידה של רויקלן עמדו שבע חוות דעת שליליות, והדוכסית קוניגונדה מבוואריה, אחותו האהובה של הקיסר, שהייתה נתונה להשפעת הדומיניקנים, הפצירה בקיסר שוב ושוב להוציא את השרפה אל הפועל. היה אפוא הכרח להשפיע על הקיסר, ורבי יוסֶלְמָן התנדב לצאת אל חצר הקיסר ולבקש ממנו אישית שלא יעתר לרצונם של שונאי היהודים.

ימים רבים כבר רכב רבי יוסֶלְמָן כדי להגיע למחנה חצר הקיסר, ששכן אז בולֶצְבוֹרְג. בולֶצְבוֹרְג היה מתאוס לאנג פון ולֶנְבוֹרְג, בנו מחוץ לנישואים של

מְקַסְמִילָאן — אמו הייתה בת אֲוִגְסְבוֹרְג — אֶרְכִיבִישׁוֹף וְקִרְדִּינָל, והקיסר
שהה שם בביקור אצל בנו האהוב.

המסע היה ארוך ומפרך; נוסף על כך קיבל רַבִּי יוֹסֶלְמָן ידיעה מצערת
שהעכירה מאוד את רוחו. בְּקָלִין נשרפו שלושים ושמונה יהודים נכבדים
בעקבות האשמה שקרית ומגוחכת בחילול לחם הקודש. — רַבִּי יוֹסֶלְמָן הוביל
בקושי את סוסו במעבר הרים צר. מכל עבר שעטו מי הפרא מן ההרים,

[53] „השתוללו לכם, פלגי פרא”, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן לעצמו, „כולכם זורמים אל
הים, ושם אתם נעלמים ואינכם עוד. כך יקרה לעמים ולגדודים הפרועים; הם
משתוללים ומשתולחים עד שתמה שעתם, ואז עליהם להידום, ואז הם
אובדים. יִשְׂרָאֵל הולך בדרכו בשקט ובענווה, סובל ומבליג; אך האל מכיר את
דרכו ומוליך אותו אל היעד הטוב.”

בינתיים השחיר האופק. עננים כבדים עלו מכיוונים שונים, ורעם רוגז הלך
והתקרב, עד שניתכו העננים בגשם שוטף. רעמים אדירים הדהדו מראשי
ההרים הגבוהים והוכפלו בידי ההד, בעוד ברקים מרצדים מאירים באור
מסנוור את הנוף שהאפיל. רַבִּי יוֹסֶלְמָן קשר את סוסו הרועד לעץ, והוא עצמו
מצא מחסה מן הגשם השוטף בבקתת פחמים נטושה.

[54] „וַיֵּרְעוּ בְּשָׁמַיִם ה', וַעֲלִיּוֹן יִתֵּן קִלּוֹ”, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן בלשון משורר
התְּהַלִּים והתיישב על ערמת קש שמצא בבקתה. אחר כך פתח את תרמיל
הגלימה שהסיר מעל הסוס והביא עמו לבקתה, הוציא אבן צור, פלדה וחומר
הצתה, והכה אש עד שחומר ההצתה החל לגחול. אז הוציא פתיל שעווה ונשף
בגחלת עד שהדליק בה את נר השעווה. משעלה הדבר בידו אמר בשמחה: „כִּי
אֶתָּה תֹאדִיר נְרִי; ה' אֱלֹהֵי יִצְיָה תִּשְׁכֵּפִי.” הוא הוציא מן התרמיל כרך קטן של

התלמוד שנשא עמו, נשק לו והחל ללמוד בשקידה. בחוץ התגלגל הרעם, הברקים ריצדו, והמים השועטים מן ההרים רעשו וגעשו; ורבי יוסלמן ישב לבדו בבקתת הפחמים הנטושה ולמד בתלמוד, שוכח את העולם הגועש והרועש בחוץ. הוא אף לא הבחין באיש גבה קומה, לבוש כאביר, שנכנס לבקתה. האיש עמד כמאובן, עד שאזר עוז וקרא: „כל הרוחות הטובות מהללות את האל האדון! השיבו לי: מי אתם — אדם, מלאך או שד?”

רבי יוסלמן קם על רגליו.

„יהודי עני אני, אדוני”, אמר, „הנוסע אל חצר הקיסר בן־לָצְבוֹן־ג.”

„יהודי עני וחצר הקיסר — כיצד מתיישבים השניים? ומה מעשיך כאן, יהודי? ודאי אתה מתפלל מפני שאתה מפחד מן הסערה?”

„לא כן, אדוני רב־החסד; בירכתי את הברכות על הרעם ועל הברק, ולכן איני מפחד.”

„ומה לשונה של ברכה כזאת? אך בגרמנית, יהודי!”

„כאשר אנו שומעים את הרעם מתגלגל, אנו משבחים את האל, שִׁכְחוּ וְגִבּוֹרֶתוֹ מְלֵא עוֹלָם.”

„לא רע. ומה אתם אומרים כאשר הברק מבזיק?”

„כאשר אנו רואים את הברק מרצד ויורד, אנו משבחים את האל, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית.”

„מה עניינו של הברק אצל מעשה בראשית?”

„כאשר אש הברק יורדת עם הגשם השוטף, מים מתערבים באש. כך ברא האל בשעתו את השמים מאש וממים.”

„דומני שאתה מחכמי עמך. מהו הספר שקראת בו זה עתה?”

„זהו חלק מן התלמוד, מסכת בְּבָא בִּתְרָא.”

[55] „מן התלמוד, שאני... שהקיסר אמור לצוות עתה לשרוף ביוזמת הדומיניקנים בקלן? הבה נשמע מה כתוב בו; תרגם לי לגרמנית את הקטע שקראת זה עתה!”

ורבי יוסלמן תרגם:

„רבותינו מלמדים: מַעֲשֶׂה בְּמוֹנְבֵז הַמֶּלֶךְ שֶׁבִּזְבֹּז אוֹצְרוֹתָיו וְאוֹצְרוֹת אֲבוֹתָיו בִּלְשׁוֹנֵי בִצְרָת וּחִילָקִים לְנוֹקְקִים; וּחִבְרוּ עָלָיו אֲחִיו וְכָל בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּטַעֲנוֹת. — אבותיך, אמרו לו, גזנו אוצרות, ואתה בזזתם! — אבותי, השיב להם, גזנו למטה, ואני גזתי למעלה, שנאמר: 'אַמֶּת מֵאֲרֶץ תִּצְמַח, וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם יִשְׁקָף.' אבותי גזנו אוצרות בני חלוף, ואילו אני גזתי אוצרות שאינם בני חלוף, שנאמר: 'צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכֻן כְּסָאךְ.'”

„יפה מאוד, יפה מאוד! 'צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכֻן כְּסָאךְ'! זאת אזכור, זאת לא אשכח לעולם. אך המשך!”

„אבותי גזנו אוצרות שאינם עושים פירות, ואילו אני גזתי אוצרות שעושים פירות, שכן כך אומר הנביא: 'אִמְרוּ צִדִּיק כִּי טוֹב' — אמרו לצדיק, לירא האל, שאם הוא מיטיב גם עם בני האדם, 'כִּי פָרִי מַעֲלִיָּהֶם יֵאָכְלוּ' — יאכל את פרי

מעשיו. הוריי גנזו זהב ואבנים טובות, ואילו אני הצלתי נפשות אדם, שנאמר:
'פְּרִי צִדִּיק עֵץ חַיִּים, וְלֶקַח נַפְשׁוֹת חַכָּם.'"

[56] „נפלא, נהדר! כאשר אני... כאשר הקיסר שלנו מְקַס עוד היה ילד, נתן לו
אביו, המלך החכם פְּרִידְרִיך, צלחת מלאה פירות ושקיק מלא זהב. מְקַסִּימִלְיָאן
הצעיר אכל את הפירות, אך את הזהב חילק לאחרים. המלך החכם נאנח
ואמר: הילד הזה עוד יהיה פורן! אך מְקַס השיב: איני רוצה להיות מלך על
הכסף, אלא על בני האדם! — אך המשך, יהודי!"

„אבותיי גנזו לאחרים, ואילו אני גנזתי לעצמי, שנאמר: 'וּלְךָ תִּהְיֶה צִדְקָה.'
אבותיי גנזו לעולם הזה, ואילו אני גנזתי לעולם הבא, שנאמר: 'וְהָלַךְ לְפָנַי
צִדְקָךָ, כְּבוֹד ה' יֵאֱסָפֶךָ.'"

„מברך אני על השעה שהביאה אותי לבקש מחסה בבקתה הזאת בשעת
הסערה. מה שמך, יהודי?"

„שמי יוֹסֶלֶין, ואני מרוֹסֶהֶם שבֹּאֲלָזֶס."

„ואני האביר תוֹיִן־דֶּנְק; אם תזדקק למליץ יושר בחצר הקיסר, פנה אליי. הקיסר
נוטה לי חסד."

„אני מודה לכם, אדוני האציל."

„הסערה חלפה והשמש שבה לזרוח. היה שלום, יהודי; להתראות אצל הקיסר
מְקַס."

והוא מיהר החוצה. גם רִבִּי יוֹסֶלֶמן ארז את חפציו בתרמיל הגלימה, שב אל
סוסו ורכב לדרכו.

פרק יא

XI.

[57] כמדומה שאין עיר בגרמניה היכולה להשתוות לזלצבורג ביופיו של מקומה. העיר משתרעת על שתי גדותיו של נהר זלצך, המחברות זו לזו בשלושה גשרים, ובה ארמונות נאים, כנסיות מרשימות ומזרקות נפלאות. מעל כולם מתנשא מבצר הוהנזלצבורג הגבוה, ארמון מושבו של הארכיבישוף, שבזמן סיפורנו זה עתה הושלמה בנייתו בידי אדריכלים איטלקים.

רבי יוסלמן ביקש לרכוב מבעד לשער העיר הפתוח, אך שומר השער עצר בעדו.

„מי אתם, מאין באתם ולאן פניכם?”

„שמי יוסלין מרוסהים, באתי מפרנקפורט על המיין וברצוני להגיע למחנה חצר הקיסר.”

„יהודי אתם?” — „כן, אדוני!”

„אם כן, שובו על עקבותיכם. לשום יהודי אסור להיכנס לבירת נסיכות הארכיבישוף.”

רבי יוסלמן ירד מעל סוסו. הוא נטל מטבע זהב ותחב אותו לידו של שומר השער. הלה בחן את המטבע בחיך; מימיו לא היה ברשותו מטבע זהב.

„כמה הוא שווה?” שאל.

„ערכו חמישה גילדן כסף.”

„תודתי לכם, אדוני היהודי! אם כן, היכנסו בשם האל. אך אל תסגירו אותי; אל תאמרו לאיש שהתרתי לכם להיכנס תמורת כסף.”

[58] רַבִּי יוֹסֶלְמָן רכב ברחבי העיר, חצה את קְפִיטְלֶפְלֶאץ והמשיך דרך פֶּטְרֶסְגֶאסֶה, בעלייה מתמדת, עד שהגיע לשער ארמון המגורים. סמוך לו הבחין בפונדק „צור קץ”; שם ירד מן הסוס, הכניסו לאורווה, החליף את בגדיו וסעד לבו במזון שנשא עמו. אחר כך פנה אל בעל הפונדק ואמר: „אדוני בעל הפונדק הנכבד, ודאי מכירים אתם את אנשי חצר הקיסר! התוכלו לומר לי היכן אמצא את האביר תוֹרְדֶנְק?”

„ודאי מכיר אני את כל אדוני החצר”, השיב בעל הפונדק, „הם באים לא פעם לבית היין שלי. האוֹבֶרְהוֹפְמֵיסְטֶר, ראש חצר הקיסר, הוא הרוזן אֵיטְלֶפְרִיד פֶּון צוֹלֶרְן; ההאוֹסֶהוֹפְמֵיסְטֶר, מנהל משק הבית, הוא האדון קֶסֶפֶר פֶּון לוֹפֶיאן; הלֶנְדֶהוֹפְמֵיסְטֶר, ראש חצר הארצות, הוא הנסיך פֶּאול פֶּון לִכְטֶנְשְטֵיין; האוֹבֶרְסְטֶזֶלְבֶרְקֶמֶר, הממונה הראשי על כלי הכסף, הוא הברון זִיגִיסְמוֹנְד פֶּון דִיטְרִיכְשְטֵיין; הוֹפְמַנְשֶל, מרשל החצר, הוא האדון הרוזן ווֹלְפֶנגַג פֶּון פִירְסְטֶנְבֶרג; והלֶנְדֶזֶגֶר־מֵיסְטֶר, שר הצייד הארצי, הוא האביר וִילְהֶלְם גֶרִייס. איני מכיר אביר ושמו תוֹרְדֶנְק; אך הנה בא יועצו המשעשע של הקיסר, האדון קוֹנֶץ פֶּון דֶר רוֹזֶן, ואולי הוא יוכל למסור לכם את המידע המבוקש.”

יועצו המשעשע המפורסם של הקיסר, קוֹנֶץ פֶּון דֶר רוֹזֶן שנזכר זה עתה, נכנס לבית היין.

„אדוני בעל הפונדק”, קרא, „צמא גדול, גדול מאוד תקף אותי, והייתי שמח לשותות כד מן היין המשובח ביותר שלכם; אלא שכספי אזל.”

„יודעים אתם, אדוני רב־החסד, שנצטוויתי בחומרה להגיש יין לאנשי חצר הקיסר רק תמורת כסף מזומן.”

„ומה נעשה אפוא? אנא מכם, אדוני בעל הפונדק, חרגו הפעם מן הכלל; צימאוני פשוט אינו אנושי.”

בעל הפונדק משך בכתפיו.

„אדוני רב־החסד”, התערב רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „התואילו בטובכם להרשות לי לשלם בעד כד יין בשבילכם?”

הוא רמז לבעל הפונדק, והלה הביא מיד את מבוקשו.

אך האדון קוֹנֵץ פֶּון דֶּר רוֹזֶן נעץ בְּרַבִּי יוֹסֶלְמָן מבט קודר.

[59] „לא אשתה”, אמר, „עד שאדע איזה שירות בתמורה אתם מבקשים ממני; משרת נאמן אני לאדוני, ולא אתן לאיש לדובב אותי.”

„טעות בידכם, אדוני רב־החסד; אין בכוונתי לדובב אתכם בענייני הוד מלכותו הקיסר. מבקש אני רק לדעת אם מוכר לכם בפמליית הקיסר אביר ושמו תוֹיֶדְדֶק.”

אז חייך האדון קוֹנֵץ פֶּון דֶּר רוֹזֶן; הוא אחז בכד ורוקן אותו בלגימה אחת. לרמיזתו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן שב בעל הפונדק ומילא אותו.

„האח!” אמר קוֹנֵץ כשהוא מצקצק בלשונו, „היין טוב, ואתם, ידיד ומיטיב אלמוני, פזרן קטן.”

„כך כינה פעם הקיסר המנוח פְּרִידְרִיך את בנו מְקְסִימִילְיאַן!”

„מי סיפר לכם את המעשייה הזאת?”

„אותו אדון, האביר תוֹיִרְדֵּנְק, שעליו אני שואל.”

האדון קונץ פון דר רוֹזֶן רוקן את הכד בפעם השנייה.

„הדבר הוא כפי ששיערתִי”, אמר, „בואו, אוליך אתכם אל האביר תוֹיִרְדֵּנְק.”

רבי יוסֶלְמָן הלך בעקבות האיש שצעד לפניו. באין מפריע עברו על פני הגשר המתרומם שהורד, מבעד לשערי ארמון המגורים, דרך חצרות קדמיות ומסדרונות ולאורך שורה שלמה של חדרים.

„המתנינו כאן מעט”, אמר האדון פון דר רוֹזֶן, „אלך לבדוק אם האביר תוֹיִרְדֵּנְק בבית ואם הוא פנוי לקבל אתכם.”

כעבור דקות מעטות שב והורה לממתין להיכנס.

האביר, לבוש בבגדי בית נוחים, ישב בכורסת משען.

[60] „ברוך הבא, יוסֶלְמָן”, קרא אל הנכנס. „ובכן, כבר התקבלת לריאיון אצל הקיסר?”

רבי יוסֶלְמָן הבחין בחיוכו המשונה של השואל. הוא נזכר שבעל הפונדק „צור קץ” מעולם לא שמע על אביר ושמו תוֹיִרְדֵּנְק, אף שהלה נראה אדון רם־מעלה מאוד; הוא הרגה בדרך המוזרה שבה קיבל האדון קונץ פון דר רוֹזֶן את הידיעה על האביר תוֹיִרְדֵּנְק, ונזכר עד כמה היטיב אותו אביר להכיר את מעשה נעוריו של הקיסר. לפתע הייתה עליו כרוח הארה והוא קרא:

„מה אודה לאלוהי על האושר שהעניק לי לראות את פני קיסרי האדיר ורב־
העוצמה!“

„מי אמר לך שאני הקיסר?“

„איש לא אמר לי זאת; הוד המלכות הקורן מפני אדוני רב־החסד העלה בלבי
את ההשערה שאני רואה את ראשון שליטי העולם ואת הגדול שבהם, בן ונכד
ויורש לשושלת ארוכה כל כך של מלכים עטורי תהילה; את הקיסר הרם, שאין
אדם עלי אדמות המשתווה לו באומץ לבו ובאצילות רוחו, והוא עצמו אינו
מבקש להיות אלא אביר נועז ההוגה בהרפתקאות.“^א

הקיסר צלצל בפעמון כסף שניצב לפניו על השולחן.

„שקונץ יבוא!“ ציווה על המשרת שנכנס.

כאשר הופיע האדון קונץ פון דר רוֹזֶן, שאל אותו מְקִסְמִילְיאַן:

„האם אמרת לאיש הזה מי מסתתר, לדעתך, מאחורי השם האביר תוֹיֶרְדִּינְק?“

„אף לא הברה אחת!“ השיב קונץ.

„טוב, אתה רשאי ללכת!“

[61] האדון קונץ הסתלק.

„הודה בפניי“, אמר הקיסר לרֶפִּי יוֹסֶלְמַן, „בקי אתה בחכמת הנסתר השחורה;
קבֶּלִיסְט אתה.“

א. תוֹיֶרְדִּינְק; כלומר, אדם ההוגה בהרפתקאות.

„אדוני רב־החסד, אמנם עסקתי בחכמה הקרויה קבלה. אולם טעות היא לייחס לידיעת החכמה הזאת מעשי כשפים. אין היא מלמדת אותנו אלא לתפוס את משמעות תורת האל הקדושה ולהכיר את מהותו של האל הכול־ יכול, ככל שהדבר אפשרי בחיים האלה.”

„דבר־מה לך לומר לי, יוסֶּלִין? טוב, אשמע אותך. שוב מחר בשעה התשיעית; עתה אין לי הפנאי להקדיש לך זמן רב יותר.”

„הוד מלכותך...”

„לך עתה ושוב מחר.”

רבי יוסֶּלִין הלך; הוא כבר הגיע לדלת, כאשר הקיסר קרא לו לשוב.

„יוסֶּלִין! דומני שאינך שש לעזוב עתה?”

„הוד מלכותך, חושש אני שימנעו ממני להתייצב מחר לפני הוד מלכותך. נס מיוחד מאת האל הכול־יכול הוא שהניחו לי להיכנס לזֶלְצֶבוֹג, שהרי ליהודים אסור להיכנס לבירת נסיכות האַרְכִּי־בִישׁוֹף; נס גדול עוד יותר הוא שהצלחתי להתייצב לפני הוד מלכותך. אם אצא עתה, ואחד ממשרתי האַרְכִּי־בִישׁוֹף יזהה אותי בשער הארמון כיהודי, יציאו אותי מן העיר; וכיצד תגיע תלונתי עד לכס הוד מלכותך?”

„ובכל זאת התכוונת ללכת?”

„הרי היה עליי לציית לפקודת קיסרי!”

[62] „נושא אתה חן בעיניי, יוסֶּלִין.”

אז שב הקיסר וצלצל בפעמון הכסף, וציווה על המשרת שנכנס להוביל את היהודי יוסף אל לשכת הכתיבה, כדי שמזכיר הסתרים של הקיסר יעניק לו כתב היתר לשהות בִּלְצֶבוֹדֶג ולהתקבל למחרת לריאיון.

פרק יב

XII.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן שָׁב אֶל פּוֹנְדֵקוֹ. לְבוּ הָיָה מֵלֵא תוֹדָה לְמִיטִיב לְכוֹל, אֲשֶׁר הוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ מוֹפְלָאָה כָּל כֶּךָ וְנָתַן לוֹ לְמִצּוֹא חֵן בְּעֵינֵי הַקִּיסָר; הוּא רָצָה לְהוֹדוֹת לֵאלֹהֵי כָּל לְבוּ וּבְכָל מְאֹדוֹ, אֲךָ הָעִיר, וְאִף הַפּוֹנְדֵק, הָיוּ מְלֵאִים צִלְמֵי קְדוּשִׁים. אִזּוֹ נִזְכָּר שֶׁגַם מִלְּשָׁה יָצָא בִשְׁעָתוֹ בְּמִצְרִים אֶל מַחֲזִיק לְשַׁעַר הָעִיר כְּדֵי לְקַרֵּא בִשְׁם הָאֵל. הוּא הֵלֵךְ אֶל הָאוֹרוֹהָ, אֲכַף אֶת סוֹסוֹ וּרְכַב בְּמוֹרֵד הַהָר דֶּרֶךְ הָעִיר.

כֹּאשֶׁר הִגִּיעַ לְשַׁעַר שִׁדְרָכוֹ נִכְנַס בְּבוֹקֶר, הִבִּיט בּוֹ שׁוֹמֵר הַשַּׁעַר בַּחֲשֵׁשׁ. רַבִּי יוֹסֶלְמָן עָצַר אֶת סוֹסוֹ וְאָמַר:

„אֵין עוֹד צוֹרֵךְ שֶׁתַּחֲשֹׁשׁוּ בְּגַלְלִי, שׁוֹמֵר טוֹב. רֵאוּ, קִיבַלְתִּי מִהוֹד מְלָכוּתוֹ הַקִּיסָר כְּתָב חֲסוֹת וּמַעֲבָר, הִמְתִּיר לִי לְצֵאת מִן הַצִּבְוֶיג וּלְהִיכָנֵס אֵלֶיהָ בְּאֵין מִפְרִיעַ וּלְשִׁהוֹת בָּהּ כָּל שֶׁאֲחַפּוֹץ.”

„שִׂמַּח אֲנִי עַל כֶּךָ, אֲדוֹנֵי הַיְּהוּדִי, לְמַעַנְכֶם וּלְמַעַנִּי. לִפְנֵי רַבְעָה שָׁעָה שׁוֹב הִגִּיעַ יְהוּדִי אֶל הַשַּׁעַר; הוּא שָׂאֵל אִם יְהוּדִי אַחֵר כָּבֵר נִכְנַס לְהַצִּבְוֶיג, אֲךָ אֲנִי הִשְׁבַּתִּי אֶת פָּנָיו.”

[63] „הֵאֵם לֹא נִקְבַּ בְּשֵׁמוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי שְׁחִיפֵשׁ?”

„אֲכֵן, הוּא אָמַר שֶׁשְׁמוֹ יוֹסֶלְיִן מְרוֹסֶהֶיִם.”

„זֶה שְׁמִי. וְדֹאֵי בְּפִי הָאִישׁ בְּשׁוֹרָה חֲשׁוּבָה בְּשִׁבְלִי.”

„אם תרצו לדבר עמו, עדיין לא הרחיק לכת. רכבו החוצה בדרך הזאת ועד מהרה תשיגוהו.”

רַבִּי יוֹסֶלְמָן דרבן את סוסו ודהר בכיוון שעליו הצביע השומר. עד מהרה ראה איש יושב על אבן, וסוסו קשור לעץ.

„אֲבָרְהָם מְקוֹלְמֵר!” קרא רַבִּי יוֹסֶלְמָן.

האיש שקראו בשמו קם ממקומו.

„ברוך האל”, אמר, „שנתן לי למצוא אתכם; דרך ארוכה, ארוכה מאוד רכבתי כדי לדבר עמכם, ובשערי העיר שבה שהיתם השיבו את פניי.”

„האם הייתם לא מכבר ברוֹסֶהִים? הראיתם את אשתי ואת ילדיי?”

„הייתי שם כדי לברר היכן אתם שוהים. שלום להם, והם שולחים לכם דרישת שלום לבבית. שני בניכם הגדולים, יַעֲקֹב וּמִשָּׁה, מתקדמים להפליא בלימוד התלמוד; רוֹסֶהִים כולה מלאה בשבחם. — הסיבה לבואי היא אסון נורא המאיים עלינו, יהודי קוֹלְמֵר. לבקשתם ולפי טענותיהם של כמה שונאי יהודים היושבים במועצת העיר, נתן הקיסר צו לגרשנו בתוך הזמן הקצר ביותר. לאן נלך עם נשינו וילדינו? מה יהיה על בתינו ועל כלי ביתנו, מה יהיה על בית הכנסת שלנו ועל המקום הקדוש שבו נחות עצמות אבותינו? —”

[64] דמעות זלגו מעיני האיש; הוא מחה אותן והוסיף לדבר:

„עתה שמענו שאתם, רַבִּי יוֹסֶלְמָן, נסעתם אל חצר הקיסר בְּלִצְבוֹרְגַּבֶּעֵינִין שרפת הספרים בְּפֶרֶגְפֶּוֹרְט. לכן נשלחתי בעקבותיכם, כדי שתביאו לפני הקיסר גם את ענייננו ובעזרת האל תסירו מעלינו את רוע הגזרה.”

„טוב שמצאתם אותי היום; מחר אתקבל לריאיון אצל הקיסר.”

„אצל הקיסר? אצל הקיסר עצמו? הו, רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן, מלאך האל אתם, והאל עמכם.”

„כן, האל עמדי; לו השבח והתהילה לעולם. איני יכול לתאר לכם ואף לא לספר אילו נְסִים וְנִפְלְאוֹת עשה לי.” — היש עמכם העתק מן הצו הקיסרי?”

„הוא נמצא בשק המסע שלי.”

„עלו על סוסכם ובואו עמי.”

„לא יניחו לי להיכנס לעיר.”

„הניחו לי לטפל בכך!”

השניים רכבו לעבר השער.

„שומר טוב”, אמר לו רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן, „האיש הזה הוא משרתי; הניחו לו לעבור. אדאג ששמו ייוסף אחר כך לכתב החסות והמעבר שלי.”

מטבע זהב הוסיף לדברים טיעון משכנע, והשניים רכבו באין מפריע מבעד לשער ובמעלה ההר, עד לפונדק „צור קץ”.

בפונדק הקצו לרַבִּי יוֹסֵלֶמֶן חדרון בעל חלון־מפרץ, ואֲבָרָהֶם מְקוֹלֶמֶר נכנס אחריו.

א. עזרה מופלאה.

[65] אַבְרָהָם פתח את שק המסע שלו והוציא מתוכו את הצו הקיסרי. רַבִּי יוֹסֵף לֵמָן קרא:

[66] אָנוּ, מְקַסִּימֵילְאָן, הַנִּבְחָר בַּחֲסֵד הָאֵל לְקִיסָר רומי, מְרוֹמֵם הַקִּיסְרוֹת בְּכָל עַת בְּגָרְמָנְיָה, מֶלֶךְ בַּהוֹנְגְרִיָּה, בְּדִלְמָטְיָה, בְּקְרוֹאָטְיָה וכו', אַרְכִּידוֹכְס אוֹסְטְרִיָּה, דוֹכְס בּוֹרְגוֹנְדִיָּה וּבְרַבֶּנְט וְרוֹחֵן הַפְּפֶאָלֶץ וכו', מוֹדִיעִים בְּזֹאת לְכָל הַיְּהוּדִים וְהַיְּהוּדִיּוֹת הַיּוֹשְׁבִים וְהַדְרִים בְּקוֹלְמָר: כִּי הַעֲנֵקְנוּ לַאֲהוּבֵינוּ וְנֶאֱמַנֵינוּ, רֹאשׁ הָעִיר וּמוֹעֲצַת הָעִיר קוֹלְמָר, אֶת הַחֲסֵד הַמִּיּוֹחָד הַזֶּה, וְהַרְשִׁינוּ לָהֶם לַגְרֵשׁ בְּתוֹךְ זֶמֶן קָצֵר וְקָצוֹב אֶת כָּל הַיְּהוּדִים וְהַיְּהוּדִיּוֹת שִׁישְׁבוּ וְדָרוּ אֲצֵלֶם עַד כֹּה, וְכֵן לַחֲיִיבֵם שְׁלֹא לְהַתִּיר עוֹד לֵאִישׁ מֵהֶם לְדוֹר שֵׁם מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם, הַכּוֹל כְּנֹאמֵר בְּאִיגְרָתָנוּ שֶׁהוּצָאָה בַּעֲנִיִּין זֶה. אוֹלָם כְּדִי שְׁלֹא תוֹבַהֲלוּ בַּעֲנִיִּין הַזֶּה, וְכִדִּי שֶׁתּוֹכְלוּ לַגְבוֹת אֶת חֻבּוֹתֵיכֶם וְלַהֲסַדִּיר אֶת יֵתֶר עַסְקֵיכֶם, אָנוּ מַצְוִיִּים אֲפּוֹא עַל כּוֹלְכֶם וְעַל כָּל אֶחָד מֵכֶם בְּפֶרֶט, מִכּוֹחַ סִמְכוֹתָנוּ הַקִּיסְרִית הַרומִית וּבִמְלֹא הַחֹמֶרָה, וּמוֹרִים בְּאִיגְרַת הַזֹּאת וְרוֹצִים כִּי מַעֲתָה וְעַד יוֹם כָּל הַקְּדוֹשִׁים הַקְּרוֹב תִּצָּאוּ מִקוֹלְמָר, אַתֶּם וְנָשֵׁיכֶם, יְלָדֵיכֶם, קְרוֹבֵיכֶם, מִיטְלָטְלֵיכֶם וּרְכוּשְׁכֶם, וּמִכָּאֵן וְאֵילָךְ לֹא תִשְׁבוּ וְלֹא תִדְּרוּ שֵׁם עוֹד. וְאִם תִּבּוֹאוּ מִזְמָן לִזְמָן אֶל הָעִיר קוֹלְמָר לְצוּרְכֵי מִסְחָר אוֹ נְסִיעָה, תִּישְׂאוּ תָמִיד טִבְעַת צִהּוּבָה עַל בְּגָדְכֶם הָעֵלִיּוֹן, תִּשְׁלְמוּ שֵׁם אֶת הַמַּכֵּס הַנְּהוּג, לֹא תִתְנַגְּדוּ לַכֹּךְ וְלֹא תִמְרוּ אֶת פִּינוּ בַּעֲנִיִּין הַזֶּה. זֶה דַּעֲתָנוּ הַנִּחְרָצָה. נִיתָן בַּעֲרִינוּ וּבַעֲרֵי הַקִּיסְרוֹת הַקְּדוּשָׁה אֶנְגְּסְבוֹרְג, בְּיוֹם הָעֲשָׂרִים וְחַמִּישָׁה (25) בַּחוּדֵשׁ אֶפְרִיל, בְּשָׁנָה אֶלֶף חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר (1510), בְּשָׁנָה הָעֲשָׂרִים וְחֲמֵשׁ לְמַלְכוּתָנוּ הַרומִית וּבְשָׁנָה הָעֲשָׂרִים וְאַחַת לְמַלְכוּתָנוּ הַהוֹנְגְרִית.^ב

ב. המחבר מציין כי בנוסח הגרמני הובא המסמך המעניין כלשונו המדויק, בסגנונו, בכתבו ובפיסוקו. המקור, החתום בחותם הקיסרי העשוי שעווה אדומה, שמור בארכיון קולמר.

— *Ad mandatum D. imperatoris proprium: Sernteiner*¹. *P. reg. p. s*

פֶּר רָגֶם פְּרוֹ סָה. אִד מְנִדְטוּם דּוּמִינִי אִימְפֶּרְטוֹרִיס פְּרוֹפֶּרִיוּם: סְרָנְטִינֶר.

כאשר סיים רבי יוסלמן לקרוא, החל אברהם מקולמר לבכות מחדש.

„משביע אני אתכם, רבי יוסלמן”, אמר, „שנו את דעת הקיסר והסירו את האסון המאיים עלינו! הוטל עליי להעמיד לרשותכם אלף גולדן זהב, כדי לקנות לנו, אם הדבר אפשרי, את לב יועצי הקיסר.”

„אעשה כל אשר בכוחי; אך האם אני עומד במקום האל? רק הוא לבדו מסוגל להטות את לב המלכים. נקווה אליו ונתפלל אליו. פעמים רבות כל כך שמר על הגחלת האחרונה של ישׂרָאֵל שלא תכבה; גם עתה לא ימנע מאיתנו את חסדו ואת רחמיו. כבר נתן לי בדרך פלא למצוא חן בעיני הקיסר.”

„ובעיני מי לא תמצאו חן? יוסף שמכם, וְחִנּוֹ שֶׁל יוֹסֵף נסוך עליכם. כל המכיר אתכם מוכרח לאהוב ולהוקיר אתכם.”

[67] „אל תדברו כך, אברהם. אם האל עושה לי נסים, הוא עושה אותם רק למען עמו, אשר את העשייה למענו קבעתי לי כתכלית חיי.”

ג. — *Per regem pro se* — „בידי המלך עצמו”. במקור באה כאן חתימת ידו של הקיסר מקסימיליאן.
ד. „בפקודתו האישית של אדוני הקיסר.”

[68] בצדק מהללים את הקיסר מקסימיליאן הראשון כאחד המעולים שבקיסרי גרמניה מבית הבסבורג. חזותו האישית הייתה חביבה ומלבבת מאין כמוה. הוא היה האביר האחרון, מלא תוכניות וכוונות הרפתקניות, ומשום כך אהב לכנות את עצמו „האביר תוֹיִרְדֵּנְק”. אדם נועז עד טירוף היה. פעם נכנס לבדו במינכן לכלובו של אריה, פער את לועו ומשך החוצה את לשונו, והאריה נשא זאת בהכנעה. באולם יצא אל הזר הגבוה ביותר של הקתדרלה, דרך על מוט הברזל הצר מאוד שעליו תלויה עששית האש, והרים רגל אחת באוויר. — מקסימיליאן היה חדור עד מאוד בהכרת ייעודו כקיסר רומי של האומה הגרמנית; הוא עמד בתוקף על כך שהוא מצאצאי קרל הגדול, וראה בעצמו יורש לקיסרי רומא. בכל מאודו היה רוצה לגרש את הטורקים מאירופה, להקים מחדש את הקיסרות הביזנטית העתיקה ולהעמידה תחת שרביטו. מתוך שאיפתו לזכות בהכרה כאדון העליון עלי אדמות, ביקש להכפיף הכול להשפעתו. הוא גם היה הראשון שצירף את רוסיה למשפחת מדינות אירופה וכרת ברית עם המעצמה הזאת, שעד אז כמעט לא הייתה מוכרת בשאר חלקי אירופה. הוא שלח אל אינואן וסילוביץ', מנפץ עולם של הטטרים, ואל בנו וסילי, שכבש מידי הפולנים את סמולנסק, שליחים, אךבופוירים, קונסטבלירים, ביכסנמיסטר — רב־תותחנים — וכן חרשי נשק וכורים מארצות השפלה, מטירול ומשטיירה. דווקא ביום שבו נצטווה רבי יוסלמן להתייצב לפני הקיסר, עמדו השליחים המיועדים למוסקבה לקבל את הוראותיהם. הקיסר ציווה להוביל את היהודי אל אולם קבלת הפנים הגדול בארמון. לאחר שהראה את

עצמו לפניו תחילה בבקתת פחמים בודדה ונטושה ואחר כך בבגדי בית נוחים, ביקש עתה להרשימו בהדר קיסרי.

כאשר נכנס רַבִּי יוֹסֶלְמָן אל האולם הגדול ונשאר לעמוד בצניעות בירכתיו, נגלה לעיניו מחזה שכמותו לא ראה מעולם. על במה מוגבהת ניצב כס מזהב; עליו ישב הקיסר, כתר הזהב העשיר ביהלומים לראשו, שרביט הזהב בידו האחת וכדור הזהב של הקיסרות בידו האחרת; מכתפי הקיסר השתפלה גלימת הָאֶרְמִין הקיסרית. לימין הכס עמד הקַרְדִּינָל־הָאֶרְכִּי־שׁוֹף של זֶלְצְבוּרְג, לבוש במלוא הדרם של בגדי הנסיכות ועטוף בארגמן הקַרְדִּינָלִים. לשמאל הכס עמד קנצלר החצר הקיסרית, צִיפְרִיאַן סְרֶנְטִינֶר פון נוֹרְדֶהִים, ובידיו מגילות קלף ואיגרות. בחצי גורן, מאחורי הכס ומשני צדדיו, עמדו רמי הפקידים ובעלי המשרות בחצר ובקיסרות. מול הקיסר ניצבה המשלחת המיועדת למוֹסְקוֹבָה, ובראשה הברון גְּאוֹרְגֶה שְׁנִיֶצְנֶבּאוֹמֶר.

[69] לרמיזת הקיסר מסר קנצלר החצר לראש המשלחת את האיגרות המיועדות לִצָּאָר. אז פתח הקיסר ואמר:

„אהובינו ונאמנינו, אשר נבחרתם לצאת בשליחות למוֹסְקוֹבָה.

„לאחר שתמסרו לאחינו האהוב, הנסיך האדיר בְּזִילִין, הנסיך הגדול ברוֹסִיָה, את אהבתנו האחאית, את ידידותנו ואת ברכותינו, ותאחלו לחסדו הנסיכי בריאות, ממשל מוצלח וחיים ארוכים, תתארו לפני מעלתו את העוצמה ואת ההשפעה שהעניק לנו חסד האל בעולם הזה.

[70] „חסד האל הכול־יכול עשה אותנו לקיסר רומי, והמזרח כולו והמערב כולו נשמעים לרצוננו. במזרח אין מתנגדים לנו אלא הכופרים, ובמערב — רק מלך

צָרַפֶּת וְהוֹנְצִיאֲנִים. מַלְבֵּד אֱלֹהִים, לֹא זֶה בְּלִבְדֵּי שָׁכַל גְּמֻנָה הַגְּדוּלָה לָנוּ הִיא —
הָאֲרָצוֹת הָעִלְיוֹת וְהָאֲרָצוֹת הַשְּׁפִלוֹת, מַחְזוֹת הַסֵּפֶר הַמְּזוֹרְחִים וּמַחְזוֹת הַסֵּפֶר
הַמַּעֲרָבִים — אֵלֶּה גַם הוֹנְגָּרָה, בּוֹהֶמְיָה, קְרוֹאֲטִיָּה וְדִלְמָטִיָּה; וְכֵן אֶפּוֹלִיָּה,
סִיִּצִּילִיָּה וְנָאפּוֹלִי; וְכִיצָא בְּהֵן כָּל הַמַּמְלָכוֹת שְׁבַהֲיִסְפָּנְיָה, וְהֵן אֲרָגוֹן, קֶסְטִילִיָּה,
גֵּרְנֵדָה, לֵאזֹן וְנֶבֶרָה, שְׁבַהֵן מַחְזִיק עֵתָה בְּנֵנוּ הָאֱהוּב — נִכְדָּנוּ — הַמֶּלֶךְ קָרְל.
וְאֵילֹו מֶלֶךְ פּוֹרְטוֹגָל וּמֶלֶךְ אֲנְגְלִיָּה חַיִּים עִמָּנוּ בִּידֻדוֹת רַבָּה וּבְבֵרִית אַחִים. גַּם
בְּסֶפְטִיגְרִיֹּנְס — הַצֶּפֶן — קֶשֶׁר אֶת עֲצָמוֹ אֵלֵינוּ מֶלֶךְ דֶּנְמָרְק, שְׁוֵדִיָּה וְנוֹרְוֵגִיָּה
בְּאַמְצָעוֹת נִישׁוֹאִיו לְבַתָּנוּ; כֵּךְ שָׁכַל מַלְכֵי הַנוֹצְרִים כְּפֹפִים לָנוּ אוֹ נִמְנִים עִם
יְדִידָנוּ. שָׁכֵן גַּם מֶלֶךְ צָרַפֶּת וְהוֹנְצִיאֲנִים, אֲשֶׁר עִמָּדוֹ בְּמֵרִים זִמֵּן רַב, נֹאֲלָצוּ
וְהוֹבָאוּ עֵתָה לְבַקֵּשׁ שְׁלוֹם וְאַחֲדוּת. בְּאַרְצָנוּ שְׁלָנוּ יִיסְדָנוּ אֶת שְׁלוֹם הָאָרֶץ
הַנִּצְחִי, וְלָכֵן הַמַּחְלֻקוֹת בֵּין הַנְּסִיכִים וְהָאֲדוֹנִים הַשּׁוֹנִים אֵינֶן מוֹכְרָעוֹת עוֹד
בַּחֲרֵב אֵלֶּה בְּבֵית הַדִּין הַקִּיסְרִי. כֵּךְ שׁוֹרְרִים שְׁלוֹם וְאַחֲדוּת, יְדִידוֹת וְאַהֲבָה
אַחִים, וְאֵנוּ יוֹכִלִים לַחֲשׁוֹב עַל מַלְחָמָה בְּכּוֹפְרִים וְעַל גִּירוּשָׁם בְּכוֹחוֹת מְאוֹחֲדִים.
„מִשׁוּם כֵּךְ מְכַאִיב לָנוּ עוֹד יוֹתֵר שְׁמַעֲלָתוֹ, אַחֲיָנוּ הָאֱהוּב, הַנְּסִיךְ הַגְּדוֹל בְּרוֹסִיָּה,
שְׂרוֹי בְּרִיב עִם הַמֶּלֶךְ זִיגְמוֹנֵד שְׁבִפּוֹלִין; וְזֶה בְּקִשְׁתָּנוּ הָאַחֲאִית וְהַיְדִידוּתִית,
שְׁמַעֲלָתוֹ יִיאֹת לְמַעַנָּנוּ לְכָרוֹת שְׁלוֹם עִם זִיגְמוֹנֵד, מֶלֶךְ פּוֹלִין, כְּדֵי שְׁנוּכַל לְהַבִּיא
אֶת תּוֹכְנִיתָנוּ לִיְדֵי סִיּוֹם מוֹצֵלַח.

„לָכוּ אֲפּוֹא בְּשֵׁם הָאֵל; צִלְחָה דְּרַכְכֶּם, הַצִּלְיָחוּ בְּשִׁלְיָחוֹתְכֶם וּשְׁבוּ בְּשְׁלוֹם
לְמוֹלַדְתְּכֶם.”^א

קִבַּלְתָּ הַפָּנִים הַחֲגִיגִית הַסְתִּימָה; הַשִּׁלְיָחִים כָּרְעוּ בָרֶךְ לִפְנֵי הַקִּיסָר וְהַסְתַּלְקוּ.

א. נוסח ההוראה הזאת מצוי בביגרפיה של הברון זיגיסמונד פון הרקלשטיין מאת אדלונג, פטרבורג 1818.

„כל אנשי החצר רשאים לפרוש“, ציווה מקסימיליאן, „רק סְרֶנְטִיינְר יישאר
עמי בשעה שאקבל את היהודי שזומן לריאיון.“

אז יצאו כולם — האדונים רמי־המעלה, הדוכסים, הנסיכים והרוזנים — לאט
ובצעדים מהססים; כולם השתוקקו מאוד לדעת איזה עניין מבקש הקיסר
לשאת ולתת עליו עם היהודי.

פרק יד

XIV.

[71] רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן נִיגַשׁ אֶל מִדְרָגוֹת הַכֶּסֶם, הַשְׁתַּחֲוֹוה וְאָמַר בְּקוֹל רֹם:

„בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מְכָבוֹדוֹ לְבֶשֶׁר וְדָם.”

„יפה, יהודי!” קרא הקיסר, „אתה נותן לאל את הכבוד. פעם, לאחר שציוויתי לחקור בדקדקנות את מוצאי, כתב לגלגן אחד על חומת חצר מבצרי את המילים:

כְּשֶׁאָדָם עָדַר וְחָנָה טוֹתָה — הֵיכֵן הִיִּיתָה אִזּוּ הָאֲצוּלָה?

ומתחת להן כתבתי:

אדם אני ככל אדם — רק האל העניק לי כבוד ורומם.

ובכן, יוסֵלֶין, דבר: מה מבוקשך?”

וכאשר רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן לא השיב מיד, עודד אותו הקיסר ואמר:

„דבר בלא פחד, יוסֵלֶין.”

אז פתח הלה ואמר:

„קיסרי רב־החסד, האדיר ורב־העוצמה! כאשר הזמין בשעתו מלך פָּרַס את נְחֻמְיָה להשמיע את בקשתו, התפלל נְחֻמְיָה תחילה לאל בלבו. כך התפללתי גם אני קודם לכן לאל, שייתן לי למצוא חן בעיני אדוני וקיסרי רב־החסד. כי מי אני שאעז לדבר לפני השליט החזק בעולם, אשר עמי המזרח והמערב, הצפון

והדרום כפופים לו; אשר האל הכתירו בכבוד הנעלה ביותר; אשר הוא מֶלֶךְ מְלָכִים!”

[72] „סְךָנְטִינְר”, קרא הקיסר בצחוק, „היהודי צודק; מֶלֶךְ מְלָכִים אני. מלך צֶרֶפֶת הוא מלך החמורים, שכן נתיניו נושאים את כל אשר הוא מעמיס עליהם; נכדי קָרֶל מְסֶפֶרֶד הוא מלך בני האדם, שכן הֶסְפֶּרֶדִים נשמעים לו רק בדברים הוגנים; מלך אֶנְגֶּלְיָה שולט במלאכים, שכן אין הוא מצווה עליהם דבר עוול, והם מצייתים לו מרצון ובצדק; ואילו אנו שולטים במלכים בלבד, שכן נסיכי הקיסרות הגרמנים שלנו נשמעים לנו רק כשהדבר מוצא חן בעיניהם!”

הקנצלר צחק בהסכמה, ומְקְסִימִילְיאַן אמר:

„המשך, יהודי!”

„האל כבר שמע את תפילתי”, המשיך רֶפִי יוֹסֶלְמָן, „שהרי זכיתי למצוא את אדוני רב־החסד במצב רוח נוח ועליו; לפיכך אין לי ספק שקיסרי האדיר ורב־העוצמה ייעתר לבקשתי הכנועה מכול. אנו היהודים כבר נשאנו סבל רב; איבדנו את מולדתנו, ובית אלוהינו מונח בחורבות זה יותר מאלף וארבע מאות שנה. מאז אנו מפוזרים בכל הארצות ובין כל העמים. מכל קניינינו הצלחנו להציל רק אחד: תורתו הקדושה של אלוהינו. היא אוצרנו היחיד, מנחמתנו בכל ייסורינו ומכאובינו ומקור חיינו. ועתה הואילה הוד מלכותו הקיסרית לצוות לגזול מאיתנו את ספרי הקודש ולשרוף אותם! מכל הצרות והמצוקות שבאו עלינו זו הקשה מכול. פעמים רבות כבר נשפך דם יהודי חף מפשע, פעמים רבות כבר נשרפו גופות יהודים לאפר על המוקד, אך בכתבי הקודש שלנו עדיין לא נגע איש.”

[73] „צִיפְרִיאֵן”, שאל הקיסר את הקנצלר, „האם כבר הגיעו חוות הדעת של האוניברסיטאות ושל המלומדים בעניין הזה?”

„הן הגיעו”, השיב הקנצלר.

„ומה הן קובעות?”

„כולן תומכות בשרפה; רק חוות דעתו של רויִקְלִין תומכת בספרי היהודים.”

„שמעת, יוֹסֶלִין; דומני שעליי לפסוק כדעת הרוב.”

„האם תרשה הוד מלכותך”, שאל רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „שאוסיף ואספר לאדוני הקיסר מעשייה קטנה?”

„דבר!”

„בן מלך היה נתון פעם בסכנת מוות עקב מחלה קשה. המלך כינס את זקני העיר ואת נכבדיה כדי שיועצו מה לעשות, ומאה איש באו: משפטנים, פקידים, אמנים, סוחרים ובעלי מלאכה, ובהם רופא מיומן אחד בלבד. תשעים ותשעה מן הנאספים הצביעו בעד הקזת דם; אך הרופא דרש להניח לטבע לעשות את שלו, ואז יחלים בן המלך. המלך לא פסק כדעת הרוב, אלא שמע לעצת הרופא, המומחה היחיד, ובן המלך הבריא. קיסרי האדיר ורב־העוצמה! היועץ הקיסרי, האדון יוֹהַנֶס רויִקְלִין, מורה גִּרְמָנִיָה כולה, הוא האיש היחיד — מלבד היהודים — השולט בלשון העברית בגִּרְמָנִיָה; שיפוטו הוא היחיד שיש לו משקל מכריע.”

„מה דעתך, צִיפְרִיאֵן?”

[74] „קראתי את חוות הדעת“, השיב הקנצלר, „איני מבין הרבה בעניין; אך טענה אחת שכותב רויקלִין נראית לי ניצחת. אבות הכנסייה, אומר שופט הברית השוואבית, שאבו רבות מן הספרים העבריים כדי לבאר את כתבי הקודש. אמנם טוענים עתה שאפשר להסתדר בלא ספרי היהודים דווקא מפני שאבות הכנסייה כבר הוציאו מהם את כל הטוב; אך המדבר על 'להסתדר' מוכיח בכך שחסר לו דבר־מה — ממש כשם שאדם הנאלץ להסתדר בחורף בבגדי קיץ, חסרים לו בגדי חורף חמים.“

„יפה, יפה!“ קרא הקיסר, „בזאת אני מכיר את רויקלִין שלי — המלומד, החרף ושופע השנייה! אך אמור לי, יוסֶלִין, האם התלמוד אכן מכיל דברים רעים כל כך כפי שטוענים הדומיניקנים ופֶפֶרֶקוֹן?“

„התלמוד מכיל את התורה שבעל פה, כפי שביאר אותה האל למֹשֶׁה; את פירוט חוקי אלוהינו ואת יישומם המעשי.“

„מה מלמד התלמוד על החיים שלאחר המוות? האם רק יהודים יכולים לזכות בחיי נצח?“

„התלמוד מלמד שחֲסִידֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם, אם הם מאמינים באל אחד, מיטיבים עם זולתם ואינם מרעים להם, זוכים לחיי נצח.“

„מי ייתן וגם הכנסייה שלנו תלמד כך; איני מסוגל לתפוס את המחשבה שרובם העצום של בני האדם נולדים מלכתחילה לדיראון עולם. ובכן, אולי, אולי...“

[75] מְקִסְיִמְלִיאָן שקע בהרהורים עמוקים. היו אלה השנים שבהן הלכה והבשילה הַרְפוֹן־מֶצִיָּה; קריאה לתקן את הכנסייה „בראש ובאיברים“ עברה בעולם, ואף הקיסר מְקִסְיִמְלִיאָן הושפע מאוד מן הרעיון הזה. אכן, באותה עת

הגה מְקַסְמִילְיָאן תוכנית הרפתקנית להיבחר בעצמו לאפיפיור, ולאחר מכן לערוך רפורמה מקיפה בכנסייה. משום כך לא נישא שוב אחרי מות אשתו השנייה והרבה לעסוק בשאלות תאולוגיות. באיגרת אל בתו מְגֶרְטָה, מושלת אֲרָצוֹת הַשְּׁפֵלָה ומחנכתו של מי שהיה לימים הקיסר קרל החמישי, הוא מתאר בפירוט את הצעדים שביקש לנקוט כדי שהאפיפיור יוֹלִיֵּס השני ימנה אותו לקוֹאֲדִיטוֹר — עוזרו ומיועדו לרשתו.^א

„רב אתה?“ שאל הקיסר לאחר הפסקה ארוכה.

„לא, הוד מלכותך; רק איש עסקים פשוט אני, החוקר בשעות הפנאי בספרי הקודש שלנו.“

[76] „אם כן, אמור לי: כיצד ייתכן שמכשפים ומכשפות שולטים ברוחות הרעות, ואילו אדם ישר אינו יכול לקבל דבר משום מלאך?“

„דומני ששמעתי כי קיסרי רב־החסד ניצל פעם ממוות ברעב בידי מלאך, על צלע הרים תלולה בארץ טירול.“

א. בתכתובת של מְקַסְמִילְיָאן עם בתו היחידה מְגֶרְטָה, שנוכרה לעיל — תכתובת שפורסמה בִּפְרִיז בשנת 1839 — מצויה איגרת בצרפתית מיום 18 בסֶפְטֶמְבֶּר 1512. מְקַסְמִילְיָאן מודיע בה שאינו מוצא לנכון לשוב ולהינשא, ואף החליט לחיות בפרישות גמורה. למחרת הוא מבקש לשלוח אל האפיפיור יוֹלִיֵּס השני את האֶרְכִּיבֵּישׁוֹף, יקירו מִתְאוֹס לְאֶגְג פון וֶלְנְבוּרג; האפיפיור חולה בקדחת דר־יומית ולא יוכל לחיות עוד זמן רב, ועל כן יבקש להיבחר בידי לקוֹאֲדִיטוֹר, כדי שלאחר מות האפיפיור יהיה יורשו. אז יהיה לכומר ואחר כך לקדוש; בתו תצטרך „להעריץ“ אותו, והוא יראה בכך סיבה גדולה „להתפאר“. הוא מקווה להוציא את העניין אל הפועל אצל הקרְדִּינָלִים בעזרת מאתיים עד שלוש מאות אלף דוקטים. את תכשיטיו כבר משכן אצל בני פוֹנֶר באֶוֹסְבוּרג כדי לגייס את הסכום העצום, „ולרענן בו את הקרְדִּינָלִים היבשים“. על החתום: „אביך הטוב מְקַסְמִילְיָאן, האפיפיור לעתיד“.

„הא, הא! המלאך היה צייד היעלים הישר אוֹסוֹלְד צִיפֶס, שהעליתי בשל כך למעמד האצולה. הוא קרא אליי 'הוֹלָה!' והזעיק עזרה. משום כך הוא נושא היום את שם הכבוד הוֹלְאוֹאָר פון הוֹהֶנְפֶלס.”

„הוד מלכותך, מלאך נקרא בלשון העברית מְלָאךְ, ופירוש המילה הוא שליח; השגחתו רבת־החסד של האל היא ששלחה את צייד היעלים להצלת קיסרי רב־החסד ולשמירת חייו. לפיכך היה האדון אוֹסוֹלְד צִיפֶס בשביל הוד מלכותך מלאך האל — שליח ההשגחה האלוהית.”

„סְרִיִינְד, הכן *mandatum regium* — מַנְדָטוּם רְגִיּוּם, צו מלכותי — המורה להשיב ליהודים את ספריהם, והגש אותו לחתימת. ואתה, יוֹסֶלִין, שוב מחר בשעה התשיעית. אז אמסור לך אותו בעצמי.”

[77] בפונדק „צור קץ” המתין אַבְרָהָם מְקוֹלָמֶר בכיסופים לשובו של רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן. הוא ישב בחדר שהקצה בעל הפונדק לשני היהודים ואמר „תְּהִלִּים”, כלומר קרא בספר תְּהִלִּים; שכן קריאת תְּהִלִּים היא לאדם שאינו לְמֶדֶן כלימוד התלמוד לְלֶמֶד, ואת שניהם מקבל האל באותה מידה של רצון. כך ביקש אַבְרָהָם מצדו לסייע להצלחת שליחותו של רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן.

לבסוף הופיע האיש שייחלו לבואו.

„ובכן, כיצד עלה הדבר?” קרא אליו אַבְרָהָם. „מפניכם הקורנות משמחה אני רואה שנחלתם הצלחה.”

„ניחשתם נכונה. הקיסר נהג בי בחסד מופלג. ברוך האל שהפר את מזימות האויב. רוע הגזירה הוסר; ספרי הקודש שלנו לא יִשְׂרְפוּ.”

„ומה בדבר יהודי קוֹלְמֶר?” — „עליהם עדיין לא דיברתי.”

„ירחם האל! עדיין לא? ואם כן, מתי?”

„מחר אתקבל שוב לריאיון אצל הקיסר.”

„ומחר תיפלו לרגלי הקיסר כדי שיבטל את צו הגירוש?”

„איני יכול להבטיח לכם זאת. לקיסר שאלות רבות כל כך; עליי להשיב עליהן, וכך חולף הזמן. איני יכול לדבר עמו על כל העולה ברצוני, אלא מוכרח לעסוק בדברים שעליהם הוא מדבר עמי.”

„רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן, חֲשַׁבּוּ עַל מִצְוֹתַי, עַל אֲבֵלָה וְעַל הַתְּרוּשׁוֹת שֶׁל מֵאִתִּי
מִשְׁפָּחוֹת יְהוּדִיּוֹת! רַחֲמוּ עַל הַתִּינוּקוֹת וְעַל הַפְּעוּטוֹת הַמִּמְלָמְלִים שֶׁלָּנוּ...”

„הֵאֵם צְרִיכִים אַתֶּם לִסְפֹּר לִי אֶת כָּל זֹאת, אֶבְרָהָם? בֹּאֲמֶת, אִם אוֹכֵל לַעֲזוֹר
לָכֶם — אַעֲשֶׂה זֹאת. אֲךָ אֵל תִּפְצִירוּ בִּי עוֹד. הֵאֵם רְאוּי בְּעֵינֵיכֶם לְבֹזֵז אֶת
הַזְמָן הַיָּקָר בְּדִבְרִים חֲסֵרֵי תוֹעֵלָה? בּוֹאוּ וְנַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה הָאֵל הַקְּדוּשָׁה.”

„אוּי לִי, אִינִי מִסּוּגֵל לַלְמוּד.”

[78] „אִם כֵּן, אֶלְמַד אֶתְכֶם כָּל שְׂאוּכֵל. הִנֵּה סֵפֶר תְּהִלִּים פְּתוּחַ לִפְנֵיכֶם.

‘אַשְׁרֵי הָאִישׁ’. מִדּוּעַ פֶּתַח פֶּתַח אֶת סֵפֶר תְּהִלִּים בְּמִילָה ‘אַשְׁרֵי’?”

„אִיזוֹ שְׂאֵלָה! אֵילוֹ פֶּתַח בְּיָבֵּא לְצִיּוֹן, הֵייתֶם שׂוֹאֲלִים מִדּוּעַ הוּא פּוֹתַח בְּיָבֵּא
לְצִיּוֹן.”

„נָכוֹן; גַּם לַכֹּךְ הִיָּה אִפְשָׁר לִתֵּת טַעַם, שֶׁהִרִי בִּכְתָבִי הַקּוֹדֵשׁ שֶׁלָּנוּ אֵין דְּבַר בְּלֹא
טַעַם וְאֵין דְּבַר חֲסֵר מִשְׁמַעוֹת. רְאוּ, אֲבוֹת הָעוֹלָם בִּירְכוּ, וְכָל אֶחָד מִן הַבָּאִים
אֲחֵרֵיהֶם הִתְחִיל בְּמָקוֹם שָׁבוּ סִיִּם קוֹדְמוֹ. בְּאוֹתָהּ מִילָה שָׁבָה סִיִּם אֶבְרָהָם
אֲבִינוֹ אֶת בִּרְכָתוֹ — ‘וַיִּתֵּן’^א — הִתְחִיל יִצְחָק אֶת בִּרְכָתוֹ — ‘וַיִּתֵּן’^ב; וּבְמִילָה
שָׁבָה סִיִּם יִצְחָק — ‘וַיִּקְרָא’^ג — הִתְחִיל יַעֲקֹב; וּבְמִילָה שָׁבָה סִיִּם יַעֲקֹב —
‘וַיִּזְאֵר’^ד — הִתְחִיל מֹשֶׁה. וְאֵילוֹ מֹשֶׁה סִיִּם אֶת בִּרְכָתוֹ בְּמִילִים ‘אַשְׁרֵי’

א. בְּרֵאשִׁית כה, ה.

ב. שֵׁם כז, כח. בְּמִקּוֹר נִדְפַס בַּטְעוֹת: כו, כח.

ג. שֵׁם כח, א.

ד. שֵׁם מט, כח. בְּמִקּוֹר נִדְפַס בַּטְעוֹת: נ, כח.

ה. דְּבָרִים לג, א. בְּמִקּוֹר נִדְפַס בַּטְעוֹת: לו, א.

יִשְׂרָאֵלִי; מִשּׁוֹם כִּךְ פִּתַּח דָּוִד אֶת בְּרַכְתּוֹ, אֶת סֵפֶר הַתְּהִלִּים שֶׁלוֹ, בְּמִלָּה
”אֲשֶׁרֵי.”

כִּךְ הַמִּשְׁיךְ רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לִלְמַד; מִעוֹלָם לֹא יֵשֵׁב בְּטֹל. כָּל מַחֲשָׁבוֹתָיו הָיוּ נִתּוֹנוֹת
תָּמִיד, בְּכָל עֵת וּבְכָל רִגְעַ פְּנוּי, לְלִמּוּד תּוֹרַת הָאֵל.

כִּךְ חֲלָף הַיּוֹם וְגַם מִרְבִּית הַלֵּילָה. לְמַחֲרַת בְּבוֹקֶר, לִפְנֵי הַשְּׁעָה הַתְּשִׁיעִית, כִּבֵּר
הַמֵּתִין רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בַּחֲדָר הַמְּבֹאֵל שֶׁל הַקִּיסָר.

[79] סְרִיטֵי־הַכִּין אֶת הַ־*mandatum regium* — הַמִּנְדָּטוֹם רְגִיּוֹם — שְׁצִיּוּהָ
לְהַשִּׁיב לַיהוּדִים אֶת סִפְרֵיהֶם; הַקִּיסָר חָתַם עָלָיו בְּמוֹ יָדּוֹ.

„הִנֵּה, יוֹסֶלִין”, אָמַר הַקִּיסָר, „קַח זֹאת; הַמִּסְמָךְ מֵעַנִּיק אֶת בִּקְשֶׁתְךָ.”

רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן נִשָּׁק לַמִּסְמָךְ וְאָמַר:

„הוֹד מְלָכוֹתְךָ, אֲנִי וְיִלְדֵינוּ נִעְתִּיר וְנִתְפַּלֵּל תָּמִיד אֶל הָאֵל הַכּוֹל־יָכוֹל לְמַעַן חַיִּי
הוֹד מְלָכוֹתְךָ, בְּרִיאֹתוֹ וְהַצְלַחַת מַמְשָׁלוֹ.”

„וַעֲתָה, יוֹסֶלִין, אֲמֹר לִי בִכְנוּת: מָה אַתָּה מִקְבֵּל מִן הַיְּהוּדִים בְּעַד הַשְּׁלִיחוֹת
שׁוֹהַ עֲתָה הַשְּׁלֵמַת?”

„הִקְצוּ לִי מֵאֲתִיִּים גּוֹלְדֵן לְהוֹצֵאוֹת הַדֶּרֶךְ; אֵךְ מֵאַחֵר שֶׁמֶן הַסֵּתֶם לֹא אֲשַׁתְּמַשׁ
בְּסִכּוֹם כּוֹלֵן, אַחֲזִיר אֶת הִיתְרָה.”

„וְשׁוֹם דְּבַר נּוֹסֵף?”

1. שֵׁם, פֶּסוּק כֹּט.

„איני דורש דבר; ואף אילו ביקשו לגמול לי, הייתי מסרב.”

„נושא אתה חן בעיניי; אך גמול ממני אסור לך לדחות. בקש לך חסד.”

„חסדה של הוד מלכותך יקר לי מכל מחיר. אם כן, מבקש אני לבטל את צו הגירוש נגד יהודי קולֶמֶר.”

„מה לך וליהודי קולֶמֶר?”

„אחיי הם.”

„חסר פניות אתה עד מאוד; אך איני יכול להיעתר לבקשה הזאת. ביקשתי שתבקש דבר־מה למענך, בשבילך אישית, ולא למען אחרים.”

[80] „בדרך שדיבר האל בשעתו אל מֹשֶׁה, כך מדברת אליי הוד מלכותך; ומה שהעז מֹשֶׁה להשיב לאל הכול־יכול, רשאי ודאי גם אני לומר להוד מלכותך: מסרב אני לקבל חסד לעצמי, ומבקש חסד לעמי!”

„אך כבר נתתי לעיר קולֶמֶר את דברתי.”

„מי ייתן ויעלה בידי לגעת בלבה האציל של הוד מלכותך! יהודי קולֶמֶר האומללים האלה, שלא חטאו ולא עשו כל רע — מה יהיה עליהם? ביום פְּלִי הַקְדוֹשִׁים, בעיצומו של החורף, עליהם לעזוב את מולדתם בלא לדעת לאן יוכלו לפנות; עליהם להותיר מאחור את בתיהם, שאיש לא יקנה מהם, ואת כלי ביתם, שאין הם יכולים לשאת עמם; את בית אלוהינו ואת בית העלמין יהיה עליהם להפקיר לביזוי ולחילול! והלוא האל מינה את הוד מלכותך הקיסרית להגן גם על הנתינים העניים האלה. יתר על כן: אם היום יגורשו היהודים מקולֶמֶר, מחר יבקשו לגרשם מִשְׁלֵטְשְׁטֶאדְט, מחרתיים מאוֹבֶרְגֶהִים,

בשבוע הבא מפרייבונג ואחר כך מַרְגֶנְסְבּוּרְג, וכן הלאה. הו, הוד מלכותך הקיסרית, מצבנו רע דיו גם עתה. אין לנו מי שייטול אותנו תחת חסותו מלבד האל לבדו; אין לנו אדם עלי אדמות — רק אויבים ורודפים. אך הוד מלכותך מונתה בידי האל לשליט, לשומר המשפט, למגן הנרדפים ולמושיע הנתונים בצרה; הו, רחמו על אחיי האומללים מקולֶמֶר!"

„לא הייתי רוצה להשיב את פניך ריקם; אך נתתי את דברתי. מה אעשה, סְרֶנְטִינֶר?"

[81] „הוד מלכותך", השיב הנשאל, „יכולה בחסדה להעניק ארכה ממושכת יותר, בתואנה שהיהודים זקוקים לזמן כדי למכור את רכושם בנחת. לאחר מכן ודאי תימצא דרך להתיר ליהודים להוסיף ולשהות בעיר."

„כך יהיה", אמר הקיסר. „כתוב למפקד הראשי ולנציב באֶלְזֶס, האדון וִילְהֶלֶם פֶּון רֶפֶלְטֶןשְטֵיין, שידיע בשמי למועצת קולֶמֶר ברוח הזאת. האם אתה שבע רצון ממני, יוֹסֶלִין?"

„הוד מלכותך כמלאך האל."

„אך גם אתה אישית תזכה לחסדי. קבלת על כך שליהודים אין מגן עלי אדמות. ובכן, אתה תהיה מגנם. אני ממנה אותך למפקדה ולמנהיגה של יהדות האומה הגרמנית כולה. אחיך יישמעו לך, ואתה תייצג אותם בחצרות הקיסר והנסיכים. אם יתכנן אדם דבר־מה נגד אחיך וקרוביך, יוכלו הללו לקרוא לך לעזרה; אם יואשם אדם, יחיד או רבים, תוכל להגן עליהם ולהצילם, ולעולם לא תקרא לעזרת הסמכות הקיסרית לשווא."

ז. ריבופֶיֶר.

„הוד מלכותך...”

„אל תודה לי. החלטתי היום רק משלימה את המעשה הנאה ביותר בי. שְׁלוֹם הָאָרֶץ הכללי יהיה לעובדה רק כאשר יעניק גם ליהודים את ברכותיו. סְרִנְטִינֶר, הכן *mandatum regium* — מַנְדָטוּם רֶגִיּוּם — ושלח אותו אל יוֹסֶלֶן לפונדקו.”

„האל יברך את הוד מלכותך...”

„אל תאמר עוד מילה. לך!”

ורְבִי יוֹסֶלֶן הלך.

[82] „זהו אדם משכמו ומעלה”, אמר מֶקֶס. „אלמלא היה יהודי — הייתי ממנה אותו לקנצלר הקיסרות שלי.”

פרנסי קהילת ישראל בפרנקפורט על המיין ישבו יחד בחדר המועצה. לבקשת שלושת הפרנסיים שכיחנו עד כה צורפו אליהם שניים נוספים, רבי לייב אַמריך ורבי וולף נָפִירו (שְפִיר); האחרון עדיין לא הגיע.

„היכן מתעכב רבי וולף?” שאל רבי מֶשֶׁה פֶּהן. „הרי בדרך כלל הוא דייקן.”

„אפשר”, אמר רבי מֶשֶׁה צור קֶנָה, „להתחיל בדיונינו. כאשר יבוא רבי וולף מאוחר יותר, יוכל להסכים להחלטותינו או להשמיע את השגותיו. עליי להודיע לכם כי המֶשֶׁמֶד יוֹהַן פֶּפֶרְקוֹרְן הפחית את דרישתו לשמונים אלף גולדן זהב. רבי לֵיפֶמָן דוֹקטוֹר ממיינץ מודיע לי שאדונו, הנסיך הבוחר, כבר שלח לפני זמן־מה את חוות הדעת של האוניברסיטאות והמלומדים אל לשכת החצר הקיסרית. כולן פוסקות נגדנו, מלבד חוות דעתו של היועץ הקיסרי ושופט הברית השוואבית, האדון המלומד יוֹהַנֶס רוֹיֶקְלִין, התומכת בספרי הקודש שלנו.”

„יברך האל את האיש האציל!” קרא רבי לייב אַמריך.

„יברך אותו האל”, חזרו האחרים.

[83] „את הדבר הזה”, המשיך רבי מֶשֶׁה צור קֶנָה, „אישר לי גם פֶּפֶרְקוֹרְן, שקרא את כל חוות הדעת. אין מקום לקוות שחוות דעתו של רוֹיֶקְלִין תזכה לתשומת לב מול גינון פה אחד של האוניברסיטאות ושל יתר המלומדים,

בייחוד מאחר שאויבינו טוענים כי נתנו לרזיקלן סכום כסף כדי להטות את פסקו לטובתנו.

„איזה שקר!“ קרא רבי יעקב צור קולפה.

„מן השליח שלנו“, אמר רבי משה צור קנה בלא לשעות להפרעה, „מרבי יוסלמן רוסיקה לא שמענו דבר זה זמן רב. האם הצליח לעשות דבר־מה? האם התקבל אצל הקיסר? הקיסר יושב עתה בחצרו בלזבונג, ולשערי העיר הזאת אין מכניסים שום יהודי, אפילו תמורת תשלום מכס. לפיכך עצתי היא שנגיע להסדר בדרכי נועם עם פפפֶרקון ונציע לו חמישים אלף גולדן זהב.“

„כיצד נגייס“, שאל רבי לייב, „את הסכום העצום הזה?“

„שוחחתי“, המשיך היושב ראש, „עם אחינו העשיר רבי שמעון גינצבונג. הוא לבדו מוכן לתת עשרת אלפים גולדן זהב.“

„וזו אכן תרומה נאה“, אמר רבי משה כהן, „אך מניין ניקח את ארבעים האלף האחרים? אפילו תקריב הקהלה את כל רכושה...“^א

„העניין הרי אינו נוגע לפֶרֶנְקֶפּוּרְט בלבד“, קטע אותו היושב ראש, „גם אחינו שמחוץ לעיר...“

[84] „זייט מוחל“, נכנס רבי משה כהן לדבריו,^ב „אלה דגים שעדיין לא נלכדו! את שאין פֶרֶנְקֶפּוּרְט יכולה לעשות, יוכלו האחרים? אחינו בְּרִמְנֶה מדוכאים, נרדפים ועניים. מְיִנְבֶּרְג גירשו אותם, מְיִנֶה גירשו אותם, מאולם גירשו

א. קהילה.

ב. סלחו לי.

אותם, וכן גם ממיינן, מלבד רבי ליפמן דוקטור היחיד. בכך לין שרפו אותם — השם ידרש את דמם! — ומן הקהלות הגדולות לא נותרו אלא פראג וורקס. או שמא נשלח שליחים אל הכפרים לאסוף כספים ביינאו, בפינגן, בהנאו ובפרידברג? כמה כבר יאסף שם?”

„אם כן, נניח להם לשרוף את ספרי הקדש שלנו?”

הדלת נפתחה ורבי וולף נשפירו נכנס.

„סלחו לי, רבותי”, אמר, „על איחורי הרב!” רבי בך צור טנה היה אצלי והביא לי ידיעות חשובות. יודעים אתם כי הוא יהודי־הבית של השולטנהיס, והלה גילה לו כי שליחות מאת הקיסר בעניין שלנו הגיעה אל מועצת העיר.”

„לטובה או לרעה?” שאלו האחרים.

„תלוי כיצד מסתכלים על כך”, השיב רבי וולף. „הקיסר שולח איש שמינה למפקדה ולמנהיגה של יהדות האומה הגרמנית כולה, והוא אמור להביא עמו את הצו הקיסרי המכריע.”

[85] „איזו צרה חדשה!” קרא רבי משה פֶּהֶן בדאגה.¹ „ודאי יהיה זה אדון רם־מעלה שהקיסר מבקש להעשיר, ולכן הוא משלח אותו בנו בתור צר.”

ג. יהי רצון שהאל ידרוש את דמם.

ד. ספרי קודש.

ה. אדוניי.

ו. צרה.

ז. לוחץ, מדכא.

הַשְׁמֵשׁ נִכְנַס וְהוֹדִיעַ כִּי הָאָדוֹן יוֹהָנָס פֶּפֶרְקוֹרְן מִבְקֵשׁ לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי וְעַד הַקֵּהִילָה.^ח

„זֶה סִימֵן טוֹב”, אָמַר הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ. „דּוּמָה שִׁידִיעַתְכֶם אֵינָה רְעָה בְּכָל זֹאת, רַבִּי וּוְלָף. מוֹבֵן שֶׁלֹּא נִסְכִּים עָתָה לְשׁוּם וִיתוֹר, עַד שֶׁנִּקְבַּל מִידַע מְדוּקָה עַל הַתְּקֵנָה הַקִּיסְרִית הַחֲדָשָׁה.”

הָאֲחֵרִים הִנֵּהֲנוּ בַּהֲסַכְמָה. אַחֵר כֵּךְ הוֹרָה הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ לְשְׁמֵשׁ לִבְקֵשׁ מִן הָאָדוֹן הַמְּכֻבָּד יוֹהָנָס פֶּפֶרְקוֹרְן לְהִיכְנֹס.

כֹּאשֶׁר נִכְנַס הַמוֹמֵר, קָמוּ הַפְּרָנְסִים מִמְּקוֹמוֹתֵיהֶם וְהִשְׁתַּחֲווּ.

„הִישָׁאֲרוּ לִשְׁבֹּת”, אָמַר פֶּפֶרְקוֹרְן, „וְחִסְכוּ מִמֶּנִּי אֶת גִּינוּנִי הַנִּימוּס שֶׁלָּכֶם; יוֹדַע אֲנִי שֶׁבִּלְבָּכֶם אַתֶּם מַחְרִפִּים וּמְקַלְלִים אוֹתִי.”

הַפְּרָנְסִים שִׁתְּקוּ וְשָׁבוּ לִמְקוֹמוֹתֵיהֶם. גַּם פֶּפֶרְקוֹרְן נָטַל כִּסֵּא וְהִתְיַשֵּׁב.

[86] „הִנֵּה נֹאסְפוּ כֹּאֵן כָּל הָאֲדוֹנִים, פְּרָנְסֵי הַקֵּהִילָה הַיְּהוּדִית הָרִאשׁוֹנָה בְּמַעֲלָה בַּעֲוֹלָם! וְהִנֵּה גַם אֶחָד מִן הַקְּדוּשִׁים שֶׁלָּכֶם, רַבִּי לֵיִיב אֶמְרִיף הַחֲסִיד. כִּיצַד הַסְּכִים קְדוֹשׁ שֶׁכְּמוֹתוֹ לַעֲסוֹק בַּעֲנִיּוּנִיהַ הָאֲרִצִּיִּים שֶׁל הַקֵּהִילָה?”

„אֵילוּ יִדְעֵתִי”, אָמַר רַבִּי לֵיִיב בַּכַּעַס גּוֹאֵה, „שֶׁבִּתּוֹר פְּרָנָס יִהְיֶה עֲלֵי לְדַבֵּר עִם מִשְׁמָד, לֹא הִיִּתִּי מִקְבֵּל עֲלֵי אֶת הַפְּרָנְסוֹת.”^ט

אֲזַ נִיגַשׁ אֵלָיו פֶּפֶרְקוֹרְן וִירֵק בִּפְנֵיו.

ח. מִשְׁרַת הַקֵּהִילָה.

ט. פְּרָנָס, מִמּוֹנָה עַל הַקֵּהִילָה.

רַבִּי לֵיִיב הוֹצִיא אֶת מִמְחַטּוֹ וְנִיגַב אֶת פָּנָיו; אַחֵר כֵּךְ אָמַר בִּשְׁקֵט:

„את הכתם הזה אוכל לנגב מעליי. את הכתם שלכם לא תוכלו לנגב מעליכם לעולם.”

פֶּפֶרְקוֹרְןְּ הָאֲדִים מִכַּעַס. הוּא הִנִּיף אֶת יָדוֹ כְּדֵי לִהְיוֹת אֶת רַבִּי לֵיִיב, אֶךְ כִּבֵּשׁ אֶת יָצְרוֹ. לְאַחֵר שָׁשׁ וְהִתְיַשֵּׁב אָמַר:

„האם שקלתם את הצעתִי?”

„אֵין בִּיכּוֹלֵתָנוּ לַעֲמוֹד בִּסְכוּם גְּבוּהָ כֹל כֵּךְ”, הִשִּׁיב הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ.

„אם כן, אִסְתַּפֵּק בַּחֲמִישִׁים אֶלְפִי!”

„גם זה יוֹתֵר מִדִּי.”

„אם כן, הִצִּיעוּ פָחוֹת.”

„עֲתָה אֵינְנוּ יֹכֵלִים לִהְיוֹת דָּבָר. שְׂאֵלְנוּ אֶת בְּנֵי הַקְּהִילָה; אִישׁ אֵינוֹ מוֹכֵן לַתְּרוּם לְכָךְ.”

„דּוֹמֵנִי שִׁשְׁמַעְתִּי כִּי שְׁמַעוֹן גִּינְצְבוֹרְגַּהּ הֶעֱשִׂיר מוֹכֵן לַתְּרִיבָה סְכוּם גָּדוֹל מִכִּסְפוֹ שְׁלֹזִי?”

הַפֶּרְנִסִּים שִׁתְּקוּ.

[87] „עֲצִיתִי לָכֵם”, אָמַר פֶּפֶרְקוֹרְןְּ, „שִׁתְּגִיעוּ עִמִּי לַהֲסַדֵּר בְּדַרְכֵי נֹעַם. יוֹדְעִים אַתֶּם מָה רַב כְּבוֹדִי בְּעֵינֵי הַקִּיסָר; אִפִּילוֹ הִתְעַרְבוּתוֹ שֶׁל הָרֹאשׁוֹן בְּנִסְיָכִי

הקיסרות הגרמניים, הנסיך הבוחר ממיינץ, לא הועילה לכם הרבה. תנו לי עשרת אלפים גולדן זהב, ואשיב לכם את ספריכם.”

הפּרנְסִים הביטו זה בזה; דעתם נטתה לקבל את ההצעה.

אז נפתחה הדלת בתנופה. „רַבִּי יוֹסֵלְמָן!” קראו הפּרנְסִים כאיש אחד.

„הרי לא איחרתי?” שאל. „לא סיכמתם עדיין דבר עם האיש הזה, נכון? זה עתה מסרתי לְשולְטֵהֵי *mandatum regium* — מַנְדָטוּם רֶגִיּוּם — המצווה להשיב לכם מיד את ספרי הקודש.”

„ומי הוא,” שאל רַבִּי יַעֲקֹב, „המפקד והמנהיג שמינה לנו הקיסר?”

„הוד מלכותו הקיסרית הואילה למנות אותי למשרה הרמה הזאת.”

„ברוך האל,” קראו הפּרנְסִים, „שלא מנע את חסדו מבית יִשְׂרָאֵל.”

עד אותה שעה ישב פֶּפֶרְקוֹרְן כמאובן. עתה זינק על רגליו וצעק:

„האין אתם המומר רַפָּאֵל מְקוֹלְמֶר?”

„לא,” השיב רַבִּי יוֹסֵלְמָן בחיור, „אין זה אני; שמי יוֹסֵלְיִן, ויהודי מְרוֹסֶהִים אני.”

„אם כן, רימיתם אותי! גרמתם לי להביא לידי התערבותו של הנסיך הבוחר ממיינץ, וכך סיכלתם את כל תוכניותי. אדע כיצד לנקום בכם!”

הוא הסתער החוצה.

88 | עתה נאלץ רבי יוסלמן לספר את כל שאירע; וכאשר סיפר כיצד, כמעט
כבדרך אגב, הסיר מעל קהילת קולמר את גורל הגירוש הנורא, קרא רבי וולף
שפירו בהתלהבות:

„רבי יוסלמן, אתם האדם הראשון, הטוב והמעולה ביותר בעולם כולו. רק
מגרעת אחת לכם!”

„הו, אמרו לי מהי”, השיב רבי יוסלמן, „כדי שאשתדל להיפטר ממנה.”

„מגרעתכם היחידה היא שאינכם בן פֶּרֶנְקֶפּוֹרְט.” —

„זו אכן מגרעת שאין ביכולתי להיפטר ממנה”, השיב רבי יוסלמן בחיור.

[89] | [90] תבוסתו של פפפֶרְקוֹן מילאה זעם נורא אותו ואת העומדים מאחוריו, הדומיניקנים מקלן. תחילה הופנה כעסם אל רויקלן, אשר לו אמנם הייתה נתונה עיקר התודה על הצלת התלמוד. הם חיברו נגד המלומד הגדול בֶּנְרִמְנִיָה כתב פלסתר שנשא את הכותרת *Handspiegel* — הַנְדְּשְׁפִיגֶל, „מראת יד”; ובו גידפו את רויקלן בדרך המחפירה ביותר והאשימוהו בכפירה. רויקלן השיב בחוברת שכינה *Augenspiegel* — אֶוּגְנְשְׁפִיגֶל, „מראת עיניים”, ובה הוכיח כי יריבו אמרו שלושים וארבעה שקרים. אנשי קלן ניסחו עתה נגד רויקלן ארבעים ושלושה סעיפי אישום, שבהם אספו את כל מה שהיה בכתביו „מעורר שערורייה, צורם ופוגע באוזניים יראות שמים”. כתב ההגנה של רויקלן „נגד משמיצי קלן” עורר סערה עצומה; הוא כינה את תוקפיו „נבלים בלתי אמינים, מופקרים וחסרי כבוד”, ואת ראש הדומיניקנים בקלן, אַרְנוֹלְד פון טוֹנְגֶן, כינה „משמיץ חייפן לעולמי עולמים” — *Arnoldus Tungarus* — *calumniator, falsarius per secula seculorum*, אַרְנוֹלְדוֹס טוֹנְגֶרוֹס קלומניאטור, פלסריוס פֶר סקולָה סקולורום. בעקבות זאת פתחו אנשי קלן משפט אִינְקוּיזִיצִיָה רשמי נגד רויקלן, אך הנסיך הבוחר ממיינץ הגן עליו. לא הועיל לנזירים המטיפים שהורו לתליין לשרוף את כתבי רויקלן, ואף לא שפפֶרְקוֹן פרסם כתב פלסתר חדש נגד „החוטא הזקן יוהן רויקלן, הנוטה חסד ליהודים הכוזבים”; העולם כולו התייצב לצד רויקלן — הנסיך הבוחר ממיינץ, הקיסר והאפיפיור. האפיפיור לא העשירי הורה לבטל את המשפט. אולם בכך לא הסתיימה הפרשה; הגלגל כבר החל להתגלגל. דרך חשיבה חדשה פרצה לה נתיב והנחיתה מכת מוות על עולם הנזירות האפל וחסר

האור. ידידין, תומכיו ותלמידיו של רויקל'ן חיברו יחד סאטירה ששמה ללעג את הנזירים, את תורתם ואת אורח חייהם: *Epistolae obscurorum virorum* — אֶפִּיסְטוֹלָאָה אוֹבְסְקוּרוֹרוֹם וִירוֹרוֹם, „איגרות האנשים האפלים“. מאחר שהנזירים כתבו לטינית גרועה מאוד, המכונה לטינית של נזירים, שכרו מלומד ושמו אוֹרְטוֹאִין גֶרְצִיוֹס כדי שינהל למענם את הפולמוס נגד רויקל'ן. אליו כוונו איגרותיהם הבדויות של האנשים האפלים, שבהן חושפים הנזירים את בורותם, את יהירותם ואת מוסרם הרופף בלטינית מחרידה. האיגרות עוררו סערה עצומה, וכל אֵירוֹפָּה המשכילה עמדה לצד ידידי רויקל'ן. כך נעשה הפולמוס שהחל סביב התלמוד לעניין כללי. הדומינְקָנִים, ועמם עולם הנזירות כולו של אותה עת, נפלו בבור שכרו לספרי הקודש של היהודים. מן ההכרח היה שבהזדמנות הזאת ייחשפו ליקויי הכנסייה — פריצותם, הפרזותם ובורותם של אנשי כמורה רבים כל כך — ושייבחנו הדעות התאולוגיות שנחשבו עד אז חסינות מכל ערעור. כך הוכשרה הקרקע לרֶפּוֹרְמַצְיָה. בין האנשים הרבים והמפורסמים מאוד שתמכו ברויקל'ן בכל לבם — נזכיר רק את הרון הֶרְמַן נוֹיֶנְאָר בקלן, קוֹנְרַד פּוֹיֶטִינְגֶר באוגסבורג, פִּיֶרְקֶה־יִימֶר בִּנְדֶנְבֶרג, אַאוֹבֶנוֹס הֶסוֹס, פִּילִיפ מְלֶנְכְתוֹן ואולריך פון הוֹטֶן — היה גם אדם שלימים השלים את מפעל הֶרְפּוֹרְמַצְיָה והביא לפילוג הכנסייה, ד"ר מֶרְטִין לוֹתֶר; הוא כתב איגרת נלהבת לרויקל'ן. — מחולל הֶרְפּוֹרְמַצְיָה המפורסם עוד יופיע פעמים אחדות בהמשך סיפורנו; עתה נשוב אל גיבורו, רֶבִּי יוֹסֶלְמָן.

[91] [92] מתוך הכרה שמיניו למפקדה ולמנהיגה של יהדות האומה הגרמנית כולה לא יהיה אלא תואר ריק מתוכן אם לא יצליח לארגן את יהודי גֶרְמַנְיָה הפזורים בכל רחבי הארץ, נטל עליו רֶבִּי יוֹסֶלְמָן את המלאכה הקשה הזאת עוד לפני ששב למולדתו ולמשפחתו. כיצד יוכל לפעול לטובת בני אמונתו אם

חסרים לו המוסדות הנחוצים להגשמת תוכניותיו? מאידך גיסא, העובדה שהקיסר תמך בהקמתו של ארגון כזה הייתה ראויה להיחשב מעשה של השגחה אלוהית וראיה מיוחדת לרחמי שמים. התקופה שבה מתרחש סיפורנו הייתה התקופה הקשה והעגומה ביותר שאפשר להעלות על הדעת ליהודים. כשם שהלילה חשוך ושחור מכול סמוך לעלות השחר, כך היו שלחי ימי הביניים, רגע לפני תחילת העידן החדש, עת של אומללות, אבל ואימה. המחצית הראשונה של ימי הביניים הייתה נוחה למדי ליהודים. הקיסר קרל הגדול ויורשיו, וכן ראשוני הקיסרים הסקסונים, אהבו את היהודים והיטיבו עמם; רק בימי אחרון הקיסרים הסקסונים, הנריך השני, החלו רדיפות היהודים, ומאז חזרו ונשנו מפעם לפעם במשך ארבע מאות שנה. אולם רוב הרדיפות האלה יצאו מן האספסוף ומן הכמורה הנמוכה, בעוד שהנסיכים, הבישופים, המלכים, הקיסרים והאפיפיורים הגנו בדרך כלל על היהודים. עתה, בשלחי ימי הביניים, החלה תקופה של גירושי יהודים שלא הייתה דומה לה לפנים. ביטויה הנורא והמר ביותר היה בספרד בשנת 1492. יהודי צרפת ואנגליה כבר גורשו זמן רב קודם לכן, וגורל דומה עמד לבוא עליהם בנרמניה. ראינו לעיל באיזו קלות קיבלה העיר קולמר מן הקיסר רשות לגרש את היהודים; בנירנברג, ברנגסבורג ובערים רבות אחרות לא זו בלבד שהרשות ניתנה, אלא אף הוצאה אל הפועל; וכן גם בפראג ובויטמברג. לקיסר הייתה תוכנית לגרש את הטורקים מאירופה; אחר כך היה מכריז על אחדות האמונה. מטרת שליחותיו החוזרות אל הצאר הרוסי הייתה לסלק את הפילוג בכנסייה ולהמיר את דתם של הקתולים היוונים לדת הכנסייה הרומית. יתר על כן, כפי שכבר הזכרנו לעיל, מקסימיליאן ביקש להיות בעצמו לאפיפיור; משום כך לא נישא שוב אחרי מות אשתו השנייה. בתור קיסר-אפיפיור ביקש לתקן את הכנסייה ולפייס בינה לבין יריביה החשאיים והגלויים — ואז לא היה נותר

ליהודים מקום עלי אדמות. למרבה המזל, מְקַסְמִילְיָאן אמנם היה איש התוכניות הנועזות וההרפתקניות ביותר, אך לא איש הביצוע המעשי; עניינים שנראו קטנים וחסרי חשיבות היו מסכלים את כוונותיו מרחיקות הלכת, ופגישתו עם רַבִּי יוֹסֶלְמָן הספיקה כדי להפוך לחלוטין את יחסו של הקיסר אל היהודים. היה צורך לנצל את הלך הרוח הנוח הזה, ורַבִּי יוֹסֶלְמָן מיהר להשתמש בו להצלת בני אמונתו. הוא הניע את פְּרָנְסִי הקהילה היהודית בִּפְרָנְקְפּוּרְט על הַמַּיִין לכנס אספה קהילתית, כדי שכל יהודי פְּרָנְקְפּוּרְט ישתתפו בדיון על ארגונה העתידי של יהדות האומה הגרמנית כולה.

[93] „רבותי“, פנה רבי יוסלמן אל יהודי פּרנקפורט הנאספים, „יודעים אתם כי הוד מלכותו הקיסרית מינה אותי, הקטן והפחות שבכם, למפקדה ולמנהיגה של יהדות האומה הגרמנית כולה. האל עדי שלא שאפתי למשרה כזאת ולא חפצתי בה. אך מאחר שהיה זה רצון האל לתת בלב הקיסר, אדוננו רב־החסד, את המחשבה לרומם אותי למשרה הזאת, רואה אני חובה לעצמי להשתדל שהדבר יביא תועלת לכל אחינו בְּגֵרְמָנְיָה. יודעים אתם כיצד אויבי עמנו זוממים מפעם לפעם תוכניות להשמידנו, שהרי בכל דור ודור הם עומדים עלינו. ואף שאין אנו רשאים לצפות לעזרה ולישועה אלא מן האל, שומרנו, מגננו ומצילנו, גם אנו חייבים לפעול כדי לדאוג לעצמנו, לנשינו ולילדינו. עד כה היו מאמצינו מפוזרים ולפיכך נכשלו לא פעם; משום כך עלינו לשאוף להתאחד ולהתקשר זה בזה. לפעמים יש גם צורך לגייס סכומים גדולים, שאין בכוחם של יחיד או של קהילה אחת לשאת בהם, אך לציבור כולו קל יהיה לאספם.”

רבי יוסלמן הפסיק את דבריו והביט סביבו בחוג שומעיו. עיני הכול היו תלויות בשפתיו; רק בהנהוני ראש הביעו את הסכמתם.

„תחילה יש לקבוע מקום שיוביל את כל האחרים ויבחר למקום ההתכנסות“, המשיך רבי יוסלמן. „בימים קדומים היו נְשִׁפִּיר, ווֹרְקֶס ומִיִּינְץ הקהילות הבולטות וקובעות הדרך בְּגֵרְמָנְיָה. הקהילות העתיקות של נְשִׁפִּיר ומִיִּינְץ נחרבו, למרבה הצער; אחינו גורשו מן הערים האלה. ווֹרְקֶס היא אמנם גם היום קהילה קדושה, המצטיינת ביראת שמים, בידיעת התורה ובעושר; אך הקהילה

שכאן גדולה וחשובה ממנה. נוסף על כך, כבר בשל היריד יהיו שליחי אחינו מכל רחבי גֵרְמָנְיָה נכונים יותר לנסוע מפעם לפעם לפרנקפורט מאשר לעיר אחרת.”

[94] „חושש אני”, אמר רבי מאיר צום שִׁיפָה, „שיהיה זה פְּבוֹד שיעלה לפרנקפורט כסף רב.”^א

„יהי כן!” קרא רבי שְׁמַעוֹן גִּינְצְבוּרְג. „בפרנקפורט מעולם לא שאלו כמה יעלה הדבר כאשר היה צורך לעשות מעשה טוב וחשוב או להרחיק רעה.”
„יפה, רבי שְׁמַעוֹן, היטבתם לדבר!” קראו אליו מכל עבר.

„רואה אני שאתם מסכימים”, המשיך רבי יוֹסֶלְמָן, „ותודתי לכם על כך! ידעתי שפרנקפורט נכונה תמיד להוביל במעשה הטוב. עתה מבקש אני להציע שנאמץ לצורכנו גם את חלוקת הקיסרות הגרמנית לעשרה חוגים או מחוזות. יודעים אתם שקיסרנו פרסם בְּרִיִּיקְסְטַאג של ווֹרְמֶס, בשנת 1255, את שְׁלוֹם הָאָרֶץ הכללי. לא עוד יוכרעו המחלוקות בין מעמדות הקיסרות בכלי נשק; בית הדין הקיסרי יפסוק בהן בשלום ועל פי החוק. הסברתי לקיסר ששְׁלוֹם הָאָרֶץ הכללי לא יהיה לאמת כל עוד לא יוצב סכר בפני השרירות, הדיכוי והרדיפה שנוקטים מעמדות הארצות השונים נגד היהודים. מסיבה זו בלבד מוצא אני לנכון שנאמץ גם לצורכנו את הוראת שְׁלוֹם הָאָרֶץ הכללי המחלקת את גֵרְמָנְיָה לעשרה חוגים.”

א. כבוד.

ב. כלומר שנת 1525; גם כיום משמיטים את האלפים בציון השנה (1495).

[95] „אך”, הקשה רבי נתן צום רוטן שילדה, הדין, „בני אמונתנו מפוזרים באופן בלתי שווה מאוד במחוזות גרמניה השונים; במחוז הבווארי כמעט אין מהם כלל, ואילו במחוז הרייני העילי חיים רבים מאוד מאחינו!”

„לעדר הכבשים הפזור של ישׂראל”, השיב רבי יוסלמן, „אין בימינו מקומות מגורים קבועים. רק לפני שנים מעטות היה המחוז הבווארי מיושב בצפיפות ביהודים; אולי ייתן האל, אשר לב המלכים בידו, שגם הארצות ההן ישובו ויפתחו בקרוב לפני אחינו. הצעתי היא שנשלח שליחים אל כל אחינו החיים בממלכות ובשטחים הנתונים למרות קיסרנו; שכל היושבים באותו מחוז יתאחדו; ושפעמיים בכל שנה, בעת יריד האביב ובעת יריד הסתיו, ישלחו לכאן, לפרנקפורט על המיין, נציגים — רב ופרנס מכל מחוז — כדי לדון יחד בכל עניינינו, לתת יפויי כוח למשא ומתן עם הקיסר והנסיכים, לקבוע מיסים ולגבותם, להביא את כל התלונות נגד נסיכים, בישופים וערים ולפעול לתיקונן בעזרת האל. עוד עלינו להקים משלחת קבועה מתושבי פרנקפורט, שתפעל מיד בשם יהדות גרמניה כולה כאשר יהיה בכך צורך וכאשר העניין לא יסבול דיחוי.”

„הרשו לי”, אמר רבי נשמעון סופר, „להוסיף עוד סעיף אחד: לקבוע משכורת קבועה למפקדנו ולמנהיגנו, כדי שלא יחסרו לו האמצעים לייצג בכבוד את יהדות גרמניה כולה בחצרות הקיסר והנסיכים.”

[96] „לא אקבל זאת, רבותי”, השיב רבי יוסלמן. „כאשר יהיה עליי לצאת למסע, יישא הקלל בהוצאות — אך בהוצאות בלבד; בעד טרחתי ובעד הזמן שאפסיד לא אקבל אפילו הֶלֶךְ אחד.”

ג. מילולית: שופט; תוארם של חברי בית הדין הרבני.

„הַגְדוֹל מֵאַחֲיוֹ — 'גִּדְּלָהוּ מִשָּׁל אָחִיו'”, הקשה רַבִּי שְׁמַעוֹן סוֹפֵר. „כִּשֶׁם שֶׁהַעֲשִׂירוֹ לִפְנִים אֶת מִי שֶׁנִּבְחַר לִכְהֵן גְּדוֹל אִם עַדִּיין לֹא הִיָּה עֲשִׂיר, כִּךְ גַּם אַתֶּם, רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, אֵל לָכֶם לִדְחוֹת אֶת אֲשֶׁר אַתֶּם זְקוּקִים לוֹ לֹא לִמְעַנְכֶם אֲלֹא לִמְעַנְנוּ.”

„מַעֲדִיף אֲנִי”, אָמַר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בַּהַחֲלָטִיּוֹת, „לְהַחֲזִיר אֶת כְּתָב הַמִּינּוּי שֶׁלִּי לִידֵי הַקִּיסָר. הָאֵל עֲשִׂיר דִּיּוֹ; אִם יִרְצֶה לְהַעֲנִיק לִי רִכּוּשׁ, הַדְּבַר קֵל בִּידּוֹ. מִבְּנֵי אָדָם לֹא אֶקְבַּל דְּבַר כָּל עוֹד אֲיִנִּי זְקוּק לוֹ.”

„בִּקְשָׁה אַחֲרֵת לִי אֲלִיכֶם”, אָמַר רַבִּי וּוְלָף שְׁפִירוֹ, הַפְּרָנֶס. „עֲבְרוּ לְהַתְגוֹרֵד בְּפֶרֶקְפֹּרֶט! נֹכַחֹתְכֶם הַקְּבוּעָה תִּהְיֶה נְחוּצָה כֵּאֵן. אֶת הַפְּרוֹנִיס נַעֲנִיק לָכֶם מִרְצוֹנָנוּ וּבִלְאֵ תִשְׁלוּם.”⁹⁷

„מִוֹדָה אֲנִי לָכֶם מֵאֹד”, הִשִּׁיב רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, „וְאוּלֵי אֲשַׁתְּמַשׁ בַּעֲתִיד בַּהֲצַעֲתְכֶם; עֵתָה אֲיִנִּי יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת. כָּל קִשְׁרֵי הַעֲסָקִיִּים נְטוּעִים בְּאַלְזָס. אֵךְ בְּכָל שָׁנָה אֲשַׁתְּתֵּף בְּשֵׁתִי הָאֲסָפוֹת, וּבְכָלֵל אֶהְיֶה תְּמִיד בַּמָּקוֹם בְּרַגַע שֶׁתִּקְרָאוּ לִי. — הִבֵּה נִבְחַר עֵתָה וְעַדָּה שֶׁתִּפְעַל לְהַקְמַת הָאֲרָגוֹן, וְנִרְשׁוּם תְּרוּמוֹת מִרְצוֹן לְכִיסוּי הַהוֹצָאוֹת הָרִאשׁוֹנִיּוֹת.”

[97] „הִרְשׁוּ לִי”, קִרָּא רַבִּי שְׁמַעוֹן גִּינְצְבוֹרְג, „לְשֵׁאת לְבָדִי בַּהוֹצָאוֹת הָרִאשׁוֹנִיּוֹת הָאֵלֶּה; אֲנִי מַעֲמִיד מִיד לְרִשׁוֹת הַוָּעֵדָה אֲלֵף גּוֹלְדֵן כֶּסֶף. אִם יַעֲלוּ הַהוֹצָאוֹת עַל הַסְּכּוֹם הַזֶּה, תִּמְצָאוּ אוֹתִי נֹכַח לְהוֹסִיף גַּם אֶת הִיתָר.”

ד. הַצִּיבוֹר.

ה. זְכוֹת אֲזִרְחוֹת יְהוּדִית.

ו. אֲסָפוֹת.

98] מובן שהכול הסכימו להצעה נדיבת הלב הזאת. הוועדה נבחרה, והחלו להקים את ארגון כל יהודי גרמניה על פי עשרת מחוזות הקיסרות. בהמשך סיפורנו עוד תהיה לנו הזדמנות להביא איגרת ששלחו הרבנים והפרנסיים שהתכנסו בפרנקפורט על המיין, בשם יהדות גרמניה כולה, אל מנהיגה ומפקדה, רבי יוסלמן מרוסהים. הארגון שייסד רבי יוסלמן התקיים, לפחות בחלקו, כל ימי קיומה של הקיסרות הרומית של האומה הגרמנית, עד שנת 1806. כך היה אבי־סבי, רבי אברהם מאיר ברלין מפרט — אביהם של הרבנים המפורסמים רבי נח חיים צבי שבהמבורג ורבי לייב ברלין שבקסל — לנדפרנס של המחוז הפרנקוני. לפני כמאה שנה, כאשר הנסיך־הבישוף של במברג אסר, ביוזמת סוחרי במברג, על יהודי ארצו לעסוק ברוכלות וכך הותיר מאות אבות למשפחות יהודיות בלא לחם, יצא רבי אברהם מאיר ברלין, בתפקידו כלנדפרנס של המחוז הפרנקוני, אל הקיסר יוזף השני בווינה והשיג צו קיסרי שביטל את הוראת הבישוף של במברג והתיר מחדש את הרוכלות. בבית העלמין שבאלטונה, על מצבת בנו המפורסם, מכונה אבי־סבי זה „הנציב“, שהיה הכינוי המקצועי ללנדפרנס, כלומר לפרנס מחוז.

[99] שמו של רבי יוסלמן נודע עד מהרה בכל רחבי גרמניה, וכאשר מיהר עתה אל ביתו שמח וטוב לב, חלקו לו את הכבוד הרב ביותר בכל קהילה יהודית שעבר בה בדרכו. בוורקס יצאה לקראתו הקהילה היהודית כולה — אנשים, נשים וילדים, ובראשם הרבנים. הרבנים העניקו לו כתב כבוד בתואר „מוֹרְנוּ”; האיש העשיר בוורקס, רבי פִּינְקֶס בֶּכְרֶךְ, שרכושו נאמד ביותר ממאה אלף גולדן זהב, הזמין אותו להתאכסן בביתו ולנוח שם ימים אחדים מתלאות הדרך. רבי יוסלמן קיבל את ההזמנה בתודה, וביתו של רבי פִּינְקֶס היה מוקף יומם ולילה יהודים שנהרו מקרוב ומרחוק לראות את האיש שהיה לידיד ולמגן לבני עמו, כמוהו לא קם זה מאות שנים. רבי פִּינְקֶס היה הנלהב והנפעם מכולם מאורחו; הוא לא מש מצדו וצפה בשמחה שאין לה קץ בכל אותם סימנים קטנים של יראת שמים, ענווה וביטחון באל, המתגלים שוב ושוב באישיותו של יְהוּדִי אמיתי, כמעט בלא ידיעתו שלו, ומעוררים כל כך את לב המתבונן בתשומת לב. לרבי פִּינְקֶס הייתה בת יחידה, בְּרָלָה (בִּיָּרָה), בת עשר ויורשת עושרו הגדול; ורבי פִּינְקֶס החליט לבוא בקשרי משפחה עם רבי יוסלמן.

„לחגיגת הפר־מִצְוָה של בנכם הבכור יַעֲקֹב”, אמר לו לפרדה, „אבוא לרוֹסֶהִם, ואקח אותו עמי. כאן בוורקס ימצא הזדמנויות רבות יותר 'ללמוד' מאשר ברוֹסֶהִם; אחזיק אותו כבני שלי, ואם מִהֶשֶׁם יֵצֵא הַדְּבָר — אם יהיה זה רצונו הקדוש של האל — יהיה ביום מן הימים לחתני וליורשי.”

קל לשער שרַבִּי יוֹסֶלְמָן קיבל את ההבטחה בהתלהבות; שכן גם אם אדם צנוע ונטול דרישות ככל האפשר לעצמו, אין הוא אדיש לאושר ולרווחה המובטחים לילדיו,

גינוני הכבוד חזרו בכל מקום שבו עבר רַבִּי יוֹסֶלְמָן וישבו הכירוהו: בדוֹרְלֵךְ, בפּוֹרְצֵהִים ובאֶפֶּנְבֹּרְג; אך האיש שחלקו לו כבוד לא התעכב זמן רב בשום מקום. געגועים לאשתו ולילדיו, שאותם לא ראה כמעט חצי שנה, אחזו בלבו. גם הימים הנוראים התקרבו, ובהם ביקש להיות בביתו.

כאשר חצה רַבִּי יוֹסֶלְמָן את נהר רֵיין ליד קהל, ורגל סוסו נגעה באדמת אֶלְזֶס, התרחב לבו משמחה. איזה כבוד ודאי יחלקו לו יהודי מולדתו הקרובה, ובייחוד יהודי קוֹלְמֶר, שאותם הציל מגורלו הנורא של הגירוש! אך מיד התחרט על שמחתו ועל הנאתו מן הכבוד החיצוני.

[100] „סלח לי, אלוהי“, אמר, „על אשר חטאתי בלבי וביקשתי כבוד לעצמי ואת שבחם של בני האדם. הו, שמור לי לב טהור, כדי שאפעל ואעשה תמיד בלא כל תכלית אחרת, אלוהי“, מלבד עבודתך ושמירת מצוותיך הקדושות.”

שמחתו נעלמה; וכאשר ראה בן אמונתו מתקרב בראש מורכן ובפנים עצובות, לא התפלא. הוא ציפה לבשורה קשה ומעציבה כעונש על המחשבה הלא־טהורה ועל המשאלות האנוכיות.

היה זה זֶלִיגְמָן פֶּון דֶּמְבֶּךְ — כפר באֶלְזֶס התּוֹתִיתִית — שהלך בדרך. רַבִּי יוֹסֶלְמָן ירד מסוסו, אחז במושכות והלך לקראת האיש.

„זֶלִיגְמָן“, קרא אליו, „מדוע פניכם קודרות כל כך?“

„אה, אתם כאן, רַבִּי יוֹסֶלֶמָן“, השיב האיש. „סיבה טובה יש לי להיות עצוב, ואספר לכם הכול; אך תחילה הבה ניגש אל הפונדק שהוא שבצד הדרך, שם תוכלו להעמיד את סוסכם. הסיפור שעליי לספר לכם ארוך ועצוב.“

כך עשו. לאחר שרַבִּי יוֹסֶלֶמָן הורה להכניס את סוסו לאורווה ולהאכילו, ביקש שיביאו לו ולבן לווייתו לחם ובירה אל גינת הפונדק; אך השניים לא אכלו ולא שתו, וְלִיגְמָן פֶּון דִּמְבֶּרְךְ החל לספר:

„האם אתם מכירים את דִּיטְרִידְ הָאָרוֹךְ פֶּון רֶסְטֶנְהוּלְץ?“

„את המהמר והשיכור שהימר ושתה עד שאיבד את ביתו ואת נחלתו?“

[101] [102] „אליו אני מתכוון. לפני שבועות אחדים בא אל אחי רַפְּאֵל ואמר לו: בגללכם היהודים איבדתי את ביתי ואת נחלתי; אשתי וילדיי מקבצים נדבות. אתם היהודים מוכרחים להשיב לי את ביתי ואת נחלתי, ואם לא — אמיט אסון על כולכם. — לא בגללנו היהודים, אמר אחי, איבדת את ביתך ואת נחלתך, אלא מפני שאתה שיכור ומהמר. — הא! קרא, אילולא הוספתם אתם היהודים להלוות לי, לא הייתי מגיע לכך מעולם. דורש אני שלושת אלפים גוֹלְדֶן כדי שאוכל לקנות מחדש את ביתי ואת נחלתי; ואם לא — אמיט אסון על כולכם. — מה תעשה? שאל אחי. — חיי היו עליי למשא, אמר הנבל; איני מוכן עוד לראות את אשתי וילדיו של דִּיטְרִידְ פֶּון רֶסְטֶנְהוּלְץ העשיר, כפי שכינו אותי לפני, סובלים חרפת רעב ומקבצים נדבות. תנו לי את שלושת אלפים הגוֹלְדֶן או השיגו אותם בשבילי; ואם לא, אעשה דבר שיעלה אמנם בחיי, אך יפגע קשות בך וביהודים נוספים. — אחי הראה לו את הדלת. אחר כך שמענו שהעלה אותה דרישה גם לפני מִיכָאֵל פֶּון רִיִּכְסֶהוּפֶן ולפני רַפְּאֵל לִמָּן מאוֹבֶרְנֶהִים. לאחרון עדיין היה חייב שישים גוֹלְדֶן, והלה אמר לו: מוותר אני לך

על שישים הגולדן שאתה חייב לי. — הוא צחק ואמר: על כך לא אומר לך תודה. במקום שאין דבר, אפילו הקיסר איבד את זכותו. — ימים מעטים אחר כך נאסרו שלושת האומללים והושלכו לכלא באופֿרֿנהֿים. איננו יודעים במה האשים אותם דִּיטְרִיךְ הָאָרֶךְ, יִמְחַ שְׁמוֹ וְזָכְרוּ, אך מוכרח להיות זה דבר נורא. לאחר מאמצים רבים גילינו כי מחר מתכוונים לענות את המסכנים; ואז, כצפוי, מתוך ייסורי העינויים, יודו בכל אשר ידרשו מהם, והאסון יבוא על כל יהודי אֶלְזֶס. יבזזו וירצחו. אה, האספסוף הרי ממתין רק להזדמנות המתאימה!”

„זֶלְיִגְמָן”, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן וקם, „אני יוצא מיד לאופֿרֿנהֿים. לכו אתם לרוֹסֶהֿים ואמרו לאשתי שפגשתם אותי ושעדיין איני שב הביתה; תחילה אנסה באופֿרֿנהֿים כל דרך לשחרר את הכלואים, או לפחות לפעול לכך שהאסון לא יתפשט עוד.”

„יברך אתכם האל”, אמר זֶלְיִגְמָן, „ויצליח את דרככם.”

פרק כ

XX.

בלשכתו שבבית המועצה של העיר הקיסרית הגרמנית אונְבֶּרְגְהִים — בפי העם אונְבֶּרְגֶה, ומכאן גם השם אונְבֶּרְגְנַאי בימי השלטון הצרפתי — ישב ראש העיר המכהן, האדון יַעֲקֹב בֶּרְנָד, בן דודו של מחבר „נְאֻנְשִׁיק” („ספינת השוטים”) המפורסם, שחי כפרקליט בִּשְׁטֶרְסְבוּרְג; לצדו ישב מזכיר העיר והרצה לפני כבוד מעלתו על ענייני השעה. אז נכנס משרת המועצה והודיע:

„אדוני ראש העיר הנכבד, איש זר מבקש להתקבל אצל כבוד מעלתכם.”

[103] „אמור לו”, השיב ראש העיר, „שאין זו השעה שבה אני מקבל קהל. שיבוא לכאן מחר בשעה שתיים אחר הצהריים.”

„יסלח נא כבוד מעלתכם”, אמר משרת המועצה, שקיבל תשר נאה...

„החוצה! אף מילה נוספת!”

אך משרת המועצה לא הניח שירתיעוהו.

„הוא מפקד קיסרי”, אמר.

„מפקד קיסרי! זה כבר עניין אחר; ייכנס נא.”

ראש העיר ומזכיר העיר קמו ממושביהם כדי לצאת לקראת המפקד הקיסרי. והנה נכנס רִבִּי יוֹסֶלֶמן.

„יוֹסֶלֶן, יהודי מרוֹסְהִים!” קרא ראש העיר, „מה פשר הקומדיה הזאת?”

„אין זו קומדיה, אדוני ראש העיר הנכבד! הוד מלכותו, קיסרנו הנשגב מכול, הואיל בחסדו למנות אותי, הקטן שבאחיי, למפקד ולמנהיג של כלל יהדות האומה הגרמנית. ראו כאן את כתב המינוי הקיסרי העליון, ובו חתימת ידו של הוד מלכותו וחותמו.”

הוא מסר את כתב המינוי הקיסרי למזכיר העיר, וזה הגישו לראש העיר.

הלה העיף בו מבט, וכאשר ראה את השם „יוסף־לין, יהודי מרוסקים” ואת חתימת הקיסר וחותמו, אמר:

„ובכן, הריני מברך אתכם, אדוני המפקד! שבו נא, אדוני; משרתכם הקיסרית מאלצת אותי לנהוג בנימוס אפילו ביהודי. במה זכיתי לכבוד ביקורכם?”

[104] „מודה אני לכם, אדוני,” השיב רפי יוסלמן והתיישב מול ראש העיר, „על שאתם מכבדים בי, יהודי עני, את מיופה כוחו של הקיסר. הדבר המביא אותי לכאן הוא גורלם של שלושה מנתיניי...”

„מנתיניכם?”

„אתם שוכחים כי הוד מלכותו הקיסר...”

„אמת, אתם המנהיג, ולפיכך כל היהודים הם נתיניכם. אך לנו, דומני, זכויות קדומות יותר על נתינינו.”

„אין ברצוני לערער על הזכויות האלה ואף לא לגרוע מהן. עד כה היו לכל יהודי גרמני שלושה אדונים: ראש עירו, נסיך ארצו והקיסר; עתה יש לו גם אדון רביעי — המפקד והמנהיג — ולתפקיד זה בחר בי חסד הקיסר. אך לא

אדכא את נתיניי ולא אטיל עליהם מסים; בעזרת האל אהיה להם למגן ולעוזר.”

„באשר לשלושת היהודים הכלואים, ספק אם יעלה הדבר בידכם; הם לא יימלטו מן המוקד. אדוני מזכיר העיר, קראו נא לפני אדוני המפקד את הודאתו של דיטריך הארופ פון רסטנהולץ!”

מזכיר העיר הביא אגד תיקים, חיפש בו, הוציא גיליון נייר והחל לקרוא:א

[105] [106] „עוד הודה^ב כי בוקל^ג היהודי מדמבף, ומיכל, היהודי מריקסהופן, ובנוי של למן מאובר-אנהיים שלחו לקרוא לו לדמבף וביקשוהו להביא להם לחם קודש, ובעבורו רצו לתת לו שלושת אלפים גולדן. הוא סירב לכך; אך לאחר מכן הלך לרסטנהולץ, פרץ אל הכנסייה ורצה לגנוב את לחם הקודש. כיוון שלא יכול להגיע אליו, פרץ את תיבת התרומות בקרדום הטלה, ובמעשה זה נתפס. אחר כך, סמוך ליום ברתולומאוס הקדוש בשנת חמש-עשרה מאות ושלוש, בא לנטוילר, הסתתר בכנסייה ושהה בה יום וחצי. בלילה הלם בפטיש בסורג הברזל שלפני לחם הקודש והסירו, ואחר כך פתח במרצע את המונקטרגנציה. הוא נגע בלחם הקודש בידיים חשופות; בתוכה היה אריג משי אמיתי מעל לחם הקודש, ואף אותו גנב עמו. הוא הניח את לחם הקודש בכד משי לבן, שהיה לדבריהם ממזבחם של היהודים, ונשאו מתחת לגלימתו לדמבף, אל ביתו של בוקל היהודי. יהודים רבים היו שם, ובייחוד היהודי

א. המחבר מציין כי הוא מביא העתק מילולי של המסמך המקורי, השמור בארכיון אוֹבֶרנאי (מגירה 2, מס' 26).

ב. „הודה”.

ג. רפאל.

ד. „בן”.

מְרִיקְסֶהוּפֶן, בּוֹקֶל מֵאוּבֶר־אֶהְנֶהֶם וּבְנוּ שֶׁל לִמֶן. וְאוֹלֶם בּוֹקֶל הַיְהוּדִי מִדְּמָבֶר
לִקַּח מִמֶּנּוּ אֶת לֶחֶם הַקּוֹדֶשׁ בִּידֵיִם חֲשׂוֹפוֹת וְנִכְנַס לַחֹדֶר, וְהָאֲחֵרִים עִמּוֹ; מֵהָ
עֲשׂוּ בּוֹ שֶׁם — אֵין הוּא יוֹדֵעַ. אַחֵר כֵּךְ חֲזָרוּ אֵלָיו בּוֹקֶל וְחִבְרִיו, חֲרָפוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ
לְהִסְתַּלֵּק, כִּי נָבֵל הוּא, וְלֹא יִתְּנוּ לוֹ מֵאוֹמֶהָ. עוֹד אָמַר כִּי הִיָּה חַיִּיב לַיְהוּדִים
בְּמִקּוֹמוֹת שׁוֹנִים כְּשֵׁישִׁים גּוֹלְדִין; הֵם שִׁילְמוּ אוֹתָם בַּעֲבוּרוֹ, וּמַעֲתָה אִישׁ אֵינוֹ
תּוֹבֵעַ מִמֶּנּוּ עוֹד כֶּסֶף.

„אָבֵל“, קָרָא רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „הֵרִי הַכּוֹל כּוֹב וּמִרְמָה! אוֹת הַשֶּׁקֶר טְבוּעַ עַל מִצְחוֹ!
בִּשְׁנַת 1503! הֵרִי חִלְפוּ מֵאִזְ שִׁבְעַת שָׁנִים! מִדּוּעַ שִׁתַּק הַנָּבֵל זְמַן רַב כֵּל כֵּךְ?“

„וּמִדּוּעַ“, שָׁאֵל רֹאשׁ הָעִיר, „יִמִּיט עֲתָה עַל עֲצָמוֹ, בְּדַבֵּר שֶׁקֶר, מוֹוֹת בִּשְׁבִירָה
עַל הַגִּלְגָּל? שֶׁהֵרִי לִכְךָ כִּבֵּר נִידוֹן!“

„אֲדוֹנִי רֹאשׁ הָעִיר הַנִּכְבֵּד, הָאִישׁ הוּא שָׁפֵל, חָדַל אִישִׁים שֶׁהִדְרִידָר עַד עֶפֶר.
אֵין הוּא מֵיִיחָס כָּל עֶרֶךְ לַחַיִּיו. הוּא בִּיקֵשׁ לִסְחוּט כֶּסֶף מִן הַיְהוּדִים הָאוֹמִלָּלִים,
וּמִשְׁסִירָבוֹ לַתֵּת לוֹ — הוּא נוֹקֵם בָּהֶם.“

„יֵהָא הַדְּבַר כֹּאשֶׁר יֵהָא; עֲדוּתוֹ תַעֲלֶה אֶת הַשְּׁלוּשָׁה עַל הַמוֹקֵד. מִחֵר יַעֲנוּ
אוֹתָם, כְּדֵי שֶׁנּוֹצִיא מִפִּיהֶם אֶת שְׁמוֹת הָאֲשָׁמִים הָאֲחֵרִים.“

„אֲנִי מוֹחָה עַל כֵּךְ! הַקִּיסָר מִיֵּנָה אוֹתִי לְמַפְקֵד; אֲסוּר לְשַׁפוּט אוֹתָם בְּלֹא
הַסְכַּמְתִּי!“

„הָאֵם הָעֵמִיד הַקִּיסָר לְרִשׁוּתָכֶם צָבָא שִׁכְפָּה צִיּוֹת לְפִקּוּדוֹתֵיכֶם, אֲדוֹנֵי
הַמִּפְקָד?“

הִלְעַג שֶׁבְּדַבְרֵים הָאֵלֶּה הִשְׁתִּיק אֶת רַבִּי יוֹסֶלְמָן.

„אם כך, התירו לי“, אמר לאחר הפוגה, „לבקר את אחיי האומללים בכלא.“
„את זאת, דומני, איננו יכולים למנוע מן המפקד הקיסרי. מה דעתכם, אדוני
מזכיר העיר?“
„דעתי כדעת אדוני ראש העיר הנכבד“, השיב האיש שאליו הופנו הדברים.

פרק כא

XXI.

[107] | [108] מאז שבה אֶלְזָס להיות גרמנית, מרבים תיירים גרמנים לבקר בה ולפקוד בשקידה את היפים שבאתרי הנוף שלה. היפה באתרים האלה הוא בלא ספק הר אוֹטִילֵיה, שבראשו — או, ליתר דיוק, על גב רכסו — בגובה של כשלושת אלפים רגל מעל פני הים, שוכן מנזר הוֹהֶנְבוּרְג, אתר עלייה לרגל שרבים מבקרים בו גם כיום. לפי המסופר, אֶטְיִכוֹ, דוכסה הראשון של אֶלְזָס, בנה את המנזר לבתו אוֹטִילֵיה. פעם עמד גֶּתָה במרום הזה, „שממנו השקיף על אֶלְזָס הנהדרת כבאמפיתיאטרון”. — „עודני נזכר בחיבה בעלייה לרגל אחת להר אוֹטִילֵיה, שעשיתי עם מאות, ואף אלפים”, מספר לנו המשורר. „כאן, במקום שבו עוד נותרו יסודותיו של מבצר רומי, מספרים כי בת רזון יפהפייה שהתה בין החורבות וסדקי הסלע מתוך אדיקות. לא הרחק מן הקפלה, שבה עולי הרגל מתחזקים באמונתם, מראים את מעיינה ומספרים סיפורים חינוניים רבים. דמותה כפי שציירתיה בדמיוני ושמה נחרתו עמוק בלבי. זמן רב נשאתי עמי את שניהם, עד שלבסוף הענקתי אותם לאחת מבנותי המאוחרות אמנם, אך האהובות עליי לא פחות.” — המשורר רומז כאן לאוֹטִילֵיה שב„קֶרְבֶּת בְּחִירָה”. — כאשר התענג גדול משוררי גֶּרְמָנִיה על הנוף היפה ושמע את האגדות על אוֹטִילֵיה, בתו העיוורת מלידה של הדוכס אֶטְיִכוֹ, שלפי המסופר קיבלה את מאור עיניה מן המעיין הקרוי על שמה, כנראה לא היה שם איש שיספר לו על סבלותיהם הרבים והנוראים של בני יְהוּדָה בְּאֶלְזָס היפה הזאת — ובייחוד בעיר הקיסרית הגרמנית אוֹפֶּרְטֶנְהִיִּם, הנפרשת בחן למרגלות הר אוֹטִילֵיה. הבה נפתח כאן לפני הקורא הנכבד דף קטן מתולדות אותם ייסורים לאין מספר.^א

סמוך למרגלות הר אוֹטִילָה, אך עדיין בתוך חומות אוֹפֶרְנֶהֶם, ניצב מגדל מרובע ששימש כבית הכלא העירוני. מבעד לשער הברזל הכבד שלו הוביל הסוהר את גיבור סיפורנו אל צינוק אפל, שאור מועט חדר אליו דרך פתחים צרים ומסורגים בברזל שבחומה. שם שכבו על הקש שלוש דמויות אומללות: רֶפֶאֶל מִדְמֶבֶר, מִיכָאֵל מְרִיִּקְסְהוֹפֶן וְרֶפֶאֶל מֵאוֹפֶרְנֶהֶם. ידי האומללים ורגליהם היו כבולות. כאשר ראו את רֶפִי יוֹסֶלְמָן ביקשו לקום, אך השלשלאות הכבדות מנעו זאת מהם. הוא פרץ בבכי וקרא: „אוי לי, אחי, שעליי לראותכם כך!”

„האם באתם לשחררנו?” שאל מִיכָאֵל מְרִיִּקְסְהוֹפֶן.

„מי ייתן ויכולתי לומר זאת; אך התקווה לכך מעטה. המאשים הנבזה נשבע כי עדותו אמת; הוא עצמו יישבר על הגלגל, ולכם יעלה הדבר בחייכם, אלא אם יחולל האל נס מיוחד.”

„במה מאשימים אותנו?” שאל רֶפֶאֶל מִדְמֶבֶר.

„מה, אפילו זאת אינכם יודעים?”

„[109] כלאו אותנו בלי לומר לנו מדוע.”

„דִיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ...”

„אה, זה העניין? הנבל קיים את איומו?”

„הוא טוען ששכרתם אותו לגנוב את לחם הקודש.”

„ולשטות הזאת מאמינים?”

א. המחבר מעיר כי בגרמנית החדשה מינו הדקדוקי של השם „אַקְס” הוא זכר ולא סתמי.

„הו, אחי, עם רע ואכזר הוא העם שבתוכו אנו חיים. טופלים עלינו את ההאשמות המטופשות ביותר כדי להרוג אותנו ולגזול את רכושנו.”

„הו, אלוהים”, קרא רפאל מאובְּרָנָהִים, „במה חטאנו שדבר כזה יפקוד אותנו?”

„אל תדבר כך, רפאל! האם מבקש אתה להורות לריבון העולם כיצד לנהוג? שמח תחת זאת שהאל מזכה אותך בחסד למסור את חיך על קידוש שמו. כאשר עינו את רבי עקיבא הגדול עינויים נוראים עד מוות, לא חדל לפאר ולשבח את שמו של העליון. וכאשר תלמידיו שעמדו שם הביעו את פליאתם, אמר: הרי נאמר בכתבי הקודש, 'וְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ' — אפילו הוא נוטל את נפשך, את חיך. כל ימי נכספתי למסור את חיי למען האל, ועתה, כשהזדמנות זו באה לידי, האם לא אקיימנה בשמחה? — וכך נשא את הייסורים באומץ ובשמחה, עד שנשמתו הטהורה עזבה את גופו ועלתה אל כיסא הכול־יכול.”

שלושת האנשים שתקו. רבי יוסֶלְמֵן המשיך לדבר:

[110] „מחר יובילו אתכם לחקירה ויעלו אתכם על מתקן העינויים...”

„הו, נורא!” קרא רפאל מדמְבָר.

„ינסו לאלץ אתכם לנקוב בשמות שותפיהם לפשע. אתם יודעים, אחי, כי ייסורי העינויים קשים ונוראים מן המוות, וכי המעונים אומרים בדרך כלל כל דבר ששמים בפיהם. בעת שהכאבים האימים יפלחו את עצמותיכם, ישאלו אתכם: האם פלוני לא השתתף? האם אלמוני לא היה שותף? ואם, מוכרעים מכאב, תשיבו בחיוב, יאסרו גם את אחיכם ואת ידידיכם, את נשיכם ואת

ילדיכם, ויענו אף אותם — עד שתימצא להם עילה, או עד שידמו כי מצאו עילה, לרצוח את כל היהודים ולהשתלט על רכושם. לכן אני מבקש מכם, משביע אתכם, אחי: עמדו איתן!" —

„לכם קל לדבר“, אמר מיכאל מרִיִּקְסְהוֹפֶן, „אתם חופשיים — אבל אנחנו! אה, העינויים הנוראים, השעווה הרותחת, מִלְחָצֵי־הָאֲגוּדָל, הַמִּנְפִּים הַסְפָּרְדִּים...”

[111] „אם ייתן לי האל הזדמנות לקדש את שמו, אעשה זאת בלא תלונה, באהבה שמחה אליו, אבי שבשמים. הו, אחי, אם תקבלו עליכם בכל לבבכם, באמת ובתמים, לקדש את שם האל, ימלא אתכם הרגש האחד הזה באושר רב כל כך עד שלא תחושו כל כאב. שום אנחה ושום זעקת שבר לא יעקרו מחזכם. בתוך הכאב, כשפניכם מאירות, כבר תחושו באושר האלוהי. דעו נא מה אמרו חכמינו זיכרונם לברכה: המקבל עליו החלטה איתנה ובלתי מעורערת לקדש את שם האל, לא יחוש כאב; הוא דומה — אך במובן נאצל — לשיכור שעליו אומר המלך החכם: 'הַפּוֹנֵי בַל־חֲלִיתִי; הַלְמוּנֵי בַל־יִדְעֵתִי.'”

„יודע אני“, פתח רַפְּאֵל מֵאוֹבְרֵנְהִים ואמר, „כי אתם, רַבֵּי יוֹסֶלֶמֶן, תלמיד חכם גדול וקְבִלְיָסְט נכבד. האם תוכלו לגרום לכך שלא נחוש בכאבים?”

„לא, ידידי, איני יכול; וגם אילו יכולתי, לא הייתי עושה זאת. האינכם יודעים מה מלמד הֶלֶל בִּפְרָקֵי אֲבוֹת: 'וְדֹאשְׁתָּמֶשׁ בְּתֵנָא חֲלָף'? כלומר, המשתמש לרעה בשם קדוש משמות האל כדי לחולל מעשים שמעל לדרך הטבע צפוי לעונש קשה. וגם אילו יכולתי לעשות זאת והדבר היה מותר — לא הייתי

ב. משלי כג, לה.

מסייע לגרוע מאושרכם הנשגב לזכות לסבול למען קידוש שם האל. שכן אם רצונכם לשאת בשלמות את אשר שולח לכם האל, עליכם לגמור בדעתכם לשאת בכניעה אפילו את הגדולים שבכאבים. אז ירומם אתכם האל מעל לכאב ולא יניח לכם לסבול. אך אם תחשבו לעמוד איתן רק מפני שהאל לא יניח לכם לחוש בכאב — יעמידכם האל במבחן, ותיאלצו לסבול עוד יותר.”

[112] רַבִּי יוֹסֶלְמָן שְׁתָּק, וגם האסירים לא דיברו. לאחר הפוגה ארוכה פתח רַבִּי יוֹסֶלְמָן מחדש:

„אם הכאבים יפתו אתכם, ידידי, לאשר את הדברים שאויבינו ישימו בפיכם, תמיטו אסון וחורבן על כל אחינו ואחיותינו, על נשיכם ועל ילדיכם. אך אם תעמדו איתן, אנחנו נדאג לנשיכם ולילדיכם. בינתיים אשתדל לעשות למען הצלתכם כל אשר בגדר האפשר. היו שלום, ידידי; האל יהיה בעזרכם!”

ג. דבריו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן עצמו. השוו לחיבור העברי „יוסף אֶמֶץ”, סעיף תפ”ב.

פרק כב

XXII.

לאחר מאמצים רבים הצליח רַבִּי יוֹסֶלְמָן לקבל רשות לבקר בתאו את מאשימם של שלושת היהודים, דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ פֿון רֶסְטֶנְהוּלְץ.

על אלומת קש שכבה דמות ענקית, כבולה בידיה וברגליה. פני הענק היו אדומים ונפוחים משתיית יין מופרות. הגרועים שבחטאים הותירו בהם את עקבותיהם.

כאשר ראה דִּיטְרִיךְ את הנכנס, הזדקף בבהלה.

„יהודי ארוך“, צרח, „הסתלק מכאן!“

„סלחו לי, האדון דִּיטְרִיךְ“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן ברוך, „על שאני פולש לכאן אליכם. אביכם, האדון קוֹנְרַד פֿון קֶסְטֶנְהוּלְץ...“

[113] „שיכה אותך ברק האל, יהודי ארוך! מדוע תזכיר לי את אבי! אבי היה איש נכבד מאוד, ואני, בנו היחיד ויורשו, אסיים את חיי על בימת ההוצאה להורג! ובכך אשמה עדת היהודים הארורה.“

„סלחו לי, האדון דִּיטְרִיךְ, אך דומני שאתם האשמים בכך שעתה שלושה יהודים חפים מפשע, שלא עשו כל עוול...“

„הם שפיתו אותי לגנוב למענם את לחם הקודש!“

„שמעו, האדון דִּיטְרִיךְ, אנחנו כאן לבד, ואותי לא תוכלו להוליך שולל. דבריכם הם שקר, שקר מחפיר. אני מחכמי עמי וידוע שמעולם לא חשק יהודי בלחם

הקודש או בדבר אחר ממין זה. כיצד מסוגלים אתם להביא על שלושה אנשים חפים מפשע מוות איום...”

„חה, חה, אנשים חפים מפשע! גם אם היהודים לא עשו את הדבר שבו האשמתי אותם, האם משום כך הם חפים מפשע? למי אני חייב את כל אסוני? אמת, תמיד הייתי קל דעת. יין, נשים וקוביות היו חביבים עליי תמיד יותר מן המחרשה, החרמש והקלשון. אך מי סיפק לי תמיד את האמצעים להתמסר לקלות דעתי? האם לא היו אלה היהודים, שהלוו לי בריבית נשך עוד בחיי אבי, שכיסיהם בלעו את נדוניית אשתי, שנתנו לי כסף שוב ושוב — עד שסילקו אותי מביתי ומנחלתי והביאו את אשתי ואת ילדיי עד פת לחם?”

[114] „ומשום כך אתם נוטרים ליהודים ומבקשים לנקום בהם? איש סכל, במה אשמים היהודים? האם הם רדפו אחרים וכפו עליכם לקחת את כספם — או שמא אתם ביקשתם, התחננתם ובכיתם שייתנו לכם כסף, רק עוד בפעם הזאת? ועל הריבית אתם מלינים! ממה אמורים היהודים לחיות, ובאיזה משלח יד יעסקו? בעלי המלאכה מאוגדים בגילדות, ושום גילדה אינה מקבלת יהודי ואינה מתירה ליהודי לעסוק במלאכה. אין מתירים ליהודים להחזיק בשדות ולעבדם. אין מרשים להם לעסוק במסחר. ולעומת זאת תובעים מהם מסים והיטלים לרוב. אנו חייבים במס לקיסר כמגינה של הקיסרות הגרמנית; חייבים אנו במס לקיסר כדוכס אַלֶס; וחייבים אנו במס לערים שבהן אנו מתגוררים, או לבעלי האחוזות שאנו נתיניהם. ראו נא, אדוני: הקיסר מינה אותי למנהיג היהדות בגרמניה. הו, מה שמח הייתי לאסור על אחיי להלוות כסף בריבית! אך פירוש הדבר היה לדון אותם למוות ברעב, שכן לא הותרו להם כל מקור פרנסה אחר. לא אותנו היהודים עליכם להאשים בכך, אלא את הנוצרים שחוקקו חוקים ותקנות כאלה.”

רַבִּי יוֹסֵף קָלֶמֶן שֶׁתָּק; דִּיטְרִיד הָאָרוֹךְ הַשְּׁפִיל מִבֶּט קִפּוּא אֶל מוֹלוּ.

[115] „ואתם”, המשיך רַבִּי יוֹסֵף קָלֶמֶן, „שאינ לכם להאשים איש מלבד את עצמכם — את קלות דעתכם, את סלידתכם מעבודה ואת תאוות התענוגות שלכם, שהביאו עליכם אבדון בחיים האלה — אתם מבקשים עתה להשליך גם את אושר נשמתכם, כדי לנקום נקמה קטנונית ועלובה באנשים שמעולם לא הרעו לכם?”

„מה, לא הרעו? ומה בדבר ריבית הנשך שהביאה אותי עד פת לחם?”

„נניח שלא הייתם צריכים לשלם ליהודים ריבית: האם לא הייתם מבזבזים, שותים ומהמרים גם את הכסף שנתתם להם? אך אפילו נניח שעשו לכם עוול — מה בעולם מעניק לכם זכות להעליל את העלילה הכוזבת והשקרית שבדיתם מלבכם, כדי למסור שלושה אנשים למוות נורא?”

„הא, הרי הם רק יהודים.”

„וכי היהודים אינם גם בני אדם? הו, אדוני, אומר אני לכם: הרצח המחפיר שאתם מבצעים ביהודים יגרור אתכם מטה אל מדמנת הגיהנום, אל ייסורי הנצח של הארורים.”

„חה, חה, ממילא ארור אני. חייתי חיי ניאוף והפקר, פרצתי לכנסייה, שברתי את תיבת התרומות ושדדתי אותה. בשל כך אשבר על הגלגל ואחר כך יהיה עליי לרדת לגיהנום לייסורי נצח. מה לי אפוא אם אקח עמי עוד כמה חטאים, יותר או פחות.”

[116] „ואני אומר לכם כי הדבר חשוב מאוד! על כל פשעיכם עד כה ייחשב בעיני האל, הריבון, המוות האלים שתסבלו לכפרה. אחריו תיכנסו כצדיק לחיי הנצח, לאחר שכבר כיפרתם כאן עלי אדמות על חטאכם. אך אוי לכם אם תיקחו עמכם גם רצח של אנשים חפים מפשע! גזר דינו של האל ימסור אתכם בידי מלאכי החבלה, וכל הייסורים שהבאתם על האומללים ההם יושבו לכם — לא פעם אחת ולא עשר פעמים, אלא תמיד, לנצח. צימאון נורא ישרוף את קרביכם, ואף משקה לא ישיב את נפשכם לעולם; ברזל מלובן...”

„חדלו, חדלו! אציע לכם הצעה: אם תישבעו לי באל הכול־יכול כי לאחר הוצאתי להורג תדאגו לאשתי ולילדיי, כדי שלא ייאלצו לקבץ את לחמם על פתחיהם של זרים, אומר בבית המשפט את האמת ואחזור בי מהאשמת הכוזבת והמשמיצה.”

„ואם לאחר מכן יעלו אתכם על מתקן העינויים ותעידו שחזרתם בכם מהאשמתכם מפני שהבטיח לכם היהודי יוסֶלִין מרוֹסֶהֶם לדאוג לאשתכם ולילדיכם — בכל זאת ישרפו את שלושת הנאשמים. לא, איני יכול להבטיח לכם זאת.”

מששתק דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ, המשיך רִבִּי יוֹסֶלְמָן לדבר:

„ואילו הסכמתם לתקן את העוול הגדול שעשיתם רק תמורת הבטחה כזאת — האם היה השופט הצודק מכול מחשיב לכם זאת לכפרה? לא, אדוני. עליכם להודות באמת למען האמת; עליכם לחזור בכם מהאשמתכם המחפירה מפני שאתם מתחרטים ששיקרתם, שהשמצתם ושבכך הבאתם אומללות על בני אדם אחרים. רק במקרה זה יסלח לכם האל.”

„ומניין אתם יודעים זאת בדיוק רב כל כך, יהודי? האם הייתם למעלה בשמים והאל הפקיד בידכם את סודותיו?”

[117] „לא הייתי למעלה בשמים; אך לפני אלפי שנים הפקיד האל את סודותיו בידינו, בני האדם, כאשר נגלה לאבותינו על הר סיני הבוער באש.”

„איש מלומד אתם, אדוני היהודי, ואתם בקיאים בדברים יותר מכל אנשי הדת שלנו. אלך אפוא בעקבות דברי התוכחה שלכם ואחזור בי מעדות השקר. האם יועיל הדבר לאחיכם? אנשי בית הדין שמחו כל כך על עדותי, והם ששמו את המילים בפי.”

„וגם אם לא יועיל הדבר לאחיי — הודאה גלויה באמת תציל אתכם מאבדון נצח.”

[118] בלשכת המועצה באוֹבְרֶנְהִים ישב ראש העיר והמתין לחברי המועצה. כדרכו בכל ישיבה, היה הראשון לבוא, שכן האדון יַעֲקֹב בֶּרֶנְד היה איש חרוץ שלא ידע תענוג או מנוחה; שמחתו היחידה הייתה העיסוק בענייניה הציבוריים של העיר. עשרים שנה נשא את שרביט השלטון באוֹבְרֶנְהִים, ולא היה חייב דין וחשבון לאיש מלבד לקיסר, אשר בהיותו דוכס אֶלְזֶס היה גם ריבון הארץ. האדון יַעֲקֹב בֶּרֶנְד היה מוותר על חייו לפני שהיה מוותר על משרתו, ואף על פי כן רק זמן קצר קודם לכן כמעט נאלץ לפרוש. בנו היחיד הִינְרִיך, שלמד משפטים בִּשְׁטֶרְסְבוֹרְג, היה קל דעת ובזבז כסף רב משיכול שכרו של ראש העיר לשאת. עד כה שילם האב את כל חובות בנו במחיר קורבנות גדולים; אך חסר התקנה שב ושקע בחובות חדשים, ולפני שבועות מעטים דרש היהודי רֶפְאֵל, בנו של לִמֵּן מאוֹבְרֶנְהִים, לפרוע חוב של קרוב לאלף גולְדֵן, שראש העיר לא היה מסוגל לשלמו. רֶפְאֵל איים על בֶּרֶנְד הצעיר במאסר בעלי חוב, והאב לא היה יכול להישאר במשרתו אילו נאסר בנו. מהמצב המסוכן הזה הצילה את ראש העיר הלשנתו של דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ פון קֶסְטֶנְהוֹלֶץ. רֶפְאֵל נכלא, ושוב לא היה מקום לדבר על גביית החוב.

„היהודי“, אמר ראש העיר לעצמו, „מוכרח עתה לכפר בחייו על עסקי הנשך שלו; הוא וחבריו. שכן איני מאמין שהאשמתו של דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ מיוסדת על אמת, אך היא באה לי בשעה נוחה. שיישרפו היהודים! מה בכך? הרי הם רק יהודים. מדוע לא נעתר הקיסר בשנת 1507 לבקשתי לגרשם? הם היו מסולקים מן העיר ולפחות מצילים את חייהם. אך הוד מלכותו הקיסר אפילו

לא כיבד אותנו בתשובה. אם כן, שישלמו על כך שהם מעודדים תמיד, שוב ושוב, יצירת חובות בקלות דעת. ואני — אני נשאר ראש העיר.”

הדלת נפתחה ומזכיר העיר נכנס.

„אדוני ראש העיר הנכבד”, אמר, „בפי הודעה חשובה: דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹף...”

„תלה את עצמו בכלא?”

[119] „לא, הוא דורש לחקור אותו מחדש. הוא מבקש לחזור בו מהאשמתו נגד היהודים.”

„האם יצא מדעתו?”

„כנראה. הוא אומר שמצפוננו מכביד עליו ושאינו רוצה לשאת עמו האשמת שווא אל העולם הבא.”

„אין ספק שיוֹסֶלִין הזה מרוֹסֶהֶם סובב את ראשו בדיבורים.”

„כך נראה.”

„ודאי הבטיח לו לדאוג לאשתו ולילדיו! במקרה כזה החזרה מן ההודאה חסרת תוקף.”

„לא, אדוני הנכבד; היהודי ערמומי מכדי לחשוף את עצמו כך. הוא סירב במפורש להבטיח הבטחה כזאת.”

„אבל היהודים מוכרחים להישרף! אדוני מזכיר העיר, תמיד הייתם לי ידיד נא ומסור, ואני העלמתי עין מלא מעט מעשים שלכם...”

„מָנוּס מָנוּס לְכָט — יד רוחצת יד.”

„אגלה לכם את סודי; יש לי טעמים כבדי משקל לדאוג שהיהודים לא ישוחררו.”

„האם ייתכן שהאדון הִינְרִיךְ...?” — „ניחשתם.”

„אדוני הנכבד — עדיין אין איש מלבדנו יודע שִׁיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ מבקש לחזור בו. הבה נמהר להעמיד את היהודים לעינויים. אם תהיה בידינו הודאתם שלהם, שוב לא תוכל חזרת המאשים להצילם.”

„הו, איש חכם ונבון אתם! אבקשכם להזמין את התליין.”

[120] מזכיר העיר יצא; זמן קצר לאחר מכן באו חברי המועצה לישיבה שנקבעה. ראש העיר הודיע להם כי בכוונתו לפתוח מיד בחקירת העינויים של שלוש היהודים הנאשמים. חברי המועצה לא התנגדו, וכולם פנו אל החדר שהוכן לעינויים. כעבור זמן קצר הופיע מזכיר העיר עם התליין, שהביא עמו את כלי העינוי שלו.

תחילה הובא פנימה רִפְאֵל מִדְּמִיבֶּר. כתב האישום נקרא בקול, וכמוהו העדות שמסר דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ לפרוטוקול.

„מה יש לך להשיב על כך?” שאל ראש העיר את הנאשם.

„אלה שקר והשמצה”, קרא היהודי. „מעולם לא נתתי הוראה כזאת, מעולם לא ביקשתי לחם קודש. ומה הייתי עושה בו? הביאו נא את דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ לעמוד מולי; לא יהיה בו האומץ לומר בפניי את שקריו הנתעבים.”

„עוד נביא אותך להודות באמת. בְּרִיקָמָן, התקן את מִלְחָצִי הָאֶגְדָּל על ידיו!“

התליין תפס את היהודי.

„עצרו!“ קרא אז זקן חברי המועצה, האדון פְּרִידְרִיך בְּרֶגְמָן. „לדעתי מחייב הדין לעמת את המאשים עם הנאשם לפני חקירת העינויים.“

„אין זו דעת“, אמר ראש העיר.

„האם יואיל כבוד מעלתכם לנמק את דעתו?“ שאל חבר המועצה.

[121] „לפנינו חילול הקודש מן הסוג החמור ביותר; הכללים הרגילים אינם חלים כאן.“

„אך אם“, שאל זקן חברי המועצה, „מבקש המאשים לחזור בו מהלשנתו, הרי לא היה כאן חילול הקודש כלל.“

„נצביע“, פסק ראש העיר.

רוב חברי המועצה, שהורגלו במשך שנים רבות ללכת בעיניים עצומות אחר ראש העיר, הצביעו כי במקרה זה יש לוותר על העימות.

כאשר שב התליין ותפס את הנאשם, אמר הלה בקול רם:

„אלוהיי וריבוני, תן בי כוח ואומץ לשאת בסבל שאתה גוזר עליי בסבלנות ובענווה, כדי שלא אטמא את פי בשקר.“

הוא לא הוסיף לדבר; גם בכאבים הנוראים ביותר לא יצאה מפיו זעקת שבר. על כל שאלות מעניו לא השיב דבר.

לאחר מכן הובא פנימה מִיכָאֵל מְרִיִּקְסְהוֹפֶן; גם הוא נשא הכול בעוז הרוח הגדול ביותר.

כאשר גם רִפְאֵל מאוֹפְרָנֶהִם נשא את הייסורים המחרידים באותה גבורה, אמר האדון פְּרִיִּדְרִיךְ פְּרָגֶהִם:

„האל מגן על החפים מפשע ומחזק אותם.”

ראש העיר נעץ בו מבט זועם.

„נעבור לחקירת עינויים מן הדרגה השנייה!” אמר.

„אני מוחה!” קרא האדון פְּרִיִּדְרִיךְ. „אין זה חוקי לערוך חקירת עינויים מן הדרגה השנייה באותו יום שבו...”

[122] „נצביע”, קטע אותו ראש העיר.

אז נקרעה הדלת לרווחה ורִפְיִ יוֹסֶלְמָן פרץ פנימה.

„אתם מעזים!” צרח עליו ראש העיר.

„אדוני ראש העיר הנכבד, ואתם, אדוניי הנכבדים חברי המועצה”, אמר רִפְיִ יוֹסֶלְמָן, „סלחו נא לי על שאני פורץ לכאן; אני פקיד של הוד מלכותו הקיסר, ועליי לומר לאדוני ראש העיר דבר סודי וחשוב שאינו סובל דיחוי.”

ראש העיר קם ויצא אל חדר סמוך. רִפְיִ יוֹסֶלְמָן הלך אחריו וסגר את הדלת מאחוריו.

פרק כה

XXV.

ראש העיר התיישב בכורסה ובתנועת יד הזמין את רַבִּי יוֹסֵלְמָן לשבת על כיסא מולו.

„האם בידכם שליחות קיסרית מיוחדת אליי?”

„אין בידי שליחות מיוחדת, כבוד מעלתכם; אבל...”

„ואתם מעזים, יהודי, לפרוץ אל אולם בית הדין שלנו ולהפריע לדיון המשפטי! הו, על כך תשלמו, יהודי! אשליך אתכם לכלא ואצווה לכבול את ידיכם ואת רגליכם!”

[123] „חסכו את דבריכם, אדוני ראש העיר הנכבד; לא אניח לכם להפחידני. עמדתי לפני הנסיך הבוחר ממִינֶץ, ראשון נסיכי הקיסרות הגרמנית, ולא רעדתי, והוד מעלתו הנסיך הבוחר נוטה לי חסד ורצון; עמדתי לפני הוד מלכותו הקיסר והתחממתי בשמש החסד הקיסרי; דיברתי עם בכירי היועצים הקיסריים ועם נסיכי הקיסרות ומנהיגיה כאילו היו שווים לי במעמדם; קנצלר החצר, הרוזן צִיפֶרְיאן סְרֶנְטִינְגֶר פון נוֹרְדֶהִיִם, לחץ את ידי ובירכני — ואתם סבורים שראש עיריית אוֹבֶרְנֶהִיִם יוכל להפחיד אותי!”

את שתי המילים האחרונות אמר רַבִּי יוֹסֵלְמָן בהטעמה של בוז.

„יהודי”, צרח ראש העיר, „כיצד אתם מעזים? כאן אני האדון והנסיך; כאן אני שופט בשם הקיסר...”

„וכאן אתם מדברים ומאבדים במו פִּיכם את צווארכם — את צווארכם, אדוני ראש העיר הנכבד!”

„יהודי!”

„אכן, יהודי — יהודי בזוי, מיסור, מעונה ונרדף! אבל היהודי הבזוי הזה יתבע מכם צדק, מכם העומדים לרצוח שלושה אנשים חפים מפשע בניגוד לכל דין, מכם שציוויתם לענות שלושה אנשים חפים מפשע בניגוד לדין האנושי והאלוהי!”

„כיצד אתם מעזים...!”

[124] „הניחו לי לסיים, אדוני ראש העיר הנכבד. דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ מבקש לחזור בו מהאשמת השווא שלו; הוא מודיע זאת למזכיר העיר, והלה מוסר לכם את הדבר. אך במקום לזמן מיד את דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ לחקירה, אתם מורים לחקור בעיניים את היהודים העניים והחפים מפשע שהואשמו על לא עוול בכפם, כדי לסחוט מהם בחיפזון הודאה! אכן, אתם אף מסוגלים לגזור לשם כך על האומללים עינויים מן הדרגה השנייה! אדוני ראש העיר! אתם אומרים שכאן אתם עומדים במקום הקיסר — ואני אומר שהשופט עומד במקום האל, כי המשפט לאלוהים הוא. אומר אני לכם: ייסוריהם וכאביהם של האומללים האלה זועקים אל האל נגדכם. עדיין יש צדק בארצות גֶרְמָנְיָה. אל תעזו להמשיך. חרב המשפט של התליין חדה דייה לכרות את ראשו של ראש עיריית אוֹבֶרְנֶהִים מעל גופו!”

„אדם חצוף אתם, יהודי! לדבר אליי בלשון כזאת!”

„שמחו שאני מדבר אליכם כך ומונע בעדכם לבצע פשע נורא.”

„מי יוכל להוכיח דבר נגדי?“

„האם יעמוד מזכיר העיר בחקירת עיניים באותה גבורה שעמדו בה שלושת היהודים האלה?“

„מי יעז להגיש נגדי כתב אישום?“

„אני אעשה זאת, אדוני ראש עיריית אֶפְרָתָהִים.“

„אדאג שלא תוכלו להזיק.“

„את זאת לא תעשו. אמנם יכולים אתם לצוות לרצוח את רִפְאֵל מִדְמָבָּר ואת מִיכָאֵל מִרִּיקְסְהוֹפֶן ולחשוב שתחמקו מצדקם של בני האדם — אך בי לא תוכלו לפגוע בלא עונש. מעשה אלימות נגדי יעורר סערה בכל גֶרְמָנְיָה, והשמועה עליו תגיע עד כס הקיסר ולא תעבור בלא עונש.“

ראש העיר תמך את ראשו בשתי ידיו ושקע במחשבות קודרות. לאחר הפוגה אמר:

[125] „עשו ככל שתמצאו וככל שתוכלו — היהודים מוכרחים למות.“

רִבִּי יוֹסֶלֶמֶן הֵבִיט בראש העיר בתדהמה, כאשר אמר את המילים הנוראות בקרירות ובהשלמה כזאת. אז הבזיק בו רעיון פתאומי, כקרן ברק, כמו השראה. הוא קם וניגש אל ראש העיר.

„אדוני“, אמר, „יש לכם סיבה מיוחדת לרצות במותו של אחד היהודים. — בנכם הִיִּנְרִיךְ...“

„הא, אתם יודעים?“

„לא, איני יודע דבר; אני רק משער. בנכם היחיד, שאתם אב סלחן מדי כלפיו, צבר חובות ששוב אינכם יכולים לשלם; ואם יושלך בנכם לכלא בעלי החוב, לא תוכלו להישאר ראש העיר! אדוני, דברו עמי בגלוי. אולי אוכל לעזור לכם.”

„הוא חייב אלף גולדן ליהודי רפאל, בנו של למן.”

„אם כך, שלמו חמש מאות, ואני ערב לכך שרפאל יוותר על המחצית השנייה.”

„איני יכול לשלם אפילו גולדן אחד; הפרחח הרע, הפראי וקל הדעת כבר גזל ממני את כל אשר לי. הו, אילו נעתר הוד מלכותו הקיסר לבקשתי והתיר לי לגרש את היהודים כבר לפני שלוש שנים — כל האומללות הזאת הייתה נחסכת ממני!”

„אני מכיר את רכושו של רפאל; אם לא יקבל את אלף הגולדן, יהיה לקבצן.”

„משום כך עליו למות, הוא וחבריו.”

[126] „ואתם, אדוני ראש העיר, רוצח — רוצח שלושה — וראשכם ייפול בחרב התליין.”

„מוטב לי למות מוות מחפיר מלהיות מגורש בבושה ובקלון מביתי ומנחלתי, ממשרתי וממעמדי.”

„והאם אינכם יראים מפני השופט הכול־יכול?”

„מוטב עינויי הגיהנום הנצחיים מן הבושה והקלון לפני מי שהיו נתיניי עד עתה!”

„ומה אם אהיה ערב לכך שרפאל לא יעמיד את תביעתו לפירעון, שמחצית החוב תימחל לכם ואת המחצית האחרת תוכלו לשלם בתשלומים קטנים, כפי שנוח לכם?“

„האם אתם מכירים את רפאל מאופרנהים?“

„אך מעט, מראייה ומשמועה בלבד.“

„אם כן, היזהרו בערבותכם. הוא מלווה בריבית קשה לב; כספו יקר לו מכול. הניחו לו למות, אין הוא ראוי לטוב מזה; שני האחרים יוכלו לברוח, והסוהר יניח להם להימלט.“

„לא, אדוני ראש העיר, ושוב לא! יש לזכות את היהודים, את שלושתם. אסור שדבק ביהודי כלשהו רבב של האשמה בחילול לחם הקודש.“

„גם בזה אעשה כרצונכם; שיזוכו. אך קודם לכן אצווה לענות את רפאל מאופרנהים, אותו בלבד, עד שימות מפצעיו. הוא כבר גרם גם לי די והותר ייסורים.“

„חס וחלילה — לא אוכל להרשות זאת.“

„אם כן, חוזר אני על דברי: היהודים מוכרחים למות. ואתם עשו ככל שתמצאו וככל שתוכלו.“^[127]

„תנו לפחות ארכה, אדוני ראש העיר; הניחו לי לדבר עם הנמשה של בנכם. אני מבטיח לכם, נשבע לכם, שעניין בנכם יוסדר כך שלא יצמחו לכם ממנו לא בושע ולא קלון. צוו להעביר את רפאל מאופרנהים לתא נפרד, שבו אוכל לדבר עמו ביחידות.“

„יהי כן”, אמר ראש העיר באנחה.

פרק כה

XXV.

כאשר סיים ראש העיר את שיחתו עם רַבִּי יוֹסֶלְמָן, הוא נעל את ישיבת בית הדין. הנאשמים הובלו משם, וְרַפְאֵל מאוֹכְרֵנְהִים הושם בחדר נפרד. שם ביקר אותו רַבִּי יוֹסֶלְמָן.

האומלל שכב על הקש באפיסת כוחות נוראה. כוח הרצון שחזק אותו לשאת את ייסורי העינויים האיומים בלא להשמיע קול כאב נטש אותו עתה. כאשר ראה את רַבִּי יוֹסֶלְמָן, קרא:

„אה, איזה עוול עשיתי שהאל מניח לי לסבול נוראות כל כך!“

„כבר אמרתם זאת פעם אחת, ידידי“, השיב המבקר, „וכבר גערתני בכם על כך. אם תהרהרו במעשיכם ובמחדליכם, תמצאו ודאי סיבות לכך שהצודק מכול שולח לכם את הייסורים האלה.“

[128] „אבל כבר הרהרתי ולא מצאתי דבר.“

„חכמינו אומרים: מי שבא עליו דבר בלתי־נעים, יפשפש במעשיו כדי שיכיר בחטאיו ויחדל מהם. פשפש ולא מצא, יידע נאמנה שאין הוא יודע די מתורתו הקדושה של האל כדי לשפוט נכונה את מעשיו שלו. זה מצבכם, רַפְאֵל. לא 'למדתם' די הצורך. אבוא לעזרת זיכרונכם ושיקול דעתכם. האם עודכם זוכרים את לִזְר הקטן מְמִיטֶל־כְּרִנְהִים?“

רַפְאֵל שתק.

„כאשר גורשו היהודים ממִיטֶל־בְּרִנְהִים, הוא בא עם אשתו וילדיו לאוֹבְרִנְהִים. חברי המועצה נטו לו חסד וביקשו להתיר לו להישאר כאן. האומלל הגיע לכאן בְּעֶרְב יוֹם כְּפוֹר. ביום הכיפורים הקדוש, בעת קריאת התורה, נודע לכם הדבר. אז עזבתם את בית הכנסת ורצתם אל ראש העיר, כי חששתם שְׁלֹךְ הקטן ממִיטֶל־בְּרִנְהִים יתחרה בכם. למחרת יום כְּפוֹר הוביל משרת העיר אותו, את אשתו ואת שלושת ילדיו הקטנים אל מחוץ לשער. הילד הקטן ביותר היה חולה ומת בדרך.”^א

„הו, אלוהים!”

[129] „אזרו אומץ, רְפָאֵל! לא באתי להוסיף עוד על כאביכם; אדרבה, באתי לבשר לכם את הבשורה המשמחת שְׁדִיטְרִיד הָאָרֹךְ יחזור בו מעדות השקר שלו.”

„אם כן, נשתחרר?”

„הדבר תלוי בכם.”

„בי?”

„בנו של ראש העיר, האציל הצעיר הִינְרִיד, חייב לכם אלף גוֹלְדֵן. אם תמסרו לראש העיר את שטרי החוב ותוותרו על התשלום...”

„אז אהיה קבצן! לא, מוטב לי למות.”

„מה נכונים דברי חכמינו! נאמר בכתבי הקודש: 'וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־ לִבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ' — אפילו הוא נוטל את נפשך — 'וּבְכָל־מְאֹדְךָ'. ועתה

שואלים החכמים: לשם מה היה צורך לומר את הדבר האחרון? אם אדם מוכן למסור את חייו למען האל, ודאי יהיה מוכן עוד יותר להקריב את רכושו! אלא — הם אומרים — יש בני אדם שממונם חביב עליהם מגופם. נראה שאתם נמנים עמם, רַפְאֵל!"

[130] „והאם איני צודק, רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן? מה יעשה יהודי אם אין לו כסף? כיצד ארוויח לחם לי ולילדיי אם אין לי דבר להלוות בריבית? איזה משלח יד מותר ליהודי, מלבד רוכלות והלוואת כספים? חלש אני מכדי לעסוק ברוכלות; איני יכול ללכת בהרים עם צרור כבד ולטפס במשא הכבד אל חוות האיכרים המרוחקות, למכור כאן סרט ושם סינר. לא הייתי מסוגל לכך גם כשהייתי בריא; עתה, משהעינייים ריסקו את איברי, ודאי איני יכול. מה אעשה אפוא אם אאבד את כספי? האם אלך לקבץ נדבות עם אשתי וילדיי? לא, מוטב למות!"

„והאם אין לכם אמון באל הכול־יכול, שאלפי אלפים של אמצעים נתונים בידו להושיע ברב או במעט? שמעו, רַפְאֵל: ראש העיר מסרב לקבל את חזרתו של דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ מעדותו; הוא רוצה שתעלו על המוקד — ואז לא יצטרך לשלם לכם דבר. אתם רואים שכספכם יאבד ממילא, ולא רק לכם אלא גם לילדיכם. כך תקריבו לשווא את חייכם ואת חיי חבריכם למאסר. ומי יודע אם לא תצמח מכך רדיפה כללית של היהודים בכל אֶלְזֶס? לכן הסכימו! מסרו את שטרי החוב!"

„איני יכול, לא אעשה זאת; יקרה אשר יקרה!"

„אציע לכם הצעה אחרת: אתם מוותרים על מחצית החוב, ואת חמש מאות הגולדן האחרים ישלם לכם ראש העיר במשך חמש שנים, מאה גולדן מדי שנה.”

„אוותר על המחצית; אבל את חמש מאות הגולדן האחרים עליי לקבל מיד, שהרי זקוק אני לכסף כדי שאוכל לשוב ולעשות עסקים.”

„ראש העיר אינו יכול לשלם עתה דבר.”

[131] „אם כך, מוטב לי למות. אז יסתיימו הייסורים בבת אחת; מותי יכפר על כל עוונותי, ומיד אבוא אל חיי הנצח. שם אתחנן לפני כיסא האל שלא יטוש את אשתי ואת ילדיי, ואז הכול יהיה טוב.”

„חייב אני לחלוק עליכם, רפָּאֵל. אם תעמיסו על עצמכם את האשמה שגרמתם למות חבריכם למאסר וליתר המאורעות הנוראים שיתרחשו כנראה בעקבות הוצאתכם להורג, לא תבואו אל חיי הנצח אלא אל ייסורי הגיהנום. לכן אני מיעץ לכם: בחרו בחיים בעולם הזה ובעולם הבא, וקבלו את הצעתי.”

„כדי שאלך לקבץ נדבות עם אשתי וילדיי?”

„האם זה נורא כל כך, שאתם מעדיפים להקריב את העולם הזה ואת העולם הבא?”

„וכי אין זה נורא?”

„שמעו, רפָּאֵל: האל חכם וצודק. כל אשר גזרת עצתו עלינו, בני האדם, טוב הוא תמיד. אספר לכם מעשה. האם שמעתם על רַבִּי יְהוֹדָה הַחֲסִיד?”

„ודאי.”

[132] „אביו היה רַבִּי שְׁמוּאֵל הַחֲסִיד, והוא כיהן כרב בְּרֶגְנֶסְבוּרְג. אז נגזרה גזרת גירוש יהודים,^ב רַבִּי שְׁמוּאֵל איבד את כל אשר לו ונאלץ לנדוד בארץ כקבצן. הוא הגיע לְקָלֶן; שני בְּעָלֵי בָתִּים מן העיר ערכו מגבית למען הצדיק. בכל מקום קיבלו תרומות ביד רחבה; אך איש אמיד אחד העניק להם, תוך מריבה וצעקות, שלושה הֶלֶךְ, והמתרימים הניחום במקומם. כאשר מסרו את תוצאות המגבית, סיפרו גם על שלושת ההֶלֶךְ שדחו. אמר הצדיק: ידידי היקרים, מאחר שהאל גזר על שְׁמוּאֵל לאכול את לחם הצדקה המר, אין הוא יכול לוותר גם על שלושת ההֶלֶךְ האלה, שאולי יזקפו לזכותו של אותו אדם לפני האל. — האנשים שבו אל הקמצן, והוא קיבל את פניהם בגידופים. אך כאשר שמע באיזו השלמה עם גזרת האל דיבר הצדיק, התחרט; הוא ביקש את סליחתו של רַבִּי שְׁמוּאֵל הצדיק וסיפק לו את כל צורכו. — ומתוך המעשה הזה אני מפרש פסוק מכתבי הקודש. נאמר בְּתִהֲלִים: 'נֶעַר הָיִיתִי גַם־זִקְנָתִי וְלֹא־רֵאִיתִי צָדִיק נֹעֵזֵב וְתָרְעוּ מִבִּקְשׁ־לֶחֶם'. לכאורה, הניסיון סותר זאת. משום כך יש לפרש את המילים 'וְתָרְעוּ מִבִּקְשׁ־לֶחֶם' בדרך אחרת: אין פירושו 'וצאצאיו', אלא 'אפילו כאשר צאצאיו נאלצים לבקש את לחמם על הפתחים'. גם אז אין הצדיק נעזב, אפילו עליו לראות את ילדיו מקבצים את לחמם בפתחי הבתים; שכן הוא מקבל עליו את גזרות האל, ועל כל הבא עליו הוא אומר: הנה הדבר בא מיד אבי; לטובתי ולישועתי הוא!”

ב. גירוש יהודים.

ג. אבות משפחה.

„איש קדוש אתם, רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן! יברך אתכם האל! אמסור את שטרי החוב. בקשו אותם מאשתי ומסרו אותם לראש העיר. הגיעו עמו להסדר כטוב בעיניכם.”

[133] „יברך האל גם אתכם; אשתדל להציל למענכם ככל האפשר. ואם ראש העיר לא יוכל לשלם דבר לעת עתה, אאסוף עם כמה ידידים הון קטן ואלווה לכם אותו — כמובן, בלא ריבית — כדי שתוכלו להתחיל מחדש בעסקיכם.”

רַבִּי יוֹסֵלְמָן מִיְהָר אֶל רֹאשׁ הָעִיר.

„אֲדוֹנִי רֹאשׁ הָעִיר”, פָּנָה אֵלָיו, „אֵת אֲשֶׁר אִמְרָתִי קִיַּמְתִּי. הִיהוּדִי רַפָּאֵל מוֹכֵן לַמִּסּוֹר לָכֶם אֶת שְׁטָרֵי הַחֹב שֶׁל הָאֲצִיל הַצַּעִיר הֵינְרִיךְ. תַּחַת זֹאת תִּיתְּנוּ לוֹ שְׁטָר חֹב חֹדֶשׁ עַל סָךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת גּוֹלְדֵן בִּלְבַד, שִׁישׁוּלְמוֹ בַּחֲמִישָׁה תִּשְׁלֹמִים שְׁנֵתִיִּים שֶׁל מֵאָה גּוֹלְדֵן. וְעַתָּה אֲבַקֶּשְׁכֶּם לִכְנֵס יְשִׁיבָה וְלַהוֹרוֹת לַהֲבִיא לַפְּנִיה אֶת דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ פֹּה קֶסְטְנֶהוּלֵץ, כְּדֵי שִׁיחֲזוֹר בּוֹ מַעֲדוֹת הַשְּׁקָר שְׁלוֹ.”

„וְאַחֲרֵי שֶׁהִיהוּדִים יִשׁוּחֲרָרוּ — מִי עָרַב לִי שֶׁרַפָּאֵל לֹא יִתְּבַע בְּכָל זֹאת אֶת מְלוֹא הַחֹב?”

„אִם יַעֲשֶׂה כֵן, אֲנִי מִתְחַיֵּיב לְשַׁלֵּם מִיד אֶת מְלוֹא הַסְּכּוֹם מִכֶּסֶּפִּי.”

„הָאִם תִּיתְּנוּ לִי זֹאת בִּכְתָּב?” — „אֲנִי מוֹכֵן לַכֶּךְ.”

רֹאשׁ הָעִיר נִסַּח כֶּתֵב הַתְּחַיִּיבוֹת, וְרַבִּי יוֹסֵלְמָן חֲתָם עָלָיו. אַחֵר כֵּךְ הוֹרָה הָאֲדוֹן יַעֲקֹב בְּרֶגֶד לִקְרוֹא לַמִּשְׁרֵת הָעִיר וְצִוּוּהָ עָלָיו לְהִזְמִין אֶת חֲבָרֵי הַמוֹעֵצָה אֶל בֵּית הַמוֹעֵצָה.

כֹּאשֶׁר שָׁב רַבִּי יוֹסֵלְמָן אֶל מַעֲוֹנוֹ הַמְּתִינָה לוֹ הַפְּתָעָה גְּדוֹלָה וּמִשְׁמַחַת. שָׁרָה אִשְׁתּוֹ הִגִּיעָה מְרוֹסָהִים עִם הַיְלָדִים.

[134] „אִישׁ רַע שְׁכֵמוֹתֶךָ”, אָמְרָה, „אִם אֵינְךָ בָּא אֵלָינוּ, מוֹכְרָחִים אֲנִי לְבוֹא אֵלֶיךָ! הָאִם אֵינְךָ מִתְּגַעְגַּע כָּלֵל לְאַשְׁתְּךָ וּלְיִלְדֶיךָ? מֵאִזְ אַחֲרֵי פֶסַח אֵינְךָ בְּבֵית.”

„האל יודע, רעייתי אהובת לבי, כמה התגעגעתי אליכם; אך מה יכולתי לעשות? מאחר שהאל העניק לי את החסד ואת היכולת לפעול למען אחיי, מוכרחים ענייני הפרטיים לסגת מפני ענייני הכלל.“

אז חיבק את האישה הנאמנה ונישק את הילדים, שמח לראות כמה גדלו ובחן את הבנים אם התקדמו בידיעת התורה שבכתב והתורה שבעל פה. הבחינה עלתה יפה מאוד. יַעֲקֹב הבכור, אף שעדיין לא מלאו לו שלוש־עשרה, כבר היה „למֶדֶן של ממש“; מִלְּשָׁה בן האחת־עשרה כבר ידע „לקרוא דף גִּמְרָא“ עם רִשְׁי וּתּוֹסְפוֹת; בְּצִלְאֵל בן התשע הביא בגאווה שמחה את גִּמְרָא מסכת בִּיצָה שלו, שאמו כתבה למענו במו ידיה על קלף — יחד עם פירוש רִשְׁי — והראה מה למד; תָּנֹה, הבת בת החמש, ידעה לדקלם בעל פה את כל הברכות, ואפילו את ברכת המזון וקריאת שמע שעל המיטה; ואף גִּרְשֹׁן הקטן, שטרם מלאו לו שלוש שנים, דקלם לפני אביו המוקסם את הפרשה הראשונה של שָׁמַע.

כאשר הסתיימה הבחינה חיבק רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן את רעייתו ואמר:

„אכן, רשאי אני לעסוק בלב שקט בענייני הכלל; אשתי הטובה דואגת לחינוך ילדיי. מה צודק המלך החכם באומרו: 'אַשְׁת־חַיִּל מִי יִמָּצָא, וְרֹחַק מִפְּנִינִים מִקְרָה.'“

[135] אחר כך סיפר לאשתו, שהאזינה לו בהתפעמות, על כל ההצלחות שהשיג, על כל הכבוד שנפל בחלקו ועל התקוות המזהירות שהוצעו בוֹרְחָם לבנו הבכור יַעֲקֹב.

„ועתה“, סיים את סיפורו, „בירך האל המיטיב לכול גם כאן את מאמצי; האסירים האומללים ישוחררו כנראה עוד היום.“

„אם כך“, אמרה שָׁרָה, „נוכל לשוב עוד היום לרוֹסְהֵיִם, ואתה עמנו.“

„לא, איננו יכולים; עוד עליי להסדיר כאן דברים אחדים למען האומללים ההם. גם עשיתי כאן כמה עסקאות שטרם הושלמו, וראש הַשָּׁנָה עומד בפתח. הקהלה העמידה לרשותי את כל הבית הזה; יש בו מקום לכולנו, ואת כל אשר יחסר לנו ישאלו לנו ברצון. לכן נישאר כאן לעת עתה ונחוג את החג באוֹבְרֵהֵיִם.“

בינתיים מסר דִּיטְרִיךְ הָאָרְנֹף פֶּון קֶסְטְנְהוּלְץ הודאה גלויה בישיבת המועצה וחזר בו לחלוטין מהאשמת השווא שלו. הוא נידון למוות במהלומות אֶלֶה, ולאחר מכן לקשירה אל הגלגל; ואילו היהודים האסורים שוחררו מיד. רֶפְאֵל מאוֹבְרֵהֵיִם מסר את שטרי החוב של האציל הצעיר הִינְרִיךְ וקיבל תמורתם שטר חדש מראש העיר, על מחצית הסכום ובתשלום בחמישה תשלומים שנתיים.

[136] חזרתו של דִּיטְרִיךְ הָאָרְנֹף מעדותו ושחרור היהודים שהוא שמו על לא עוול בכפם בחילול לחם הקודש עוררו התרגשות עצומה למרחוק. מאז ומעולם לא אירע דבר כזה. האשמה ממין זה הסתיימה תמיד בהוצאת הנאשמים להורג וברדיפה כללית של היהודים. הפעם יצאה חפות היהודים לאור רק בזכות רֶבִי יוֹסֶלְמָן, שדיבר אל לבו של דִּיטְרִיךְ קשה הלב. לראשונה זה מאות שנים החל הציבור הנוצרי להבין כי פעמים רבות נעשה ליהודים עוול, וכי שקרים והשמצות נגדם זוכים לאזון קשבת מדי. ודאי גם כל ההאשמות הקודמות ממין זה היו כחבות — אלא שלא היה שם יוֹסֶלְץִין מרוֹסְהֵיִם שיוציא את האמת לאור. משום כך חלקו לו את הכבוד הגדול ביותר, לא רק בני אמונתו אלא גם מי שאינם יהודים.

„כן“, אמרו היהודים, „רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן הוא קְבִלֵּסְט גדול, והוא משיג את אשר אין איש אחר מסוגל להשיג.“

[137] ואז ביקשו הלא־יהודים שיסבירו להם מהו קְבִלֵּסְט. כך יצאו לְרַבִּי יוֹסֵלֶמֶן מוֹנִיטִין של איש קדוש שניחן בכוחות על־טבעיים. הכול נדחקו לבוא לראותו ולעשות עמו עסקים. משרד החלפת הכספים שהקים באוֹפֶרְנֶהִים לא התרוקן מבוקר עד ערב, שכן הכול האמינו שמטבעות שעברו תחת ידיו של יוֹסֵלֶין מביאים מזל מיוחד. רק אדם אחד לא היה שותף להתלהבות הכללית מיוֹסֵלֶין מרוֹסֶהִים: האדון יַעֲקֹב בֶּרֶנֶד, ראש העיר המכהן של אוֹפֶרְנֶהִים. היהודי יוֹסֵלֶין סיכל את תוכניותיו, השיב לחרון אפו בלעג, ואף היה אשם בכך שכבוד ראש העיר נאלץ לדאוג יומם ולילה ולחסוך מעצמו כדי לשלם מאה גוֹלְדֵן מדי שנה — חוב שכבר חשב כי נפטר ממנו. משום כך שנא בשנאה יוקדת את המפקד והמנהיג של כלל יהדות האומה הגרמנית, והשתוקק להזדמנות לנקום. אלף תוכניות נקמה חלפו בראשו, אך את כולן נאלץ לדחות כבלתי אפשריות. אז באו לו עזרה וסיוע לביצוע נקמתו המחפירה — באורח בלתי צפוי ובלי שיכול היה לשער.

פרק כז

XXVII.

אנשי הכמורה, ובייחוד הנזירים הדומיניקנים — שבכל זמן ובכל מקום היו אויביהם המרים ביותר של היהודים — ראו בעין רעה מאוד שיהודי זוכה לכבוד רב כל כך בקרב האוכלוסייה הנוצרית. כבר נשאו בכנסייה הדומיניקנית דרשות נגדו, אך ללא הועיל. בתאו ישב האב ולנטינוס, ראש מנזר הדומיניקנים, והרהר מה יוכל לעשות נגד היהודי הזה, שעוד עלול לצאת לו שם של קדוש. אז נפתחה הדלת ואיש קטן ומכוער, ששערו אדום, נכנס פנימה.

„אבי הנכבד”, אמר ונשק את יד ראש המנזר, „האדון הנכבד מאוד אַרְנוֹלְד פֿון טוֹנְגֶן מְקֵלן שולח באמצעותי את ברכות הכבוד שלו.”

„אתם...?”

„עבדו השפל ביותר של כבוד קדושתכם, יוהַנֶס פֿפֶּרְקוֹרן.”

[138] „אה, אתם פֿפֶּרְקוֹרן המפורסם, הרב המלומד לשעבר, שההארה באה אליו בדרך פלאית כל כך ועתה הוא עמל בקנאות רבה כל כך בכרם האדון! הו, מה שמח אני שבאתם הנה דווקא עכשיו, כאשר יהודי ושמו יוֹסֶלִין מרוֹסֶהִים גורם לנו כאן טרדות רבות כל כך. שבו, האח יוהַנֶס!”

„דווקא בגלל היהודי הזה”, אמר הַמְשִׁמְד והתיישב בכיסא שהראו לו, „נשלחתי לכאן. כבר הייתי ברוֹסֶהִים ושם נודע לי שהארור שוהה עתה כאן. יוֹסֶלִין הזה הוא שסיכל את תוכניותיי נגד ספריהם הכופרים של היהודים, תוכניות שרקמתי בתחכום והוצאתי לפועל במאמץ בלִיתואר. אילו נשרפו הספרים,

היו היהודים מאבדים כל משענת; גאוותם ועקשנותם היו נשברות בהדרגה, ובתוך זמן קצר היו ממהרים כולם אל חיק הכנסייה, שרק בה הישועה. אך עתה רק זכתה עקשנותם למזון חדש. ביוֹסֶלִין הזה הם רואים את מעוזם ואת מגינם. משום כך סבורים האבות הנכבדים ממסדר דוֹמִינִיקוס הקדוש בִּקְלֶן, הסובלים רבות למען היהודים מידי החוטא המקולל בידי האל יוֹהָן רוֹיֶקְלִין, כי ראשית לכול יש לרוצץ ביוֹסֶלִין הזה את ראש הנחש — אותו נחש שכבר פיתה את אָדָם והביא את החטא הקדמון לעולם.”

„מסכים אני לחלוטין עם אחיי המלומדים בִּקְלֶן. אבל כיצד אפשר להגיע אל היהודי הכופר? הוא מונה למפקד קיסרי. בכוח לא נשיג נגדו דבר; ואם נסלק אותו בחשאי מן הדרך...”

[139] „לא, אבי הנכבד, זה לא יצלח; הדבר יעורר תשומת לב רבה מדי, ובקלות עלולים להתחקות אחר האחראים. אך כבר הכנתי תוכנית. את יוֹסֶלִין הזה יש לאסור בשל פשע פלילי רגיל ולתלותו. מכה כזאת לא תפגע רק בו; היא תפגע ביהדות כולה דרך מפקדה הקיסרי, גדול אנשיה והקדוש שהיא סוגדת לו. מכה כזאת תנחת בעוצמה הרסנית גם על ראשם של רוֹיֶקְלִין המחפיר ושל חבר מרעיו.”

„ראוי אתם להערצה, האח יוֹהָנֶס! איזה אוצר יקר רכשה הכנסייה הקדושה בדמותכם! ומהי תוכניתכם?”

„יודעים אתם, אבי הנכבד מאוד, כי בזמן האחרון משתוללים הקִיפּוֹרִים והוֹיִפּוֹרִים, הקוצצים ומשייפים את שולי מטבעות הזהב. הוד מלכותו הקיסר קבע עונש מוות בתלייה על הפשע הזה. אם נצליח להוכיח שהיהודי יוֹסֶלִין אשם בו...”

„אך כיצד תעשו זאת?”

„אם יסכים ראש העיר המכהן לסייע לנו, יהיה הדבר קל מאוד.”

„האדון ראש העיר הוא ידידי הטוב, ואני מקווה שאוכל לשכנעו בכל אשר ייראה דרוש לישועת הכנסייה.”

„אז פורצים בלילה אל מעונו של יוֹסֶלֶן, עורכים בו חיפוש, מחרימים את מטבעות הזהב הנמצאים שם ומוצאים ערמה של שבבי זהב, שאותם מטילים מראש באחת הפינות. בעקבות זאת אוסרים את היהודי ומעמידים אותו לדין. חקירת העינויים כבר תשלם את המלאכה.”

[140] „הניחו לי לחבק אתכם, האח יוֹהָנָס! אתם נבונים כשם שאתם קנאים לתפארת הכנסייה! ועתה נלך מיד אל ראש העיר ונבטיח את עזרתו.”

אין צורך לספר באיזו שמחה נאחו ראש העיר המכהן של אוֹבֶרְנֶהִם בהודמנות לנקום ביהודי השנוא. בקוצר רוח האזין להסבריו המתחסדים של ראש המנזר, שפירט באריכות מה רבה הזכות שבסילוק היהודי יוֹסֶלֶן מן העולם; וכאשר נחשפה התוכנית הנאה, התקשה האדון יַעֲקֹב בְּרֶנֶד להסתיר את שמחתו.

„אתכם, אדוני ראש העיר הנכבד”, אמר פֶּפֶּרְקוֹרְן לאחר שסיים ראש המנזר את נאומו הארוך, „לא תפקוד כל אחריות. מסדר דוֹמִינִיקוּס הקדוש מקבל אותה עליו, תהיה תוצאת העניין אשר תהיה. נוסף על כך, הנוירים המטיפים הקדושים מְקַלֵּן יִדְעוּ להכיר תודה לכבוד מעלתכם.”

„מוכן אני”, השיב ראש העיר, „לעשות כרצון האדונים; אך תוכניתו המחושבת היטב של האדון יוֹהָנָס אינה ניתנת לביצוע בדרך הזאת. הרשות אינה יכולה

סתם כך לפלוש לבתים ולערוך חיפוש ללא חשד וללא ראיות נסיבתיות מוקדמות. אילו הייתה בידינו הלשנה, אילו נמצא בידינו מטבע זהב קצוץ בתור קוקרפוס דִּלְקָטִי — גוף העבירה — ונטען שעבר תחת ידיו של היהודי יוסֶלֶין; וגם אז היה על המלשין להיות נקי לחלוטין מחשד. מוטב מכול אילו היה יהודי.”

„יהיה קשה להשיג זאת”, אמר פֶּפֶרְקוֹרן, „היהודים האלה נצמדים זה לזה כקוצים.”

[141] „אולי”, שאל ראש המנזר, „אפשר יהיה להסתייע בبن חסותכם ובחביבכם, האדון מזכיר העיר...”

„לא, לא”, קטע אותו ראש העיר, „אסור שיהיה זה איש מן הרשות העירונית; ואם יהיה המלשין יהודי — טוב הרבה יותר.”

„מכיר אני”, אמר ראש המנזר בשיקול דעת, „מסכן אחד שאולי אפשר לקנותו; שמו פִּיִּוֹל, ובתמורה לכסף אפשר להשתמש בו לכל דבר.”

„אה, פִּיִּוֹל דלוק העיניים”, אמר ראש העיר, „השיכור שכל היהודים כאן עוינים אותו מפני שאינו בוחל בין האיכרים! ובכן, הצלחה טובה, אבי הנכבד מאוד! את האיש הזה ודאי אפשר לקנות בין פִּיִּנֶן המשובח שבמרתף המנזר. מיד לאחר שתימסר ההלשנה וימצא בידי קוקרפוס דִּלְקָטִי, אגש לעריכת החיפוש בבית.”^א

א. בדרך דומה מאוד נרקמה ובוצעה, בערך באמצע המאה הקודמת, האשמת שווא נגד יהודים נכבדים ביותר בפֶּרְנָקְפוֹרט על הַמִּיִּין. תיקי המשפט מצויים בידי האדון בֶּנְזִימִין נִיֶּדֶרְהוֹפֶה; מֶפְרָנְקְפוֹרט.

בבית קטן ורעוע, לא הרחק משער העיר, התגורר פִּינּוֹל, שכונה „דלוק העיניים”. אילו עבר שם אדם ביום הראשון של אמירת סְלִיחוֹת בשנת ה'רע"א (1510), היה שומע כבר מרחוק את קולה של אישה צורחת.

[142] „נבל, איש רע, חדל אישים!” בכינויי חיבה ורוך אלה פנתה קָרְנָן אל בעלה היקר פִּינּוֹל. „העולם כולו”, צרחה, „צם היום, ואתה, עלוב שכמותך, חוזר הביתה שיכור למחצה — שיכור מן היין הטְרָפָה של האיכרים! הילדים זועקים ללחם והימים הנוראים עומדים בפתח! הו, כמה אומללה אני!”

„כתרי, זהבי, אבן החן שלי, רעייתי האהובה והעדינה”, מלמל הבעל השיכור למחצה, „וכי אשמתי שצמא עז כל כך תוקף אותי? וכשצמאים מוכרחים לשתות, לשתות!”

„כן, אהיה אוהבת ועדינה; אנסה בפעם האלף לדבר אל לבך. ראה, האיש הגדול והקדוש, רַבִּי יוֹסֶלְמָן מרוֹסֶהֶם, נמצא כאן. במידת טובו הוא כמלאך האל, והוא עוזר לכל הזקוקים לעזרה. לך אליו ובקש ממנו שייתן לך קִמְעַ נגד השכרות. אולי עוד תיעשה אדם הגון.”^א

מלבד התמכרותו לשתייה היה פִּינּוֹל בעל צייתן; הוא פנה מיד אל רַבִּי יוֹסֶלְמָן במעונו.

כאשר ראה המפקד הקיסרי את האיש השיכור למחצה, הביט בו בקדרות.

„האינכם מתביישים“, אמר, „להשתכר ביום הסְלִיחות הראשון! האם אין בלבכם כל יראת אלוהים?“

„דווקא משום כך באתי אליכם. איני יודע — צמא שאין לעמוד בפניו מייסר אותי. ודאי שְׁדִים, רוחות רעות, נדבקים בי ומכריחים אותי לשתות! לכן אבקשכם, תנו לי קֶמֶע נגד הצמא!“

[143] „שוטה אתם, פִּינֹול; אין קֶמֶע לדבר הזה. עליכם להיות לאיש ולמשול בתאוותכם.“

„רוצה הייתי מאוד, אבל איני יכול. אשתי וילדיי זועקים ללחם בשעה שאני שוכב שיכור ברחוב.“

„כל הדרוש הוא רצון איתן והחלטה בלתי הפיכה מצדכם.“

„אבל רצון והחלטה לא ייתנו לחם לאשתי ולילדיי!“

„הנה לכם חמישה גוֹלְדֵן. קנו סחורות, צאו לרכול בהן ופרנסו את אשתכם ואת ילדיכם.“

פִּינֹול חטף בתאוה את חמשת הגוֹלְדֵן ומיהר עמם אל בית המרזח כדי לשוב ולשתות.

כאשר הלך רִבִּי יוֹסֶלֶמן לפנות ערב אל בית הכנסת, נתקל בחבורת ילדים שהתגרו בפִּינֹול השיכור כלוט והשליכו עליו רפש.

בימים ההם הייתה לכל קהילה יהודית סמכות שיפוט משלה, וגם בית כלא משלה שכונה קָצֵל — שיבוש של המילה הלטינית קַרְצָר, „כלא”. רַבִּי יוֹסֵף לִמָּן ציווה לתפוס את השיכור ולהביאו לבית הכלא.

באותו ערב הופיע בביתו של פִּינְוֹל אחד הדיוט ממנזר הדוֹמִינִיקָנִים, כדי לזמנו בעניין דחוף אל ראש המנזר, האב וִלְנֵטִינוס. כאשר מסר השליח לראש המנזר כי רַבִּי יוֹסֵף לִמָּן ציווה להביא את האיש המבוקש אל ה„קָצֵל”, חיכך הלה את ידיו בהנאה.

„שימשיך כך”, אמר, „היהודי עצמו פועל למען תוכניותיו.”

[144] למחרת הובא פִּינְוֹל לפני בית הדין היהודי, שהיה מורכב מן הרב ומשני דִּינִים. רַבִּי יוֹסֵף לִמָּן הופיע כמאשים. הוא סיפר שנתן לנאשם חמישה גולְדֵן כדי שיקנה סחורות וירכול בהן לפרנסת אשתו וילדיו; „אך במקום זאת רץ קל הדעת לבית המרוח והשתכר מיין אסור, ועוד ביום הסְלִיחוֹת הראשון! מאחר שדברי תוכחה אינם מועילים לקל הדעת, דורש הוא להענישו; אולי העונש יתקן את דרכיו.”

בית הדין גזר על השיכור עשרים וחמש מלקות במקל. לא הועילו בקשות, תחנונים או יללות — העונש בוצע מיד.

כאשר שב פִּינְוֹל הביתה, בוכה ומיילל וגבו פצוע, קיבלה אותו קֶרְנֶן בתוכחות המרות ביותר ובגידופים חריפים ביותר.

„איש מחפיר”, צרחה, „מה עוד עליי לסבול בגללך! להמיט עליי חרפה כזאת! לא נשמע כדבר הזה.”

„ומי אשם בכך מלבדך?“ צרח לעומתה. „את ששלחת אותי אל יוֹסֶלְמָן הצבוע הזה! איזו צדקנות מזויפת! קִמְעֵ אִינוֹ נותן לי, אבל מורה להכות אותי.“

„הו, איש נתעב! אינך ראוי להעלות את שמו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן על שפתיך! הרב הצדיק מזהיר אותך ומדבר אל לבך, נותן לך חמישה גוֹלְדֵן, ואתה הולך מיד ושוב משתכר!“

„אִישָׁה, אם לא תשקטי, אשלח בך את ידי.“

[145] „רק זה עוד חסר, נבל שכמותך — שתכה את אשתך!“

„מדוע את מייסרת אותי? וכי אין לי די כאבים? עכשיו תני לי לאכול; אני רעב.“

„אין לי דבר בבית.“

„הנה לך כסף!“

הוא השליך על השולחן את יתרת הכסף שקיבל מִרַבִּי יוֹסֶלְמָן. האישה נטלה אותו וקנתה לחם, חמאה, גבינה וכד בירה.

כאשר ישבה המשפחה אל השולחן ואכלה בתיאבון, אמרה קֶרְנָן:

„אתה רואה, פִּיִּוּוֹל? מכספו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן אנו אוכלים, ואתה מגדף אותו!“

„ארור הצבוע! מדוע לא נתן לי קִמְעֵ, מדוע ציווה להכות אותי?“

„מדוע לא שמעת לדבריו, מדוע השתכרת כמו בהמה? לא כמו בהמה — גרוע מבהמה!“

„האם תחדלי סוף סוף לייסר אותי!“

„לא, לא אחדל. היום, לשם שינוי, אתה פיכת, ולכן אדבר אל לברך! הו, פִּינּוּל,
יכולת להיות אדם מכובד בקהֶלֶה, ואני אישה נכבדת, אילו...“

„חה, חה, כולם שונאים ובזים לי!“

„מפני שאתה ראוי לכך.“

„חדלי כבר, אישה!“

„לא אחדל; היום אדבר.“

„אם לא תשתקי, אז...“

„אז תכה אותי?“

[146] „דבר אחר לגמרי!“ — „אם כן אמור, מה תעשה?“ — „אתמול שלח
ראש המנזר לקרוא לי.“ — „מניין אתה יודע?“ — „שמעתי זאת כשיצאתי מן
הקֶצֶל. מה ירצה ממני?“

„פִּינּוּל!“ קראה קֶרֶנְכֵן בחרדת נפש עמוקה, „הרי אינך מתכוון להשתמד?“

„את והיהודים כולם, ובייחוד יוֹסֶלְמָן הזה — אתם עוד עלולים לדחוף אותי
לשֶׁמֶד.“

הדלת נפתחה ושליחו של ראש המנזר נכנס.

הדבר שלא ייאמן אירע: רַבִּי יוֹסֵלְמָן מְרוֹסֶהֱיָם, המפקד הקיסרי של כלל יהדות האומה הגרמנית, נאסר בחשד לקיצוץ מטבעות. אחד מבני אמונתו, פִּינּוֹל דְּלוֹק העיניים, הלשין עליו ומסר לרשות העיר מטבע זהב קצוץ, שלטענתו קיבל מִרַבִּי יוֹסֵלְמָן כאשר המיר אצלו זהב בשליחות ראש המנזר. בעקבות זאת נערך חיפוש לילי בבית, ובמטבח, בסל העצים, נמצאו שבבי זהב; גם מן הקופה לקחו מטבעות זהב אחדים שנראו חשודים.

[147] מאסרו של רַבִּי יוֹסֵלְמָן עורר סערה עצומה. כל יהודי ויהודי חש את מלוא משמעותו של המאורע. אם המפקד הקיסרי של כלל יהדות האומה הגרמנית, הרב הצדיק והמלומד, ייתלה בשל פשע פלילי רגיל, ינצחו שונאי היהודים בכל רחבי תבל, והדבר יהיה אות לרדיפת היהודים, לרציחתם או לגירושם בכל ארצות הנצרות.

יהודי אוֹבֶרְנֶהֱיָם, שכמעט קפאו מאימה לנוכח המאורע הנורא, לא ידעו מה לעשות. הם רצו אל ראש העיר ולא הורשו להיכנס, ומשם אל חברי המועצה השונים, שלא ידעו לייעץ או לעזור. הם שלחו משלחות אל רַבִּי לִיפְמָן דּוֹקְטוֹר בִּמְיִינְץ, אל ווֹרְמָס ואל פֶּרְנַקְפוֹרְט על הַמַּיִן. אך האם אפשר היה לקוות שעזרה תבוא משם, ועוד תגיע בזמן? הם שלחו שליח אל הנציב הקיסרי באֶנְסִיסֶהֱיָם, האדון וִילְהֵלֶם פּוֹן רֶפֶלְטְשְׁטֵיין; אך הלה יצא אל מחנה החצר הקיסרית, ובנו וממלא מקומו, האדון אוֹלְרִיך פּוֹן רֶפֶלְטְשְׁטֵיין, הצהיר שאין בסמכותו להתערב כאן. היחיד שהיה מסוגל להתערב היה הקיסר. אך היכן שהה הקיסר באותה שעה? לקיסרי גֶרְמַנְיָה לא היה אז מושב קבוע; הם נדדו

ברחבי הקיסרות ושהו פעם בעיר זו ופעם באחרת, והעיתונים המדווחים בימינו על מסעותיהם של אישים רמי מעלה עדיין לא היו קיימים. ייאוש נורא אחז בחרדים; אז פנו אל מלאכתם העתיקה של האבות — הם התפללו לאל. יומם ולילה לא התרוקן בית הכנסת באופֿרֿנֿהֿם ממתפללים, שהתחננו בבכי ובקינה לשחרורו של רֿבֿי יוסֿלֿמן. והוא עצמו שכב באותו תא אפל ומחניק שבו נכלאו ימים מעטים קודם לכן שלושת היהודים

[148] שֿרֿבֿי יוסֿלֿמן שחרר במאמציו הנמרצים.

„וְיֵהִי יוֹסֵף בְּבֵית הַסֵּהֶר“, אמר לעצמו, „עתה יוסֿף בבית הכלא.“ יוסֿף ההוא יצא פעם מבית הכלא כדי להיות למלך — ואותי, אף שאני מפקד ומנהיג, השליכו לכלא. ובכן, יהי שמו הקדוש של האל מבורך! — אילו לפחות יכולתי 'ללמוד'. בתור מפקד קיסרי זכאי אני לדרוש מעצר אבירי.

הסוהר נכנס והביא לחם ומים.

„ידידי הטוב“, פנה אליו רֿבֿי יוסֿלֿמן, „אגמול לכם ביד רחבה כאשר אשתחרר. לכו אל ראש העיר ואמרו לו שבתור פקיד קיסרי זכאי אני למעצר אבירי. הוא עלול לשאת באחריות כבדה אם יסרב.“

הסוהר הבטיח לעשות זאת.

כאשר בא אל ראש העיר, מצא אצלו את ראש המנזר ואת יוֹהָנֵס פֿפֿֿֿרֿקוֹן.

„אין על מה לדבר“, קרא ראש העיר כששמע את בקשתו של רֿבֿי יוסֿלֿמן, „היהודי יישאר בבור!“

„אבקש בכל זאת מכבוד מעלתכם“, פתח פִּפְּרָקוֹן, „להיעתר בעניין זה לבקשת היהודי. בכך יפגין כבוד מעלתכם את יראת הכבוד העמוקה שהוא רוחש להוד מלכותו הקיסר, וימנע כל עילה להאשימו באיבה אישית.“

מאחר שגם ראש המגזר תמך בדעה זו, הועמד לרשות האסיר חדר נעים ומואר בשמש במגדל.

[149] עם זכויות המעצר האבירי נמנו גם הרשות להשתמש בספרים ובכלי כתיבה, לקבל מבקרים ולאכול מזון שיספק האסיר לעצמו.

ראשית לכול ביקש רִבִּי יוֹסֶלְמָן שיביאו אליו את ספריו האהובים, כדי שיוכל לעסוק בזמן מאסרו בלימוד תורת האל.

כשהובא לחקירה, כפר כמובן בכל אשמה. אז הורה ראש העיר להביא את כלי העינויים.

„פקיד קיסרי אני“, אמר רִבִּי יוֹסֶלְמָן בשלווה, „אסור לכם לענות אותי בלי הרשאה קיסרית מיוחדת.“

„היהודי צודק“, אמר חבר המועצה פְּרִיֶדְרִיך בֶּרְנְהִים, „תחילה עלינו לקבל את אישור הקיסר.“

ראש העיר חרק את שיניו; אך הוא נעל את הישיבה וציווה להשיב את האסיר אל חדרו שבמגדל.

הרב של אוֹבֶרְנֶהִים בא לבקר את רִבִּי יוֹסֶלְמָן.

„השבח לאל“, אמר, „שמצאתי אתכם שלווים ומיושבים כל כך בדעתכם.“

[150] „וכי לא ראוי שאהיה כך?” שאל רבי יוסלמן. „האין כל אשר גזר עלינו האל לטובה? שמעו, ידידי, אפרש לכם פירוש יפה על פסוק בספר איוב. לאחר שאותו צדיק מיוסר איבד הכול, ולאחר שמחלה מכאיבה פגעה בו והוא הוסיף לדבוק בצדקתו והוכיח את אשתו, אמר: 'גם את־הטוב נקבל מאת האֱלֹהִים, וְאֶת־הָרָע לֹא נִקְבֵּל?' וכתבי הקודש מעידים: 'בְּכָל־זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב בְּשִׁפְתָיו. וְנִגְנִי רָשָׁי מעיר על כך: בשפתיו לא חטא, אך בלבו חטא. רָשָׁי ודאי רשאי לפרש כך; שאם לא כן, מדוע מדגיש הכתוב כי לא חטא 'בשפתיו'? אך היכן נרמז לנו שאִיּוֹב חטא בלבו? — נשווה זאת לסיפור הקודם: שליח בא אחר שליח, וכולם מביאים בשורות אימים. לאחר שהצדיק האומלל איבד הכול, הוא קורא: 'ה' נָתַן וְה' לָקַח; יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ'. כלומר, אפילו כשהאל לוקח, מידת הרחמים היא — מִדַּת הַרְחָמִים. ועל כך מעידים כתבי הקודש: 'בְּכָל־זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב' — כלל לא, לא בלבו ולא בשפתיו. אך אחר כך, כשהמחלה החריבה את גופו, שאל אִיּוֹב: האם נקבל מן האל רק את הטוב ולא את הרע? — הוא מכנה אפוא את הבא מאת האל 'טוב' או 'רע', ובכך כבר חטא בלבו; שכן הצדיק המושלם מוכרח לראות הכול, את כל הבא מאת האל, כטוב וכדבר הנעשה לישועתו. — הו, כמה מודה אני למיטיב לכול שהביא עליי את הדבר הזה. הכבוד הכללי שחלקו לי כבר החל לסנוור אותי ולעשותני יהיר; עתה הראה לי האל כמה מועט כוחי וכמה מעט אני מסוגל לעשות. שהרי יודעים אתם: אֵין חֲבִישׁ מְתִיר עֲצָמוֹ מִפִּית הָאֲסוּרִים.”

„יברך אתכם האל”, אמר הרב בהתרגשות, „הרחמן לא יניח שיפול משערת ראשכם ארצה.”

[151] „בקשה לי אליכם, רבי! צוו להביא לכאן סֶפֶר תוֹרָה; מבקש אני לקיים כאן מִנְּזֵן בימים הנוראים.”

„כאן בבית הכלא? ואת זאת אומרים אתם, הנוהגים תמיד לפסוק לפי המִדְכִי?“¹⁵²

„אה, כוונתכם לִמְדִי בסוף הפרק הראשון של ראש השנה?“

„למקום הזה כוונתי; שם נאמר במפורש שמביאים שופר אל האסירים בבית הכלא, אך לא סִפֵּר תורה.“

„אך המִדְכִי עצמו רומז שאפשר לחרוג מן הכלל אצל אדם חָשׁוּב. יודעים אתם, רבי, שאיני גאה או יהיר; אך במקרה הזה מבקש אני להיחשב אדם חָשׁוּב, אדם הראוי לכבוד. מלבד זאת, הַנְּהוּת אֲשֶׁרִי לפרק הראשון של פְּרָכּוֹת מביאות את דעתו של אור זרוע, שלפיה מותר להביא סִפֵּר תורה אל אדם חָשׁוּב שהוא חולה. מאחר שניתן לי מעצר אבירי, וסִפֵּר התורה ימצא כאן מקום מתאים שאפשר לשומרו בו כראוי, סבורני שמצבי בעניין זה אינו גרוע משל החולה.“

„אם אתם אינכם נחשבים אדם חָשׁוּב, הרי אין אדם כזה בעולם. אדאג להביא את סִפֵּר התורה ולכנס מִנְיָן.“

א. רִבְנֵי מִדְכִי, מגדולי חכמי יִשְׂרָאֵל ותלמידו של רִבְנֵי מֵאִיר מְרוֹטְנֶבּוּרג, כינס את פסקיהם של חכמי ההלכה הגרמנים. הדעות והעקרונות שהביא התקבלו ברובם להלכה בִּשְׁלֶחַן עָרוּךְ. רִבְנֵי יַעֲקֹב, בנו של רִבִּי יוֹסֵף קָלֶמֶן, מספר שאביו פסק ברוב השאלות ההלכתיות לפי „המִדְכִי“. בתקופת סיפורנו עדיין לא היה הִשְׁלָחַן עָרוּךְ קיים; רִבִּי יוֹסֵף קָאָרֵז ערך אותו רק כחצי מאה לאחר מכן.

פרק ל

XXX.

אך יצא הרב מבית הכלא ופפפךקון נכנס.

„הא“, קרא אליו רבי יוסף־למן, „עתה אני יודע מניין באה המכה שניחתה עליי!

אתם מבקשים לנקום בי, יוסף!“

„יוהנס, במחילה; שמי יוהנס.“

„גם שמי יוסף, ולא הייתי מחליף אותו בשום שם אחר.“

„ובכן, אדוני המפקד והמנהיג הקיסרי — אתם תיתלו.“

„לא אעשה לכם את הטובה ולא אניח שיתלו אותי; כמו יוסף הראשון בשעתו,

אשוחרר מבית הכלא ואשוב למשול כמפקד וכמנהיג.“

„חלומות הם!“

„והרי בזכות חלומות השתחרר יוסף בשעתו! ומכל מקום, כרצון האל; אם קבע

רצונו הקדוש של האל קץ מוקדם לחיי, אומר בשמחה ובהשלמה: יהי רצונו

הקדוש של האל!“

[153] „יוסף־למן, אני בא אליכם כידיד. בכישרונותיכם היוצאים מן הכלל תוכלו

להיות לאיש גדול וחשוב. אך העולם נעול בפני היהודי. אתם, שמוניתם למפקד

ולמנהיג קיסרי, נכלאים בידי ראש עיר קטנה, וכנראה תורשעו ותיתלו אף

שבקושי אפשר להוכיח שעשיתם עוול כלשהו. נגד היהודי הכול כשר והכול

מותר. אתם רואים שהאל נטש את היהודים. התכחשו ליהדות; היו לנוצרים.

אז יקבל משפטכם מיד תפנית אחרת; עדותו של פִּינּוּל דלוק העיניים שוב לא תוכל לפעול נגדכם, שכן עדותו של יהודי נגד נוצרי, ובייחוד נגד גֵּאֹפִיט — מומר חדש — חסרת תוקף. ואילו לפניכם תיפתח הקריירה המזהירה ביותר. מיטיביי הדומיניקנים...”

[154] „שתקו, פֶּפֶּרְקוֹרְן; חסכו את נשימתכם. כל ניסיונות השכנוע שלכם יהיו לשווא אצלי. כיצד אתם מעזים לנסות לשכנע אותי? איש בור אתם, שלמד מעט ושכח את המעט שלמד. מה אמרתם — שהאל נטש אותנו? מעולם לא היה האל קרוב אלינו כפי שהוא עתה. תקופה חדשה מפציעה; כבר שומע אני את משק כנפיה. שלושה נסים עשה לנו האל, נסים גדולים ואדירים, בזה אחר זה. הראשון — שבחר בי, העני, למצוא חן וחסד בעיני קיסרים ונסיכים רבי כוח; השני — שסיכל את מזימתכם באמצעות חכמי האומות, שכתבו וניצחו למען ספרי הקודש שלנו, בעוד אויבי היהודים נכלמו. מאז, פֶּפֶּרְקוֹרְן, חדלו הדומיניקנים שלכם לשלוט בעולם. הכדור החל להתגלגל, ושוב אי אפשר לעצרו. רויקֶלִין מצא מגינים אצילים ושנוני מחשבה; אחריהם יבואו אחרים שימדרו את חייהם של הכמרים ואנשי האופל. פילוג חדש יזעזע את הכנסייה, ואנשים יהיו עסוקים בדברים אחרים במקום לרקום תוכניות לענות את צאצאי יַעֲקֹב. ואנחנו נעבוד את אלוהינו בשקט ובשלום, עד שירחם עלינו וישלח לַצִּיּוֹן את הגואל.”

„אבל אתם לא תזכו לראות זאת, כי תיתלו!”

„אם כך, אראה זאת ביום שבו יעיר האל את המתים ויפתח את קבריהם.”

„גם מנוחת הקבר לא תינתן לכם; גופתכם תישרף ואפרכם יפוזר לכל רוח.”

„אינכם מפחידים אותי, פֶּפֶרְקוֹן. שמעו מה מלמדים החכמים: בחוט השדרה של האדם יש עצם קטנה ושמה לו; אי אפשר להשמידה, וממנה תתרחש תחיית המתים, אפילו אם כל יתר הגוף ייהרס. עליה אומר דָּוִד בְּתִהְיֶה לִּי לֵד — לֵג בַּמִּיָּין הַנוֹצֵרִי — 'שִׁמְרֵ פֶלֶעֶצְמוֹתַי; אֶחָת מֵהֶנָּה לֹא נִשְׁבְּרָה'. — ואתם, פֶּפֶרְקוֹן, לא תמצאו מקלט אפילו בקבר. גם אתם תתעוררו ביום מן הימים, אך לייסורי גיהנום נוראים ונצחיים. לכן שובו מדרכיכם הרעות כל עוד יש זמן.”

„שוטה שכמותכם! אני חופשי וחי באושר — ואילו אתם כלואים ומוות מרחף מעליכם, ואתם מבקשים להחזיר אותי בתשובה?”

„אצא מבית הכלא בכבוד, ואז...”

„תנקמו בי.”

[155] „לא ולא, זאת לא אעשה. לא אני, אלא האל יעניש אתכם על כל הרעה שעשיתם ועל כל אשר אולי עוד תעשו. אני עצמי חייב לכם דווקא תודה, שכן אילולא מזימתכם נגד ספרי הקודש שלנו, אולי לעולם לא הייתי מגיע אל הקיסר ולא הייתי מוצא חן בעיניו.”

„מה הועיל לכם החן הזה? אין הוא יכול להצילכם ממוות מחפיר!”

„אכן, חסד הקיסר אינו יכול להציל אותי, אך חסד הכול־יכול יכול להצילני ואף יצילני. הרי המיטיב לכול בחר בי ככלי להצלת שלושת האומללים שהואשמו על לא עוול בכפם. הוא גם יגלה את חפותי, זוהרת כשמש. — הצלת האומללים האלה היא הנס הגדול השלישי שעשה לנו האל. למיטב ידיעתי, זו הפעם הראשונה שהאשמת שווא ממין זה הוכתה בכישלון. כמה דם יהודי חף

מפשע נשפך בשל האשמות כחבות כאלה! בְּגִדְדוֹרְךָ, בּוּיָנָה, בְּכָלְיִן! אך הפעם נחשפה לעין כול כזבנותן של האשמות כאלה, והעמים מכירים בעוול הרב שנעשה לצאצאי אֲבָרָהָם. כבר אמרתי לכם: תקופה חדשה מפציעה; כבר שומע אני את משק כנפיה. וכשם שאותו יורד ים נועז גילה לפני פחות מעשרים שנה, הרחק במערב ובלב האוקיינוס, את הַטָּרָה פִּיֶּדְמָה — הארץ המוצקה — בהנחיית תחושות, השערות ורמזים קלושים, כך אני חווה וחש בהתקרבותה של תקופה חדשה, שבה יפלסו הדין והצדק דרך עלי אדמות, ובה לא ירדפו עוד אותנו היהודים בשל אמונתנו הטהורה והקדושה.^א

[156], „נביא שקר אתם!”

„איני נביא — לא נביא שקר ולא נביא אמת; אך בדידותו של בית הכלא, שבו סובל אדם למען האל ולמען אמיתו הקדושה, מרוממת אליו את הנפש ומאפשרת לה לחוש ולחזות דברים רבים שבדרך כלל נסתרים מן המבט הטרוד באלף דברים ועיסוקים. לכן אומר אני לכם, פֶּפְּקֶקוֹן: אצא מן הצינוק הזה בכבוד; ואילו אתם עוד תתחרטו מרות ביום מן הימים על שלא שמעתם לעצתי לשוב מדרככם.”

„לכו לעזאזל!” קרא פֶּפְּקֶקוֹן. „עכשיו ארוץ אל ראש העיר ואפעל לכך שעוד השבוע יתלו אתכם.”

„עֲצוּ עֲצָה וְתִפֶּר; דִּבְרוּ דָּבָר וְלֹא יָקוּם — כִּי עֲמָנוּ אֵל!”

פֶּפְּקֶקוֹן כבר לא שמע אותו; הוא מיהר החוצה.

א. „הארץ המוצקה”; כך כינו באותה תקופה את אֲמִיקָה.

פרק לא

XXXI.

כאשר ביקש פפפֿרקוֹן להתקבל אצל ראש העיר, לא הניחו לו להיכנס. אורח היה אצל ראש העיר: בן דודו, הפרקליט סבסטיאן בֶּרְנַד מלשֶׁטֶרסבּוֹרג, מחברו המפורסם של „נאָגֶנְשִׁיף” („ספינת השוטים”), פואמה סאטירית שזוכה לשבחים רבים גם כיום. הוא הגיע וביקש שיחה חשאית עם ראש העיר. כאשר נותרו השניים לבדם, אמר האדון סבסטיאן:

„בן דודי, באתי במיוחד מלשֶׁטֶרסבּוֹרג כדי להזהיר אתכם. אילו תעוללים אתם מעוללים, בן דודי? האם ידוע לכם שאתם מאבדים את ראשכם? ומאחר שבדיוק

[157] לא יהיה לי נעים אם ילדים יצביעו עליי ויקראו: הביטו, בן דודו של האיש הזה נערף — מיהרתי לכאן כדי להזהירכם ולמנוע מכם תעוללים טיפשיים נוספים.”

„כוונתכם לפרשה עם היהודי?”

„בדיוק! מה עלה בדעתכם, בן דודי, לפגוע באיש הנהנה מחסדו העליון של הקיסר ולטפול עליו האשמה מגוחכת? האינכם יודעים שמפקד היהודים שמינה הקיסר רשאי להטיל עליהם מסים ככל העולה על רוחו, ושאדם כזה יכול, אם ירצה, לזכות בהכנסה גדולה משל כל נסיך עלי אדמות? ואתם מאשימים קרוֹיסוס כזה בקיצוץ מטבעות? מי יאמין לכם? ועוד מבקשים אתם לתלותו! אם ייודע הדבר לקיסר, ראשכם יהיה המחיר.”

„אם ייודע הדבר לקיסר! הקיסר רחוק.”

„והאם אינכם חושבים שהיהודים ירצו עד קצה העולם כדי להודיע לקיסר? ומלבד זאת, הקיסר אינו רחוק; הוא עתיד להגיע בימים האלה לפרייבורג, ואולי כבר נמצא שם.”

„בפרייבורג?”

„בפרייבורג אים פרייטגאן, מרחק ימי מסע מעטים מכאן.”

ראש העיר החוויר; עתה אכן הייתה הסכנה קרובה למדי.

„מה אפשר לעשות?” גמגם.

„עליכם לשחרר מיד את היהודי!”

„כדי שהוא עצמו יסע אל הקיסר ויתלונן עלי!”

„אז לפחות הדבר לא יעלה לכם בראשכם.”

[158] „אבל משרתי! מוטב לי למות מלהיות מודח ממשרתי. ומלבד זאת, הדומיניקנים הבטיחו לקבל עליהם את מלוא האחריות.”

„הדומיניקנים שקועים בעצמם בצרה; המחלוקת שלהם עם רויקלין הוציאה את דיבתם רעה בעולם כולו. האם קראתם את איגרות אנשי האופל? לא? נפלא, אומר אני לכם, נפלא! מוכרחים אתם לקרוא אותן, בן דודי!”

„הניחו לי מאיגרות אנשי האופל, כשהסכין מונחת על צווארי! מוטב שתייעצו לי מה לעשות.”

„בקשו מן היהודי שלא יתלונן עליכם לפני הקיסר.”

„ספק אם הדבר יועיל.”

„ואם תוכלו להציע לו תמורה כלשהי?”

„ומה תהיה התמורה?”

נשמעה נקישה בדלת.

„סלחו לי, אדוני ראש העיר”, קרא מזכיר העיר מבחוץ, „סלחו לי שאני מפריע! הגיע שליח ובידו איגרות חשובות ודחופות.”

ראש העיר פתח את הדלת, מזכיר העיר הושיט חבילה פנימה ושוב הסתלק.

ראש העיר שב ונעל את הדלת וקרע את עטיפת החבילה.

„מכתב קיסרי!” צרח באימה וצנח על כיסא.

האדון סֶבֶסְטְיָאן בְּרֶנְד נטל את החבילה ובחן את המסמכים בזה אחר זה.

„הירגעו, בן דודי”, אמר, „המכתב הקיסרי אינו נוגע ליהודי יוֹסֶלִין; הוא כבר בן שלוש שנים.”

ראש העיר נשם לרווחה.

[159] „והנה”, המשיך בן דודו, „מכתב מן הרשות העירונית של רֶגֶנְסְבוּרְג המסביר את העניין. השליח שהיה אמור להביא לכם את המכתב הקיסרי לפני שלוש שנים נשדד ונרצח בידי שודדים. לאחרונה נתפסו השודדים והוצאו

להורג ברֶגֶנְסְבוּרְג; במקום מחבואם נמצא המכתב הקיסרי שנועד לאוֹבֶרְנֶהִים, ועתה שלחוהו אליכם.”

ראש העיר זינק ממקומו וחטף את הצו הקיסרי.

„נכון”, קרא, „הדבר כפי ששיערתי. הו, אילו הגיע המכתב הזה מיד לידי, כמה צער היה נחסך ממני! כאשר היה הקיסר בֶּשְׁטֶרְסְבוּרְג בשנת 1507, הגשתי בקשה להתיר לי לגרש את היהודים מאוֹבֶרְנֶהִים. לא נענית. זה הצו הקיסרי המתיר את גירוש היהודים.”

„אכן, הדבר מופלא. ובכן, בן דודי, הנה התמורה שבידכם להציע. או שהיהודי יבטיח לשתוק, או שתגרשו את בני אמונתו מן העיר. קראו נא לפני את המסמך, כדי שנדע בדיוק עד כמה יוכל להועיל לנו.”

ראש העיר נטל את המכתב הקיסרי בידו וקרא:^א

[160] „אנו, מְקִסִּימִילְיאַן בַּחֲסַד הָאֵל מֶלֶךְ הַרֹמָאִים, מַרְבֵּה הַקִּיסְרוֹת בְּכָל עֵת, מֶלֶךְ הוֹנְגְרִיָה, דִּלְמַטְיָה, קְרֹואַטְיָה וכו', אֶרְכִידוֹכְס אוֹסְטְרִיָה, דוֹכְס בּוּרְגוּנְדִיָה וּבֶרְבֶּנְט וְרוֹזֶן הַפֶּאָלֶץ וכו', מַכְרִיזִים בְּגִלּוֹי בְּמִכְתָּב הַזֶּה וּמוֹדִיעִים לְכוֹל: הוֹאִיל וְהַיְהוּדִים וְהַיְהוּדִיּוֹת הַיּוֹשְׁבִים וּמַתְגוֹרְרִים בְּעִירָנוּ וּבְעִיר הַקִּיסְרוֹת הַקְדוּשָׁה אוֹבֶרְנֶהִים הָלוּ כְּסָפִים כְּנֶגֶד מִשְׁכּוֹנוֹת וּבְדַרְכֵּים אַחֲרוֹת לְאוֹבֶרְנֶהִים וּלְתוֹשְׁבֵיהֶם, וְגַם לְאַחֲרִים בְּכַפְרִים וּבְסָבִיבָה, וּמִכֶּךָ נִבְעוּ מַעֲשֵׂי קָלוּת דַּעַת רַבִּים, גְּנוּבוֹת וּפְשָׁעִים אַחֲרִים; וְהוֹאִיל וְאוֹתָהּ יְהוּדוֹת הָיִיתָ עַד כֹּה בְּדַרְכֵּים רַבּוֹת לְמַעֲמָסָה וּלְנֹזֵק לְמוֹעֲצָה וּלְאַנְשִׁים מְסוּיָמִים בְּמָקוֹם — לְפִיכֶךָ, לְאַחַר מַחֲשַׁבָּה

א. המסמך המקורי, הכתוב על קלף ונושא את החותם הקיסרי התלוי העשוי שעווה אדומה, מצוי בארכיון העיר אוֹבֶרְנֶהִים.

שקולה, בעצה טובה ובידיעה מלאה, כדי למנוע את הרעות האלה, לפטור את אנשי אוֹפֶרְנֶהֶם הנזכרים ואחרים מן המעמסה האמורה ומטעמים ראויים אחרים, ציוונו על היהודים שבמקום לצאת מן העיר עם מיטלטליהם ורכושם ולא להוסיף להתגורר בה. עוד נתנו, קבענו וציוונו לראש העיר ולמועצת העיר אוֹפֶרְנֶהֶם כי מכאן ולהבא לא יהיו הם ולא יורשיהם רשאים להחזיק בעיר יהודי או יהודייה כלשהם או להתיר להם להתגורר בה; ומשום כך לא יידרשו ולא יוטדו בשום דרך בידי מי מאיתנו, מיורשינו בקיסרות — קיסרי הרומאים או מלכיהם — או בידי אחרים. הכול בתום לב וללא מרמה, ולראיה נחתם מכתב זה בחותמנו המלכותי התלוי. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות הקדושה שְׁטֶרֶסְבוּרְג, ביום העשרים ואחד בחודש מרץ, בשנת אלף חמש מאות ושבע להולדת המשיח, בשנת העשרים ושתיים למלכותנו ובשנה השבע־עשרה למלכותנו בהונְגָרִיָה.”

„פֶּר רָגֶם — אֵד מִנְדָטוֹם פְּרוֹ סָה — רָגִיס פִּי מ' סְרִנְטִיִּנְר.”

[161] „ובכן”, אמר האדון סֶבֶסְטְיָאן בֶּרְנֶד, „הצו הזה מעניק לכם זכות לגרש את היהודים מיד, בלא דיחוי. עתה אתם אדוני המצב, ויוֹסֶלִין מרוֹסֶהֶם מוכרח לקבל את תנאיכם.”

פרק לב

XXXII.

חג ראש השנה הגיע; עשרה יהודים התאספו עם רפי יוסלמן בבית הכלא כדי להתפלל עם האסיר. הוא עבר לפני התיבה בתפילת שחרית, קרא בתורה, ועתה ביקש גם לתקוע בשופר; שכן הוא ידע לעשות הכול, ידע הכול והבין הכול. גם קול נפלא היה לו, והוא ידע לעורר את הלב לתפילה. לפני שנטל את השופר אמר לנוכחים:

[162] [163], „ידידי, חייב אני לכם תודה מיוחדת על שבאתם אליי לבית הכלא. אך בשל כך אתם מפסידים את הדרך של הרב בבית הכנסת; לכן, לפני שאתקע בשופר, אומר לכם מילים אחדות המתאימות לשעה. אהובי, מִצְוָה גדולה וקדושה מאוד עומדים אנו לקיים. כאן, במגדל, אנו תוקעים בשופר, והאל שומע אותו בשמים העליונים, כפי שאנו אומרים בתפלה: 'כִּי אֶתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפֵר וּמֵאֲזִין תְּרוּעָה, וְאֵין דּוֹמָה לָךְ.' קשה מאוד לפרש את המשפט הזה: אצל 'קול שופר' נאמר 'שומע', ואצל 'תְּרוּעָה' נאמר 'מֵאֲזִין'; ומשום שהאל שומע את קול השופר ומאזין לתְרוּעָה — אין דומה לו. מדוע כל זאת, ומה הקשר בין הדברים? ראו, ידידי: 'שומע' פירושו לשמוע ממרחק רב, ואילו 'מאזין' פירושו לשמוע מקרוב מאוד. משום כך קרא מִשָּׁה, שהיה קרוב לשמים, 'הֵאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם', ואילו לארץ, שכבר הייתה רחוקה ממנו, קרא 'וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ'; אצל יִשְׁעִיָּהוּ היה הדבר הפוך — אל השמים הרחוקים קרא 'שִׁמְעוּ שָׁמַיִם', ואל הארץ הקרובה 'וְהֵאֲזִינִי אֶרֶץ'. ועתה הקשיבו לי היטב. חֲכָמֵי אֲמַת, המקובלים, מלמדים שיש עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְדוֹד קרא לכולן במזמור האחרון להלל את האל: 'הִלְלוּ אֵל בְּקִדְשׁוֹ' — זו הספירה הראשונה; 'הִלְלוּהוּ

בְּרָקִיעַ עָזוּי — זוּ הַסְפִּירָה הַשְּׁנִייה; 'הִלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרֹתָיו' — זוּ הַסְפִּירָה השלישית; 'הִלְלוּהוּ כָּרֹב גָּדְלוֹ' — זוּ הַסְפִּירָה הרביעית; 'הִלְלוּהוּ בְּתַקַּע שׁוֹפָר' — זוּ הַסְפִּירָה החמישית. אחר כך נקראות יתר הַסְפִּירֹת להלל, והאחרונה, העשירית, היא 'בְּצִלְצָלִי תְרוּעָה'. — בחג ראש השנה שורה כבוד האל באמצע הַסְפִּירֹת, אצל החמישית הנקראת 'תַּקַּע שׁוֹפָר'; היא אפוא הקרובה ביותר לאל, ואילו האחרונה, העשירית, 'צִלְצָלִי תְרוּעָה', היא הרחוקה ביותר. כבר אמרתי ש'שומע' מציין שמיעה מרחוק ו'מאזין' — שמיעה מקרוב. אנו שומעים רעש אדיר ממרחק, וקול חרישי מקרוב. אך אצל האל הדבר אחר: אפילו הרעש החזק ביותר בסמוך אליו אינו מטרידו, כפי שמספר לנו הנביא יִשְׁעִיָּהוּ שמקריאת 'קְדוֹשׁ' האדירה של המלאכים לפני כס האל 'וַיִּנְעֻזוּ אֲמוֹת הַסְּפִיִּים'; והוא, הנמצא בכול, מאזין גם לקולנו כאשר אנו לוחשים את תפילותינו מן המרחק הגדול ביותר. לכן אנו אומרים 'כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפָר', אף ש'תַּקַּע שׁוֹפָר' היא הַסְפִּירָה הקרובה ביותר לכבודך; 'וּמֵאֲזִין תְרוּעָה', אף ש'צִלְצָלִי תְרוּעָה' היא הַסְפִּירָה הרחוקה ביותר — ורק אתה מסוגל לשאת בסמוך אליך רעש המרעיד עולמות ולהאזין ללחישה חרישית מן המרחק הגדול ביותר; משום כך 'וְאִין דּוֹמָה לָךְ'. — הו, ידידי, אפילו מן המגדל הזה, מבית הכלא הזה, שומע האל את תפילתנו החרישית; צליליו החלשים של השופר שלנו עולים אליו. 'עֲלֶה אֱלֹהִים בְּתְרוּעָה' — האל יורד כביכול אל הַסְפִּירָה שלנו הנקראת 'צִלְצָלִי תְרוּעָה', כדי לעלות כביכול עם תפילתנו העולה ועם המִצְוָה שאנו מעלים; 'ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר' — עד שהוא, הקיים לנצח ונשגב מהשגתנו, שב ומשרה את כבודו בין הַסְפִּירֹת, אצל הַסְפִּירָה הנקראת 'תַּקַּע שׁוֹפָר'. הבה נאזין אפוא לצלילי השופר בכוונה לווהטת ובלא הפרעה; מְלָאכִים הם, שליחים שאנו שולחים מעלה אל אלוהינו כדי שירחם עלינו, והוא ישלח אלינו מטה את מלאכיו להגן עלינו ולשחררנו מכל פחד ומצוקה!"

אז נפתחה הדלת, והסוהר נכנס ואמר שבא להוביל את האדון היהודי יוסֶלֶין אל ראש העיר הנכבד.

„לכו“, אמר רֶבִּי יוֹסֶלֶמן, „ואמרו לאדוני ראש העיר ששום אדם עלי אדמות — לא ראש העיר המכהן של אוֹבֶרְנֶהִים, לא נסיך ולא מלך — לא יפריע לי בתפילתי. שובו בעוד שעתיים, סוהר, ואז אהיה מוכן ללכת עמכם.”

[164] כאשר הובל רֶבִּי יוֹסֶלֶמן כעבור שעתיים לחדרו של ראש העיר, לא מצא שם את ראש העיר אלא את האדון סֶבֶסְטְיָאן בְּרֶנֶד ממתין לו.

„אדוני המפקד“, פנה היועץ המשפטי מֶשְׁטֶרְסְבוֹרְג אל הנכנס, „הרשו נא לי להציג את עצמי; בן דודו של ראש עיריית אוֹבֶרְנֶהִים אני, ושמי סֶבֶסְטְיָאן.”

„אה“, קרא רֶבִּי יוֹסֶלֶמן, „אם כן נפל בחלקי הכבוד הבלתי צפוי לראות את המשורר והמשפטן המפורסם, מחבר נְאֻךְ־נְשִׁיף, שהלקה ביד אמן כזאת את סכלויות דורנו ואת חטאיו, עד שמטיפי מֶשְׁטֶרְסְבוֹרְג שואלים מכתביו את נושאי דרשותיהם!”

„שמח אני שאתם מכירים אותי.”

„מי לא יכיר את היועץ המשפטי והמשורר המפורסם, שהוד מלכותו הקיסר מינה ליועצו העליון ולפֶלְטִינֹוס?”

„אדוני המפקד, למענכם באתי מֶשְׁטֶרְסְבוֹרְג, כדי לשכנע את בן דודי לשחררכם — וליתר דיוק, להביא לידי זיכויכם וטיהור שמכם; שכן מגוחך

א. פֶלְטִינֹוס — תואר שהעניק הקיסר למשוררים מוכתרים.

וסכל להאשים אדם כמוכם בקיצוץ מטבעות. בן דודי מוכן לשמוע לעצתי, בתנאי שלא תתלוננו לפני הקיסר על אשר אירע.”

[165] „אדוני הנכבד, זיכויי וטיהור שמי מוכרחים להיות ללא תנאי; כבודה של משרתי הקיסרית מחייב אותי לבקש את ענישת האנשים שלא כיבדו את הסמכות הקיסרית הזאת.”

„קראו את המסמך הזה!”

רבי יוסף־למן נטל את מכתב הקיסר וקרא בו; ברכיו החלו לפקות וידיו לרעוד. רק לאחר שסיים לקרוא נשם לרווחה.

„הוא משנת 1507”, אמר.

„אך עדיין מלוא תוקפו עמו; שודדים התנפלו על שליח הקיסר ושדדו אותו. הצו הגיע לכאן רק אתמול. לבן דודי זכות לגרש מיד את כל יהודי אוֹבֶרְנֶה; הוא יוותר על הזכות הזאת אם גם אתם תתחייבו לשתוק. יתר על כן, הוא ימליץ על ביטול הצו אם תגישו לקיסר בקשה בעניין.”^ב

„אשתוק.”

„הישבעו על כך!”

„אין צורך בשבועתי; תמיד אני עומד בדיבורי. ומלבד זאת, היום ראש השנה, שבו אסור לנו להישבע.”

„איש שלם אתם; אני בוטח בדבריכם. תשחררו מיד.”

ב. אוֹבֶרְנֶה הוא שמה העממי של אוֹבֶרְנֶהִים.

„תחילה בקשה נוספת לי.”

„אתם דורשים להעניש את המלשין? הוא לא יוכל לחמוק מעונשו.”

„לא ולא; אני מבקש דווקא לחון את דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ פֶּן קֶסְטְנְהוֹלֶץ, שחזר בו
בחרטה רבה כל כך מהאשמת השווא שלו.”

[166] „מה עולה בדעתכם! הוא שדד את הכנסייה ופרץ את תיבת התרומות;
אי אפשר לחון אותו. אך מאחר שאצילות נפשכם נאה מאוד בעיניי, האדון
יוֹסֶלִין, אבקש מבן דודי להתיר לכם לסייע לִדִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ להימלט. בה בעת
אני נותן לכם את דברתי שלא תצמח לכם מכך כל צרה.”

עוד באותו יום זוכה היהודי יוֹסֶלִין מרוֹסְהֶיִם מן ההאשמה שהועלתה נגדו
בישיבה חגיגית ופומבית של מועצת העיר, ושמזו טוהר; בה בעת נפסק כי
המלשין הכוזב יומת בתלייה. אך הלה חמק מן העונש הצודק: הוא נטבל
לנצרות ומצא מקלט במנזר.

פרק לג

XXXIII.

רבי יוסלמן התפלל מְנַחָה, שוב יחד עם עשרה יהודים; אז נפתחה דלת כלאו — הוא היה חופשי. הוא עצמו נטל את סֵפֶר הַתּוֹרָה, נשקו ונשאו אל מחוץ לבית הכלא. בשער המגדל התאספה כמעט כל אוכלוסיית אוֹבֶרְנֶהִים וקיבלה את המשוחרר בקריאות שמחה רמות. כתהלוכת ניצחון נשא רבי יוסלמן את התורה הקדושה בחזרה אל בית הכנסת. שם התפזר הציבור הנוצרי, ואילו היהודים המתינו לשובו של האיש היקר, כדי לצאת עמו אל הנחל ולומר את תפילת הַשְּׁלִיךְ.

גם ילדיו של רבי יוסלמן באו לשם, ובְּצִלָּאֵל הקטן שאל:

[167] „האם נכון, אבא, שעכשיו אנחנו משליכים את חטאינו לנחל, והדגים האוכלים אותם מתים בגללם?”

רבי יוסלמן חיך ואמר:

„הקשיבו, ילדים אהובים; אסביר לכם עתה את מקורו של המנהג הקדוש הזה של אבותינו.”

כולם הצטופפו סביבו, ילדים ומבוגרים, והאזינו בדממה עצורת נשימה.

„יודעים אתם,” אמר רבי יוסלמן, „כי חג רֵאשׁ הַשָּׁנָה מוקדש במובנים רבים לזכר הַעֲקָדָה. קרן האיל שאנו תוקעים בה מזכירה לנו את האיל שהוקרב במקום יֶצֶק אבינו. כאשר הלכו האב והבן יחד, לאחר שהותירו מאחוריהם את הנערים ואת החמור — האחד כדי להקריב והאחר כדי להיות מוקרב —

לבש הַשָּׁטָן דמות בחור והצטרף אל יִצְחָק. 'ילד מסכן', אמר, 'האם יודע אתה ללבוש אביך מוביל אותך?'

'יודע אני', אמר יִצְחָק, 'אבי סיפר לי. האל בחר בי כשה לעולה.'

'ואתה מסכים לכך?' שאל הַשָּׁטָן. 'מה אכפת לזקן! הוא נהנה מן החיים יותר ממאה שנה. אבל אתה צעיר; עדיין אינך מכיר את נעימות החיים ואת תענוגותיהם, עדיין לא חשית את להט האהבה ואת כל מתיקותה. הו, בוא וברח עמי מן הזקן האכזר!'

'הסתלק', השיב יִצְחָק ונצמד אל אביו, 'הסתלק. אבי אינו אכזר; מעשיו טובים וצודקים, ואני מודה לאל החכם מכול שזיכה אותי להיות מוקרב לפניו.'

[168] אז נעלם הבחור הזר; אך הַשָּׁטָן לבש דמות זקן והצטרף אל אֶבְרָהָם.

'איש סכל', אמר, 'אתה עומד לשחוט את בנך היחיד והאהוב וסבור שהאל ציווה עליך לעשות זאת? האם לא הבטיח לך האל: "כִּי בְיִצְחָק יִקְרָא לְךָ וְרַעִי"? היכן יהיו אותם צאצאים אם תשחט את הבחור שטרם נשא אישה ואין לו ילדים? הייתכן שהאל ציווה עליך דבר כזה? הייתכן שהוא, המיטיב לכול, אמר לך לשחוט את הבן שנתן לך בזקנתך? טעית ולא הבנת את דבר האל. שוב אל אשתך והחזר לה את הנער אשר היא כלה בחרדה ובצער בגללו!'

אך אֶבְרָהָם אמר: 'הסתלק! לא תפתה אותי להמרות את פי אלוהי.'

אז נעלם הזקן הזר; אך הַשָּׁטָן לבש דמות נחל שזרם לרוחב הדרך. אֶבְרָהָם וְיִצְחָק ביקשו לחצות את הנחל ברגל, אולם הנחל גאה והיה לנהר אדיר, והמים עלו עד צוואריהם של שני ההולכים. אז קרא אֶבְרָהָם בחרדת מוות: 'הוֹשִׁיעֵנִי

אֱלֹהִים, כִּי בָאוּ מֵיִם עַד־נֶפֶשׁ! — והאל ציווה על הַשָּׁטָן להרפות מהם; הנהר נעלם והדרך אל הר האל נפתחה.

[169] „ומשום כך, ילדים אהובים וידידים יקרים, אנו הולכים בחג הזה אל נחל או נהר. שכן החיים, בפיתוייהם ובניסיונותיהם להסית אותנו למעול באבינו שבשמים, דומים לנהר גועש שעלינו לחצותו; משום כך אנו מזכירים את רחמי אלוהינו, שהוא לנו אב אוהב וסולח גם כאשר חטאנו; ומשום כך אנו זוכרים את הבטחותיו הנשגבות שהבטיח ונשבע לאבותינו, כדי שנתמיד בנאמנות באהבתנו אליו!”

אין צורך לומר שיהודי אוֹפֶרְנֶהִים יצאו לקיים את הַתְּשָׁלִיךְ בכוונה שונה לחלוטין מזו שהייתה להם עד אז.

הוצאתו להורג של דִּיטְרִיךְ הָאָרֹךְ פֶּון קְסֶטְנֶהוּלֶץ נקבעה ליום השני של ראש השָׁנָה. כנראה לא רק חמלה על האומלל הניעה את רַבִּי יוֹסֶלְמָן לבקש חנינה למענו. עמדה לנגד עיניו גם המחשבה שבהוצאה הפומבית להורג עלולה להיות טמונה סכנה ליהודים. את ההמון הגדול שמחזה זוועה כזה נהג למשוך אפשר היה להסית בקלות בידי שונאי יהודים. די היה שיאמר אדם: „הנוצרי מוכרח למות, והיהודים ששכרו אותו לחלל את לחם הקודש יוצאים לחופשי!” — והנה ניתנת הסיסמה להתנפל על היהודים, לשדוד אותם, להתעלל בהם ולהורגם, אף שחפותם הוכחה בבירור כאור השמש.

[170] דִּיטְרִיךְ הָאָרֹךְ שכב על מצעו והרהר בחייו שהוחמצו ואבדו. יותר מכול הכאיבה לו המחשבה על אשתו שלא חטאה ועל ילדיו החפים מפשע. איזה גורל צפוי לשאריו של פושע שנשבר על הגלגל! בזויים ומנוודים מן החברה, כל

פרנסה מכובדת תהיה חסומה בפניהם; יהיה עליהם למות ברעב ובקור או לבחור בחיי פשע, ולבסוף למות כפי שמת אביהם.

דִּיטְרִיךְ היה שקוע בהרהורים עמוקים כשרעש הבהילו. רַבִּי יוֹסֶלְמָן והסוהר עמדו לפניו.

„דִּיטְרִיךְ”, אמר היהודי, „שכנעתי את הסוהר; אתם חופשיים ויכולים להימלט! האומן אוֹלְרִיךְ, הסירו את שלשלאותיו.”

כאשר חש דִּיטְרִיךְ שנפטר מן השלשלאות, זינק ממקומו ומתח את איבריו שהיו כבולים עד כה.

הסוהר תחב לידו ארנק מלא ואמר:

„הנה לכם צידה לדרך, דִּיטְרִיךְ; אני נותן לכם אותה בשליחותו של האדון היהודי, שאינו נוגע בעצמו בכסף מפני שהיום יום חג לו.”

„דִּיטְרִיךְ”, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „עליכם לחצות את הגבול! לכו לְשׁווייץ והיו עמלים וחרוצים. ראשית לכול, אל תשתו ואל תהמרו עוד. אדאג לאשתכם ולילדיכם עד שתמצאו מקום מגורים בטוח וקבוע ותוכלו לפרנס את עצמכם ואותם.”

[171] עד כה לא הצליח דִּיטְרִיךְ הָאָרוֹךְ להוציא מפיו מילה או הגה; הוא חשב שהוא לכוד בחלום. הוא הושיט את ידיו, הרים את רגליו והאזין שמא השלשלאות עוד מצלצלות; אחר כך שקל את הארנק בידו והצמידו למצחו. לבסוף השתכנע שהוא ער, שכל אשר הוא חווה אמיתי, שלא יכו אותו למוות באלות, שלא ישברו אותו על הגלגל, ושמותר לו להימלט — לצאת מן הבור

המחניק של הכלא אל אווירו החופשי של האל. אז נפל ארצה, לפת את ברכיו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן והחל לבכות בקול.

„אדוני היהודי“, קרא ביבבה, „משחררי, מצילי — כיצד אוכל להודות לכם!“

„קומו“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן ברוך, „ומהרו. אין לכם זמן לאבד!“

„הו, יוֹסֶלִין, אינכם אדם; מלאך האל אתם! מי ייתן והאל המיטיב לכול יעניק לי הזדמנות להוכיח לכם שלא הענקתם את חסדכם הגדול לכפוי טובה!“

„הסתלקו מכאן כבר“, אמר האומן אוֹלְרִיךְ ודחק אותו אל מחוץ לדלת.

[172] פֶּפֶרְקוֹרֶן שֶׁב לִקְלָן, וַאֲדוֹנָיו וּמִפְרָנְסֵיו הַדּוֹמִינִיקָנִים לֹא קִיבְלוּהוּ בִּידִידוֹת יִתְרָה. הַמְזִימָה נֶגֶד רַבִּי יוֹסֵף לֶמֶן נִכְשְׁלָה, וַאֲיִגְרוֹת אֲנָשֵׁי הָאוֹפֵל עֲרֵעְרוּ אֶת מַעֲמַד הַדּוֹמִינִיקָנִים בְּכָל אֵירוֹפָּה. זַעֲמָם הוֹפְנָה בְּרָאשׁ וּבְרָאשׁוֹנָה נֶגֶד רוֹיֶקְלִין, אֶךְ הַנְּסִיךְ הַבּוֹחֵר מִמֵּינֶה הָיָה לוֹ לִמְגַן רַב־עוֹצָמָה. אִזּוֹ רָקָם פֶּפֶרְקוֹרֶן תּוֹכְנִית שְׁטֵנִית. נוֹדַע לוֹ שֶׁהַנְּסִיךְ הַבּוֹחֵר אוֹרִיאֵל נוֹטָה לַהֲתַפְרָצוּיּוֹת זַעֲם פִּתְאוּמִיּוֹת, וְשִׁרּוּפָאוֹ אִסָּר עָלָיו בְּתַכְלִית הָאִיסוּר כָּל הַתְּרַגְּשׁוֹת, שָׁכָן הָיָה עֲלֻלָּה לַהֲבִיא אֶת חַיָּיו שֶׁל הָאֲדוֹן הָרֶם לִקְץ פִּתְאוּמִי. פֶּפֶרְקוֹרֶן הַחֲלִיט לִנְצֹל זֹאת כְּדֵי לִסְלֵק אֶת נְסִיךְ הַכְּנֵסִיָּה הַשְּׁנוּא. אִם יִתְּפֶנָּה כֶּסֶף הַנְּסִיכּוֹת הַבּוֹחֵרֶת שֶׁל מֵינֶה, אִפְשָׁר יִהְיֶה לַהּוֹשִׁיב עָלָיו בְּקִלּוֹת נְסִיךְ הַמַּסּוּר לַדּוֹמִינִיקָנִים; אִזּוֹ אִפְשָׁר יִהְיֶה לַהּעֲמִיד לַדִּין אֶת רוֹיֶקְלִין וְאֶת יִדִּידוֹ וְלִדְוֹן אוֹתָם לְמוֹת בָּאֵשׁ; אִזּוֹ אִפְשָׁר יִהְיֶה לְדַכָּא כָּל תְּנוּעָה חוֹפְשִׁית שֶׁל הָרוּחַ בְּנֶמְצָה; אִזּוֹ אִפְשָׁר יִהְיֶה לְחַדֵּשׁ אֶת רִדִּיפַת הַיְּהוּדִים וּלְגַרֵּשׁ אֶת הַשְּׁנוּאִים מִנֶּמְצָה. אֶת הַשִּׁנּוּי שֶׁחָל בַּעֲמַדְתּוֹ שֶׁל הַקִּיסָר מְקַסֵּימִילְיאַן לְטוֹבַת הַיְּהוּדִים לֹא הִחֲשִׁיבוּ בְּיוֹתֵר. הֵם הִכִּירוּ אֶת הַפְּכַכּוֹת וְהַתְּכוּנָה לְשָׁנוֹת שׁוֹב אֶת דַּעְתּוֹ בְּאַמְצָעוֹת אַחוּתוֹ, הַדּוּכְסִית קוֹנִיגְוֵיגְדָה מִבּוֹאֶרְיָה.

[173] מִצוּיד הַיֵּטֵב בַּכֶּסֶף וּבִמְכַתְבֵי הַמַּלְצָה נִסַּע פֶּפֶרְקוֹרֶן לְמֵינֶה. אֶךְ אִף שֶׁכֶּבֶר הָיָה חוֹדֵשׁ יְנוּאָר, עֲדִיין שֶׁהָתָה חָצַר הַנְּסִיךְ הַבּוֹחֵר בַּמַּעֲוֵן הַקָּיִץ שֶׁבְּאַשְׁפֶּנְבוֹרְג, שְׁאוּוֹרֵדוֹ הַיֵּטֵב יוֹתֵר עִם הַנְּסִיךְ הַחוּלָה. גַּם הָאֲדוֹנִים הָרַמִּים שְׁאֵלֵיהֶם הוֹפְנָה פֶּפֶרְקוֹרֶן, הַיּוֹעֲצִים הַנְּסִיכּוֹתִיִּים הַבּוֹחֵרִים אֲדוּלֶף פֶּון שְׁטוֹקְהִים וְכָרִיסְטוֹף פֶּון גֶּבְלִינְץ, שֶׁהוּא בְּאַשְׁפֶּנְבוֹרְג. לָכֵן נִסַּע פֶּפֶרְקוֹרֶן מִיד לְשֵׁם. שְׁנֵי הַיּוֹעֲצִים הִכִּירוּ לוֹ אֶת כָּל מִשְׁרְתֵי הַחָצָר, וְהוּא הִחֵל לְרַגֵּל וּלְחַקּוֹר עַד

שגילה עובדה שהחליט לנצלה. מנהל מרתף היין של הנסיך הבוחר לא היה איש ישר; הוא גנב יין מאדונו והוציאו מן המרתף בלילות. פֶּפֶרְקוֹרן כתב את הלשנה והורה לנער למסרו לנסיך הבוחר בעת טיול, כאילו היה כתב בקשה. ההלשנה השיגה את התוצאה הרצויה. בלילה שלאחר מכן ארב הנסיך הבוחר למשרת הלא־ישר ותפסו בשעת מעשה. בסערת זעם אחז בסכין גדולה שהייתה מונחת במרתף והכה בה בראשו של מנהל המרתף מכה אומללה כל כך, עד שהלה נפל ארצה מת. האַרְכִּיֶּשׁוֹף, שנתקף חרטה מרה, ברח מזירת המעשה הפזיז ומיהר למיינץ. בינתיים החלה הפשרת השלגים. נהר רֵיין, שהיה קפוא עד אז, נבקע זה עתה, וגוש קרח דחק גוש אחר; ערפל כבד כיסה את האזור, ולא נמצא שייט שהעז לחצות את הנהר המסוכן. אז חצה הנסיך הבוחר את הנהר לבדו בסירה קטנה והלך אל ארמון מגוריו מְרִטִינְסְבוּרְג ששל הגדה השמאלית של הֶרֵיין. שם חש ברע כל כך עד שנאלץ לשכב מיד במיטתו. הוא מת ב־9 בפברואר 1514, והוא טרם בן ארבעים וחמש. היהודים העניים, הנדכאים והנרדפים איבדו ידיד ומגן. בכל מקום שאליו הגיעה הידיעה היו אבל וקִינָה. כאשר שמע רֶבִּי יוֹסֶלֶמן את הבשורה המעציבה, מיהר לִפְרָנְקְפוּרְט כדי להיות קרוב יותר לזירת המאורעות המתפתחים.

קל לשער שמועמדים רבים ביקשו לזכות בנסיכות הבוחרת הראשונה והנאה ביותר בְּרֵמְגֵה.

[174] מדי יום הגיעו למיינץ שליחיהם של נסיכים גרמנים, וביקשו ממועצת הקתדרלה להביא בחשבון בבחירות הקרבות בן, אח או בן דוד של הנסיך ששלחם. הנסיך הבוחר מִפֶּפֶרְאָלֶן עשה כל שבכוחו להביא לבחירת אחד מנסיכי ביתו; הרי שני בישופים נמנו עם משפחתו — הבישוף של נֶשְׁפִּיר והבישוף של פֶּרֵינְזִינג. הקיסר מְקְסִימִילְיאַן המליך על קרובו, הדוכס הצעיר

אָנָסֶט מִבְּאֲרֵיהָ, ואִים בַּחֲרוֹן אַפּוֹ הַעֲלִיִן אִם לֹא יִכְבְּדוּ אֶת הַמַּלְצָתוֹ. גַּם הַדּוֹכֵס מוֹיִשֶׁתְּמָכָּרָג וְהַמְּקַנְרָאף מִבְּאֲדָן פִּעְלוֹ לִמְעַן נִסְיָכִים מִקְרֹבִיָּהִם. אַךְ הַהִכְרָעָה הִיָּתָה תְּלוּיָה בַּעֲנִיִן אַחֵר לַגִּמְרִי מִן הַשִּׁדּוּלִים שֶׁל הַקִּסֵּר וְהַנְסִיכִים. מִיד לְאַחֵר מוֹת אוֹרִיָּאֵל מִיָּהֲרוֹ הַדּוֹמִינִיקָנִים טוֹנְגֶּרן וְהוֹכְשֶׁטְרָאָטֶן מְקַלֵּן לְמִינְץ, וְהַצְלִיחוּ לְהַבִּיאַ לַכֶּךְ שְׁמוּעָצַת הַקְּתֵדְרָלָה שֶׁל מִינְץ הַחֲלִיטָה לְחַיֵּיב אֶת הַנְסִיךְ הַבּוֹחֵר שִׁיבְחָר לֹא רַק לַגֵּרֶשׁ אֶת הַיְּהוּדִים מִן הַנְסִיכּוֹת הַבּוֹחֲרֵת שֶׁל מִינְץ עִם עֲלִיָּתוֹ לְשִׁלְטוֹן, אֲלֹא גַם לַפְּעוֹל לַגִּירוּשׁ מִכָּל הָאַרְצוֹת הַשְּׁכֵנוֹת. כָּל מוֹעֲמֵד הִיָּה כְּנִרָאָה מוֹכֵן לְקַבֵּל הַתְּחִיבּוֹת כֹּזָאֵת, אַךְ נֹסֵף לָהּ עֲנִיִן אַחֵר. אוֹרִיָּאֵל פֹּון גְּמִינְגֶן מִשָּׁל רַק שֵׁשׁ שָׁנִים; קוֹדֵמוֹ, יַעֲקֹב פֹּון לִיבְנֶשְׁטֵיין, מִשָּׁל אַרְבַּע שָׁנִים בְּלִבָּד. בְּכָל פַּעַם הִיָּה צוֹרֵךְ לְשִׁלֵּם לְרוֹמָא יוֹתֵר מִעֲשָׂרִים אֶלְף גוֹלְדֶן כְּדָמִי הַפְּלִיִם. נִרָאָה בְּלָתִי אִפְשָׁרִי לַגְּבוֹת שׁוֹב מִן הַנְסִיכּוֹת הַבּוֹחֲרֵת סָכּוּם עֲצוּם כָּל כֶּךְ בְּמוֹשְׁגֵי הַתְּקוּפָה. לָכֵן הוֹצֵב תְּנָאִי שֶׁהָאֲרֶכֶיבִישׁוֹף הַחֲדָשׁ יִשְׁלַם אֶת דָּמֵי הַפְּלִיִם מִכֶּסֶּפוֹ. גַּם לְתִנָּאִי הַזֶּה הִיָּה כָּל מוֹעֲמֵד מִסְכִּים בְּרָצוֹן אִילוֹ יִכּוֹל הִיָּה לְצַפּוֹת לְהַחֲזוֹר מִהִיר מִהַכְּנָסוֹת הַנְסִיכּוֹת; אַךְ הַהַכְּנָסוֹת הַעֲשִׂירוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁל הַנְסִיכִים בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה בָּאוּ מִן הַמְּסִים הַמוֹפְרָזִים שֶׁהַיְּהוּדִים אוֹלְצוּ לְשִׁלֵּם. לְשִׁלֵּם עֲשָׂרִים אֶלְף גוֹלְדֶן וְכֵה בַּעַת לְקִטּוֹעַ בְּאַמְצָעוֹת גִּירוּשׁ הַיְּהוּדִים אֶת הָאַפְשָׁרוֹת לְהַשִּׁיב בְּמַהֲרָה אֶת הַהוֹצָאָה — הַדְּבָר חָרָג מִיכּוֹלֵתָם שֶׁל כָּל הַנְסִיכִים שֶׁנִּזְכְּרוּ.

[175] תְּשׁוּמַת לְבָה שֶׁל מוֹעֲצַת הַקְּתֵדְרָלָה הוֹפְנָתָה אֶל הַמְּקַנְרָאף הַצַּעִיר אֶלְבֶּרְכֶט מִבְּרִנְדֶּנְבוּרְג. נִסְיָכֵי הַשּׁוֹשְׁלֵת לְבֵית הוֹהֲנְצוֹלֶרן שֶׁשִּׁלְטָה בְּבְרִנְדֶּנְבוּרְג הִיוּ בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה אֲדוּקִים מְאֹד בְּכַנְסִיָּה. אֶחָד מֵהֶם, קֶנּוֹן הַקְּתֵדְרָלָה בְּבִמְכָּרָג וְרָאשׁ הַקְּתֵדְרָלָה בּוֹיֶרְצְבוּרְג, חִי בַחֲצֵר הָאַפִּיפִיּוֹר כַּחֲדָרָנוֹ שֶׁל הָאַפִּיפִיּוֹר לְאוֹ הַעֲשִׂירִי; אַחֲזִי הַבְּכוֹר שֶׁל אֶלְבֶּרְכֶט, הַנְסִיךְ הַבּוֹחֵר יוֹאָכִים הָרָאשׁוֹן מִבְּרִנְדֶּנְבוּרְג,

ציווה שנים מעטות קודם לכן — כפי שכבר סיפרנו — לשרוף בשוק החדש הגדול בִּקְרָלִין שלושים ושמונה יהודים שהואשמו בחילול לחם הקודש, וגירש את יתר היהודים ממדינותיו. עובדה זו לבדה הייתה ההמלצה הטובה ביותר על אחיו אֶלְבֶּרְכְט בעיני מועצת הקתדרלה של מיינץ, שהייתה נתונה לשליטת הדומיניקנים מקלן; וכאשר הציע הנסיך הבוחר יוֹאֶכִים להקדים ולשלם את דְּמֵי הַפְּלִיּוֹם למען אחיו, שוב לא היה ספק כיצד ייפלו הבחירות.

[176] ב־9 במרץ 1514 נבחר המַרְקְגְּרַאף אֶלְבֶּרְכְט מִבֶּרְגְּדֹנְבוּרְג פה אחד לֶאֱרֶכְיֶישוֹף ולנסיך הבוחר של מיינץ. מכשולים רבים עמדו בפני בחירתו. ראשית, התנגדות הקיסר, שראה בעין רעה מאוד ששני אחים יקבלו מושב וקול במועצת הנסיכים הבוחרים; שנית, אֶלְבֶּרְכְט היה אז בן עשרים וארבע, בעוד שרק בגיל שלושים היה זכאי למשרת כמורה רמה כל כך; שלישית, לפי הדין הקנוני אסור היה לכומר לנהל שתי דִּיּוֹקְסִיּוֹת. אך אֶלְבֶּרְכְט כבר היה לא רק מנהל הבישופות של הֶלְבְּרֶשְטַדְט אלא גם אֶרֶכְיֶישוֹף מִגֶּדְבוּרְג; עם בחירתו לֶאֱרֶכְיֶישוֹף מיינץ היו בידיו אפוא דִּיּוֹקְסִיָּה אחת ושתי אֶרֶכְיֶישוֹפִים — מאורע שטרם נשמע כמוהו. למרות זאת נעשה אֶלְבֶּרְכְט מִבֶּרְגְּדֹנְבוּרְג לנסיך הבוחר של מיינץ — גילוי נראה לעין של ההשגחה האלוהית. שני התנאים הסודיים שקיבל עליו, תשלום דְּמֵי הַפְּלִיּוֹם מכספו וגירוש היהודים ממדינות הנסיכות הבוחרת ומן הארצות השכנות, עמדו להביא לתוצאות ששונאי היהודים לא שיערו ושעתידות היו להשפיע בעוצמה על תולדות העולם. כבר בשנה הראשונה לשלטונו שלח הנסיך הבוחר החדש איגרות לערים ולנסיכים השכנים וביקשם להגיע עמו להסכמה בדבר גירוש כל היהודים. בה בעת דאגו הדומיניקנים לתחליף למסים שיאבדו בגירוש היהודים: דמי האִינְדוּלְגֶנְצִיּוֹת נועדו לשמש תחליף זה. הנזיר הדומיניקני יוֹהַן טֶצֶל נשלח

בידי הנסיך הבוחר אַלברכט לנדוד ממקום למקום, להטיף על האינדולגנציות ולגבות את הכספים תמורתן; מחצית הכספים נועדה להישלח לרומא ומחציתם לקופת הנסיכות הבוחרת. זו הייתה העילה לכך שד"ר מַרְטִין לוֹתֶר תלה ב־31 באוקטובר 1517 על דלת כנסיית הטירה בוֹיטְנֶבֶרג את התזות שנעשו מפורסמות כל כך, מעשה שחולל את הפילוג הגדול בכנסייה והוליד את הרפורמציה.

[177] בינתיים לבש המהלך נגד היהודים צורה מאיימת. ב־6 בינואר 1516 התאספו בֶּרְנֶקְפּוֹרט על המיין שליחי הנסיך הבוחר מֶפּפֶּאלְץ, הֶלְדֶּנְבֶּרְגִּי האלמנה מֶהֶסֶן־דֶּרֶמְשְטֶאדט, הֶלְדֶּנְבֶּרְגִּי מֶהֶסֶן־הֵנְאוּ, הֶלְדֶּנְבֶּרְגִּי מֶהֶסֶן־הֵנְאוּ־בֶּנְהֵאָטוֹן, הרוזן מאֵינְבֶּרְג, הרוזן מִנְסֶאוֹ־וִיסְבֶּאָדן, הרוזן מוֹלְמֶס, רוזן המבצר של פֶּרִידְבֶּרְג — כיום פֶּרִידְבֶּרְג — ואֶמְטֶהִים, רוזן המבצר של גֶּלְנְהֵאָטוֹן, נציגי הערים הקיסריות החופשיות ווֹרְמֶס ופֶּרְנֶקְפּוֹרט על המיין — האחרונה יוצגה בידי ד"ר אָדֶם קוֹנְרַד שְׁיידֶט, קְלָאוס פון רוֹקִינגֶן והֵיילֶר שְׁטֵינְהַיִינְר — וכן הרוזן מִיכָאֵל פון וֶרְטֶהִים בכבודו ובעצמו ונציגי מועצת הקתדרלה של מֵינְץ. רק הֶסֶן־הֵנְאוּ ופולֶדה הצביעו בעד השארת היהודים: הראשונה בלי לנמק, והשנייה מפני שהיהודים מארצות הֵנְנְאוּ ומארצות שכנות אחרות יבואו ממילא אל ארץ פולֶדה כדי לעשות בה את עסקיהם; נמצא שלאב המנזר יהיו כבעבר יהודים בארצו, אך בלא שיוכל לגבות מהם מסים.

מאחר שרוב הנציגים הכריעו אפוא בעד גירוש היהודים, הציעה נסיכות מֵינְץ לקבל מיד החלטות סופיות. אך רבים מן הנוכחים ביקשו תחילה לדווח לנסיכיהם על הלך הרוח הכללי, ולכן הוחלט להתכנס מחדש בֶּרְנֶקְפּוֹרט על המיין ביום ראשון שלאחר אֵינְבּוֹקִיט — 8 במרץ — ואז להתחייב זה כלפי זה לגרש את היהודים.

פרק לה

XXXV.

מפי אחד מחברי מועצת העיר הקיסרית החופשית פֶּרְנַקְפוּרְט על הַמַּיִן נודע ליהודים על התוכניות שנקמו נגדם. רַבִּי יוֹסֵלְמָן ונציגי יהדות גְּרַמְנִיָּה כולה שנכחו בֶּפֶרְנַקְפוּרְט התייעצו מה לעשות כדי לסכל את מזימות האויבים.

„עליכם ללכת מיד אל הקיסר, רַבִּי יוֹסֵלְמָן!“ אמר רַבִּי מִשֶּׁה כֹּהֵן.

„כן, עליכם למהר ולמצוא את הקיסר“, הסכימו האחרים.

[178] רַבִּי יוֹסֵלְמָן שתק זמן מה; אחר כך אמר בשיקול דעת:

„לא, אחי, איני שותף לדעתכם. גם אם אסע אל הקיסר ואפול לרגליו, והאל יניח לי למצוא חן בעיני הוד מלכותו עד שייעתר לבקשתי והקיסר יכתוב לנסיכים לחדול מרדיפת יְהוּדָה — מה יועיל הדבר? הקיסר עצמו אמר לי שהנסיכים אינם נשמעים לו. ואם ימרו את פיו ויגרשו אותנו בכל זאת מארצותיהם — האם סבורים אתם שהקיסר יפתח למעננו במלחמה נגד הנסיכים? ועוד נגד הנסיך הבוחר ממִינְגֶן, בעל הקול הראשון במועצת הקיסרות הגרמנית! הרי מְקְסִימִילְיאַן זקן ומבקש שנכדו, קָרַל הצעיר מלך סְפֶרְד, ייבחר למלך הרומאים וכך ליורש הקיסר. ומי מטיל את הקול הראשון בבחירות האלה? האין זה הנסיך הבוחר ממִינְגֶן, האֶרְכִּיבְקֶנְצֶלֶר של הקיסרות הגרמנית? ואתם סבורים שהקיסר יסתכסך למען היהודים עם הנסיך הגרמני רב־ההשפעה מכולם?“

„האם נשב אפוא בשקט ונניח לאבדון לבוא עלינו?“ שאל רבי וולף נשפירו בעצב.

„אסע למיינץ“, אמר רבי יוסלמן, „ואנסה להתקבל אצל הנסיך הבוחר הצעיר אלברכט.“

„מאמץ לשווא“, השיב רבי משה פֿהן, „הרי אנו יודעים שהמרקגראף אלברכט נתן עוד לפני בחירתו את דברתו לגרש את היהודים.“

[179] „ובכל זאת אפנה תחילה אליו“, אמר רבי יוסלמן בהחלטיות. „אם לא אשיג דבר אצל הנסיך הבוחר ממיינץ, עדיין פתוחה לפניי הדרך אל הקיסר. אך רבותי, מלמד בְּנָסִים אני; פעמים רבות כל כך הושיע האל המיטיב לכול בדרך פלא. גם בצֶרָה הגדולה הזאת לא ייטוש אותנו, וישלח לי את מלאכו לפלס את דרכי.“

„אם כך, סעו בשם האל למיינץ“, הכריע רבי יעקב צור קולפֿה. „אל תחסכו בכסף; בקשו מגזברנו, רבי אלכסנדר וימפֿפֿן, כל סכום שייראה לכם דרוש.“

רבי יוסלמן נעל את האספה והלך אל רבי אלכסנדר וימפֿפֿן, כדי לקבל ממנו סכום גדול להוצאות המסע ולמתנות אפשריות לפקידי חצרו של הנסיך הבוחר ממיינץ.

כאשר נכנס רבי יוסלמן לבית גזבר הקהילה היהודית, שמע קולות רמים.

„הסתלקו מכאן“, שמע את רבי אלכסנדר קורא. „מה? אתם טוענים שאתם אביר ואציל? ואתם מסתובבים בבלויי סחבות, במעיל קרוע ובנעליים מרופטות

באמצע החורף? כיצד יש לכם עזות לבקש ממני הלוואה? הא, הלוואה שלא תושב לעולם!”

רבי יוסףמן נותר לעמוד בדלת והאזין לדוֹ־שיח הקולני.

[180] „יהודי”, אמר קול צעיר ונעים, „אל תצעקו עליי כך. יכולים אתם להאמין לי: אביר ואציל אני, גם אם פגעי הגורל גרמו לכך שמעילי קרוע ונעלי מרופטות. ייתכן שכבר מחר ארכב על סוס גבוה, לבוש קטיפה ומשי ועטוי שריון כסף, ואתה, יהודי, תראה עצמך בר מזל אם אתיר לך לנשק את שולי גלימתי! ראו, מסע ארוך עברתי; באתי מאִיטְלֵה, ובדרך אזל כספי ומדיי נקרעו. אך עתה תסתיים האומללות במהרה. ידידים נכבדים יש לי במיינץ. האדון אִיטְלוֹלֶף פֶּון נְשֵׁיין, קנצלרו האציל של הנסיך הבוחר, הוא מיטיבי הרים, וגם הנסיך הבוחר נוטה לי חסד. אבל איני יכול להופיע לפני האדונים הרמים בלבוש הזה. אבקשכם להלוות לי מאה גולדן; בשבוע הבא אתן לכם תמורתם מאתיים.”

„וכי שוטה אני?” צרח רבי אֶלְכְּסַנְדֶּר. „האם אתם חושבים שאני מאמין למילה מכל דבריכם?”

„יהודי”, קרא האחר בזעם יוקד, „אלמלא כתב הזכויות שלכם הייתי מכה אתכם למוות בו במקום!”

„ואני”, צרח אֶלְכְּסַנְדֶּר לעומתו, „אצווה להשליך אתכם החוצה אם לא תלכו מיד!”

[181] רבי יוסףמן האזין במתח רב. אדם טען שהוא חביבו של קנצלר נסיכות מיינץ, ואף של הנסיך הבוחר עצמו — האם לא היה בכך אות מן האל? אולי

היה זה שליח ששלח האל, שיוכל לפתוח לפניו את הדלת להשפעה בחצר מיינץ. ומדוע לא יהיה סיפורו של הזר אמת? האם לא היו באותה תקופה אבירים נודדים רבים, שהיום היו שרויים באומללות ומחר עלו לגדולה ולכבוד במלחמה או בחצרות הנסיכים? נוסף על כך, דבר מה מושך היה בקולו של הזר, דבר מה אצילי ומכובד בדרך התבטאותו, ודבר מה נועז ואמיץ בזעמו המתלקח. רבי יוסלמן גמר בדעתו לסכן מאה גולדן למען הזר, פתח את הדלת ונכנס.

„רבי יוסלמן!“ קרא בעל הבית.

הלה לא שם לב אליו; הוא ניגש אל הזר, הסיר את כובעו והשתחוה עמוקות. „אדוני האביר“, אמר, „האם תואילו להתיר לי לשים קץ למצוקתכם באמצעות הלוואה?“

הזר פרץ בצחוק רם.

„האם אתם מבקשים ללעוג לי, יהודי?“ שאל.

בינתיים סקר רבי יוסלמן במהירות את האיש שעמד מולו. מראה עיניו חיזק את החלטתו. הבגדים המרופטים כיסו גוף יפה, אצילי ואבירי. מעולם לא ראה רבי יוסלמן פנים נבונות ואצילות כל כך, ששתי עיניים לוחטות שילחו מהן ברקים.

„חלילה לי“, אמר רבי יוסלמן, „ללעוג לאביר אצילי ומכובד כל כך. רבותינו מלמדים: 'אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו'. בגדיכם הפגומים אינם מסתירים ממני את דמותכם האצילית.“

„ברוכים יהיו רבותיכם, וברוך מורי האציל יוֹתָנָס רויִקְלִין, שלא הניח לשרוף את ספריהם.”

„תלמידו של רויִקְלִין אתם?”

„רק במובן הכללי, ככל בני דורנו. ובכן, באמת ביקשתם לתת לי הלוואה?

[182] מיום לידתי נגזר עליי העוני להיות מנת חלקי;

רעה ביבשה ורעה על פני המים ידעתי.

ואתה, יהודי, נותן לקרן שמש ליפול

מבעד לעננים הקודרים של גורלי.”

„משורר אתם, אדוני?”

„אכן. זה עתה שלחתי לנסיך הבוחר ממיינץ קְרִיִּמן גדול, פואמה בלטינית. אולי קיבל אותו בחסד, ואז תסתיים אומללותי.”

„אם כן, אדוני הנכבד, אדאג לצייד אתכם מחדש; אקנה לכם סוס, חליפה חדשה, לבנים, שריון וכלי נשק. אלווה לכם את הכסף בלא ריבית — שומעים אתם, בלא ריבית; ואף אתן לכם אותו במתנה אם לא תוכלו להשיבו לי.”

„מה, באמת תעשו זאת? ומה אתם דורשים בתמורה? שמא אתם רוצים שאהיה ליהודי או שאמכור את נשמתי לשטן? אם כך, לא אקח את כספכם!”

רַבִּי יוֹסֵף קָרְמֶן חייר.

„איני דורש דבר כזה; רק אבקשכם להתיר לי לרכוב בחברתכם למיינץ, ובעזרת ידידיכם שם לסייע לי להתקבל אצל הוד מעלתו הנסיך הבוחר.”

„הדבר הראשון יהיה נעים לי מאוד; בעניין השני אשתדל ברצון...”

„סכלות תהיה לדרוש מכם התחייבות מוחלטת בעניין שאינו תלוי בכם. אסתפק בהבטחתכם שתשתדלו למעני.”

„עשינו עסק; תקעו כף!”

הזר הושיט לרבי יוסףמן את ידו, וזה אחז בה ולחץ אותה.

[183] „רבי אלכסנדר”, אמר אז רבי יוסףמן לבעל הבית, „העמידו לרשות האביר חדר שבו יוכל להתרחץ ולהסיר מעליו את לכלוך המסע הארוך. אחר כך שלחו לקרוא לחיט, לסוחר לבנים ולסנדלר, כדי שהאביר יבחר את כל הדרוש לו. ואז, אדוני האביר, נלך יחד אל חרש הנשק ואל סוחר הסוסים, כדי שתקבלו סוס טוב, שריון אבירים וכלי נשק.”

„יברך אתכם האל על שריחמתם עליי במצוקתי; לא אשכח לכם זאת. ואם כתבתי אי פעם רעה על היהודים, לא אעשה זאת עוד. מה שמכם, אדוני היהודי?”

„שמי יוסףלין, וביתי ברוקה'ם שבאָלֶ'ס. ומה שמכם, אדוני האציל?”

„מכנים אותי אוֹלְרִיד; מוצאי ממשפחת האצולה פֿון הוּטֶן.”

למחרת רכבו רבי יוסלמן ואולריך פון הוטן במורד נהר המיין, לעבר מיינץ.

אולריך פון הוטן! מי אינו מכיר כיום את נושאו של השם שהתפרסם כל כך?

[184] אולריך פון הוטן נולד בשנת 1488 בטירת שטקלברג שבהסן. אביו שלח אותו אל המנזר בפולדה; אולריך הצעיר נועד להיות נזיר. אך רוחו הגאונית התקוממה נגד הייעוד הזה. במפתיע מצא לו מגן בדמותו של אייטלולף פון שטיין האציל, לימים קנצלר נסיכות מיינץ. „טונק הוק אינגניום פֿרֶדֶרס?” — האם מבקש אתה להחריב כישרון גאוני כזה? — שאל הלה את אב המנזר והציל את הנער המוכשר.^א אולריך הלך לאָרפּוּרט ולמד שם אצל אָאָפּנוס הָסוס ובּוּש. באָרפּוּרט נעשה קרוטוס, שכבר נזכר לעיל, לידיד נפשו; לימים חיבר עמו את איגרות אנשי האופל. אחר כך הלכו שניהם לקלן, ושם למדו מהיכרות בלתי אמצעית לבו לדומיניקנים אָרנולד פון טונגן והוקשטראטן ולתעבם. לאחר שהמשיך את לימודיו באוניברסיטאות פֿרֶנְקֶפּוּרט על האֹדֶר, גֵרִיפֶסוֹלד, רוסטוק, וִיטֶנְבֶּרג ווִינֶה, נדד הוטן לאיטליה כדי ללמוד משפטים בפֶּבֶינֶה ובבולוֹנֶה, כרצון אביו. אך הוא לא מצא חפץ בעסקי המשפט, הסתכסך בשל כך עם אביו ושקע בעוני. במצב זה מצא אותו רבי יוסלמן בפֿרֶנְקֶפּוּרט על הפֵּיין וצייד אותו כראוי למעמדו. עתה רכבו השניים יחד למיינץ.

השם „אולריך פון הוטן” לא הותיר רושם על רבי יוסלמן, שכן באותה עת היה הצעיר אלמוני לחלוטין. איגרות אנשי האופל הופיעו בעילום שם, ואיש לא

^א „האם מבקש אתה להחריב כישרון גאוני כזה?”

שיער שהאביר הצעיר אוֹלְרִיךְ היה מחברן העיקרי. לכן ביקש רַבִּי יוֹסֶלְמָן לבחון תחילה אם דברי בן לווייתו אמת.

„אדוני האביר“, אמר, „אתמול סיפרתם שהקדשתם לנסיך הבוחר הצעיר פֶּנְגִּירִיקוּס...“

„פֶּנְגִּירִיקוּס!“ תיקן אותו בן לווייתו,

„פֶּנְגִּירִיקוּס, ושלחתם אותו אליו. האם תואילו לדקלם לפניי בתים אחדים מתוכו?“

„האם אתם מבינים לְטִינִית?“

[185] „רק מעט.“

„אם כך, אצטרך לתרגמו לגרמנית כמיטב יכולתי. אדקלם לפניכם את הבתים העוסקים במולדת הגרמנית:

[186] מולדת, שלום לך! כה פורייה באנשי חיל,

אם לבנים נהדרים, שבמעשיכם תמיד

הוספתם על מעשי קדם, וממידות העבר

מעולם לא רחקתם כליל — בזמננו תהיי

שווה לאבותייך ביושר ובאומץ. כל עוד נהרותייך הגואים

יזרמו ממעיינותיהם, כל עוד יכילו השמים כוכבים,

הים דגים והארץ את גזעי החיות,

לעד תעמדי ולעד יפארוך.

אם לבנים אמיצים! את הצמר מביא הסרי,

את ההובנה — ההודי, ואת השנהב; את לבונתו

מביא הסבאי, את הצרי — היהודי, עפרות זהב — הטחוס;

תטיס האדמדמה שמחה באזמרגדיה; איש לסבוס

משבח את כוסותיו המקציפות, והתרגי את סוסיו;

הכליפי מספק ברזל — וגרמניה אנשי חיל!

מעולם לא חסרו לארץ הגיבורים לוחמים אמיצים.

פצחי בקול שמחה, עם אציל, והרימי

תרועה גדולה. תהלכת ניצחונך תעבור

בדרך הצבא ההומה — הוציאו ראשיכם מן החלונות!

הריעו בקול, גברים, נשים ועלמות חניניות.

אל יעצור הזקן ואל תעצור הבושה איש! כי את האם

הנשגבה נשבח — נשבח אותה.

הביטו, הנה הוא בא, נוצץ בין בני לווייתו,
פאר הארץ ההיא, העלם היקר — עונג
עמו המריע. גם יָנוּס בא ומקדם בברכה
את מלכו ואדונו. מעולם לא היו פני הזקן
מלאים שמחה כהיום.”

„משורר גדול אתם”, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לאחר שהאביר השתתק. „ואתם
אוהבים את מולדתנו היפה.”

„מולדתנו, אתם אומרים? האם גם היהודי רואה בארץ גֶּרְמָנְיָה הזאת את
מולדתו?”

[187] „ודאי, אדוני האביר. וכי מהגרים אנחנו, שבאו רק אתמול מגדות נהר
הִיֶּרְדִּין? אלף שנים ויותר יושבים אבותינו בארץ גֶּרְמָנְיָה הזאת; כאן קברי
אבותינו. צלילי החיבה הראשונים שבהם מביעה האם את אהבתה לילדה הם
מילים גרמניות. בשפה הגרמנית מלמד אותנו האב את חובותינו הראשונות
כלפי האל וכלפי האדם. וגם אם תושבי הארץ הזאת נוהגים בנו בקשיחות,
ולעתים באכזריות, אנו רואים בכך עונש מן האל על חטאינו; אך אנו אוהבים
את בני מולדתנו, שאת שפתם אנו מדברים, ושחרף הכול נותנים לנו את
האמצעים למצוא את מחייתנו ומתירים לנו לקיים בחופשיות ובאין מפריע את
מצוות דתנו הקדושה.”

„מה אתם מבקשים מן הנסיך הבוחר?”

„הנסיך הבוחר מתכנן עם הנסיכים, הרוזנים והערים השכנים לגרש את
היהודים.”

„מדוע אינכם פונים מיד אל הקיסר, מגינכם?”

„ומה אם יצווה הקיסר והנסיכים יסרבו לציית? האם יפתח הקיסר במלחמה למעננו?”

„איש חכם אתם. אכן, לפקודת הקיסר יש תוקף בגרמניה רק כאשר נותנים לה משקל ממשי. גם אני פועל למען עניין קדוש. האם שמעתם על גורל בן דודי הנס פון הוטן?”

„אף לא מילה.”

„הדוכס אוילריך מווייטמברג פיתה את אשת בן דודי והרג את הבעל הנבגד. דוכס, שאמור להיות מגן החוק, מבצע ניאוף ורצח! אך אני לא אניח לרודן להתחמק מעונש. קטן ככל שאני — אביר נודד שרק עתה קיבל מיהודי בגדים וציוד הראויים למעמדו — אנצח את הרודן ואפיל אותו; אעורר את הקיסר, הנסיכים והעם ממנוחתם העצלה; קולי יהדהד כתרועת חצוצרה, ואוציא זאת לפועל, כי נלחם אני למען המידה הטובה והצדק. יישבר או יצלח — רוח האל בי גברה!”

[188] רבי יוסלמן לא השיב; הוא לא חש שעליו לחוות את דעתו על מעשיו של נסיך בקיסרות הגרמנית. האנשים רכבו בדממה זה לצד זה. כך חלפו על פני הקסט והגיעו להטקסהים, באמצע הדרך בין פֶּרְנֶקְפּוּרְט למיינץ. בהטקסהים עצרו כדי לאכול. האביר נכנס לבית המרוח, ורבי יוסלמן פנה אל יהודי שהכיר ושגר בהטקסהים, ושמו אַנְשֶׁל, כדי לקבל אצלו מזון ומשקה. יהודי הכפר שמח מאוד באורחו הנכבד. גם הוא כבר שמע על הגירוש המתוכנן.

„המצב רע, רַבִּי יוֹסֶלְמָן“, אמר. „אתמול הייתי במִּינְיָן; היו לי שם עסקים עם משרתו של הרוזן אֵינְגֶלְהַיִם. שם המשרת הָנֶס, והוא נולד כאן בכפר. בחסכוניותו קנה כאן אחוזה קטנה שתיווכתי לו. גם הָנֶס כבר שמע על כך. יובכן, אַנְשֵׁל“, אמר, ’בקרוב תיאלצו להסתלק, לצאת מן הארץ — כל היהודים. אתמול התארח אצל האדון הנכבד איש מלומד מִקְלֵן ושמו פֶּפֶּרְקוֹרְן; כאשר שירתתי ליד השולחן סיפר שבקרוב יגורשו כל היהודים.“

רַבִּי יוֹסֶלְמָן נבהל כששמע שפֶּפֶּרְקוֹרְן נמצא במִּינְיָן; הוא לא היה מסוגל להמשיך לאכול. בדרך ברכת המזון, שב ועלה על סוסו ואחר כך אסף את בן לווייתו מבית המרוח.

„הבה נמהר, אדוני האביר“, אמר, „כדי שנוכל לחצות בקֶסְטֵל את נהר רִיין לפני רדת הלילה.“

[189] האביר נענה לבקשה. מאחר שהקרקע הייתה קפואה וקשה, יכלו לרכוב במהירות בדרך. עוד לפני שקיעת השמש הגיעו לקֶסְטֵל, ומשם העביר אותם המעבוראי אל הגדה השמאלית של הִרִיין, למִינְיָן.

באותה עת, כפי שכבר סיפרנו, לא התגוררו יהודים במִּינְיָן. שני הנוסעים התאכסנו בפונדק הטוב בעיר, „הקיסר הרומי“.

למחרת השכים רַבִּי יוֹסֶלְמָן, התפלל תפילת שַׁחֲרִית, ועוד לפני שאכל ארוחת בוקר יצא לבקר בבית העלמין היהודי הנטוש; שם, במקום הקדוש וליד קבריהם של אנשים קדושים, ביקש להתחנן אל האל בכוונה לזהות שיצליח את תוכניותיו.

[190] רטט של קדושה אחזו ברבי יוסלמן כאשר נכנס אל בית העלמין העתיק, שכבר שנים רבות עמד מונח. באותה עת חלפו כמעט מאה שנה מאז גורשו בני ישראל ממקום מושבם העתיק, העיר מיינץ. בבית העלמין הזה מצאו גדולי יהדות גרמניה את מנוחתם האחרונה. כאן נקבר במאה השמינית למניין הרגיל הרב הראשון בגרמניה, רבי מלשה הוזן, ואחריו שורה ארוכה של אנשים גדולים: רבנו קלונימוס מלוקה, בנו רבנו מלשלם, בנו רבנו קלונימוס, ובנו רבנו קלונימוס בן רבנו קלונימוס, ידידו של רבנו אמן ומחבר „ונתנה תקף“; עוד רבנו יעקב בן יקר, רבו של רש"י; רבנו גרשם בן יהודה, המכונה מאור הגולה; רבנו שמעון הגדול; רבנו אליעזר בן נתן; רבנו אליקים; רבנו פרוך בן שמואל; ורבים, רבים אחרים שהיו רבותיו של כל ישראל. רבי יוסלמן חיפש את קברי האנשים הגדולים, אך הם היו חרבים; המצבות נשדדו או נותצו. רק את קברו של רבנו שמעון הגדול מצא שלם. כאן נפל ארצה והתפלל אל האל שבזכות כל האנשים הגדולים והקדושים ובזכות הקדושים הרבים הקבורים כאן ייתן לו למצוא חן בעיני הנסיך הבוחר, כדי שהאבדון הנורא יוסר מעל צאצאי יעקב.

מחוזק ומרומם שב רבי יוסלמן אל העיר. את שותפו למסע מצא זעוף ומדוכדך. האביר אוילריך ביקש לפגוש את הקנצלר אייטלזולף פון שטיין, אך לצערו נודע לו שהלה נסע לארפונט בשליחות הנסיך הבוחר. רבי יוסלמן ניחם את האביר והציע שילך עמו אל ארמון הנסיך הבוחר. מטבע זהב פתח לפניו את הדרך עד חדר ההמתנה של האדון הרם, ומשם היה איש החצר התורן אמור להודיע

לנסיך הבוחר על בואם. אך מה נבהל רבי יוסלמן כשנכנס לחדר ההמתנה ומצא שם את פפֿפֿרקורן ממתין לריאיון.

הלה ניגש אליו ואמר: „אם תשמעו לעצתי, יוסלן, מהרו להסתלק מכאן ככל שתוכלו. הנסיך הבוחר קורא ברגע זה את הַבְּרִנְדְּזִיגְלִי שלי. אחר כך יורשה לי להופיע לפני הוד מעלתו. יכולים אתם לשער שלא יקבל את פניכם בחסד.”

רבי יוסלמן לא השיב.

[191] „מיהו האיש החצוף?” שאל אותו אולריך פון הוטן.

„זה פפֿפֿרקורן הידוע לשמצה.”

„הא, השרץ הזה! לא הייתי רוצה לזהם את חרבי החדשה, שאם לא כן...”

„הס! זכרו שאנחנו בחדר ההמתנה של הנסיך הבוחר!”

„הא,” צרח פפֿפֿרקורן, „אספר לנסיך הבוחר שהפרתם את שלום ארמונו ואימתם עליי בתוכו. יניחו את ראשכם לרגליכם.”

בינתיים ישב הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְּט בחדרו וקרא את הַבְּרִנְדְּזִיגְלִי מאת פפֿפֿרקורן. היה זה כתב פלסתר מחפיר נגד היהודים ונגד רויקלן. כבודו של גדול מלומדי גֶּרְמַנְיָה ומעמדו המדעי הותקפו בו בדרך הנוראה ביותר, והגידופים הגרועים ביותר הוטחו באיש שזכה להערצתם העמוקה של כל ישרי הלב. בכתב הפלסתר הזה תקף פפֿפֿרקורן את היהודים בחריפות רבה עוד יותר. הוא קרא לרדיפות האכזריות ביותר נגדם: אין להורגם, כתב, אלא לגזול את רכושם ואחר כך להעבידם בעבודות הנחותות ביותר — בטאטוא רחובות ובניקוי בתי שימוש; יש לגזול מהם את ילדיהם ולהטבילם לנצרות.

כאשר סיים הנסיך הבוחר לקרוא, קרא לאיש החצר התורן ואמר:

„הבט מה אני עושה עכשיו!“

אז נטל את כתב הפלסטר והשליכו אל אש האח הבוערת.

[192] „לך אל חדר ההמתנה“, אמר אז, „ואמור למשמיין: הסתלק מכאן וצא מיד מן העיר וממדינותי, שאם לא כן יהיה גורל המשמיין כגורל כתב הפלסטר שלו.“

איש החצר עשה כאשר נצטווה.

„פֶּפֶרְקוֹרְן!“ אמר לממתין בחדר, „הנסיך הבוחר מצווה עליכם לצאת מיד ממיינץ וממדינות הנסיכות; שאם לא כן יהיה גורל המשמיין כגורל כתב הפלסטר שלו, שהוד מעלתו מסר זה עתה במו ידיו לאש.“

פֶּפֶרְקוֹרְן קפא על מקומו ולא היה מסוגל להוציא מילה מפיו. האביר אוֹלְרִיךְ צחק ואמר: „עכשיו זה באמת כְּרִנְדֶּלְשְׁפִיגֶל — ראי־אש!“ אך רִבִּי יוֹסֶלְמָן קרא בקול ובחגיגות: „מַעֲוֹדָד עֲנִיִּים ה'; מִלְּפִיל רִשְׁעִים עֲדִי־אֶרֶץ.“

פֶּפֶרְקוֹרְן שילח בשניים מבטים ארסיים ומיהר להסתלק בלא ברכה.

„ועתה, אדוני“, פנה האביר אוֹלְרִיךְ אל איש החצר, „הואילו נא להודיע להוד מעלתו על בואי; שמי אוֹלְרִיךְ פון הוֹטֶן.“

איש החצר קד.

א. וֶנְדֶר, קתדרלת מיינץ (תולדות הנסיכים הבוחרים של מיינץ), חלק ב, עמ' 378.

„הוד מעלתו“, אמר, „ממתין בכיסופים זה זמן רב לרגע שבו יכיר את המשורר הגדול, הלוחם גלוי הלב והמלומד המפורסם, השולט בשפה הלטינית כקיקרו.“
הוא שב אל חדרו של הנסיך הבוחר. רגעים מעטים לאחר מכן נפתחה הדלת, והנסיך הבוחר מיהר החוצה בזרועות פרושות.

[193] „מי אולריך? — אולריך שלי“, קרא, „זה זמן רב אני משתוקק להכיר פנים אל פנים; בוא אל זרועותי, אל לבי.“

הוטן נפל לרגלי הנסיך הבוחר, אך הלה הרימו, חיבקו ונישקו. אחר כך משך אותו פנימה אל חדרו.

שם נדרש אולריך לשבת לצד הנסיך הבוחר ולספר על חייו ועל יצירותיו. השיחה הגיעה גם אל איגרות אנשי האופל. אז נזכר הוטן במיטיבו יוסלן, שעד אותה שעה המתין נשכח בחדר ההמתנה, ואמר:

„האם נכון שהוד מעלתכם מבקש לגרש את היהודים ממדינותיו?“

„מוכרח אני, אולריך“, אמר הנסיך הבוחר, „הבטחתי זאת בחגיגות לפני בחירתי.“

„אדוני רב־החסד, בחדר ההמתנה מחכה המפקד והמנהיג הקיסרי של כלל יהדות האומה הגרמנית, היהודי יוסלן מרוסֶהֶים. האם לא יואיל הוד מעלתכם להתיר לו להופיע כאן ולהביא לפניו את בקשתו?“

„לא, אולריך; איני רוצה לקבל את האיש. הוא יכביד על לבי, ובכל זאת לא אוכל לעשות כרצונו. את אשר הבטחתי מוכרח אני לקיים.“

אז השליך עצמו אוֹלְרִיךְ לרגלי הנסיך הבוחר ולפת את ברכיו.

[194] „הוד מעלתכם”, התחנן, „אל תדחו את הבקשה הראשונה שאני מפנה אליכם. יוֹסֵלִין הזה הוא ידידי ומיטיב. הוא קיבל אותי תחת חסותו כאשר העולם כולו נטש אותי, ובנדיבותו האצילית אֶפְשֶׁר לי להופיע לפניכם; את הבגדים שאני לובש, את החרב שלצדי — את הכול נתן לי. אבקשכם, אדוני רב־החסד, לפחות שמעו אותי.”

„קום, אוֹלְרִיךְ, ואל תהיה סכל. גם אם אקבל את היהודי הזה, מה ישתנה במצב הדברים? האם עליי להפר את הבטחתי הנסיכותית והחגיגית?”

„ואני הבטחתי לעשות כל שבכוחי כדי שהוד מעלתכם יתיר ליהודי להופיע לפניו ולהביא את עניינו לפניו. אם לאחר מכן לא ירצה אדוני רב־החסד לעשות כרצונו, עדיין נתונה ההחלטה בידיו. לא אקום עד שתתירו ליהודי להיכנס.”

„אביר סוער אתם, אוֹלְרִיךְ. אם כן, יבוא היהודי, ואתה רשאי להיות נוכח; אך הישמר מלנסות לשכנע אותי להפר את דברתי הנסיכותית.”

פרק לח

XXXVIII.

„התקרב, יוֹסֵלִין”, אמר הנסיך הבוחר לאחר שאיש החצר הכניס את האיש שנקרא, „ידידי אוֹלְרִידִי סיפר לי עליך דברים טובים רבים. הקיסר מינה אותך למפקד יהדות גְּרָמְנִיה? הידעת שבעבר הייתה זו זכות מיוחדת של הנסיכים הבוחרים מִמִּינְךָ? יכול הייתי לערער על מעמדך!”

[195] „מי ייתן והוד מעלתכם יהיה במקומי למגן ולסגור של היהודים. אז יהיו אחיי נתונים להגנה חזקה ויעילה יותר, והוד מעלתכם לא יבקש לגרש את אחיי העניים והאומללים ממדינותיו. אדוני רב־החסד! הוד מלכותו הקיסר בחר בי לייצג את עניינם של אחיי בחצרות הנסיכים. לצערי שמעתי שהוד מעלתכם מבקש לגרש את היהודים בתיאום עם שכניו. כפי שנאמר לי, כל התסיסה יוצאת מנסיכות מִינְךָ. אם תחזור בה נסיכות מִינְךָ מן התוכנית הרת האסון, גם האחרים לא ירצו להוציאה לפועל. אדוני רב־החסד, מבקש אני מכם: חדלו לרדוף את עמי האומלל. מה עשו לכם אחיי מעוררי הרחמים, שאתם מבקשים לגזול מהם את מולדתם ולגרשם אל הסבל והעוני, כדי שיאבדו כקבצנים חסרי מולדת?”

דבריו של רַבִּי יוֹסֵלְמָן היו מרטישים ונוגעים ללב כל כך! דמעות זלגו מעיניו; גם הנסיך הבוחר הצעיר התרגש.

„האם לא אמרתי לך, אוֹלְרִידִי”, אמר, „שאתה גורם לי התרגשות חסרת תועלת? ממילא איני יכול לשנות זאת. ואתה, יוֹסֵלִין, אמור לאחיך להיטבל לנצרות, וכך ייפטר מכל מצוקה ורדיפה.”

„אדוני רב־החסד, נסיך נעלה אתם וכן לבית בְּרִנְדֶּנְבֹּרְג רב־התהילה; אך גם נסיך הכנסייה אתם. האם בתור אַרְכִּי־בִישׁוֹף יכולים אתם לתמוך בטבילת כפייה כזאת?“

„גם אחי, הנסיך הבוחר יוֹאֲכִים מְבִרְנֶנְבֹּרְג, גירש את היהודים ממדינותיו לאחר שנוכח בכובם ובבוגדנותם.“

[196] „אדוני רב־החסד, אחיי בארצות בְּרִנְדֶּנְבֹּרְג נפלו קורבן להשמצה המחפירה ביותר מידי אנשים כמו פֶּפֶרְקוֹרְן הזה, שאת כתב הפלסתר שלו מסר אדוני רב־החסד לאש.“

„יוֹסֶלִין“, אמר אוֹלְרִיךְ, „עליכם לנקוט דרך אחרת. לא יועיל לכם לרגש את לב הוד מעלתו או להוכיח את חפות היהודים. אדוננו רב־החסד כבול בהבטחה; לבו אינו שותף לה.“

„השבח לאל!“ קרא יוֹסֶלִין. „בשורת מלאכים אני שומע.“

„איני מבין אותך, יוֹסֶלִין“, אמר הנסיך הבוחר.

„אדוני רב־החסד, יש לנו בְּגִמְנִיָּה אדון ושליט המיטיב עמנו — קיסרנו רב־החסד. יכולתי לפנות מיד אל הוד מלכותו ולבקש שהוד מלכותו יגן על עַבְדִּי הָאוֹצֵר של הקיסרות. אך הקיסר עצמו אמר לי שהוא שליט על מלכים, שכן נסיכי גְּרִמְנִיָּה מצייתים לפקודתו רק כאשר הדבר מוצא חן בעיניהם; ואיני משלה את עצמי שהקיסר יחזק למעננו את פקודותיו בכוח הנשק. לכן, אם לבו האצילי של הוד מעלתכם אינו עוין אותנו, די יהיה באיסור מאת הקיסר כדי למנוע את קיום ההבטחה שנתתם.“

[197] „איש חכם אתה, יוסֶלֶין, וענייני אחיך נתונים בידיים הטובות ביותר. סע אל הקיסר; מאחל אני לך הצלחה מלאה. אם יאסור מְקִסְמִילְיָאן עליי ועל שכניי לגרש את היהודים, אציית לאיסור הזה. שים לבך לכך: אם הקיסר יאסור. לא יועיל אם רק ימליץ להימנע מן הדבר, שכן המלצה בלבד לא תשחרר אותי מהבטחתי. איסור מפורש הוא עניין אחר; בתור נסיך הקיסרות מחויב אני לציית להוד מלכותו הקיסר.”

„הו, תודה לכם, אדוני רב־החסד! עוד היום אצא לדרך למצוא את מחנה החצר הקיסרית. אילו רק ידעתי היכן הוא נמצא עתה!”

„זאת אוכל לומר לך. מְקִסְמִילְיָאן מחזיק עתה את חצרו בעירו ובעיר הקיסרות קאופבּוֹרְן.”

הנסיך הבוחר הניף את ידו. רַבִּי יוֹסֶלֶין קד וביקש לצאת בהיסוס.

„עוד דבר מה מעיק על לבך, יוסֶלֶין?” שאל הנסיך הבוחר.

„אדוני רב־החסד, היום ביקרתי בבית העלמין היהודי העתיק של העיר...”

„מה, יש כאן בית עלמין כזה?”

[198] „עד לפני מאה שנה חיה במִינְץ קהילה יהודית גדולה ומפורסמת. במשך מאות שנים הייתה מִינְץ גאוותה ושמחתה של יהדות גֶרְמַנְיָה. כאן חיו מורינו הגדולים ביותר, כאן פעלו גדולי אנשינו, וכאן מסרו אלפי קדושים את חייהם על קידוש שם האל. לפני תשעים ושש שנים גירש אותם הנסיך הבוחר של מִינְץ, הרון אֶדוֹלֶף פֶּון נֶסְאוּ. בית אלוהינו עומד בחורבנו, והמקום הקדוש שבו קבורים מתי עמי הגדולים מוטל שומם. אדוני רב־החסד! כאשר איסור הקיסר

יתיר ללבכם האצילי להיות לידידם ולמגינם של אחיי מעוררי הרחמים, הרשו לאחדים מהם להתיישב במיינץ. מיינץ הזהובה, העיר הראשונה בגרמניה ומושב של נסיך נעלה כל כך — פתחו אותה מחדש לפני אחיי, כדי שבית הכנסת יישמר ובית העלמין יזכה להגנה, וכדי שיהודים זרים הנאלצים לשהות כאן לצורכי מסחר ימצאו מקום לינה, מזון ומשקה.”

„אשקול זאת, יוסֶלִין. אך תחילה מוכרח איסור הקיסר לשחרר אותי מהבטחתי.”

„יברך אתכם האל, אדוני הרם! ועתה מבקש אני לומר עוד דבר לטובתו של אדוני הרם.”

„דבר!”

„רופאו האישי של הנסיך הבוחר המנוח, לִיפֶמן בֵּייפּוס, הוא מן הרופאים המוכשרים ביותר. יעניק האל להוד מעלתכם בריאות איתנה, אבל...”

„אם אזדקק לרופא, אזכור את האיש שהמלצת עליו. היה שלום, יוסֶלִין!”

רַבִּי יוֹסֶלֶמן קד עמוקות וביקש לצאת. אז זינק אליו האביר אוֹלְרִיך, אחז בידו ולחץ אותה.

„היו שלום, איש אציל”, אמר בהתרגשות. „האל יגן עליכם! הצליחו בשליחותכם אצל הקיסר!”

[199] עוד באותו יום שב רַבִּי יוֹסֶלֶמן לִפְרָנְקֶפּוּרְט כדי להתכונן למסע אל מחנה החצר הקיסרית. בִּפְרָנְקֶפּוּרְט מילאו בשורותיו את לבות היהודים החרדים בתקווה שמחה. איש לא הטיל ספק שהקיסר ייעתר לבקשתו של רַבִּי יוֹסֶלֶמן

ויאסור על הנסיכים שלאורך הרִיין לגרש את היהודים. רִבִּי יוֹסֵלְמָן עצמו לא היה חדור ביטחון שמח כלל. הוא הכיר את לבו ההפכפך של הקיסר, שבאותה שעה לא העסיק אותו דבר מלבד המאמץ להבטיח לנכדו קָרל את הירושה בקיסרות; וצפה שיהיה קשה לשכנעו להוציא איסור מפורש לנסיכים שאת חסדם ביקש לרכוש. נוסף על כך, מסע באמצע החורף אל חבל האֶלְפִים הַשְׁוֹפִי היה כרוך במאמץ רב ובסכנות רבות בתקופה שבה היו רק דרכים מעטות, וכל הנתיבים היו מסוכנים בשל חיות טרף ושוודים. אך הביטחון באל והאהבה לעמו היו חזקים מכל החששות.

[200] | [201] מי שמבקש כיום לנסוע מפרנקפורט על המיין לקאופבון מתיישב בנוחות בקרון רכבת — אם אפשר, בקרון ישיר, כדי לחסוך אפילו את טרחת החלפת הרכבת — ומגיע למקום בתוך עשר עד שתיים-עשרה שעות אם הוא נוסע ברכבת שליחים מהירה. בימי אבותינו היה הדבר מסורבל יותר: בנסיעה בכרכרת הדואר נדרשו שבוע ויותר כדי לעבור מאה שעות דרך. אך בימי רבי יוסלמן היה המצב שונה. אמנם כבר היה אז שירות דואר — הקיסר מקסימיליאן ייסד אותו — אבל היה זה דואר רכוב בלבד, שבאמצעותו היה אפשר להוביל רק מכתבים וחבילות קטנות. ואף על פי כן הקל שירות הדואר הקדום הזה מאוד על הנסיעה. אפשר היה לרכוב לצד פרשי הדואר — שבלה, ובפי העם שולגר, שממנו נולדה לימים המילה שוואגר, הכינוי המקובל גם כיום לרכב-דואר — וכך לנסוע בביטחון יחסי, שכן פרשי הדואר הקיסריים היו תמיד חמושים היטב. גם רבי יוסלמן החליט להצטרף אל פרשי הדואר שהובילו את המכתבים מפרנקפורט לאוגסבורג. אולם השבת עוררה קושי. פרשי הדואר יצאו מפרנקפורט בימי חמישי ונחו בווייץבורג ביום ראשון. רבי יוסלמן נתן להם תשר נדיב, והם הבטיחו שהפעם יפסיקו את רכיבתם בשבת במקום ביום ראשון. כך יצאו לדרך השכם ביום חמישי, דרך הנאו אל אשפנבורג. ביום שישי רכבו דרך שפסארט עד לור, וביום ראשון עד ווייץבורג. משם המשיכו דרך רוטנבורג על הטאוגר, אטינגן ונרדלינגן עד דונאוורט. ביום שישי הגיעו פרשי הדואר, ורבי יוסלמן עמם, לאוגסבורג. אך מאחר שהפרשים שנשאו את הדואר לקיסר בקאופבון נאלצו להמשיך בדרכם כבר בשבת, החליט רבי יוסלמן להיפרד מהם ולעשות את השבת בקרייטסהאגר הסמוכה. ביום ראשון

יצא משם השכם בבוקר, וביום שלישי הגיע בשלום לקאופבויִרן. אך שם ניסה לשווא להיכנס אל המצודה הקיסרית. הקיסר היה חולה וציווה שלא להכניס אליו איש. גם מטבעות הזהב שחילק ביד רחבה לא הועילו. רַבִּי יוֹסֶלְמָן ביקש להיעזר בתיווכו של ידידו הוותיק קוֹנָץ פון דֶר רוֹזֶן; אך יועצו העליו של מְקֶסִימִילְיאַן כבר לא היה בין החיים. אחר כך ביקש לפנות אל הרוזן צִיפְרִיאַן סְרֶנְטִינְגֶר פון נוֹרְדֶהִיִם, קנצלר החצר של הקיסר, אך גם הוא כבר ישן בחיק האדמה. בשש השנים שבהן לא ביקר רַבִּי יוֹסֶלְמָן במחנה החצר הקיסרית השתנו דברים רבים מאוד בסביבתו של מְקֶסִימִילְיאַן. אנשים חדשים, שלא היו מוכרים כלל למפקד היהודי, הקיפו את הקיסר. מיואש שוטט רַבִּי יוֹסֶלְמָן ברחובות העיר הקיסרית החופשית קאופבויִרן; הוא לא ידע כיצד להגיע אל הקיסר.

„הו, אלוהים“, התפלל בלבו, „פעמים רבות כל כך עזרת לי בשעת מצוקה עליונה. שלח לי גם היום מלאך מסייע, כדי שאצליח להסיר מעל אחיי את האבדון המאיים!“

אז ניגש אליו מפקד לִנְדֶסְקֶנְבֶטִים.

„הנה אתם, אדוני היהודי“, קרא, „סוף סוף אני רואה אתכם שוב לאחר שלוש עשרה שנים ארוכות!“

רַבִּי יוֹסֶלְמָן אחז ביד שהושטה אליו והתבונן בדובר.

„אה“, קרא, „הרי אתם נושא הדגל האמיץ משנת 1503, שסירב להניף את הדגל מעל הִלְנְדֶסְקֶנְבֶטִים תאבי הביזה. אני רואה שעליתם בדרגה, ואין ספק שאתם מפקד אמיץ כשם שהייתם נושא דגל ישר. ובעבורי אתם כמלאך האל.“

מוכרח אני להגיע אל הקיסר, המפקד. השיגו לי רשות להיכנס, ואגמול לכם ביד רחבה.”

„יש עצה לכך. בואו מחר אל המצודה; אהיה אז מפקד המשמר ואוביל אתכם בעצמי עד חדר ההמתנה של הקיסר.”

„תודה לכם, איש אציל! כבר פעם אחת הייתם מגיגו, אז, כאשר אנשיכם ביקשו לבזוז את היהודים ברוסיה.”

[202] „אכן, אדוני, פעמים רבות חשבתי על כך. כל מי שהיו אז עמי — המפקד, הדוֹפְלִינְגִּים, ואפילו החיילים הצעירים — איש מהם אינו בין החיים עוד. כולם נפלו בקרב, נספו במגפות או נתלו בשל מרד. אך בכל הקרבות הרבים שבהם לחמתי לא פגע בי כדור ולא פצע אותי להב חרב; עמדתי בבתי חולים שבהם קצרו הַדְּבָר והקדחת את קצירם, ומעולם לא נדבקתי. ייחסתי את הנסים האלה לברכה שבירכתם אותי בשעתו, כאשר מנעתי בהחלטיות מן הַלְנְדְּסְקִינְגְּטִים לבזוז את יהודי רוסיה. — כבר שנים רבות אני מפקד; קיסרנו הזקן, ישמרהו האל בבריאות, אוהב אותי ואינו מרחיק אותי מקרבתו. הוא מבקש להעניק לי תואר אביר ולמנות אותי למפקד צבא. לכן מותר לי ליטול לעצמי חירות רבה מאחרים. ואף שמקס אסר להכניס אליו איש — אוביל אתכם אליו בכל זאת. אדון טוב הוא ולא יאכל אותנו.”

עתה נדרש רַבִּי יוֹסֶלְמָן לספר למפקד על עצמו ועל משפחתו. עוד זמן רב שוחחו השניים יחד, מפקד הַלְנְדְּסְקִינְגְּטִים ומפקד היהודים.

למחרת הופיע רַבִּי יוֹסֶלְמָן בחצר המצודה בשעה שנקבעה. המפקד כבר המתין לו והובילו בלא הפרעה עד חדר ההמתנה של הקיסר.

„אדוני הנכבד”, אמר שם לאיש החצר התורן, „אמנם ציווה הוד מלכותו שלא להכניס אליו איש, אך אתם יודעים טוב מכול שמותרות חריגות. הנה המפקד הקיסרי יִסְלֵין, יהודי מרוסיה; עליו לדבר עם הוד מלכותו בעניינים חשובים. עשו עמי חסד והודיעו לקיסר על בואו.”

[203] „אם הדבר חשוב לכם, המפקד יִיָּגֶן”, השיב איש החצר, „אעשה זאת, אף שאני חושש שאדוננו יקבל את פניי בגערה. המחלה עושה אותו רגז מאוד.”

הוא נכנס לחדר הקיסר; כעבור דקות מעטות שב והודיע שהאדון המפקד רשאי להיכנס.

מְקִסְיִמְלִיאָן ישב בכורסה עטוף בשמיכות, אף שהאש באח בערה באור עז והפיצה חום רב בחדר.

„ברוך הבא, יִסְלֵין, ברוך הבא בשם האל!” קרא אל הנכנס. „ובכן, סוף סוף באת שוב לראותני? שש שנים חלפו מאז היית אצלי בִּלְצֶבֶן. אמנם שמעתי עליך וקראתי את בקשותיך, ואת כולן אישרתי. בזכותך עדיין רשאים אחיך להתגורר בשלווה בקולֶמֶר ובאֹבֶרְגֶהִים, ובערים האחרות של אֶלְזֶס שוב אין מעזים לחשוב על גירושם.”

„הו, הוד מלכותך, כמה השתוקקתי זה זמן רב להביע פנים אל פנים את תודתי למגיננו רב־החסד!”

[204] „טוב, טוב. כיצד עברו עליך השנים הרבות והארוכות? אני נעשיתי זקן תשוש, שעליו לחשוב על העולם הבא יותר מעל העולם הזה. — פעמים רבות חשבתי עליך, יִסְלֵין, ונוכרתי בהנאה בשיחתנו. איש מלומד וחכם אתה; אמור

לי, האם אתה מאמין שאזכה לאושר הנצח? אך בלי חנופה ובלי העמדת פנים — את מלוא האמת. רשאי אני להניח שאתה מכיר את חיי ואת מעשיי; הרי דאגו לפרסם ברבים אפילו את משוגותי הקלות ביותר.”

„הוד מלכותך, השופט העליון ישקול ביום מן הימים את מעשיהם הטובים והרעים של בני האדם. אני מאמין שאפילו החסד האחד שעשיתם — הנהגת אָלֹהִים הָאֶרֶץ הכללי ושמירתו — ישקול דיו כדי להבטיח להוד מלכותך את אושר הנצח.”

„מודה אני לך, יוֹסֵלִין; דברִיךְ מעניקים לי נחמה רבה. אמנם עדיין איני זקן, אך מאמצי שלטוני הסוער ורב־העמל הרסו את בריאותי. עוד כמה זמן — ואעמוד לפני שופטי הנצח. עתה נותרה לי משאלה אחת בלבד: להבטיח לנכדי קָרֶל את הירושה בקיסרות הגרמנית. משום כך עליי לרכוש את אהדת הנסיכים הגרמנים, ובייחוד את אהדת הנסיך הבוחר מִמְּיֵיִץ. ואתה, יוֹסֵלִין, בא להתלונן על הנסיכים האלה. כבר קיבלתי ידיעות על כינוס נסיכי הָרֵיִין בִּפְרָנְקֶפּוּרְט. אם זו תכלית בואך, יוֹסֵלִין, חסוך את דברִיךְ. איני יכול להסתכסך עם הנסיכים בגלל היהודים, ובוודאי לא ברגע הזה. אני מתכוון לכנס רֵיִיכְסְטָאג בֶּאָנְסְפּוּרְג, ושם אני מקווה שִׁקְרֶל ייבחר למלך הרומאים. גם אתה תבין שעליי לשמור על ידידות הנסיכים.”

[205] דברי הקיסר פגעו בַּרְבִּי יוֹסֵלְמָן קשות. בלבו התפלל אל האל שישים בפיו את המילים הנכונות כדי לשנות את דעת הקיסר.

„הוד מלכותך”, אמר, „כאשר נאלץ יַעֲקֹב אבינו לברוח לבדו ובאין איש עמו מבית אביו מפני אחיו עֵשָׂו, הופיע בחלומו בלילה סולם הניצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומלאכי האל עולים ויורדים בו. מיהם מלאכי האל העולים בסולם, ומיהם אלה המוכרחים לרדת בו? — מלאכי האל הם הקיסרים והמלכים, המכוונים את גורל העמים; ואנחנו, היהודים העניים, הנרדפים והמדוכאים, דומים לַיַּעֲקֹב הנמלט מבית אביו ונרדף בידי אחיו. הקיסרים והמלכים העושים עמנו חסד רשאים לעלות בסולם השמים, אך אלה המרעִים לנו מוכרחים לרדת בו אל אבדון הנצח. הוד מלכותך, לא חסדם או עוונותם של הנסיכים, אלא עצת האל הכול־יכול תניח את כתר קיסרות גְּרִמְנִיָּה על ראש נכדכם — או תמנע אותו ממנו.”

הקיסר לא השיב; הוא ישב שקוע בהרהורים עמוקים.

[206] „הוד מלכותך”, המשיך רַבִּי יוֹסֵלְמָן, „פעמים אין־ספור חשתי בהשגחתו הרחומה של האל, אך מעולם לא במידה כזאת כמו בעניין שבגללו אני נופל עתה לרגלי הוד מלכותך. בַּפְּרָגְפֹּרֶט על הַמַּיִן מצאתי בחור עטוי סחבות שטען שהוא אביר, משורר ומלומד. איש לא האמין לו ואיש לא רצה לעזור לו. ריחמתי עליו, הלבשתיו ונתתי לו ציוד ההולם את מעמדו; קניתי לו שריון, חרב וסוס. האיש הזה היה למליץ היושר שלי לפני הנסיך הבוחר הצעיר מִמְּיִינֶץ, עד

שהלה שמע אותי בחדר והבטיח לחדול מכל רדיפה של אחיי אם יצווה עליו הוד מלכותך לעשות זאת.

„ומי היה אותו אביר נודד?”

„הוא קרא לעצמו אולריך פון הוטן.”

„אה, אולריך פון הוטן הצעיר! שמו מוכר לי; משורר גדול הוא ושלח לי שיר הלל על דמותי. אם כן, אתה אומר שהנסיך הבוחר אלקנרשט לא יראה זאת בעין רעה אם אגן על עבדי האוצר שלי? כנראה הוא כבול בהבטחה, ואולי ישמח אם פקודתי תמנע ממנו לקיימה.”

„חוכמת הוד מלכותך חשפה את האמת.”

מקסימיליאן משך בחבל פעמון, ואיש החצר התורן נכנס.

„קרא אליו את קוטנפלדר!”

איש החצר יצא.

„כן, כן”, אמר הקיסר, „ציפריאן הזקן שלי מת, כמו רבים כל כך מידידי ומיועצי. עוד שנים מעטות ואלך בעקבותיהם!”

„ישמור האל על הוד מלכותך עוד שנים רבות בבריאות ובכוח!”

קנצלר החצר נכנס.

„קוּטְנֶפְלֶדֶר“, אמר הקיסר, „נסח איגרת לנסיך הבוחר ממיינץ ובה אאסור עליו בחומרה לגרש את היהודים מארצותיו. תמצא את כל הפרטים בכתבים שהגיעו אתמול, ובייחוד בעצומת יהודי פֶרְנַקְפוּרְט.“

[207] „יסלח נא הוד מלכותך“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „אם ארשה לעצמי לומר עוד דבר אחד. האם לא יואיל הוד מלכותך לשלוח אזהרה עליונה לכל אחד ואחד מן הנסיכים, הרוננים והמעמדות הקיסריים שהתאספו בפֶרְנַקְפוּרְט?“

„גם זאת! דאג לך, קוּטְנֶפְלֶדֶר! ואתה, יוֹסֶלִין, שוב מחר בשעה הזאת; אציג לפניך אז את האיגרות לעיון.“

כאשר הופיע רַבִּי יוֹסֶלְמָן למחרת בבוקר לפני הקיסר, היו האיגרות מונחות ומוכנות לחתימתו. הוא מסר אותן ליהודי ואמר:

„קרא לפני שאחתום. אם תמצא דבר הטעון תיקון, נשנה אותו.“

רַבִּי יוֹסֶלְמָן קרא:

[208] „אחיינו האהוב והנכבד, הנסיך הבוחר. כלל היהודים היושבים לאורך הַרְיִין ובסביבתו הודיעונו כי אף שכל שלטון אשר תחתיו הם יושבים — ובייחוד אתה, לגבי היושבים בתחום כנסייתך ושלטונך — העניק להם זכות לשבת בארצותיכם, באחוזותיכם ובתחומיכם למספר שנים קבוע והבטיח להם זאת בכתבים מספיקים, בכל זאת עוסק אתה, עם אחרים שבתחומיהם יושב חלק מן היהודים האמורים, בפעילות נחושה ויומיומית לגרשם מתחומיכם ולא לקבל עוד איש מהם. לשם כך כבר קיימתם בזמן האחרון בפֶרְנַקְפוּרְט משא ומתן וכינוס חשוב עם אחרים, ועתה, כדי להכריע ולהוציא לפועל את מעשיכם המתוכננים, קבעתם וזימנתם שוב כינוס בפֶרְנַקְפוּרְט ליום ראשון

שלאחר אינבוקביט — 8 במרץ — בתקופת התענית הקרובה. על כך התלוננו היהודים לפנינו בכובד ראש וביקשו בענווה את עזרתנו הרחומה. ומאחר שאין להתיר שתוכנית וגירוש אלה של היהודים האמורים ייצאו לפועל בלי ידיעתנו המיוחדת ורשותנו — שהרי הם שייכים במישרין לאוצרנו ולאוצר הקיסרות ומשמשים אותו — אנו מורים לאהובנו בכל החומרה ובשקידה מיוחדת לבטל את הכינוס המתוכנן ולא לעסוק עוד בעניין; אלא להניח ליהודים בתחום כנסייתך ושלטונך להתגורר בו כבעבר, בהתאם לזכויות שבידיהם, ולא לגרשם בלי רצוננו והסכמתנו. בכך תמלא נאמנה את אזהרתנו החמורה. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות קאופבּוֹיֶן, ביום העשרים ושמונה בינואר, בשנת אלף חמש מאות ושש-עשרה, היא השנה השלושים למלכותנו.”

„אֵד מִנְדֵטוּם אִמְפֶּרְטוֹרִיס — בפקודת הקיסר.”

„קוֹטֶנְפֶּלְדֶר.”

„תודה, הוד מלכותך, תודה אינסופית מעומק הלב!” קרא רִבִּי יוֹסֶלְמָן לאחר שסיים לקרוא את האיגרת. הקיסר מסר לו אז את האיגרת האחרת. רִבִּי יוֹסֶלְמָן קרא גם אותה, וזה היה נוסחה:

[209] [210] „אנו, מִקְסִימִילְיאַן בַּחֲסֵד האל קיסר הרומאים הנבחר, מרבה הקיסרות בכל עת בְּגִרְמָנְיָה, מֶלֶךְ הוֹנְגָרְיָה, דִּלְמַטְיָה, קְרֹאָטְיָה וכו', אֶרְכִידוֹכְס אוֹסְטְרְיָה, דוכס בּוֹרְגוֹנְדְיָה וּבֶרְבֶּנְט ורוֹזֶן הַפֶּפְאֶלֶן וכו', שולחים את ידידותנו, חסדנו וכל טוב אל הנכבדים, רמי היחס, אחיינינו, גיסינו, הנסיכים הבוחרים, הנסיכים, האצילים, הישרים, האדוקים ונאמני הקיסרות האהובים: אֶלְבֶּרְכְט, אֶרְכִיבִישוֹף מִיִּינֶץ ומְגֶדְבוּרְג והאֶרְכִיבִישוֹף אֶלְבֶּרְכְט של הקיסרות הרומית הקדושה בְּגִרְמָנְיָה; לֹדְוִיג רוֹזֶן הַפֶּפְאֶלֶן שעל הִרְיֵן, דוכס בּוֹאֶרְיָה והאֶרְכִישוֹן של

הקיסרות הרומית הקדושה; אב מנזר בית האל בפולדה; מועצת הקתדרלה של מיינץ; מיכאל וגאורג, רוזני נרטהים; רוזני הנאו שבהנאו ובבנהאטון; פיליפ, רוזן נסאו שבוינסבאדן; בעלי הטירות המשותפים של פרידברג, קרונברג, גלנהאטון, לינטהים, רוקינגן ופלנקנשטיין; וראשי העיר והמועצות של וורקס, פרגנקפורט, גלנהאטון ונצלר. כלל היהודים היושבים בארצותיכם ובתחומיכם הודיעונו כי אף שכל אחד מכם בנפרד העניק להם זכות להתגורר באותן ארצות ותחומים למספר שנים קבוע והבטיח להם זאת בכתבים מספיקים, בכל זאת אתם עוסקים בפעילות נחושה ויוזימית לגרשם מתחומיכם ולא לקבל עוד איש מהם. לשם כך קיימתם יחד בזמנים שונים בפרנקפורט משא ומתן וכינוסים חשובים, ועתה, כדי להכריע ולהוציא לפועל את מעשיכם המתוכננים, קבעתם וזימתם שוב כינוס שם בפרנקפורט ליום שני שלאחר אינבוקקיט בתקופת התענית הקרובה. על כך התלוננו היהודים לפנינו בכובד ראש וביקשו בהכנעה את עזרתנו הקיסרית. ומאחר שאין להתיר שתוכנית וגירוש אלה של היהודים האמורים ייצאו לפועל בלי ידיעתנו המיוחדת ורשותנו — שהרי הם שייכים כולם במישרין לאוצרנו ולאוצר הקיסרות ומשמשים אותו — הבענו מורת רוח מוצדקת ממעשיכם ומתוכניתכם. לפיכך אנו מצווים על כולכם ועל כל אחד מכם בנפרד, בכל החומרה וברצוננו, שלא להשתתף בשום אופן בכינוס האמור שנקבע, לא להוסיף לעסוק בעניין ולא להמשיך בהליכים, אלא לחדול ממנו לחלוטין; ולהניח ליהודים בארצותיכם ובתחומיכם האמורים להתגורר בהם כבעבר, בהתאם לזכויות שבידיהם, ולא לגרשם בלי רצוננו והסכמתנו. בכך תמלאו נאמנה את דעתנו הנחרצת. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות קאופבויין, ביום העשרים ותשעה בינואר, בשנת אלף חמש מאות ושש־עשרה, היא השנה השלושים למלכותנו הרומית והשנה העשרים ושש למלכותנו בהונגריה.”

„אָד מַנְדֵּטוּם דּוּמִינִי אַימפּֿרטוֹרִיס — בּפּקוּדַת אַדוּנִי הַקִּיסֵר.“

„קוּטֶנפֿֿלֶדֶר.“^א

„הוד מלכותך“, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לאחר שסיים לקרוא, „תפילותינו ותפילות
ילדינו יעלו תמיד אל האל למען שלומו של הוד מלכותך בעולם הזה ובעולם
הבא.“

הקיסר ביקש שיגישו לו עט, חתם על שתי האיגרות ומסר אותן לקנצלר החצר
כדי שישלחן ליעדן.

א. שני המסמכים המקוריים מצויים בארכיון לשעבר של הנסיכות הבוחרת של מיינץ.

פרק לט

XXXIX.

[211] „יוסֶלִין”, אמר הקיסר לאחר שקנצלר החצר יצא, „כאשר היית אצלי בִּזְלָצְבוֹרְג מִיִּנְיָתִי אוֹתָךְ לִמְפָּקֵד וּלְמִנְהִיג שֶׁל כָּלל יִהְיוּת הָאוֹמָה הַגֵּרְמָנִית; מִבְּקֵשׁ אֲנִי לְהַעֲנִיק לָךְ חֶסֶד גַּם הַיּוֹם. מִי יוֹדֵעַ אִם אֶרְאֶה אוֹתָךְ שׁוֹב אִי פֶּעַם; חֹשׁ אֲנִי שֶׁלִּפִּיד חַיִּי נוֹטָה אֶל קִצּוֹ.”

„יִיתֵן הָאֵל לְהוֹד מַלְכוּתְךָ זִקְנָה מוֹפְלָגָה וּמֵאוֹשֶׁרֶת! הָאֵם יָקוּם אִי פֶּעַם עוֹד קִיסֵר שִׁיְהִיָּה מִגֵּן רֶב־חֶסֶד וְטוֹב לֵב כָּל כֵּךְ לְבִנֵּי אֲמוֹנָתִי? הוֹד מַלְכוּתְךָ, נִכְדָּכֶם הַמֶּלֶךְ קָרָל הוּא מֶלֶךְ הַיִּסְפָּנְיָה. מִשֶּׁם גּוֹרְשׁוּ אַחֲיִי וְקִרּוּבֵי בִּאֲזוּרִיּוֹת. וְאֵם מֶלֶךְ סֶפָּרַד יִהְיֶה לְקִיסֵר גְּרָמָנְיָה, הָאֵם לֹא יִטָּה אוֹזֵן לְשׁוֹנְאֵי הַיְּהוּדִים וַיִּגְרֹשׁ גַּם אוֹתָנוּ מִגְּרָמָנְיָה? מִשּׁוֹם כֵּךְ אֶקְבֵּל בְּשִׁמְחָה אֶת הַחֶסֶד שֶׁהוֹד מַלְכוּתְךָ מְצִיעַ לִי וְאֶבְקֵשׁ מִכְתָּב הַמַּלְצָה אֶל הַמֶּלֶךְ קָרָל, כְּתוּב בִּידוֹ שֶׁל הוֹד מַלְכוּתְךָ.”

הַקִּיסֵר אֲחֻזָּה בַּעֲטֵשׁ שֶׁעוֹד הִיָּה מוֹנַח לִפְנֵי וּכְתַב אֶת הָאִיגֶרֶת הַבָּאָה:

„בְּנֵי הָאֶהוּב קָרָל!

נוֹשֵׂא הַמִּכְתָּב הַזֶּה הוּא הַיְּהוּדִי יוֹסֶלִין מְרוֹסֶהֶיִם, שְׁמִיִּנְיָתִי לִמְפָּקֵד וּלְמִנְהִיג שֶׁל כָּלל יִהְיוּת הָאוֹמָה הַגֵּרְמָנִית. הָאִישׁ חָכֵם כְּשֶׁם שֶׁהוּא נֶאֱמָן, יִשָּׂר וִירָא שְׁמַיִם. אִם יִבְחָרוּ בְּךָ הַנְּסִיכִים הַגֵּרְמָנִים לְהִיּוֹת קִיסֵרִם, אֶבְקֵשׁ לְאִשֵּׁר אֶת יוֹסֶלִין הָאֲצִיל, הַטוֹב וְהַיִּשָּׁר הַזֶּה בְּמִשְׁרָתוֹ, וְלִהְיוֹת לַיְּהוּדִים בִּאֲרָצוֹת גְּרָמָנְיָה מִגֵּן וְשׁוֹמֵר רֶב־חֶסֶד.

סבך הנאמן,

מקסימיליאן, מ' פ' — בחתימת ידו.

ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות קאופבויגן, 29 בינואר 1516.

[212] הקיסר חתם את האגרת בטבעת החותם שעל אצבעו ומסר אותה למפקד היהודי. הלה קד ונשק את שולי בגד הקיסר; אך מקסימיליאן הושיט לו את ידו, ורפי יוסלמן נשקה.

„היה שלום, יוסלין”, אמר הקיסר, ורפי יוסלמן יצא. אחר כך חיפש את המפקד יירגן והעניק לו למזכרת טבעת יהלום יקרה. לאחר מכן רכב הביתה בלב שמח.

בפֶּרְנֶקְפוּרְט ובכל הערים והארצות שנמנו לעיל המתינו במתח לשובו של רפי יוסלמן. יומם ולילה לא התרוקן בית הכנסת בפֶּרְנֶקְפוּרְט ממתפללים שהתחננו אל האל בתפילה נלהבת להסיר את האסון המאיים. אז הגיעה אגרת הקיסר אל מועצת העיר, והיהודים קיבלו מיד את הידיעה מפי אנשי המודיעין שלהם. השמחה הייתה גדולה מכדי לתארה. זמן קצר לאחר מכן הגיע רפי יוסלמן לפֶּרְנֶקְפוּרְט והתקבל בהתלהבות שלא הצליח למתן. הכול נדחקו אליו כדי לנשק את ידו ואת שולי בגדו. הפעם לא הניחו לו לעזוב את פֶּרְנֶקְפוּרְט; היה עליו להבטיח להביא את אשתו ואת ילדיו מרוסְהֵיִם, לקבוע את מושבו בפֶּרְנֶקְפוּרְט ולהיות לאיש העיר.

בינתיים השיגו איסורי הקיסר את התוצאה הרצויה. ב־8 במרץ לא הופיע בפֶּרְנֶקְפוּרְט איש מלבד שליחי מועצת הקתדרלה של מיינץ, והם קבעו שאיש לא בא ושתוכניות הגירוש נגד היהודים סוכלו מכוח איסור הקיסר.

[213] עתה היה הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט משוחרר מהבטחתו, והוא היה ליהודים לאדון מיטיב. כבר ב־3 ביולי 1517 התיר ליהודי מְבִינְן וּשְמוּ מִשְׁה להתיישב עם משפחתו בפרבר פִּילְצְבֶּךְ של מִינְץ וּלהיות ל„אזרח יהודי” בפִּילְצְבֶּךְ. ב־20 בינואר 1518 התיר הנסיך הבוחר ליהודי זְלִיגְמָן וּלילדיו מִשְׁה וּבולְכָן להתיישב בעיר מִינְץ עצמה ולהקים בית אוכל יהודי ומִקְנָה מים קרים. אלה ראשיתה של הקהילה היהודית הפורחת כיום במִינְץ. בזכות זרם מתמיד של מתיישבים חדשים גדלה הקהילה הצעירה עד שיכלה לשקם את בית הכנסת העתיק והחרב ולמנות רב. רבה הראשון של הקהילה המתחדשת היה רַבִּי יְהוֹשֻעַ מִשְׁה, בנו של רַבִּי נְשִׁלְמָה לודִיגְא המפורסם, המִהְרֶשֶׁל.

[214] לפני ששב רַבִּי יוֹסֶלְמָן לביתו הלך לוֹוֶרְמֶס כדי לבקר את בנו יַעֲקֹב, שהתקדם להפליא בלימודי התלמוד. יַעֲקֹב היה עתה בחור בן שמונה־עשרה, ונקבע שחתונתו תיערך באביב. אז התכוון רַבִּי יוֹסֶלְמָן לבוא עם אשתו וילדיו לחתונה בוֹוֶרְמֶס, ומשם לעבור לִפְרָנְקְפּוֹרְט. גם יהודי וֹוֶרְמֶס, שאף עליהם איים הגירוש, ערכו למפקד קבלת פנים חגיגית. כמו בִּפְרָנְקְפּוֹרְט, גם בוֹוֶרְמֶס הפצירו בַּרְבִּי יוֹסֶלְמָן להצטרף לקהילה עתיקה, גדולה ופורחת זו; הם אף הציעו לו את משרת הרב שהתפנתה במותו של רַבִּי מֵאִיר בֶּן יִצְחָק. לא ביקשו להטיל עליו חובות כלשהן, שכן הַדְיָנִים נועדו למלא את כל התפקידים; המשרה הייתה אמורה להיות תפקיד של כבוד בלבד. אך רַבִּי יוֹסֶלְמָן נאלץ לדחות את הכבוד שיועד לו; הוא כבר נתן את דברתו להיות בְּעַל־בֵּית בִּפְרָנְקְפּוֹרְט.

אולם גם את ההבטחה הזאת עדיין לא היה רַבִּי יוֹסֶלְמָן יכול לקיים. כששב לֶאֱלֹס מצא שם סערה ותסיסה גדולה. מרידות האיכרים, שעתידות היו להתפשט לממדים עצומים במלחמת האיכרים, כבר החלו בֶּאֱלֹס. זעם האיכרים הופנה נגד האצילים, אנשי הכמורה והיהודים. אך הספיק רַבִּי יוֹסֶלְמָן

לראות שוב את אשתו ואת ילדיה, ושליח הודיע לו שבטיקתה גורשו היהודים מן הכפר ונשקפת סכנה לחייהם. הייתה זו התפרצותה של קנוניה מסועפת. אנשים מזולץ, דמפף, שרן וילך ומקומות רבים אחרים קיימו אספות ליליות בהר אוונגסבך, רקמו תוכניות מרחיקות לכת ונשבעו זה לזה אמונים וסודיות בשבועות האיומות ביותר. הם ביקשו לבטל את עבודות הכפייה, את המכסים ואת המסים, להרוג את האצילים, אנשי הכמורה והיהודים ולחלק את רכושם. המרד בטיקתה פרץ מוקדם מדי.

[215] רבי יוסלמן מיהר לאנססה ונפל לרגלי הנציב הקיסרי וילהלם פון רפלטשטיין, כדי להשביעו למהר לעזרת יהודי טיקתה הנתונים במצוקה. הנציב לא רצה לעשות דבר בלי הבישוף של שטרסבורג. אז מיהר רבי יוסלמן לשטרסבורג ומצא את הבישוף נכון לסייע. פרשי הבישוף יצאו עם פרשי רוזן המבצר להילחם באיכרים המורדים. אל אנשי טיקתה הצטרפו אנשי היישובים הסמוכים, אך גדודי האיכרים הובסו לחלוטין. מנהיגם, הנס אולמן מלשטשטאדט, בותר לארבעה; מנהיגים אחרים נתלו. הפעם דוכא המרד. היהודים המגורשים הורשו לשוב לבתיהם. אך התסיסה נמשכה, ובימים מסוכנים כל כך לא רצה רבי יוסלמן לנטוש את בני ארצו.

[216] כבר הזכרנו בפרק הקודם שהימים נעשו סוערים מאוד. בשל כך היו היהודים נתונים, כתמיד, בסכנה הגדולה ביותר. בייחוד היו אלה כתביו של פֶּפֶרְקוֹרְן ששבו והסיתו את העם נגד היהודים. אמנם כבר בשנת 1514 הוציא הקיסר כתב חסות חדש לכל היהודים בקיסרות הגרמנית, ובו אסר בחומרה רבה למכור ולקנות את כתבי פֶּפֶרְקוֹרְן; אך מחמת מקרה כלשהו לא פורסם כתב החסות הזה. כאשר נודע לרֶבִּי יוֹסֵלֶמֶן שהנציב הקיסרי, האדון וִילְהֵלֶם פֹּון רֶפֶלְטֶשְטַיִן, עומד לצאת אל מחנה החצר הקיסרית באִיֶּנְסְבְּרוֹק, הפציר בו מאוד להשיג בלשכת הקיסר העתק של אותה איגרת ולדאוג לפרסומה. הנציב הקיסרי הבטיח לעשות כן, ואף קיים את דברו. אנו מביאים כאן כלשונו את המסמך המעניין, שמקורו שמור במסמכי המשפחה של בית רִיבּוֹפֶזֶר — רֶפֶלְטֶשְטַיִן. זהה לשונו:

„אנו, וִילְהֵלֶם, אדון רֶפֶלְטֶשְטַיִן, הוֹהֶנְק וְגֶרֶלְדֶזְק שעל הוֹטִיכִין, מנהל משק חצרו של הוד מלכותו הקיסר הרומי, מפקד עליון ונציב באֶלְזֶס, זוֹנְדֶנְאָו, בְּרִיֶּסְגָאָו, הַיֶּעֶר הַשְּׁחוֹר, ארבע הערים שעל הַרִיִין, וכן וִילִיֶנְג וְבְרוֹיֶנְלִיֶנְג, מודים בגלוי באיגרת זו ומודיעים לכל איש: הואיל והקיסר הרומי מסר לידינו כתב זכויות הנוגע לכלל היהודים בקיסרות, וחותרם הוד מלכותו תלוי בו בחוטים שחורים וזהובים; ומצאנו אותו כתוב על קלף, בלתי מחוק, בלתי מסומן בקו, בלתי מבוטל ובלתי פגום בשום מקום, וחוטיו, חותמו ונרתיקו שלמים לחלוטין — הרי לשונו מילה במילה כפי שתובא להלן.”

[217] [218] „אנו, מְקַסְימִילְיָאן, בַּחֲסַד הָאֵל קִיסַר הַרומאים הַנְּבַחַר, בְּכָל עַת מַרְבָּה הַקִּיסְרוֹת בְּגֶרְמָנְיָה, מֶלֶךְ הוֹנְגָרְיָה, דְּלִמְטְיָה וקְרוֹאַטְיָה וכו', אֲרֻכִּידוֹכְס אֹסְטְרְיָה, דוֹכְס בּוֹרְגוֹנְדְיָה וּבֶרְבֶּנְט וְרוֹזֶן הַפְּפֶאֶלְץ וכו', מוֹדִים בְּגִלּוֹי בִּאִיגֶרֶת זוֹ וּמוֹדִיעִים לְכָל אִישׁ: הוֹאִיל וְכָלל יְהוּדֵינוּ הַיּוֹשְׁבִים עֵתָה בְּקִיסְרוֹת הַקְּדוּשָׁה וּבְגֶרְמָנְיָה כְּפּוֹפִים לָנוּ, לְפִיכָךְ — וגַּם מִטַּעֲמִים אֲחֵרִים הַמְּנִיעִים אוֹתָנוּ לִכְךָ — קִיבַלְנוּ וּלְקַחְנוּ אֶת כָּלל הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה, יַחַד וּלְחֹד וּבִלָּא לְהוֹצִיא שׁוֹם יְהוּדֵי מִן הַכָּלָל, עִם נְשִׁיהֶם וְיִלְדֵיהֶם, בְּנֵי בֵיתָם, נַכְסֵיהֶם וּרְכוּשָׁם, אֶל הַחֲסַד הַמִּיּוּחָד, הַהִבְטָחָה, הַחֲסוֹת וְהַהֲגָנָה שֶׁלָּנוּ וְשֶׁל הַקִּיסְרוֹת הַקְּדוּשָׁה. כְּמוֹ כֵּן הַעֲנֵקְנוּ לָהֶם בַּחֲסָדָנוּ בִּיטְחוֹן וְלִיוִי חוֹפְשִׁים שֶׁלָּנוּ וְשֶׁל הַקִּיסְרוֹת בְּכָל מְקוֹם בְּקִיסְרוֹת, בְּמִים וּבִיבְשָׁה, כְּדֵי שִׁיּוּכְלוּ לִסְחֹר וּלְנוֹעַ בַּחוֹפְשִׁיּוֹת וּבַבְּטָחָה תְּמוֹרֶת הַמֶּכֶס הַנְּהוּג שֶׁלָּהֶם. מִכּוּחַ סְמֻכּוֹתָנוּ כַּהוֹד מַלְכוּת קִיסְרֵי רוֹמִי, בִּיּוֹדְעִין וּבִתּוֹקֶף אִיגֶרֶת זוֹ, אֲנוּ מִקְבָּלִים אוֹתָם אֶל בִּיטְחוֹנָנוּ וְלִיוִיֵּינוּ הַחוֹפְשִׁים וְהַנִּרְחָבִים וְאֵל אֱלֹהֵי שֶׁל הַקִּיסְרוֹת; וְקוֹבְעִים וְרוֹצִים אֲנוּ שֶׁמַּעֲתָה יוּכָלוּ כָּלל הַיְּהוּדִים הָאֵלֶּה, בְּמִקּוֹם מוֹשְׁבָם הַנוֹכַחִי, עִם נְשִׁיהֶם, יִלְדֵיהֶם, חֲתָנֵיהֶם וְנַכְסֵיהֶם שִׁישׁ לָהֶם עֵתָה אוֹ שִׁירְכְּשׁוּ בַּעֲתִיד, לְשַׁבֵּת, לְהַתְּגוֹרֵר וּלְהִישָׁאֵר שֵׁם בְּקִיסְרוֹת וּבְגֶרְמָנְיָה בִּלָּא שִׁיגְרֶשׁם אִישׁ. הֵם יוּכָלוּ לְהַחֲזִיק בְּכָל הַזְכוּיוֹת, הַחֲסָדִים, הַחִירוּיוֹת, הַהֲגָנוֹת, הַמִּשְׁפָּטִים, זְכוּיוֹת־הִיתָר וְהַמְּנַהֲגִים שֶׁקִּיבְלוּ וְנִהְנוּ מֵהֶם מִכּוּחַ דִּין אוֹ מִנְּהַג מֵאֵת קוֹדְמֵינוּ בְּקִיסְרוֹת, הַקִּיסְרִים וְהַמְּלָכִים זְכוּרֵי הַתְּהִילָה; לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם וּלְהִנּוֹת מֵהֶם בְּכָל מְקוֹם וּנְגַד כָּל אָדָם, כַּשָּׂאֵר הַנִּתּוֹנִים בַּחֲסָדָנוּ הַמִּיּוּחָד וּבִזְוָה שֶׁל הַקִּיסְרוֹת, בַּהִבְטָחָתָנוּ, בַּחֲסוֹתָנוּ, בַּהֲגָנָתָנוּ וּבִלְיוּיֵינוּ. אֵין לַעֲצוֹר אוֹ לַעֲנוֹת אִישׁ מֵהֶם בְּנִיגוֹד לְכַתְּבֵי חִירוֹתָם, וְאֵין לְהַצִּיק לָהֶם שְׁלֹא כְּדִין. וְאִם יֵשׁ לְאִישׁ תְּבִיעָה אוֹ דְרִישָׁה נֶגְדָם אוֹ נֶגַד נַכְסֵיהֶם, אוֹ אִם הוּא סָבוּר שִׁישׁ לוֹ תְּבִיעָה כּוֹזֶת מִכָּל טַעַם שֶׁהוּא, יִהְיוּ הֵם וְכָל אֶחָד מֵהֶם נִתְּבַעִים כְּרֹאוֹי אַךְ וְרַק בְּמִקּוֹם מוֹשְׁבָם, וְלֹא בְּשׁוֹם מְקוֹם אֲחֵר; וּבְשׁוֹם אֹפֶן לֹא יִיֻּאלְצוּ וְלֹא יִחַיּוּבוּ מִעֲבֵר לִכְךָ.

„בדומה לכך, לנוכח התלונות שמעלים כלל היהודים בקיסרות נגד הַנְס פֶּפֶרְקֶרְקֶרן בשל מזימותיו ומעשיו נגד כלל היהודים, לא נתיר לַפֶּפֶרְקֶרְקֶרן האמור להמשיך לפעול נגדם: לא בדברים או בכתבים, לא בהדפסת ספרים נגדם, לא בהצעתם למכירה בשום מקום ולא בכל דרך אחרת. רצוננו הוא שיחדל לחלוטין ממזימותיו וממעשיו נגד היהודים, כאמור לעיל, ושמעתה לא יפעל נגדם ולא יתנגד להם בשום צורה. על כן אנו מצווים באיגרת זו, בחומרה, על כל הנסיכים הבוחרים והנסיכים, הפְּרֶלָטִים אנשי הדת והחול, הרוזנים, האדונים החופשיים, האבירים, המשרתים, המפקדים, מרשלים מחוזיים, ממלאי מקום, נציבים, מנהלים, עוצרים, בעלי משרות, רוזני מבצר, שופטי מחוז, ראשי ערים, שופטים, חברי מועצות, אזרחים וקהילות, ועל כל שאר נתינינו ונאמני הקיסרות הקדושה, יהיו מעמדם ומקומם אשר יהיו, יחד ולחוד: יניחו לכלל היהודים האמורים בקיסרות להוסיף וליהנות בשלמות ובאין מפריע מחסדינו, מחיריותינו, מרצוננו, מכוונתנו, מהבטחתנו, מחסותנו ומהגנתנו, מביטחוננו ומליווינו שפורטו לעיל, וכן ממנהגם הקדום ובייחוד מן ההוראה בעניין פֶּפֶרְקֶרְקֶרן; לא ידחקו בהם, לא יעכבום, לא יציקו להם ולא יכבידו עליהם בניגוד לכך, ואף לא ירשו לאחר לעשות כן — שאם לא כן יחולו עליהם חרונונו ועונשה הכבד של הקיסרות, וכן קנס בסך חמישים מָרְק זהב מזוקק. זוהי כוונתנו הרצינית. ולראיה נחתמה איגרת זו בחותמנו התלוי. ניתן בעירנו גְּמִינְדֶן ביום השמונה־עשר בחודש אוגוסט, אָנוּ דּוֹמִינִי גְּצִימוֹ קְוֶרְטוֹ — שנת 1514 — בשנת העשרים ותשע למלכותנו הרומית ובשנת העשרים וחמש למלכותנו ההונגרית. — ולצד סימן ידו הרגיל של הוד מלכותו: פֶּרֶרְגֶּם, פֶּרֶרְסָה; אחר כך, בקפל מימין: אֶד מְנֶדְטוֹם קְיֶסְרָאָה מְיֶסְטִיס פְּרֹפֶרְיֶים; ומתחת חתום פ' אֶפֶרְשֶׁינְר.”

[219] „כלל היהודים — קהילת היהודים — היושבים בנציבות התחתונה של הֶנְגָּאָו הודיעו לנו בעל פה והציגו בפנינו, כי מאחר שכתב הזכויות הזה ניתן לכלל היהודים בכל הקיסרות הרומית ולפיכך נועד להיות מופקד בווֹרְקֶס, בֶּרְנֶסְבֹּרְג או בֶּרְנֶקְפֹּרְט, עלולים הם בשעת צורך לסבול מחסור, נזק והפסד אם לא יהיה בידם אותו זמן אישור מהימן לזכויות האלה. לפיכך פנו אלינו בענווה והתחננו שאנו, כמנהל משק חצרו של הוד מלכותו הקיסר הרומי, נוایل לתת להם טֶרְנֶסוּמְפֶּט והעתק מהימן של כתב הזכויות המשובץ לעיל, בנוסח וְיִדְמוֹס ותחת חותמנו, כדי שיוכלו להשתמש בו לצורכיהם כראוי להם. נענינו אפוא לבקשתם הסבירה, הורינו להעתיק ולשבץ בזה את כתב הזכויות, השווינו אותו בקפדנות עם המקור, קראנו, שמענו וראינו, ומצאנו שהוא זהה לחלוטין לאותו מקור בכל תוכנו, מילה במילה, בלא חיסרון ובלא תוספת. לראיה אמיתית חתמנו בידנו ותלינו בו את חותמנו. ניתן באֵיִנְסְבֹּרְק ביום השמיני בפברואר, שנת אלף חמש מאות ושמונה־עשרה.”

[220] השמחה שעורר בואו של המסמך הזה בקרב יהודי אֶלְס הייתה גדולה מכדי לתארה. רק עתה חשו בטוחים היהודים בקולמר, באוֹבֶרְנֶהִים, בִּשְׁלֶשְׁטֶאדֶט ובמקומות רבים אחרים, שבהם איימו עליהם בגירוש כמעט בלי הרף. ואולם עד מהרה מאוד עתידים היו להתקיים דברי משורר תהילים: „אַל תִּבְטְחוּ בְּגִדֵיכֶם, בְּכֵן אָדָם נִשְׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה. תִּצָּא רוּחוֹ, וְיָשָׁב לְאֲדָמָתוֹ; בְּיֹם הַהוּא אֲבִדוּ עֲשָׂתֶנְתִּיו. אֲשֶׁרִי נִשְׁאַל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ, שִׁבְרוּ עַל ה' אֱלֹהֵיו!”

בשנת 1518 פורסם כתב החסות שהובא לעיל, והוא מילא את יהדות גֶּרְמָנְיָה ביטחון מלא שמחה; אך כבר בתחילת השנה שלאחריה עתיד היה הקיסר מְקְסִימִילְיאַן — שבשנות חייו האחרונות הוכיח את עצמו כידיד היהודים

וכמגינם — להיקרא לעזוב את זירת פועלו הארצית. בפרק הבא נספר כיצד מיד לאחר מות הקיסר החלה תקופה חדשה של מצוקה לישראל שבִּנְיָמִיָּה.

[221] בעת שהתרחשו המאורעות שסופרו זה עתה, הלך והבשיל בגרמניה מאורע גדול בדברי ימי העולם: הרפורמציה. בשנת 1517 תלה לותר את התזות שלו על דלת כנסיית הטירה בוויטנברג, ובתחילה הייתה גרמניה כולה תמימת דעים עמו; הבריות ממש השתוקקו לתיקון הכנסייה בראש ובאיברים. אפילו הקיסר מקס בירך בשמחה על הופעתו של לותר: „באמת”, אמר, „אין לזלזל בטענותיו. הוא עוד יפתח במשחק עם הכמרים.” — הקיסר הזקן והחולה לא העלה על דעתו עד כמה העניין רציני. ב־1 באוגוסט 1518 פתח את הדיאטה הקיסרית באוגסבורג. הוא ביקש לקדם בה את בחירת נכדו למלך הרומאים; כוונתו הייתה להניח את הכתר, ומאחר שהרופאים עוררו בו תקווה שיוכל להחלים תחת שמיה היפים של נאפולי, לעבור לשם. בדיאטה זו היה לותר אמור להצדיק את עצמו בפני הקרדינל הרומי קייטן, אך הדבר לא נשא פרי; הקרדינל עמד על חזרה פשוטה מן הדברים, ולותר סירב. המתקן הנועז נאלץ להימלט בחשאי מאוגסבורג.

גם מאמצי הקיסר להביא לבחירת נכדו למלך הרומאים לא הצליחו. אף למלחמה נגד הטורקים לא נאותו נסיכי הקיסרות הגרמנים. הדבר הראוי היחיד לציון שהניבה הדיאטה הזאת היה שהקיסר הכתיר את האביר אוֹלְרִיך פון הוֹטֶן בור הדפנה של השירה.

באוקטובר עזב הקיסר את אוגסבורג מתוך תחושה שמותו קרב. כשהגיע לעמוד רן שבשדה לך, הפנה את פניו אל העיר ואמר: „ועתה יברכך האל, אוגסבורג האהובה; לא פעם הייתה רוחי טובה בתוכך, ועתה לא נשוב לראותך

לעולם!" הוא רכב דרך פיסן לארצו טירול, ותחילה לאַרְנְבֶּרְג, כדי להשתעשע שם בציד בזים. משם המשיך לאַיִנסְבְּרוֹק. עמו נשא תיבה נעולה, שהורה להכין בעבורו כבר שלוש שנים קודם לכן; בתוכה נשמרו ארון מתים וכל צורכי הקבורה. באַיִנסְבְּרוֹק סירבו האזרחים להכניס את עגלותיו ואת סוסיו תחת קורת גג, מפני שמשרתי חצרו הבוגדניים עדיין היו חייבים להם כסף. כשנודע הדבר לקיסר בבוקר שלמחרת, כעס מאוד ולקח בקדחת. אף על פי כן יצא בקור ינואר לשוט על נהר אֵין, בדרכו לאֹסְטְרִיָה עילית ולוויֵנָה. בעת המסע מת בֶּנְלֶס, ב־12 בינואר 1519, בשנתו השישים ואחת.

[222] בשורת האבל עפה בכל גֶרְמָנְיָה ועוררה בכל מקום יגון וצער. מְקְסִימִילְיאַן היה מן השליטים הטובים ביותר, וגֶרְמָנְיָה חבה לו רבות. השיר הגרמני העתיק שלהלן, שחובר לאחר מותו, מלמד מה חשב העם הגרמני על הקיסר הזה:

מְקְסִימִילְיאַן, הַגִּבּוֹר יָקָר הַמַּעֲלָה,
לְקִיסַר הָרוֹמָאִים נִבְחַר בַּתְּחִלָּה;
עוֹד בְּיָמֵי אָבִיו פְּרִידְרִיךְ,
הָיָה נִכּוֹן לְקִיסְרוֹת לְהַעֲנוֹת וּלְהַדְרִיף.
יֵרָא אֱלֹהִים, נָעִים וְרַף בְּדַרְכּוֹ,
דְּמוּתוֹ נְסִיכִית וְנַעֲלוֹת מְדוּתָיו.

מלמד הִיָּה, בְּלִשׁוֹנוֹת רַבּוֹת שְׁלֵט,
 וּבִמְשָׁחָקִי אֲבִירִים מַעַל כָּלֶם בְּלֵט;
 טוֹב הִיָּה לַעֲנִי וְלַעֲשִׂיר,
 נַעֲשֶׂרִים וְחִמְשׁ נֶשְׁנָה מִשָּׁל בְּאֶפֶן מִזְהִיר.
 בְּקֹלֶס מֵת בְּשָׁלוֹם, בְּתוֹךְ הַעִיר,
 וּבְיִנְיָה נִטְמָן הָאֲבִיר.

(כרוניקה עתיקה משנת 1592).

[223] גם בקרב היהודים עוררה בשורת האבל צער גדול. אמנם בראשית שלטונו לא נטה מקסימיליאן חסד רב ליהודים. הוא אישר את גירושם מניֶיִנְבֶּרְג ומערים רבות אחרות. אך כל זה השתנה באחת לאחר שרְבִי יוֹסֶלְמָן הצליח למצוא חן בעיניו. היהודי ממחר כל כך לשכוח את הרעה שעשו לו, ושמח כל כך להכיר בטובה ולהודות עליה. משום כך היה האבל על מות הקיסר, שבשנות שלטונו האחרונות היה להם כאב מיטיב, כן וכללי כאחד. לכך נוספה החרדה מפני העתיד הקרוב. גֶּרְמָנִיָּה נזקקה יותר מאי פעם לשליט חזק ואמיץ. התסיסה בקרב האיכרים הייתה נוראה, והסערה שחוללו המחלוקות הדתיות הגיעה לשיאה. מי ייבחר לקיסר? שאלה זו נדונה בלהט בכל הארמונות והבקתות. נסיך גרמני, או מלך צֶרְפֶּת? בשני המקרים לא היה מנוס ממלחמה, ממלחמת אזרחים איומה; שהרי לבית הַבֶּסְבוּרְג היו תומכים רבים בגֶּרְמָנִיָּה, והמלך קָרֶל לא היה עומד מנגד בשעה שכתר אבותיו מונח על ראש זר. ומי היה סובל במלחמת אזרחים יותר מן היהודים העניים, המדוכאים וחסרי ההגנה, ששני הצדדים היריבים מתעללים בהם תמיד? ומנגד, האם ראוי היה לייחל שמלך סְפֶרְד יהיה לקיסר גֶּרְמָנִיָּה — מלך סְפֶרְד! עדיין הדהדו זעקות

הכאב של היהודים האומללים שגורשו מספרד והופקרו למצוקה ולאומללות, לרעב ולדבר. בספרד חגגה האינקוויזיציה האיזמה את הילולותיה; ומה אם יביא מלך ספרד את האינקוויזיציה גם לגרמניה, ויעשה את הדומיניקנים — אויבי היהודים המרים ביותר — לאדוני הארץ הזאת?

[224] עם היוודע דבר מות הקיסר מיהר רפי יוסלמן לפרנקפורט, ושם צפו הכול בדאגה בהתפתחות העניינים. הנסיכים הבוחרים התכנסו בפרנקפורט לשם הבחירה. זמן רב התנדנדו כפות המאזניים בין קרל מספרד לבין פרנסיא הראשון מצרפת. אז החליטו הנסיכים לוותר על שניהם ולהציע את כתר הקיסרות הגרמנית לנסיך הבוחר מסקסוניה, פרידריך הקטן, מגינו של לוותר. אך הוא, אדון שכבר בא בימים — בן חמישים ושש היה — לא העז לקבל עליו את משאו הכבד של כתר ככתר הגרמני, ודחה אותו. ב־28 ביוני 1519 הוכרז קרל, שהיה הראשון בשם זה כמלך ספרד, לקיסר גרמניה; בגרמניה היה החמישי בשם זה. קיסרותו של קרל החמישי הייתה לאחת הגדולות מכולן. ספרד, ארצות השפלה, בלגיה של ימינו, גרמניה, חלקים מצרפת ומאיטליה וחלק גדול משטחה הנוכחי של הקיסרות האוסטרית עמדו תחת שרביטו; ומעבר לים הגדול, בחצי הכדור שנתגלה זה מקרוב, היו בבעלותו חבלי ארץ נרחבים — השמש לא שקעה בממלכותיו. והאיש שנועד למשול בכל הארצות והעמים האלה היה בחור בן תשע־עשרה.

כפי שכבר ציינו לעיל, בחירתו של מלך ספרד מילאה את היהודים דאגה עמוקה.

[225] קרל החמישי נולד ב־24 בפברואר 1500 בגנט, במקום שבו נשפך נהר שילדה אל הים הצפוני. אביו, פיליפ הקטן, בנו היחיד של הקיסר מקסימיליאן

ובעלה של יואנה יורשת העצר של ספרד, בתם היחידה של פֶּרְנַנְדוֹ ואִיזַבֵּלָה, החזיק שם את חצרו באותה עת. זוהר קיסרי, מלכותי ונסיכי הקיף את ילדותו, ואף על פי כן הייתה זו ילדות נטולת שמחה. בהיותו בן שש איבד את אביו; אומרים שיואנה הספרדייה הרעילה אותו מתוך קנאה. היא עצמה שקעה במרה שחורה עמוקה וחייתה מאז בספרד, ואילו קרל התחנך בארצות השפלה. כך לא הכיר הילד מעולם את אהבת אביו או את חיבת אמו. מורו היה המלומד אֶדְרִיאן פְּלוֹרְנָט מאוּטְרֶכְט, לימים האפיפיור אֶדְרִיאנוֹס השישי. בגיל שש־עשרה, לאחר מות סבו פֶּרְנַנְדוֹ הַקְּתוֹלִי, עלה קרל על כס המלוכה הספרדי. כבר אז דיבר וכתב בשבע שפות: לטינית, גרמנית, פלמית, איטלקית, צרפתית, ספרדית ואנגלית.

[226] ב־15 באוגוסט 1517 יצא קרל אל ממלכת ירושתו החדשה, אל הארץ המחמירה ביותר באמונה הקתולית — ארץ שמלכה כונה בראש ובראשונה „הקתולי” — ואל ארץ האֵינְקוּיזִיצְיָה. ממות פֶּרְנַנְדוֹ ועד בואו של קרל ניהל את עוצרות הארץ הקרדינל־אֶרְכִּיבִישׁוֹף של טוֹלֵדוֹ והאֵינְקוּיזִיטוֹר הגדול חִימֶנְס. ידוע היה באיזו חומרה רדף הקרדינל והאֵינְקוּיזִיטוֹר הגדול הזה את המֶרְנוֹס בספרד. הללו, שהצהירו בפומבי על נצרותם, נחשדו שנותרו יהודים בלבם. האֵינְקוּיזִיטוֹרִים הגדולים טוֹרְקֶמְדָה, דִּיאֵס וחִימֶנְס אסרו ושרפו מדי שנה מאות רבות מהם. עתה, לאחר מות פֶּרְנַנְדוֹ ועם עליית קרל לכס המלוכה, הגישו האומללים האלה עצומה למלך הצעיר והציעו לשלם 800,000 דוקט תמורת ניהול פומבי של המשפטים נגדם מכאן ואילך. כך קיוו לפחות להקהות את שרירות לבם ואת אכזריותם של האֵינְקוּיזִיטוֹרִים. הדוכס שְׁיֵיבֶר מְקְרוֹיָאָה, שהיה לפניו מחנכו של קרל, תמך בעצומה. הקרדינל חִימֶנְס מחה נגדה. בעקבות זאת דחה קרל את העצומה, והמֶרְנוֹס המשיכו להיאסר ולהתענות

בחשאי, אך להישרף בפומבי. — קרל הנהיג את האינקוויזיציה גם בארצות
השפלה. בראש בית הדין בברבנט עמד פרנס פון דר הולסט, ששרף את
„הכופרים” בהמוניהם.

למה יכלו היהודים לקוות מן הקיסר הזה, למה יכלו לצפות? — כבר נפוצה
השמועה שהדומיניקנים מקלן שלחו אל הקיסר בספרד משלחת, לבקש ממנו
שיכריח את היהודים בגרמניה לקבל עליהם את הטבילה או להגר — בדיוק
כפי שהחליטו פרננדו ואיזבלה בספרד ואף הוציאו זאת לפועל.

עיני הכול היו נשואות אל רבי יוסלמן.

„אין דרך אחרת”, אמרו לו, „עליך לנסוע לספרד ולרכוש את לב הקיסר
למעננו!”

ב־5 בספטמבר 1499 נחקק בספרד חוק שלפיו כל יהודי או יהודייה שידרכו על
אדמת ספרד, יהיו מי שיהיו, דינם מוות; חוק זה עמד בתוקפו עד שבוטל בימינו.
ובנסיבות כאלה אמור היה רבי יוסלמן לנסוע לספרד! כל ידידיו הזהירוהו מפני
הדבר בכל תוקף.

[227] אז התרחש מאורע ששם קץ לכל הפקפוקים. העיר רֶגֶנְסְבוּרְג ניצלה את
תקופת הביניים שבין המלכים כדי לגרש את היהודים. במשך מאות שנים
שכנה רֶגֶנְסְבוּרְג אחת הקהילות העתיקות, האמידות והמפורסמות ביותר של
יהדות גרמניה. דרשן הקתדרלה בעיר, בֶּלְתֶּזֶר הוֹפּמַיֶּר, היה אויב יהודים קנאי.
בכל דרשה הסית לגירוש היהודים, והסתתו נפלה על אוזניים קשובות בקרב
התושבים. אך הקיסר מַקְסִימִילְיאַן הגן על יהודי רֶגֶנְסְבוּרְג ביד חזקה. עתה מת
מגינם. „קהילת רֶגֶנְסְבוּרְג”, מספר רבי יוסלמן ביומנו, „מחמד עינינו ומשושן —

גורשה. האומללים הועלו על אוניות בדנובה; רק משפחת אַואַרְבֶּךְ מצאה עוד לזמן קצר מחסה בעיר, בחצר שתחת שלטון מלכי פּוֹאָרְיָה. "מר מאוד היה גורלם של היהודים האומללים שגורשו מרֶגֶנְסְבוּרְג. הידיעה על כך מילאה את יהודי גֶרְמַנְיָה כולה אימה, אבל וחרדה. — פֶּפֶרְקוֹרֶן חגג את ניצחונו. מיד שלח איגרת אל ראשי הערים וחברי המועצות של פֶּרְנַקְפוּרְט ושל ווֹרְמֶס, שבהן שכנו הקהילות היהודיות הגדולות האחרונות שנותרו בגֶרְמַנְיָה, וקרא להם ללכת בעקבות אנשי רֶגֶנְסְבוּרְג ולנצל את תקופת הביניים כדי לגרש את היהודים.

„אין מנוס“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, שהמאורעות האיומים האחרונים הכריעוהו; „בעזרת האל אצא לסֶפֶרְד אל הקיסר.“

רַבִּי מֵלֶשֶׁה כֹּהֵן הציע להתלוות אליו.

„הן כבר נסענו יחד“, אמר, „לאֶשְׁפֹּנְבוּרְג, והאל הצליח את דרכנו. אמנם הדרך לסֶפֶרְד ארוכה מן הדרך לאֶשְׁפֹּנְבוּרְג, אך האל יעזור.“

„האל יעזור“, אישר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, והשניים התכוונו ליציאה.

[228] | [229] ביום אביב נאה בשנת 1520 נראו ברחובות מְרִיד שני גברים, לבושים כאצילים גרמנים, מהלכים אנה ואנה. אילו נראו כך במולדתם, היו מבחינים מיד שהלבוש אינו מורגל להם, ובייחוד לאחד מהם; אבל בארץ זרה לא עורר הדבר תשומת לב. היו אלה רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן מְרוֹסֶהִים וְרַבִּי מִשֵּׁה פֶהֶן מִפְּרָגֶקְפּוּט על הַמִּיין. השניים נטלו עליהם את הסיכון הכבד שבנסיעה לִסְפֶּרְד, שבה כל יהודי שדרך על אדמת הארץ וזוהה כיהודי נידון בלי רחמים למוות נורא — להישרף בפומבי על המוקד. הם הצליחו להשיג תעודות זיהוי על שמותיהם של שני אצילים גרמנים, ולכן לבשו בגדים ההולמים את זהותם. בלי הפרעה ובלי הרפתקאות נוספות הגיעו לִסְפֶּרְד. אך אילו מחסורים נאלצו לשאת! מובן שלא יכלו להשיג את מזונם הרגיל, וכבר חודשים חיו על לחם ומים. את הַצִּיצִית ואת הַתְּפִלִּין היה עליהם להצניע בקפידה, ואף שמירת הַשֵּׁפֶת הייתה כרוכה בעבורם בקשיים עצומים. כשהגיעו לִסְפֶּרְד היה הקיסר והמלך הצעיר בעיצומו של מסע; הם שמעו שהוא בִּפְרָגֶלֶוֹנָה ונסעו לשם, אבל קָרַל כבר יצא מן העיר. כך רדפו אחריו כמעט בכל סְפֶּרְד, בלי שיוכלו להתייצב לפני הקיסר. עתה נקלעו למצוקה הנוראה ביותר: היה זה ערב חג הַפֶּסַח. מה יעשו בחג הזה, כאשר גם מזונם היחיד עד כה, הלחם, נאסר עליהם? ואף לא הייתה להם כל תקווה להגיע אל הקיסר! מאחר שלא שלטו בלשון הארץ, לא היו בידיהם האמצעים והדרכים להשתמש בכישרון הדיפלומטי שבו היה רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן אומן במולדתו.

הם הגיעו אל כיכר השוק, שבה הציעו איכרי הסביבה למכירה ירקות, פירות ושאר דברים. לפניהם הלך אדון לבוש בהידור; בזה אחר זה קנה חסה, פטרוזיליה, חזרת וביצה!

„אֲדֹנִי הִשְׁיָעָה!“ אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בקול נמוך, אך חזק דיו כדי שהספרדי ישמע. הלה הסתובב במהירות.^א

„בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחֲנוּ“, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן והתקרב אליו.^ב

„שְׁתִּיקָה! בָּאוּ עָמִי!“ לחש הספרדי. הם הלכו ברחובות ארוכים רבים עד שהגיעו לפרבר נידח. הבית שהספרדי הוביל אליו את אורחיו היה נאה ומפואר.^ג

[230] דוֹן פֶּרֶס דָּל אֶלְמִילָגוֹ השתייך למשפחה רמת יחס, שכבר מאה שנה לפני גירוש היהודים מסֶפֶרְד אולצה לקבל את הטבילה. אך אבותיו שמרו בסתר אמונים ליהדות. גם דוֹן פֶּרֶס חונך ביהדות וחי — בסתר, לכל הפחות — בהקפדה על מצוותיה. הוא הוביל את אורחיו אל חדרי המרתף של ביתו. שם נמצאו בית כנסת ודברים רבים אחרים שאפשרו לחיות כיהודים. היו שם גם טחנת יד ותנור אפייה, ובני ביתו של דוֹן פֶּרֶס עסקו אותה שעה במרץ באפיית מִצּוֹת. כשראו רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן ורַבִּי מֶלֶשָׁה כִּהֵן את העוגות שלא החמיצו, פרצו דמעות שמחה מעיניהם.

בערב ישבו דוֹן פֶּרֶס, משפחתו ואורחיו אל שולחן הַסֶּדֶר. אף שרַבִּי יוֹסֶלֶמֶן התקשה להסביר את עצמו למסובים, הצליח להשיב על כמה שאלות שהעלו

א. אלוהים, עזור!

ב. אנחנו בניו של איש אחד.

הילדים בעת קריאת ההגדה. אחד הילדים שאל: „מדוע עלינו להודות לאל על ששחרר את אבותינו מעבדות מצרים? הוא הכניס אותם לעבדות ואחר כך שחרר אותם. אילולא הניח שיהיו לעבדים, לא היה צריך לשחררם.” — דון פֶּרְס היה עם הארץ וגער בילד בתקיפות. אך רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן ביקש רשות להשיב על השאלה.

[231] „ילדי היקר”, אמר, כשהוא מגייס את מעט הספרדית שכבר למד בספֶּרֶד ומשלים אותה לעיתים במילים עבריות, „אשיב לשאלתך במשל. אם שני אנשים רבים, והאחד שובר את זרועו של האחר ואומר: שתוק, רופא אני וארפא את זרועך! — אין האחר חייב לו תודה; שהרי גם אם תשוב הזרוע להיות חזקה ובריאה, לא זכה אלא בסבל ובכאב. אבל אם זרועו של אדם עקומה ואינה ראויה למלאכה, והרופא שובר אותה ומרפא אותה עד שהיא מתיישרת ונעשית כשירה לכל מלאכה, ראוי הרופא לתודה רבה. ראה, ילדי: יִשְׁרָאֵל נועד להיות עם האל, ממלכת כוהנים וגוי קדוש! ולייעוד הרם הזה היה עליו להתחנך, להיעשות ראוי ולהיצרף בכור ההיתוך המצרי. כל הייסורים והדאגות שהאל שולח לנו אינם אלא לצרפנו; לכן עלינו להודות לאל כפליים — על הייסורים ועל ההצלה.”

צלילה הצורם של פעמון הדדד בחדר התת־קרקעי. דון פֶּרְס אחז מיד בחרבו, חגר את חגורתה סביב מותניו ומיהר אל החדרים העליונים.

פחד ואימה אחזו בנאספים למטה. שמא נמסרו האורחים הגרמנים? האם ייתפסו ויובלו למוות, ואחר כך יגררו עמם לאבדון גם את משפחת דָּל אֶלְמִיגֶוֹ?

רבע שעה של חרדה חלף; אז שב דון פֶּרֶס, ומפניו העליזים כבר היה אפשר לראות שאין סכנה.

„אין דבר, ידידי“, אמר, „נמשיך בֶּסֶדֶר. שליח המלך היה כאן וזימן אותי לעבודת החצר מחר.“

„תחילה התירו לי“, אמר רִבִּי יוֹסֶלְמָן, „לבקש מכם להשיג לי גישה אל המלך.“
„ומה מבקשים אתם מן המלך?“

„מבקש אני למסור לו איגרת שנכתבה ביד סבו, הקיסר מְקְסִימִילְיאַן המנוח.“
„ומה כתוב באיגרת הזאת?“

[232] „הקיסר מְקְסִימִילְיאַן האהוב עלינו, שלמרבה הצער כבר הלך לעולמו, מינה אותי למפקד ולמנהיג של כלל יהדות האומה הגרמנית. באיגרת הוא מבקש מנכדו, קיסרנו הנוכחי קָרֶל, לאשר אותי במשרה הזאת ולהיות ליהודים בְּגֶרְמָנִיָּה מגן רב־חסד ומיטיב.“

„ואת האיגרת הזאת אתם מבקשים למסור כאן בֶּסֶפֶדֶר למלך? אדוני, הרי פירוש הדבר שאתם מוסרים את עצמכם למוקד! האינכם יודעים שחוק אכזרי דן למוות כל יהודי הדורך על אדמת סֶפֶדֶד?“

„יודע אני; אך ההכרח כופה עלינו לעמוד מול הסכנה. אויבינו בְּגֶרְמָנִיָּה רבי כוח ומלאי קנאות. בנקל עלול לעלות בידם להביא את מלך סֶפֶדֶר לנהוג ביהודי גֶרְמָנִיָּה כפי שנהגו ביהודי הִיסְפָּנְיָה הורי אמו, פֶּרְנַנְדוֹ וְאִיזַבֶּלָה. עלינו לסכל זאת. משום כך נסענו לכאן, ידידי ואני. המסע היה קשה; אין־ספור מחסורים נשאנו בארץ הזאת. היום היינו קרובים לייאוש. מה נעשה בימי חג הפֶּסַח? ואז

הניח לנו האל, הטוב לכול, למצוא אתכם, דון פֶּרְס — למצוא אתכם בדרך פלא ממש. האינכם רואים כי יד ההשגחה המיטיבה סידרה זאת? אנא, אל תסרבו והשיגו לי גישה אל המלך!"

„ואם יגלה המלך שאתם יהודי, האם לא יתעורר מיד החשד שגם אני מתייהד, והאם לא יבוא האסון עליי ועל בני ביתי?"

„לא תצמח לכם כל סכנה מכך."

[233] „כיצד יכולים אתם לדעת זאת?"

„בכתבי הקודש נאמר: מִיָּמֵם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֱהָבָה; כלומר, כל הייסורים הרבים שבאו עלינו אינם יכולים לכבות את אש האהבה היוקדת בנו — אהבת אלוהינו. אך פירוש הדבר גם שכל חטאינו ומשוגותינו אינם יכולים לכבות את אש האהבה שהאל רוחש לעמו. אנחנו לא נעזוב את האל, והאל לא יעזוב אותנו. האמינו לי, יודע אני: לא תצמח לכם שום סכנה מן העזרה שתושיטו לנו."

„אדם גדול וקדוש אתם. אשיג לכם פגישה עם המלך."

בארמונו שבמִדְרִיד יֵשֵׁב הַקִּיסָר קָרָל הַחֲמִישִׁי, בַּחֹר בֶּן תִּשְׁע־עֶשְׂרֵה שָׁכַל הַכִּיבוּדִים הָרַמִּים שֶׁבְּעוֹלָם נִעְרְמוּ עַל רֹאשׁוֹ. אֵךְ הַבַּחֹר הַזֶּה כָּבֵד הָיָה גִּבּוֹר שֶׁלֹּם בַּצְעִירוֹתוֹ. מוֹשְׁלוֹ לִשְׁעֵבֶר, הַדּוֹכֵס נְשִׁיכָר, חִינֵךְ אוֹתוֹ בַּחֹמְרָה רַבָּה. מִטְבְּעוֹ הָיָה קָרָל קֵל דַּעַת וַחֲסֵד מְנוּחָה בַּמִּידָה קִיצוֹנִית. פַּעַם, כִּשְׁהִיָּה בֶּן שְׁמוֹנֶה וַהֲצִיִּיר הַמְּפוֹרָס לִקְאָס קְרָאנְאָךְ נִדְרַשׁ לְצִיִּיר אֶת דִּיוֹקְנוֹ בַּעֲבוּר סִבּוֹ, כִּמְעַט אִי אֲפֹשֶׁר הָיָה לְהִבְיָאוֹ לִשְׁבֵּת בִּשְׁקֵט וְלוֹ לִרְגֹעַ. אֵךְ מַחֲנֹכּוֹ יָדַע לְהַכִּיֵּן אֶת הַנְּסִיךְ כָּבֵד בְּשִׁלְבַּת מוֹקֵדִם לְרַצִּינּוֹת יִיעוּדוֹ הָרֵם, וּלְהַכְפִּיף אֶת כָּל תִּשְׁוֹקוֹת נַפְשׁוֹ לְשִׁאִיפָה שִׁיכּוֹל בְּיוֹם מִן הַיָּמִים לְמֵלֵא אֶת חוֹבוֹתָיו כְּשִׁלִּיט. כֵּךְ נַעֲשֶׂה קָרָל רְגוּעַ וְשִׁקּוֹל כָּכָל שִׁיכּוֹל אָדָם לְהִיּוֹת.

[234] מִבַּחֲיִנָּה זֹאת הָיָה הַיִּפּוּכּוֹ הַגָּמוּר שֶׁל קוֹדְמוֹ עַל כֵּס הַקִּיסָרוֹת הַגֶּרְמָנִית. אֲצֵל מְקָס רַדְפָּה תוֹכְנִית אַחַת אֶת רַעוּתָהּ, וְרוֹבֵן לֹא יָצָא לְבִסּוֹף אֶל הַפּוֹעֵל; לְעוֹמָתוֹ הָיָה קָרָל תָּמִיד שְׁלִי, אִיטִי וְשִׁקּוֹל. לְעוֹלָם לֹא אֶרֶךְ בַּעֲיָנִי הַזֶּמֶן שֶׁהַקְדִּישׁ לְהַתְּבוֹנָנוֹת וּלְהַמְתָּנָה; אֵךְ כֹּאשֶׁר פִּעַל לְבִסּוֹף, הָיָה בְּטוֹחַ בְּדַרְכּוֹ, לְאַחֵר שִׁשְׁקָל וְהַשְׁגִּיחַ עַל כָּל הָאֲפִשְׁרוּיוֹת, עַד שֶׁהַהֲצִלָּחָה לֹא הָיְתָה יְכוּלָה לְחַמוֹק מִמֶּנּוּ. מְקָס הָיָה אִישׁ הַדְּמִיּוֹן הַנִּלְהָב, הַמְּעוֹפֵף הַרְחָק מִעֵבֶר לְגִבּוֹל הָאֲפִשְׁרִי. קָרָל הָיָה אִישׁ הַשֶּׁכֶל הַיָּשֵׁר הַקָּר וְהָרְגוּעַ, וְאִישׁ הַתְּבוּנָה הַמְּדִינִית הַזֹּהִירָה בְּיוֹתֵר.

קָרָל יֵשֵׁב עַל כִּסּוֹ בְּאוֹלָם קְבֵלָת הַפְּנִים. לִפְנֵיו הַתִּיַּצְבָּה מִשְׁלַחַת שֶׁל הַדּוֹמִינִיָּקָנִים מְקָלֵן כְּדִי לְכַרֵּךְ אֶת הַקִּיסָר הַחֲדָשׁ וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְהַפְעִיל אֶת הַשְּׁפַעְתּוֹ הָאֲדִירָה אֲצֵל הָאֲפִיפִיּוֹר, לְמַעַן תּוֹנֶה גַם בְּגֶרְמָנִיָּה אֵינְקוּיזִיצְיָה עַל פִּי

הדגם הספרדי. כך, לדבריהם, תשרור גם שם אחדות האמונה כמו בספרד, ולא ייוותר עוד מקום לכופרים וליהודים: הכופרים יישרפו והיהודים יגורשו.

[235] נכבדי הכנסייה הספרדית הבכירים ביותר הכניסו אל הקיסר את הדומיניקנים הגרמנים, ותמכו בבקשתם בכל לב. הגרמנים והספרדים נשאו נאומים סדורים, התחננו אל הקיסר והפצירו בבחור; הם הבטיחו לו את אושר השמים ואת כל אוצרות הארץ. קרל כבר עמד לתת התחייבות מחייבת, כאשר גברו הזהירות ושיקול הדעת שטופחו בו בקפידה רבה כל כך. עדיין אינו יכול להבטיח דבר, אמר; תחילה עליו להכיר ולבחון בעצמו את הנסיבות בגרמניה. מה שטוב לספרד אינו בהכרח מתאים גם לגרמניה.

אך הדומיניקנים רק הגבירו את לחצם. הכנסייה, אמרו, אחת היא, ואותה כנסייה משמשת את הספרדים, האיטלקים, הגאלים והגרמנים; בעניין זה חייב הקיסר להנהיג חקיקה אחידה. כשם שבספרד אין יהודי רשאי לדרוך על אדמת הארץ בלי להתחייב מיתה אלימה, כך מוכרח להיות גם בגרמניה. אז תציית גרמניה לקיסרה כשם שספרד מצייתת למלכה.

האידיאל של קרל החמישי היה לשבור את כוחם של הנסיכים הגרמנים, להפוך את כתר הקיסרות לכתר העובר בירושה ולהנהיג בגרמניה משטר מוחלט כבספרד. הוא נדרך כששמע שאחדות האמונה מוצגת כתנאי מוקדם לשלטון מלוכני כול־יכול.

„טוב“, אמר, „אשקול את הדבר. שובו מחר.“

בפמליית המלך נמצא גם דון פֶּרְס דֶּל אֶלְמִיגֶנו, ששימש ליד המלך בתפקיד קבלֶירו סֶרְבֶּנטו — איש חצר צמוד. כאשר שמע דון פֶּרְס את הקיסר הצעיר

מדבר כך, רעד לבו בקרבו, והוא החליט להשיג לאורחו פגישה עם הקיסר במהירות האפשרית.

לאחר שקל פרש אל חדר עבודתו, ניגש אליו דון פֶּרְס ואמר:

„הוד מלכותך, אציל מִנְרֵמָנִיָּה שהגיע לכאן לא מכבר ביקש ממני להביא לפני הוד מלכותך בקשה.”

„דבר!”

[236] „הוא מבקש למסור במו ידיו להוד מלכותך איגרת שהקיסר הגרמני המנוח והמרומם, סבו הנעלה של הוד מלכותך, הפנה אל הוד מלכותך.”

„מה, איגרת מאבא מֶקֶס, והיא נמסרת לי רק עתה! הדבר נשמע חידה גמורה. האיגרת חתומה?”

„לא, הוד מלכותך, האיגרת פתוחה. היא נושאת את חתימת שמו של הקיסר המנוח וחתומה בטבעת החותם שלו.”

„האם ידוע לך תוכן האיגרת?”

„לא, הוד מלכותך. מאחר שהאיגרת נכתבה בגרמנית, לא יכולתי לפענח את משמעות הכתוב.”

[237] קָרְל שקע בהרהורים עמוקים. מכל קרוביו היה הקיסר מֶקְסִימִיליאַן האהוב עליו ביותר, בייחוד משום שסבו מצד אמו, פֶּרְנַנְדוֹ הַקֶּתוֹלִי, היה אויבו ויריבו. עד כדי כך הגיע הדבר, שבשנותיו המאוחרות, לאחר מות אֵיזָבֶּלָה, נשא פֶּרְנַנְדוֹ נסיכה צעירה בתקווה שייוולדו לו עוד צאצאים וכך תישלל מנכדו קָרְל

הירושה בממלכת אַראגון. — מה עשויה הייתה לכלול האיגרת שלאחר המוות? ודאי נגעה לתוכנית נישואים. הסדרת נישואים הייתה מאז ומתמיד מן הנטיות החביבות על הקיסר הזקן, והוא עשה זאת בהצלחה רבה ובכישרון; רק בעניינו של קרל טרם הצליח. חמש פעמים בחר לנכדו יורשות עשירות — נסיכות שהיו עשויות להביא לו חבלים עשירים ואף ממלכה שלמה, אַנגלִיָה — ובהן בתו היחידה של המלך לואי השנים־עשר מצרפת ויורשתו של הַנְרִי השמיני מַאֲנִיָה. האחרונה הייתה לימים המלכה מַרִי מַאֲנִיָה וכלתו של קרל, לאחר שנישאה לבנו פִּילִיפ השני, שהיה צעיר ממנה בהרבה. אך כל התוכניות האלה התבטלו, וקרל עוד היה רווק. כבר אז שקל לשאת את הַאיִנֶפֶנטֶה היפה והחיננית אִיזַבֶּלֶה מִפּוֹרְטוֹגַל, נישואים שנערכו רק שש שנים לאחר מכן.

קרל רחש יראת כבוד לרצונות סבו. הוא החליט לקבל לפנישה חשאית את האציל שעליו דיבר דון פֶרַס.

„מה שמו של נושא האיגרת?” שאל.

„דון יוֹסֶלִין פון רוֹסֶהִים.”

„טוב, לך וקרא לו. אמור לו לבוא מיד; משתוקק אני לקרוא את איגרת סבי.”

דון פֶרַס מיהר הביתה.

„דון יוֹסֶלִין”, אמר, „עליכם להתייצב בדחיפות לפני המלך. מי ייתן האל את חנכם בעיני האדון הרם. לא תמצאו אותו במצב רוח אוהד כלפי היהודים. דוֹמִינִיקָנִים גרמנים היו אצלו והתחננו אליו להנהיג בִּנְרִמָּנִיָה את הַאיִנְקוּיזִיצִיָה נגד הכופרים ונגד היהודים!”

רַבִּי יוֹסֵלְמָן רַעַד כְּשֶׁשָׁמַע זֹאת. הוּא חָשׂ שֶׁהֵגִיעַ הָרָגַע הַחֲשׁוֹב בַּחַיּוֹ. כִּיצַד יוּכַל לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי הַקִּיסָר שֶׁהָדוּמִינִיקָנִים הִסִּיתוּ נֶגֶד הַיְּהוּדִים, כֹּאשֶׁר הוּא עֲצָמוֹ, עַל פִּי הַחוּק הַסִּפְרָדִי הָאֲכֹזֵר, חַיִּיב מִיָּתֶה?

„וּמָה אָמַר הַקִּיסָר?” שָׁאַל.

„הַקִּיסָר הִבְטִיחַ לְהִשִּׁיב לָהֶם מַחֵר.”

„אִם כֵּן, הִגִּיעָה הַשְּׁעָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבָּה אוֹכֵל, בַּעֲזֹרַת הָאֵל, לִזְכוֹת בַּחֲסֵד לְמַעַנִּי וּלְמַעַן אַחִי!”

[238] „דּוֹן יוֹסֵלְמָן, הִזְהָרוּ; גַּם חַיִּי וְחַיִּי בְנֵי בֵּיתִי נִתְּוִנִים בַּסִּכָּנָה.”

„אֵל תִּירָאוּ, דּוֹן פֶּרֶס. הָאֵל שֶׁהוֹצִיא אֶת דָּוִיד מִגּוֹב הָאֲרִיּוֹת וְאֶת מֹשֶׁה מִן־הַבְּרִיָּה, מִיִּשְׂרָאֵל וְעַד הַיּוֹם בְּשִׁלּוֹם מִכְבָּשׁן הַסִּיד הַלּוֹהֵט — הוּא יִצִּיל גַּם אוֹתָנוּ.”

פרק מו

XLVI.

„אתם קוראים לעצמכם יוֹסֵלִין פון רוֹסֶהִים?“ שאל הקיסר את האיש שקד לפניו עמוקות.

„זה שמו של עבדו הכנוע של הוד מלכותך.“

„האם רוֹסֶהִים היא טירה או עיר?“

„עיריה קטנה בקרבת שְׁטֶרֶסְבוֹרֶג.“

„ואתם שליטה של העיר הזאת?“

„יהודי אני, הוד מלכותך, וברוֹסֶהִים נולדתי.“

„יהודי? אומלל שכמותך, הידוע לך שדינך מוות? שעל פי חוקי הארץ הזאת חובתי למסור אותך מיד לאִיִּנְקוּיִזְצִיָה, והיא תצווה לשרוף אותך?“

„יודע אני, הוד מלכותך.“

„וכיצד היה בך העוז להתייצב לפני מלך סְפֶרְד ולומר: הנה אני, אדם שעליך לצוות לשורפו!“

[239] „מכאן יכול הוד מלכותך לשער עד כמה חשוב הדבר שעליי להביא לפניו, שהרי אין חיי נחשבים בעיניי ובלבד שאוכל להתייצב לפני הוד מלכותך. הוד מלכותך הוא השליט האדיר ביותר בעולם, אך לפני פניו הקדושות של האל הכול־יכול אינו אלא אדם כשאר בני האדם. גם אני אדם, הוד מלכותך,

נברא בצלם אלוהים; האם עליי להישרף ולמות מיתה מבישה מפני שדרכתי על אדמת הארץ הזאת כדי ליפול לרגלי קיסרי ומגיני, נציגו של האל הטוב לכול עלי אדמות?"

„אני לא חוקקתי את החוק הזה; אך הוא חוק תקף.”

„ואויבינו מבקשים לחולל חוקים אכזריים כאלה גם במולדתנו הגרמנית! אף את מיטיבי ומגיני האציל, הקיסר מְקְסִימִילְיאַן הטוב, ביקשו להניע לצעדים קשים כל כך; אך הוא היה לנו תמיד מגן רב־חסד.”

„יש בידך איגרת מסבי אליי?”

„הנה היא.”

קָרַל לקח את האיגרת וקרא בה; עינו נחה בחיבה על כתב היד שהיה מוכר לו כל כך. עיניו האפורות־כחולות של הקיסר, שרק לפני רגע הביטו בחומרה כה רבה, נמלאו דמעות.

„סבי הטוב”, מלמל, „לא היה לך משאל לב גדול יותר משאהיה ליורשך — שלא כפְּרִינְדֹו, שעשה כל שביכולתו למנוע ממני לרשת את אַרְאגוֹן!”

„יוֹסֶלִין”, אמר בקול, „אילו מסרת לי את האיגרת הזאת בְּרִמְזִיה, הייתה מבטיחה לך קבלת פנים טובה אצלי. כאן בְּסֶפֶרד היא גוזרת עליך מוות.”

„אם כן, צוּוּ להמיתני, הוד מלכותך; אך תחילה אֲשֶׁרוּ לאחיי בְּרִמְזִיה את זכויותיהם, את זכויות־היתר שלהם ואת כתבי החסות שלהם, כפי שעשו כל קיסרי גְּרִמְזִיה מִקָּרַל הַגָּדוֹל ועד הקיסר מְקְסִימִילְיאַן.”

[240] „אם כן, כל קיסרי גֶרְמָנְיָה אישרו את זכויות־היתר ואת כתבי החסות האלה?”

„כולם, הוד מלכותך, כולם. ברשותנו כל זכויות־היתר וכתבי החסות, ארבעים ושישה במספר; הם שמורים בארכיון הקהילה היהודית בפֶּרְנַקְפּוּרְט על המיין, ומקווה אני לכבוד להציגם שם לפני הוד מלכותך.”^א

„אתה שוכח שעליי לצוות לשרוף אותך כאן.”

„עליכם? הוד מלכותך הוא האדון העליון עלי אדמות. הוד מלכותך אינו מוכרח.”

„נאמר אפוא שאצווה לשרוף אותך.”

„אם זה רצונו של הוד מלכותך — מוכן אני למסור את חיי, ובלבד שאחיי במולדת יינצלו.”

„מדוע לא המתנת במסירת האיגרת עד בואי לגֶרְמָנְיָה? כבר במאי אעזוב את סֶפֶרְד, ועוד השנה אכנס דִּיאֶטָה קיסרית בוֹרְקֶס.”

„הוד מלכותך, אויבינו פעילים ונמרצים. סיפרו לנו שהדומיניקנים מקלן ישלחו לכאן משלחת אל הוד מלכותך כדי לחלץ ממנו הבטחה להנהיג בגֶרְמָנְיָה אִינְקוּיזִיצְיָה על פי הדגם הספרדי. היה עלינו להקדימם, ואני — שמחתי לסכן את חיי כדי למנוע מצוקה ואומללות ממאות אלפי אחיי וקרובי.”

[241] הקיסר הביט ביהודי במבט חד וחודר.

א. דבריו של רֶבִי יוֹסֶלְמָן עצמו ביומנו. כתבי החסות הקיסריים האלה עלו כנראה באש בשרפה הגדולה של עיר היהודים בפֶּרְנַקְפּוּרְט בשנת 1719.

„איש“, אמר, „אמור לי את האמת. האם אתה חושש שאמסור אותך לתליין?“

„לא, הוד מלכותך, איני חושש מכך. כאשר ביקשו אחיי וידידי למנוע ממני לנסוע לספֶרד, אמרתי: האם אין זו מצווה אלוהית וקדושה לקיים את צוואתו של קרוב יקר? והאם סבורים אתם שקיסרנו הנעלה קָרְל, נכדו של מגיננו האהוב מְקְסִימִילְיאַן, לא יאשר אותי, כרצון סבו היקר, במשרה שהלה העניק לי? לא, אמרתי; אם רק יעלה בידי לחזות בפני קיסרי הנעלה ולמסור לו את האיגרת היקרה הזאת, הכול יהיה לטובה, ושוב לא יהיה לי, לכם — לכולנו — דבר לפחד מפניו.“

„וּפֶרְסֵה זוהי, שהכניס אותך לביתו והביא אותך לפניי — בענייניו אין צוואה שעליי לכבד. האם לא שקלת שאתה מעורר חשד שהוא ובני ביתו מתייחדים, מעשה שחוקיה המחמירים של הארץ הזאת מענישים עליו במוות?“

„אכן שקלתי זאת, הוד מלכותך; אך מקווה אני לזכות בחסדו של הוד מלכותך גם למענו.“

„רבות אתה מבקש, יוֹסֶלִין!“

„חסד הקיסר אינו כלה ואין לו מידה. מדוע לא יינתן גם לנו, העניים והנרדפים, כדי שנוכל לשבת בשלווה ובשלום כמנהגנו, תחת חסות אבותיו של הוד מלכותך הקיסרי?“

[242] „התוכל להראות לי כתב חסות שהוציא אחד מאבותיי בקיסרות לטובתכם?“

„הוד מלכותך, הבאתי עמי כתב כזה; הקיסר זיגיסמונד הוציא בעבור היהודים באַלזס.“

קָרַל לקח את כתב החסות וקרא בו בעיון.

[243] „טוב“, אמר אחר כך, „אני נותן לך את דברתי הקיסרית שגם אני אאשר את כתבי החסות העתיקים. כמו כן אאשר אותך במשרתך כמפקד וכמנהיג של כלל יהדות האומה הגרמנית. אך לא כאן, אלא על אדמת גֶרְמַנְיָה. כאן אסור לי לדעת, ועל אחת כמה וכמה להודיע, שזיהיתי אותך כיהודי; שהרי עליי לכבד את חוקי הארץ. גם לידיך פָּרֶס לא יאונה כל רע, אך עליו שלא להזכיר אותך לפני איש. ואתה, מהר לצאת מכאן; אל תתמהמה, פן יזהה אותך כאן אדם או ינחש את מוצאך. להתראות בארצות גֶרְמַנְיָה!“^{יב}

רַבִּי יוֹסֶלְמָן קד עמוקות ונשק את שולי בגד הקיסר.

ב. לפי אגדה נפוצה חתם הקיסר על כתב החסות מיד; העט שבו חתם, כך מסופר, נשמר מאות שנים במשפחתו של רַבִּי מֶלֶשֶׁה כֶּהֵן, עד שאבד בשנת 1796 בשרפת רחוב היהודים בִּפְּרָגֶפוּרְט שנגרמה מהפגזת הצרפתים. בתיאורנו לעיל דבקנו בכתבי היד העתיקים שעמדו לרשותנו, ומהם עולה שהקיסר חתם על כתב החסות ליהודי גֶרְמַנְיָה רק זמן רב לאחר מכן, על אדמת גֶרְמַנְיָה. — לפי האגדה, הספרדי ששני היהודים הגרמנים זיהו בִּמְרִיד כבן אמונתם היה ליצן החצר של הקיסר. הוא סיפר למלך הצעיר שהצליח ללכוד שני יהודים — חיות משונות ונדירות בעלות קרניים חנוכות. סקרנותו של הקיסר התעוררה והוא ביקש לראות את היצורים המוזרים. אז הובאו שני היהודים לפני קָרַל בכלוב מכוסה בקפידה, וכשהוסר הכיסוי קרא: „הרי אלה בני אדם כמונו!“ — „האין זאת, הוד מלכותך“, השיב ליצן החצר במהירות, „בני אדם כמונו הם, ובכל זאת רודפים אותם כחיות בר!“ — למשמע האמת שבתשובה הזאת נדהם קָרַל וחתם על כתב החסות. — את האגדה הזאת עיבדו אֶבְרָהָם טֶנְדֵּלְאָו, אֶלְיָהוּ אוֹלְמָן ואחרים.

בחדר המבוא המתין דון פֶּרֶס לידידו בדאגה; הוא מיהר עמו אל ביתו, ושם היו רִבִּי מֵשֶׁה כֹּהֵן ובני משפחתו של דון פֶּרֶס קרובים לייאוש. כשראו את רִבִּי יוֹסֶלֶמן ואת דון פֶּרֶס בריאים ושלמים, לא היה קץ לצהלות השמחה. —

מה עליז היה חג הפֶּסַח שנחוג בחדריו התת־קרקעיים של ארמון אֶלְמִלְגו!

רִבִּי יוֹסֶלֶמן ומלווהו לא הצליחו להחליט לצאת למסע הגדול והמפרך הביתה בעוד החג בעיצומו. הם נשארו אצל מארחיהם בִּמְדִיר שמונה ימים מלאים, אך לא יצאו מן הבית בכל אותו הזמן.

כאשר התייצבה משלחת הדוֹמִינִיקָנִים לפני קָרֶל בפעם השנייה, אמר להם שעליו לדבוק בתשובתו הראשונה; אין הוא יכול לגבש דעה קבועה וסופית בענייני נְרִמְנִיָּה עד שיגיע בעצמו לאדמתה, יבחן את כל הנסיבות ובייחוד יקרא את כתבי החסות ואת זכויות־היתר שהוציאו אבותיו בקיסרות בעניינם של היהודים.

[244] „ייתכן”, אמר, „שאחד מאבותיי, ובייחוד אבי־אבותיי האהוב מֶקְסִימִילְיאַן, קיבל עליו התחייבויות המחייבות את צאצאיו ושחובה קדושה לקיימן.”

כאשר למרות זאת לא חדלו הדוֹמִינִיקָנִים להתחנן ולהפציר בקיסר, קם ממקומו והניף את ידו. אויבי היהודים נאלצו לצאת, כשהם נושאים עמם את ההכרה שגם הפעם נכשלה מזימתם הרעה.

אי אפשר לתאר את שמחתם של בני ישׂרָאֵל בְּגֵרְמָנְיָה בשוב שני שליחים מסִפְרָד.

„הספרדים חזרו, הספרדים שוב כאן והביאו עמם את ההבטחות הטובות ביותר מן הקיסר“, סיפרו איש לרעהו. הכינוי „הספרדי“ דבק בְּרַבִּי מֹשֶׁה פֶּהֶן, וצאצאיו נקראים כך עד היום.^א

מסעם האמין של שני היהודים לסִפְרָד עורר תשומת לב רבה גם בחוגים לא־יהודיים. בקֶלֶן שרפו בפומבי את כתבי לוֹתֶר, והכול ידעו שמשלחת הדוֹמִינִיקָנִים אל הקיסר קָרַל כוונה נגד הלוֹתֶרָנִים לא פחות משכוונה נגד היהודים, ושרִפֵּי יוֹסֶלֶמן סיכל את התוכניות בשני התחומים.

[245] ב־20 במאי 1520 עזב קָרַל את אדמת סִפְרָד כדי לצאת לְגֵרְמָנְיָה. תחילה נסע לֶאָנְגְלִיָה לבקר את דודתו, המלכה קַתְרִין, אשתו הראשונה של המלך הֶנְרִי השמיני; אחר כך הפליג לֶאֱרָצוֹת הַשְּׁפִלָה ונחת בפְּלִיסִינְגֶן. ב־22 באוקטובר נכנס קָרַל לֶאֱאָכֶן בהדר רב ובפמליה גדולה, ולמחרת נערכה הכתרתו לקיסר בחגיגות מפוארות ביותר. הַדִּיאֶטָה הקיסרית הראשונה של הקיסר הצעיר נקבעה ליום חג ההתגלות בשנת 1521 בוֹרְקֶס. הייתה זו הַדִּיאֶטָה המפורסמת של וֹרְקֶס, שעתידיה הייתה להביא לתוצאות חשובות וכבודות משקל בתולדות

א. שושלת הזכרים של רַבִּי מֹשֶׁה פֶּהֶן נסתיימה עם דוֹד שְׁפִנְדֶר ב־27 באוגוסט 1876; אולם לפני שבועות אחדים אימץ האדון יוֹזֵף בֶּלוֹף מִפְּרָנְקֶפּוֹרט על המיין, שאשתו נולדה למשפחת שְׁפִנְדֶר, את שם המשפחה „בֶּלוֹף־שְׁפִנְדֶר“. — את הידיעה הזאת אנו חבים לאדיבותו של מזכיר הקהילה, האדון אֶלְיָהוּ אוֹלְמָן מִפְּרָנְקֶפּוֹרט על המיין.

העולם. גם רַבִּי יוֹסֶלְמָן התכוון להופיע בדיאַטָה הזאת בכבוד, לצד שאר הנסיכים, האדונים והמעמדות הקיסריים, כמפקד וכמנהיג של כלל יהדות האומה הגרמנית. שוב לא היה היהודי הפשוט שגחמה של הקיסר מְקִסִּימִילְיאַן הלבִּישָׁה אותו במשרה חדשה; עתה אישר אותו הקיסר הצעיר במשרתו, ככל הנראה לשנים רבות, ומזהר תפארתו של הקיסר האדיר נפל זיו גם על היהודי העניו והצנוע.

כאשר התכוון רַבִּי יוֹסֶלְמָן לנסוע לוֹוֶרְקֶס, נשמעה נקישה על דלת ביתו שבפֶּרְנֶקְפוֹרט, ואיש בגלימתם של נזירי המסדר הָאוֹגוֹסְטִינִי נכנס פנימה.

„האם אתם יוֹסֶלִין, מפקד היהודים?“ שאל הנזיר.

„אכן“, השיב הנשאל, „ואתם מְרִטִינוס לוֹתֶר, דוקטור לתאולוגיה ופרופסור באוניברסיטת הנסיכות הבוחרת בוֹיטְנֶבֶרג.“

„אתם מכירים אותי?“

[246] „שמך בפי כול, ותיאור חזותך נודע ברבים.“

„באתי להודות לכם. כשעמדתם נגד מזימות הדומיניקנים פעלתם גם למען ענייני. — יוֹסֶלִין, ידיד היהודים אני; כתבתי נגד דיכויים ורדיפתם.“

„יודע אני; קראתי את חיבורך בעניין, ואני מודה לך על שהזהרת מפני רדיפת אחי. גדולה עוד יותר תודתי על שקראת להתיר לנו לעסוק במשלח יד אזרחי, ועל שהכרזת כי ההאשמות הנתעבות וחסרות השחר שהיהודים זקוקים לדם נוצרים אינן אלא אגדות הבל.“

ב. כתבי לוֹתֶר המקובצים, כתבי הפולמוס, כרך ג. השו"ג גָרְךָ, תולדות היהודים, כרך ט, עמ' 221.

[247] „איש משכיל אתם, יוֹסֵלִין, ואפשר לדבר עמכם בהיגיון. רבות שמעתי עליכם. אתם האיש הראשון והנכבד ביותר ביהדות כולה. דעו לכם, יוֹסֵלִין, הרהרתי רבות בשאלה מדוע אתם היהודים דבקים בשגיאותיכם, ומדוע טרם האירה את עיניכם אמונת הנצרות האמיתית. ונדמה לי שכמעט אין להתפלל על כך. השוטים שלנו — הפִּיִּסְטִים, הבישופים והנזירים — נהגו עד כה ביהודים כאילו היו כלבים ולא בני אדם. אך עתה תטוהר הנצרות מכל התוספות הפִּיִּסְטִיות ומכל השימושים המחפירים לרעה. אני שב אל לשונם המילולית של כתבי הקודש, וכך זכינו בקרקע משותפת לנו ולכם. יוֹסֵלִין, כוחו של דבר הקודש ישכנע את הקיסר ואת הנסיכים, בזאת בטוח אני. הסירו גם אתם את קשיות לבכם וקבלו את אמונת הנצרות הטהורה כפי שאני מלמד ומטיף אותה.”

„אדוני האב, אם הבנתי אתכם נכונה, מבקשים אתם לתקן את הכנסייה — כלומר להשיב את מצבה המקורי, כפי שהיה עוד לפני שהיה אפיפיור.”

„כך הוא. הצומות, כתבי המחילה, הערצת הקדושים והשרידים הקדושים — שמוכרחה להיראות לכם היהודים, ובצדק, כעבודת אלילים רעה — כל אלה יבוטלו, ותורת הנצרות הטהורה תושב על כנה. — אתם, יוֹסֵלִין, מוכרחים לתת דוגמה טובה, ואז ילכו אחיכם בעקבותיכם. קבלו את הטבילה, יוֹסֵלִין, והיו לאחיהם ולקרוביהם גואל ומשחרר, כשם שאני מקווה להיות לעם הגרמני משחרר וגואל מעול האפיפיורות!” —

„כיצד יכולים אתם, אדוני האב, להציג לפניי דרישה כזאת? אנחנו מאמינים באל היחיד ובאיש זולתו. למען האמונה הנשגבה הזאת סבלו אבותינו ושפכו את דמם, ובה מבקשים גם אנו לחיות ולמות. ואפילו היה רבכם שב ומנסה

לרכוש אותנו לתורתו, היינו אומרים לו היום כפי שאמרו אבותינו לפני אלף וחמש מאות שנה: לך מעלינו; אין לנו חלק בך. אנו נשארים נאמנים לתורת אלוהינו הטהורה והבלתי מסולפת.”

„וסבורים אתם שאמונת האמת בידכם — אתם, עם חוקיכם התמימים עד אין קץ, עם כל מצוותיכם, מנהגיכם ומעשיכם החיצוניים?”

[248] „באמת, אדוני האב, רחוקים אתם מן היהדות יותר מן הכנסייה שאתם נלחמים בה! אחד מעמודי התווך של דתנו הקדושה הוא תורת חופש הרצון. האל ברא את האדם לחירות; האדם יכול לבחור ברע או בטוב, במוות או בחיים. והאל מצווה עליו ומוכיחו לבחור בחיים, ולהשלים את נפשו בהליכה בדרך הרצויה לאל ובמעשים טובים ואציליים. הראשון והעיקרי הוא המעשה — המעשה האמיתי והנכון שהאל ציווה עליו. „ולא המִדְרָשׁ הוא הַעֲקָר אֲלָא הַמַּעֲשֶׂה”, אומרים חכמי המִשְׁנָה. ואתם, אדוני האב, כופרים בערכם הרם של המעשים הטובים? האמונה — ורק האמונה לבדה — היא בעיניכם הדרך היחידה לישועה! קראתי את חיבורכם על חופש הרצון. כולו דברי כפירה, כולו טעויות — לא, לא כולו טעויות, אלא הוא טעות מראשיתו ועד סופו. לא הבנתם את כתבי הקודש; ואינכם יכולים להבינם, מפני שאינכם שולטים במידה מספקת בלשון העברית, אינכם מכירים את פירושי הרבנים וביאוריהם, והכניסה אל התלמוד ואל הקבלה חסומה ונעולה בפניכם!”

[249] „הו, אנשים ארורים ואומללים שכמותכם! עתה רואה אני שאין לכם תקנה, שבצדק נהגו בכם כחיות מזיקות, רמסו אתכם, קרעו את בשרכם וטבחו בכם! יהי כן: אני ארכוש את הקיסר ואת הקיסרות לתורתי. אז איעץ לשרוף את בתי הכנסת שלכם, להחרیب את בתיכם ולהעלות באש את התלמוד

שלכם, את סידורי התפילה ואת שאר חפצי השטן. את כספכם יש לקחת מכם, ולרבניכם ולמלומדי הכתובים יש לעקור את הלשון מאחורי הצוואר; את אנשיכם ואת נשיכם יש למכור לצמיתים, ולא להתיר להם לעסוק בדבר מלבד מחבט, גרון, את, כישור ופלך. ואז עוד תטענו שאמונת האמת בידכם ושהנצרות מלמדת על שלושה אלים.^ג

בחרון אף עז הסתלק משם.

אך רַבִּי יוֹסֶלְמָן הרים את ידיו השמימה ואמר:

„אל כול־יכול, הנה קם לעמך בַּמִּדְבָּר לִיְהוָה אוֹיֵב גָּרוֹעַ מְכַל אוֹיֵב שְׂחִי אִי פֶּעַם לִפְנֵי. אַךְ אַתָּה, אֱלֹהִים, אַל תִּנִּיחַ לִמְזִימוֹתָיו הָרָעוֹת לְהַצְלִיחַ; אַל תִּנִּיחַ לוֹ לִרְכוֹשׁ אֶת לֵב קִיסְרָנוּ וּלְהוֹלִיכוֹ שׁוֹלֵל! אַתָּה לְבַדְּךָ מְצִילֵנוּ וּמַגִּינוּ, וְעַלֶּיךָ בְּלִבְדָּא אֲנוּ בּוֹטְחִים. בְּךָ בְּטַחְנוּ אֲבֹתֵינוּ, בְּטַחְנוּ וְתַפְלִטְמוּ. אֱלֹהֶיךָ וְעַקְוֵנוּ וְנִמְלִטְנוּ, בְּךָ בְּטַחְנוּ וְלֹא בָּשׁוּ. וְאַתָּה ה', אַל תִּתְּחַק; אֲיֵלֹתַי, לְעֹזְרֹתַי חֹשֶׁה.”

ג. השווה את חיבורו של לוקר על היהודים; גִּרְזֵן, שם, עמ' 324 ואילך.

הקיסר קרל נסע מֵאַאָן למִינְן, ושם התקבל ב־23 בנובמבר בחגיגות גדולות. הוא התגורר בטירתו של הנסיך הבוחר, מְרִטִין־סְבוּרְג. עד מהרה נקשרה ידידות אמיצה בין שני הנסיכים הצעירים, הקיסר והנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט השני, שבינתיים מינה אותו האפיפיור לקרְדִּינָל. הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט תרם יותר מכול לבחירת קרל; קרל אישר את אֶלְבֶּרְכְט כאַרְכִּיבִּישׁוֹפּ של הקיסרות הגרמנית ומסר לידיו את חותם הקיסרות.

[250] כפי שכבר סיפרנו לעיל, הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט היה ידידו של אוֹלְרִיך פון הוּטֶן. בינתיים התייצב הלה בגלוי לצד לוֹתֶר ונאבק בחיבורים רבים נגד האפיפיורות. הוּטֶן אף הפנה אל הקיסר קרל איגרת שבה הפציר בו לעמוד בראש התנועה.

[251] הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט כבר נטה בחלקו אל לוֹתֶר. אף שעל פי מצוות האפיפיור גירש בפומבי את אוֹלְרִיך פון הוּטֶן מחצרו, ואף שעל פי מצוותו גם ציווה לשרוף את כתבי לוֹתֶר, בסתר דבק בתורתו של לוֹתֶר. כך נהג גם אחיו, הנסיך הבוחר יוֹאָכִים מְבֵרְגֶנְבוּרְג, שעדיין לא התייצב בפומבי לצד לוֹתֶר, אך תמך בסתר בהופעתו של המתקן. שבעה נסיכים בוחרים היו, ושלווה מהם תמכו בלוֹתֶר: הנסיכים הבוחרים של סְקְסוֹנִיָה, פֶּפֶאלֶץ וּבֵרְגֶנְבוּרְג. אילו אפשר היה לרכוש גם את הנסיך הבוחר מִמִּינְן, לא זו בלבד שֶׁלּוֹתֶרְנִים היה רוב בחבר הנסיכים הבוחרים, אלא היה מקום להניח שהנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט יטה אל ענייניו של לוֹתֶר גם את הקיסר, שחיבב אותו מאוד. לוֹתֶר הבין זאת היטב והציע לאֶלְבֶּרְכְט הצעיר הצעה שאפשר היה לצפות שהנסיך השאפתן יקבל

בשמחה: להפוך את נסיכותו הבוחרת לארץ חילונית העוברת בירושה, ולהינשא. כעבור שנים אחדות הוציא אֶלְבֶּרְכְט אחר מִבְּרֶנְדֶנְבוּרְג, בן דודו של הנסיך הבוחר ממיינץ ורבו הגדול של המסדר הטוטוני, הצעה דומה אל הפועל: הוא הפך את מדינת המסדר הכנסייתית שלו, פְּרוֹסְיָה, לדוכסות חילונית העוברת בירושה. כך באה פְּרוֹסְיָה לידי בית בְּרֶנְדֶנְבוּרְג. גם הנסיך הבוחר ממיינץ מצא טעם בהצעה, והבטיח לשקול אותה.

בינואר 1521 נפתחה הדיאטה הקיסרית בוורמס. הקיסר קרל נשא נאום לפני הנסיכים ומעמדות הקיסרות שהתכנסו, הדגיש בו את מוצאו הגרמני והבטיח להקים מחדש את מלכותו של הקיסר קרל הגדול.

עניינים רבים היה צורך להסדיר בדיאטה הזאת, ובמשך זמן רב לא הצליח רפי יוסלמן לזכות בפגישה המבוקשת עם הקיסר. ראשית דנו במלחמה נגד הטורקים, שכן הסולטאן סולימאן כבש ארץ אחר ארץ; שנית דנו בתקנות חדשות לבית הדין הקיסרי; שלישית נחקקו חוקים נגד הפאר המופרז שהלך והשתלט על הלבוש; רביעית הוחלט לעצור את גביית המכסים השרירותיים בארצות הקיסרות; חמישית הוגש החוק המפורסם לְקַס קְרוֹלִינָה, או חוק סדר הדין הפלילי החמור של הקיסר קרל החמישי, כדי שישררו שלום, סדר וביטחון הקניין בארצות גֶּרְמָנִיָה; שישית הוקם גוף ממלא מקום שיכריע בשם הקיסר כאשר חובות תפקידו יאלצו אותו לשהות מחוץ לגֶּרְמָנִיָה. לבסוף נועדה גם השאלה הדתית לבוא לידי הכרעה.

ב־6 במרץ 1521 זימן הקיסר קרל החמישי את לותר להתייצב לפני הדיאטה הקיסרית בוורמס, והעניק לו כתב ליווי קיסרי חגיגי לעשרים ואחד יום.

[252] לוֹתֵר יצא לדרך כדי להיענות לקריאת הקיסר; בכמה מן המקומות שעבר בהם הטיף לפני קהל גדול. בכל מקום התקבל באותות כבוד רבים.

ב־16 באפריל הגיע לוֹתֵר לוֹרֶמְס. כרוז הקיסר רכב לפני עגלתו המכוסה באריג, שהמון אינ־ספור הקיף אותה; אצילים ואבירים רבים, משרתים נסיכותיים, חברי מועצות ושליחי ערי הקיסרות רכבו לקראתו וליוו אותו עד למעונו אצל האבירים המְלֻטָּזִים.

האהדה העצומה ללוֹתֵר הוצגה בגלוי; תחת עיני הקיסר נמכרו כתבי לוֹתֵר, ובכל פינה הוצעו למכירה כתבי פלסתר וקְרִיקטורות על האפיפיור ועל שלטונו.

עד שעה מאוחרת בלילה ביקרו אצל לוֹתֵר רמי מעלה ופשוטי עם, על אף שלושת חרמותיו של האפיפיור נגדו.

מרשל הקיסרות, אוֹלְרִיך פון פֶּפֶנְהִים, הודיע למתקן שכבר למחרת עליו להתייצב לפני אספת הקיסרות.

שום דִּיאָטָה קיסרית לא ראתה מעולם נסיכים, אֶרְכִּיבִישׁוֹפִים, בישופים, דוכסים, רוזנים, אצילים ושליחי ערים רבים כל כך כפי שהתכנסו עתה בוֹרְמְס.

[253] על כסו ישב הקיסר קְרַל החמישי, וסביבו הנסיכים הבוחרים של הקיסרות: הנסיך הבוחר, האֶרְכִּיבִישׁוֹף, האֶרְכִּיבִישׁוֹפֶלְד הקיסרי והקְרִינְל אֶלְבְּרֶכְט מִמִּינְז; הנסיכים הבוחרים והאֶרְכִּיבִישׁוֹפִים של קֶלֶן וטֶרִיר; הנסיך הבוחר לוֹדִיג, רוזן הפֶּפֶאלֶן שעל הֶרִיין; והנסיכים הבוחרים של סֶקְסוֹנְיָה וברֶנְדֶנְבוּרג. אחריהם ישב אחי הקיסר, האֶרְכִּיבִישׁוֹפֶס פֶּרְנַנְדוֹ מאוֹסְטְרִיָה; אחר כך באו עשרים ושבעה דוכסים מִבּוֹאֶרְיָה, מִסֶּקְסוֹנְיָה, מִפּוֹמֶרַנְיָה ומארצות

גרמניות אחרות; לאחריהם מְקַנְרָאפִים, לְנִדְגָרָאפִים ונסיכים מְבֹאֲדֹן, הֶסֶן ומאצות גרמניות אחרות; האֶכְיִשׁוּפִים של בְּרֶמֶן וְלֶצְבֹּרְג, שמונה־עשר בישופים גרמנים, הֶלְנְטִים של האפיפיור, רוזנים ואבירים לרוב, שליחי כל ערי הקיסרות ושגריריהן של כמעט כל מדינות אירופה.^א

אל האספה המזהירה הזאת נכנס לוֹתֶר, ומרשל הקיסרות הרוזן אוֹלְרִיך פֶּן פֶּנְהִים הציגו לפניה.

הנסיך הבוחר מֶטְרִיר ניגש אליו ושאל אם הוא מחבר הספרים שהוצגו לפניו ואם הוא מוכן לחזור בו מתוכם.

לוֹתֶר השיב בחיוב על השאלה הראשונה; כדי להשיב על השנייה ביקש שהות למחשבה, והיא ניתנה לו עד אותה השעה למחרת.

למחרת הכריז לוֹתֶר שכתביו הם משלושה סוגים: ראשית, ספרי לימוד המפרשים את כתבי הקודש, ובהם אין כל רע; שנית, ספרי פולמוס נגד האפיפיור ונגד יריבים אחרים — אילו חזר בו מהם, היו עריצות האפיפיור ורשעתו ורשעת חסידיו רק מתחזקות; שלישית, דִּיֶּסְפּוּטַצְיוֹנֶס על תורת הנצרות, ועל אלה יעמוד, יהיה אשר ירצה האל הטוב. אך אם יוכיחו לו מתוך כתבי הקודש שטעה, יהיה הראשון שישליך את חוברותיו אל האש.

[254] אז קם דובר הקיסר ואמר שלוֹתֶר לא השיב על השאלה; אין מדובר בוויכוח על עקרונות שכבר גונו בידי הוועידות הכנסייתיות. נדרשת ממנו תשובה פשוטה וברורה: האם יחזור בו אם לאו.

א. מן הסתם יעניין את קוראינו לדעת שגם ראש העיר המכהן של אוֹבֶרְנֶהִים, יַעֲקֹב בְּרֶנְד, נכח שם, ושהאדון הנכבד יוֹהַנֶס פֶּפֶּרְקוֹרְן נמצא בפמליית הנסיך הבוחר מֶקְלֵן.

אז אמר לוֹתֵר את המילים הזכורות:

„לא אחזור בִּי, כי אין זה ראוי לעשות דבר נגד המצפון. כאן אני עומד, איני יכול אחרת. האל יעזור לי. אָמֵן!”

הרושם שעשה לוֹתֵר על הקיסר ועל הנסיכים היה מכריע ממש. העולם כולו המתין במתח עצום להחלטותיהם של הקיסר ושל הנסיך הבוחר ממִינְץ.

[255] לאחר שנעל הדיון הפומבי של הדיֶאֶטֶה הקיסרית באותו יום בלתי נשכח, פרש הקיסר לחדריו. הוא צעד במהירות אנה ואנה, דיבר אל עצמו ונאבק להגיע להחלטה. האם עליו ללכת בעצתם של הוֹטֶן, זִיקִינְגֶן ורבים אחרים ולעמוד בראש התנועה? חלק גדול ממעמדות הקיסרות כבר הכריז בגלוי על תמיכתו בלוֹתֵר; האחרים המתינו רק להסכמת הקיסר כדי לעשות כמוהם. אז הייתה גְרֶמְיֶה מאוחדת בדעתה, והוא, הקיסר, היה לשליטה המושל של הארץ הגדולה והאדירה הזאת. אך מה בדבר ארצות ירושתו הספרדיות? האם לא היו מורדות מיד במלך הכופר? שם היה מתפתח מאבק שלעולם לא היה מנצח בו. קל הרבה יותר היה להכניע את גְרֶמְיֶה המפולגת והקרועה מבפנים מאשר את סֶפְרֵד המאוחדת באמונתה! אבל מה אם נזיר אוגוסטִינִי זה דובר אמת? האם אין להקריב למען האמת את כל השיקולים האחרים?

„הו, אילו היה אדם יכול ליעץ לי”, אמר קָרֶל, „בכנות וללא משוא פנים! אך הכול צד במחלוקת הזאת. ובכל זאת, רגע: מכיר אני אדם שאינו נוגע בדבר ואינו יכול להיות נוגע בדבר — היהודי הנועז והחכם שסיכן את חייו ובא לסֶפְרֵד כדי להטות את לבי לטובת יהודי גְרֶמְיֶה. הוא כאן; כבר פעמים רבות ביקש ממני פגישה. עתה יבוא; אשמע את דעתו בעניין החשוב הזה.”

הקיסר משך בחבל הפעמון וציווה על המשרת שנכנס להודיע ליהודי יוסף־לין פון
רוס־הים שעליו להתייצב מיד לפני הקיסר.

לעיתים משונות מאוד הדרכים והאמצעים שבהם משתמשת ההשגחה האלוהית בפעולתה ובהנהגתה.

[256] הרפון־מִצָּה הכנסייתית של המאה השש־עשרה הייתה בלי ספק ברכה גדולה לצאצאי יַעֲקֹב המדוכאים והנרדפים, שכן באמצעותה פילסה לה בהדרגה דרך רוח של סובלנות רבה יותר; אך ניצחונה המלא והמיידִי של הרפון־מִצָּה היה להם לאסון שאין לתארו. רוחו הבלעדית של לוֹתֶר נשאה את הרפון־מִצָּה כולה; אילו הצליחו המתקנים לרכוש בלי התנגדות את הקיסר ואת הקיסרות, לא היה נותר ליהודים מקום בְּרָמִיָּה. ההכרעה האחרונה בדבר הניצחון המיידִי וחסר ההתנגדות הזה הייתה נתונה — נפלאות דרכי ההשגחה — בידי בתו היפה של אופה ממיינץ. מְרִגְרֵטָה רִידִינְגֶר הייתה נערה יפה, אדוקה ובעלת מידות טובות; לדברי כותבי הכרוניקות, לא היה אפשר למצוא יפה ממנה במעלה הָרִיין או במורדו. הנסיך הבוחר הצעיר אֶלְבֶּרְכְט בער באהבה עזה לבת האופה היפה, והיה נותן את נסיכותו הבוחרת אילו נענתה לו. אך מתנותיו העשירות נדחו, וכל ניסיון התקרבות מצדו נעקף בקפידה. כאשר גברו חיזוריו של הנסיך הבוחר, שלח האומן רִידִינְגֶר את בתו אל בת דודתה בוֹרְכֶם.

[257] בינתיים התרחשו המאורעות הרי הגורל שסיפרנו עליהם לעיל. תומכי הכנסייה הישנה הבינו היטב שהתנהגותו של הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט תהיה מכרעת; אך נסיך הכנסייה הצעיר התלהב מן הרעיונות החדשים, ובייחוד מן האפשרות להפוך את נסיכותו הכנסייתית לארץ חילונית העוברת בירושה,

ואיש לא ידע כיצד להשפיע עליו. אז ראה במקרה בוורקס קנוניק הקתדרלה ממיינץ, תומאס הרוזן פון רינק, את בת האופה היפה ממיינץ. הוא הכיר אותה ממיינץ וידע עד כמה אֶלְבֶּרְקט מסור לה. עוד באותו היום שלח אל הנערה את כומר הווידי של אביה, האב לֶאוֹרְנֶטְיוֹס, שהיה בפמליית הנסיך הבוחר. הלה הבטיח לה את אושר השמים אם תצליח להרחיק את הנסיך הבוחר מן הרעיונות הכפרניים, ובייחוד מן הנישואים המתוכננים. הוא קיבל עליו להשיג את הסכמת הוריה, ואף הציג אותה כוודאית לנוכח המטרה הנשגבה. — ההצלחה עלתה על התקוות הנועזות ביותר. מְרַגֶּטָה הובאה אל הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְקט, ולא זו בלבד שהטתה אותו נגד הֶרְפוֹן־מֶצְיָה, אלא גם הניעה אותו להשפיע על הקיסר שלא יסייע לתנועתו של לוֹתֶר אלא יכריז על עצמו כמתנגד לה.^א

בינתיים נקרא רֶפִי יוֹסֶלְמָן אל הקיסר. מפקד היהודים ציפה לרגע הזה בכליון עיניים. מאז מות הקיסר מְקְסִימִילְיאַן הרימו שוב כל אויבי היהודים את ראשם. רבים מראשי ערי הקיסרות שבאו לוורקס מסרו לקיסר עצומות ובהן ביקשו רשות לגרש את היהודים. עצומה כזאת הגיש ראש העיר המכהן של אוֹפֶּרֶנְהִיִם, והקיסר קָרַל כבר אישר אותה. לעומת זאת טרם חתם על כתב חסות וחירות ליהודים. אופיו של הקיסר הצעיר עדיין לא היה מוכר. האם הוא הפכפך ומפר הבטחות? האם המסע המסוכן לסְפֶרְד היה לשווא ולריק?

א. אהבתו והערצתו של הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְקט לֶמְרַגֶּטָה לא ידעו גבול; כשמתה בעודה צעירה הורה לקבורה בארון מזהב בכנסיית המכללה שבֶּאֶשְפֶּנְבוֹרג, ועל כך גידף אותו לוֹתֶר במילים קשות ביותר. השוו כתבי לוֹתֶר, חלק 19. — לזכרה הזמין אֶלְבֶּרְקט אצל פֶּטֶר פִּיֶשֶׁר מְיִינְבֶּרְג מצבה מפוארת והציבה באחת הקפלות הצדדיות של הכנסייה האמורה. השוו פֶּוֹגֶט, סיפורים ואגדות מן הֶרְיִין.

פעמים רבות ביקש רַבִּי יוֹסֵף לְמֶן פְּגִישָׁה, ובכל פעם נדחה. עתה קרא לו הקיסר;
מה פשר הדבר?

[258] „יוֹסֵףִין”, אמר הקיסר בחביבות לנכנס, „עד עתה נאלצתי לדחות את
בקשותיך לפגישה; עסקי רבים ודחופים מדי. גם היום איני מבקש לדבר עמך
בענייני היהודים. רוצה אני לשמוע את דעתך ואת משפטך בעניינים חשובים.”
„אמונו של קיסרי רב־החסד מעניק לי כבוד רב.”

משרת הודיע על בואו של הנסיך הבוחר ממִינְץ, שהגיע ברעדה ובחרדה כדי
להודיע לקיסר ששינה את דעתו בעניין המחלוקת בכנסייה.
„יכנס”, אמר קָרְל, „רשאי הוא להיות עד לשיחתנו.”

הנסיך הבוחר בירך את הקיסר.

„אה, יוֹסֵףִין”, אמר אחר כך ליהודי שנכח בחדר, „מה שלומך?”
„אתה מכיר את היהודי?” שאל הקיסר.

„בוודאי, הוד מלכותך”, השיב הנסיך הבוחר, „הכרתיו כאיש מוכשר, חכם
וישר.”

„שמח אני לשמוע זאת”, אמר קָרְל.

„יוֹסֵףִין”, המשיך ופנה אליו, „מבקש אני לשמוע את דעתך על לוֹתֶר וּעַל
תורתו. אינך מעורב, ולכן אין לך משוא פנים. יוֹסֵףִין, אמור לי את דעתך בגלוי
וללא פחד.”

„הוד מלכותך“, השיב יוסֶלִין, „איני יכול לפסוק במחלוקת אמונה הנוגעת לאמונה שאינה אמונת. אם אצדיק את לותר, האם לא יהיה עליי להודות באמונת לותר? ואם אצדיק את האפיפיור, האם לא יהיה עליי להודות באמונת האפיפיור? ומה יאמר הוד מלכותך אם אכריז ששניהם טועים?“

קָרַל צחק.

[259] „ראש חריף לך, יוסֶלִין“, אמר. „אם כן, אנסח את השאלה אחרת: מה אתה מייעץ לי לעשות? האם לעמוד בראש התנועה ולכנס ועידה כנסייתית כללית, או להתייצב נגדה כאויב?“

„הוד מלכותך, בכתבי הקודש נאמר: יָרָא אֶת ה' בְּנִי וּמָלָךְ, עִם שׁוֹנִים אֶל תְּתַעַרְב. אם העצה שלא להתחבר עם המבקשים לשנות חלה על כל נתין, קל וחומר שהיא חלה על המלך עצמו! מטבעו המלך משמר את הקיים. כשם שאבותיו של הוד מלכותך דבקו תמיד בנאמנות במסורת, כך טבע הדברים מחייב שגם הוד מלכותך ינהג. דוקטור מְרִיטִינוס לותר זה מתיימר לבטל במחי יד אלף שנה ויותר? מבקש הוא ללמד מתוך כתבי הקודש, אך לא חדר לרוחם! הוא מבקש להחשיך את תורת חופש הרצון — עמוד היסוד הזה של הסדר המוסרי בעולם! — לא, הוד מלכותך, איני יכול ליעץ לכם לחבור ללותר הזה.“

„ומה דעתך, אֶלְבֶּרְכְט?“

„היהודי שכנע אותי לחלוטין“, השיב הנסיך הבוחר, שמח למצוא אמתלה לשינוי דעתו.

„מודה אני לך, יוסֶלִין“, אמר הקיסר, „אלך בעצתך, בייחוד מפני שבזכותך שינה ידידי אַלְבֶּרְקט את דעתו. את כתב החסות ליהודים אוציא מאוחר יותר; עתה אין לי פנאי לכך.“

„סליחת הוד מלכותך על שאני מרשה לעצמי לשאול: האם דרוש פחות זמן לגרש את היהודים מאשר להגן עליהם במקומות מושבם?“

קָרַל צחק.

[260] „הא“, אמר, „אתה מוכיח אותי על הצווים שלי לקולֶמר, לאוֹפֶרְנֶה; ולערים אחרות! ובכל זאת כבר עשיתי גם טובות לבני אמונתך — למשל לאנשי גֶלְנֶהאָטֶן. נדבר על כל זאת בפעם אחרת!“

[261] הקיסר הניף את ידו ויוסֶלִין יצא.

ב. הצו שאליו רומז כאן הקיסר שמור בארכיון בֶּגֶלֶהאָטֶן; העתקו, המובא להלן, הגיע לידינו באדיבות האדון ל' ה' לִיסְמֶן מן המקום. חו לשון האיגרת הקיסרית: „אנו, קָרַל החמישי, בחסד האל קיסר הרומאים הנבחר, מרבה הקיסרות בכל עת בֶּגֶלֶמֶנְיָה, מלך הִיסְפָּנְיָה ושתי הסיציליות וכו', מודים בגלוי באיגרת זו ומודיעים כי ראש העיר, האזרחים והקהילה של עירנו ועיר הקיסרות הקדושה גֶלְנֶהאָטֶן, נאמנינו האהובים ונאמני הקיסרות, הודיעונו באמצעות משלחתם הנכבדה כי קודמינו בקיסרות, הקיסרים והמלכים הרומיים, ובייחוד הקיסר קָרַל הרביעי המנוח, העניקו להם זכויות וחירויות שלפיהן אין להביאם או לזמנם לפני בתי משפט זרים או שמחוץ לארצם; וכי הקיסר מְקְסִימִילְיאַן המנוח, אדונו וסבנו האהוב וכוור לטוב, אישר זכויות אלה עם שאר חירויותיהם, כמפורט באיגרת שהוצאה בעניין. ואולם חירות זו לא חלה על היהודים היושבים אצלם והנמנים עם אזרחיהם, ולכן נקראו יהודיהם מפעם לפעם לפני בתי משפט זרים ומחוץ לארץ ונגרמו להם הוצאות ונזקים ניכרים, אף שהם עצמם היו מוכנים לעשות דין כראוי לכל אדם נגד אותם אזרחים יהודים. משום כך פנו אלינו בענווה רבה וביקשו שנואל להחיל ולהרחיב את חסדם ואת חירותם גם על יהודיהם. שקלנו את בקשתם הענווה ואת השירותים הרצויים והנכונים שעשו לקודמינו בקיסרות ושעוד יוכלו לעשות לנו ולקיסרות; ועל כן, בעצה טובה ובידיעה מלאה, עשינו והענקנו להם חסד וחירות אלה.“

„זהו גבר בכל מובן המילה“, אמר הקיסר הצעיר לאֶלְבֶּרְכְט. „אלמלא היה יהודי, הייתי ממנה אותו למזכירי החשאי וליועצי הקרוב ביותר.“

המשך האיגרת שבהערת המחבר: „אנו עושים ומעניקים להם גם עתה מכוח סמכותנו הקיסרית וביועצין, בתוקף איגרת זו: החסד והחירות שניתנו להם מפני בתי משפט זרים ומחוץ לארץ יחולו ויתרחבו גם על אזרחיהם היהודים; ראש העיר, המועצה, האזרחים והקהילה ויהודיהם האזרחים יחזיקו בחירות ובחסד האלה וייהנו מהם ככל שאר אזרחיהם הנוצרים. לראש העיר, למועצה, לאזרחים ולקהילת העיר גֶלְנְהָאָוֶן וליורשיהם תהיה הסמכות לזמן את אזרחיהם היהודים לפנייהם בכל עת שהצורך ידרוש זאת, כשם שהם מזמנים את שאר אזרחיהם הנוצרים. ואם למרות זאת יובא או ייתבע עתה או בעתיד אחד מאזרחיהם היהודים, או יותר מאחד, לפני בתי המשפט הזרים והחיצוניים שנזכרו לעיל, או אם ינתן או ינוהל נגדם, נגד גופם, רכושם או נכסיהם, פסק דין או הליך משפטי — רצוננו מכוח סמכותנו הקיסרית שכל אלה יהיו חסרי כוח, בטלים ופסולים לחלוטין, ושלא ייגרם מהם שום נזק לאזרחים היהודים שזומנו. לפיכך אנו מצווים באיגרת זו בחומרה על כל הנסיכים הבוחרים והנסיכים, הפְּרִלְטִים אנשי הדת והחול, הרוזנים, האדונים החופשיים, האבירים, המשרתים, המפקדים, הנציבים, המנהלים, העוצרים, בעלי המשרות, ראשי המחוזות, ראשי הערים, השופטים, חברי המועצות, האזרחים והקהילות, ועל כל שאר נתינינו ונאמני הקיסרות, יהיו מעמדם ומצבם אשר יהיו: יניחו לראש העיר, למועצה, לאזרחים ולקהילה האמורים של העיר גֶלְנְהָאָוֶן, וכן לאזרחיהם היהודים, להחזיק בחסדנו המיוחד ובחירות המכובדת הזאת, להשתמש בהם וליהנות מהם באין מפריע; לא יכבדו עליהם בניגוד לכך ולא ירשו לאחר לעשות כן בשום דרך — אם יקרה להם חרוננו

ועונשה הכבד של הקיסרות. נוסף על כך יחול קנס בסך עשרים מֶךָק זהב מזוקק על כל המפר הוראה זו בזדון, בכל פעם שיעשה כן; את מחציתו ישלם בלי דיחוי לאוצרנו ולאוצר הקיסרות, ואת מחציתו האחרת לראש העיר, למועצה, לאזרחים, לקהילה ולאזרחיהם היהודים שנוכרו לעיל. זוהי כוונתנו הרצינית. ולראיה נחתמה איגרת זו בחותמנו הקיסרי התלוי. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות ווֹךְמס ביום העשרים ותשעה בינואר, בשנת מלכותנו החמישית, 1521. קרולוס.”

[262] למחרת, 19 באפריל 1521, פורסם צו של הקיסר ובו הכריז שיגן על הכנסייה מפני כל התקפה, כפי שעשו אבותיו. ואילו לותר, המתיימר לדעת טוב מאלפי מלומדים ואבות הכנסייה במשך יותר מאלף שנה מהי אמונת האמת, הוצא אל מחוץ לחוק מרגע שיפקע הליווי החופשי שניתן לו.

הלְגָטִים של האפיפיור חגגו את ניצחונם. רבים ביקשו לשכנע את הקיסר לעצור מיד את לותר ולצוות לשורפו, כפי שעשה בעבר הקיסר זִיגִיסמוֹנְד ליוֹהֶנְס הוֹס, שהרי אין חובה לקיים הבטחה שניתנה לכופר. אך קָרל אמר: „מה שהובטח — יש לקיים.”

כך יצא לותר למסעו הביתה בלא הפרעה. ואילו רֶבִי יוֹסֶלְמָן הודה לאל שהמתקן הפזיז ואויב היהודים לא הצליח לרכוש את הקיסר ואת הקיסרות לרעיונותיו.

פרק נ

L.

ימים אחדים לאחר מכן נקרא רבי יוסלמן שוב אל הקיסר.

[263] „הוכחת אותי“, אמר הקיסר, „על שטרם פינית זמן לעשות דבר למען היהודים. הנה, קח את כתב מינויך למפקד ולמנהיג של כלל יהדות הקיסרות הרומית הקדושה של האומה הגרמנית; חתמתי עליו בעצמי וציוויתי לתלות בו את חותמי הקיסרי. ועתה הישבע לי אמונים וציותנות, בשמך ובשם אחיך וקרוביך — כלל היהודים בכל הארצות הכפופות לשרביטי הקיסרי.“

רבי יוסלמן נשבע את השבועה שקרא לפניו סגן קנצלר הקיסרות, אוֹרְבֵּנוֹס צִיגְלֵר, בנוכחות הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט מִמִּינְץ בתפקידו כאֶרְכִּיבֶנְצֶלֶר הקיסרות. כתב היד המכיל את נוסח השבועה מצוי, כך מסופר אצל קְרִמְוֶלִי בכתב העת לֶה פְּרֶנְס אֵינְרֶאָלִיט, עד היום בארכיון בֶּרְלִינֶר. לא עלה בידינו להשיגו, ולכן אין אנו יכולים להביא את לשונו.

אז פנה רבי יוסלמן אל הקיסר ואמר:

„תודה להוד מלכותך על החסד הגדול שעשה עמי ועם בני אמונתי. ירשה נא הוד מלכותך שאשתמש מיד בזכות שהעניק לי ברוב חסדו ואבקש את רחמי על אחיי באוֹפֶרְנֶהִים, שהוד מלכותך ניאות להוציא נגדם צו גירוש.“

„לא כן, יוסלִין, לא הוצאתי צו כזה; רק אישרתי את הצו שסבי הקיסר כבר הוציא בשנת 1507. לך, אוֹרְבֵּן, והבא מלשכת הקיסר את העתק הצו.“

סגן הקנצלר הלך ללשכה והביא איגרת.

„קרא אותה, אורבן!“ אמר הקיסר. והאדון אורבנוס ציגלר קרא:

[264] [265] [266] „אנו, קרל החמישי, בחדר האל קיסר הרומאים הנבחר, מרבה הקיסרות בכל עת וכו'; מלך גרמניה, קסטיליה, אראגון, לאון, שתי הסיציליות, ירושלים, הונגריה, נלמטניה, קרואטניה, נברנה, גרנדנה, טולדו, ולנסיה, גליסיה, מיונקנה, היספליס, סרדיניה, קורדובה, קורסיקה, מורסיה, גיאמיס (?), אלגריבה, אלגוטירה (?), גיברלטר והאיים הקנריים, וכן איי הודו וטרה פירמה שמעבר לים האוקיינוס וכו'; אךכידוכס אוסטריה; דוכס בורגונדיה, לותרניניה, ברבנט, שטיירה, קרנטן, קריין, לימבורג, לוקסמבורג, חלדרלנד, ויטמברג, קלברנה, אתונה ונאופטריה וכו'; רוזן פלנדריה, הבסבורג, טירול, פרסלום (?), ארטואה ובורגונדיה; רוזן הפפאלץ של הנהאן, הולנד, זילנד, פירט (?), קיבורג, נאמור, רוסיין, טריטן וצוטפן; לנדגרף באלזס; מרקגראף של בורגאן, אויכטיין וגוציאני; נסיך הקיסרות הרומית הקדושה בשנאבן, קטלוניה ואסטוריה וכו'; אדון בקריןלנד, בספר הונגרי, פורטנאן, ויסטניה, מוננה, זלמס, טריפולי ומקלן וכו' וכו'.

„מודים בגלוי באיגרת זו ומודיעים לכל איש, כי נאמנינו האהובים ונאמני הקיסרות, האומנים והמועצה של העיר אורבנהים, הביאו לפנינו איגרת שבה העניק להם אדוננו וסבנו האהוב המנוח, הקיסר מקסימיליאן זכרו לברכה, את החסד ואת החירות האלה: שמעתה ולעולם לא יחזיקו עוד שום יהודי או יהודייה באורבנהים ולא יניחו להם להתגורר שם. וזו לשונה מילה במילה: אנו מקסימיליאן — כאן בא הצו של מקסימיליאן משנת 1507 שכבר הובא לעיל. — בעקבות זאת פנו אלינו וביקשו שנאיל, כקיסר הרומאים הנבחר, לחדש,

א. המקור שמור בארכיון באורבנהים, תיבה 2, מס' 11.

לאשר ולקיים בחסדנו את כתב החירות והחסד של אדוננו וסבנו האהוב המנוח בכל תוכנו והוראותיו. שקלנו את בקשתם הסבירה והענווה, וכן את שירותם הנאמן, הרצוי והמסור שעשו עד כה לקודמינו ולקיסרות הקדושה ושעוד נכונים הם לעשות בעתיד. לפיכך, לאחר שיקול דעת, בעצה טובה ובידיעה מלאה, אישרנו וקיימנו בחסדנו את חסדו ואת חירותו של אדוננו וסבנו האהוב המנוח בכל דבריהם, כוונותיהם והוראותיהם; ואנו מאשרים ומקיימים אותם גם עתה, ביוזעין ומכוח סמכותנו הקיסרית ובתוקף איגרת זו, ככל שנדרש מאיתנו לאשרם ולקיימם. רצוננו הוא שיהיו בני כוח ותוקף, שיקוימו, ושהם וצאצאיהם ישתמשו בהם בשלווה לעולם בהתאם לאיגרת הקיסר מְקִסְיִמְלִיאָן, ויהיו חייבים שלא להחזיק עוד שום יהודי או יהודייה באוֹפֶרְנֶהִים ולא להניח להם להתגורר שם, בלי שאיש ימנע זאת מהם.

„לפיכך אנו מצווים באיגרת זו בחומרה על כל הנסיכים הבוחרים והנסיכים, הפְּרִלְטִים אנשי הדת והחול, הרזונים, האדונים החופשיים, האבירים והמשרתים, המפקדים, ממלאי המקום, הנציבים, המנהלים, העוצרים, בעלי המשרות, ראשי המחוזות, ראשי הערים והשופטים, חברי המועצות, האזרחים והקהילות, ועל כל יתר נתיני ונאמני הקיסרות וארצותינו ונסיכויותינו העוברות בירושה, יהיו מעמדם ומצבם אשר יהיו: לא יפריעו ולא יעכבו את האומנים והמועצה האמורים של העיר אוֹפֶרְנֶהִים ואת צאצאיהם בחסד ובחירות שהעניק אדוננו וסבנו האהוב המנוח ושאשרנו וקיימנו כאן; לא ירשו לאחר לעשות כן בשום דרך, אלא יניחו להם להחזיק בהם באין מפריע — אם יקר להם להימנע מחרוננו ומעונשה הכבד של הקיסרות. נוסף על כך יחול קנס בסך עשרים מֶרְק זהב מזוקק על כל המפר הוראה זו בזדון, בכל פעם שיעשה כן; את מחציתו ישלם בלי דיחוי לאוצרנו ולאוצר הקיסרות, ואת מחציתו האחרת

לאומנים ולמועצה האמורים של העיר אוֹבֶרְנֶהִים. זוהי כוונתנו הרצינית. ולראיה נחתמה איגרת זו בחותמנו הקיסרי התלוי. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות ווֹרְקֶס ביום השישה־עשר בחודש דצמבר, בשנת אלף חמש מאות ועשרים, היא השנה השנייה למלכותנו הרומית והשנה החמישית לשאר ממלכותינו. קרולי. אֶדְ מֶנְדְטוּם אִימְפֶּרְטוֹרִיס וכו'. אֶלְפֶּרְטוּס קְרִידִינְל וכו', אֶרְכִינְצֶלְיִוס; אוֹרְבֶּנוּס צִיגְלֶר, סגן הקנצלר.^ב

„ובכן“, שאל הקיסר לאחר שסגן הקנצלר סיים לקרוא את הצו, „אמור בעצמך, יוֹסֶלִין: האם לא צדקתי כשאשרתי את החסד ואת החירות שהעניק סבי האהוב לעיר אוֹבֶרְנֶהִים? האם לא אמרת לי שחובה קדושה היא לקיים את צוואתם של מתים יקרים?“

[267] „ירשה לי הוד מלכותך לשאול: הצו של הקיסר המנוח הוא משנת 1507; קיסרנו האהוב והמנוח מת בשנת 1519. מדוע לא גירשו אדוני אוֹבֶרְנֶהִים את היהודים במשך שנים־עשרה השנים האלה?“

„גם את זאת הסבירו בעצומתם: השודדים גזלו והרגו את השליח שנועד להביא להם את המסמך, ולכן הגיע לידיהם באיחור.“

„אך הוא היה בידיהם כבר בשנת 1510; ובדיוק באותה שנה השתנתה גישתו של הקיסר מֶקְס כלפי היהודים. קודם לכן לא היה הקיסר המנוח ידיד היהודים ולא אויבם, אך הטה אחזן להאשמות נגדם. כך גורשו אחיי מִיִּנְבֶּרְג ומערים אחרות בהסכמת הקיסר. אך כשזכיתי להתייצב לפני הוד מלכותו של הקיסר המנוח בשנת 1510, היה האל הכול־יכול בעזרי, והצלחתי לשכנע את הוד

ב. הדוכס אוֹלְרִיד פֶּון וִיִּטֶמְבֶּרְג הוצא אל מחוץ לחוק הקיסרות, ולכן נפלה ארצו לידי הקיסר.

מלכותו בחפות אחי. חסדו הנסיכי הבוחר, אדוני רב־החסד ממיינץ, יכול להעיד עד כמה היטיב הקיסר מָקס את יחסו אלינו היהודים לאחר מכן.”

„על כך יכול אני להעיד, הוד מלכותך”, אמר הנסיך הבוחר ממיינץ. „בשנת 1516 קיבלתי איגרת קיסרית בענייני היהודים, והיא מגינה ברוח טובה מאוד על בני הקיסרות האלה.”

[268] אז סיפר רַבִּי יוֹסֶלְמָן לקיסר כיצד אירע שראש העיר אוֹפֶרְנֶהִים לא היה יכול להשתמש ברשותו של הקיסר מָקסִימיליאַן לגרש את היהודים; כיצד ההסתמכות הנוכחית על הצו אינה אלא הפרת הבטחה, שכן ראש העיר כבר אינו צריך לחשוש מעונש על התנהגותו בעבר כלפי רַבִּי יוֹסֶלְמָן; ומה היה חלקו של פֶּפֶרְקוֹרן, שגם הוא נכח בוֹרְכֶם, במזימה שנרקמה נגד רַבִּי יוֹסֶלְמָן.

„אם כן”, אמר הקיסר, „אחקור את הדבר, ולעת עתה אצווה לעכב את גירוש היהודים מאוֹפֶרְנֶהִים.”

רק כעבור שנים עלה בידי רַבִּי יוֹסֶלְמָן ליישב לחלוטין את המחלוקת בין העיר אוֹפֶרְנֶהִים לבין יהודה, בתיווכו של אב המנזר רִידִיגֶר מוֹוִיֶסְנְבוֹרְג. בידינו העתק מאושר של הצו שבו מזמן אב המנזר את הצדדים היריבים לפני כס משפטו בשם הקיסר. נביאו כאן, וזה לשונו:

[269] „אני, רִידִיגֶר, בחסד האל אב המנזר בוֹוִיֶסְנְבוֹרְג, שולח את ברכתנו אליכם, ראש העיר הנכבד ומועצת העיר אוֹפֶרְנֶהִים. הואיל והוד מלכותו הקיסר הרומי, אדוננו רב־החסד, הטיל עלינו ומסר לנו סמכות ליישב את הסכסוכים ואת חילוקי הדעות הקיימים ביניכם לבין כלל היהודים היושבים

ג. המקור שמור בארכיון באוֹפֶרְנֶהִים, תיבה 2, מס' 26.

בנציבות הַגָּנָא, ולאחר קבלת דיווח משני הצדדים לפעול בשקידה לפשר ביניהם בשלום, כפי שתוכלו ללמוד גם מן ההעתיקים שנשלחו אליכם; והואיל וקיבלנו עלינו את השליחות הזאת לכבוד הוד מלכותו הקיסר הרומי, אדוננו רב־החסד, ולשם שירות כנוע לו — לפיכך אנו מזמנים אתכם בחומרה להתייצב לפנינו ביום שלישי, העשרים ושישה באפריל, בשעת בוקר מוקדמת בִּשְׁטֵיינְפֶּלְט. נשמע את צורכי שני הצדדים ונפעל ככל יכולתנו ליישב בשלום את חילוקי הדעות האמורים ולהשלים את השליחות שנוכרה לעיל. מצידנו לא ייחסר ולא יימנע דבר. היו נכונים לכך; שהרי קבענו ומינינו אותו יום ואותו מקום גם לכלל היהודים האמורים היושבים בנציבות הַגָּנָא. ניתן בטירתנו סְנֶקְט רִמְיִי, תחת חותמנו המוטבע, ביום העשרים ושמונה במרץ, שנת עשרים וארבע — 1524.

מאמציו של אב המנזר הוכתרו בהצלחה, ובני יִשְׂרָאֵל באוֹבֶרְגֶּהִים לא הוטרדו עוד.

בהביאנו את הצו שלעיל הקדמנו את סיפורנו בכמה שנים. נשוב ונאחז בחוטו ונחזור לוֹוֶרְמֶס, אל הַדִּיאָטָה הקיסרית.

לאחר שהקיסר שילח את רִבִּי יוֹסֶלְמָן מלפניו, ציווה לזמן לפגישה את ראש העיר המכהן של אוֹבֶרְגֶּהִים, האדון יַעֲקֹב בְּרֶנְד, וכן את האדון יוֹהָנס פֶּפֶּרְקוֹרְן. שני האנשים הנכבדים חשו מאושרים מאוד מן ההזמנה והתייצבו בדִּיִּקְנוֹת בשעה שנקבעה.

הקיסר ישב על כסו; לימינו עמד הנסיך הבוחר אֶלְבֶּרְכְט מִמִּינְן, לשמאלו סגן הקנצלר אוֹרְבֶּנוֹס צִיגְלֶר, ובחצי גורן עמדו גדולי הקיסרות.

[270] אם ידע אי פעם אדם לעורר כלפיו כבוד והערכה, היה זה הקיסר קרולוס החמישי. אישיותו עוררה יראת כבוד מאליה. הבחור בן העשרים ואחת שעל כס המלוכה ידע להטיל מרות כזאת על האמיצים שבאנשים, ששערם הלבין תחת מטר כדורים, ועל הדיפלומטים המנוסים והחכמים ביותר, עד שרעדו מפני מבטו. לא הסמכות החיצונית היא שכפתה עליהם להכיר בו; נשמתו הייתה מלאה רוממות והדר. שאיפתו להוכיח שאינו רק הראשון במעלה, אלא תמיד גם הראשון באומץ ובצדק קפדני, היא שהעניקה לכל ישותו רוממות והדר.

שני האנשים שהקיסר זימן לפני כסו רעדו ממבטו עוד בטרם אמר להם מילה.

„בשקרים ובהשמצות“, פנה אליהם הקיסר, „הבאתם את המפקד הקיסרי, היהודי יוֹסֶלִין פֶּון רוֹסְהִים, אל הכלא, על סמך עדויות כוזבות וחסרות שחר שבדיתם כדי להאבידו! אמרו את האמת ועונשכם יהיה קל. אך אם תעזו לשקר שוב, אצווה לחקור את הדבר במלוא החומרה, והדבר יעלה לכם בראשיכם. אם חייכם יקרים לכם, אמרו את האמת.“

[271] השניים השליכו את עצמם ארצה והחלו לבכות ולייבב. קָרְל הביט בהם מלמעלה בכוח. „הנה אתם שוכבים על הארץ, מוגי לב שכמותכם“, אמר,

„ומייבבים ככלבים שאדונם עומד להענישם. מדוע לא התביישתם לשקר ולהשמיץ? יבוא היהודי יוסֶלֶן ויראה כיצד אני מעניש משמיצים.”

משרת יצא מיד לקרוא לרֶבִּי יוסֶלֶמן. כשנכנס הלה לחדר המבוא של לשכת הקיסר, נגלה לעיניו מחזה משונה. ראש העיר המחמיר של אוֹבֶרְנֶהִים והאדון הנכבד יוֹהַנס פֶּפֶּרְקוֹרֶן זחלו על ארבע ונבחו ככלבים. כשנכנס רֶבִּי יוסֶלֶמן ביקשו לקום, אך שני נושאי הֶלְבֶּרְד היכו בהם בנשקם ואילצו אותם להמשיך לזחול ולנבוח. סביבם קיפצו משרתי הקיסר, גמדיו וליצני חצרו והתגרו בהם כפי שמתגרה אדם בכלבים: הם החזיקו לפנייהם מקלות וציוו עליהם לקפוץ מעליהם; ברגע שסירבו היו נושאי הֶלְבֶּרְד נכונים להכריחם לקפוץ, להביא חפצים ולעשות תעלולי כלבים אחרים. לאחר שרֶבִּי יוסֶלֶמן התבונן זמן־מה במחזה הנדיר בתדהמה, נקרא להתייצב לפני הקיסר.

„הראית?”, פנה אליו קָרֶל, „כיצד שני הכלבים קופצים, והשמעת כיצד הם נובחים? כך נוהג אני להעניש משמיצים. ואילו לך, יוסֶלֶן, מגיע פיצוי על הייסורים שנאלצת לשאת על לא עוול בכפך. תרכב לצדי בעיר ותראה לי את עתיקותיה היהודיות, ששמעתי עליהן רבות.”^א

[272] תהלכות פרשים מזהירה עברה ברחובות ווֹרְמֶס: נסיכים בוחרים, קֶרְדִּינָלִים, דוכסים, נסיכים, בישופים, רוזנים ואבירים — כולם שליטים — ובראש התהלוכה רכבו הקיסר והמפקד היהודי. כל העם רץ לראות את הפלא, והיהודים הודו לאל בלבם. מאז חורבן הבית השני לא זכה יהודי לכבוד רם כל כך. הידיעה התפשטה בעולם ואויבי היהודים רעדו, ובייחוד שני האנשים בחדר המבוא של לשכת הקיסר, שֶקָרֶל השפיל למדרגת כלבים.

א. השוווּ בִּהְזָה, קָרֶל החמישי, חלק ב, עמ' 33.

בינתיים שוחח הקיסר בחביבות רבה עם מלווהו היהודי.

„האם נכון“, שאל, „שהקהילה היהודית בוורמס היא העתיקה ביותר בכל גרמניה?“

„כך אומרים, הוד מלכותך“, השיב רבי יוסלמן. „מסופר שיהודים התיישבו כאן כבר בזמן שבית המקדש עוד עמד בירושלים.“

התהלוכה הגיעה אל בית הכנסת, ובשערו עמדו הרב ופרנסי הקהילה. הם קדו עמוקות, והרב אמר בקול רם את ברכת המלכות המקובלת.

הקיסר ירד מסוסו, והאחרים הלכו בעקבותיו.

„בניין מרשים“, אמר קרל כשהתבונן בבית הכנסת, „בית אלוהים עתיק יומין!“
„האם רשאי אני“, שאל רבי יוסלמן, „להראות להוד מלכותך דבר מופלא בקיר החיצוני?“

קרל הנהן בהסכמה. רבי יוסלמן הוביל את הקיסר אל פינת הבניין, שבה הוא והבתים שממול יוצרים סמטה צרה.

[273] „מה פשר השקע המשונה הזה בקיר?“ שאל קרל.

„הוד מלכותך“, השיב רבי יוסלמן, „הקיר הזה היה ישר במקורו. פעם הלכה אישה יהודייה בסמטה הזאת. אדם גס שנהג בעגלה נסע לעברה; בסמטה הצרה היה מרסק אותה. האישה המבוהלת נצמדה אל הקיר, והנה עשה האל נס: הקיר נסוג לאחור והעגלה עברה מאחורי גבה בלי לגעת בה. הילד שילדה

האישה לאחר מכן, ושהאל הצילו בדרך פלא כזאת, היה לאדם גדול וקדוש. שמו היה רַבִּי יְהוּדָה, ואבותינו כינוהו הַתְּסִיד.”

„כן, כן”, אמר הקיסר, „גדולים רחמי האל. הוא עושה חסד עם מי שטרם נולדו.”

קָרַל הרהר כנראה בנסיבות המשוונות של לידתו שלו, שעליהן סיפרו לו. מי שנועד למשול בשני עולמות נולד במקום שאפילו אשתו של הדל בשכירי היום הייתה רואה בו מקום ירוד מדי.

זמן רב עמד הקיסר בשתיקה והתבונן בשקע המשוונה שבקיר; אחר כך ביקש מֶרְבִּי יוֹסֶלְמָן להובילו אל תוך בית הכנסת.

הם נכנסו לבית האלוהים היהודי העתיק, שחומותיו הכבירות כבר אז — לפני שלוש מאות חמישים ושמונה שנה — ראו מאות רבות חולפות על פניהן.

בייחוד משך את תשומת לבו של הקיסר גֵּר תְּמִיד וְשֵׁל אֶרְנֵי אֶרְנֵי, מנורת התמיד של שני הזרים.

[274] „פעם”, הסביר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „נמצא ילד מת, והיהודים הואשמו ברציחתו. האגדה הנתעבת וחסרת השחר עמדה לעלות בחייהם של כל היהודים אם לא יצביעו על הרוצח או הרוצחים. אך לא היה ביכולתם לעשות זאת, שכן איש מקרבם לא רצח את הילד. אז ביקשו לטבוח בכולם. שני זרים לא מוכרים שנמצאו בוֹרְקֶם קיבלו עליהם להציג את עצמם מרצונם כרוצחים וכך להציל את האחרים. הם נשרפו, אך מתוך הלהבות התרוממו שתי יונים ועפו השמימה. שני מלאכים ששלח האל הצילו את החפים מפשע. לזכר הדבר דולקת מנורת התמיד הזאת.”

בינתיים הוציא הרב סֵפֶר תוֹרָה מארון הקודש והניחו על הבימה שנועדה לקריאה בתורה.

„אלה“, הסביר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „כתבי הקודש, החומֶשׁ, הכתובים באותה דרך שבה כתבם מֹשֶׁה פעם במצוות האל הכול־יכול. לִסְפֵּר התוֹרָה הזו, הוד מלכותך, חשיבות מיוחדת גם בזכות האיש שכתב את העותק: רַבֵּנוּ מֵאִיר מְרוֹטְנֶבּוּרג, מגדולי מורי עמי, שכיהן בחייו כרב ברוֹטְנֶבּוּרג, במיינץ ובניִינְבֶּרג. לעת זקנתו ביקש לעלות לארץ הקודש. באִיטְלִיָּה ציווה הקיסר אֶדוּלֶף פֹּון נֶסְאוּ...”

„אויב ביתי, הקיסר היריב של אבי־אבותי אֶלְבֶּרְכְּט פֹּון הֶבְסְבוּרג!”

[275] „הוא האיש, הוד מלכותך. הקיסר הזה ציווה לכלוא אותו, מתוך הנחה שהיהודים ישלמו כופר עצום לשחרורו. ואכן, תלמידיו אספו סכום גדול. אך הוא אסר לפדותו, מפני שאם ישיגו מעשי האלימות את התוצאה המבוקשת לא יהיה להם סוף. הוא מת בכלא.”

„מידה נאה מאוד! האם עוד דבר לך להראות לנו, יוֹסֶלְיִן?”

„כאן, ליד בית הכנסת, נמצא בית מדרשו של רַשִׁי המפורסם, אבי־אבותי והמפרש הגדול של כתבי הקודש ושל התלמוד. אם יצווה הוד מלכותך...”

„לא, ראיתי די. נשוב ברכיבה. הגיעה גם השעה להשיב אל קיום אנושי את אלה שהורדתי למדרגת כלבים.”

לקול ברכותיהם של הרבנים ושל הפרנסים יצאה האספה המזהירה מבית הכנסת. מאחר שתפקידו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן כמורה דרך הסתיים, ביקש לסגת

לאחור; אך הקיסר ציווה עליו להישאר לצדו גם בדרך חזרה. שוב ראו תושבי ווֹךְמָס והזרים הרבים שבאו אל הַדִּיאָטָה הקיסרית את היהודי לצד הקיסר. הידיעה עפה בכל גֶרְמָנְיָה והעניקה לכל יהודי תחושת ביטחון.

„הקיסר הזה“, אמרו, „יגן עלינו מפני עוול ורדיפה, ורִבִּי יוֹסֶלְמָן ייצג לפניו את עניינינו. ישמור האל את שניהם — את מפקד מחצית העולם ואת מפקד היהודים.“

יֶשְׁרָאֵל שְׁבִגְרִמָּנְיָה סבר עתה שיוכל לשבת לבטח; אז באה הסכנה מכיוון אחר לגמרי, נוראה ומאיימת מאי פעם.

[276] | [277] תסיסה איזמה השתלטה על כל הלבבות. המחלוקת בכנסייה, הכתבים המסיתים ודרשות המתקנים לא מצאו הד רב יותר בשום מקום מאשר בקרב פשוטי העם, ובייחוד בקרב האיכרים הצמיתים, שהיו מופקרים בלי הגנה לשרירות לבם ולדיכויים של האצילים ואנשי הכמורה. למלחמת האיכרים הנוראה קדמה קנוניה איזמה — או, נכון יותר, שורה שלמה של קנוניות. מאחר שהתנועה נשאה גם אופי דתי, הופנה זעמם של האיכרים המורדים לא רק נגד בעלי האחוזות האצילים ואנשי הכמורה, אלא גם נגד היהודים. „להעניש את האצילים, הכמרים והיהודים” הייתה סיסמת הקרב של האיכרים המורדים. בכל מקום שבו פרץ המרד נעשו מעשי הזוועה הנוראים ביותר. יִשְׁרָאֵל שֶׁבְנֵי־מִנְיָה, שרובו גורש מן הערים, ישב בכפרים פזורים ברחבי הארץ, ולכן היה מופקר, חסר הגנה וחסר יכולת להתגונן, להתקפות רודפיו ומעצניו. דומה היה שימי הטבח הגדול ביהודים בשנים 1096 ו־1349 עומדים לשוב. פחד וחרדה אחזו בכל בני יִעֲקֹב, שכן מרידות האיכרים התפשטו לכל עבר. מכל האזורים באו משלחות אל רִבִּי יוֹסֵלְמָן וביקשו ממנו עזרה או לפחות עצה. המצב היה קשה מאי פעם. הפעם לא הועיל ליפול לרגלי אדון גדול כלשהו; כיצד אפשר להשפיע על המפלצת רבת הראשים שאימה לבלוע את יִשְׁרָאֵל? אף על פי כן לא איבד רִבִּי יוֹסֵלְמָן את אומץ לבו. מתוך ביטחון בחסותו הקדושה של האל ביקש גם הפעם לסכן את חייו ברצון ובשמחה כדי להציל את אחיו מאבדון. נודע לו שבליל השנה החדשה של 1525 עתידה להתקיים אספה של ראשי פלגי המרד השונים למרגלות הקפלה הסמוכה למנזר אֶלְטֶדוֹרְף שבאֶלְזֶס. הוא החליט ללכת לאספה ולשכנע את ראשי הקנוניה

לוותר על תוכניות הרצח נגד היהודים. לשווא התחננו אליו אשתו, ילדיו וידידיו. הוא דבק בהחלטתו להיכנס אל מאורת הזאבים הטורפים, ואף סירב לכל מלווה.

„אם ירצה האל להצליח את דרכי“, אמר, „לא אזדקק למלווה; ואם לא — מדוע יגדר עוד אדם לאבדון?“

[278] בליל חורף קר יצא רבי יוסף לדרך, והשלג נערם בה לגובה. גוש אפל, כחומה עצומה, התרומם לפניו מן המישור המושלג; היו אלה ההרים, ולמרגלותיהם השתרע יער גדול. מן היער בקעו בתוך דממת הלילה צלילים משונים. פעם נשמעו כיללת זאב, פעם כצווחת כוס, ולעיתים כשירת קולות אנוש. כך הגיע אל שפת היער, שסבך צפוף כיסה אותה. בדיוק כשעמד להיכנס אל היער נשמעה לידו יללת זאב. הוא נסוג בבהלה צעד אחד; אך בטרם הספיק להתעשת זינקו לקראתו מתוך השיחים מימין ומשמאל כמה דמויות אפלות. הוא שמע צלצול של שְׁרִיזוֹת טַבָּעוֹת, ואז קרא אליו קול גס: „חזור, ידיד! הלילה אין מעבר כאן — אלא אם ידועה לך המילה הפותחת את הדרך!“

רבי יוסף נקלע למצוקה מסכנת חיים; היה עליו למסור סיסמה שלא ידע.

„אתה שותק?“ שאלה אחת הדמויות. „אמור מיד את הסיסמה, או שנחסל אותך!“

„לִישׁוּעָתְךָ קוֹיָתִי, הִי!“ פלט רבי יוסף.

א. לעזרתך אני מקווה, אלוהים!

האיכר השומר הרים את גרזן הקרב כדי לבקע במכה כבדה את ראשו של חסר הנשק; אז יצא הירח מכיסויו והאיר את דמותו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן.

„בשם האל!“ צעק החמוש והוריד את גרזן הקרב. „כמעט ריסקתי את גולגולת מיטיב! יוֹסֶלְיִן פֿון רוֹסְהִים, האם יצאתם מדעתכם שאתם מעזים לבוא לכאן ולהניח להם להרוג אתכם?“

„דִּיטְרִיךְ פֿון קֶסְטֶנהוֹלְץ!“ קרא רַבִּי יוֹסֶלְמָן ונשם לרווחה. „תודה לאל שלא מנע ממני את אהבתו ואת חסדו, והפגיש דווקא אתכם עמי. כיצד באתם לכאן? חשבתי שאתם בִּשְׁווייץ.“

„יוֹסֶלְיִן, אל תדברו ואל תשאלו דבר; לכו מכאן והתרחקו מן המקום הזה.“
„אך אני מבקש להגיע אל המנהיגים למרגלות הקפלה שליד מנזר אֶלְטֶדוֹרְף;
מוכרח אני לדבר עמם. ואתם, דִּיטְרִיךְ, מוכרחים להוביל אותי אליהם.“
[279] „וְתִירוּ עַל כֵּךְ, יוֹסֶלְיִן; הדבר יעלה בחייכם ובחיי!“

„האל יגן עלינו. התובילו אותי?“

דִּיטְרִיךְ השמיע שלוש פעמים את צווחת הכוס. איכר חמוש יצא מן הסבך.

„עמוד אתה כאן על המשמר במקומי, קֶלְאוּס!“ אמר דִּיטְרִיךְ.

בשקט צעדו שני האנשים אל הקפלה, שזרחה באור בהיר. כמאה איש נדחקו בחלל הצר, כולם חמושים בחרבות, בַּאֲלוֹת־פֶּוכֶב ובגרזינים; פה ושם נראו גם חודי רמחים מנצנצים מעל לראשים. לראשיהם חבשו קסדות סַעַר מיריעות ברזל. אך כולם הביטו אל המזבח הראשי של הקפלה, וגבר עצום ממדים עלה

אותה שעה במדרגותיו. שערו היה כהה ונפל בתלתלים ארוכים סביב ראשו; בגדו היה אדום כארגמן, וחרב מלחמה כבדה הייתה תלויה לצדו. מלמול עמום עבר באספה כשהזר עלה על המזבח ופנה אליה. עתה הרים את ידו, כל קול נדם, וקולו נשמע כחצוצרה אדירה מעל השותקים:

„ברוכים הבאים, אתם אשר מבית האדון, בני החורין, בשעה קדושה! הרימו עמדי את קולכם ונשיר את שיר הברית, בעודנו בארץ זרה!”

אז רעמה מתוך הקפלה אל היער האפל שירה כסופת רעמים:

[280] עתה נבקש מרוח הקודש

מעל הכול את אמונת האמת,

שתשמור עלינו

בעת קצנו,

כשנצא מן היגון הזה —

קִירְיָה אֶלִיסוֹן!

כשהסתיים השיר אמר האיש שעל המזבח:

„השבח לאל!”

„השבח לאל!” השיבו כל הפיות; החרבות והגרזינים צלצלו, והקולות הריעו בפראות:

„לקרב, לניצחון! כאן חרב האל וגִדְעוֹן! מוות לעריצים, מוות לאצילים, לכמרים וליהודים!”

מהומה פראית פרצה, בניגוד חריף לאווירה החגיגית ששררה רגע קודם לכן. האיש הענקי שעל המזבח הניח לנרגשים להשתולל רגעים אחדים. אז הרעים קולו בתוך שאון הקולות, ושוב השתררה דממה.

[281] „ידידים, אחים!” פתח, ודמותו האדירה נראתה כמזדקפת עוד יותר ועיניו זהרו ביתר להט. „זימנתי אתכם לכאן מכל המחזות בשליחותו של הנביא תומאס מִיִּנְצֶר, חביב האל, כדי לבקש ולהשביע אתכם לרסן את רוחכם הנועות ולא להכות מוקדם מדי בשום מקום — לא באֶלְזֶס ולא בִּשְׁנֶאָנְן, לא בתוֹרִינְגִּיה ולא בִּפְרִנְקוֹנְיֶה, לא על הֶרִיִּין ולא על הֶדְנוֹבֶה. זכרו את חודש אוגוסט של השנה שהסתיימה היום, כאשר כמה פוחזים סברו שיוכלו להפיל את העולם כולו ושילמו על כך בגלגל ובגרדום. אם עתידה הצלחה לעטר את ענייננו, אסור למרד לפרוץ פה ושם; להבות בודדות אפשר לחנוק בקלות בכף היד. עליו לעוף בבת אחת בכל הארצות, כלהבה על גג טחוב, הנאכל מהר מכפי שאפשר לחשוב על כיבוי. אז, אחי, יבוא הזמן שבו ייִשבר מטה נוגשיכם וחומותיהם ייפלו לקול תרועתכם, כחומות יִרְיחוֹ בימי קדם. וכך ציווה עליי הנביא להכריז לכם: אל תיראו מכוח האויבים ואל תיבהלו מהמונם. כשם שפָּרְעָה וחילו, סוסיו ורוכביו, נבלעו בים, כך תיבקע הארץ ותאכל את המעזים לצאת נגד קדושי האל. אך משערת ראשכם לא תיפול ארצה. האש והמים לא יוכלו לפגוע בכם; מכת חרב ודקירת רומח לא יפצעו את גופכם, וכדורי אויביכם ייפלו חסרי כוח לרגליכם. מלאכי האל יכסו אתכם במגניהם. וכאשר יתפזרו גדודי אויביכם, יפציע עידן השלום הגדול בארץ. אדמות העולם ונכסיו יחולקו בחלקים שווים בין אזרחי מלכות השמים, ובחלקים שווים יינתנו גם לכם, כפי שניתנה בעבר ארץ כְּנָעַן לבני יִשְׂרָאֵל כשבאו אליה. ומי שמשלו בכם

עד כה כאדונים אלימים יהיו אז לעבדיכם, ככל שלא נשמידם: העריצים, האצילים, הכמרים והיהודים!”

„אל תאמרו: היהודים!” צעק רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בקול אדיר.

כל העיניים הופנו אל האיש הנועז שהעז לקטוע את דברי השליח — כך כונו שליחיו של הנביא המדומה תוֹמָאס מִינְצָר.

[282] תדהמה שאין לתארה אחזה באנשים כשזיהו בדובר את היהודי. סערה איומה פרצה.

„כיצד נכנס היהודי לאספה הסודית הזאת?” נשמע מכל עבר. „הכו אותו, בקעו את ראשו!”

„שקט, שקט!” ציווה השליח. „הירגעו, אחים; אל תעשו מעשה נמהר! תחילה עלינו לדעת מיהו הבוגד בקרבנו ומי הכניס את היהודי!”

דברי השליח רעמו כרעם והשיבו את השקט. הכול דממו.

„גש הנה, יהודי”, אמר השליח, „ואמור לנו מי הכניס אותך!”

פרק נג

LIII.

רַבִּי יוֹסֵלְמָן נִיגַשׁ קְדִימָה; לְבוּ הַלֵּם בַּחוּקָה.

„אלוהים“, התפלל בלחש, „תן שאמצא חן וחסד בעיני הזועמים האלה!“

„אדוני“, אמר אז בקול, „אינני בוגד, וגם האיש שהכניס אותי אינו בוגד.“

„נקוב בשמו“, אמר השליח בחגיגות. „מוות מגיע לו, והוא ימות מיד!“

„לא אנקוב בשמו.“

„נדע כיצד להכריח אותך!“

„לא תוכלו לקחת ממני יותר מחיי. הרגו אותי, אך לא תעשו אותי לבוגד!“

[283] לרמז מן השליח הרים אחד הנוכחים את גרון הקרב והניפו מעל ראש היהודי, נכון להנחית מכה כבדה. רַבִּי יוֹסֵלְמָן לא נע; בעיניים רגועות המתין למוות.

השליח הניף את ידו, והאיש בעל גרון הקרב הוריד לאטו את זרועו.

„יהודי“, אמר השליח, „גבר בכל מובן המילה אתה. ועתה אמור לי מדוע נדחקת אל אספתנו הסודית; שהרי איני מאמין שעשית זאת כדי למסור אותנו לכמרים ולאצילים.“

„בוודאי שלא, אדוני; באתי רק להציל את חיי אחיי, שבני בריתכם מאיימים עליהם. אמרו נא, רבותי, מה עשו לכם היהודים שאתם מבקשים לבלעם

חיים? מרדתם באצילים ובאנשי הכמורה, במדכאים, המייסרים אתכם במעשרות, בעבודות כפייה ובמסים — האם גם היהודים נמנים עם מדכאים? האם אין אנו היהודים מדוכאים, מיוסרים ומעונים כמותכם? האם היער וחיות הציד שבו שלנו הם, הנהר ודגיו? האם הקרקע והאדמה שייכות לנו? האם אנו דורשים מכם מעשרות וכופים עליכם עבודות כפייה? האם יהודים מתנכלים לכבודן של נשותיכם ושל בנותיכם? אתם מלינים על דיכוי שאין לשאתו — אך מי מדוכא יותר מאיתנו? אסור לנו להחזיק בשדות ואסור לנו לעסוק במלאכה; לעומת זאת עלינו לשלם מסים, מסים שאין ידנו משגת, ובעודנו עושים זאת מסיתים נגדנו, לועגים לנו ומבזים אותנו הנסיך והאציל, הכומר והאזרח, האיכר והעבד הצמית. ועתה באים אתם ודורשים חירות לעצמכם, ואותנו מבקשים אתם לטבוח! מה עשינו לכם? היכן אנו עומדים בדרככם? במה הרווחנו את זעמכם?"

[284] מלמול של הסכמה עבר בהמון.

„היהודי צודק, דבריו אמת“, נשמעו קולות פה ושם.

„אמונת האמת אינה בידכם היהודים!“ אמר השליח.

„והאם היא בידכם?“ שאל רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן. „הרי לפני רגע שמעתי אתכם קוראים אל רוח הקודש שתיתן לכם את אמונת האמת — הוכחה מספקת שעדיין אינה בידכם. הנה לְיוֹתָר מאמין אחרת מאב המנזר של אֶלְטְדוֹרְף, וְצִיִּינְגְלִי מאמין בדרך אחרת, וְקֶלוּוִין מלמד אמונה אחרת, והנביא שלכם, תּוֹמָאס מִיִּנְצֶר, מאמין שוב אחרת. יקום נא אחד ויאמר שהוא, ורק הוא לבדו, מחזיק באמונת האמת! האם תהרגו עתה את כל מי שאינם מאמינים כמותכם?“

„לא, לא נעשה זאת!”

„אם כן, הניחו גם לנו היהודים את אמונתנו. הו, כל רבותי, משביע אני אתכם ומבקש מכם: שלחו איגרת אל בני בריתכם, וצוו עליהם שלא לשפוך דם נקי ולחוס על היהודים. האל הצודק בכול לא יעניק ניצחון לעניינכם אם תכתימו אותו בדם חפים מפשע!”

„אם נהרוג אותך, זכותנו לעשות זאת; הרווחת את מותך מפני שהתגנבת לאספתנו.”

„אם כן, מלאו את בקשתי ואחר כך הרגו אותי.”

„נמלא את בקשתך ואף נשאיר אותך בחיים, אם תגלה לנו מיהו הבוגד שהכניס אותך.”

„אפילו במחיר הזה לא אבגוד בידיך.”

[285] אז פילסה דמות ענקית דרך בהמון ונעמדה מול השליח.

„מה מבוקשך, דיִטְרִיד?” שאל הלה.

„תנו לי לדבר, אדוני!” אמר הנשאל.

„דבר!”

[286] „ידידי, אחיי, כולכם מכירים אותי! יודעים אתם שאני האיש החזק ביותר בכל הברית ושאני יודע פחד; הוכחתי את אומץ לבי בעשרים קרבות מאז הצטרפתי ללִנְדְסְקֶנְקְטִים, וגם מאז עזבתי אותם והצטרפתי לבריתכם. הקשיבו לי, אחים וידידים! לפני ארבע־עשרה שנה הייתי אדם אבוד. בזכותי

את נחלת אבותי, הבאתי את אשתי ואת ילדי אל סף הקבצנות, פרצתי את קופת התרומות בכנסייה, גנבתי סְקָרְמָנט, העללתי על שלושה יהודים ונידונתי למוות בשבירת איברי על הגלגל. אז הכרתי את היהודי הזה. הוא ביקר אותי בכלא, דיבר אל מצפוני ולימד אותי להתחרט על חטאיי. אחר כך התיר את כבלי, עזר לי להימלט, צייד אותי בכסף לדרך ודאג לאשתי הנמקה ולילדי הרעבים. עד היום לא יכולתי להודות לו, שכן אסור היה לי לחזור למולדתי. הערב ראיתי אותו לראשונה זה ארבע־עשרה שנה. הוא לא דרש ממני תודה; אך ביקש להיכנס לאספה. אמרתי לו שהוא מבקש את מותו, אך הוא השיב: 'האל יגן עלי!' אז לא יכולתי לסרב; עשיתי כרצונו. לא יכולתי לדחות את האיש שחיי שייכים לו, שהרי אלמלא הציל אותי הייתי אדם מת זה ארבע־עשרה שנה. אחים, ידידים, מי מכם היה נוהג אחרת? יודע אני שדיני מוות; אם לדעתכם עשיתי עוול, מוכן אני למות."

הוא הסיר מראשו את קסדת הַסְעֵר העשויה יריעות ברזל, כרע ברך והניח את ראשו על שרפרף תפילה, מוכן לקבל את המכה הממיתה.

„קום, דִּיטְרִיךְ", אמר השליח, „לא תמות! איננו יכולים לוותר על שירותך. האינכם סבורים, אחים, שעלינו לחון אותו?"

„נחון אותו", קראו מכל עבר.

„ובאשר אליכם, יהודי, אמרו לי תחילה כיצד אתם מדברים בשם אחיכם?"

„הוד מלכותו הקיסרית מינה אותי למפקד ולמנהיג של היהודים."

„אם כן, צווה על היהודים להצטרף לענייננו. הרי אמרת שגם הם מדוכאים. יקומו נא נגד מדכאיהם!"

רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן, שְׂרָאָה נְכוּחָה כִּי מֵרֵד הָאִיכָרִים עֲתִיד לְהִכְשֵׁל, יָדַע הֵיטֵב מָה לְהַשִּׁיב.

„אֲדוֹנִי“, אָמַר, „מָה יֹאמֵר הָעוֹלָם עַל הָאִיכָרִים אִם הַיְּהוּדִים הַשְּׁנוּאִים יִצְטָרְפוּ אֲלֵיהֶם?“

„הוּא צוֹדֵק“, קִרְאוּ הַמְּנַהֲיָגִים, „נַחֲוֹס עַל הַיְּהוּדִים, אֲךָ לֹא יִהְיֶה לָנוּ עוֹד עֶסֶק עִמָּם.“

וְכֵן הִתְקַבְּלָה הַהַחלָטָה. רֹאשֵׁי הַבְּרִית שֶׁהִתְכַּנְּסוּ שֶׁלְּחוּ אִיגָרָת אֶל כָּל הָאִיכָרִים הַמּוֹרְדִים וְבָה צִוּוּ עֲלֵיהֶם לַחֹס עַל הַיְּהוּדִים.

[287] | [288] ייתכן שבכל חייו רבי המעשים לא העניק רבי יוסלמן לבני אמונתו שירות גדול מזה שהשיג בפנייתו אל ראשי האיכרים המורדים. זמן קצר לאחר מכן פרצה הקנוניה באזורים רבים ושונים, נוראה, מחרידה ומעוררת פלצות. כל העוולות שסבלו האיכרים מידי מעניהם ננקמו באכזריות שאין למעלה ממנה. לאחר שכבשו האיכרים המורדים את ויינסברג, החליטו להעביר את האבירים השבויים בין שורות של רמחים, ובראשם את הרוזן פון הקלנשטיין, בעלה של בת הקיסר מקסימיליאן. אז באה הרוזנת פון הקלנשטיין, בת הקיסר, ובנה בן השנתיים בזרועותיה; היא נפלה על ברכיה לפני מנהיגי האיכרים, הושיטה אליהם את ילדה והתחננה שיניחו לקטן את אביו ולה את בעלה. אך מלוא כוחן של דמעותיה ושל יופייה לא נגע בלכבות הקשים. הם עמדו שם, וייתכן שרבים מהם חשבו באותו רגע, כאשר בת הקיסר שכבה לרגלי האיכרים, כמה קשה ובאיזו תכיפות רדפו אותם אדוניהם בכלבים, ככלבים; כיצד הצליפו בלי רחמים על גבם שרזה ברעב ובעבודות כפייה; כיצד הניחו להם לייבב לשווא כאשר האצילים השליכו את אביהם, אחיהם או בנם לצינוק העמוק ביותר בשל עבירות קלות, ושם גוועו האומללים בלי מזון ומשקה; וכיצד נאלצו הקרובים המכועתים להתגנב לילות שלמים סביב חומת המגדל כדי לשמוע את זעקותיהם האחרונות של הגוועים, עד שנעשה שקט יותר ויותר והאנשים שמאחורי החומות העבות נכנעו לייסוריהם. היחס הבלתי אנושי הפך את האיכרים לבלתי אנושיים. הם הדפו את הרוזנת הבוכייה, ואחד מהם אף דקר ברומחו לעבר „האדון הקטן” שבזרועותיה.

האיכרים עמדו בשתי שורות ורמחיהם שלוחים לפנים. הרוח השבוי, כפות בחבלים, הובא אליהם. נגן ששירת בעבר את הרוח הסיר מראשו את הכובע בעל הנוצה וחבש אותו בעצמו. אחר כך אמר: „אם בעבר ניגנתי לך בריקודים ובסעודות, עתה אנגן לך את המחול הראוי לך.” הוא צעד לפניו וניגן בעליזות בקורְנֶט עד שהגיע לשורות. אז נדחף הרוח אל הרמחים. לאחר שנפל לענו לגופתו והתעללו בה; „אשת החצר השחורה”, איכרה אחת, תקעה את סכינה בבטנו ומשחה את נעליה בשומן שנזל ממנה.

„אז נשים נעשות לצבועים,

ובלעג הופכות את הזוועות.”

יְקָלִיין רוֹךְבֶּךְ לבש את מעילו של הרוח, ניגש אל הרחנת ושאל אם הוא מוצא חן בעיניה עתה ואם תרצה בו לבעל תחת הנרצח. את האישה, שכמעט התעלפה מאימה ומיגון, העלו עם ילדה על עגלת זבל ושלחו אותה להִיִּקְרֹון. בלעג קראו אחריה: „במררכת זהב נכנסת לוֹיִיִּנסְכָּךְ, ובעגלת זבל את יוצאת ממנה!”

[289] כפי שנהגו בוֹיִיִּנסְכָּךְ, כך נהגו האיכרים בכל מקום באצילים ובאנשי הכמורה. כיצד היו נוהגים ביהודים אלמלא השיגה דאגתו הנבונה של רַבִּי יוֹסֶלְמָן את כתב החסות בקפלה שליד מנזר אֶלְטֶדוֹרְף! הוא הכין העתקים רבים שלו, ובכל מקום שבו פרץ מרד איכרים הופיע מיד שליחו ומסר למנהיגים את החלטות אֶלְטֶדוֹרְף. „אמנם”, מספר רַבִּי יוֹסֶלְמָן ביומנו, „לא הועיל הדבר בכל המקרים; בני הבליעל עשו מעשי זוועה רבים גם ביהודים. אך החלטות אֶלְטֶדוֹרְף החלישו את עוצמת הזעם, וכך לא צמח ממנו טבח כללי ביהודים.”

[290] באַלְיָס אַסְף ווּלְף וואָנְדֶר צבא של ארבעה־עשר אלף איכרים, ועמם יצא נגד בֶּרְקֶן — בֶּרְקֶהִים. התושבים המבוהלים פתחו את שערי העיר; האיכרים התנפלו על אנשי הכמורה, הרגו אותם ושתו את יינם. אחר כך תקפו את היהודים, החריבו את בתיהם ובזזו את רכושם. היהודים המבועתים נמלטו לבית הכנסת וחסמו את הדלת. המורדים פרצו את השער, הסתערו על ארון הקודש, הוציאו את ספרי התורה, קרעו אותם לגזרים ועשו בהם מעשי ביזיון שונים. בינתיים נמלטו היהודים מבית הכנסת והסתתרו בבתי האזרחים. אז הודיע ווּלְף וואָנְדֶר לקול תופים שכל אזרח חייב למסור את היהודים המסתתרים בבתים ובאסמים, שאם לא כן ישלם בגופו ובחיייו. האזרחים הוציאו אותם בכוח; כולם, גברים, נשים וילדים — כשלש מאות נפש — נגררו אל כיכר השוק, ושם יצרו האיכרים החמושים שתי שורות של רמחים. האומללים נועדו לעבור ביניהן. כבר גררו אל השורות זקן נכבד בעל זקן לבן, כאשר פרץ פרש אל כיכר השוק וציווה על האיכרים לעצור בקול רועם. היה זה רַבִּי יוֹסֶלְמָן. הוא קפץ מסוסו ורץ אל ווּלְף וואָנְדֶר.

„המפקד“, קרא, „מדוע אינכם מקיימים את החלטות אַלְטְדוֹרְף? הרי גם אתם נכחתם כאשר ביקשתי בקפלה חסות לאחי!“

„הא“, אמר המפקד, „אין צורך לקיים הבטחה ליהודים!“

„עוד תיווכחו, אדוני, עד כמה רעים דבריכם. כיצד היה הדבר מוצא חן בעיניכם, המפקד, אילו אמרו שאין צורך לקיים הבטחה לאיכרים?“

ווּלְף וואָנְדֶר צחק.

„מבקשים אתם לפדותם, את נשמות היהודים?“ אמר. „הם מוצעים למכירה; תמורת חמישה גולדן זהב לנפש יהיו שלכם.“

„לא כן“, השיב רבי יוסלמן, „אין לכם זכות למכור אותם. אך אם תרצו לקבל ממני מתנה של ארבע מאות גולדן זהב...“

„אם כן, שיהיה! אנשים, הניחו ליהודים ללכת!“

היהודים המבוהלים שוחררו ושבּו אל בּקתותיהם השדודות וההרוסות למחצה.

רבי יוסלמן הלך אל בית הכנסת, שבו היו פזורים ספרי התורה הקרועים; כמה מבני ישראל בּכּוּ וְגָהוּ. הלכו אחריו. בדמעות אספו את תשמישי הקדושה המוחללים והצניעו אותם בארון הקודש, כדי לתקנם בימים שקטים יותר או, אם הדבר לא יתאפשר, לגנום באדמה.

[291] דבריו של רבי יוסלמן, שהטיח במנהיג האיכרים וולף ואנגר, עמדו להתגשם במהרה.

הדוכס אנטואן מלותרִינגִיה, מבית גִז, יצא נגד האיכרים המורדים באַלֶזס; הוא אסף צבא של שלושים אלף איש. ליד העיירה לופֶשְטֵיין, מרחק שלוש שעות מצפון, נתקל בגדוד של ששת אלפים איכרים שהתבצרו בעיירה. הדוכס ציווה להעלות את המקום באש; הנשוארים בתוכו נשרפו, והיוצאים ממנו נדקרו למוות.

[292] צבא האיכרים העיקרי נסוג לצפון. אך הם לא יכלו לעמוד נגד הדוכס, הניפו את דגל השלום, והדוכס העניק להם מעבר חופשי, אך בלי נשקם. עמוסים בשללם הרב יצאו האיכרים מן השער בין שורות הלֶנְדֶסקֶנְבֶטִים

מלוֹתְרִינְגָּיָה. אך הללו חמדו את רכושם העשיר של האיכרים. „הכו בהם”, קראו, „האיכרים כופרים; אין צורך לקיים את ההבטחה שניתנה להם!” האיכרים הנבגדים ביקשו למהר בחזרה אל העיר כדי לקחת את נשקם, אך הַלְנְדֶסְקֶנְכְטִים רדפו אחריהם וערכו בהם טבח נורא. הם נכנסו לעיר יחד עם האיכרים והרגו את חסרי הנשק. כל הרחובות והבתים שחו בדם האיכרים. כך שילמו על חוסר הנאמנות שנהגו בו כלפי היהודים. — זמן קצר לאחר מכן הביסו אנשי לוֹתְרִינְגָּיָה את שאר גדודי האיכרים מַאָלֶס; במישור שבין שְׁוִיִלְד לְקֶסְטֶנהוֹלֶץ כיסו חמשת אלפים איכרים הרוגים את שדה הקרב. האחרים נמלטו ושבו לבתיהם. בכך הגיע מרד האיכרים בַּאָלֶס לקצו. גם בשאר ארצות גֶרְמָנְיָה — בְּשֶׁאָבֶן, בתוֹרִינְגָּיָה, בְּפֶרְנֶקוֹנְיָה ולאורך הַרִיין כולו — הוכנעו האיכרים. נביאם, תוֹמַאס מִינְצֶר, הובס בְּפֶרְנֶקוֹנְהָאָן, נשבה והוצא להורג בדרך נוראה. „הם ביקשו”, מספר רֶבִי יוֹסֶלְמָן ביומנו, „לבלוע אותנו חיים, וכבר החלו בכך, כאשר בחסד האל דיברתי על לבם במנזר אֶלְטֶדוֹרְף והטיתי את לבם של כל ראשי הקנוניה לטובת היהודים. ואף שלא קיימו לאחר מכן את הבטחתם ושפכו את זעמם על היהודים, לא נותר להם זמן רב לעשות כן; כי כאן בַּאָלֶס בא עליהם הדוכס מלוֹתְרִינְגָּיָה והחריבם, וגם בארצות האחרות נהרגו וטבעו באלפים וברבבות. ברוך האל שהצילנו מידם וממזימותיהם הרעות; כן יצילנו גם להבא!”

(סוף הספר הראשון.)

כרך שני

פרנקפורט על המיין, 1880

הספר השני — פרק א

I.

[1] [2] בפרקים האחרונים של הספר הראשון סיפרנו על מעשי החרפה והזוועה שעשו האיכרים המורדים. נקמתם של הנסיכים והאצילים עלתה באכזריותה אף על זוועות האיכרים. שליטים אנשי דת וחול התחרו זה בזה ברצח, בביזה ובשפיכות דמים. דקירה למוות, תלייה ושרפה עוד לא היו הגרועות שבפורענויות; היו עונשים שהרגשתו של אדם בן תרבות מתקוממת נגדם עוד יותר: עקירת עיניים, כריתת לשון, חיתוך אפים ואוזניים, קטיעת רגליים וכיוצא באלה. נסיך הכנסייה הנכבד, הבישוף קונרד מווינצבורג, הקואדיטור הנכבד מפולדה והרתון הזקן פון הֶנְבֶּרְג נדדו כתליינים בֶּרְנֶקוֹנְיָה. ביום בוז הבישוף ולקח כל דבר שהיה אפשר לשאת: זהב, כלי כסף, יין, בירה ופירות. בערבים נערכו ההוצאות להורג, ובכל פעם נחתם היום במשתה שתייה של האדונים הנסיכים. לא פחות ממאתיים שישים ותשע הוצאות להורג נערכו בנוכחותם האישית של האדונים. לא אחרת נהגו, בהמרצת המתקנים, הנסיכים והאצילים הפרוטסטנטים. רוזן הפֶּפֶאלֶן לודִיג ניהל משא ומתן עם האיכרים המורדים והבטיח להם הבטחות. כדי להרגיע את מצפונו שאל את מְלִנְקֶתוֹן אם ההבטחות האלה מחייבות אותו. כידוע, מְלִנְקֶתוֹן היה אחרי לותר גיבורה הראשון של הֶרְפּוֹרְמָצְיָה; הוא מפורסם בלמדנותו הגדולה כשם שהוא מפורסם במתינותו, בטוב לבו וברכותו. כינו אותו, כפי שכינו בעבר את דודו רויֶקְלִין, „פֶּרִייֶקֶפֶטוֹר גֶּרְמָנִיָּה” — מורה של גֶּרְמָנִיָּה. נשמע מה השיב מְלִנְקֶתוֹן: „מן הצורך”, כתב לרוזן הפֶּפֶאלֶן, „שלעם פראי וחסר משמעת כגרמנים תהיה חירות מעטה אף מזו שיש לו; כל שעושה הרשות — בדין היא עושה. אם הרשות מחרימה אפוא את נכסי הקהילה ואת היערות, אין איש

רשאי להתנגד; אם היא נוטלת את מעשר הכנסיות ונותנת אותו לאחרים, על הגרמנים להשלים עם הדבר כשם שהיהודים נאלצו להשלים עם נטילת נכסי המקדש בידי הרומאים. הרשות רשאית לקבוע עונשים לפי צורכי הארצות, שהרי האל הסמיך אותה למנוע את הרע ולהעניש עליו; ואין האיכרים רשאים לבקש להכתיב חוק לשלטון. סירובם להוסיף ולהיות צמיתים ולשלם את המסים שנהגו עד כה הוא פשע חמור. הגרמנים עם חסר משמעת, זדוני וצמא דם כל כך, שבדין ראוי לנהוג בהם בחומרה רבה יותר. האל אף מכנה את השלטון החילוני חרב — וחרב נועדה לחתוך.”

[3] חמושים בהיגיון כזה יצאו יחד הנסיכים הפרוטסטנטים והקתולים נגד האיכרים המובסים; בכל מקום ערפו, הטביעו ותלו בלי משפט ובלי פסק דין את כל מי שנקרה לפניהם, אשם או חף מפשע, והעשירים שרכושם עורר את חמדתם היו במצב גרוע מן העניים. כפי שהיה בפרנקוניה ובשאַפְּהַן, כך היה גם באַלְזֶס. האדון פְּרִידְרִיך פֿון פֶּרְכְטֶר, יועץ קיסרי וחבר ממשלת הֶנְאָא, בעל נחלת הוֹכְפֶלְדֶן, נדד בארץ וערף ותלה כאוות נפשו. „אז החל טבח עקוב מדם, ובעיניים עלובים עונו והומתו”, מספרת כרוניקה עתיקה. ברייִקְנֶיִר ישבה משפחת אצילים שירדה מנכסיה, משפחת דִיקְסִינְגֶר. נצרה האחרון, גֶרְהַרְד דִיקְסִינְגֶר, הואשם שהשתתף במרד. האדון פְּרִידְרִיך פֶּרְכְטֶר ציווה לתפוס אותו. לשווא הצהיר גֶרְהַרְד על חפותו וטען שהלך עם האיכרים רק מפני שאיימו על חייו; האביר ציווה לתלותו על עץ לצד הדרך. „אדוני”, אמר הנידון, „משפחת דִיקְסִינְגֶר אצילה כמשפחת פֶּרְכְטֶר; לפחות הניחו לי למות מיתה של אציל.” אז השליך את עצמו לרגלי האביר הַיִנְרִיך פֿולֶץ, משרתו הזקן, ואמר: „הו, אדוני, חוסו עליו! הוא נצר אחרון למשפחת אבירים שאבותיי שירתו אותה.” במקום להשיב היכה האביר את הזקן בפניו בשוט הרכיבה; עור לחיו הימנית נבקע ודם

בהיר זרם ממנו. „מהר“, קרא למשרתיו, „עשו כמצוותי!“ דִּיקְסִינְגֶּר נתפס ונתלה על העץ הקרוב ביותר. בצחוק לועג המשיך האביר בדרכו עם פרשיו.

14 | זמן קצר לאחר מכן עברה בדרך כרכרת מסע. במהלך המרד שלח הרוזן אוֹלְרִיך פֶּון רֶפֶלְטְשְׁטֵין את אשתו ואת ילדיו אל טירת הוֹהֶנְלִינְדְסְבֶּרג המבוצרת; עתה, לאחר שהארץ שקטה, שבה הרוזנת אָנָה אֶלְכְסַנְדְרִיָה, בת למשפחת רוזני פִּיֶרְסְטֶנְבֶּרג, אל בעלה בֶּרְפֶלְטְסֶוֹיִלֶר. היא ראתה את גֶּרְהַרְד דִּיקְסִינְגֶּר האומלל תלוי על העץ, ומתוך רחמים ציוותה לעצור את הכרכרה.

„מהרו“, קראה למשרתים, „הורידו את האומלל; הוא עדיין זז!“

המשרתים עשו כמצוותה. כעבור שניות מעטות שכב גֶּרְהַרְד דִּיקְסִינְגֶּר על הדשא ופקח את עיניו. הם חיזקו ורעננו אותו כמיטב יכולתם. הרוזנת הגישה לו מטבע זהב. „ברח“, אמרה, „ברח אל מחוץ לארץ; לך אל צבא הקיסר באִיטְלִיָה.“ — האיש שניצל מן המוות הביט באישה האצילה בהכרת תודה; עדיין לא היה מסוגל לדבר. הרוזנת שבה אל הכרכרה והמשיכה במסעה.

גם האדון פֶּרִיֶדְרִיך פֶּרְכֶטֶר מהוֹכְפֶלְדֶן המשיך בדרכו ונקם בכל מקום באיכרים, באשמים ובחפים מפשע; כך נדד אנה ואנה, שוודד ורוצח כרצונו.

האיכרים מעמק אֶוּרְבִיס החריבו את מנזר פֶּרִיס, שדדו את הזהב ואת הכסף, פירקו את גג העופרת ומכרו את העופרת ליהודי אֶהְרֶן מאוּרְבִיס. עתה בא האדון פֶּרִיֶדְרִיך פֶּרְכֶטֶר וערך משפט דמים. גם היהודי אֶהְרֶן נעצר. אכן, נכון היה שקנה מן האיכרים את העופרת השדודה; אך האם היה רשאי לסרב להם? עתה לא התקבלו שום אמתלה ושום הגנה.

5| אַהרן מאַןרביס היה אלמן ולו בת יחידה ושמה בֶּרֶכָה. בֶּרֶכָה נחשבה לנערה היפה בכל אֶלֶס, והייתה מאורסת לַמֶּרְדֵּכִי, בנו של שכנם. כששמעה שחיי אביה נתונים בסכנה מיהרה לשם, נפלה לרגלי האביר פֶּרְכָטֵר והתחננה לרחמים על אביה האומלל. האדון פֶּרִידְרִיך שוב לא היה צעיר; הוא היה נשוי, ואשתו אוֹרְזוּלָה, ברונית לבית דֵּינְצֶנְהִים, ילדה לו חמישה ילדים. אף על פי כן לא היה האדון פֶּרִידְרִיך אדיש ליופי נשי. כאשר שכבה הנערה היפה לרגליו בבכי ובתחנונים, בער לבו באהבה טמאה.

„טוב“, אמר, „אעניק לאביך את חיי. אך את תישארי בידי במקומו.“

הוא מסר את הנערה המקוננת והמתנגדת לשני משרתים וציווה להביאה לטירתו בהוֹכְפֶלְדֵן, שכן משפחתו התגוררה בהֶנְנָאוּ.

אַהרן שוחרר ממאסרו. כששמע האומלל על חטיפת בתו, לא היה גבול לצערו.

„הו“, קרא, „מוטב היה אילו מתתי! בתי, בתי המסכנה והאומללה!“

בשער בית הכלא המתין לו מֶרְדֵּכִי, חתנה המיועד של בתו.

„אבי“, קטע את דברי המקונן, „בכי וקינה לא יועילו! מוטב שנחשוב כיצד להציל את החטופה!“

„מה נעשה, ומה נוכל לעשות? האם נלך אל הקיסר בהִיסְפֶּנְיָה או אל האַרְכִידוֹקְס באוֹסְטְרִיָה ונשטח לפניהם את תלונתנו?“

„לא; אך נלך להֶנְנָאוּ ונתחנן לחסותו של הנציב הקיסרי באֶלֶס התחתונה, האדון קְסֶפֶר פון מוֹרְסְבֶּרג.“

אביו של מִרְדְּכַי נִיגַשׁ אֵלֵיהֶם.

[6] „לכו לרוֹסְהֵיִם”, אמר, „אל רְבִי יוֹסֶלְמָן; אם הוא אינו יכול לעזור, אין אדם היכול לעשות זאת.”

שני האנשים, אֶהְרֵן וּמִרְדְּכַי, שמעו לעצתו. יומם ולילה הלכו עד שהגיעו לרוֹסְהֵיִם. רְבִי יוֹסֶלְמָן קיבל אותם בחביבות וציווה להגיש לעיִיפִים מזון ומשקה.

„עניין קשה הוא”, אמר לאחר שהשניים הביאו לפניו את בקשתם. „האדון פְּרִידְרִיך פֶּרְקֶטֶר מהוֹכְפֶלְדֵן הוא יועץ קיסרי וחבר ממשלת הַנְּנָאוּ; ראש המחוז, האדון ווֹלֶף וִילְהֵלֶם פֶּון אֶנְדְּלָאוּ, וחברי בית הדין של הממשלה הקיסרית הם ידידיו הקרובים ביותר. מה יוכל האדון קֶסֶפֶר פֶּון מוֹרְסְבֶּרְג לעשות נגד כולם, אפילו ירצה בכך? ובכל זאת, הישארו כאן. אנסה לעשות את האפשר. ייתן לנו האל הטוב לכול את עזרתו!”

הספר השני — פרק ב

II.

71 למרגלות ההר שעליו מתנשאת בגאווה טירת הוֹכְפֶלְדֵן נמצאת העיירה הנמשאת אותו שם. באותה שעה חגגו בה את חג חנוכת הכנסייה. כזה הוא העם: קל דעת ושמח ברגע החולף. למרות מלחמת האיכרים שזה עתה הסתיימה על כל זוועותיה ואכזריותה, ולמרות נקמתם העקובה מדם של המנצחים שצבעה בדם את הארץ סביב, נאספו אנשים רבים מן האזור למשחק ולמחול. בכיכר השוק הקטנה וברחובות הצרים שררו תנועה ערה והמולה עליזה, שכן לאחר תום התפילה בכנסייה שוטטו צעירים וזקנים ונהנו ליד הדוכנים המקושטים יפה, מהם קונים ומהם מתבוננים. בפונדקים רוקנו גביעים רבים, וכשהעריב היום הייתה למחללים עבודה רבה, כי הכול נהרו אל רחבת הריקודים.

בתוך ההמון הגואה והצוהל התגנבה בשתיקה נערה צעירה, שלא נראה כי היא נוטלת חלק בשמחה הכללית. מאחוריה הלכה משרתת צעירה, עצובה כמעט כמותה, ומלמלה לעצמה במורת רוח. נראה היה שהנערה הראשונה היא גבירתה.

„חזורי, קְטִיין“, אמרה לה הגבירה, „ורקדי עוד כמה ריקודים. אמתין לך תחת עץ התרזה שעל ההר; רק אל תתעכבי יותר מדי!“

המשרתת מיהרה בחזרה; ואילו הנערה המשיכה לאטה אל עץ התרזה, התיישבה שם על ספסל דשא והביטה בעצב השמימה.

„עתה הכול נגמר ואבד לבלי שוב!“ קראה. „רימו אותי בדרך מבישה, ושוב אין לי הצלה! הסתתר לך, ירח ידידותי; בעבר הביטה אליך מְרִי בלב טהור, ואילו עתה עלי להשפיל את עיניי עמוסות האשמה מפני אורך הטהור!“

היא בכתה בשקט. אחר כך נאנחה שוב ואמרה:

[8] „הנבל! כאב ביקש לדאוג לי כאשר החריבו אויבי אבי את טירתו והרגו את כולם. הוא התכוון לשלוח אותי אל משפחתו בְּהֶנָּאָו ולנהוג בי כבתו. במקום זאת הביא אותי אל טירתו, ואני, יצור צעיר וחסר ניסיון, לא ידעתי לעמוד בפני דברי החנופה שלו. עתה מאס בי והורה להביא אל הטירה אישה אחרת, יפה ממני. כבר קרא אליי נציב הטירה הגס בצחוק לועג שהאביר יראה לי את הדלת, ואז אוכל לנדוד בארץ ולקבץ נדבות. ולי האומללה אין מי שיאסוף אותי! הוריי מתו, ואחי היחיד נמצא הרחק באִיטָלְיָה עם צבא הקיסר!“

היא השתתקה, ואנחה כואבת בקעה מחזה הנסער. כך יושבה מכוונסת בעצמה ומתאבלת, ורק מפעם לפעם קטעו יבבותיה את דממת הערב. לפתע נעמד לפניה איש; הנערה הצעירה נבהלה.

„אה“, אמרה כשזיהתה אותו, „אתם הוא, הִיִּנְרִיךְ! אך כיצד אתם נראים! האם נפצעתם בקרב?“

„אדוני רב־החסד“, אמר הִיִּנְרִיךְ פוֹלֵן, „סימן אותי כך מפני שהעזתי להתחנן לרחמים על נצרה האחרון של משפחת אבירים שאבותיי שירתו בעבר. אך אזכור לו זאת! העלמה מְרִי, גם כך הוא פגע וגם אותך רימה! עלינו לשתף פעולה!“

„מה עלי לעשות?“

[9] „ראשית עלינו לסכל את מזימתו נגד הנערה היהודייה. ביררתי עליה: היא ישרה ואדוקה ומאורסת לאחר. את, העלמה מְרִי, צריכה לדאוג לנערה המסכנה ולעודד אותה להתנגד לאביר אם ישוב במפתיע. אך מקווה אני לחלץ אותה מציפורניו עוד קודם לכן ולקבל תמורתה סכום נאה מן היהודים. אחר כך נברח שלושתנו; הנערה היהודייה תשוב אל בני עמה, ואילו את ואני נסתתר במקום כלשהו בארץ עד שישב אחיך מאִיטָלְיָה — ואז תתחיל הנקמה!”

„אם אחי המסכן ישוב בכלל! מי יודע אם לא נפל באחד הקרבות הרצחניים!”
„אם כך, אמצא דרכים אחרות לנקום באיש הברברי. בכוונתי לדרוש מן היהודים מאה גוֹלְדֵן זהב — די כסף להבטיח לשנינו חיים שקטים בפינה כלשהי בארץ.”

„וכיצד בכוונתכם לשחרר את הנערה היהודייה?”

„עוד תראי, העלמה מְרִי, שהרי תשתתפי בכך. אבל עתה חזרי אל הטירה ונחמי את הנואשת. שאלוה אותך?”

„תודה. עליי להמתין כאן לקֶטְרִין, הרוקדת בעיירה; היא כבר לא תוכל להתעכב זמן רב.”

„טוב עוד יותר; מוטב שלא יראו אותנו יחד. היי שלום, עלמה!”

„לילה טוב, הֵיִנְרִיךְ!”

השיחה הרגיעה את הנערה. בקוצר רוח חיפשה בעיניה את מלוותה, וזו הגיעה במהרה, סמוקה מן הריקודים.

קטריין סיפרה על ההנאה שהייתה לה בלי לשים לב שהעלמה, שמחשבותיה נדדו למקום אחר, אינה מקשיבה. כך עלו בהר עד שהגיעו אל שער הטירה, ושומר השער הכניס אותן.

העלמה מיהרה אל החדר שהוקצה לַבְּרָכָה. הלה ישבה שם ביגון קודר ולא נגעה בארוחת הערב שהונחה לפניה.

בְּרָכָה נבהלה כשִׁמְרִי נכנסה.

[10] „אל תיבהלי“, אמרה מְרִי. „אומללה מסכנה עומדת לפנייך, והיא מבקשת לנחמך ולמנוע שגם את תהיי אומללה!“

באוזני בְּרָכָה היו הדברים כמוזיקה מן השמים. התרגשות עמוקה אחזה בה והיא החלה לבכות בקול.

„מי את?“ קראה לאחר שסיימה לבכות. „מי את הבאה אליי כמלאך מן השמים לנחמני? זה עתה התחננתי מעומק לבי לאל שיציל אותי. האם מלאך את שהאל שלח אליי?“

מְרִי חייכה בכאב.

„כבר אמרתי לך“, אמרה, „אומללה מסכנה אני. קורבן אני, שנקטל בידי האיש חסר הלב המבקש להמיט אומללות גם עלייך. אך זאת אמנע — אני וידיד שאת שמו אסור לי לגלות לך. הידיד הזה מחפש את קרוביך וימצא אמצעים ודרכים לשחרר אותך. אבל אם יבוא האביר לכאן עוד קודם לכן, התנגדי לו.“

„אמות לפני שאניח לו...“

„הו, אילו גם אני חשבתי כך! לא הייתי נעשית אומללה כל כך.”

דמעותיה של מְרִי זלגו שוב. עתה נעשתה בְּרָכָה למנחמת.

„ילדה מסכנה”, אמרה, „את עדיין צעירה כל כך. גם לך עוד יוכלו החיים להביא שמחה.”

מְרִי הנידה את ראשה בעצב.

„בעבורי הכול נגמר”, אמרה וניגבה את דמעותיה. „אבל את תשובי ותתאחדי עם אביך ועם ארוסך. עוד יפרח לך אושר רב, ואז זכרי את האומללה, את האבודה, שדאגה לך כאן!”

[11] בְּרָכָה חיבקה את הנערה המתייפחת.

„האם לא תספרי לי”, אמרה, „מי את ומה שמך?”

„שמי מְרִי פון רוֹטְבֶּךְ, ומוצאה של משפחתי בבית אצולה עתיק. איבדתי את אמי בילדותי; אחי היחיד, הצמא לתהילה ולכבוד, יצא עם צבא הקיסר לאִיטָלְיָה. אבי היה ידידו ובן בריתו של האביר המפורסם פֶּרְנֶץ פון זִיקִינְגֶן. כאשר פצעו הנסיכים הצרים עליו פצעי מוות בטירתו שליד לֶנְדְּשְׁטול והוא מת, הוצא גם אבי אל מחוץ לחוק הקיסרות; טירתו, שהתבצר בה, נהרסה והוא עצמו נהרג. כך נותרתי לבדי בעולם, בלי ידידים, בלי קרובים, בלי רכוש ובלי נכסים. אדון הטירה הזאת, האביר פֶּרְכֶטֶר, שהשתתף בהסתערות על רוֹטְבֶּךְ, נראה כמרחם עליי. הוא הבטיח לנהוג בי כבילדותו ושלח אותי לכאן. על השאר הניחי לי לשתוק.”

בְּרָכָה חיבקה שוב את ידידתה החדשה ונשקה את הדמעות מעל לחייה.

הספר השני — פרק ג

III.

רבי יוסלמן נסע להגנא. שם ביקש פגישה עם נציב אֶלְזַס התחתונה, האדון קספר פון מורֶסְבֶּרג, והוכנס אליו.

[12] „ברכת האל לך, יוסלין”, פנה האדון קספר אל הנכנס. „מה מביא אותך אליי? האם שוב עליך להתלונן על ראש העיר אוֹבֶרְנֶהִים? הרי אויבכם הוותיק יַעֲקֹב בֶּרְנַד מת.”

„אדוני רב־החסד, באוֹבֶרְנֶהִים התאמת הפתגם: רק לעיתים רחוקות בא אדם טוב מקודמו. ראש העיר החדש, האדון לִיְנֶהֲרֵט הויך, אויב היהודים גרוע אף מקודמו. אך הפעם לא בגלל ראש העיר אוֹבֶרְנֶהִים באתי לפניכם. אדוני רב־החסד, עזרו, הצילו! אדם שהיה אמור לראות עצמו מחויב להגן על זכויות־היתר שלנו הפר אותן. אדם נחטף: נערה יהודייה נחטפה ומוחזקת בשבי שלא כדין.”

„האשמות חמורות הן, יוסלין. ומיהו החוטף?”

„היועץ הקיסרי והאביר, האדון פֶּרִידְרִיך פֶּרְכֶּטֶר, אדון הוֹכְפֶּלְדֵן.”

„לא ייתכן, איש!”

„אך כך הוא, אדוני רב־החסד!”

„ספר לי כיצד אירע הדבר.”

רבי יוסלמן סיפר. כשסיים אמר האדון קספר:

„הו, הו, האדון פֿרִיִדְרִיך, בדרכים כאלה אנו מוצאים אתכם? לגופו של עניין, יוֹסֶלִין, איני יכול לעשות דבר. ברור שאין זו חטיפה אלא עסקת חליפין. האדון מהקפֿלֶדן לקח את הבת בתמורה לאב שדינו היה מוות. בזמנים האלה אין מדקדקים בדברים כל כך.”

„הו, אדוני, האם זה דין? האם זה צדק?”

[13] „זהו דין מלחמה, יוֹסֶלִין; אין ביכולתי לעשות דבר. היודעים אתם מה? פנו אל הגבירה אוֹרְזוּלָה, אשת האדון פֿרִיִדְרִיך. אולי תשיב אותו אל דרך הישר ותביאו להניח ליונה השבויה לעוף שוב!”

כל תחינותיו של יוֹסֶלִין להביא את הנציב להתערב היו לשווא. האדון קֶספר חשש בבירור מן האביר פֿרֶךְטֶר ומתומכיו רבי הכוח. יוֹסֶלִין עזב אותו בדאגה עמוקה. הוא בירר עוד על אישיותה של הגבירה פֿרֶךְטֶר ולמד שהגבירה אוֹרְזוּלָה אישה חלשה וכנועה; משום כך לא ראה לנכון ללכת בעצת האדון פון מוֹרְסֶבֶרג.^א

רִבִּי יוֹסֶלֶמן שב בעצב לרוֹסֶהִים. אביה של הנערה החטופה וארוסה תלו תקוות גדולות כל כך בהתערבותו, ועתה יתאכזבו כל כך!

כשהגיע הביתה הודיעו לו שאיש ממתין לו. רִבִּי יוֹסֶלֶמן נכנס לחדר וראה זר שעל לחיו הימנית נמתחה צלקת רחבה.

„האם אתם מפקד היהודים?” שאל הזר.

„אני הוא”, השיב רִבִּי יוֹסֶלֶמן.

א. מֶרְשְׁפֿוֹרג הוא מוֹרְסֶבֶרג; בתעודות מופיע השם פעם כך ופעם כך.

„השמעתם שבאונֶרְבִּיס נחטפה נערה יהודייה?“

„שמעתי על כך.“

„האם תהיו מוכנים לשלם סכום כסף כדי לשחרר את החטופה?“

„אולי. אך תחילה אמרו לי מי אתם!“

[14] „ראו את הצלקת שעל לחיי! האדון פְּרִידְרִיך פון פֶּרְכֶטֶר היכה אותי שלא בצדק. אני הַיִּנְרִיך פּוֹלֶץ, ועד עתה הייתי משרתו. כדי לנקום באדוני הרשע אסכל את מזימתו נגד הנערה היהודייה. אך גם אני מוכן להוסיף לשרת אותו. לכן אני דורש די כסף כדי שאוכל לחיות ללא תלות באיש.“

„וכיצד בכוונתכם להוציא את השחרור אל הפועל?“

„ראו, אדוני, אני מכיר את טירת הוֹכְפֶלְדֶן זמן רב הרבה יותר מן האדון פְּרִידְרִיך ומכל אנשיו. עוד שירתתי את אדוניה האמיתיים של הוֹכְפֶלְדֶן — אלה שנשאו את הנשר הכפול: נשר בשדה הסמל ונשר בעיטור הקסדה. המשפחה נכחדה ושלט האצולה נשבר. הפֶּיֶסְקוֹס הקיסרי, או נכון יותר הפֶּיֶסְקוֹס הַאֲרֶכִידוֹכְסִי של אוֹסְטְרִיָה, החרים את הטירה כאשר הורד אחרון בני הוֹכְפֶלְדֶן אל קברו. האדון פְּרִידְרִיך פון פֶּרְכֶטֶר קיבל את הטירה ואת הנחלה במשכון מלשכת הַאֲרֶכִידוֹכְס, ואני עברתי לשירותו. ובכן, אדוני המפקד, בטירה קיימת מנהרה תת־קרקעית סודית המובילה החוצה. המנהרה הזאת ידועה רק לי, לי לבדי. אוביל בה את הנערה החוצה, אפילו תהיה הטירה סגורה היטב ושמורה ככל האפשר. אם ימתינו למטה אנשים עם עגלה קטנה וירחיקו מיד את הנערה, תהיה מוגנת עוד לפני שאדם בטירה יבחין בהיעדרה.“

„ומה אתם דורשים?”

„מאה גולדן זהב!”

„הישארו כאן, ידידי, והמתינו לי; אשאל את קרובי הנערה.”

[15] רַבִּי יוֹסֵלְמָן קרא לַאֲהָרֹן וּלְמֶרְדֵּכִי וְסִיפֵר לָהֶם, שֶׁהִקְשִׁיבוּ בַּהֲתַלְהוּבוֹת, עַל הַהֲצָעָה שֶׁקִּיבֵּל זֶה עֲתָה.

מֶרְדֵּכִי בִיקֵשׁ לַמַּהֲרָה מִיַּד פְּנִימָה וּלְהַבְטִיחַ אֶת הַסְּכּוּם הַמְּבֻקָּשׁ. אֲהָרֹן עָצַר בַּעֲדוֹ.

„הִנֵּחַ לִי לְדַבֵּר עִמּוֹ!” אָמַר.

הַשְּׁלוּשָׁה נִכְנסוּ לַחֹדֶר שֶׁבּוּ הַמֵּתִין הִיִּנְרִיד פּוֹלֵץ.

„אִישׁ טוֹב וְאַצִּיל”, אָמַר אֲהָרֹן מֵאַוֶּן־בֵּיס, „אַתֶּם מִבְּקָשִׁים לְהַצִּיל אֶת בְּתִי, אֶת יַלְדֵּי הַטּוֹבָה, הָאֲהוּבָה וְהַיְחִידָה, אֶת בְּרָכָה שְׁלִי, שֶׁהִקְרִיבָה אֶת עֲצָמָהּ לְמַעֲנִי? אִישׁ טוֹב וְאַצִּיל! בְּשִׂמְחָה אֲגַמּוֹל לָכֶם! אַךְ אַל תִּטִּילוּ עוֹל כְּבֹד מִדֵּי עַל יְהוּדֵי עַנִּי. הַסְּתַפְקוּ בַּמָּאָה גוֹלְדֵן כֶּסֶף — הֲרֵי כֶּסֶף רַב הוּא!”

„אַל תִּתְמַקְחוּ עִמִּי, אֲדוֹנָי; הֵייתִי עוֹשֶׂה זֹאת בְּחִינָם, אַךְ זָקוּק אֲנִי לַמָּאָה גוֹלְדֵן זֶהב.”

„אִם כֵּן, אֲתֵן לָכֶם חֲמִישִׁים גוֹלְדֵן זֶהב!”

„אֲנִי יֹכֵל לִקְבֹּל פָּחוֹת מִמָּאָה. אִם אֵינְכֶם רּוֹצִים בְּכֶךָ, אֵלֶךְ.”

„הו, לא, איש, הישארו! תקבלו את הכסף עד הַקֶּלֶר והפְּנִיג האחרונים. מתי, אישי הטוב והיקר מפז, אקבל את בתי בחזרה?“

„מוטב שנתחיל מיד, לפני שיבוא האביר להוֹכְפֶלֶן — והוא עלול לבוא בכל רגע.“

„אם כן, מתי?“

[16] „מחר בערב, לפני זריחת הירח, המתינו בעגלה למרגלות הר הטירה, ליד עץ התרזה הגדול שבין ההר לעיירה. אך תחילה מסרו את הכסף לאדוני המפקד. הוא ישיב לכם אותו אם לא אביא את בתכם אליכם בריאה ושלמה.“

בנוכחות הַיִּנְרִיד מסר אֶהֶרֶן לְרַבִּי יוֹסֶלְמָן את הסכום המבוקש. אז יצא משרתו לשעבר של פֶּרְכָטֶר לדרך כדי להוציא את השחרור אל הפועל.

לנשאים עוד הייתה מלאכה רבה. תחילה היה צורך להשיג סוסים ועגלה. אחר כך הוסכם שאֶהֶרֶן וּמְרֻדְכִי לא ישובו עם בֶּרְכָה לאוֹרְבִּיס, אלא ילכו לִפְרֶנְקֶפּוֹרְט על המִיִּין וישתקעו שם לצמיתות. רַבִּי יוֹסֶלְמָן שלח איגרת אל הנהלת הקהילה היהודית בעיר וביקש להעניק למשפחה את ה„פְּרוֹוִיס“ — זכות האזרחות היהודית. לאחר מכן נערכו ייפויי כוח כדי שאפשר יהיה למכור לטובת אֶהֶרֶן את גִּבְסֵי דֶלֶא־גִּיִּידִי שלו ולקבל בשם מְרֻדְכִי כל ירושה שעשויה ליפול בחלקו. רַבִּי יוֹסֶלְמָן חשב על הכול ודאג לכול. כך חלף הזמן. אֶהֶרֶן וּמְרֻדְכִי נאלצו למהר כדי להגיע בשקיעת החמה אל עץ התרזה שליד הוֹכְפֶלֶן. לא חלף זמן רב והַיִּנְרִיד פוֹלֵץ הגיע עם שתי בנות לווייתו. בֶּרְכָה נפלה בזעקה רמה לזרועות אביה. זמן רב התחבקו השניים. אז אמר מְרֻדְכִי: „בֶּרְכָה, יש כאן עוד מישהי!“

הספר השני — פרק ד

IV.

[17] האדון פֿרידריך פֿון פֿרֶכטער עוד סבב באַלֶס והעניש את המורדים, כאשר נודע לו שהיִינְרִיך פּוֹלֶץ, מְרִי פֿון רוֹטְפֿוֹךְ והנערה היהודייה החטופה נעלמו מטירת הוֹכְפֶלְדֶן בלי להותיר עקבות. האדון פֿרידריך רתח מזעם. הוא יצא לאוֹרְפִיס כדי לאסור שוב את אביה של בֶּרְכָה; אך לא מצא אותו, ואף רכשו כּבר לא היה שם — הבית נמכר. האדון פֿרידריך, שיצא מגדרו מרוב כעס, נשבע לנקום בכל יהודי אֶלֶס. ההזדמנות נקרתה לו במהרה. ממשלת אֶלֶס שלחה משלחת אל האַרְכִידוֹקס פֿרֶנְדֶו, אחי הקיסר ונציבו, כדי לדווח על מלחמת האיכרים ועל סיומה. בראש המשלחת עמד האדון פֿרידריך פֿון פֿרֶכטער.

האַרְכִידוֹקס פֿרֶנְדֶו, אחי הקיסר, נולד בסֶפֶרד בשנת 1503 והתחנך בחצר סבו, המלך פֿרֶנְדֶו הַקְתוֹלִי. לִפֿרֶנְדֶו היו מעלות טובות רבות: הוא היה צודק, מסביר פנים ונגיש, בעל למופת ואב מסור למשפחתו. אולם החינוך הספרדי שקיבל הבשיל בו גם כמה תכונות רעות. דעות קדומות שלטו בו, והוא ידע להיות נקמן וצמא דם. זעמו על האיכרים המורדים היה גדול, והוא שנתן, לאחר דיכוי המרד, את האות לשפיכות הדמים הנוראה בפקודות הרצחניות שמסר לטְרוֹקְס פֿון וִלְדְבוֹרג. משום כך האזין בהנאה לדיווחיו של האדון פֿרידריך פֿון פֿרֶכטער; הוא שמח לשמוע כיצד נתלו האיכרים באֶלֶס, נערפו, הוטבעו והוטלו בהם מומים.

[18] „הוד מעלתכם”, סיים פֿרֶכטער את דיווחו, „כך טיפלתי במורדים מן השורש; הנותרים חזרו למוטב ויזיהרו לבל יעוררו שוב מרד. אולם סוג אחד של

בני אדם עדיין לא יכולתי להעניש, אף שגם הם השתתפו במרד, ולו בחשאי, שכן בידיהם זכויות־יתר. היהודים, הוד מעלתכם, תמכו באיכרים בסתר. כאשר יצאו האיכרים למסעם הודיעו לעולם כולו שבאו להעניש את האצילים, הכמרים והיהודים. באצולה ובכמורה קיימו למרבה הצער את דברם יותר מדי, אך ליהודים כמעט לא הרעו כלל. מדוע? אין זאת אלא שהיהודים סייעו להם בחשאי וקנו מהם את החפצים שנשדדו ונגנבו.”

„כן, כן”, השיב האַרְכִידוֹקְס, „היהודים הם עם רע. סבי וסבתי, המלך פֶּרְנַנְדוֹ והמלכה אֵיזַבֶּלָה, גירשו אותם מהִיסְפַּנְיָה. בילדותי נכחתי בלא מעט מעמדי אוטוֹרִידָה־פֶּה, ושמעתי מן הכמרים רמי המעלה עד כמה רצוי בעיני האל למחות מעל פני האדמה את החוטאים קשי העורף האלה. אם אכן סייעו לאיכרים, יש לנהוג בהם כפי שנוהגים באספסוף המורד.”

[19] „אכן, הוד מעלתכם, היהודים הם האשמים האמיתיים בכל המרד. בנשך שלהם הם גוזלים מן האדם העני את מעט רכושו, עד שבִּיאֹוֹשׁוּ הוא נדחק אל המעשים הקיצוניים ביותר. משום כך גירשו מלכי אֵנְגֶלְיָה, צָרְפֶּת והִיסְפַּנְיָה והרפובליקות השוויצריות את היהודים ממדינותיהם. המגורשים מִצָּרְפֶּת ומִשְׁוִיץ הציפו עתה את ארצנו האומללה ומביאים אותה אל פי אבדון. אם יצווה אפוא הוד מעלתכם לגרש את היהודים מֵאֵלְזַס ולחייבם לפנות את הארץ עד יום כָּל הַקְדוֹשִׁים, יקנה לו הוד מעלתכם זכות עולם כלפי ארצנו האומללה.”

„ומה דעתך על כך, הוֹפְמָן?” שאל פֶּרְנַנְדוֹ את שר האוצר שלו, שנכח בדיון.

הברון יוֹהַן הוֹפְמָן פוֹן שְׁטֵייר היה יד ימינו של פֶּרְנַנְדוֹ. באותה עת היה שר האוצר; לימים, לאחר שפֶּרְנַנְדוֹ היה למלך הוֹנְגְרִיָה ובוֹהֶמְיָה ולמלך הרומאים

של האומה הגרמנית, ולאחר שהקיסר קרל מסר לאחיו את נחלות הירושה האוסטריות, הועלה למשרת חבר המועצה החשאית וראש הממשלה. האדון יוהן הופמן היה איש כספים מנוסה; הוא השיב בשיקול דעת:

„היהודים הם עם קטן ומועיל מאוד; הם יודעים את ערכו של הכסף ויודעים כיצד להשתמש בו. כישרונם המסחרי מקנה ערך לסחורות רבות, שאלמלא כן לא היו מניבות דבר לאיכר ולאזרח. הוד מעלתכם, המסחר חשוב כחקלאות וכמלאכה, שכן בלעדיו לא היו מוצרי החקלאות והמלאכה מוצאים את מחירם. יהודי אֶלְזס מכניסים סכום נאה ללשכה האוסטרית; אני מבקש מהוד מעלתכם לשיקול היטב בטרם יפעל נגדם.”

„ומה דעתך, גֶבְרִיאֵל?” שאל האַרכידוכס את חבר נעוריו, גֶבְרִיאֵל פֶּון סְלִמְנֶקָה, רוזן אוֹרְטֶנְבוּרְג.

„כאשר מדובר בעניינים כבדי משקל כל כך”, השיב הנשאל, „כאלה שהאדון פְּרִידְרִיך פֶּון פֶּרְכְּטֶר הציג לפנינו, אין לתת את הדעת לשיקולים קטנוניים כגון אלה שמעלה האדון יוהן הופמן.”

[20] „גאורג”, שאל האַרכידוכס את מזכירו החשאי, גֶאורְג גִּינְגֶר, פֶּטְרִיקִי מן העיר אוֹלֶם, „מה דעתך?”

„גם אני סבור”, השיב האדון גאורג, „שאם השתתפו היהודים במרד, מן הדין ומן הצדק להענישם על כך.”

„אם כן, גאורג”, הכריע האַרכידוכס, „הוצא פקודה שהיהודים חייבים לפנות את אֶלְזס עד יום פֶּל הַקְדוֹשִׁים, ושלח אותה אל נציבנו באֶלְזס התחתונה, הברון האדון קספר פון מֶרְשְׁפּוּרְג וּבֶפֶרְט שבהֶגֶנְאו.”

[21] פֶּרֶקֶטֶר שב לאֶלֶס כמנצח, ועד מהרה עפה בכל הארץ הידיעה על המאורע המחריד. רַבִּי יוֹסֶלְמָן מיהר להִגָּאֵן, ושם הראה לו הנציב את פקודת האֶרְכִּידוֹכְס. רַבִּי יוֹסֶלְמָן מחה נגדה וטען שאין לפקודה תוקף חוקי, מפני שהקיסר אינו יודע עליה. אולם הקיסר קָרַל עדיין לא אישר את זכויות־היתר וכתבי החירות של היהודים, ולאֶרְכִּידוֹכְס היו סמכויות נרחבות ביותר. מה היה אפשר לעשות? מכל עבר מיהרו יהודי אֶלֶס לרוֹסְהִים, ביקשו והתחננו שרַבִּי יוֹסֶלְמָן יעזור ויסיר את הסכנה המאיימת. אלפים רבים עמדו להיות מגורשים ממולדתם ולהיות מופקרים למחסור, לאומללות ולגורל הנורא של חיי חסרי מולדת. הם הפצירו בַּרְבִּי יוֹסֶלְמָן לנסוע בפעם השנייה לִסְפָּרְד ולהשליך את עצמו לרגלי הקיסר. אך האם רשאי היה להעז ולהמרות בפעם השנייה את חוקי הארץ, ולדרוך על אדמה שבה המתין לו המוות? האם לא היה זה נס גדול שכבר בפעם הראשונה ניצל מן המוות? ואף אילו עלה מסעו יפה, האם יכול היה לקוות לשוב לפני המועד שנקבע לגירוש? לפיכך העדיף רַבִּי יוֹסֶלְמָן לצאת לאוֹסְטְרִיָה, אל חצר האֶרְכִּידוֹכְס. „הפה שהוציא את צו הגירוש הוא גם שיחזור בו”, אמר. „מלבד זאת, שמח אני על ההזדמנות להתוודע אל האֶרְכִּידוֹכְס. לפי כל שראיתי ולמדתי, נועד לאֶרְכִּידוֹכְס למלא תפקיד חשוב בַּגִּרְמָנִיָה. לקיסר עוד ארצות רבות מדי, ובנו עתיד לרשת אותן. הנסיכים הגרמנים לא ישובו לבחור לקיסר אדם שמוכרח להיעדר מַגִּרְמָנִיָה שנים רבות; וחוץ מזה, פֶּרְנַנְדוֹ אהוד מאין כמוהו. כבר בִּדְיֹאטָה הקיסרית בוֹרְקֶס כבש את כל הלבבות במסבירות הפנים שלו, שבלטה לטובה לעומת הַגִּרְנֶדְצָה הספרדית הנוקשה של הקיסר. אם אין הכול מטעה אותי, עתיד פֶּרְנַנְדוֹ להיות יום אחד לקיסר גרמני. לפיכך טוב יהיה להתוודע אליו בעוד מועד ולהילחם בדעותיו הקדומות נגד היהודים.”

עד מהרה בירר רבֵּי יוֹסֶלֶמָן שהאַרְכִּידוֹכְס שוהה עתה בְּרוֹק שְׁבִשְׁטִיךְ. מסע ארוך וקשה היה לפניו. שודדים שוטטו בארץ והפכו את כל הדרכים למסוכנות. רבים ממנהיגי האיכרים הנמלטים הקימו כנופיות שודדים והטילו אימה על הנוסעים. רבֵּי יוֹסֶלֶמָן עלה על סוסו ויצא למסע הארוך, המייגע ורב הסכנות. לפני ביתו עמדה אשתו ובכתה.

[22] „הירגע, אהובתי”, קרא אליה מעל סוסו. „האל, בורא השמים והארץ, נכון תמיד לעזרתי. הוא ישמרני מכל רע וישיב אותי בריא ושמח אלייך ואל הילדים.”

כך רכב לדרכו, וברכותיהם של בני אמונתו מלוות אותו. כולם התפללו שהאל ישמור מכל סכנה את מגינם האציל ורב־החסד.

הספר השני — פרק ה

v.

[23] ליד מעיין נעים שבקע מן הסלעים ושני עצי אשור גבוהים הצלו עליו למרגלות הוֹרְנֶבֶרְג, בנה אביר טֶמְפֶּל ממשפחת פון בֶּרְלִינְגֶן קפלה, לאות תודה על שובו בשלום מארץ הקודש, והציב בה אִיקוֹנִין שהביא עמו מִפֶּלְשְׁתִּינָה. במרוצת הדורות יצא לאִיקוֹנִין מוניטין של מחולל נסים, עד שהקפלה הייתה למקום עלייה לרגל לתושבי אוֹדֶנְבֵּרְג וקֶרִיִּבְנָאוּ הסמוכים. שמש פעמונים, שחויב למשוך מדי לילה בשעה אחת־עשרה בחבל הפעמון הקטן שבמגדל, התגורר לא הרחק מן הקפלה בבקתה על מדרון ההר. הדרך עברה במקום הזה; אך הרוכב הבודד שהתקרב סטה ממנה כדי לעקוף את הקפלה, פן ייאלץ להשתחוות לפני האִיקוֹנִין ולגלות את ראשו. אלא שהדרך העוקפת הייתה קשה מאוד: סבך כיסה את הקרקע, סוסו של הרוכב מעד ונפל והשליך את אדונו מעל גבו. דקות אחדות שכב האיש על הארץ המום; אחר כך קם בקושי, מתח ויישר את איבריו וגילה בשמחה שלא נפצע.

„השבח לאל“, אמר רִבִּי יוֹסֶלְמָן — שכן הרוכב הבודד לא היה אלא מפקד היהודים — „השבח לאל ששמר עליי והגן עליי!“

אחר כך ניגש אל הסוס, ששכב בלי נוע.

„קום, חומי“, קרא אליו רִבִּי יוֹסֶלְמָן, „השמש כבר נוטה מערבה, ועליי למהר כדי להגיע למקום יישוב בעוד אור היום.“

הבהמה לא זעה. לחרדתו ראה רִבִּי יוֹסֶלְמָן שהיא נפצעה פצעי מוות בנפילתה, ובעודו שוכב המום נפחה את נשמתה.

„אם כן, אבדת לי, רעי הנאמן, שנשאת אותי פעמים רבות כל כך בשלום ובבטחה! עליי להשאירך שוכב כאן, מאכל לזאבי היער ולעורבים השחורים והאפורים שבשמים — ועליי להמשיך ברגל ואף לשאת את תרמיל הגלימה הכבד שלי!”

[24] הוא התיר את התרמיל והעמיסו על כתפו. אך המשא הכבד שלא הורגל בו העיק עליו כשפסע בכבדות בחום היום ותחת להט קרני השמש; שכן אף שהשמש כבר לא עמדה גבוה בשמים, עדיין צרבו קרניה בעוז. גיבור סיפורנו כבר לא היה בראשית נעוריו! קוראינו הנכבדים יזכרו שכאשר ערכנו להם היכרות עם רִבִּי יוֹסֶלֶמן, היה בן עשרים וחמש. הדבר היה בשנת 1503, בזמן מלחמת הירושה הבווארית הראשונה; ואילו עתה מנתה השנה 1528. עוד עשרים וחמש שנים — שנים גדושות מעשים — חלפו אפוא, ורִבִּי יוֹסֶלֶמן כבר עבר את שנתו החמישים. הזיעה זלגה במפלים ממצחו; מפעם לפעם הניח ההלך את תרמיל הגלימה ונשם בכבדות.

„אבוי”, אמר באנחה, „מדוע היה גם על סוסי הטוב למעוד ולמות! היכן אמצא עכשיו סוחר סוסים שימכור לי סוס רכיבה טוב? האיכרים חשדנים ואינם ששים למכור סוס לזר, ואציל אינו מוותר במהרה על סוס טוב!”

באנחה שב והעמיס את תרמיל הגלימה והמשיך ללכת.

„לזר רק לא היה תרמיל הגלימה כבד כל כך ומסורבל לנשיאה! האוציא ממנו דבר מה ואטמין אותו כאן באיזה מקום? אך איני יודע על מה אוכל לוותר; הרי עליי לשאת עמי מערכת בגדים שלמה כדי להופיע בכבוד בחצר האַךְ־דִּיִּיִּס!”

רַבִּי יוֹסֵלְמָן כבר שב אל הדרך הראשית. אז שמע הלמות פרסות. „הא“, חשב, „רוכב מתקרב; אולי ימכור לי את סוסו, או יישא תמורת שכר נאה את תרמיל הגלימה שלי עד ליישוב הקרוב!“

הרוכב התקרב; לפי לבושו היה נושא כלים אציל.

„אדוני רב־החסד!“ קרא רַבִּי יוֹסֵלְמָן אל הרוכב שהתקרב בדהרה קלה. „עצרו מעט; דבר לי אליכם!“

הרוכב עצר את סוסו.

[25] „לפי שלט האצולה שבעיטור קסדתכם אתם היוֹנָקָר שְׁפֹט פֶּון הוֹרְנֶבֶרג“, פנה אליו רַבִּי יוֹסֵלְמָן. „אביכם רב־החסד מכיר אותי היטב. בקשה לי אליכם; סוסי נפל, וקשה לי לשאת את תרמיל הגלימה. האם תואילו בטובכם...“

היוֹנָקָר לא הניח לו לסיים את דבריו.

„יהודי חצוף!“ קרא והצליף בשוט הרכיבה על ראשו; אחר כך דהר משם.

רַבִּי יוֹסֵלְמָן המשיך בדרכו בעצב. המכה הכאיבה לו, תרמיל הגלימה הכבד כמעט מעך את כתפו, רגליו כאבו מן הנפילה, וצמא בוער עינה אותו. מחשבות מרות עלו בו: האם מוכרח דווקא הוא, הוא לבדו, להקריב את עצמו למען טובת הכלל? מדוע יצא למסע המסוכן והמייגע הזה? מדוע לא נענה לתחינות אשתו ואמר: „די פעמים עמדתי למען אחי; הפעם יעמדו אחרים בפרץ“?

רַבִּי יוֹסֵלְמָן ניער מעליו בכוח את המחשבות הרעות; הוא הניח את תרמיל הגלימה, נשא את ידיו השמימה ואמר:

„ה' אלוהי, סלח לי על מחשבות החטא. כל אשר אתה עושה הוא לטובה; כל אשר תגזור עליי — ייעשה רצונך הקדוש!”

אז נשמעה ירייה, ורבי יוסלמן ראה — הדרך הראשית השתפלה במורד ההר — כיצד נפל היונקר נשפט פון הורנברג מסוסו. דמויות פראיות פרצו מן המארב והשתלטו על הסוס שנותר בלא רוכב.

„שודדים!” אמר רבי יוסלמן וביקש לסטות הצדה אל השיחים ולהסתתר. אך הם כבר הבחינו בו.

[26] „עצור, עצור!” נשמע קול מלמטה. לא היה אפשר להימלט. רבי יוסלמן נשאר עומד; עשרה או שנים־עשר חמושים הסתערו במעלה ההר.

„תן את תרמיל הגלימה!” צעק הראשון שהגיע אליו.

רבי יוסלמן מסר את התרמיל.

„את כספך!” צעק השני מן המתקרבים.

רבי יוסלמן התיר מעל גופו את חגורת הכסף ומסר אותה לשודדים.

„מי אתה?” שאל השלישי. „האם ישתלם להחזיקך בשבי? האם נקבל כופר נאה?”

לרגע ביקש רבי יוסלמן לנקוב בשם לא ידוע, בתקווה שכך ישחררו אותו ביתר קלות. אך רק לרגע. „לא”, אמר בלבו, „אמת היא חותמו של הקדוש ברוך הוא; גם מול שודדים לא אעוות את פי בשקר.”

„שמי יוסלין”, אמר, „ואני מרוסה־ים שבאֶלְזֶס.”

„הו!“ קרא השודד אל המנהיג שהתקרב, „מפקד, ציפור יקרה לכדנו כאן: את מפקד היהודים ומנהיגם, את מלך היהודים! הוא יניב כופר נאה!“
„מה?“ אמר המפקד. „אתם הוא יִסְלֵין? הביטו בי — האם עודכם מכירים אותי?“

רַבִּי יוֹסֵלְמָן הביט בתמיהה בדמותו האדירה של המפקד.

„אתם השליח“, אמר, „מן הקפלה שלי אֶלְטֶדוֹרְף.“

„נכון, נכון! וכיצד הגעתם לכאן, ועוד ברגל?“

„סוסי נפל, ולכן נאלצתי להמשיך ברגל.“

[27] „זהו מזלכם הטוב; כי אנו יורים ברוכבים הדוהרים על פני המארב שלנו.“

„הו אלי, אלי“, חשב רַבִּי יוֹסֵלְמָן, „ואני ביקשתי להתרעם עליך משום שסוסי נפל והמשא הלא־מורגל של תרמיל גלימתי מעך את כתפיי! ובכן, אשא את תרמיל הגלימה עד בְּרוּק ואעשה ברגל את הדרך הארוכה. יהא זה עונשי על מחשבות החטא שלי. כל אשר אתה עושה, אלוהי, הוא לטובה! אתה הבאת את סוסי לידי מעידה ונפילה כדי להציל את חי!“

„באיש הזה“, אמר המפקד לשודדים, „אסור לגעת אף בשערה משערות ראשו. השיבו לו את תרמיל הגלימה ואת כספו והניחו לו ללכת בשלום! בשמחה הייתי נותן לכם, יִסְלֵין, את סוסו של היוֹנְקֶר נֶשֶׁט, אשר ירינו בו זה עתה. אלא שחושש אני שמה יזהו את הסוס והוא יסבך אתכם בצרות. לכו אפוא לדרככם בשלום!“

„מפקד“, אמר אחד השודדים, „ומה אם היהודי ילשין עלינו וישלח בעקבותינו את הלִנְדֶסקֶנְבֶטִים?“

„הוא לא ילשין עלינו; אני ערב לכך“, אמר המפקד.

„תודתי לכם“, אמר רֶבִי יוֹסֶלֶמן והושיט את ידו למפקד. „מה אוכל לאחל לכם? הצלחה במלאכת השוד? לבי אינו מניח לי לעשות זאת!“

„אחלו לי שאצליח להגיע עם אנשיי אל צבאו של הקיסר קְרוֹלִי ולהתגייס שם לשירות צבאי!“

„זאת אני מאחל לכם מכל לבי. הלוואי שתנטשו את מלאכת השוד ותהיו לאנשי צבא אמיצים וישרים!“

[28] שני האנשים לחצו ידיים, ורֶבִי יוֹסֶלֶמן ירד בדרך כשהוא גורר את תרמיל הגלימה, עוד ועוד מזרחה, עד גדות נהר מור.

הספר השני — פרק ו

VI.

[29] מסע תשובה של ממש היה המסע שרבי יוסלמן עשה עתה. בתחילה נדמו לו ההליכה ברגל והמשא שלא הורגל בו כמעט בלתי נסבלים. בהדרגה התרגל אליהם. בשום מקום שהתארח בו אצל בני אמונתו לא נקב בשמו, כדי להימנע מכל גילויי הכבוד והיחס המועדף. אך המסע ארך ימים רבים מאוד. לבסוף ראה את מגדלי וינה; הוא לא נכנס אל העיר, שבאותה עת לא ישבו בה יהודים. משם המשיך אל וינר נוקשטאדט, וממנה אל גלוגניץ, המקום שבו מסילת זמרינג מעוררת בימינו את התפעלותם המשתאה של הנוסעים. באותה עת עדיין לא נגעה בהרים ידו המיומנת של העידן החדש, הנוקבת הרים ומגשרת על פני תהומות. במקום שבו ניצב כיום בעמק הקנטאל מאגר המים הגדול של מערכת המים הווינאית, בילה רבי יוסלמן לבדו את צום תשעה באב. מקום פראי ומעורר אימה היה זה. קירות הסלע הגבוהים והתלולים של שנינגר ושל רקסאלפה סוגרים על העמק שנהר שוורצה זורם בו. שם ישב ההלך הבודד. הוא חלץ את נעליו וקרא בבכי את מגילת איכה על חורבן ירושלים ואת תיאורי הטבח ביהודים בימי הביניים בשפייר, בוורמס, במיינץ, בקלן ובפרנקפורט. גם עתה איים אסון נורא על בני יעקב. מעומק לבו התפלל האיש הבודד אל האל שיצליח את שליחותו וייתן את חנו בעיני הארכידוכס פרינץ.

ימים מעטים לאחר מכן הגיע רבי יוסלמן לברוק. לא הרחק מן המקום שבו נמצאת כיום תחנת הרכבת מתנשאת גבעה, שממנה אפשר להשקיף על העיר הצעירה השוכנת במפגש הנהרות מיין ומור. הטירה הנסיכותית העתיקה

מתרוממת בגאון, ולה אכסדרות קשתות רומנסקיות. בטירה הזאת החזיק אז
הארכידוכס פֶרְנַנְדוֹ את חצרו. —

כאשר הודיעו לאַרכידוכס על בואו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן, ציווה להכניסו מיד וקיבל
את פניו בידדות רבה.

„ברוך הבא, יוֹסֶלִין“, קרא אליו האַרכידוכס, „מה מביא אותך אליי? האם
אתה, שרכבת בוֹרְקֶס לצד השליט האדיר בעולם, אינך גאה מכדי לבקר
אַרכידוכס עני בפניה נידחת זו של הקיסרות?“

„הוד מלכותכם מתלוצץ עמי!“ השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן והשתחוה עמוקות.

„מלכותכם? מה בפיך, יוֹסֶלִין! איני אלא ‘מעלתכם’. אילו שמע אותך אחי
קָרֶל, היה הדבר עלול להסתיים רע בשבילך ובשבילי! הוא מקנא כל כך בתואר
הזה!“

„ויאל נא הוד מלכותכם ברוב חסדו להרשות לי לפנות אליו בתואר הזה; אדע
להשיב על כך לפני קיסרנו הרם. יודע אני שכוונת הוד רוממותו להביא לבחירת
אחיו האהוב למלך הרומאים.“

„הא, הלווא! אתה יודע יותר ממני! ספר לי, על מה מיוסדת השערתך?“

[30] „נקראתי בוֹרְקֶס אל הקיסר. הוד מלכותו היה שקוע בשיחה ערה עם
הנסיך הבוחר ממִינְץ, וכמדומה לא הבחין בכניסתי; על כל פנים, הקיסר לא
הניח לכניסתי לקטוע את שיחתו. ‘אַלְכֶרְטֶה’, שמעתי את הוד מלכותו אומר,
‘איאלץ להיעדר מִנְרֶמְנֶה זמן רב; לכן אמנה את אחי לנציבי, וכך יוכל בינתיים
להכיר מקרוב את ענייני נְרֶמְנֶה. שכן בכוונתי להביא את הנסיכים הגרמנים

לבחור באַרְכִידוֹכְס למלך הרומאים. אין זה טוב שארצות רבות מדי יאוחדו ביד אחת. ואם יעניק לי האל בן, יסתפק הלה בספֶרד, באַרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה וביתר ארצותי; ואילו אחי יקבל את נחלות הירושה האוסטריות, את בּוֹהֶמְיָה והוֹנְגָרְיָה ואף את הזכות העתידיה לכתר קיסרות נְרִימָנְיָה, כדי שגם הוא יהיה מייסדו של בית מלוכה אדיר. כך דיבר הוד מלכותו; אז הפסיק הקיסר את דבריו ופנה אליי. משום כך העזתי לפנות אל הוד מלכותכם כפי שעשיתי.”

רַבִּי יוֹסֶלְמָן השתתק; גם האַרְכִידוֹכְס לא אמר דבר ושקע בהרהורים עמוקים. הידיעות החשובות שקיבל זה עתה היו חדשות לו לחלוטין. הקיסר קָרַל, שהיה מסוגר כתמיד, לא רמז לו על כך ולו ברמז קל.

„תודתי לך, יוֹסֶלִין”, אמר פֶּרְנַנְדוֹ לאחר שתיקה ארוכה, „על הבשורות הטובות שהבאת לי. האם באת במיוחד כדי למסור לי את כל זאת?”

„לא, הוד מלכותכם. באתי ליפול לרגליכם ולהתחנן למעני ולמען אחיי! במה חטאנו אנו, יהודי אֶלְזַס האומללים, שמבקשים לגרשנו ממולדתנו?”

[31] „מי מבקש לגרש אתכם?”

„האביר פֶּרְכָטֶר מהוֹכְפֶלְדֵן...”

„אה כן, אני נזכר; הוא האשים את היהודים שהשתתפו במרד האיכרים וקנו את האוצרות השדודים במחיר מגוחך.”

„זו עלילה מרושעת מאין כמוה, הוד מלכותכם. אמנם יהודים יחידים קנו דברים אחדים — אך מה היה עולה בגורלם אילו סירבו? האם האיכרים לא

היו משפדים אותם? לא, הוד מלכותכם, ככלל התרחקו היהודים מן האיכרים המורדים ומעולם לא חברו אליהם.”

„אם כך הדבר, מדוע האשים אתכם פֶּרְקָטָר?”

„הוא מבקש לנקום ביהודים, הוד מלכותכם. הוא חטף נערה יהודייה יפה והסתיר אותה בטירתו בהוֹקְפֶלְדֶן. אביה וארוסה הצליחו לחטוף אותה מידי ולהימלט עמה.”

פֶּרְנַנְדוֹ היה בעל למופת. בשנת 1521, כשהיה בן שמונה־עשרה, נשא את הנסיכה אֶנָּה בת השמונה־עשרה לבית גֶּלְדֶן. רעייתו, שהייתה יפה כשם שהייתה חביבה, ילדה לו חמישה־עשר ילדים. פֶּרְנַנְדוֹ היה בעל נאמן מאין כמוהו, אף מעבר לקבר. כאשר מתה המלכה אֶנָּה בלידתה לאחר עשרים ושש שנות נישואים מאושרות להפליא, נשאר פֶּרְנַנְדוֹ נאמן לה גם לאחר מותה. וכשם שניהל חיי נישואים למופת, כך תיעב כל פריצות. הוא הוכיח זאת גם בכך שהתיר לבנו השני, פֶּרְנַנְדוֹ, אף שלא ברצון, לשאת לאישה את בת הפטריקים מאסבונג, פיליפינה וֶלְזֶר.

[32] „נדמה לי”, אמר פֶּרְנַנְדוֹ, „ששמעתי כי פֶּרְקָטָר נשוי.”

„אכן, הוא נשוי ויש לו חמישה ילדים!”

„נבלה! איזו חרפה היא שאדם עושה מעשים כאלה! האם יש גם בקרבכם, היהודים, אנשים כאלה?”

„לא, הוד מלכותכם, תודה לאל, אין בקרבנו אנשים כאלה. חכמינו מפרשים בעניין זה פסוק מִשִּׁיר הַשִּׁירִים, וזו לשונו: ‘הַדּוֹדָאִים נְתַנוּ־רִיחַ, וְעַל־פֶּתַח־נוֹ כָּל־

מְגִידִים, תְּהַלְשִׁים גַּם יְשָׁנִים; דּוֹדִי, צַפְנָתִי לָךְ. הַדּוֹדָאִים, אומרים הם, הפרחים היפים והריחניים האלה, הפורחים בצנעה, הם צעירי יִשְׂרָאֵל שנותרו זרים לתאוה; 'עַל-פְּתִיחֵינוּ כָּל-מְגִידִים' — אלה בנות יִשְׂרָאֵל הטהורות במידותיהן, שבאהבתן, בנאמנותן ובכל מעלותיהן הן הופכות את בתינו נעימים ומאושרים יותר מכפי שיוכלו לעשות כל אוצרות העולם. ומשום כך אנו מקבלים עלינו בשמחה וברצון את כל הסייגים שהאל הטיל עלינו — 'תְּהַלְשִׁים גַּם יְשָׁנִים; דּוֹדִי, צַפְנָתִי לָךְ' — לא רק את החוקים, המצוות והאיסורים הישנים שנתן לנו האל מִסִּינַי, אלא גם את החדשים שתיקנו חכמינו, כדי שתורת האל עצמה תישמר לנו בגלות ובפיזור. וחיי המשפחה המאושרים, הטהורים והקדושים האלה מפצים אותנו בנדיבות על כל המחסור שעלינו לשאת, מנחמים אותנו ומחזקים אותנו בעוני, בצרה ובאומללות. אהבת בני הזוג זה לזה, יראת הכבוד של הילדים כלפי הוריהם — את כל אלה לא יוכל איש לגזול מאיתנו!"

[33] „אתה היהודי היחיד שאני מכיר, יוֹסֵלִין; לא ייתכן שכל אחיך דומים לך. בסֶפֶרְד סיפרו לי דברים נוראים על היהודים."

„דברים שאויבינו בדו מלבם, הוד מלכותכם. אני מן הקטנים ביותר, ובקרב אחיי יש אלפים טובים ממני לאין שיעור, החיים בצרה ובמחסור ובה בעת הוגים בלי הרף בתורת האל."

„מדוע המתנתם זמן רב כל כך, אתם היהודים? מדוע לא באתם להתלונן לפניי מיד לאחר שובו של פֶּרְכָּטֶר?"

„יצאתי מיד לדרך, הוד מלכותכם; אך זמן רב כל כך נדרש לי להגיע הנה. הדרך ארוכה, ועשיתי אותה ברגל."

„ומדוע לא לקחת לך סוס?”

„סוסי מעד ומת בתחילת מסעי, ואז נדרתי לעשות ברגל את יתרת הדרך.”

„איני מאמין לך, יוֹסֶלִין!”

„הוד מלכותכם...”

„איני מאמין שאתה מן הקטנים שבאחייך ושאלפים טובים ממך לאין שיעור.”

„הוד מלכותכם רשאי להאמין לי גם בכך; זו האמת כולה.”

„אם כך הדבר, מדוע בחרו דווקא בך למפקדם?”

„לא בחירת עמי, אלא חסדו של הקיסר מְקִסְימִילְיָאן, שאין לשכחו, הוא שהעלה אותי, שאיני ראוי לכך.”

[34] „וגם הקיסר קָרְל מצא את מי שאינו ראוי מכול, כדי לאשרו כמפקד היהודים וכמנהיגם. הישמר לך, יוֹסֶלִין — אתה מעליב שני קיסרים גדולים! אחי ישוב בקרוב לְגֶרְמָנְיָה; אז אלשין עליך לפניו. לעת עתה אתה רשאי לשוב לביתך, ומחר לקחת מן הלשכה את הפקודות המבטלות את אלה שנמסרו לְפֶרְקֶטֶר!”

„תודתי, הוד מלכותכם...”

פְּרִינְדֵּזוֹ הניף את ידו, ורַבִּי יוֹסֶלֶמן יצא.

לאחר שלקח למחרת את הפקודות מלשכת האַרְכִידֹכְס, קנה רַבִּי יוֹסֶלְמָן סוס ורכב הביתה במהירות רבה ככל שיכול. אך על אף חיפזונו חלפו שבועות בטרם הגיע לביתו, והוא תכנן את דרכו כך שיוכל לשהות בַּשָּׁבֶת אצל ידידו רַבִּי לִיבְרָמָן, שהיה באותה עת רב בַּפֶּרְזָה שלייד אַוְגֶּסְבוּרְג. אף שההיסטוריה של הספרות היהודית אינה מזכירה את שמו, ודאי היה רַבִּי לִיבְרָמָן תלמיד חכם גדול מאוד, שכן בני דורו העניקו לו את התואר „גאון”. בימי קדם יוחד התואר הזה רק למוריו הראשיים של כלל יִשְׂרָאֵל, ראשי שתי הישיבות בסוּרָא ובפּוֹמְבֵּדִיטָא; לימים, לאחר שהישיבות האלה חדלו להתקיים במאה האחת־עשרה למניין המקובל, ניתן התואר לגדולי חכמי התלמוד בכל מקום ובכל ארץ.

[35] רַבִּי יוֹסֶלְמָן מצא את קהילת יִשְׂרָאֵל בַּפֶּרְזָה נסערת מאוד. לא איימו עליה בגירוש, לא הטילו עליה מסים שאין בידה לשלם, שום עריץ גדול או קטן, שום אדון כנסייתי או חילוני, שום ראש עיר או מנהיג איכרים לא גרם לסערה — גרם לה שור, שבדרך מקרה כלשהי נשברה פיקת הברך באחת מרגליו האחוריות. הרב ביקש לפסוק שהשור, רכושו של יהודי, „כֶּשֶׁר” ולהתיר את שחיטתו, ואילו יתר חכמי הקהילה סברו שהוא „טֵרֶפֶה”. הרב הסתמך על התלמוד ועל גדולי הפוסקים הקדומים; האחרים הסתמכו על המנהג. מקרים כאלה כבר אירעו בימים עברו, וקודמיו של רַבִּי לִיבְרָמָן פסקו בכולם „טֵרֶפֶה”.

עלינו להוסיף כאן דברי הסבר אחדים למען קוראינו שאינם בקיאים בעניין. הרגל האחורית של הבהמה מורכבת משלוש עצמות: העליונה, הנכנסת אל הגוף עצמו; האמצעית, שבחלקה התחתון נמצאת צומת הַגִּידִין; והתחתונה,

המסתיימת בפרסות. אם נחתכה העצם העליונה, הבהמה טרפה; אם נחתכה העצם התחתונה, היא „קִשְׁרָה”. בדין העצם האמצעית חלוקות הדעות, אם בכל מקום שבו נחתכה העצם נעשית הבהמה טרפה אם לאו. אנו, בני ארצות המערב, נוהגים כדעת רש"י, שדין העצם האמצעית כדין העליונה. אולם במקרה שאירע בפְּרָזָה נחתכה דווקא פיקת הברך, העצם המחברת בין התחתונה לאמצעית.

[36] לאחר שרבה של פְּרָזָה קיבל את פני ידידו בחמימות רבה, לא מצא דבר דחוף יותר מלהציג לפניו את השאלה השנויה במחלוקת.

ספר רַבְּנוּ מִרְדְּכַי, שנחשב אז בְּרָמְזָה לסמכות המכרעת ביותר, היה פתוח על שולחנו של הרב.

„ראה כאן, ידידי”, אמר, „האם עוד יכול להיות ספק? רַבְּנוּ מִרְדְּכַי אומר במפורש שדין ה'קופיץ', כפי שהוא מכנה את עצם החיבור, היא הקרויה בתלמוד 'עֵרְקוּם', כדין העצם התחתונה, ולכן הבהמה 'קִשְׁרָה'.”

בלי להעיף ולו מבט אחד בספר הפתוח השיב רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן:

[37] „סלח לי, ידידי היקר — העולם כולו יודע כי חכם גדול אתה, ואינך זקוק לשבחיו של אדם דל ערך כמוני. אך אשרי הדור שהגדולים שומעים בו לקטנים! אל נא ייחר בעיניך אם אומר שלפי דעתי הדלה טעות בידך. הדברים שכותב שם רַבְּנוּ מִרְדְּכַי הם דברי רַבְּנוּ אֶלְיָעֵזֶר בֶּן יוֹאֵל הַלֵּוִי, והוא נוקט את פסקם של רַבְּנוּ יִצְחָק אֶלְפָּסִי ושל הַרְמֵב"ם, שלפיו יש לפסוק באופן שונה בחלקים השונים של העצם האמצעית עצמה. ואילו אנו פוסקים כרש"י, שחיתוך העצם האמצעית עושה את הבהמה תמיד ובכל מקרה 'טרפה';

משום כך אין דברי המְרַדְּכִי מכריעים במקרה הזה. שכן אף אם נניח שעצם החיבור שייכת לחלק העליון, לפי אֶלְפֶּסִי וְהֶרְמֵב"ם תהיה הבהמה בכל זאת 'קִשְׁרָה', מפני שאין בה גידים; אולם לפי פסקו של רַש"י תהיה במקרה הזה 'טִרְפָּה'. ואכן, כך פוסק רַבֵּנוּ אֵשֶׁר בתשובה ששלח אל בנו.

רבה של פְּפֻרְזָה השתומם מאוד לשמע הדברים. הוא פסע בחדר הלוך ושוב, חזר על דברי רַבֵּי יוֹסֶלְמָן, הרהר בהם ושקל אותם. אחר כך חיבק את ידידו וקרא:

„באמת איש ברוך האל אתה! בעודך מקריב את זמנך כדי להגן על עמך ולהצילו, מאיר לך האל ברוחו, עד שאתה חודר לעומק תורתו יותר מאלה שזכו להגות בה בלי הרף!”

שמחה גדולה שררה בפְּפֻרְזָה כאשר נודע שהרב הנערץ על הכול פוסק עתה בשאלה המסעירה כדעת יתר חכמי הקהילה. ורַבֵּי יוֹסֶלְמָן אמר לידידו: „האין אנו עם קדוש? כל הייסורים הגדולים והסכנות לא הקהו בנו את היכולת לגלות עניין חי ביותר בדברים שנראים לעמים אחרים בלתי מובנים לחלוטין; אך חיינו ואריכות ימינו תלויים בהם. יִשְׂרָאֵל הוא עם גדול וקדוש כל עוד הוא הוגה בתורה ברצינות ובהתלהבות.”

ביום ראשון שלאחר מכן המשיך רַבֵּי יוֹסֶלְמָן במסעו והגיע לביתו בשלום ובבריאות. צהלה כללית קיבלה את פניו כאשר נודע שהוא מביא עמו פקודות מאת האַרְכִּידִיּוֹס המבטלות את צווי הגירוש.

רַבֵּי יוֹסֶלְמָן יצא להֶגְנָאוּ אל הנציב. האדון קֶסֶפֶר פֶּון מְרֶשְׁפּוּרְג הזמין אותו להופיע בשיבה ולהציג את מסמכיו לפני חברי הממשלה שהתכנסו בה.

38] בינתיים נפוצה השמועה על הצלחותיו של רבי יוסלמן ומילאה את אויבי היהודים בזעם נורא.

בישיבה השתולל האדון פרידריך פֶּרְכֶּטֶר מהוקפָּלֶדן כאחוז טירוף.

„האם שוטים אנו“, צעק, „שמוליכים אותם בחבל הליצנים? האם יכול האַרְכִידוֹקְס לתת היום ולקחת מחר? לא ולא — איני מכיר בפקודה השנייה! את הראשונה קיבלתי בעצמי; היא אמיתית. השנייה מזויפת, או הושגה במרמה, או נקנתה בכסף. דבר לא השתנה: היהודים יגורשו!“

„אני מסכים לחלוטין עם האביר פֶּרִידְרִיךְ“, אמר השולְטֶהֵיס של הַנְּאָא, האדון וולף וילְהֶלֶם פון אַנְדֶּלאוּ. „עלינו להראות לממשלת אוֹסְטְרִיָה שאין היא יכולה לעשותנו לצחוק!“

„כך עשו לאוֹבֶרְנֶהִים“, אמר האדון פִּילִיפֶס פון גוֹטְסֶהֵים, „וכך הם עושים עתה לנו; אבל אנו נוכיח שאנו האדונים בארצנו שלנו.“

גם האדון הֶנֶס פון פֶּלְנֶצֶה סבר שאסור לו להחריש.

„אם לא נגרש את היהודים עכשיו“, אמר, „לעולם לא ניפטר מהם.“

יתר חברי הממשלה שתקו. רק האדון קֶסֶפֶר פון מְרֶשְפּוֹרְג דיבר בזכות היהודים.

„שקלו היטב, רבותיי“, אמר, „מה אתם עושים! הרי זה מרד גלוי נגד שלטון הקיסר ונגד שלטון ריבון הארץ! התעודה שהביא יוֹסֶלֶן אינה מזויפת. החותם אמיתי ושלם. אם נקנתה הפקודה או הושגה במרמה — אין זה מענייננו; היא לפנינו, ועלינו לציית לה.“

39] „איננו חייבים!“ צעק האביר פֿרֶכְטֶר, „ולא נעשה זאת! מה כבר עלול לקרות לנו? הקיסר קָרל לא יפתח במלחמה למען היהודים! קולֶמר וֶרְנֶסבּוּרג גירשו את יהודיהן בלי הסכמת הקיסר, ואיש לא השמיע קול מחאה. הבה נהיה גברים ולא נניח שיפקדו עלינו היום כך ומחר אחרת.“

רַבִּי יוֹסֶלְמָן החריש עד אז. עתה הביט היישר בעיני האביר פֿרֶיַדְרִיך וּאמר:

„אדוני האביר, אויב היהודים אתם, זאת יודע אני. בעבר לא הייתם כזה. לא אפגע בכבוד שאני חייב לאדוני הממשלה ולאדוני רב־החסד הנציב עד כדי כך שאדון כאן בסיבות שבגללן נעשיתם לפתע לאויב היהודים. אך זאת אומר לכם, אדון הוֹכְפֶלְדֶן: בדרכי לֶבְרוּק שבלִשְׁטִינְיָה עשה לי האל נסים רבים ושונים, וחכמינו אומרים בתלמוד שהאל לעולם אינו עושה נס לשווא. משום כך, האביר פֿרֶכְטֶר, לא תוציאו לפועל את מזימותיכם נגד היהודים!“

„וכיצד תמנע זאת ממני, יהודי?“ שאל האביר פֿרֶיַדְרִיך בבח.

„וכיצד תתייצב נגדי? באיזה כוח?“ שאל הוֹשֶׁלְטֶהײס.

„מעז אתה לאיים גם עליי?“ שאל האדון פֿילִיפּס פֿון גוֹטְסֶהײם.

„בסוף עוד יביא מפקד היהודים הקיסרי להטלת חֶרֶם הקיסרות וחֶרֶם מוחמר עלינו“, לעג הֶנְס פֿון פֿלֶנְצֶה.

„לא אעשה דבר“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן בשלווה. „אני עשיתי את חלקי. את היתר יעשה האל הכול־יכול, מגן הענניים והנדכאים ומושיע החפים מפשע.“

[40] צחוקם הגס של ארבעת אויבי היהודים היה תשובתם. לשווא ניסה הנציב עוד להפעיל את השפעתו; דעת הרוב הכריעה נגדו. הוחלט לגרש את היהודים מכל אֶלְיָס במועד שנקבע.

יגונם וקנינותיהם של היהודים גדלו ככל שרבתה קודם לכן שמחתם על הצלחתו של רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן. שוב הפצירו בו לפעול לטובת היהודים. אך הוא סירב בתוקף. לאלה שהפצירו בו בבקשות השיב תמיד:

„ה' יִלְחֶם לָכֶם; וְאַתֶּם תִּתְּרוּ!”

הספר השני — פרק ח

VIII.

עלינו להתמצא עוד מעט במאורעות הגדולים שבתולדות העולם, שהתרחשו בזמן הפרשות האחרונות שסיפרנו מחיי רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן. לא נתעכב זמן רב על מלחמות הקיסר קַרְל במלך צָרְפֶּת, פְּרָנְסוֹאֶה הראשון; נזכיר בקצרה בלבד את קרב פְּבִיָּה, שבו נשבה מלך הצרפתים, וכן את שלום מְדְרִיד, שבו זכה פְּרָנְסוֹאֶה בחירותו. על כיבוש רוֹמָא בידי צבא הקיסר עלינו להתעכב מעט יותר, משום שהשתתפו בו אנשים שהתערבו לימים במהלך הסיפור שאנו מספרים.

פְּרָנְסוֹאֶה לא קיים את הסכם מְדְרִיד, ומעשי האיבה התחדשו. במלחמה החדשה תמך האפיפיור קְלֶמֶנס השביעי לבית מְדִיצִי בצרפתים.

[41] ב־5 במאי 1527, עם שקיעת החמה, הופיע הקונטבֶּל מְבוֹרְבוֹן, מצביא הצבא הקיסרי, בראש עשרים וחמישה אלף איש לפני חומות רוֹמָא. הוא הראה לחיילים את כיפותיהן וצריחיהן הזוהרים של הכנסיות והארמונות והבטיח ללוחמים תאבי השלל את ביזת העיר. בלילה הוכן הכול לקראת ההסתערות; הבוקר עלה בערפל סמיך שהסתיר מתושבי רוֹמָא את בוא האויב. רק כשהגיעו אנשי הקיסר אל החפירים הבחינו בהם הרומאים. מיד הוצבו הסולמות; פעמים אחדות נהדף בּוֹרְבוֹן, שכן שכירי החרב השווייצרים של האפיפיור הגנו על העיר באומץ. לבסוף חטף בּוֹרְבוֹן, שהיה קל לזהותו מפני שלבש בגד עליון לבן מעל שריונו, את הסולם מידיו של ספרדי והחל להציבו. הוא אך טיפס שלבים מעטים וכדור אֶקֶבּוֹ הפילו ארצה. מעל גופת המצביא טיפס מפקד גרמני בסולם. אז הניף שווייצרי שעל החומה את חרבו לאחור בתנופה רחבה כדי לכרות את ראש המפקד המטפס. אך ממש מאחורי המפקד

טיפס לַגְדֶּסְקֶנְקֶט בסולם; הוא פילח ברומחו את זרוע השווייצרי, והחרב נשמטה מידו. „תודתי, רעי!” קרא המפקד, והלַגְדֶּסְקֶנְקֶט עלה בעקבותיו. השניים היו הראשונים בתוך רוֹמָא; כל הצבא הקיסרי בא אחריהם. בהדרגה נסוגו השווייצרים; בערב כבר נכבשה בירת העולם.

[42] עשרה ימים נמשכה הביזה בידי החיילים שנותרו בלי מפקד. החיילים שללו שלל עצום ועשו מעשי הוללות שונים; הם לבשו את בגדי הקַרְדִּינָלִים שבזו, רכבו על חמורים ברחבי העיר והכריזו על לוֹתָר כאפיפיור.

המפקד והלַגְדֶּסְקֶנְקֶט שהזכרנו לעיל נעשו ידידי נפש; הם גילו ששניהם בני אֶלְזֶס. שם המפקד היה גִּינְתָר פֶּון רוֹטְבֶּךְ, ושם מציל חייו היה גֶּרְהַרְד דִּיקְסִינְגֶּר. הם התרחקו ממעשי ההוללות של חבריהם ושמרו את האוצרות שבזו, כדי לשוב לַגְרֶמְנִיָה לאחר תום מסע המלחמה ולבנות מחדש את טירות אבותיהם החרבות.

[43] רק לאחר עשרה חודשים עזב צבא הקיסר את רוֹמָא, לאחר שנענש על המעשים הרעים הרבים ועל ההפקרות למיניה בכך שמחלות צמצמו אותו למחצית מגודלו הקודם. — אולם עתה יצא למלחמות חדשות. פְּרַנְסוּאַ הראשון מַצְרֶפֶת והֶגְרִי השמיני מַאָגְלִיָה כרתו ברית ושלחו צבא לֵאִיטְלִיָה להילחם בצבא הקיסרי. צבאם של שני המלכים בעלי הברית התקדם בֵּאִיטְלִיָה באֵין עוצר, כבש את פֶּבִּיָה, חצה את נהר פֶּון, חדר אל מדינת האפיפיור והדרים עד נֶאפּוֹלִי. צבא הקיסר המצומק, בפיקודו העליון של הנסיך מַאוּרֶנְיָה, מיהר לנֶאפּוֹלִי כדי להגן על הבירה. בסוף אפריל 1528 החל המרשל הצרפתי לוֹטְרֶק לצור על נֶאפּוֹלִי, והייתה לו תקווה מוצקה לכבוש במהרה את בירת דרום אֵיטְלִיָה, משום שבני גֶּנוּאַה ובני וֶנֶצִיָה, בעלי בריתם של הצרפתים והאנגלים,

החזיקו בעליונות בים. מעמדו של קרל הידרדר עד כדי כך שהציעו לאפיפיור להדיחו ולהניע את הנסיכים הבוחרים לקיים בחירות חדשות. אז הצליח סוכן ששלח הקיסר, אנדרֶאָה דוֹרְיָה, לשכנע את הדוֹיָה של גֶנוּאָה לנטוש את בעלי בריתו ולעבור לצד הקיסר. די היה במעברו של האיש האחד הזה כדי להפיח תנופה חדשה במאבקו של הקיסר. מגפה פרצה בצבא הצרפתי, והמפקד העליון שלו, המרשל לוֹטְרֶק, מת בה. אנשי הקיסר יצאו לגיחה מוצלחת והשמידו את שרידי הצבא שהיה עד אז מנצח כל כך. כל המקומות שאבדו באִיטָלְיָה נכבשו מחדש.

שני הידידים, גִינְטֶר פֿון רוֹטְבֶּךְ וְגֶרְהַרְדְּ דִיקְסִינְגֶר, יצאו מכל הקרבות האלה בלי פגע. בערך באותה עת שלח הקיסר כוחות סיוע חדשים לאִיטָלְיָה, ובהם גם בני אֶלְזֶס. אחד מהם היה ידיד נעורים של המפקד פֿון רוֹטְבֶּךְ; שמו היה פֶטֶר פֿון רִיכְנֶהִים.

„האם זה זמן רב“, שאל את המפקד, „שלא שמעת דבר מאחותך, העלמה קְרִי?“

„זמן רב“, השיב המפקד. „לאחר מותו האומלל של אבי כתבה לי שהאביר פְרִיֶדְרִיךְ פֶרְכֶטֶר לקח אותה תחת חסותו וביא אותה אל משפחתו בהֶגֶנְאוּ.“

„הא“, אמר פֶטֶר, „הוא לקח אותה תחת חסותו יותר מדי!“

„למה כוונתך?“

„הוא לא הביא אותה להֶגֶנְאוּ אלא לטירתו בהוֹכְפֶלְדֶן.“

„ובכן?“

„הוא חילל את כבודה ואחר כך השליך אותה מעל פניו.”

[44] המפקד פון רוטבך עמד כמאובן. איש המלחמה האמין, שנלחם כמאה

קרבות כאריה, הוכה הלם ממש למשמע הבשורה הנוראה.

לבסוף אסף את כוחותיו והשמיע זעקה איומה.

„פֿטֿר”, גמגם אז, ובקושי הצליח לדבר בקול נשמע, „פֿטֿר, אמת בפֿיך?”

אז ניגש גֶרְהַרְדִּי דִּיקְסִינְגֶר אל האיש האומלל ואמר:

„גִּינְטֶר, גם אני שמעתי שהאביר פֿרֶכְטֶר מחזיק על הוֹכְפֶלְדֶן עלמה אצילה

בשבי, אך לא ידעתי שהיא אחותך. גִּינְטֶר, אתה יודע שגם לי יש חשבון לסגור

עם הנבל. הבה נשוב מיד לִגְרִמְנִיָה וננקום נקמה נוראה. המלחמה כבר

הסתיימה למעשה; הנסיך מְאוּרִנְגֶה יעניק לנו רשות להשתחרר מן השירות.”

מחשבת הנקמה השיבה לאיש ההמום את שליטתו בעצמו.

„היודע אתה מה עלה בגורל אחותי האומללה, פֿטֿר?” שאל.

„משרת זקן של האביר”, השיב הנשאל, „הִינְרִיך פּוֹלֶץ, שאדונו היכה שלא

בצדק, לקח אותה תחת חסותו ונמלט עמה.”

„הא”, קרא גֶרְהַרְדִּי דִּיקְסִינְגֶר, „בגללי היכה הנבל את הִינְרִיך הזקן. ועתה יודע

אני גם היכן עלינו לחפש את אחותך. להִינְרִיך פּוֹלֶץ יש בת יחידה, והיא

נישאה לאיכר בפֿיינְבֶּרג שבהונְסֶרִיק. לשם ודאי הביא את העלמה האומללה.”

[45] גִּינְטֶר פון רוטבך וגֶרְהַרְדִּי דִּיקְסִינְגֶר התייצבו לפני הנסיך מְאוּרִנְגֶה וביקשו

להשתחרר מן השירות. בקשתם נענתה ביתר קלות משום שהמלחמה

התקרבה לסיומה, שכן כל הצדדים נטו לשלום. מלך צָרְפַּת איבד את צבאו; למלך אֶנְגִּלְיָה היו עניינים אחרים לגמרי להרהר בהם: הוא ביקש להתגרש מאשתו קְתִירִינָה מֶאֶרְאגֹן, דודתו של הקיסר, ולשאת את בת לוויתה אֶנָּה בּוֹלְנָה — אמה של המלכה אֶלְיִזָּבֶת, שנעשתה מפורסמת כל כך לימים. וגם הקיסר המנצח נאלץ, בכוח הנסיבות, לוותר על ניצול מלא של תוצאות ניצחונותיו, משום שהעניינים בהונְגְרִיָה ובֶנְרִמָנְיָה העסיקו אותו. בהונְגְרִיָה הניף יוהַן זְפּוֹלְיָה את נס המרד; הוא הצליח לזכות במִנְגֶּנְטִים של הארץ ולכרות ברית עם הטורקים. כאשר נפל לידי גם כתר של המלך שְׁטֶפֶן, שנערץ כקדוש, קיבלו אותו הכול כמלך. הסולְטָאן סוֹלִימָאן יצא לעזרתו, ואפשר היה לצפות שלא יגביל את מסע ניצחונו להונְגְרִיָה. וכשם שהסכנה איימה מצד הטורקים, כך התרחבו המהומות בֶנְרִמָנְיָה בעקבות הרְפּוֹרְמָצְיָה הכנסייתית במידה שעוררה בקיסר רצון להפעיל את מלוא כוחו הבלתי מחולק בֶנְרִמָנְיָה. כך נטה הכול לשלום, ולאחר משא ומתן ממושך אכן נכרת השלום בקִמְבֶּרְה, בתיווכן של שתי גבירות: מִקְנֶרְטָה מלכת נְבֶרְה, דודתו של קָרְל, ולואִיז מִסְבוֹיָה, אמו של מלך צָרְפַּת.⁴⁶

[46] גִּינְתֶר פֹּון רוֹטְבֶּרְג וְגֶרְהַרְד דִּיקְסִינְגֶר חצו את האֲלֵפִים ומיהרו ככל האפשר אל ארץ גֶּרְמָנְיָה, ובתוכה אל הוֹנְסְרִיק.

א. המשא ומתן עד לחתימת השלום המלאה נמשך שנה שלמה, עד 5 באוגוסט 1529.

הספר השני — פרק ט

IX.

הדבר היה כפי ששיער דִּיקְסִינְגֶר: הִינְדִירִךְ פִּולֵךְ הזקן הביא את מְרִי פִּון רוֹטְבֶּרְךְ אל בתו, ושם חייתה ביגון ובצער בבקתת איכרים עלובה. לא נתאר את פגישתם העצובה של האח והאחות. גִּינְטֶר וּנְרֶהֶרְד יצאו לֶאֱלֵזֶס; עד מהרה גילו שהאדון פְּרִיֶדְרִיךְ פִּון פֶּרְכֶטֶר עומד לצאת אל טירתו בהוֹכְפֶלְדֶן. הם רכבו לשם כדי לארוב לאויב השנוא.

[47] הערב היה סוער; רוח מזרחית קשה העיפה אל פניהם את העלים הנושרים מן העצים, והעננים שקיבצה הסערה בישרו סופת רעמים. היה עליהם לחצות עתה גבעות מיוערות. כשנכנסו אל יער האשוחים האפל כיסו עננים כבדים את זוהרה האחרון של שקיעת החמה, ולילה שחור ירד. אז החלו העננים להתרוקן בממטרים נוראים; הסערה הטיחה את האשוחים הדקים זה בזה בעוצמה איומה, והגשם זרם מטה בשאון. השניים רכבו בשתיקה אל תוך הנקיק הנמשך כאן במורדות הרי הוֹזֶ'. רק לעיתים רחוקות נכנס הלך בודד אל הנקיק, שכן אגדה סיפרה שרוח ההרים של הרי הוֹזֶ' עומדת כאן על המשמר, מפתה נוסעים כשלפיד בידה ומוליכה אותם בדרכי תעתועים אל הביצות, ושם מכבה את האור ומפקירה אותם לאומללותם.

בלב היער, לא הרחק מהוֹכְפֶלְדֶן, מצאו את רעייהם לנשק שגייסו, עשרה במספר, כולם עטויי שריון וחונים סביב מדורה. עם עלות השחר יצאו מן היער והסתתרו בקרבת הר הטירה.

בסביבות השעה עשר בבוקר הגיע האדון פֿרידריך עם פמלייתו בדרך מהגֶנאָאל אל טירתו. אז הסתערו שנים־עשר האנשים מן המארב. „עצרו!” נשמעה הקריאה, „עצרו!” משרתי האביר דרבנו את סוסייהם ונמלטו.

האדון פֿרידריך עצר את סוסו.

„מה רצונכם?” שאל.

גֶרְהָרְד דִּיקְסִינְגֶר רכב לפנים.

„המכיר אתה אותי, פֿרידריך פֿרֶכְטֶר?” שאל.

„איני מכיר אותך”, השיב האביר.

„שמי גֶרְהָרְד דִּיקְסִינְגֶר. תלית אותי ככלב!”

„האם קמת מן הקבר?”

„יד רחמנית חתכה את החבל והורידה אותי מן העץ. מאז שירתתי בכבוד את הקיסר; עתה באתי לתבוע ממך דין וחשבון.”

„לא עשיתי לך אלא דין; השתתפת במרד האיכרים. אם נדמה לך שיש לך סיבה להתלונן עליי, תבע אותי לפני הממשלה; אך הנח לי להמשיך בדרכי בשקט!”

אז רכב גִינְטֶר פון רוֹטְבֶּךְ אליהם.

[48] „פֿרידריך פון פֿרֶכְטֶר”, אמר, „האם תשמור על חוצפתך גם מולי? הבט בי! אני המפקד גִינְטֶר פון רוֹטְבֶּךְ, אחיה של מָרִי האומללה, שהבאת עליה אסון

ושבגדת בה! יכולתי לצוות להרוג אותך כאן, כפי שמגיע לך. אך אני רוצה להילחם בך בדו־קרב של כבוד!”

ניכר שהאביר פְּרִידְרִיך הוכה קשות מן ההאשמות המוצדקות כל כך של האח. בדממה סגר את מגן הפנים, הפנה את סוסו והציב את רומחו. גִּינְטֶר עשה כמוהו; אז דהרו זה לעבר זה. גִּינְטֶר היה חזק יותר, צעיר יותר ומנוסה בקרבות, ותחושת נקמה בוערת דרבנה אותו; האדון פְּרִידְרִיך התחשל במחשבה שהוא נלחם על חייו ושכאן לא יזכה לרחמים. הרמחים התנפצו; הלוחמים שלפו את חרבותיהם; מאבק קשה היה זה. לבסוף נפל פְּרִיֶקְטֶר מסוסו לאחר שנפצע; גם גִּינְטֶר קפץ מעל סוסו.

„הישבע”, קרא אל האיש המדמם, „שתישא את אחותי לאישה!”

„טירוף!” צעק פְּרִיֶקְטֶר באנקה, „הרי אני נשוי!”

„אם כן, היעשה לוֹתְרִיֶנְי, התגרש מאשתך והשב לעלמה שחיללת את כבודה!”

אז אסף האיש השוכב על הארץ את כוחותיו וצעק: „לעולם לא!”

באותו רגע נעץ גִּינְטֶר את חרבו בגרונו.

[49] הידיעה על רצח היועץ הקיסרי, האביר פְּרִידְרִיך פון פְּרִיֶקְטֶר, אדון הוֹקְפֶלְדֶן, התפשטה כאש בשדה קוצים ברחבי אֶלְזֶס. אך דבר נוסף אירע והסעיר את הרוחות עוד יותר. בהֶנְאָו פרצה בקרב הילדים מגפת אֶסְכֶרָה. מלבד ילדים רבים, מתו מן המגפה באותו השבוע שבו נהרג פְּרִיֶקְטֶר גם שלושה אנשים רמי מעמד. ביום ראשון מת האדון פִּילִיפֶס פון גוֹטְסֶהִיֶם, חבר בית הדין העירוני וחבר הממשלה הקיסרית; ביום שני נהרג פְּרִיֶקְטֶר; ביום רביעי מת חבר

בית הדין העירוני והיועץ הקיסרי, האדון הנס פון פלנצֶה; ביום שישי שלאחר מכן מת מן המגפה האדון וולף וילהלם פון אַנדלאו, השולטֶה־יס של הנֶגְנָאו והיועץ הקיסרי. אז נעלמה המגפה.

משפט האל היה זה — העולם כולו הכיר בכך. האל נלחם למען היהודים, כפי שניבא רִבִּי יוֹסֶלְמָן. עתה מתו מוות עלוב כל ארבעת חברי הממשלה הקיסרית בהֶגְנָאו שהיו אויבי היהודים; מובן ששוב לא דובר על גירוש היהודים.

אי אפשר לתאר עד כמה גדל בעקבות המאורעות האלה מעמדו של רִבִּי יוֹסֶלְמָן בקרב יהודים ולא־יהודים; הם הוקירו אותו כנביא שחסד האל שורה עליו.

המאורעות שסופרו כאן נראים מופלאים כל כך וחורגים כל כך מגדר הרגיל, עד שרואה אני צורך להבהיר שהעובדות האלה — מות שלושת היועצים והריגתו של פֶּרְכֶּטֶר בנחלתו שלו, הוֹכְפֶּלְדֶן — אמיתיות לחלוטין ומאומתות מבחינה היסטורית. לא זו בלבד שרִבִּי יוֹסֶלְמָן מספר עליהן ביומנו; גם המקורות ההיסטוריים מאותה תקופה מדווחים עליהן, ובייחוד *כְּרוֹנִיקוֹן אֶלְזֶטְיֶה* מאת הֶרְצֶג, שנדפס בִּשְׁטֶרֶסְבוּרְג בשנת 1591.

[50] לאחר שגִּינְטֶר פון רוֹטְבֶּךְ פצע פצעי מוות את האיש שפיתה את אחותו, ציווה על אחד מפרשיו להעלות את הפצוע על סוסו, כדי להראות לאחותו את האיש הגוסס או את גופתו. כך דהרו לִפְיִינְבֶּרְג, ושם מת פְּרִידְרִיך פון פֶּרְכֶּטֶר, בלי שִׁמְרִי פון רוֹטְבֶּךְ הסכימה לראותו שוב. אחיה וְדִיקְסֶינְגֶר שילמו עתה את שכר הפרשים, והללו התפזרו לכל עבר.

האדון קספר פון מֶלְשֶׁפּוּדְג, הנציב הקיסרי באֶלְזֶס התחתונה, לא היה רשאי להניח שרצח יועץ קיסרי יוותר בלא עונש. הוא שלח מפקד וחמישים איש לחפש את הרוצחים. אולם לפני שהגיעו הללו לֶבִּינְבֶּרְג, כבר נמלטו דִּיקְסִינְגֶּר ורוֹטְבֶּרְג ולקחו עמם את מְרִי. בכך הסתיים העניין מבחינת ממשלת הַנְּאָא. — אך משפחת פֶּרְכֶטֶר לא הניחה לפרשה. בנו היחיד של הנרצח — יתר ילדיו היו בנות — האדון וִילְהֵלֶם פון פֶּרְכֶטֶר, יצא לדרך כדי לנקום את מות אביו. הוא השיג את הנמלטים בֶּבְרִיֶסֶל וציווה לאסרם שם. דִּיקְסִינְגֶּר ורוֹטְבֶּרְג נידונו למוות. בהשתדלותו של הנסיך מְאוּרְנֶיַה חנן הקיסר קָרַל את גִּינְטֶר פון רוֹטְבֶּרְג; הוא יצא לֶאָנְטוֹרְפֶן, ומשם הפליג באונייה כדי להתיישב בעולם החדש. בזכות מאמציו של הנסיך מְאוּרְנֶיַה מצאה אחותו מְרִי מקלט אצל מְרֶגֶרֶטֶה מסְבוֹיַה, נציבת אֶרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה ודודתו של הקיסר. דִּיקְסִינְגֶּר נערף בֶּבְרִיֶסֶל. הפעם לא נמצאה גבירה רמת מעמד שתציל אותו מן המוות.

מאותה עת ואילך לא תוכננה עוד באֶלְזֶס שום רדיפה נגד היהודים. ניכר היה שהעולם כולו הכיר באצבע האל שהרים כדי להגן על עמו.

הספר השני — פרק י

X.

[51] בני ובנות זמננו אינם מעלים בדעתם, תודה לאל, את הזוועות הנוראות ואת החרדות שבני יַעֲקֹב היו חשופים להן בתקופה שעליה אנו מספרים. אך זה הוסרה הסכנה הגדולה מעל יהודי אֵלֶּזְס, והנה הגיע שלח דחוף וזמן את רַבִּי יוֹסֶלְמָן לַבִּיזְיָנָן.

[52] בִּיזְיָנָן הוא כפר בנפת הוֹרֵב שבוֹיֶרְטֶמְבֶּרְג; גם כיום שוכנת בכפר קהילה יהודית יראת שמים, המצטיינת במיוחד בצדקתה הרבה. הכפר שוכן בְּהִיעָר הַשְּׁחֹר של וִיֶרְטֶמְבֶּרְג, שְׁבָרְטוֹלְד אֶוְאָרְבֶּר ערך לעולם המשכיל היכרות קרובה עם תושביו. גם האדמה הזאת, כמעט ככל חלקת אדמה בְּנֶרְמַנְיָה, ספוגה בדמם של קדושים יהודים. אשת איכר מחצה בשנתה את תינוקה למוות. מִפְּחַד בעלה, שנעדר באותו הלילה, חתכה כמה חתכים בגופת הילד והשליכה אותה לחצרו של בית יהודי; אחר כך רצה בכפר בצעקות ובככי וטענה שילדה נגנב. הכפר כולו סער; חיפשו בבתי היהודים ומצאו את גופת הילד, ועתה השתכנעו האנשים שהיהודים חטפו את הילד כדי להקיז את דמו. בתי היהודים נהרסו וכל יהודי הכפר, שלושים ושישה בני אדם — גברים, נשים, זקנים וילדים — הושלכו לכלא. אימה וחרדה אחזו בתושבי האזור כולו, והם לא ידעו עצה טובה מלשלוח שליח דחוף אל רַבִּי יוֹסֶלְמָן כדי שיסיר את האסון מעל הכלואים. רַבִּי יוֹסֶלְמָן יצא מיד לדרך, רכב ביום ובלילה, וכשהגיע לַבִּיזְיָנָן כבר נערמו ערמות העצים שעליהן עמדו להישרף שלושים וששת החפים מפשע שנידונו למוות. הם נמתחו על מכשירי העינויים והודו בדברים שנדרשו לומר. לשווא ביקש והתחנן רַבִּי יוֹסֶלְמָן לדחות את ההליך עד שיביא את העניין

לפני האַרְכִידֹיֹכְס פֶּרְנַנְדוֹ או לפני הקיסר עצמו; לשווא איים בזעמו ובעונשו של הקיסר; לשווא הציג את הפקודה הקיסרית שמינתה אותו למפקדם ולמנהיגם של כל יהודי הקיסרות הגרמנית; לשווא תבע את נתיניו — לא שמעו לו. שלושים וששת הגברים, הנשים, הילדים והזקנים החפים מפשע הוצאו מן הכלא ונקשרו אל גורי העצים.

מראה קורע לב היה זה! רַבִּי יוֹסֶלְמָן כמעט התייאש; אז התחזק. אם לא יכול להציל את האומללים, ביקש לפחות להקל את ייסורי מותם.

[53] „ידידי האהובים”, פנה אל האומללים, „כולכם, גברים ונשים, בחורים ובתולות, ואתם, ילדים אהובים, צאצאי אבינו אֲבִרְהָם: הגיע הרגע שבו עליכם למסור את חייכם על קידוש השם! יודע אני שחפים מפשע אתם ושלא עשיתם את הפשע הנתעב הזה — האל שלח לכם את הניסיון למות למענו. שכן רק משום שיהודים אתם, מייחדי האל האחד, רודפים אתכם והורגים אתכם. קדשו אפוא כאן, לעיני כול, את שמו של הקדוש מכול. חזרו אחריי מילה במילה!”

דממה עמוקה השתררה מסביב. אלפי בני אדם נכחו במקום. איש לא העז לנשום. רַבִּי יוֹסֶלְמָן אמר את הַדָּוִי, וידוי החטאים, בגרמנית, כדי שהעולם כולו יבין אותו. הוא החל לומר, והקשורים לערמות העצים חזרו אחר כל מילה ומילה:^א

„ה' אלוהי ואלוהי אבותי, הנשמה שנתת בי טהורה וזכה הייתה וללא פגם; ואני בחטאי הכתמתיה וטימאתיה. חטאתי, עויתי, פשעתי.”

א. השוו יוסף אקין, סעיף 483.

את שלוש המילים האחרונות — חֲטָאתִי, עֲוִיתִי, פְּשָׁעִתִי — השגורות כל כך בפי יהודי, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בעברית, והאנשים שהלהבות כבר ליחכו סביבם חזרו עליהן בזעקות כאב קורעות לב.

[54] „עברתי על מצוותיך הקדושות”, המשיך רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לומר לפניהם, „סרתי מתורותיך הנשגבות ולא היה לי הדבר לישועה. הנה הגיעה עתה השעה שבה אתה, אלוהי, נוטל ממני בחזרה את הנשמה הזאת, ואני משיבה בידך על קידוש שמך, אל יחיד! צדיק אתה על כל הבא עלינו, כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. משפטִיך ודיניִך צדק ואמת. אתה, אלוהי, עתיד להשיב לי את הנשמה בעולם הבא. אך כל עוד רוח חיים באפי, מודה אני לך ומתוודה לפניך, ומוכן לעשות ככתוב בתורתך: ‘וְאַהֲבָתָאֵת ה’ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ’. ברוך אתה ה’ אלוהינו, שקידשנו במצוותיו וציוונו לאהוב אותו, את הכול־יכול והכול־נשגב, שהיה והווה ויהיה, בכל לבבנו ובכל נפשנו, ולקדש את שמו הגדול והנורא לעיני כל העולם. ברוך אתה ה’, המקדש את שמו ברבים.”

ולאחר שאמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן את כל הדברים האלה בגרמנית, חזר עליהם בעברית; אחר כך הורה לכולם לומר את „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל”, הצהרתו הנשגבה של יִשְׂרָאֵל על אחדות האל. אז עבר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן מאדם לאדם ועודד אותו לשאת ברצון את הכאבים הנוראים.

„ראה”, אמר לזקן בן שמונים, „בתוך זמן קצר היית מת ממילא! מה מאושר חלקך שהאל זיכה אותך לקדש את שמו לעיני כול!”

וכאילו לא חש כאב, כשפניו קורנות, הרגיש הזקן כיצד הלהבות מכלות את מוח עצמות עמוד השדרה שלו.

ואל נערה צעירה אמר רבי יוסף קלמן:

„ילדה מאושרת, כמה כאבים, צער ואומללות נחסכו ממך! כבר בנעורייך נופל בחלקך הדבר הנשגב ביותר שאדם יכול להשיג: לחתום במוות על אהבתו לאל. שמחי, אושר הנצח ממתין לך.”

[55] ואל משפחה בת שמונה נפשות — אב, אם ושישה ילדים — אמר:

„מאושרים אתם, שאינכם נפרדים זה מזה ושיחד תיכנסו לחיי העולם הבא!”

ולאשה זקנה שבכתה על בנה, שלמד בישיבה בוורקס, אמר:

„את תעתירי בעד בנך לפני כס האל, למען יהיה למורה גדול בישראל!”

כך מצא לכל אדם דבר עידוד משמח, שהקל את כאביו והמתיק את ייסורי מותו. ובאמת, גדולה ככל שהייתה פעולתו של רבי יוסף קלמן למען החיים, כמעט גדולה ממנה הייתה טרחתו למען הנרצחים באכזריות. בעוד מפעלו הכביר כמעט נשכח, נותר הצד הזה של פעולתו בלתי נשכח בקרב העם היהודי. זקנים סיפרו לי: „רבי יוסף קלמן פון רוסיקה עלה פעמים רבות אל הגרדום תוך סיכון חייו כדי לומר לפני הנידונים למוות את ודי החטאים.” זה היה כל שידעו על רבי יוסף קלמן, ובאמת, גם דבר זה אינו פעוט.

היום שבו מתו „קדושי בייזנאן” על קידוש השם היה י”ג בסיון שנת ה’רפ”ט (1529) לבריאת העולם.

[56] רבי יוסף קלמן לא הצליח למנוע את הוצאתם להורג של החפים מפשע. אולם עתה לא נח ולא שקט — הוא ביקש להוציא לאור את חפות הנרצחים. אף שלא יכול להשיבם לחיים, הייתה חשיבות עליונה לכל יהודי גרמניה

להוכיח שהאגדות הנתעבות האלה הן מה שהן באמת: עלילות מרושעות ומחפירות.

רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן נשאר לפי שעה בקרבת בִּיזְיָיִנְגֵּן; הוא ביקש ליצור קשר עם בעלה של האישה שהפיצה את ההאשמה. האיש כבר החל לחשוד באשתו; הוא שמע אותה אומרת מתוך שנתה דברים חשודים. רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן שלח אליו בקשה לבוא אליו להוֹרֵב, והאיש בא.

הספר השני — פרק יא

XI.

„אִיבּוֹ”, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן אל בעלה של האישה שזימן אליו, „תודתי לכם שבאתם. חוטב עצים אתם?”

„אכן כן, אדוני.”

„מלאכתכם קשה ומתישה.”

„הייתי מעדיף לעבד את שדותי, אילו היו לי שדות.”

„שמעו, אִיבּוֹ, אפשר למצוא לכך עצה אם תהיו מוכנים לעשות כרצוני. וזאת אומר לכם מראש: איני דורש מכם שום עוול, אלא רק את הישר והטוב. אִיבּוֹ, סבור אני שאשתכם קיבלה עליה אשמת דמים כבודה, ואם איש ישר אתם אסור לכם להניח לדבר להישאר כך!”

„סבור אני שהצדק עמכם, אדוני. מאז אותו היום אֶמְרָנָן — זה שם אשתי — כאילו נהפכה לאדם אחר. היא מדברת בשנתה, דבר שלא עשתה מעולם קודם לכן.”

„ומה היא אומרת?”

[57] „האם אבגוד באשתי שלי?”

„אֶמְרָנָן אינה ראויה להיות אשתכם ולהישאר אשתכם. האם אתם דבקים באמונה הישנה, אִיבּוֹ, או שמא מן הלוֹתְרָנִים אתם?”

„עדיין לא החלטתי, אדוני. לפעמים נדמה לי שבכל זאת האמונה הישנה טובה יותר, ולפעמים אני מאמין שלותר מלמד את דבר האל הנכון.”

„אם כן, לכו אל איש כמורה — אל מי שתמצאו! אל לותרני או אל איש האפיפיור — ושאלו אם מותר לכם להחריש על אשמת הדמים של אשתכם. עשו כפי שיאמר הכומר שלכם. ואם תוציאו לאור את חפות אחיי הנרצחים, אקנה לכם שדה ושתי פרות חולבות.”

„אעשה כדבריכם, אדוני. שם למעלה, על הגבעה, עומדת כנסיית עלייה לרגל ובה קפֶלן שהוא איש ירא שמים וישר מאוד. אך זאת אומר לכם: אפילו יאמר לי הקפֶלן שחובתי להסגיר את אשתי אם היא אשמה — בשום פנים לא אקבל על כך שכר. איני מוכר את אשתי, לא תמורת שדה, לא תמורת שתי פרות חולבות ואף לא תמורת ממלכה.”

„איש טוב אתם, אֵיבו. אך חשבו על כך שלמען ישועת נשמתה של אשתכם מוטב שתכפר כאן עלי אדמות על אשמתה. — אם אינכם מוכנים לקבל שכר על עשיית הדבר הישר, אין לי אלא לשבח זאת. אולם אסור לכם לסרב לאכול עמי ארוחת צהריים; אני זימנתי אתכם, ולכן אורחי אתם!”

[58] רֶפִי יוֹסֶלְמָן קרא לבעל הפונדק והורה לו להגיש לאיכר ארוחת צהריים טובה וקנקן מן היין המשובח ביותר.

בעוד אֵיבו אוכל לתיאבון, מיהר רֶפִי יוֹסֶלְמָן בצעדים חפוזים במעלה הגבעה שלפני העיר; עד מהרה דפק על שער בית הקפֶלן שליד כנסיית העלייה לרגל.

מנהלת משק הבית פתחה לו והוליכה אותו אל חדרו של איש הכמורה. על השולחן היו מונחים כתביו החדשים ביותר של לותר. כעבור זמן קצר נכנס הקפּלן, איש צעיר שמראהו רציני וחולני.

„מה מבוקשכם, אדוני?“ שאל.

„אני היהודי יִסְלִין מרוֹסְהִים.“

„אה, מפקד היהודים המפורסם! הו, אדוני, צר לי מאוד שבגלל מעשייה אווילית אירע דבר נורא כל כך באזורנו!“

„האל יברך אתכם על דבריכם! בדיוק בשל הפרשה העצובה הזאת באתי אליכם. אתם יכולים לשער כמה חשוב לי להוכיח את חפותם של בני אמונתי גם לאחר הוצאתם להורג, כדי שהאשמות נוראות כאלה לא יישאו שוב פרי מר כל כך. בעלה של האישה המחפירה שהפיצה את השקר החל לחשוד; הוא שמע את אשתו מדברת בשנתה. אליכם יבוא לבקש עצה אם ראוי לו, אם מותר לו או אם חובה עליו להסגיר את אשתו שלו! אני מבקש מכם, אדוני הנכבד, אני משביע אתכם: עשו את חלקכם כדי שהחפים מפשע יזוכו לעיני כול!“

„לא היה צורך בהשתדלותכם, אדוני המפקד! גם בלעדיה הייתי מפעיל את השפעתי כדי להוציא את הפשע לאור ולהביא את העולם כולו להכיר בחפותם.“

[59] „תודתי לכם, איש אציל. האם אוכל אולי לשרת אתכם בדבר מה?“

„לא ידוע לי על דבר!“

„אתם מעיינים בכתבי דוקטור מֶרְטִין?“

„לבי מושך אותי אל האמונה החדשה. אילו היו לי האמצעים הדרושים, הייתי נוסע לִיִּטְנֶבֶרג כדי ללמוד אצל מֶרְטִינוֹ ואצל פִּילִיפּוֹ.^{אב}“

„הרשו לי להעמיד לרשותכם את האמצעים האלה.“

„האם באמת תעשו זאת? אהיה אסיר תודה לכם לעולם.“

רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן יצא; הוא שב אל העיר בדרכים עוקפות כדי שלא לפגוש את האיכר אֵיבּוֹ.

למחרת הואשמה אֶמְרֶנְטִיה, אשת האיכר אֵיבּוֹ מִבִּיִּינֶנְגֶן, בהריגת ילדה ברשלנות ובשקר ביודעין, שבעקבותיו נשרפו שלושים ושישה בני אדם חפים מפשע. לא היה צורך בחקירה בעינויים. האישה התוודתה על מלוא האמת ונידונה למוות באש; אולם היא תלתה את עצמה בכלא.

„הו אלוהים“, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בלבו, „לו רק הקדמתי לבוא! אך אתה רצית שכך יהיה, אלוהים; יהי שמך הקדוש מבורך!“

הקֶפֶלן של כנסיית העלייה לרגל בהוֹרֶב התפטר ממשרתו ויצא לִיִּטְנֶבֶרג, לאחר שרַבִּי יוֹסֶלֶמֶן צייד אותו בנדיבות.

[60] רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן ביקש עתה לשוב לביתו. אז הגיע שליח והביא את הידיעה הנוראה שבֶּבְרִין שבמוֹרָבִיָה הועלתה נגד היהודים אותה האשמה שהועלתה

א. לותר.

ב. מֶלְנֶבּוֹן.

בְּיִזְיָנָן; יהודים רבים כבר נכלאו, אחדים מתו בעינויי החקירה, וחרב התליין הונפה נגד כל יהודי מוֹרְבָּה.

„הו אלוהים“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן כששמע את בשורת האימים הזאת, „מה מופלאות דרכיך! שלושים וששת החפים מפשע שנרצחו בְּיִזְיָנָן יצילו את חייהם של האלפים במוֹרְבָּה. לאחר שחפות הקדושים האלה יצאה לאור בבירור כה רב, יהיה קל להציל את האנשים במוֹרְבָּה שהמוות מאיים עליהם.“ הוא יצא מיד למסע לְבָרִין.

אך מלאכת ההצלה לא הייתה קלה כפי ששיער. אמרו שאף אם יהודי בְּיִזְיָנָן היו חפים מפשע, אין הדבר כן ביהודי מוֹרְבָּה. בקושי עלה בידו להשיג דחייה של ההליך המשפטי. רַבִּי יוֹסֶלְמָן מספר ביומנו שלאחר ששקל את העניין עם גדולי הרבנים בְּגִרְמָנְיָה ובאֹסְטְרְיָה, הונחה לנסוע לְגִינְצְבוּרְג וּלְחֶבֶר שם תזכיר שבו הפריך בפרוטרוט את ההאשמה המטורפת שהיהודים זקוקים לדם נוצרים. לתזכיר הזה צירף העתקים של כל כתבי החסות והחירות שהעניקו קיסרים ואפיפיורים ליהודים במרוצת הדורות. את התזכיר ואת ההעתקים האמורים שלח אל המלך פְּרַנְצִדוֹ.

[61] „ותודה לאל“, כך מסיים רַבִּי יוֹסֶלְמָן את הפרשה הזאת, „המלך ויועציו הכירו בחפותנו ואמרו לכלואים: צאו לחופשי.“ כך ניצלו, בסיוע האל, אלה שטרם הופקרו למוות. ואתה, אלוהינו, זכור נא את הקדושים שמסרו בשמחה וברצון את חייהם על קידוש שמך. בזכותם תעניק לנו תמיד ולעולם את חסדך ואת עזרתך!“

הספר השני — פרק יב

XII.

לאחר היעדרות ארוכה שב הקיסר קָרל החמישי לִגְרַמְנִיָּה כדי לכנס דִּיאֵטָה קיסרית בֶּאָאוּגֶסבֹּרְג בשנת 1530. זוהר רב כל כך טרם ראתה אֶוּגֶסבֹּרְג; כמעט כל נסיכי הקיסרות באו עם חצר מפוארת. את הנסיך הבוחר אֶלְבְּרֶכְט ממִינְץ ליוו, נוסף על פקידיו ומשרתיו, מאה ושלושים פרשי משמר ראשו, לבושים במעילי נשק אדומים כשני וחובשים קסדות נוצצות ונושאים רמחים. נדמה היה שמתכנסים להכתרת קיסר או לחגיגת נישואים ולא לִדִּיאֵטָה קיסרית רגילה בלבד. ואף על פי כן רבצה רצינות עמוקה על זירת המאבק, שבה, לצד כמה עניינים מדיניים, עמדו להיאבק ולהגיע לידי הכרעה הנכסים והאינטרסים הרוחניים העליונים שהסעירו את האומה הגרמנית במשך שלוש עשרה שנה. משום כך יצאו כל הצדדים לדרך עם המעולים שבכוחות הלחימה הרוחניים שלהם.

כל כישרונות הרוח שהיו לִגְרַמְנִיָּה נאספו עתה בֶּאָאוּגֶסבֹּרְג.

[62] כל הנסיכים ומעמדות הקיסרות הביאו עמם את המעולים שבמשפטניהם, שבתאולוגים שלהם ושבדיפלומטים שלהם. בפמלייתו של הנסיך הבוחר יוֹהַן מסְקֶסוֹנְיָה לבדו נמצאה שורה שלמה של מלומדים מפורסמים: הקנצלרים דוקטור גֶאורְג בְּרִיק ודוקטור פֶּיֶר, ואחריהם יוֹסֶטוּס יוֹנֶס, גֶאורְג שְפֶלְטִין, פִּילִיפ מְלֶנְכְתוֹן ויוֹהַן אֶגְרִיקוֹלָה. גם דוקטור מְרֶטִין לוֹתֶר נמנה אמנם עם מלווי הנסיך הבוחר, אך בשל חֶרֶם הקיסרות ונידוי האפיפיור נאלץ להישאר בטירת קופבורג.

גם המפקד היהודי, היהודי יוסֶלִין פון רוֹסֶהִים, הגיע עם פמליה גדולה של משרתים וסוסים אל הדיאטה הקיסרית באאוגסבורג.

גם לפניו עמד מאבק קשה. הקיסר קרל החמישי עדיין לא אישר את זכויות־היתר ואת כתבי החסות שהוציאו הקיסרים הקודמים, ועל ההאשמות הישנות נגד היהודים נוספה האשמה חדשה ומסוכנת.

[63] הסולטאן סולימאן התקדם במסע כיבושים מזהיר עד חומות וינה. אירופה כולה רעדה מפני הטורקים המנצחים. אז הפיצו אויבי היהודים שהיהודים קשרו קשר לחבור לאויבי העולם הנוצרי ולמסור את הארץ לטורקים. ההאשמה האווילית הזאת התקבלה בכל מקום כאמת, והקתולים והלותרנים, שהיו מלאים שנאה איומה אלה לאלה, הסכימו שיש לנקוט נגד היהודים את הצעדים המחמירים ביותר ולגרש את כולם מן־מְנִיָה כולה. איש לא הטיל ספק שהקיסר יסכים לצעד הנורא הזה. רק זמן קצר קודם לכן נתן הקיסר הוכחה ליחסו כלפי היהודים. מלך פורטוגל ביקש לכונן בארצו אינקוויזיציה לפי הדגם הספרדי, כדי שיוכל להשמיד באש ובחרב את המָרְנוֹס — הנוצרים החדשים, היהודים בסתר. האפיפיור קלֶמֶנס השביעי, בן מְדִיצ'י משכיל ואנושי, סירב בתוקף לתת לכך את הסכמתו. כאשר יצא קרל מסֶפֶרד לאיטליה בשנת 1529 כדי לכרות שלום עם האפיפיור, הציב הקיסר כאחד מתנאי השלום שהאפיפיור יתיר את הנהגת האינקוויזיציה בפורטוגל. האפיפיור קלֶמֶנס התנגד זמן רב, אך נאלץ להיכנע לרצונו הנחרץ של הקיסר; בכך הומטה אומללות שאין לתארה על אלפי יהודים בסתר בפורטוגל.

ביום שלישי, 15 באפריל, ערך הקיסר את כניסתו החגיגית לאאוגסבורג.

המועצה ואזרחי העיר עשו כל שביכולתם כדי לקבל בכבוד ובלבביות את נכדו של הקיסר מַקְסִימִילְיאַן, שהאיר להם פנים כל כך, וכדי לזכות גם בחסדו ובאהדתו.

השערים והרחובות קושטו לכבוד החג בשטיחים, בזרים, בענפים רעננים ובדגלים, ובדרך שבה הגיע הקיסר נעו צעירים וזקנים בקבוצות ססגוניות.

הנסיכים הבוחרים, הנסיכים ומעמדות הקיסרות — ובהם גם מפקד היהודים — רכבו עם כל אנשי חצרם לקראת הקיסר עד שראו אותו. אז ירדו כולם מסוסיהם והלכו לקראת הקיסר ברגל.

כאשר הבחין בכך קָרֶל, ירד גם הוא מסוסו והלך אל נסיכי קיסרותו כשהוא מברכם בידידות.

האַרְכִּיֶּקְנֶזְלֶר של הקיסרות הגרמנית, הנסיך הבוחר והקַרְדִּינָל, האַרְכִּיֶּבִּישׁוֹף של מִיֵּינץ, נשא את נאום הברכה. וכך אמר:

„הקיסר והאדון רב־החסד, הנעלה מכול, האדיר מכול והבלתי מנוצח!

[64] „אדוניי אחיי, ידידי ודודי, הנסיכים הבוחרים, הנסיכים, הפְּרִלְטִים, הרוזנים ויתר מעמדות הקיסרות הרומית הקדושה, וכן שליחי הנעדרים ואנוכי, שנקראנו והתכנסנו כאן לְדִיאֶטָה הקיסרית מכוח הזמנת הוד מלכותכם הקיסרי, שמחים לברך את הוד מלכותכם הקיסרי, אדוננו רב־החסד, מעומק לבנו על שובכם בשלום אל הקיסרות הרומית הקדושה של האומה הגרמנית. בקבלנו כאן את פני הוד מלכותכם ביראת כבוד עמוקה ובהכנעה, מבקשים אנו מן האל כי עתה, לאחר שקיבלתם את כתר הקיסרות, יניח להוד מלכותכם הקיסרי לעמוד שנים רבות ובאשר בראש הקיסרות הרומית ולמשול בה

בשלום. עוד מקווים אנו שבעזרת האל ובסיועו יהיה כל אשר יעשה הוד מלכותכם הקיסרי לתפארת שם האל, לכבוד הוד מלכותכם ולישועת האומה הגרמנית. ואנו, חבריה ומעמדותיה של הקיסרות הרומית הקדושה, מציעים ומבטיחים להוד מלכותכם הקיסרי כי בכל אשר יידון בדיאטה הקיסרית הזאת, והעשוי להיות בראש ובראשונה לתפארת האל הכול־יכול, אחר כך לכבוד הוד מלכותכם הקיסרי ולתועלתה ולטובתה של האומה הגרמנית, נפעל במרץ ובסקידה הרבה ביותר כדי ליעץ, לסייע ולעשות בנאמנות רבה. בזאת אנו מפקידים את עצמנו בהכנעה בחסותו ובהגנתו של הוד מלכותכם הקיסרי.”^א

אז השיב הקיסר:

„אהובי ונאמני, בני דודי ודודי, נסיכים בוחרים, נסיכים, רוזנים ואדונים!

[65] „בהביעי לכם את מיטב תודתי, שמח אני במיוחד לראות שהדיאטה הקיסרית הקרובה זוכה להשתתפות רבה כל כך. הדבר נחוץ לתפארת האל הכול־יכול, לרווחתם ולישועתם של כל המאמינים במשיח, לתועלתה ולטובתה של האומה הגרמנית, ובייחוד לגירוש הטורקים; וכן כדי לברר באיזו דרך ובאילו אמצעים אפשר ליישב את הטעויות ואת המחלוקות הקיימות בכנסייה, ולהשיב ולקיים את השלום ואת המנוחה בקיסרות הרומית הקדושה של האומה הגרמנית. רצוני הנחוש הוא להביא לכך ולהגשימו בעזרת האל.”

א. ב' 24 בפברואר 1530, ביום הולדתו השלושים, הכתיר האפיפיור קלמן השביעי את הקיסר קרל החמישי לקיסר בפולנייה. הייתה זו הכתרת הקיסר האחרונה שערך אפיפיור, מלבד הכתרתו של נפוליאון הראשון.

כאשר שמע רבי יוסלמן שהקיסר הדגיש במיוחד את המילים „המאמינים במשיח“, רעד. האם היה זה רמז שלא יישאר עוד מקום ליהודים בקיסרות הרומית הקדושה?

לאחר שסיים הקיסר את נאומו, ניגש אל כמה מן האדונים, הושיט לכל אחד את ידו ואמר דברי נימוס.

[66] תחילה בירך בלבביות רבה את הנסיך הבוחר ממיינץ; אחר כך את הנסיך הבוחר יוהן האיתן מסקסוניה, בנו ויורשו של פרידריך הקטן, שכתר הקיסרות הוצע לו והוא דחה אותו; לאחריו את הלנדגרף פיליפ מהסן, שכונה „רחב הלב“, את פרידריך, רוזן הפפאלץ; את הדוכסים וילהלם ולדוויג מבוארן; את המרקגראף גאורג מברנדנבורג; את הארכיבישופים של ולצבורג ושל בֶּרְמֶן; את הבישופים של וירצבורג, שפייר ואוגסבורג; ואת המרקגראף יואכים מברנדנבורג. — הכול נדחקו קדימה כדי לזכות בלחיצת יד מן הקיסר, בחיור רב־חסד ואולי גם במילה ידידותית. רבי יוסלמן נשאר בענווה מאחור. אך הדוחק דחף אותו לפנים. אז ראה אותו הקיסר והכירו מיד.

„יוסלמן יקירי“, קרא והושיט לו את ידו, „מה שלומך? טוב שבאת. עוד בעל חוב ישן אני לך: עדיין לא אישרתי את כתבי החירות שלכם. בעזרת האל ייעשה הדבר בדיאטה הקיסרית הזאת.“

רבי יוסלמן קירב את יד הקיסר לשפתיו; דמעות חמות נפלו עליה. כיצד הפכה מילתו רבת־החסד של הקיסר את הפחד ואת החרדה לצהלה!

ופניהם של אויבי היהודים השחירו מכעס. אפילו אל הנסיכים האדירים ביותר לא דיבר הקיסר באהבה רבה כפי שדיבר אל היהודי!

הספר השני — פרק יג

XIII.

[67] כמדומה, בכל תולדות ג'רמניה לא התקיימה דיאטה קיסרית רבת משמעות וחשיבות כדיאטה שהתכנסה באאוגסבורג מ־15 באפריל עד 19 בנובמבר 1530. כאן התנגשו הרוחות זו בזו. מול התאולוגים והמשפטים הלותרניים המלומדים, שכבר הזכרנו לעיל, עמדו קתולים מלומדים לא פחות: הלגט של האפיפיור, הקרדינל קמפג'ו, והדוקטורים יוהן אק, קוקלאוס ומאונא. כדיאטה הזאת הקריאו הנסיכים והערים הלותרניים את כתב האמונה החדש שחיבר מלנקתון. זו הקונפסיה האאוגסבורגית המפורסמת, שנעשתה ליסודה של הכנסייה החדשה. אליה צורפה שורה ארוכה של סעיפים ובהם תלונות על העוולות הקיימות. גם היהודים נדרשו לשמש כלי להפיכת התלונות נגד הכנסייה הקיימת לארסיות במיוחד. בסעיף הרביעי של התלונות נגד הארכיבישופים, הבישופים והכמורה בכלל הופיעו הדברים הבאים:

„(4) כיצד בתי דין כנסייתיים נותנים תוקף לנשך היהודים: כאשר הרשות החילונית אינה מוכנה לסייע בגביית נשך כזה, פונים היהודים אל בתי הדין הכנסייתיים, ושם מאלצים את הנוצרים להודות או להישבע שחובם אינו כולל נשך; אף שהשופטים יודעים כי ברור שהיהודים אינם מלווים בלא נשך, ולכן הנוצרים העניים נשבעים שבועת שקר מתוך מצוקתם הגדולה ולרעתם. ואם בתי הדין הרגילים אינם מתירים הליכים כאלה, הבישופים והפּרְלֵטִים מתירים אותם בכל זאת.”

הוקמה ועדה כדי לבחון את הקונפסיה האאוגסבורגית — וליתר דיוק להפריכה — ולהציע עצות לתיקון העוולות שעליהן הוגשו התלונות.

רבי יוסקלמן ביקש להתקבל לשיבת הוועדה שבה יידון עניינם של היהודים.

[68] „אדוניי רבי־החסד“, פנה אל חברי הוועדה כאשר הופיע לפניהם, „מאשימים את היהודים בנשך; מניחים ששום יהודי אינו מלווה כסף בלא ריבית נשך, גם כאשר הנוצרי נשבע שלא נגבה ממנו נשך; מטילים קלון בשם 'יהודי' כאילו הוא שם נרדף ל'מלווה בנשך'. אדוניי רבי־החסד, עוול גדול עושים בכך ליהודים. אבותיי בפלשתינה היו עם עובד אדמה: נפתלי עיבד את שדותיו, אשר נטע עצי זית, יהודה טיפח את כרמיו, לךאובן, לגד ולקנשה היו עדרים גדולים, מקנה ואדמות מרעה; ובוֹלן ייצר בעיקר זכוכית ובדולח מחול ארצו וצבע בנדי צמר במיץ חלזון האַרְגָּמן שהים פלט אל חופיו. כך חי כל אדם ממלאכתו וממשלח ידו, ואילו יששכר עסק בחוכמות, ומקרב נְשָׁמֶעוֹן וְלִי יצאו מלמדי התינוקות והכוהנים. רק מאז חורבן עיר הקודש יְרוּשָׁלַיִם ופיזור יִשְׂרָאֵל בין כל העמים והארצות נאסר עלינו לעסוק במלאכות האזרח, בחקלאות ובגידול מקנה, ואילצו אותנו להתפרנס ממסחר זעיר ומגביית ריבית. אדוניי רבי־החסד, הרי אחיי וקרוביי מוכרחים לחיות ולהרוויח את לחמם. תנו להם עיסוקים אחרים; התירו להם לרכוש קרקע, ללמוד מלאכות ולעסוק בהן — ושום יהודי לא יוסיף להלוות כסף בריבית. הוד מלכותו הקיסר מינה אותי, העני במעש, למפקד אחיי; לצדי עומדים פרנסי המחוזות ורבניהם. אני מבטיח לכם, אדוניי רבי־החסד, להטיל חֵרֶם ולהעניש בחומרה כל יהודי או יהודייה שיוסיף להלוות כסף בריבית, ברגע שתתירו לנו את כל מקורות המחיה ומשלחי היד האזרחיים האחרים.”

[69] „מה אתה דורש, יהודי!“ קרא הפרופֶּסֶט פֶּבֶר מוֹיִנָּה. „מה יאמרו הגִּילְדוֹת והאגודות אם נתיר ליהודים לעסוק במלאכות?“

„ועוד מבקש היהודי להחזיק בקרקע“, לעג לוינוס פון פֿלֶטְהִים, חבר המועצה החשאית של הנסיך הבוחר ממיינץ. „מדוע אינך דורש שהקיסר ימשח את כל היהודים לאבירים ויעניק להם נחלה ואחוזת ירושה?“

„משום כך דעתי היא“, אמר דוקטור גַאונְדֶג פְּרִיק, קנצלר הנסיך הבוחר מסֶקְסוֹנְיָה, „שהקיסר ינהג כאדוני רב־החסד ויגרש את כל היהודים מן הארץ.“

„אדוניי רבי־החסד“, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „כולכם שמעתם שאין זה רצונו של הוד מלכות הקיסר. אדוננו רב־החסד מבקש לאשר את כתבי החסות ואת זכויות־היתר. הקיסר לא יפר את דברתו הרמה. אך אציע לכם הצעה. אזמן לכאן, לֶאָאוּגֶסבּוּרג, את הרבנים ואת הפרנסים מכל מחוזות הקיסרות הגרמנית. אז נחבר לכל יהודי ארצות גְּרַמְנִיָה סעיפים ותקנות שבהם ייאסרו בחומרה רבה נשך גלוי ונסתר. ואתם, אדוניי רבי־החסד, אל תכללו בחוות הדעת שעליכם למסור דבר מלבד הקביעה שהנשך אסור.“

„היהודי מדבר בהיגיון“, אמר דוקטור קוֹכְלָאוּס מֶדְרֶנְדֶן. „אני עצמי עמדתי שם כאשר נתן לו הקיסר את דברתו ולחץ את ידו.“

האחרים הסכימו.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן, שהיה מרוצה מתוצאת הדיון, שלח מיד שליחים לכל מחוזות גְּרַמְנִיָה וזימן את הרבנים ואת פרנסי המחוזות לֶאָאוּגֶסבּוּרג.

[70] רַבִּי יוֹסֶלְמָן נתקל בקשיים רבים יותר בהשגת הפגישה שביקש עם הקיסר. הקיסר היה טרוד מאוד. מחלוקות הכנסייה, ההכנות למלחמה בטורקים, התוכנית לבחור באַרְכִידוֹכְס פֶּרְנַנְדוֹ למלך הרומאים, שלטונו בארצותיו ובממלכותיו הרבות והמשאים ומתנים המרובים עם המשלחות הזרות — כל

אלה לא הניחו לקיסר מנוחה ולו לרגע, שכן הוא מילא את חובותיו במצפוניות רבה ביותר ודאג וטיפל בכל דבר בעצמו. שני שריו, גֶרְנִילָה — אביו של הקרְדִּינָל המפורסם כל כך לימים שנשא אותו שם — ולוֹס קוֹבּוֹס, היו עסוקים לא פחות מן הקיסר. האחרון היה אדון חביב מאין כמוהו, מסביר פנים ורב־חסד; הקושי הגדול ביותר היה להגיע אליו. במקרה נודע לרְבִי יוֹסֶלְמָן שרעייתו האצילה והחיננית של השר, דוֹנָה מְרִיָה דֶּה מְנְדוֹסָה, היא ממוצא יהודי, והוא החליט לבקרה. אף שיכול היה לדבר אל הספרדייה רק באמצעות מתורגמן, נשא חן בעיניה כל כך עד שהבטיחה להשיג לו, בתיווך בעלה, את הפגישה המבוקשת עם הקיסר. השפעתה של הגבירה על בעלה הייתה רבה כל כך, והקיסר שעה כל כך לעצת שרו, עד שמאחר שלא מצא זמן אחר לפגישה ציווה למפקד היהודים להתייצב לפני שליט מחצית העולם בשעת סעודת הקיסר.

[71] הקיסר קָרַל החמישי אכל תמיד לבדו. אפילו לאחיו, המלך פֶּרְנַנְדוֹ, לא התיר לאכול עמו ליד שולחן אחד; הוא הורשה אמנם לעמוד ולצפות כשכובעו בידו, אך לשבת אל השולחן לצד הקיסר — זאת לא הורשה. הקיסר גם לא דיבר בשעת האוכל, אף שחדר הסעודה היה מלא בנסיכים ובאדונים רמי המעלה ביותר, שכולם הורשו לצפות בקיסר כשהוא אוכל. מאחורי כיסאו עמדו ליצני החצר ועשו מעשי ליצנות שונים. אם אמרו דבר משעשע במיוחד חיך הקיסר, אך מעולם לא אמר מילה. נסיכים צעירים הגישו את המאכלים, תמיד עשרים וארבע מנות בבת אחת. הללו הונחו על השולחן, והמכסים הוסרו בזה אחר זה מעל הקערות. הקיסר הניד בראשו מול המנות שלא רצה בהן; מול מנה שביקש לאכול הנהן ומשך את הקערה אליו. שלוש פעמים שתה במהלך הסעודה. הרופאים, שעמדו תמיד לפני השולחן, הגישו לו את שהתאים

למאכלים שבחר. הסעודה נמשכה כשעה; אז ציווה הקיסר לומר את תפילת הגֵּרְטִיאָס ונעמד בפינת החדר. באותו רגע סימן לוֹס קוֹבוֹס למפקד היהודים לגשת אל הקיסר.

„אה, יוֹסֶלִין”, אמר הקיסר בידידות, „באת להזכיר לי לקיים את דברתי. אמנם מעמדות הקיסרות מתנגדים...”

קָרַל קטע את דבריו והמתין להשגתו של יוֹסֶלִין.

„הוד מלכותכם”, אמר, „הבטחתי למעמדות הקיסרות להסיר את תלונותיהם נגד אחיי ולחבר ליהודים סעיפים ותקנות.”

[72] „טוב עשית. עשה זאת, יוֹסֶלִין, והגש את הסעיפים ואת התקנות לְדִיאָטָה הקיסרית. בינתיים בחרתי, מבין כתבי החירות שמסרת בהעתק לאחי, הוד מעלתו המלך פֶּרְנַנְדוֹ, את הכתב שהוציא הקיסר וְיִנְסִמוֹנְד זכרו לברכה למען אֶלְזֶס; ארחיב את תוקפו לכל גֵּרְמָנִיָה. מחר תוכל לקחת העתק מלשכתי. האם מרוצה אתה ממני, יוֹסֶלִין יקירי?”

במקום להשיב התכופף רַבִּי יוֹסֶלִין כדי לנשק את שולי גלימת הקיסר.

מן הסתם אין צורך לספר שרפי יוסלמן מיהר למחרת לקחת מלשכת הקיסר את ההעתק המובטח של כתב החירות.

לשמחתנו מצוי בידינו העתק מאומת של כתב החירות הזה. הוא הועתק מן הארכיון הכללי של מדינת הדוכסות הגדולה של בֶּאָדֶן בקלֶקְרוֹוֶה, ושם הוא נמצא בקוֹדֶקס שכותרתו: „ספר התעודות של פֶּפֶּאֶלְץ” (מס’ 99, עמ’ 150–152). להלן אנו מביאים את המסמך המרתק כלשונו:

[73] „אנו, קרל החמישי, בחד האל קיסר הרומאים וכו’, מודים בפומבי באיגרת זו בשמנו ובשם יורשינו בקיסרות ומודיעים לכול: כלל יהודינו היושבים בכל רחבי הקיסרות הקדושה הביאו לפנינו את הסעיפים הכתובים להלן. מכוחם זכו היהודים והיהודיות היושבים בערינו ובערי הקיסרות שבאֶלֶס — השייכים ללשכתנו וללשכת הקיסרות ויושבים שם לשירותנו ולשירות הקיסרות — בחד, במתנות ובזכויות־יתר שונות מאת קודמנו בקיסרות, המלך זִיגִיסְמוֹנְד זכרו לברכה. וזו לשון הסעיפים מילה במילה:

בכל מקום שחייבים להם עתה או יהיו חייבים להם בעתיד, יש לפסוק ולשלם להם בהתאם לכתבי החוב או להבטחות שניתנו להם בעל פה, כפי שנהגו וקיימו לפי המנהג הטוב. וכל יהודי המחזיק משכון יותר משנה ונוהג בו כדין, יהיה רשאי למכור, למשכן לאחר או להעביר את אותו המשכון כרכושו שלו, בלא שום תביעה או הפרעה.

עוד אנו קובעים כי יש להגן על גופם ועל רכושם בערים, בכפרים, בשדות, בדרכים ובמים; שכל הדרכים תהיינה פתוחות לפניהם; ושיוכלו ליהנות ולהיות שותפים בכל חירות, חסות, שלום וחסד, בימי שלום ובימי מלחמה, כפי שנהנים מהם הנוצרים, אצילים ושאינם אצילים.

עוד אנו קובעים שאין להכביד על היהודים והיהודיות הנזכרים בשום מכס או חיוב, במים או ביבשה, מלבד המכסים שקבעו קודמינו, קיסרי הרומאים ומלכיהם, והנהוגים מכוח מנהג קדום; אותם בלבד מותר לגבות מהם, ולא יותר בשום דרך.

עוד אנו קובעים שאין לכפות על איש מן היהודים הנזכרים, על נשותיהם או על ילדיהם, לקבל טבילה.

[74] עוד אנו קובעים כי מאחר שהם שייכים ללשכתנו וללשכת הקיסרות, דעתנו ורצוננו המיוחדים הם שמכאן ואילך לא יחלקו אותם ולא יקנו בהם בעלות, בניגוד לחסדנו ולחירויות האלה; אלא יניחו להם בכל עת לנסוע ולעבור מעיר אחת לאחרת בלא שום מניעה או הפרעה.

עוד אנו קובעים שאין לזמן או לתבוע את היהודים והיהודיות הנזכרים לפני בית דין מחוזי, מוסד נָשְׁלוֹם הָאָרֶץ, אם יתקיים, או אספת המחוז. כל מי שיש לו תביעה נגד כולם יחד או נגד אחד מהם לחוד, יתבע וייתבע כדין לפני בית הדין החילוני של העיר שבה הם יושבים.

עוד אנו קובעים שאם בכל זאת יכבדו עליהם בניגוד לכך, לא יהיה למעשה שום תוקף או כוח.

עוד אנו קובעים כי בכל עת שיהודי נדרש להישבע, הוא רשאי להישבע על ספר מִשְׁחָה במילים האלה: „כה יעזורני האל, בתורה שנתן האל על הר סיני“, ולא בדרך אחרת.

עוד אנו קובעים שאין להעיד נגד איש מן היהודים או היהודיות הנזכרים, בגופם או ברכושם, אלא באמצעות נוצרי ששמו נקי ויהודי ששמו נקי, שאינם אויביו המוצהרים.

[75] | [76] עוד אנו קובעים שאין אנו רוצים או מתכוונים לתת או להקצות איש מן היהודים או היהודיות הנזכרים לאדם כלשהו, תמורת שירות או בקשה או בכל דרך אחרת. לאחר שהביאו לפנינו את הדברים האלה וביקשו מאיתנו בהכנעה שאנו, כקיסר הרומאים, נאשר ונקיים את הסעיפים שנקבעו לעיל ונעניקם מחדש לכלל היהדות בקיסרות הקדושה בחסדנו, נתנו את דעתנו על בקשתם הענווה, וגם על כך שמעתה יוכלו לשבת, להתגורר ולהישאר בקיסרות הקדושה ביתר שלוה. משום כך, לאחר שיקול דעת, בעצה טובה ובידיעה נכונה, אישרנו וקיימנו את הסעיפים הכתובים לעיל על כל תוכנם, משמעויותיהם והיקפם, והענקנו אותם מחדש בחסדנו לכלל יהודינו בקיסרות הקדושה. אנו מאשרים, מקיימים ומעניקים אותם מחדש מכוח מלוא סמכותנו כקיסר הרומאים, ביועין ובתוקף איגרת זו, ככל שראוי ושאפשר לאשרם ולקיימם מצד היומר והדין. דעתנו, קביעתנו ורצוננו הם שהסעיפים שנקבעו לעיל יהיו תקפים ורבי כוח בשלמותם, על כל תוכנם, משמעויותיהם והיקפם; ושכלל היהדות הנזכרת בקיסרות הקדושה תחזיק בהם מעתה ואילך, תישאר מוגנת מכוחם ותשתמש בהם ותינה מהם בשלוה, על כל תוכנם, בדיוק כפי שהשתמשו בהם ונהנו מהם עד כה היהודים בערי אֶלְזֶס מכוח דין או

מנהג, בלא הפרעה מצד איש. על כן אנו מצווים בתוקף על כל אחד ואחד מן הנסיכים הבוחרים, הנסיכים, הפְּרָלְטִים הכנסייתיים, הרזונים, הברונים, האדונים, האבירים, נושאי הכלים, המפקדים, הפִּיֶּטְוֹמִים, הנציבים, הממונים, המנהלים, הפקידים, הַשּׁוֹלְטֵי־הַיִּסִּים, ראשי הערים, השופטים, היועצים, האזרחים והקהילות, ועל כל יתר נתינינו ונאמנינו ונתיני הקיסרות ונאמניה, ובייחוד על התובע הפִּיֶּטְוִי הכללי של לשכתנו ושל הקיסרות הקדושה: אל להם למנוע מכלל היהדות, יחד או לחוד, את הסעיפים הכתובים לעיל ואת אישורנו, חסדנו ומתנתנו האלה, או להפריע להם מכוחם; אלא עליהם להניח להם להחזיק בהם, להשתמש בהם וליהנות מהם בשלווה, לקיימם, להגן עליהם ולחסות עליהם; לא לפעול, לזיום או לעשות דבר נגדם ולא להתיר לאדם אחר לעשות זאת בשום דרך. זאת יעשו אם יקר בעיני כל אחד מהם להימנע מחרונו הכבד ומעונשה של הקיסרות, מן הקנסות הכלולים בכתב החירות הנזכר של המלך זִיגִיסְמוֹנד, ומקנס מיוחד נוסף בסך עשרים מֶרְק זהב טהור, שכל מי שיפר בזדון את הדברים האלה יתחייב לשלם בכל פעם, בלא מחילה, ללשכתנו וללשכת הקיסרות. ולראיה נחתמה איגרת זו בחותמנו הקיסרי התלוי. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות הקדושה אֶנְסְבֶּרְג, ביום השנים־עשר בחודש אוֹגוּסְט, בשנת אלף חמש מאות ושלשים להולדת אדוננו המשיח, בשנתנו העשירית כקיסר ובשנה החמש־עשרה למלכויותינו (1530).

קְרוֹלִי. אֶלְכְּסַנְדֵּר. י"א

[77] הקורא הנכבד רואה שכתב החירות והחסות הזה היה הישג גדול. הוא הגן על חיי היהודים ועל רכושם; העניק להם את הזכות לנוע בלא הפרעה ברחבי

א. כך נהג הקיסר קרל החמישי לחתום לפי המנהג הפלמי.

הקיסרות כולה ולעסוק במסחר; פטר אותם מן המכסים המכבידים של הנסיכים והאדונים השונים, שהציקו להם כל כך במשך כל ימי הביניים; העניק להם חופש דת מלא וחופש תנועה בלתי מותנה; הגן עליהם מפני סמכות שיפוט זרה; שם קץ לנוסחת השבועה הנוראה שהומצאה במיוחד כדי לענות את היהודים, והעניק להם נוסח שבועה הדומה בקירוב לנהוג כיום; ולבסוף הגן עליהם מפני העמדת עדי שקר, אנשים ששמים הוכתם או בעלי משוא פנים, בין שהיו יהודים ובין שהיו נוצרים. ואת כל זכויות־היתר והזכויות האלה העניק הקיסר קרל החמישי, שבדרך כלל לא היה ידידם ומיטיבם של היהודים; שרק זמן קצר קודם לכן אילץ את האפיפיור להנהיג את האִינְקְוִיזִיצְיָה בפּוֹרטוֹגַל; שלימים גירש את היהודים מנאפולי והניח שיתעללו בהם, ישדדו וירצחו אותם בתוֹנִיס; ושבנחלות הירושה הספרדיות שלו מסר אלפי מְרָנוס למוקד! כמה גדול ודאי היה החסד שמצא רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן בעיני הקיסר!

[78] את כתב החירות והחסות שהובא לעיל העניק הקיסר זִיגִיסְמוֹנְד בחסדו ליהודי אֶלְזֶס כאשר ביקר בשנת 1416 בארץ אבותיו — הקיסר היה בן לשושלת שליטי אֶלְזֶס לבית לוֹזֶלְבוֹרְג. באותה עת היה הקיסר עליז מאוד ורב־חסד; הוא רקד עם הגבירות האצילות של שְׁטֶרֶסְבוֹרְג והעניק להן מאה וחמישים טבעות אצבע מזהב, וגם בני אֶלְזֶס הביאו לקיסר מתנות עשירות. אז הופיעה לפניו משלחת של יהודי אֶלְזֶס והעניקה לאדונה העליון סכום נכבד במושגי התקופה; הקיסר קיבל את פניה בחסד והעניק ליהודים את כתב החסד והחירות הנזכר לעיל. כאשר מת זִיגִיסְמוֹנְד בשנת 1437 איבדו היהודים מגן טוב לב. אחריו בא אֶלְפֶּרְכְט השני, אויב היהודים ורודפם, שלמרבה המזל מלך שנתיים בלבד. אחר כך היה פְּרִיֶדְרִיך השלישי לקיסר גֶּרְמָנְיָה; בתקופת שלטונו החלש הייתה סמכות הקיסר לצל בלבד. אחריו בא בנו, מְקְסִימִילְיאַן הראשון;

בתחילה היה יריב היהודים, ולימים הפך אותו רבי יוסף קארו לידידם ולמגינם. בספר הראשון הבאנו את כתב החסות שלו, שלא היה בן השוואה לזה של הקיסר זיגיסמונד. עתה לא זו בלבד שקרל החמישי, הקיסר הגרמני האדיר ביותר, שאיש מקודמיו לא השתווה לו בכוח ובתהילה, אישר את כתב החירות של זיגיסמונד; הוא אף הרחיב את תוקפו לכל יהודי הקיסרות הרומית של האומה הגרמנית. רבי יוסף קארו היה רשאי להיות שבע רצון מהצלחת מאמציו. אולם עתה היה עליו לקיים גם את דברתו ולחבר את הסעיפים ואת התקנות שנועדו לעקר את חוד תלונותיהם של מעמדות הקיסרות נגד היהודים. מכל המחזות באו הרבנים והפּרָנְסִים כדי להשתתף במלאכת החקיקה.

[79] אנו מגיעים עתה לענף בפעולתו של גיבורנו שעד כה לא נודמן לנו להכירו. רבי יוסלמן, מגינו האמיץ וחסר המורא של עמו, האיש המלא ביטחון עמוק באל ויראת שמים כנה ביותר, החכם הגדול — מופיע לפנינו עתה גם כמחוקק לעמו. בעוד הקיסר, המלך, הנסיכים ומעמדות הקיסרות נועדו יחד בֶּאַאָנְסְבּוּךְ כדי להשיג שלום דת, מלחמה בטורקים ובחירת מלך, כינס שם רבי יוסלמן דִּיאָטָה יהודית כדי להביא את היהודים לידי כך שלא ייתנו עוד לאויביהם עילה לתלונות. בדרך זו ביקש לעקור מן השורש את רעת שנאת היהודים. הנחתה אותו ההכרה הנכונה שלא תמיד היו ייסורי היהודים בלא כל אשמה; שהיו יהודים שעשו בסתר ובהיחבא עוולות שונות וידעו לחמוק בעצמם מן המשפט, ואילו הציבור כולו נאלץ לסבול בגלל מעשיהם. להתייצב נגד אנשים מזיקים אלה — אויבי היהודים מקרב היהודים עצמם — ולהענישם למען טובת הכלל: זה היה רעיונו הנבון והנשגב של רבי יוסלמן.

משום כך ניסח הצעת חוק ובה עשרה סעיפים על עסקיהם ועל התנהלותם של יהודים עם נוצרים. עקרונם היסודי של הסעיפים היה שהיהודים עצמם ידאגו להעניש את העוברים עליהם. בכך ניתנה תשובה לטענת מעמדות הקיסרות שהיהודים יודעים לעקוף את הוראות החוק. גם אם עלה בידי יחידים לעשות זאת מול בתי המשפט, בני אמונתם שלהם — וליתר דיוק מתחריהם העסקיים — היו תמיד מסוגלים לחשוף התנהלות כזאת במהירות הרבה ביותר ולהביאה לידי ענישה.

הסעיף הראשון קבע עונש על נשך נסתר שיתווסף למחיר הסחורות בעת מכירתן.

הסעיף השני אסר לצרף את הריבית לקרן כבר לאחר תקופות קצרות של רבע שנה או חצי שנה.

הסעיף השלישי קבע שרק במקרים חריגים מותר לתבוע חייבים שאיחרו בתשלום לפני בתי דין זרים.

הסעיף הרביעי אסר על יהודים לקנות חפצים חשודים, או חפצים שאינם חשודים מאנשים חשודים.

[80] הסעיף החמישי אסר לקנות דבר מילדים או ממשרתים בלא ידיעת הוריהם או אדוניהם.

הסעיף השישי קבע שאין לתבוע מן היורשים חוב של אדם שמת אלא לאחר הכרעת פרנסי היהודים ובהסכמתם.

הסעיף השביעי איים ב„חֲרָם החמור ביותר“ על חייבים יהודים שיימלטו מפני נושיהם הנוצרים.

בסעיף השמיני נקבע שפרנסי היהודים יקבלו גם תביעות של נוצרים נגד יהודים, שכן „אין הבדל בין בני האדם עלי אדמות“.

הסעיף התשיעי ציווה על היהודים להודיע לפרנסים על כל התנהלות לא ישרה של בני אמונתם כלפי נוצרים.

הסעיף העשירי קבע שהפרנסים יתערבו מכוח תפקידם בכל מקום שבו יבחינו ב„עסק בלתי ראוי ובלתי הגון“, כפי שדורש מהם גם הדין היהודי.

את החוקים הנבונים והטובים האלה התקין רבי יוסלמן בשיתוף הרבנים והפרנסים, שבאו בהמוניהם מכל מחוזות גרמניה לאאוגסבורג בעקבות קריאתו.

ב־17 בנובמבר 1530, יומיים לפני סיום הדיאטה הקיסרית, הציג רבי יוסלמן בישיבה פומבית וחגיגית את „הסעיפים והתקנות“ האלה לפני הנסיכים ומעמדות הקיסרות הגרמנית שהתכנסו שם. הם זכו להסכמה כללית, וכל הנסיכים והאדונים, אנשי הכנסייה והחילונים, הבטיחו לו את חסדם ואת רצונם הטוב.

[81] בידינו העתק מאומת של המסמך המופלא הזה.

המסמך, החתום בידי רבי יוסלמן ונושא את חותמו, שמור בין מסמכי הקיסרות. כתב אותו ואישר אותו בחתימתו בלתיזר מלך, מזכירו החשאי של הבישוף מאאוגסבורג.

ב־6 בדצמבר 1530 הכין יוהנס מייזש, מזכיר המדינה של המרקגראף מבווגאו, העתק למען ארכיון אדונו.

מן ההעתק הזה הכין קונרד אייטלינגר, מזכיר העיר אולם, ביום חמישי שלאחר ראש השנה האזרחית של 1531, העתק למען ארכיון העיר אולם.

ב־16 בדצמבר באותה שנה הורה נציב אֶלְזֶס התחתונה למזכיר הנציבות רייקהרד גרוקר להעתיק את ההעתק מאולם ולהפקידו בארכיון נציבות הֶנְזָאו.

מן ההעתק הזה הורתה העיר רוֹסְהִים לסופר שלה, שְׁלֵמָה וַיִּלְיִנְגֶּר, להכין העתק לארכיונה ביום אָרְהָרְד הקדוש של 1531.

ההעתק שלפנינו מקורו בארכיון אוֹבֶרְנֶהִים; מזכיר העיר רִיִּיכְרֵט גְרוֹקֶר, המכונה שְׁטֶפֶן, הכין אותו בשנת 1541 לפי ההעתק מרוֹסְהִים. (מגירה 2, מס' 26.)

מן הדברים שהובאו אנו למדים עד כמה השתדלו נסיכים וערים להשיג את המסמך החשוב הזה. נביא עתה את לשונו:

[82] „סעיפים ותקנות שחיבר וקבע יוֹסֶלִין פֶּון רוֹסְהִים, מנהיג כלל היהדות, בְּדִיאָטָה הקיסרית שנערכה בְּאֵאוֹקְבוֹרְג בשנת אלף חמש מאות ושלושים.

הנעלים ביותר, רמי היחס, האצילים, הנכבדים, התקיפים, הישרים והמכובדים וכו' — כולכם אדוניי רבי־החסד, הוד מעלותיכם וחסדי נסיכויותיכם, וכל יתר אדוניי רבי־החסד ומיטיביי ומעמדות הקיסרות הקדושה. — בין יתר הדברים הודיעו לי, שליח כלל היהדות, בחסדם, כי יהודים אחדים בקיסרות הקדושה, בנסיכויות ובארצות מתנהגים בדרכים בלתי ראויות שונות, הגורמות להם ולנתיניהם עוול, נזק והפסד; וכי אם כלל היהדות לא ישליט משמעת ויפעיל פיקוח רציני נגד יהודים כאלה כדי למנוע את הדבר ולהפסיקו, יפעילו חסדיהם כולם יחד וכל אחד לחוד פיקוח חמור ותקיף בעצמם ויציבו מחסום, כדי שלא יעשו עוד הפגיעות האמורות מצד היהודים בחוצפה כה רבה נגד נתיניהם. בעקבות תלונות נוספות, שנמסרו בעל פה ובכתב, כתבתי בציטונות לכלל היהדות בכל מקום והודעתי לה על התלונה ועל הקובלנה האמורות, בדרישה נחרצת שכל קהילה לחוד או בא־כוחה המוסמך יבואו אליי לְדִיאָטָה הקיסרית

בְּאַאוֹגְסְבוֹרְג. מתוך ציות שלחו אליי ממקומות ואזורים רבים את שליחיהם המוסמכים, כדי שאקבע ואסכם עמם בשם היהדות הנזכרת תקנות והוראות ראויות וישרות ליהודים בערים, בעיירות ובכפרים, כדלהלן:

[83] ראשית, בכל מקום שבו יהודי או יהודייה מוכרים לנוצרי דבר כלשהו בהקפה, אל להם להוסיף למחיר האשראי נשך נסתר שבאמצעותו יגבו מן הקונה מחיר מופרז וילחצו עליו; אלא ינהגו במידה ראויה והוגנת. אפילו ייאלצו להמתין שנה ויום לפירעון האשראי, בשום אופן לא תצטבר עליו ריבית או נשך. כל יהודי שיעבור על כך ומעשהו ידווח ויובא לפני פרנסי היהודים במקום מושבו, יענש בחומרה בידי אותם פרנסים בקנס של שלושה גולדן זהב: שני גולדן לרשות שבמקום מושבו של היהודי והגולדן השלישי לפרנסי כלל היהדות. נוסף על כך עליו להשיב ולשלם בכל מקרה את הסכום שבו הונה את הקונה, לאחר שייקבע שיעורו.

שנית, אם יהודי מלווה לנוצרי סכום כסף קטן או גדול בריבית, יעשה זאת בריבית ראויה, בהתאם ליכולתו ובהתאם לזכויות החירות והחסד הקיסריות שלנו, הראויות לשבח והנהוגות מדורי דורות. אל לו לחשב מחדש את הנשך בכל רבע שנה או חצי שנה ולצרפו לקרן, אלא ינהג לפי המנהג הטוב הקדום, כדי שלא להכביד על העני וכדי שכל אדם יוכל לעסוק עם רעהו ולהתפרנס לצורכי גופו, בלא הכבדה או עושק מיוחדים. אם יעבור אדם אחד או יותר על כך והדבר יתגלה, על הפרנסים הנזכרים במקום מושבו להפסיקו ולהטיל עליו עונש בהתאם לנסיבות העניין, כפי שנאמר בתחילה.

[84] שלישית, אם יהודי או יהודייה אינם מצליחים לגבות את חובם מן החייבים במועדים או בשנים שנקבעו, אל להם לתבוע את החייבים בבתי

דין שמחוץ לארץ. תחילה יבקשו בדרכי שלום את המגיע להם לפני הפקיד או השולטת־היזם של החייב הנזכר ויציגו את זכותם, כדי שהלה ידאג שבתוך חודש ישולם החוב ליהודי או שיעשה למענו הסדר אחר. אולם אם לא יקבל היהודי סעד בדרך האמורה ויאלץ לבקש דין מחוץ לארץ, אל לו לגבות מן החייבים הנזכרים הוצאות ונזקים בלתי ראויים, אלא רק את שמחייבים הצורך והימור. אם לא ינהג כך וימצאו הפרנסים הנזכרים יהודי או יהודייה שעברו על הדבר, יפסיקו את המעשה ויענישו אותם כאמור לעיל.

[85] רביעית, אם יהודי או יהודייה מלווים כנגד משכון, אל להם להלוות כנגד משכון חשוד או לקנותו. ואם אירע שהגיע לידיהם משכון כזה באמצעות משרתים או בדרך מקרה, אל להם להוסיף בשום אופן לקנות, להלוות או לסחור עם אותם אנשים שודדים או גנבים. אם יעברו על כך ויסחרו עם אנשים חשודים לשמצה, יקנו מהם או ילוו להם כנגד משכון, והחפץ יתגלה כגנוב או כשדוד, ישיבו היהודי או היהודייה את החפץ בלא תמורה ובלא כל פיצוי. כמו כן, אם קנה אדם סוסים, פרות או כבשים, ובתוך שנה ויום התברר שהם נגנו או נשדדו, ישלם היהודי לנפגע את הכסף תמורתם וישיא בקנס מוגדר של שישה גולדן זהב: ארבעה לרשות שבמקום עסקיו ושניים לפרנסים. לאחר הצגת הטענות, התלונה והתשובה יהיו הפרנסים מוסמכים לפסוק בהתאם לנסיבות העניין, בלא מרמה או תחבולה.

חמישית, שום יהודי או יהודייה לא יקנו דבר כלשהו מבנו הרווק או מבתו הרווקה של אזרח, מנער, מנערה, ממשרת או משפחה, ולא ילוו להם כסף,

אלא בידיעת אדוניהם, אביהם או אמם. אם ייעשה הדבר, לא יושב ליהודי דבר מן הכסף הזה, והפרנסים יענישו אותו בקנס הראשון שנקבע לעיל.

[86] שישית, אם יתברר שאדם שמת היה חייב דבר ליהודי או ליהודייה, מכוח כתב או בלא כתב, והם מודים שזו טענתם או יודעים על החוב, לא יפתחו היהודי או היהודייה בשום הליך כפייה משפטי, כנסייתי או חילוני, נגד היורשים ולא יעקל דבר מידיהם. תחילה ולפני הכול יציגו את זכותם ואת תביעתם לפני הפרנסים הנזכרים. הללו יבדקו ויחקרו את העניין באמת ובהתאם לנסיבותיו; וכל אשר יורו להם — להמשיך בתביעתם לפני בית דין כנסייתי או חילוני, או לוותר לחלוטין על התביעה שהם טוענים לה — יקיימו היהודי או היהודייה בצייתנות. אם ימצא אדם אחד או יותר שלאחר מות החייב כפו על היורשים או על האלמנה לפרוע את חובם בלא ידיעת הפרנסים שבמקומם, ישלם היהודי או היהודייה קנס של שנים־עשר גולָן זהב: שמונה לרשותם וארבעה לפרנסים הנזכרים. ואם היורשים או האלמנה סבלו נזק, מחסור או הכבדה עקב התשלום או מהלך המשפט, יוכרו פסק הדין או ההסדר האמור בטל בידי הפרנסים, לאחר תלונת שני הצדדים ושמיעתם; והיהודי הנזכר ישיב ליורשים את שקיבל, משום שלא הודיע לפרנסיו בתחילה כאמור.

שביעית, אם יהודי או יהודייה מקבלים מנוצרים כסף, סחורה או דבר בעל ערך, יהיה אשר יהיה, ואחר כך עוזבים במרמה את הארץ כדי שאדם אחד או יותר יפסידו את שלהם, והנפגעים מתלוננים ומודיעים על כך באמת, יטילו פרנסי מקומם על אותו יהודי או יהודייה את החֵרָם החמור ביותר ואת האֶלָה; יפרידו אותם מכל הציבור, יכריזו עליהם וירשמו אותם כבזויים המוצאים מכל זכויות החירות והחסד הקיסריות שלנו. שום יהודי או

יהודייה לא יבואו עמם בקשרי נישואים, לא יאכלו ולא ישתו עמם ולא יארחו אותם. כל מי שיעבור על כך בזדון ובידיעה ויקיים קשר עם הנמלטים המוליכים שולל את העולם, יהיה חייב לפרוע ולשלם את חובו של אותו חייב או מזיק ככל שיספיק רכושו, וכן יחויב בקנס שנקבע בתחילה.

שמינית, אם נוצרי או נוצרייה, צעיר או זקן, מגישים לפני פרנסינו ושופטינו הראשיים שבמקום מגוריהם תלונה או טענה כלשהי נגד יהודי או יהודייה, יסייע תמיד הפרנס בראש ובראשונה למתלונן להשיג את דינו על חשבוננו, ויניח לדין האלוהי להתקיים נגד היהודי הנתבע כפי שראוי; כשם שגם הנוצרים חייבים להניח לדין להתקיים נגד יהודי, כפי שמורים היושר, כל שלטון והחוק הטבעי, ובלא כל הבדל בין בני האדם עלי אדמות.

[87] תשיעית, כל יהודי או יהודייה השומעים או למדים דבר כלשהו משכניהם ומן היהודים היושבים סביבם, יהיו חייבים להודיע עליו לפרנסייהם ולשופטייהם הראשיים אם יבחינו או יחשדו במרמה או בעוול, כדי למנוע אותם. מי שיעבור על כך ויסתיר את הדבר ולא יודיע עליו, בין מתוך ידידות ובין מתוך קרבת משפחה, יענש אף הוא בקנס שנקבע בתחילה.

[88] [89] עשירית ולסיום הסעיפים שלעיל, הפרנסים והשופטים הנזכרים של היהדות בכל מקום מושבם יפעלו כלפי הכול בשקידה רבה. אם ישמעו או ייוודע להם על עסק בלתי ראוי ובלתי הגון שעשה יהודי או שעשתה יהודייה בקרבתם, בערים, בעיירות או בכפרים, יחקרו תמיד ביסודיות את הדבר ואת הדומים לו, גם אם המתלוננים אינם נוכחים; ובהתאם לנסיבות כל מקרה יענישו וימנעו אותם, אף מעבר לסעיפים שנקבעו לעיל. עליהם

לפעול בשקידה תקיפה כדי לסלק ולגרש את הרשעים החשודים במקום שיימצאו, ולא יתירו לאיש לארחם; הכול כפי שמורים מנהגנו היהודי, תקנותינו ודינינו הכלליים מקדם וכתבי הקודש שלנו, ובהתאם לצדק וליושר. אין בכוונת הדין היהודי לגרום לנוצרים שום חוב או נזק בדרך מרמה, כפי שהתלוננו על אחדים. אנו מקווים בביטחון שהנסיכים, האדונים ומעמדות הקיסרות הקדושה יתנו את דעתם בנדיבותם מלידה על הציות שהפגנו תמיד, יחד ולחוד; ייקחו ללבם את הדברים; ומתוך צדק, רחמים ואנושיות יקלו גם את יתר המעמסות הכבדות המוטלות עלינו במספר רב ובצורות שונות — ובייחוד דמי הליווי החדשים הדוחקים בנו ומכבידים עלינו במקומות רבים מעבר לכל זכויות החירות הקיסריות — ויפתחו לפני כלל היהדות הענייה את המעבר בארצות בלא עסקי נשך, כדי שאדם עני יוכל להתפרנס מסחורתו או ממלאכה ישרה, לעבוד בארץ אל יריד פְּרִזְקָפוֹט ובחזרה ולדאוג לצרכיו. לפיכך בקשתה ותחינתה הענווה של כלל היהדות הענייה והכנועה אל כל הנסיכים, האדונים ומעמדות הקיסרות הנזכרים, אדונינו רבי־החסד, היא שמאחר שהוד מלכות הקיסר הרומי אישר וחדש את כל חירויותינו, יניחו לנו בחסדם יד מגינה בכל מקום שבו אנו יושבים ומתגוררים עתה ולא יגרשונו; יניחו לנו לעבוד ולנוע בכל הארצות בלא הכבדה; ולא יאלצו אותנו לעזוב לגמרי, אלא יניחו לנו לנסות לשבת, לסחור ולנוע בקרב הנוצרים בדרך אנושית וידידותית, כפי שנהגו מקדם. אנו מבקשים מחסדי נסיכויותיכם ומכל יתר המעמדות, יהיו אשר יהיו, לנחם אותנו העניים בחסדם ולהניח לנו לשבת, לסחור ולנוע בשלווה, בלא לפגוע במה שראוי וישר כשלעצמו. אנו סמוכים ובטוחים שחסדי נסיכויותיכם והאחרים, בתבונתם הרבה, ישקלו את היושר ואת הצדק איש לפי מעמדו, ולא יכבידו עלינו עוד כפי שאירע פעמים רבות. שכן גם אנו בני אדם, שנבראו בידי האל הכול־יכול לשבת על הארץ,

לשכון ולסחור אצלכם ועמכם. משום כך לא נשכח לעולם להתפלל אל האל הכול־יכול למען שלטון בריא ומאושר לחסדי נסיכויותיכם וליתר מעמדות הקיסרות הקדושה. ובייחוד, כדי לקיים בשקידה את הסעיפים שלעיל מתאריך המסמך הזה ואילך, בלי להפרם, בעמידה איתנה וקבועה, אני, יוֹסֵל היהודי מרוֹסֵהֶם, מנהיג כלל היהדות בארצות גֶרְמָנְיָה, קבעתי וסיכמתי מטעמים אלה, עם שליחים נוספים של היהדות שנמצאו כאן בְּאֵאוּגֶסְבוּרְג, את הסעיפים האלה במילים המפורשות שנכתבו לעיל, כדי שיוכרוזו בכל מקום, יקוימו וייעשו בצייטנות כנדרש. לאות הכרזה אמיתית הטבעתי אני, יוֹסֵל היהודי הנזכר, את חותמי הרגיל על מסמך זה של הסעיפים והמסקנה שהועתקו. ניתן בְּאֵאוּגֶסְבוּרְג ביום שבעה־עשר בנובמבר בשנת וכו' שלושים."

הספר השני — פרק טז

XVI.

אם האמין רַבִּי יוֹסֶלְמָן שיוכל לעקור מן השורש את שנאת היהודים באמצעות החוקים והתקנות שהובאו בפרק הקודם, הרי לא הביא בחשבון גורם חשוב אחד: הקנאה, קנאת המתחרים.

[90] לא מעט חוקרי היסטוריה כבר עסקו בתופעה המיוחדת שהיהודים זכו במחצית הראשונה של ימי הביניים לכבוד ולהערכה, ישבו בשלווה ובשלום, נהנו מזכויות, חירויות וזכויות־יתר שונות ולא דוכאו ולא נרדפו. הרדיפות החלו רק במחצית השנייה של ימי הביניים, במאה האחת־עשרה למניין המקובל. גם אז הופיעו תחילה רק פה ושם, עד שבמאות השתיים־עשרה, השלוש־עשרה והארבע־עשרה נעשו תכופות ונוראות יותר ויותר, ובאמצע המאה הארבע־עשרה, בשנת 1349, הגיעו לשיאן. מאותה עת התמעט אמנם מספרם של האירועים שכונו „טבחי היהודים“, אך הגלויות והגירושים התרבו. כמעט כל ערי גֶרְמַנְיָה גירשו את אוכלוסייתן היהודית במאה החמש־עשרה, ובמאה השש־עשרה כנראה לא היה נותר אף יהודי בגֶרְמַנְיָה אלמלא הציבה פעילותו הברוכה בידי האל של רַבִּי יוֹסֶלְמָן סכר בפני השתוללותם של אויבי היהודים.^א

כיצד אפשר אפוא להסביר את התופעה המופלאה, שבמחצית הראשונה של ימי הביניים, כאשר המנהגים היו גסים יותר והקנאות הדתית חזקה ובלעדית יותר, זכו היהודים בכל זאת ליחס טוב וחיו בשלווה ובביטחון, בלא הפרעה

א. „כל מפעליו לטובת בני אמונתו הוכתרו בהצלחה“, אומר עליו האֵבֶה גִּיס (תולדות העיר אוֹבֶרְנֶהִים).

ובלא הכבדה; ואילו ככל שגברו ההשכלה ועידון המידות, הניבה שנאת היהודים פירות נוראים כל כך?

את הסיבות לכך יש לחפש בעובדה שבמאות הראשונות לא היו בְּנֵי־מִצְרַיִם ערים של ממש ולא היה בה מעמד עירוני של ממש.

[91] האוכלוסייה הורכבה משליטי שושלות, אצילים, איכרים חופשיים וצמיתים. היהודים היו רצויים מאוד על כולם כסוחרים וכמתווכים; כולם נזקקו ליהודים, שקנו מהם את עודפי תוצרת האדמה וגידול המקנה וסיפקו להם את שחסר להם: קטיפה ומשי, תכשיטי זהב וכסף, תבלינים ומוצרים אחרים מארצות הדרום. היהודים גם הללו תמורת ריבית מתונה כסף מזומן, שהנסיך והאיכר הצמית נזקקו לו בהזדמנויות שונות.

במאות העשירית והאחת־עשרה, בעקבות פלישות ההונגים, קמו הערים המבוצרות, ובהן צמח בהדרגה מעמד עירוני. חלק ממנו עסק במסחר, והיהודים הסוחרים נעשו לו למטרד. מכאן ראשיתה של שנאת היהודים. הקנאה, קנאת המתחרים, המציאה האשמות מטורפות למיניהן כדי להיפטר מן השנואים. השנאה שנולדה מן הקנאה הניעה את רדיפות היהודים; וכאשר נעשו המנהגים מתונים ומעודנים יותר בעידן הֶרְנַסְט, שוב לא טבחו ביהודים, אך ביקשו להיפטר מן המתחרים המטרידים באמצעות גירושם.

לכך נוסף, דווקא בתקופה שבה מתרחש סיפורנו, גורם אחר. גילוי אֶמְרִיקָה, ועוד יותר מכך גילוי הנתיב הימי להודו הִמְרָחִית, שינו את פני המסחר באירופה. דרכי המסחר הקודמות חצו במקומות רבים את גְּרִמְזִיָה, מרכז אִירופָה. עתה נעשו הספרדים והפורטוגלים, האנגלים וההולנדים לעמים

סוחרים שסיפקו לכל הצפון את תוצרת אזורי העולם הזרים, ובעקבות זאת נעזבו דרכי המסחר הישנות בפנים נְרַמְנִיָּה.

[92] על כל אלה נוספה גם ניצולו של העם בידי בתי המסחר הגדולים של אוֹגְסְבוּרְג — פּוֹגֶר, וְלֶזֶר ופּאָמְגֶרְטֶנְר — שהשתלטו כמונופול על המסחר כולו. נבחר זאת בדוגמה. במסמכי הדיאטה הקיסרית של אוֹגְסְבוּרְג משנת 1550 מסופר שחברה של הבתים האלה כרתה חוזה עם מלך פוֹרְטוּגַל על סחורות מהודו, כגון פלפל, סוכר וכיוצא באלה. מכוח החוזה קנו מן הפורטוגלים כמות גדולה של סחורות במחיר גבוה, בתנאי שהקונים המאוחרים יותר ייאלצו לשלם הרבה יותר. בעקבות זאת עלה מחיר הפלפל, שהיה אפשר לקנותו בשמונה־עשר דוֹקֶט לֶצֶנְטֶנְר, לארבעים דוֹקֶט; ועל הסוכר היה צורך לשלם יותר מעשרים גוֹלְדֵן לֶצֶנְטֶנְר במקום אחד־עשר. אם מביאים בחשבון שבנְרַמְנִיָּה נצרכו מדי שנה כשלושת אלפים צֶנְטֶנְר פלפל, קל לחשב את הרווח העצום שהפיקו הסוחרים העשירים האלה במושגי התקופה. אך הם לא הגבילו את עצמם למוצרי מותרות; כך בדיוק נהגו בברזל, בנחושת, בעופרת, במקנה, ביין ובדגן. הם קנו את הדגן על פני מרחבים גדולים בעוד השיבולים עומדות בשדה, ואחר כך קבעו את המחיר כרצונם. בשל כך התייקר המזון; וכפי שקורה לעיתים גם כיום, לא האחראים להתייקרות אלא היהודים נדרשו לתת עליה את הדין.

[93] הסוחרים הגדולים והקטנים כאחד ראו ביהודים מתחרים מטרידים. מבחינה זו הפריעו היהודים לערים יותר משהפריעו לנסיכים, ומאחר שהלוֹתְרִיָּנוֹת כבשה לצדה בעיקר את הערים, היו הלוֹתְרִיָּנוֹת התובעים התקיפים ביותר לגירוש היהודים. ומכיוון שהרְפוֹרְטִיָּנוֹת תמכו בראש ובראשונה בערים, הצטרפו לוֹתְרִיָּנוֹת, בּוֹצֶר והאחרים לצעקה נגד היהודים. בשעה

שתבעו סובלנות כלפי עצמם וכלפי אמונתם, נהגו בחוסר הסובלנות הגדול ביותר כלפי היהודים.

כתב החסות והחירות הקיסרי שניתן בדיאטה הקיסרית באאוגסבורג, ואף החוקים והתקנות שהכריז רפי יוסלמן, היו לצנינים בעיני אויבי היהודים. הם המשיכו להסית בלי הרף כדי להוציא בכל זאת לפועל את גירושם המוחלט של היהודים מן־מְנִיָּה.

בינתיים הסתיימה כמעט בלא תוצאות הדיאטה הקיסרית של 1530 באאוגסבורג, שתלו בה תקוות גדולות כל כך. הארכידוכס פֶּרְנַנְדוֹ לא נבחר למלך הרומאים, והעומות בין הקתולים לפרוטסטנטים החריף עוד יותר. הנסיכים והאדונים שהתכנסו בדיאטה יצאו מאאוגסבורג בשני כיוונים שונים, לפי המחנה שאליה השתייכו. הקיסר, אחיו ויתר הנסיכים והאדונים הקתולים יצאו דרך מיינץ לקלן. הנסיכים ומעמדות הקיסרות הפרוטסטנטים יצאו לשְׁמַלְקֶלְדֶן, ושם כרתו ברית הגנה ומאבק כדי להתגונן בכוחות משותפים אם יותקף אחד מהם בגלל דתו.

ב־5 בינואר 1531 בחרו כל הנסיכים הבוחרים בארכידוכס פֶּרְנַנְדוֹ למלך הרומאים, מלבד הנסיך הבוחר מסקסוֹנְיָה, ששליחו מזה נגד הבחירה. הבחירה התקיימה בקתדרלה של קלן. אחר כך יצאו כל הנסיכים והאדונים לאאכן, ושם נערכה ההכתרה החגיגית ב־12 בינואר.

[94] ביום שלאחר ההכתרה הופיעו כל הנסיכים, האדונים ומעמדות הקיסרות שנכחו במקום לפני המלך החדש כדי להישבע לו אמונים. גם רפי יוסלמן, נציג יהדות האומה הגרמנית, הורשה לבוא ולהישבע אמונים.

המלך החדש הושיט לו בחסד את ידו, ורַבִּי יוֹסֵלְמָן קירב אותה לשפתיו.

„יוֹסֵלִין יקירי“, אמר פֶּרְנַנְדוֹ, „אתה ניבאת לי את המשרה הרמה שזכיתי בה עתה בחסד האל הטוב לכול. תמיד אזכור לך זאת לטובה.“

„מי ייתן והוד מלכותכם“, השיב רַבִּי יוֹסֵלְמָן, „יהיה תמיד אדון רב־חסד לבני אמונתי ולעולם לא יאזין לקול המשמיצים.“

למחרת יצא הקיסר קרל לאַרְצוֹת הַשְּׁפִלָה; המלך פֶּרְנַנְדוֹ יצא לוֹיֵנָה, ורַבִּי יוֹסֵלְמָן שב אל משפחתו באֶלְזֶס.

הספר השני — פרק טז

XVI.

כבר סיפרנו לעיל שלאחר שאחיו פֶּרְנַנְדוֹ הוכתר בְּאַאֶכֶן למלך הרומאים, יצא הקיסר קָרְל לֶאֱרָצוֹת הַשְּׂפֵלָה, שנוכחותו בהן נעשתה הכרחית. מִדְּגֶרְטָה מִסְבוֹיָה, דודתו של הקיסר — בתו של מְקְסִימִילְיאַן ואחותו של פִּילִיפ הִיֶּפֶה — מתה לאחר שמשלה בֶּאֱרָצוֹת הַשְּׂפֵלָה כנציבת הקיסר, והקיסר נאלץ להסדיר במקום את ענייניה של דודתו המנוחה ולהקים ממשל חדש.

[95] [96] באותה עת היה מצבו של העולם מתוח מאוד. יוֹהַן וִפּוֹלְיָה קרע בעזרת הטורקים את הוּנְגָרְיָה מידי המלך פֶּרְנַנְדוֹ והכריז על עצמו למלך. הסוּיִטְאן סוּלַיִמָאן התכונן למסע מלחמה אדיר כדי לכבוש את העולם למען הָאֵסְלָאם! צבא בן חמש מאות אלף איש — מספר חסר כל תקדים באותה תקופה — נכנס להוּנְגָרְיָה, מוכן להכניע את כל הנקרה בדרכו ולהניף את הסהר בכל מקום. כדי להקשות על קָרְל קיים המלך פֶּרְנַנְדוֹ מִצְרֶפֶת הַבְּנָה חשאית עם הסוּיִטְאן; הוא שלח אליו שני מנהלי משא ומתן והבטיח באמצעותם תמיכה וסיוע, ובייחוד תמיכות כספיות. — לצד זאת הדאיג את הקיסר מאוד הקרע עם הנסיכים הִפְּרוֹטֶסְטָנְטִים בְּגֶרְמָנְיָה. המחנות נפרדו בְּאַאֶנְסְבוּרְג כשהם נוטרים זה לזה; הִפְּרוֹטֶסְטָנְטִים כרתו ברית בִּשְׂמַלְקֶלְדֵן ומחו נגד בחירת פֶּרְנַנְדוֹ למלך הרומאים. מה יהיה אם מלחמה תאיים על הקיסר בְּגֶרְמָנְיָה בשעה שהטורקים צועדים אל חומות וִינָה? משום כך לא התנגד הקיסר למשא ומתן עם הנסיכים ועם מעצמות הקיסרות הִפְּרוֹטֶסְטָנְטִים. שני נסיכים בוחרים, זה של מִיִּינְץ וזה של פֶּפֶלְזֶן, קיבלו עליהם לתווך. אֶלְבֶּרְכְּט מִבְּרֶנְדֶּנְבוּרְג, הנסיך הבוחר מִמִּינְץ, היה — כפי

שלמדנו להכירו במהלך הסיפור הזה — אדון מתון והוגן, שסלד מכל אמצעי כפייה ותמך תמיד בשלום ובפיוס. אף שלותֵּר עלב בו עלבון מר יותר מפעם אחת, קיבל ואף השיב למכתבים ששלח אליו הרפּוֹךְ־מְטוֹר, שהטיח תמיד רעם וברק. הנסיך הבוחר לוֹדִיג מפּפּאֶלֶן אמנם תמך בקיסר והצביע בעד פְּרַנְדוֹ בבחירת המלך, אך בלבו אהד את העניין הפרוֹטֶסְטַנְטִי. שני הנסיכים האלה פתחו במשא ומתן עם בעלי הברית בִּשְׂמֻלְקֶלֶן והדגישו במיוחד שכל המאמינים במשיח חייבים לעמוד יחד כדי להתייצב במרץ מול הסכנה המשותפת המאיימת עליהם מצד האֶסְלָאם.

הנסיכים ומעמדות הקיסרות הפרוֹטֶסְטַנְטִיים נענו להצעות שני המתווכים ברצון רב עוד יותר משום שהכירו היטב שהסכנה הנשקפת להם מן הטורקים חמורה יותר; אך הם ניצלו את מצב העניינים כדי להשיג מן הקיסר ככל האפשר.

לאחר משא ומתן ממושך בכתב הוסכם לבסוף לקיים פגישה אישית בִּשְׂוִיִּנְפוֹרְט בין מנהיגי הפרוֹטֶסְטַנְטִים — הנסיך הבוחר מסְקֹסוֹנְיָה והלֶנְדְּגֶרף מֶהֶסֶן — מצד אחד, ובין שליחי המשא ומתן של הקיסר — שני הנסיכים הבוחרים ממִינְץ ומפּפּאֶלֶן — מצד אחר.

[97] עד מהרה נודע שבין הדרישות שהציגו מעמדות הקיסרות הפרוֹטֶסְטַנְטִיים נכללה גם הדרישה שהקיסר יגרש את היהודים מִנְּרִמְנִיָה. הם נאחזו בביטוי „המאמינים במשיח”, שבו השתמש הנסיך הבוחר ממִינְץ כמכנה משותף לקתולים ולפרוֹטֶסְטַנְטִים. שוב העלו את החשש שהיהודים יסייעו לטורקים. הרי זה החשש הישן שכבר הביע פְּרַנְדֹּה לפני אלפי שנים: „וְהָיָה כִּי־תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שָׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ.” — זהו חשש

ששנאת היהודים מעלה גם בימינו: היהודים ידחקו את הנוצרים, ישלטו בהם וישעבדו אותם. — מאחר שגם העיר פֶּרְנָקְפוֹרט על המיין נטתה לצד הפרוֹטֶסְטָנְטִי, נודע בה במהרה על דרישות מעמדות הקיסרות הפרוֹטֶסְטָנְטִיִּים ועל תקוותם המבוססת שהקיסר, מפחד הטורקים, יסכים לכל שידרשו ממנו. יהודי פֶּרְנָקְפוֹרט מיהרו לשלוח משלחת אל רִבִּי יוֹסֶלְמָן ברוֹסְהִים, וביקשו והשביעו אותו לנסוע אל הקיסר בבֶּרְיֶסְל כדי להסיר גם הפעם, כפי שעשה פעמים רבות כל כך, את האסון המאיים.^א

[98] לא דבר פעוט דרשו מֶרְבִּי יוֹסֶלְמָן: היה עליו לנסוע באמצע החורף לארץ שבאותה עת לא חי בה אפילו יהודי אחד — וזה עוד היה הקושי הקטן ביותר. היה מקום לחשוש לדברים גרועים הרבה יותר ממחסור במזון ובמשקה. הקיסר קָרַל החמישי הקים באֲרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה את הַאִיִּנְקוּיִזְצִיָּה הספרדית על כל זוועותיה. בשנת 1522 מינה את פֶּרְנֶס פון דֶּר הוֹלְסְט, חבר מועצת מחוז בֶּרְבִּינְט, לאִיִּנְקוּיִזְטוֹר של אֲרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה. הלה היה רשאי לכלוא, למתוח על מכשירי העינויים ולדון למוות, ולא הייתה שום אפשרות לערער על פסקיו. אותו פֶּרְנֶס פון דֶּר הוֹלְסְט, שהקיסר והאפיפיור העניקו לו כוח רב כל כך, הודח לימים ממשרתו ונאלץ לבקש את ישועתו במנוסה, משום שזייף מסמכים ציבוריים! בשנת 1525 מונו במקומו שלושה אִיִּנְקוּיִזְטוֹרִים, שהוסמכו אפילו לזמן בישופים ואֶרְכִּיבִישּׁוֹפִים לפני הַטְּרִיבּוֹנָל שלהם. עתה חקרו, עינו ושרפו במרץ, קברו אנשים בעודם חיים, או תפרו את הכופרים בתוך שקים והשליכו אותם לים.

אף שכל הדברים האלה היו ידועים למרחקים, לא נרתע רִבִּי יוֹסֶלְמָן מן המרחק הרב, מן הקושי לנסוע באזור שאין בו יהודים או מן הסכנות הגדולות

שעמדו לפניו בבירור. בביטחון איתן ובלתי מעורער בעזרת האל הכול־יכול יצא לדרך בימים הראשונים של חודש נְשָׁבֵט, ומשרת אחד בלבד ליווה אותו. שמו היה נְעֻקָּב; מלאכתו הייתה לשחוט לפי דיני יִשְׂרָאֵל, וגם באפייה ובבישול לא היה חסר ניסיון.

לאחר רכיבה ארוכה ומייגעת הגיעו האדון והמשרת לנְיִסָּל בראש חודש אָדָר. בשער העיר עצרו אותם ושאלו למעמדם ולשמותיהם.

„אני המפקד הקיסרי יוֹסֶלִין פון רוֹסֶהִים“, הייתה התשובה, „וזה משרתי.“
„האם אתם במקרה אחיו של המפקד הקיסרי מְרִטִין פון רוֹסֶהִים?“ שאל פקיד השער.

בינתיים רכבה החוצה דרך השער „בְּנֵדָה“ — כיום היינו אומרים פלוגה — של פרשים כבדים, קִיֶרְסִירִים.

„מי מזכיר את שמי?“ שאל מפקדם ועצר את סוסו.

„סלחו לי, אדוני רב־החסד“, אמר פקיד השער, „האדון הזר הזה אומר שהוא המפקד הקיסרי יוֹסֶלִין פון רוֹסֶהִים; משום כך חשבתי שאולי הוא אחיכם.“
מפקד הקִיֶרְסִירִים פרץ בצחוק רם.

[99] „הרי זה יהודי!“ קרא ודרבן את סוסו.

„יהודי!“ חזר פקיד השער, והקריאה „יהודי“ הדהדה בהמון הבטלנים הסקרנים שנאסף במהירות.

א. ראו פירוש נְשָׁבֵט במקום.

„סָה טֶן זְיֹאִיף!“ קראו הַנּוֹלֹנִים דוברי הצרפתית.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן ומשרתו נאלצו לרדת מסוסייהם. ההמון לטש בהם עיניים בסקרנות; איש מכל האנשים האלה לא ראה יהודי מעולם.

„הו“, קרא קול, „אלה הנבלים שצלבו את אדוננו. סקלו אותם, צלבו אותם!“

הקריאה לא זכתה לתמיכה. „בני אַרְצוֹת הַשְּׂפִלָּה“, כך תיאר הוגו גְרוֹטְיוֹס המפורסם את בני ארצו, „הם עם המסור לתעשייה ולמסחר, מבקש להרוויח כסף ולהוציאו בשמחה; קנאות דתית רחוקה מהם.“

אך ההמון הסקרן הצטופף סביב האדון וסביב המשרת. האנשים ביקשו לראות במו עיניהם כיצד נראה יהודי ואם אמת הדבר שליהודים יש זנבות מאחור כקופים. התקהלות גדולה נוצרה. המשמר הגיע ופילס את דרכו אל שני האנשים המבוהלים.

כאשר נודע למפקד המשמר, פִּירֹו רוֹט שמו, שיהודים הם שהעזו להיכנס לִבְרִיטָל ברכיבה, התעורר בו כעס.

„יהודים“, צעק, „הרי אלה כופרים; מקומם לפני הַטְרִיבּוֹנָל של אדוני רב־החסד, הַיֵּדֶקֶן הנכבד נִיקוֹלָאוֹס דֶּה מוֹנְטָה. אֵלּוֹן — אל כלא הַאִיִּנְקוּיִזְיָה!“

[100] בתוך נהירה עצומה של העם הובלו רַבִּי יוֹסֶלְמָן ומשרתו אל בית הכלא, ששכן בחדריו התחתונים של המנזר שהוקדש לַנְטְרוֹדֶה הקדושה.

הספר השני — פרק יח

XVIII.

כמעט שבועיים חלפו מאז הובאו רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן ומשרתו אל בית הכלא שבמנזר גֵּרְטְרוּדֶה הקדושה בִּבְרִיֶסְל. השניים סבלו לאין שיעור; מן המזון שהוגש להם לא יכלו לאכול דבר מלבד לחם ומים. כך התקרב י"ג באָדָר, יום תַּעֲנִית אָסֶתֶר.

„הצום“, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן למשרתו המתאונן, „לא יהיה קשה לנו כל כך הפעם; מאחר שממילא יש לנו מעט מאוד לאכול, ביום הצום נחסר את המאכלים פחות מן הרגיל.“

„עוד יכולים אתם להתבדח“, אמר יַעֲקֹב, „חג פּוֹרִים עצוב יהיה לנו.“

„אל תיפול ברוחך“, ניחם אותו רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, „אולי יהיה פּוֹרִים גם לנו לחג גאולה. משוכנע אני באמונה שלמה ששעת שחרורנו קרבה לבוא. חכמינו מספרים במסכת עֲרוּבִין שפעם אכל רַבִּי חֲנִינָא מאכל שלא ידע כי הוא מורעל, והוא הביאו עד סף הקבר. אבל אלוהים שמע לתפילת ידידיו והניח לו להחלים, משום שבאותה עת היה רַבִּי חֲנִינָא נחוץ לעולם. גם למעננו מתפללים הידידים בכל ארצות גֵּרְמָנִיָה שנצליח להסיר מעל אחינו את האסון המאיים עליהם; ואלוהים — בכך משוכנע אני באמונה שלמה — ישמע לתפילתם.“

[101] „ביטחונכם באל בלתי מעורער! אך אפילו רצון האל הוא שנשוב ונצא לחופשי, עדיין יהיה זה פּוֹרִים עצוב, שניאלץ לחגוג כאן לבדנו ובבדידות בארץ זרה, בלא מאכלים ראויים ובלא יין.“

„אה, אתה חושב על מאמר החכמים: 'חַיִּיב אֵינִישׁ לְבַסּוּמִי בְּפוֹרְיָא עַד דְּלֵא יָדַע בֵּין אָרוּר הָמֵן לְכְרוּךְ מְרַדְכִי'. ובכן, אין להבין את מאמר התלמוד הזה כפשוטו ממש. פירושים רבים ניתנו לו; אומר לך פירוש המבוסס על ניסיוני. יש ניסים פשוטים ויש ניסים כפולים. נס פשוט הוא, למשל, שאלוהים הוריד את הָמֵן מן השמים לבני יִשְׂרָאֵל. נס כפול היה הנס בִּים סוּף, שבו לא זו בלבד שאלוהים הציל את בני יִשְׂרָאֵל, אלא גם הטביע את אויביהם בים. נס כפול כזה הוא גם מאורע חג הפּוּרִים: מצד אחד הפיל אלוהים את הָמֵן — אָרוּר הָמֵן — ומצד אחר רומם את מְרַדְכִי — כְּרוּךְ מְרַדְכִי. מה דעתך אפוא, יַעֲקֹב: איזה משני הדברים הוא הנס הגדול, החשוב ורב־המשמעות יותר?”

„ודאי הנס שאלוהים הפר את מזימתו של הָמֵן וכך הציל את חיי היהודים.”

[102] „אתה בוחר אפוא ב'אָרוּר הָמֵן'. אך יקירי, מי היה למעשה אויב יהודים גדול יותר — הָמֵן או אֲחֻשְׁוֹרֶשׁ? הָמֵן, שְׁמֶרְדֵּךְ בכל זאת התגרה בו, או אֲחֻשְׁוֹרֶשׁ, שבלא שום עילה או מניע ביקש להניח לעם שלם להיטבח בלא בדיקה וחקירה, אף שהיו אלה נתינים נאמנים ומועילים שלו ואחד מהם, מְרַדְכִי, אף הציל את חייו? ואילו נפל הָמֵן, ובמקומו היה בא אֲרִיִּי או וְזַנְתָּא או כְּרֶשֶׁתָּא או אדם אחר חומם מזימות חדשות נגד היהודים — האם לא היו הייסורים שבים וחוזרים שוב ושוב? ואילו מְרַדְכִי נעשה לשר הראשון של המלך, ועמו גדלו גם היהודים; הייתה להם אורה ושמחה וששון ויקר. טובות שאין לתאר צמחו מכך; בית המקדש בירושלָּים נבנה מחדש, וכל עוד נמשך שלטון פָּרְס חיו היהודים תחתיו באושר ובשלווה.”

„אכן, כשחושבים על כך, רוממותו של מְרַדְכִי הייתה בכל זאת חשובה ורב־משמעות יותר.”

„עתה אתה בוחר אפוא ב'בְּרוּךְ מְדַבֵּר'. אך יקירי, הבה נבחן זאת מקרוב. נניח שהָמֵן ואנשיו לא הוחרמו ולא נאלצו לשלם בחייהם על תאוות הרדיפה שלהם נגד היהודים, אלא שהמלך נזכר פתאום שְמֵדָבֵר הציל את חייו, ומשום כך רומם אותו למשרת קנצלר הממלכה — כמה זמן הייתה נמשכת תפארתו של מְדַבֵּר? הָמֵן ועשרת בניו רבי־העוצמה, בעלי העושר העצום, ושאר שבעים וחמישה אלף ושבע מאות העַמְלָקִים — האם לא היו מסיתים בלי הרף נגד היהודים השנואים עד שהיו רוקמים מזימות חדשות ומטים לצדם את המלך ההפכפך?”

„אכן, אכן. נראה אפוא שהשמדתם הגמורה של הָמֵן ושל תומכיו הייתה בכל זאת הדבר החשוב ביותר.”

[103] „עתה אתה נוטה שוב אל 'אָרוּר הָמֵן' ומבקש להעדיף את הצד הזה של הנס. ברור אפוא שקשה מאוד להכריע איזה מן השניים היה הנס הגדול ורב־התוצאות יותר — 'אָרוּר הָמֵן' או 'בְּרוּךְ מְדַבֵּר'. משום כך מלמדים החכמים שעל האדם לשקוע כל כך בשמחת פְּוִרִים, וכביכול להשתכר ממנה, ולשקול את הנס הכפול על שני צדדיו, עד שלא יבחין עוד בין הישועה המופלאה שב'בְּרוּךְ מְדַבֵּר' ובין זו שב'אָרוּר הָמֵן'. — אני שאבתי את הפירוש הזה מניסיוני שלי. גם לי עלה בעזרת האל להפיל כבר כמה אויבי יהודים, וכך התקיים בהם 'אָרוּר הָמֵן'; ואלוהים בירכני בכך ששני קיסרים רוממו אותי — 'בְּרוּךְ מְדַבֵּר'. אך לא הניצחון ולא הרוממות היו שלמים כמו אלה שבסיפור פְּוִרִים, ולכן צומחת סכנה אחת אחר חברתה. אלוהים הרחום מכול, שכבר עזר פעמים רבות כל כך, יעזור גם הפעם ויניח לנו לחוות חג פְּוִרִים שמח. ואם אין לנו יין, נשתכר משמחת פְּוִרִים.”

[104] וכשהגיע חג פורים קרא רבי יוסלמן לפנייהם במגילת אסתר שהביא עמו. בקול רם ובשמחה זימר את התורה הראשונה; בשנייה, המשבחת את אלוהים על עזרתו המופלאה, אורו עיניו ודיברו תקווה וביטחון באל; אך בברכה השלישית, שבה אנו מודים לבורא שהחיינו לזמן הזה, החל יעקב לבכות בקול ובמרירות. גם עיניו של רבי יוסלמן נרטבו למראה קירות הכלא החשופים והלחים. אהה, דברים רבים ניסה לעשות כדי לזכות בשחרור, אך הכול היה לשווא.

רבי יוסלמן קנה בכסף את לבו של הסוהר, ובאמצעותו שלח מכתבים אל כל האדונים שהכיר וששעיר כי הם מצויים בסביבת הקיסר. האם המכתבים לא הגיעו לידי אותם אדונים, או שמא לא יכלו או לא רצו לעזור — עד כה לא נראתה כל תוצאה.

ביום פורים קיווה יעקב בכל רגע ששער הכלא יפתח לפניו, ובתנועות ובקריאות למיניהן נתן ביטוי לקוצר רוחו. רבי יוסלמן חיך למראהו.

„אל תדאג“, אמר, „יודע אני בוודאות: אלוהים הקדים רפואה למכה. במגילת אסתר נאמר: ‘אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֶחָשְׁוֶרֶשׁ אֶת־הַמֶּן.’ אחרי אילו דברים? אסתר נעשתה למלכה, ואחרי שמך דכי מצא הזדמנות להציל את חיי המלך; רק אז התיר אלוהים להמן הרשע לעלות לגדולה, משום שכבר היו בנמצא האמצעים לסכל את מזימותיו הרעות. לכן אל תיפול ברוחך; גם הצלתנו כבר הולכת ונעשית, אף שאין אנו מסוגלים לראות את דרכיה.”

הסוהר נכנס והביא לחם ומים.

„ידידי הטוב“, אמר רבי יוסלמן, „השג היום לכל אחד מאיתנו כד בירה ודג
הרינג.“

[105] הסוהר השיג את המבוקש, ורבי יוסלמן ומשרתו ערכו את סעודת פורים
בבירה ובדגי הרינג. אבל הדגים היו ישנים ורעים, ויעקב שאל:

„יודעים אתם מדוע הדבר מתאים למצבנו?“

„ובכן?“ שאל רבי יוסלמן.

„מפני שעל הרינג רע — הנשמע כמעט כמו ‘שמיעה רעה’ — מברכים: ברוך
דין אמת.“^א

רבי יוסלמן צחק בלבביות מבדיחתו של משרתו. אמנם לא אהב בדיחות ממין
זה, אך היום, בפורים, קיבל אותה ברצון. נוסף על כך שמח שיעקב המסכן
והמיואש שב ומצא את מצב רוחו הטוב.

א. כששומעים בשורה רעה אומרים את הברכה הנזכרת: „ברוך דין אמת.“

הספר השני — פרק יט

XIX.

[106] בשעה שרַבִּי יוֹסֵלְמָן אכל את סעודת הפּוֹדִים הפשוטה שלו, נערכה בארמונו של הרוֹחַן פון בֵּירְן סעודה מפוארת יותר. קוראינו יזכרו שְׁמָרִי פון רוֹטְבֵּךְ נכנסה לשירותה של המלכה מְרַגְרֵטָה, דודתו של הקיסר ונציבת אֲרָצוֹת הַשְּׂפִלָּה. המלכה נקשרה אל הנערה הטובה והעדינה והורישתה לה סכום בצוואתה; ואז גם נמצא לה חתן, האדון גֶּאוֹרְג פון הוֹלְדֵּה, לוֹיִטְנֵנט של הרוֹחַן פון בֵּירְן, שפיקד על חיל הרגלים של גֶּרְמָנִיָּה התחתית. הרוֹחַן פון בֵּירְן ערך את החתונה, ובארמונו נערכה חגיגה גדולה. בין האורחים היו גם מפקדיו של הרוֹחַן: לְמוֹרֵל פון אָגְמוֹנֵט, נסיך גֶּאָרָה ואחיינו של הגנרל. לימים נעשה לשר־צבא מפורסם בשירות פִּילִיפ השני, היה מעורב במרד אֲרָצוֹת הַשְּׂפִלָּה וסיים את חייו על הגרודם; וכן רִיִּינְהַרְד, אדון בֶּרְדֵּרֹוֹדֵה, יוֹהַן, אדון לִירָה, ומָרְטִין פון רוֹסֶהִים. האדונים היו עליזים מאוד וסיפרו הרפתקאות מלחמה למיניהן.

„יכול אני לספר לכם דבר שכמדומה טרם אירע לאיש מכם“, פתח מָרְטִין פון רוֹסֶהִים ואמר. „פקיד השער בַּשַּׁעַר סִנְקֵט פֶּאוּלִי חשב שיהודי שקרא לעצמו יוֹסֵלִין פון רוֹסֶהִים הוא אחי!“

צחוק כללי פרץ; מפקד מלחמה קיסרי אחיו של יהודי! הדבר היה מגוחך מדי.

הכלה נדרכה כששמעה את השם „יוֹסֵלִין פון רוֹסֶהִים“.

„כיצד קרה“, שאל האדון פון בֶּרְדֵּרֹוֹדֵה, „שיהודי נושא שם זהה לשלכם, מָרְטִין?“

„שמו יִסְלִין“, השיב הנשאל, „ומוצאו מרוֹסְהִים, המקום שבו ניצבה פעם טירת אבותי. רכבתי לשם כששמעתי את שמי וקראתי בצחוק: ‘הרי זה יהודי!’ הדבר עלה לאומלל ביוקר; כפי שסיפרו לי אחר כך, הובילו אותו לכלא האִיִּנְקוּיִזְצִיָה.“

„מה עניינה של האִיִּנְקוּיִזְצִיָה אצל היהודי?“ שאל הרוזן אֶגְמוֹנֵט.

„על פי חוקי סֶפֶרֶד“, השיב האדון פֶּון רוֹסְהִים, „אסור ליהודי לדרוך על אדמה שבה פועל טְרִיבּוֹנֶל האִיִּנְקוּיִזְצִיָה.“

„אבל איננו חיים בסֶפֶרֶד“, אמר הרוזן אֶגְמוֹנֵט בלהט. „חוק כזה אינו קיים באֶרְצוֹת הַשְּׂפֵלָה. יש לשחרר את היהודי.“

[107] „אדוני רב־החסד“, אמרה הכלה, „מכירה אני את היהודי הזה; הוא בן ארצי. אֶלֶס כולה משבחת אותו כאדם האציל והטוב ביותר, כמיטיבם של העניים וכעוזר לשרויים בצרה. מבקשת אני מכם, אדוני רב־החסד, דאגו לשחרורו של האומלל.“

„בקשתך, כלה יפה“, אמר אֶגְמוֹנֵט והשתחוה, „היא לי פקודה. יתרה מזו, רואה אני עצמי מחויב לדאוג לכך שבמולדתי יישמרו חוקיה שלה, ושדין סֶפֶרֶד — או מוטב לומר עוֹל סֶפֶרֶד — לא ימצא כאן מקום. אבקש את רשותכם לצאת, כדי לדאוג שהכלוא שלא כדין ישוב מיד ויזכה בחירותו.“

הוא קם ומיהר אל המצודה הקיסרית, ושם ביקש להתקבל אצל הקנצלר גֶּרְגֵּנְלֶה, שהיה כול־יכול בימי קָרַל החמישי; ואכן הכניסוהו אליו.

ניקולא פֿרֶנז, אדון גֶרְנֹלָה, פילס את דרכו מן המעמדות הנמוכים ביותר אל עמדת הכוח הרמה ביותר. אביו היה מסגר פשוט; הוא עצמו היה עורך דין בבֶּזֶנסֶן כאשר קָרל קיבל אותו לשירותו. בשנת 1530 מינה אותו הקיסר לקנצלר ולשומר החותם, והעניק לו את נחלת גֶרְנֹלָה שבבוֹגוֹנְדֵיָה, שעל שמה נקרא הקנצלר מאז ואילך.

„למה זכיתי בכבוד ביקורו של אדוני רב־החסד?“ שאל הקנצלר כשנכנס אָגְמוֹנֶט.

[108] „הוד מעלתכם“, אמר הרוזן, „זה עתה נודע לי בסעודת חתונה שיהודי ושמו יֹסֶלֶין פֿון רוֹסֶהִים הושלך בלא כל סיבה ובלא כל עילה לכלא האִינקוויזיצִיָה, רק משום שחוק סֶפֶרד אוסר על היהודים להיכנס לארץ שבה פועלת האִינקוויזיצִיָה. ועתה מבקש אני לשאול אתכם, אדוני הקנצלר, אם נכון וטוב הוא שחוקי סֶפֶרד יוחלו כך סתם באַרְצוֹת הַשְּׁפִלָה.“

„המקרה טרם הובא לידיעתי“, השיב גֶרְנֹלָה, „ואסיר תודה אני לכם, אדוני הרוזן רב־החסד, על שהודעתם לי עליו, בייחוד משום שיוֹסֶלֶין פֿון רוֹסֶהִים זה זוכה לחסד מיוחד אצל אדוננו רב־החסד מכול, הקיסר. שובו בשלווה לסעודת החתונה; מיד אצווה לפתוח לפני היהודי את שערי הכלא.“

הרוזן אָגְמוֹנֶט מיהר להביא לכלת ידידו את הבשורה המשמחת.

בינתיים סיים רֶבִי יֹסֶלֶמן את סעודתו הדלה. השמש כבר נטתה לשקוע כאשר הופיע הסוהר בלוויית שוער המגזר כדי לשחרר את האסירים.

שגריר וֶנֶצְיָה בחצרו הקיסרית של קָרל החמישי מספר בזיכרונותיו שגם הקיסר וגם שרו גֶרְנֹלָה ביקשו לטפל בכול בעצמם. „עקב כך“, מספר האיש, „נוצרת

הצטברות של עניינים; ולכן כל אדם, גדול כקטן, המבקש להביא דבר לפני הממשל הקיסרי, חייב להמתין לשווא זמן רב עד שיגיע תורו.”

גם רַבִּי יוֹסֶלְמָן למד זאת מניסיונו. הוא ביקש להתקבל אצל הקיסר, והבקשה נרשמה. אך שלושה חודשים תמימים נאלץ להישאר בְּרִיֶסְל עד שהגיע תורו להתקבל אצל הקיסר.

[109] משום כך קבע רַבִּי יוֹסֶלְמָן את משכנו בְּרִיֶסְל; משרתו יַעֲקֹב טיפל במטבחו ואף אפה את המצות לחג הַפֶּסַח הקרב. ואילו רַבִּי יוֹסֶלְמָן עצמו הקדיש את תקופת ההתבודדות הזאת כולה ללימוד התורה. כאן בְּרִיֶסְל כתב את חיבורו „דִּרְךְ הַקֶּדֶשׁ”.

„בשלושת החודשים האלה”, מספר רַבִּי יוֹסֶלְמָן ביומנו, „כאשר הייתי פנוי מכל עסק והותר לי להישאר לבדי בחדרי, חיברתי ספר קטן שקראתי לו ‘דִּרְךְ הַקֶּדֶשׁ’. מה רב היה העונג שהעניקו לי ימי ההתבודדות האלה, ואמרתי בלבי: אשרי אותם אנשים גדולים מימי קדם שכיוונו את כל לבם ואת כל מחשבותיהם להתרחק מהבלי העולם ולעסוק רק בתורתו הקדושה של אלוהים.”

החיבור שֶׁרַבִּי יוֹסֶלְמָן מדבר עליו כאן, ושגם נכדו, המקובל המפורסם רַבִּי אֶלְיָהוּ בֶּעַל שֵׁם, משבח בהקדמתו לפירושו על הזִקָּה כספר חשוב וקדוש מאוד, לא נשתמר לצערנו. רק קטע קטן ממנו מובא בספר „יוֹסֶף אֶמֶץ”, סעיף יח. אך כבר מן הקטע הזה אפשר לעמוד על גדולתו ורוממותו של החיבור כולו. נביא כאן את הקטע האמור:

[110] „כּוּתַב הַשְּׁתַדְלָן הַגָּדוֹל, רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן פֶּן רוֹסֶהֶם, זָכְרוּ לְבִרְכָּה: ‘אִם רָצוֹנְךָ לְזָכוֹת לְהַתְלַחֵב כָּל כֵּךְ לִמְעַן אֱלֹהִים, עַד שֶׁתִּקְבַּל עֲלֶיךָ אֶת עוֹל הַשָּׁמַיִם בְּשִׁלְמוֹת וּבִמְלוּאוֹ, נִסָּה לִפְנוֹת אֶת לִבְךָ מִכָּל דְּבַר וְלוֹ לְזִמְן קֶצֶר, כְּדִי שֶׁתּוּכַל לֹמַר אֶת הַפְּסוּק הָרִאשׁוֹן שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בְּכוּוּנָה שְׁלֵמָה; וְנִסָּה זֹאת שׁוֹב וְשׁוֹב עַד שֶׁיַּעֲלֶה הַדְּבַר בִּידֶךָ בְּשִׁלְמוֹת. לְאַחַר שֶׁתִּתְרַגֵּל לֹמַר אֶת הַפְּסוּק הָרִאשׁוֹן שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בְּכוּוּנָה שְׁלֵמָה, הַמִּשְׁךְ בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת עַד שֶׁתּוּכַל לְהַקְדִּישׁ אוֹתָהּ תְּשׁוּמַת לֵב לִפְרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע. וְאִם יַעֲלֶה הַדְּבַר בִּידֶךָ, נִסָּה לְהַרְחִיב אֶת הַכוּוּנָה הַשְּׁלֵמָה הַזֹּאת אֶל קְרִיאַת שְׁמַע כּוֹלָה, וְאַחֵר כֵּךְ אֶל כָּל אֲשֶׁר תִּקְרָא וּתְלַמֵּד. אִזּוּ יַעֲלֶה בִידֶךָ בַּהֲדָרָה לְהַפְנוֹת אֶת כָּל לִבְךָ אֶל אֱלֹהִים עַד שֶׁאֲפִילוֹ אִם תִּתְעוֹרֵר בְּאַמְצָע הַלַּיְלָה לֹא תִהְיֶה לְךָ מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת מִלְּבֹדוֹ — ‘וּמִצָּא־תָן וְשִׁכַּל־טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.’” —

מֵה נִפְלָא הִיָּה וְדַאי הַחִיבוֹר שֶׁהֵכִיל כָּלֵלִי חַיִּים כְּאַלְהָה, וּמֵה נִפְלָא הִיָּה הָאִישׁ שֶׁנִּסָּה אוֹתָם עַל עֲצָמוֹ — הָאִישׁ שֶׁרָאָה בַּפְּעִילוֹתוֹ הַכְּבִירָה לִמְעַן טוֹבַת כָּלֵל אַחִיו לְאַמוּנָה דְּבַר פְּעוּט לַעֲוֹמַת הַהִתְמַסְרוֹת בְּאִין מִפְּרִיעַ לְלִימוּד תּוֹרַת הָאֵל!

הספר השני — פרק כ

XX.

בינתיים קיים רַבִּי יוֹסֵלְמָן קשרים ערים עם בְּרַמְנְיָה, ולכן נודע לו במדויק כל אשר אירע שם, ככל שהיה הדבר נוגע לענייני היהודים.

[111] כבר סיפרנו לעיל שהסכנה הגדולה ביותר נשקפה מן הטורקים, שהתכוננו להציף בכוח צבאי עצום את מערב אֵירֹפָּה; אך מלך צָרְפֶּת, שפחד מן הקיסר הגרמני יותר משפחד מן הסולטָאן, קיים קשר חשאי עם סוֹלִימָאן והבטיח לו במיוחד סיוע כספי. גם מעמדות הקיסרות הפרוֹטֶסְטָנְטִים בְּרַמְנְיָה נטו, מפחד הקיסר, אל מלך צָרְפֶּת. כך אירע דבר שלא נשמע כמוהו: מלך צָרְפֶּת מצא בְּרַמְנְיָה ובאַרְצוֹת הַשְּׂפֵלָה סוחרים עשירים שהסכימו להלוות לו את הכסף שביקש להשתמש בו נגד הקיסר הגרמני, בייחוד משום שהמלך פְּרַנְסוֹאֵב הבטיח לשלם ריבית של שלושים אחוזים על הקרן. איש הכספים שניהל את העסקה היה הסוחר העשיר והמכובד קֶסֶפֶר טוֹצִי מאַנְטֶנְרֶפֶן; סוכני בית וֶלְזֶר שבאַאוּגֶסבֶּרֶג וסוכניהם של רוב הסוחרים העשירים בערי המסחר הגרמניות עמדו עמו בקשר. העסקה התנהלה בגלוי למדי, וכך נודע עליה גם לרַבִּי יוֹסֵלְמָן מפי ידידיו בְּרַמְנְיָה. רַבִּי יוֹסֵלְמָן למד את כל אשר נעשה ואף את הסכום שבו דובר: ארבע מאות אלף פְּתָרִי זהב — סכום עצום ממש במושגי התקופה.

לבסוף קרב היום שבו הורשה רַבִּי יוֹסֵלְמָן להופיע לפני הקיסר. כדרכו בכל פעם שראה את רַבִּי יוֹסֵלְמָן, נהג בו הקיסר בידידות, ברוך ובחיבה יוצאים מן הכלל.

„יוֹסֶלֶן יקירי“, פנה אליו, „הנחתי לך להמתין זמן רב. צר לי מאוד על כך, אבל איני יכול לשנות זאת. אלוהים העמיס יותר מדי על כתפיי החלשות; עול השלטון מכביד עליי מאוד. וגם סכנות מידי האֵיִקְוִיִּיִּיִּי עֲבֵרוּ עֲלֵיךְ, כפי שסיפר לי הקנצלר שלי!“

[112] „חסדה של הוד מלכותכם בקבלת הפנים שהענקתם לי מפצה אותי אלף מונים על כל אי־הנעימויות.“

„ומה מבוקשך היום, יוֹסֶלֶן?“

„לצערי זה תמיד אותו הדבר, הוד מלכותכם; אותו העניין שהוביל אותי לִסְפָּרָד לפני שתי־עשרה שנה, ואשר הביא אותי להתייצב לפני הוד מלכותכם בֶּאֱאוּגֶסְבוּרְג בִּשְׁנַת שֶׁעֲבָרָה. מבקש אני חסות, חסד וצדק למען אחיי העניים. שמעתי שהמעמדות המבקשים לכרות שלום דתי דורשים שהיהודים יוצאו מן השלום הדתי הזה ושהוא יחול רק על המאמינים במשיח. אם ייעשה הדבר, יגרשו המעמדות הִפְּרוֹטֶסְטָנְטִים את היהודים ממדינותיהם, בהסתת מנהיגיהם לִוְיֶטֶר, בּוּצָר והאחרים. משום כך המתנתי בסבלנות שלושה חודשים לרגע הנשגב הזה, כדי להניח לרגלי הוד מלכותכם את בקשותיהם ואת תחינותיהם הנמרצות של אחיי העניים.“

„דוֹחֵקִים בִּי מְאֹד בְּעֵינֵי הַיְּהוּדִים“, אמר הקיסר. „מייחסים להם כל דבר רע; מכנים אותם נושכי נשך, מוצצי דם ונתינים בוגדניים שיחברו לטורקי הגדול. טוענים שאיגרת החסד שהענקתי לך בֶּאֱאוּגֶסְבוּרְג אינה מחייבת אותי. אומרים שחובת ההגנה העצמית דורשת במפגיע לגרש את היהודים.“

[113] „הלוואי שלא תמצא ההשמצה דרך אל אוזני הוד מלכותכם ואל לבכם! קיסרנו הגדול, הנשגב והבלתי מנוצח הוא נציג האל עלי אדמות, אביהם ומגינם של כל נתיניו. כשם שהשמש, שאלוהים מניח לה לשלוח את קרניה המחממות, המאירות והמרעננות אל זקן וצעיר, אל רם ושפל, אל נוצרי ויהודי, כך מאירה גם שמש הוד מלכותכם על פני העולם כולו. ואשר לנו היהודים — להוד מלכותכם אין נתינים נאמנים מאיתנו. אם אנו מלווים כסף בריבית, הרי זה מפני שאין מתירים לנו מקור מחיה אחר; מונעים מאיתנו לעסוק במלאכה, אוסרים עלינו לרכוש קרקע ולעבד את האדמה ומוציאים אותנו מגִלְדוֹת הסוחרים. וכי אנו נחבור לטורקים, לאויבי הארץ? הו, הוד מלכותכם, יכול אני להישבע ששום יהודי לא ייאות לקשור קשר נגד קיסרו! לעומת זאת מכיר אני אנשים — נוצרים קתולים ופרוטסטנטים — המגייסים הלוואה למען אויבו המושבע של הוד מלכותכם, מלך צרפת, הזקוק לכסף כדי לתמוך באויבה המושבע של הנצרות, הסולטאן הטורקי!”

הקיסר זינק מכיסאו. „זו ידיעה מופלאה!” קרא. „מקווה אני שתוכל לאמת ולהוכיח את טענתך, שאם לא כן דיברת עד כדי סיכון ראשך!”

„את אשר אמרתי, הוד מלכותכם, מסרו לי ידידי בגֶרְמָנְיָה. מלך צרפת זקוק לארבע מאות אלף פְּתָרִי זהב, שאותם יגייס בגֶרְמָנְיָה ובאַרְצוֹת הַשְּׂפִלָה וישלם עליהם ריבית של שלושים אחוזים. קספר טוּצִי באֶסְטֶרְפֶּן מנהל את העסקה; הֶרְזֶגֶטִים זֵיגְלֶר, חתנו של פְּרֵתוֹלֹמְאוֹס וְלֶזֶר, עומד עמו בקשר.”

הקיסר רקע ברגליו.

„לא ייאמן”, קרא, „כמעט אין להאמין!”

הוא משך בחבל הפעמון.

[114] „גִּרְנִיָּלָה יבוא!“ קרא אל המשרת שנכנס.

הקיסר פסע הלך ושוב בחדרו בסערת רוח עזה עד שנכנס הקנצלר.

„גִּיקוֹלָא!“ קרא הקיסר, „בקש מן היהודי הזה לספר לך את ידיעותיו המופלאות!“

רִבִּי יוֹסֶלְמָן חזר על אשר סיפר לקיסר.

„הוד מלכותכם“, אמר הקנצלר, „איני מטיל ספק ולו לרגע בידיעותיו של אדוני מפקד היהודים; גם לאחזניי כבר הגיעו שמועות עמומות על הדבר. אבל בעיניי מה שמאשר את השמועות האלה והופך כמעט לוודאיות את ידיעותיו של האדון יוֹסֶלִין הוא העובדה שהאדון הָלַךְ פֶּן הָלַךְ שְׁטֵיין, שהוד מלכותכם הטיל עליו לנהל משא ומתן על הלוואה בבִּוּרְסָה של אֶנְטוֹרְפֶּן, הצליח לגייס רק ארבעת אלפים גוֹלְדֵן!“

„לעזאזל!“ קרא הקיסר. „גִּרְנִיָּלָה, אני מעניק לך סמכות לחשוף לאור היום את מזימותיהם של נושכי הנשך שכוחי האל האלה בכל דרך שתיראה לך!“

גִּרְנִיָּלָה השתחוה ויצא.

„יוֹסֶלִין“, אמר הקיסר, „מודה אני לך על הידיעות החשובות שהבאת לי. שוב לביתך בשלום; שערה משערות ראשם של אחיך לא תיפגע. אני, הקיסר, אגן עליהם מפני כל התקפה!“

בדברו כך הושיט ליהודי את ידו, והלה קירב אותה אל שפתיו.

[115] גִּנְנָלָה לא התמהמה להתחקות על עקבות „מזימותיהם” של „נושכי הנשך שכוחי האל”. בדרך שהייתה נהוגה אז ציווה להתנפל על שליחי הדואר שיצאו מאֶטְוֶרְפֶּן ביום מסחר בבִּוֶּרְסָה ולבדוק את מכתביהם. אז נחשף השלל. קֶסְפֶּר טוֹצִי, הִירוֹנִימוּס זֵיילֶר ואֶלְכְּסִיס גִּרִינֶל היו סוכניה של הלואה צֶרְפֶּתִית. „אז פרצו”, כתב אחד מכותבי הכרוניקות בני התקופה, „אל בתי הסוחרים האלה; גירשו אותם, את נשיהם ואת ילדיהם, את משרתיהם ואת בני ביתם אל הרחוב; השתלטו על הבתים ולקחו לידיהם ספרי חשבונות, מכתבים — כל דבר שמצאו. התברר שהאנשים האלה גייסו ארבע מאות אלף כתרים להלוואה למלך צֶרְפֶּת, בגלל הריבית הגדולה. משום כך החזיק אותם הקיסר בכלא זמן רב. אחר כך נטל הקיסר לידיו את כל הכסף שגייסו השלושה.”

עתה אבד לא רק שיעור הריבית הגבוה אלא גם סכום הקרן.

ועתה ודאי משתוקקים הקוראים הנכבדים לדעת איזה גמול גדול קיבל רִפִּי יוֹסֶלְמָן מן הקיסר על השירות, שלא היה חסר חשיבות, שהעניק לו. אבל עלינו להשיב עם סריסי אֶחְזִשְׁרוֹשׁ: „לֹא־נַעֲשֶׂה עֲמוֹ דְּכָר.” — כך דרכו של עולם: אפילו עושה יהודי דבר גדול וחשוב ככל שיהיה, לא עשה אלא את חובתו ואין הוא רשאי לתבוע תודה. במקרה כזה מכירים רק במעלותיו של היהודי האחד. אך אם יהודי עושה מעשה רע, רושמים אותו לחובתו בחומרה הרבה ביותר ואומרים: כאלה הם כל היהודים.

[116] ואשר לִרְפִּי יוֹסֶלְמָן, כלל לא עלה בדעתו שהקיסר חייב לו תודה; די היה לו בדבר הקיסר, שמעתה ולעולם יהיה קָרָל אדון רב־חסד ומגן ליהודים בְּגֶרְמָנִיָּה.

אך בקושי הספיק רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן להגיע לביתו ולקוות שמעתה ישררו לו ולאחיו
שלום ומנוחה לזמן רב, וכבר התקרבה סערה חדשה. היא נראתה מאיימת עוד
יותר משום שיצאה מיהודי — יהודי טוב, אדוק ומלא התלהבות לאל, אך מי
שהתלהבותו הוליכה אותו שולל. הופעתו של רַבִּי שְׁלֹמֹה מוֹלְכֹו מילאה את כל
בעלי הדעה הצלולה בקרב היהודים פחד ואימה.

הספר השני — פרק כא

XXI.

כדי להבין את המאורעות הבאים עלינו להעתיק את עצמנו ברוחנו אל התקופה שבה מתרחש סיפורנו. הייתה זו תקופה של סערות גדולות מאין כמוהן, תמורות אדירות והרפתקאות מופלאות ביותר. ארבעים שנה קודם לכן התגלתה יבשת חדשה, וזמן קצר לאחר מכן התגלתה הדרך הימית אל הודו המזרחית. רק עתה החלו התגליות הגדולות האלה לתת את אותותיהן בעולם הישן. פֶּרְדִּינַנְד קוֹרְטֵס כבש בכוח קטן את מֶקְסִיקוֹ, ממלכה גדולה, עשירה ומאוכלסת יותר מספרד, מֶגְרֶמֶנְיָה או מֶצְרַפֶּת. עתה מילאו את העולם הרפתקאותיו המופלאות של פֶּרְנַנְסִיסקו פִּיסְרוֹ, כובש פָּרוֹ וצ'ילֵה.

[117] השפעה גדולה אף יותר על הרוחות הייתה לִרְפוֹמָצְיָה; נזיר אֶוֹגוּסְטִינִי פשוט הכריז מלחמה על האפיפיור, שליט הכנסייה. אנשי הרוח הבולטים ביותר במאה נסחפו בתנועה שפרצה בכל מקום — בארמונות הנסיכים, בבקתות האיכרים, בחדרי מועצות הערים, בפנימיות המנזרים, בבתי הספר ובאוניברסיטאות.

במהלך שלוש־עשרה שנים התפשטה הִרְפוֹמָצְיָה במידה עצומה בִּמְרִימָה, בִּשְׁוִיִּץ, בִּדְנֶמַרְק, בִּשְׁוֵדִיָה ובנורווגיה, באנגליה ובסקוטלנד, ואפילו בארצות השפלה למרות כל שרפות הכופרים; גם בצרפת ובאיטליה ניכרו התעוררויות יחידות. נוסף על כך כבשו צבאות הקיסר ובזזו את רומא, עיר הנצח. נדמה היה שהעולם עומד להתפרק מציריו.

אך יותר מכל אשר תואר עד כה הסעירה הסכנה שאיימה מצד הטורקים. סוֹלִימָאן, סוֹלִימָאן הפרא, התקרב כשהוא רוצח, חורך ושורף, כדי להציב את הסהר ולדחוק את הצלב.

מובן מאליו שגם היהודים נסחפו בכוח בתנועה ובהתרגשות הכלליות. הרי לפני בוא ימות המשיח יתערער כל הקבוע, ומקצתו יהיה לעיי חורבות.

מה פלא שרבים מבני יִשְׂרָאֵל ציפו בוודאות לביאת המְּשִׁיחַ והאמינו לאיש שהכריז על עצמו כמבשרו של המְּשִׁיחַ?

[118] בין מזכירי החשאים של מלך פוֹרְטוֹגַל היה צעיר אציל ויפה ושמך דִּיאֵגוֹ פֶּיֶרֶס. הוא היה בנו של מֶרְנֹו — כלומר יהודי שהוטבל בכפייה וקיבל עליו את הנצרות למראית עין. דִּיאֵגוֹ נולד כנוצרי, התחנך בנצרות ונכנס לשירות המלך. אז הגיע לפוֹרְטוֹגַל יהודי זר, שעשה רושם עז כל כך על הצעיר הנלהב עד שהלה מל את עצמו והצהיר בפומבי על יהדותו. היהודי הזר הזה היה דָּוִד הָרֵאָאוֹבִנִי.

דָּוִד הָרֵאָאוֹבִנִי טען שבא מחבור, שאליה הגלה לפנים שְׁלֹמֹנָאָסֶר מלך אֲשׁוּר את עשרת שבטי יִשְׂרָאֵל; הללו, לדבריו, חיים כיום חופשיים ועצמאיים במזרח הרחוק, רבים כחול הים ותחת מלכים משלהם. הוא עצמו טען שהוא בנו של מלך ושאחיו הבכור מושל כמלך; הוא בא לאסוף את בני יִשְׂרָאֵל שבמערב ולהוליכם אל אחיהם במזרח הרחוק. אחר כך ילכו לִפְלִשְׁתִּינָה ויכבשו מחדש את ארץ האבות.

דָּוִד הָרֵאָאוֹבִנִי היה קטן ורזה, עורו כהה וגילו כארבעים וחמש שנה; אדוק מאוד היה וצם מְשֻׁבֶּת לְשֻׁבֶּת. מאחר שלא רצו להאמין לו, הציבו שומרים שלא עזבו

אותו יומם ולילה במשך השבוע כולו. רַבִּי יְהוּדָה דָּה פֶּלְנָאִיס נמנה עם השומרים האלה; הוא העיד שדָּוִד לא אכל ולא שתה במשך שישה ימים ושישה לילות.

[119] דָּוִד הָרְאוּבֵנִי הגיע לפוֹרְטוֹגַל והתקבל בידידות רבה בראיון חגיגי אצל המלך ז'ואאו השלישי. המלך נתן לו מכתבי המלצה אל האפיפיור קְלֶמֶנְס השביעי. — נוכחותו של הנסיך היהודי הזר השפיעה השפעה משכרת ממש על המְרָנוֹס שבפוֹרְטוֹגַל, אך על איש לא השפיעה כפי שהשפיעה על דִּיאָגוֹ פִּיֶּרֶס. היו לו חזיונות לילה והוא שמע קולות שצוּוּ עליו לקיים בבשרו את אות הברית היהודי. לבדו לגמרי ובלא עזרת אדם מל את עצמו, כפי שעשה אֶבְרָהָם לפניו, וכמעט מת מן הניתוח; אך הוא החלים במהירות מופלאה. עתה קיבל עליו את השם שְׁלֹמֹה מוֹלְכוֹ, ומאחר שדָּוִד הָרְאוּבֵנִי הסתייג מחזרתו ליהדות, יצא אל המִזְרָח.

שם היו לו חזיונות שמהם הסיק כי יהיה מבשרו של המְשִׁיחַ ויסבול מות קדושים על קידוש שם האל. מופלא הדבר שבזמן קצר כל כך, שאין להאמין כמעט, רכש הצעיר ידיעות מקיפות ביותר בתנ"ך, בתלמוד ובקבלה. עתה הטיף בכל מקום שאליו הגיע על הגאולה הקרובה, הודה בלא מורא שכפר בנצרות משום שרק היהדות היא האמת, וקרא לתשובה, ללימוד תוֹרָה ולמעשים טובים. רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן מעיד עליו ביומנו: „רַבִּים הָשִׁיב מֵעוֹן” — רבים הסיר מן החטא.

בשנת 1529 יצא לרומא. כאשר ראה את עיר הנצח, מחריבתה של יְרוּשָׁלַיִם ובירת העולם הנוצרי, התעצב מאוד והתפלל לאלוהים מעומק לבו. אז שמע

קול שקרא אליו: „אָדום — רומא — תהיה לנחלת ישׂראל; רגלה תמעד, וישׂראל ינצח.”

לבוש בגדי קבצן שהה שלושים יום ברומא, לא אכל בשר ולא שתה יין. אז חלם חלום מופלא, מופלא עוד יותר משום שהתגשם ככתבו. בחלומם בישרו לו ששיטפון גדול יבוא על רומא, ושרעידת אדמה איומה תחולל הרס נורא בליסבון, עיר הולדתו.

[120] מולכו לא נמנע מלמסור את הבשורות האלה לאפיפיור, למלך פורטוגל ולעולם כולו. והנה, ב־8 באוקטובר 1530 גאה נהר הטייגר עד שרומא דמתה לאגם שוצף; ושבועות מעטים אחר כך, ב־26 בינואר 1531, החריבה רעידת אדמה איומה את העיר ליסבון. בתים רבים התמוטטו ואנשים רבים נקברו תחת ההריסות.

כמעט אין צורך לומר שמאותו זמן ראו יהודים ולא־יהודים ברפי נְסִלְמָה מולכו נביא שחסד האל עליו. הכול העריצו אותו, וגם יתר הבטחותיו זכו לאמונה בכל מקום. אך היו בקרב היהודים גם אנשים שקולים שחששו שהופעתו תביא סכנה ואסון. עם האנשים השקולים האלה נמנה רפי יוסֶלְמָן; הוא חשש שהחסות הקיסרית, שנרכשה במאמצים גדולים ובקורבנות רבים, תועמד בסכנה בשל הופעתו של מולכו.

[121] אך בעוד רפי יוסֶלְמָן המתין בשקט להתפתחות הדברים — אמנם בפחד ובחרדה, אך רחוק מכל מחשבה לפעול נגד מולכו — היו באיטליה יהודים שסברו כי עליהם לפעול נגד האיש שהיה מסוגל יותר מכול לעורר את קנאות העמים. בעוד מולכו זוכה לאחר השיטפון לכבוד של נביא והאפיפיור קלֶמֶנס מרעיף עליו אותות כבוד, בא לרומא במיוחד רופא ושמו יַעֲקֹב מִנְטִינֹו כדי

להסית נגד מבשר המשיח. הוא הלשין על המרנו לשעבר לפני טריבונל האינקוויזיציה, וזה דן אותו למוות באש. האפיפיור לא היה יכול להגן עליו. מדורה הוכנה, והנידון הושלך אל הלהבות. אז אירע דבר מופלא. כאשר נכנסו השופטים והעדים לחדרו של האפיפיור כדי להודיע לשליט הכנסייה על מותו של המרנו לשעבר, מצאו אותו בחדרי האפיפיור. במקום בן חסותו ציווה האפיפיור להביא מן הכלא פושע שנידון למוות ולהשליך אותו אל הלהבות. ואילו שלמה מולכו יצא בסתר מרוקא בחסות פרשי האפיפיור, שליוו אותו עד בולוניה.

כמעט אין צורך לומר שמאורעות אלה העלו את תהילתו של מולכו לשיאה. ההמון הצמא לניסים לא הטיל ספק ולו לרגע שבחיר האל יצא בלא פגע מן הלהבות שלא הייתה להן שליטה עליו, כשם שלא שלטו גם באברהם ולא בכנניה, מישאל ועזריה.

שלמה מולכו ודוד הראובני סברו שהגיעה העת לצאת אל הקיסר קרל החמישי, ששהה אז, בשנת 1532, בדיאטה הקיסרית בגנזבורג; הם התכוונו לגייס את השליט החזק בעולם לתוכניותיהם.

הספר השני — פרק כב

XXII.

„בשנת רצב (1532)”, מספר רַבִּי יוֹסֶלְמָן ביומנו, „נאלצתי שוב לצאת אל הקיסר, ירום הודו, ששהה בְּדִיאָטָה הקיסרית בְּרֶגְסְבוֹרְג. גם הפעם היה עליי לעמוד למען עמי; ואלוהים היה עמנו והגן עלינו גם בימים ההם מפני עוונותם של נסיכים ומעמדות קיסריים רבים.”

[122] | [123] הִדִּיאָטָה הקיסרית בְּרֶגְסְבוֹרְג הייתה אחת הסוערות שבאספות נסיכי הקיסרות הגרמנית ומעמדותיה. הפחד מפלישת הטורקים הסעיר את הלבבות; ובכל זאת ניצבו הַקְתוֹלִים והַפְּרוֹטֶסְטָנְטִים אלה מול אלה כאויבים, ורק בנקודה אחת היו מאוחדים — בשנאתם ליהודים, שאותם היו שמחים מאוד לגרש מִנְּרִמְנִיָה, כשם שהאומללים גורשו מִאֶנְגֶּלְיָה, מִצֶּרְפֶּת, מִסְפֶּרְד, מִשׁוֹוִיץ, מֵאֶרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה, מִסְקֶנְדִּינְבֵּיָה ומֵאֶרְצוֹת אחרות. במיוחד היו אלה הַפְּרוֹטֶסְטָנְטִים, שבהסתת מנהיגיהם סברו שיוכלו להוכיח כי עודם נוצרים באמצעות הפגנת תאוות רדיפה נגד היהודים. רַבִּי יוֹסֶלְמָן היה אז השליח שבחר האל להגן על עמו. כשם שבראשית מסעי הצלב דחפה ההתלהבות לנצרות את הצלבנים לטבוח ביהודים טבח עקוב מדם, כך נדמה שבימי הקיסר קרל החמישי דחפה התנועה הדתית העמוקה לרדיפה מרה ועקבית של בני אמונות אחרות. המופלא ביותר הוא שרַבִּי יוֹסֶלְמָן הצליח להגן על בני אמונתו באמצעות קרל החמישי. לאחר שבחר לתמוך באפיפיור ובאמונה הישנה היה קרל החמישי קנאי לכנסייה, תומך הַאִיִּנְקוִיזִיצִיָה ומגינה. בִּאֶרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה ציווה לשרוף כופרים בקבוצות, ובִּסְפֶּרְד — מְרֻנֹס; הוא האיש שכפי שכבר סיפרנו לעיל אילץ ממש את האפיפיור המתון קְלֶמֶנס השביעי להסכים

להנהגת האֵינְקוּיִזְצִיָה בפּוֹרְטוֹגַל, והדבר המיט מוות ואבדון על אלפי יהודים בסתר. עוד תהיה לנו הזדמנות לספר כיצד רדף הקיסר קרל החמישי את היהודים באֵפְרִיקָה, ציווה לשלול מרבים את חייהם ומאחרים את רכושם. ואף על פי כן, אותו קיסר עצמו היה בְּנִי־מִנְיָה מגן היהודים ונותן חסותם; הוא העניק להם חירויות וחבויות יתר והרחיק מהם ביד חזקה את רדיפות הנסיכים ומעמדות הקיסרות ואת התקפותיהם. אותו קרל עצמו, שהמתינות והחסד היו רחוקים ממנו, שלא זנח ולו לרגע את הַגְרָנְדִצָה הספרדית הנוקשה אפילו ביחס לקרוביו הקרובים ביותר, ושנקם בדרך האיומה ביותר על הפגיעה הקלה ביותר בכבודו — פעם דן למוות איכר שלא הכיר את הקיסר וקילל אותו; ובהפצרת אנשי פמלייתו המיר את העונש בכריתת אפו של האומלל, וכך אכן נעשה — אותו קרל עצמו, שממנו יצא החוק הידוע לשמצה לְקֶס קְרוֹלִינָה, חוקת המשפט הפלילי המחמירה של הקיסר קרל החמישי והחקיקה האכזרית ביותר בכל הזמנים, היה מלא טוב לב, מתינות וחסד בכל פעם שרַבִּי יוֹסֶלְמָן הופיע לפניו, ולא פנה אליו אלא במילים „יוֹסֶלִין יְקִירִי“. וכך עלה בידו גם בְּדִיאָטָה הקיסרית הזאת בְּרֶנְסְבוֹרְג, שבה נכרת השלום הדתי הראשון, להביא לכך שבהשפעתו האישית של הקיסר נכללו במסמך הסיכום של הַדִּיאָטָה הוראות אוהדות וידידותיות ליהודים — הוראות שנועדו להגן לא רק על חייהם, על רכושם ועל זכות מגוריהם, אלא גם על מסחרם ועל תנועתם.

[124] אך לא לזמן רב הותר לרַבִּי יוֹסֶלְמָן לשמוח בהצלחה הזאת. הגיעה הידיעה המבהילה שְׁשֶׁלְמָה מוֹלְכוֹ וְדוֹד הָרְאֹבֶנִי צועדים אל רֶנְסְבוֹרְג בפמליה גדולה ובדגלים מתנופפים כדי לגייס את הקיסר לתוכניותיהם הדמיוניות. אף שרַבִּי יוֹסֶלְמָן היה בקי מאוד בקְבֻלָּה ודבק בה בהתלהבות, היה בעל מחשבה מפוכחת מכדי שהצלחותיו המזהירות של מוֹלְכוֹ וחזיונותיו יפתו אותו. כפי

שכבר הזדמן לנו לציין פעמים אחדות, מעולם לא עסק בקבֵּלָה מַעֲשִׂית אלא רק בקבֵּלָה עֵינִיית, שאינה אלא מעין השקפה פילוסופית מלאה טוהר וקדושה.

משום כך לא ציפה רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לשום תוצאה טובה ממעשיו של מוֹלְכֹן, אלא חשש מן הגרוע מכול. הוא החליט לשלוח אליו איגרת אזהרה, וזה היה נוסחה:

„אל החכם האלוהי, האיש הגדול, המאיר בתוֹרָה, החסיד השלם, רַבִּי שְׁלֹמֹה — אורו יאיר!“

[125] [126] „שמעתי את שמך הטוב: כיצד באת, בסיכון חיך, תחת כנפי השכינה; כיצד שקדת על לימוד תורת האל, על המידות הטובות ועל החסידות, על הקדושה ועל הטהרה; כיצד הטפת בכל מקום את דברו הטהור של אלוהים ובכך הנעת רבים לחדול מדרך החטא. כל הדברים האלה סופרו לי, ולכן מכבד אני אותך ואוהב אותך. אך משום שאני מכבד ואוהב אותך, רואה אני עצמי מחויב להזהירך מן הדרך שעליה עלית עתה. סיפרו לי שאתה מתקרב לעיר רֶגֶנְסְבוּרְג, שבה שוהה עתה הקיסר, ירום הודו, כדי להתייצב לפניו ולהניעו להטיל עליך לקרוא לכל בני אמונתנו מכל קצות הארץ; אחר כך תצא בראשם להילחם בטורקי, לקרוע מידי את אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ולייסד מדינה יהודית בחסותו ותחת שלטונו העליון של הקיסר. — ידידי, אחי, גדול אתה בחוכמת השמים ובקי בתורת האל כמתי מעט, ואילו אני מן הקטנים ביותר. אך יודע אתה את אשר לימדונו חכמינו, שיש לשבח את הדור שבו הגדולים שומעים לקטנים; לכן שמע לקולי וסור מן הדרך הזאת! יותר מעשרים שנה אני עומד בראש הקהילות היהודיות בגֶרְמָנְיָה, ושלוש־עשרה שנה אני מכיר את הקיסר קַרְל, ירום הודו. תמיד היה לי אדון טוב וידידותי ומגן רב־חסד ליהודי גֶרְמָנְיָה; חכם ושקול הוא, ואויב לכל מפעל מרחיק לכת, נמהר וחסר מחשבה. אל תלך אליו

— מבקש אני זאת ממך בנפילה לרגליך. אתה תמיט, חס ושלום, אבדון על עצמך, ואולי תסבך באבדון הזה גם את כל היהודים שבשלטון הקיסר. לכן חדל מן המפעל הנועז עד טירוף, שבמקרה הטוב ביותר לא יועיל דבר. מאז החרیب אלוהים את ביתנו הקדוש אין אנו עוד אומה יודעת נשק. אתה מסתמך על קולות שנדמה לך ששמעת בחלומותיך? „וְחַלְמוֹת הַשָּׁנָא וְדִבְרוֹ“, אומר הנביא. הגאולה אינה יכולה לבוא בדרך שבישרו לך. הרי נאמר במדרש שהקדוש ברוך הוא השביע את עמו שלא יצאו לכבוש את הארץ בכוח. לפני המְשִׁיחַ יבוא אֱלֹהֵינוּ הַנָּבִיא ויבשר את הגאולה, כדי שלא ניפול קורבן לטעות. עדיין לא ראינו על ההרים את רגלי המבשר: „מֵה־נָּאוּ עַל־הַהָרִים רַגְלֵי מְבִשֵּׁר“. אם תעמוד בהחלטתך, אומר לך זאת: מודה אני לאלוהים שקיסרנו, ירום הודו, הוא מלך שקול ורחוק מלהיענות לתוכניות מזורות ורחוקות כל כך. אילולא הייתי משוכנע בכך, הייתה חובתי ליפול לרגלי הקיסר ולהתחנן לפניו שלא ישמע לקולך; שכן היענות לתוכניותיך תמיט אסון שאין לתארו על עדר כבשות יִשְׂרָאֵל הפזור. אך יודע אני שהוא ידחה אותך וינהג בך בחומרה. דואג אני לך; חושש אני שאתה רץ אל אבדונך. הו, מי ייתן האל הטוב לכול שדבריי ייכנסו אל לבך ושתשוב לשלום. — אלה דברי האיש האוהב ומכבד אותך, כפי שאתה ראוי כל כך.

„הקטן יוסף, המכונה יוסֶלְמָן פֶּון רוֹסֶהִים, בן גִּישוֹן זכרוננו לברכה.“

„כאן בעיר רֶגֶנְסְבוּרְג, ביום ט"ו בחודש סִינן, שנת רצב לַפְּרֵט קָטָן.“

רִבִּי יוֹסֶלְמָן חתם את האיגרת בחותמו ושלח אותה בידי משרתו לקראת רִבִּי שְׁלֹמֹה מוֹלְכוֹ.

כעבור ימים מעטים שב יַעֲקֹב ומסר לאדונו דין וחשבון.

„פגשתי את האיש בפסאוו“, סיפר יעקב. „יהודים רבים, איטלקים, נמצאים עמו; וגם איש זר למראה, קטן ורזה ושחור ככוש.“

„זה דוד הראובני“, אמר רבי יוסלמן.

[127] „רבי שלמה מולכו הוא איש גדול ויפה שמראהו כובש לבבות. מסרתי לו את איגרתכם. הוא קרא אותה פעמיים ואחר כך נתן אותה למלווהו שחור העור. ‘לך ואמור לאדונך’, אמר לי, ‘שצר לי כי איני יכול להישמע לעצתו. חייב אני לעשות את אשר נצטוויתי.’“

„יעקב“, אמר רבי יוסלמן, „עוד היום נצא מכאן. איני רוצה לפגוש את בעל החזיונות הזה; אסור שהקיסר ופקידיו יחשבו שיש לי חלק בתוכניות האוויליות האלה.“

עוד באותו יום הודיע רבי יוסלמן בחצר הקיסרית על יציאתו. אחר כך עזב את רגנסבורג עם משרתו.

הספר השני — פרק כג

XXIII.

כניסתם של רַבִּי שְׁלֹמֹה מוֹלְכוֹ וְדָוִד הָרְאוּבֵנִי בַּפְּמִלְיָה גְדוּלָּה וּבְדַגְלִים מִתְּנוּפִים עוֹרֶרָה תְּשׁוּמַת לֵב רַבָּה. עַל הַדְּגָלִים נִרְקְמוּ בִּזְהָב הָאוֹתִיּוֹת מִכְּבִי; אֱלֹהֵי רֹאשֵׁי הַתִּיבּוֹת שֶׁל מִילּוֹת הַפֶּסוּק „מִי־כְמֹכָה בָּאֵלֶם ה'“. אֹמְרִים שֶׁעַל דְּגָלָיו שֶׁל יְהוָה הַמִּכְבִּי הוֹפִיעָה הַכְּתוּבָה הַזֹּאת, וְאִף שְׂרָאשֵׁי הַתִּיבּוֹת, שֶׁנִּקְרְאוּ „מִכְבִּי“, הֵם שֶׁהֵבִיאוּ לִכְךָ שֶׁהִכִּינוּ „הַמִּכְבִּי“ נִיתַן לָאוֹתוֹ גִּיבּוֹר.

[128] שְׁלוש־עֶשְׂרֵה שָׁנָה כָּבֵד לֹא יֵשְׁבוּ יְהוּדִים בְּרֶגֶסְבּוֹרָג, שְׁבָה חַיּוֹ לַפְּנִים קֹהִלָּה מִן הַחֲשׁוּבוֹת בִּישְׁרָאֵל וְאִישִׁים גְּדוּלִּים רַבִּים. קוֹרְאִינוּ יִזְכְּרוּ שֶׁהַיְּהוּדִים גּוֹרְשׁוּ בִּשְׁנַת 1519, מִיד לְאַחֵר מוֹת הַקִּיסָר מַקְסִימִילְיָאן, בְּתַקּוּפַת הַבִּינְיִים הַקֶּצֶרָה שֶׁבֵּין הַמְּלָכִים. בֵּית הַכְּנֶסֶת הַנְּטוּשׁ עַדִּין עֵמֶד עַל תְּלוֹ. הַבָּאִים נִכְנָסוּ אֵלָיו, וְהַמּוֹן רַב הֵלֵךְ אַחֲרֵיהֶם, וּבְתוֹכּוֹ מְלֻמָּדִים חֲשׁוּבִים שֶׁהִנְסִיכִים וּמַעֲמָדוֹת הַקִּיסָרוֹת הֵבִיאוּ עִמָּם לְדִיאֶטָה. רַבִּי שְׁלֹמֹה עָלָה בַּמַּדְרָגוֹת אֶל אֲרֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁהָיָה עֵתָה רִיק, וְדִיבֵר אֶל הָעָם שֶׁנֶּאֱסָף. הוּא דִּיבֵר בְּלִטְיָנִית, מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא שִׁלַּט בְּגֶרְמָנִית.

הוּא דִּיבֵר עַל עֲשָׂרִים וְשִׁמוֹנֶה הַעֲתִים הַנּוֹכְרוֹת בַּסֵּפֶר קֹהֶלֶת. „עֵת לָלֶדֶת“ — כֹּאשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי הָאָדָם הָרְאשׁוֹנִים; „וְעֵת לָמוֹת“ — כֹּאשֶׁר הֵבִיאוּ בַּחֲטָאִם אֶת הַמּוֹת לְעוֹלָם וּגּוֹרְשׁוּ מִזֶּן עֵדֶן; „עֵת לְטַעַת“ — כֹּאשֶׁר הִתְרַבָּה הַמִּין הָאָנוּשִׁי עַל פְּנֵי הָאָרֶץ; „וְעֵת לְעֻקּוֹר נְטוּעַ“ — כֹּאשֶׁר רָשַׁעַת בְּנֵי הָאָדָם הֵבִיִּיאָה אֶת הַמִּבּוּל; „עֵת לְהָרוֹג“ — כֹּאשֶׁר מָרַד בְּאֱלֹהִים הַדּוֹר הַחוּטָא שְׁבָנָה אֶת מִגְדַּל בָּבֶל; „וְעֵת לְרִפּוּא“ — כֹּאשֶׁר הִפִּיץ אֲבָרָהֶם אֶת יַדֵּיעַת הָאֵל בְּעוֹלָם; „עֵת לְפָרוֹץ“ — כֹּאשֶׁר הֵלֵךְ עֲשָׂו בְּדַרְכּוֹ שֶׁל הַנַּחֲשׁ, שֶׁפָּרַץ לַפְּנִים פֶּרֶצָה

בעולם; „נַעַת לְכָנוֹת” — כאשר השלים יַעֲקֹב את בניין העולם באמצעות שנים־עשר השבטים, שבטי האל.

[129] כך דן וביאר את עשרים ושמונה העתים, פעמים טובות ופעמים רעות, ושזר בדבריו פירושים נבונים רבים לדברי כתבי הקודש ולתורה שבעל פה, עד שהציג את „נַעַת וְשָׁלוֹם” כעתו של המְשִׁיחַ, שיביא לעולם שלום נצחי. הוא דיבר יפה, מעומק הלב, בהתלהבות ובהלהבה. אפילו מי שלא הבינו את השפה שבה דיבר נסחפו אחר צליל קולו, הבעת פניו וכנות דרך דיבורו.

רַבִּי וְשָׁלְמָה ביקש להתקבל אצל הקיסר והגיש לו את מכתבי ההמלצה שלו מאת האפיפיור קְלֶמֶנס השביעי.

בעקבות זאת קיבל מלשכת הקיסר הודעה שנאמר בה כי בקשתו לראיון נרשמה וכי עליו להמתין עד שיגיע תורו. רַבִּי וְשָׁלְמָה המתין ימים אחדים; אך הצעיר הנלהב בן העשרים ושבע לא ניהן בסבלנות שהייתה לפנים לרַבִּי יוֹסֶפְלֵמֶן, שהמתין חודשים לראיון. הוא יצא אל מחנה החצר הקיסרית ודרש בסערה להכניסו, כשהוא מסתמך על מכתבי ההמלצה של האפיפיור; ולא חדל עד שנודע לקיסר על דרישתו הסוערת. קָרַל היה שרוי באותה שעה במצב רוח רע מאוד; מעמדות הקיסרות הגישו כתב תלונה שבו התלוננו כולם על העיכובים הארוכים שנאלץ לסבול כל אדם שבא אל הקיסר בבקשה או בעסק אחר.

„הכניסו את היהודים!” ציווה קָרַל בכעס.

וְשָׁלְמָה מוֹלְכוֹ וְדָוִד הָרְאוּבֵנִי הובאו לפני הקיסר.

„מה רצונכם?” שאל קָרַל בקשיחות, וכמעט לא זיכה את השניים במבט.

[130] „הוד מלכותכם”, אמר רבי שלמה בספרדיית והשתחויה עמוקות, „דבר אלוהים בפי למסור להוד מלכותכם. אלוהים האדון שלח אליי מלאך שציוני לבקש מהוד מלכותכם לאסוף ולקרוא לאחיי היהודים מכל קצות הארץ, כדי שילחמו בטורקי, יכבשו את פלשתינה וייסדו ממלכה יהודית בירושלים תחת שלטונה העליון של הוד מלכותכם; וכך שוב 'מציון תצא תורה ודבר-ה' מירושלים'!”

„ומלאך אלוהים ציוה אותך לעשות זאת?”

„אותו מלאך שבישר לי מראש על השיטפון ברומא ועל רעידת האדמה בליסבון.”

„שמעתי על כך. האם אתה מכיר את יוסף, מפקד יהודי גרמניה?”

„שמעתי על שמו; גם קיבלתי ממנו איגרת בפסאן.”

„ומה כתב לך?”

„הוא ביקש ממני לוותר על תוכניותיי ולא להציג לפני הוד מלכותכם.”

„ומדוע לא נענית לבקשתו?”

„חייב אני לעשות את אשר ציוני אלוהים.”

„אינך גרמני?”

„גולדתי בליסבון.”

א. עד כה שרר ערפל בדבר מבוקשו של מולכו מן הקיסר; מחברים אחדים מספרים ששלמה ביקש להמיר את דת הקיסר ליהדות. ואולם את הדברים שהבאנו לעיל מספר רבי יוסףמן ביומנו.

„בן כמה אתה?”

„עשרים ושבע.”

„אם כן, נולדת בשנת 1505, בתקופה שבה שוב לא הורשו היהודים לשבת בפּוֹרְטוֹגָל?”

„כך הדבר, הוד מלכותכם!”

„אם כן, נולדת כנוצרי והוטבלת! כיצד נעשית ליהודי?”

„מלתי את עצמי.”

„ומדוע עשית זאת?”

[131] „מפני שהיהדות היא האמת; מפני שאל אחד ויחיד הוא בורא השמים והארץ, ויִשְׁרָאֵל הוא עמו. משום כך שבתי אל אמונת אבותי, שאותה נטשו מפני שנכנעו לכפייה.”

„אם כן, מָרְנוּ כופר אתה, ומקומך לפני טְרִיבּוֹנֵל הַאִיִּנקוּיזִיצְיָה.”

אחר כך פנה הקיסר אל המשרתים שנכחו במקום ואמר בקור ובשלווה:

„הובילו את השניים לכלא!”

„הוד מלכותכם”, קרא שְׁלֹמֹה, „יש בידי איגרת חסות מאת האפיפיור!”

הקיסר לא שמע לו; מולכו והָרְאוּבֵנִי נתפסו, נכבלו והושלכו לכלא.

לאחר שהשניים הובלו משם אמר הקיסר לקנצלרו גֶרְנֹלֶה:

„איש חכם ונבון הוא יִסְלֵן; הוא לא הניח לבעל החזיונות הזה לפתותו.”

רַבִּי שְׁלֹמֹה מוֹלְכוֹ וְדוֹד הָרֵאשִׁיטָה נִמְקוּ זֶמֶן רַב בְּכֹלָא. הַקִּיסָר צִוּוּה לַגְרוֹר אוֹתָם עִמּוֹ לְאִיטָלְיָה. בְּבֹלוֹנְיָה הוֹעֵמֵד רַבִּי שְׁלֹמֹה לִפְנֵי טְרִיבּוֹנָל הָאִיִּנְקוּיִזִּיצְיָה, וְזֶה דֵּן אוֹתוֹ לְמוֹת בְּאֶשׁ.²

לְעִינֵי הַמּוֹן עֲצוֹם שֶׁהַתְּקֵהֶל הוֹבֵל רַבִּי שְׁלֹמֹה אֶל מוֹתוֹ. מַחֲסוֹם הוֹשֵׁם בְּפִיו כְּדֵי לְמַנּוּעַ מִמֶּנּוּ לְדַבֵּר אֶל הַהַמּוֹן, מִשּׁוֹם שֶׁפָּחַדוּ מִכּוֹחַ נְאוּמָיו הַסּוֹחֲפִים.

[132] רַבִּי שְׁלֹמֹה עֵמֵד לְעֵלּוֹת אֶל הַמּוֹקֵד בְּשִׁלוּהָ וּבִהְשִׁלְמָה עִם רִצּוֹן הָאֵל, כֹּאשֶׁר הוֹפִיעַ פֶּקִיד שֶׁל הַקִּיסָר וְצִוּוּה לְהַסִּיר אֶת הַמַּחֲסוֹם מִפִּי הַנִּידוֹן.

„וַיֵּאָגֵד פִּיִּרְס”, אָמַר הַפֶּקִיד, „הַקִּיסָר מוֹכֵן לַחֲוֹן אוֹתָךְ אִם תִּתְכַּחַשׁ לִיהָדוֹת וּתְצַהִיר שׁוֹב עַל אֲמוֹנַתְךָ בְּנִצְרוֹת.”

רַבִּי שְׁלֹמֹה הִנִּיעַ אֶת רֹאשׁוֹ לְשִׁלִּילָה.

„אֵל תִּהְיֶה שׁוֹטֵה”, אָמַר הַפֶּקִיד, „וְאַחֲזוּ בִשְׁתֵּי יָדֶיךָ בַּחֲסֵד הַקִּיסָר. לֹא זֶה בְּלִבְדִּי שְׁחִיךְ יִינָתְנוּ לְךָ בְּמַתָּנָה, אֲלֹא גַם תִּזְכֶּה לְמַחִילָה מִלֵּאָה. מִשְׁרֹת הַכְּבוֹד הַרְמוֹת בְּיוֹתֵר יִהְיוּ פִתּוּחוֹת לִפְנִיךָ.”

וְשְׁלֹמֹה אָמַר:

„לִבִּי מוֹסִיף לְהִצְטַעַר וּלְהִתְאַבֵּל עַד הַיּוֹם עַל שֶׁהִלַּכְתִּי בַעֲבֵר בְּדַרְכֵי אוֹתָהּ דָּת!
— עֲשׂוּ בִי כְּטוֹב בְּעִינֵיכֶם! נִפְשִׁי „וְשָׁכַח אֶל־בֵּית אָבִיָּה כְּנַעֲוִיָּה”; „כִּי טוֹב לִי אֲזִי מִעֲתָה!”

ב. מִקְּוֹרוֹת הִיסְטוֹרִיִּים אַחֲרִים מִסְּפָרִים שֶׁמוֹלְכוֹ מֵת מוֹת קְדוּשִׁים בְּמִנְטוֹבָה. אֵךְ רַבִּי יוֹסֵלְמָן מִסְּפָר בְּיוֹמָנוֹ שֶׁהִדְבִּיר אִירַע בְּבֹלוֹנְיָה.

לאחר שאמר זאת תפסו אותו התליינים והשליכוהו אל הלהבות.

לא חסרו אנשים שטענו שגם הפעם ניצל רבי שלמה מולכו מן המוות ושישוב כפי ששב לפניו ברוקא. אך לשוא המתינו לשוב.

כאשר נאסרו שלמה ודוד ברגנסבורג נמלטו רבים מאנשי פמלייתם, ואחרים נכלאו. לאלה השיבו את חירותם. רק דוד הקאנבני הוסיף להיות כלוא גם לאחר מות הקדושים של שלמה.

[133] טריבונל האִינקוויזיציה לא היה מוסמך לדון אותו, שכן היה יהודי שמעולם לא נטבל.

אף על פי כן לא שחרר אותו הקיסר. הוא הובל לספרד, ושם מת בכלא שנים רבות אחר כך.

כאשר קיבל רבי יוסלמן את הידיעה על סופו העצוב של מולכו הצטער מאוד על גורלו; אך בה בעת שיבח את אלוהים על שבחסדו הסיר את הסכנה שאיימה על היהדות כולה מצד האיש האציל והנלהב הזה, שהתלהבותו הוליכה אותו שולל.

הספר השני — פרק כד

XXIV.

[134] בשנת 1533 בא המֶרְקֶגְרַאף גֵּאוֹרְג מְבֶרְגֶנְבוּרְג־קוֹלְמָרְכַּךְ בפעם השלישית בברית הנישואים. המֶרְקֶגְרַאף גֵּאוֹרְג הזה היה מן האנשים המופלאים ביותר בתקופת הֶרְפּוֹרְטֶמַצְיֶה. אחרי נעורים סוערים באה עליו זקנה חסרת מנוחה. אביו, המֶרְקֶגְרַאף פֶּרִידְרִיך, נשא נסיכה פוֹלְנִיזִי, שילדה לו שבעה־עשר ילדים. כאשר גדלו הבנים הדיחו מכיסאו את אביהם הזקן, שלטעמם משל זמן רב מדי, וכלאו אותו במבצר האיתן פֶּלַאסְנְבוּרְג. לאחר נשף ריקודים התנפלו על הזקן הישן, עודם עוטים מסכות על פניהם ונושאים לפידים בידיהם, וכלאו אותו. יורשו בשלטון היה המֶרְקֶגְרַאף קְזִימִיר, בנו הבכור, ואילו המֶרְקֶגְרַאף גֵּאוֹרְג, השני בבניו, קיבל רק חלק קטן מן הארץ הענייה. החלק הקטן הזה לא היה יכול לקשור את המֶרְקֶגְרַאף הפראי אל מולדתו הדלה; הוא יצא להונְגָרִיָה ושם נעשה לאפוטרופוסו של המלך לוֹדוֹויג הצעיר, שההיסטוריה כינתה אותו „מי שמת בטרם עת”. שם חי המֶרְקֶגְרַאף חיי הוללות עם אשתו הראשונה, אישה הונְגָרִיָה. כאשר נפל המלך לוֹדוֹויג הצעיר, גיסו של הקיסר הגרמני, בקרב מוֹהַאץ, נגד הטורקים, וזמן קצר אחר כך מת המֶרְקֶגְרַאף קְזִימִיר והניח אחריו ילדים קטינים בלבד, שב המֶרְקֶגְרַאף גֵּאוֹרְג לקולמָרְכַּךְ כאפוטרופוס אחייניו וכשליט חלקו שלו בירושת האב, שעוד היה אז בחיים.

המֶרְקֶגְרַאף גֵּאוֹרְג נחשב לאחד מעמודי התווך הראשיים של הכנסייה הפרוֹטֶסְטַנְטִית החדשה. בְּדִיאָטָה הקיסרית בֶּאֱאוּגֶסְבוּרְג הצהיר לפני הקיסר שיעדיף לאבד את ראשו מלהצטרף לתהלוכת קוֹרְפּוּס כְּרִיסְטִי. הקיסר השיב בחיור: „לא ולא, נסיך יקר; לא כורתים ראש!”

אשתו השנייה של גֵּאוֹרְגַּה הייתה הֶדְוִיג, נסיכת מִינְסְטֶרְבֶּרְגַּ שְׁבִשְׁלֵזֶה. כאשר מתה בלא ילדים היה המַרְקְגְּרַאף לְיוֹרְשָׁה, ובאמצעותה קיבל נכסים חשובים בְּשִׁלֵּזֶה. עתה נשא את אֶמִילִיָּה, בתו של הדוכס הַיִּינְרִיךְ מִסְקֶסוֹנְיָה ואחותו של הנסיך הבוחר מוֹרִיץ מִסְקֶסוֹנְיָה, שהתפרסם כל כך לימים. באותה עת טרם נשא ענף המשפחה הזה את כובע הנסיך הבוחר; היה זה ענף המשנה שמשל בֶּרְנַרְדְּטֵן ובֶּפְרִיֶּבְרְגַה. אף על פי כן הייתה הנסיכה אֶמִילִיָּה שאפתנית ותובענית. מאחר שהארץ הענייה לא יכלה לשאת בהוצאות הפאר והחגיגות, היה המַרְקְגְּרַאף גֵּאוֹרְגַּה נתון תמיד במצוקת כסף.

[135] השליט בפועל בארצות בֶּרְנַרְדְּטֵן וְקוֹלְמַרְגַּה היה קנצלר המַרְקְגְּרַאף, גֵּאוֹרְגַּה פּוֹגְלֶר. גם הוא היה מעמודי התווך הראשיים של הַרְפּוֹרְטְמַצְיָה וידיד קרוב של לוֹתַר ושל מְלִיכֶתוֹן. עוד בימי המַרְקְגְּרַאף קְזִימִיר משל בארץ. בה בעת קיים קשרים קרובים עם אח אחר של אדונו, הדוכס אֶלְבֶּרְכְּט מִפְרוֹסְיָה. בתפקידו כרבו הגדול של המסדר הַטֹּוֹנִי פשט הלה את גלימת הכמורה, נעשה פְּרוֹטֶסְטַנְט והפך את ארץ המסדר לדוכסות חילונית. פּוֹגְלֶר היה מקורב גם לבני דודו של אדונו, בני בֶּרְנַרְדְּטֵן שֶׁבְּכָרְלִין על נהר הַשְּׁפֵּרָה, ולכן הייתה השפעתו רחבה ביותר.

בנפשו של המַרְקְגְּרַאף נאבקו הניגודים המשונים ביותר. מזגו הסוער מלידה היה עלול לסחוף אותו בלהט הרגע למעשים חסרי מחשבה, ואז הייתה מרסנת אותו לפתע מצוות מתינות שנראתה כחוכמה, אך הייתה עשויה להיות גם עודף שיקולים או פחד ממש. כאשר תפס את עצמו בפחד נהג לעיתים ביתר קשיחות, רק כדי שלא להיראות חלש. לפעמים תקפו אותו רגזנות ומרה שחורה. דווקא כאשר אפשר היה לצפות שבמקרים כאלה ילבש גלימת מתבודד, הציג לתדהמת הכול את המהפך החרף ביותר. אז נזכר כמה עשירים

ויפים כדמיון היו חיי נעוריו ושהותו בהונגריה; הוא פיוז שירים מְדִאָרִיִּים, הקיש זה בזה את דורבנות מגפיו הטורקיים וציווה לערוך נשפים, טורנירים ומופעי ראווה למיניהם, עד שמצוקת הכסף קרעה אותו מסחרור התענוגות. אז נעשה — דתי, וכתב איגרות רגשניות אל ידידי הפרוטסטנטים.

[136] שוב הגיעה שעת מצוקת כסף. הנישואים, חגיגות הכניסה, המשתאות והטורנירים לכבוד האישה הצעירה בלעו כסף רב, והמְקַגְרָאפִית הוסיפה לדרוש חגיגות חדשות ויקרות. המְקַגְרָאפִי גֵאָוֶרְג לא ידע עצה; הוא ישב כקהה חושים ושקע בהרהורים עגומים.

אז נכנס הקנצלר גֵאָוֶרְג פּוֹגֶלֶר ובידו ערמת תיקים.

„אדוני רם־המעלה“, אמר וכדרכו מצמץ בעינו, „מביא אני הצלה מן המצוקה.“

קשה היה להעלות על הדעת אדם מכוער יותר מֵגֵאָוֶרְג פּוֹגֶלֶר, קנצלר המְקַגְרָאפִי של בְּרֶנְדֶנְבוּרְג־קוֹלְמָרְ. גבוה וכחוש היה וצלע מעט; ראשו היה מורכן, הוא הביט בחשש פעם ימינה ופעם שמאלה וצעד בצעדים לא אחידים, פעם איטיים ופעם מואצים. אך המְקַגְרָאפִי בטח בו לחלוטין. שש שנים משל פּוֹגֶלֶר לבדו בארץ; הוא הסדיר את הכספים במידה סבירה והגדיל לא מעט את הכנסות המְקַגְרָאפִי באמצעות מה שכוונה „תיקון הכנסייה“. כמה מן המנזרים ומוסדות הכמורה ביטל לגמרי, ומאחרים מנע לקבל נזירים חדשים, עד שכל רכושם או מקצתו זרמו אל קופת המְקַגְרָאפִי. שהרי מלבד הליקויים בסדרי הכנסייה, החרמת נכסי הכמורה הייתה מניע עיקרי של הִרְפּוֹרְמַצְיָה.

המְקַגְרָאפִי הביט בקנצלרו בדריכות רבה.

„האם שוב רוצה אתה לבטל מנזרים?“ שאל. „לא נותרו עוד מנזרים לבטל. המעטים שהכנסת לרשימת החיסול יישארו עד שיושביהם ימותו. לותר ואתה — אתם מתקנים לי יותר מדי!“

[137] לפעמים תקפו את המַרְקְגַּרַף גַּאֹרְג מַצְבִּי רוּחַ כְּאַלְהָה; אִזּוּ הָאֲשִׁים אֶת עֲצָמוֹ שֶׁהִרְחִיק לִכְתּוֹת מִדִּי עִם לֹוְתֵר וּבִיקֵשׁ לְהַשִּׁיב אֶת סֶקְרֶמֶנְט הוֹוִידוּי וְאֶת קוֹרְבֵן הַמִּיֶּסָה.

„הפעם מדובר בדבר אחר, חסד נסיכותכם“, אמר הקנצלר. „התיקים האלה מודיעים שבנחלת הוד רוממותכם, בְּרִטְיֹוֹר שְׁבִלְזִיָּה, בּוֹצֵעַ רֵצַח מִחֲפִיר. יֵלֵד בֶּן חֲמֵשׁ נִמְצָא בֵּיעֵר. קוֹל הָעַם טוֹעֵן שֶׁהַיְּהוּדִים רֵצְחוּ אֶת הַיֵּלֵד כְּדִי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּדַמּוֹ לְהַכְנִית עוֹגוֹת חֵג הַפֶּסַח שֶׁלָּהֶם. פֶּקִיד הוֹד רוממותכם בְּרִטְיֹוֹר אִסֵּר אֶת הַיְּהוּדִים, כְּמֵאֲתִיִּים בְּמִסְפֵּר, וְצִוּוּהָ לַעֲנוֹת אֶת הַפְּרִנֶּס וְעוֹד שְׁנֵי אֲנָשִׁים נִכְבָּדִים. בְּעִינֵי־הָהוּדוּ כִּי בִּיצְעוּ אֶת הַפֶּשַׁע.“

„ואתה מאמין למעשייה הזאת, פּוֹלְגֵר? בְּהוֹנְגְרִיָּה קִיִּימְתִּי קִשְׁרִים רַבִּים עִם יְהוּדִים. הַיְּהוּדִי אֶמְרִיךְ הִיָּה שֶׁם יְדִידִי הַטּוֹב, אָדָם יֵשֶׁר וּמוֹכֶשֶׁר. הוּא נִיֵּהֵל אֶת הַכֶּסֶּפִּים כְּאִשֶּׁר הַמֶּלֶךְ לֹוְדִיג הַצֶּעִיר עוֹד הִיָּה בֶּן חֲסוֹתִי. פַּעֲמִים רַבּוֹת מְאֹד דִּיבַרְתִּי עִם אֶמְרִיךְ עַל הַמַּעֲשִׂיָּה הַזֹּאת; הוּא טֵעֵן שֶׁמַּעוֹלָם לֹא אִירַע דְּבַר כֹּזֵה וְשִׁנְאָה וּנְבוֹזוֹת בְּדוֹ אוֹתוֹ.“

„חסד נסיכותכם, אם אתם או אני מאמינים לכך — אין זה משנה. היהודים הודו; מצפונכם הנסיכותי ומצפוני המשפטי יכולים להיות שקטים. מה יהיה עלינו אם לא נאמין עוד להודאת החוטאים?“

„אבל ההודאה נסחטה בעינויים!“

[138] „וכי אין תולים כל גנב שהעינויים סחטו ממנו הודאה? הבה נניח לעובדות לעמוד כפי שהן ונפיק מהן תועלת. היהודים יישרפו ורכושם ייפול לידי קופת נסיכותכם. ניסחתי את פסקי הדין והכנתי אותם לחתימתכם.”

כדרכו מצמצם בעיניו ופרש את פסקי הדין לפני המַרְקָגְרָאף.

הלה קרא אותם בעיון.

אחר כך זינק ממקומו.

„מה?” צעק. „עלי לדון מאתיים בני אדם בבת אחת למוות באש?”

„חסד נסיכותכם, כפי שכותב לי בְּרֶנְהַרְד אֶנְגֵל, פקידכם, היהודים בְּרִיטִיִּיִּים ובסביבתה אמידים; סכום נאה יזרום לקופת המדינה וישים קץ למצוקתכם.”

„ובכל זאת לא אעשה זאת! ניחא, שלושת היהודים שהודו — שיישרפו; אך גם האחרים חייבים תחילה להודות!”

הוא התיישב וחתם על גזר דין המוות של שלושת האנשים, שפּוֹגֵלֶר ניסח בנפרד.

[139] בשעה שכל הדברים האלה התרחשו בקולמֶבֶר אחזו פחד וחרדה בתושבי שְׁלֶזְיֶה היהודים. אם יישרפו מאתיים יהודים בְּרִיטִיִּיִּים, היה אפשר לצפות לרדיפה אכזרית ועקובה מדם נגד היהודים בְּשְׁלֶזְיֶה כולה וגם בפולין השכנה, שבה חיו מאות אלפים מבני אמונתם. בחרדתם שלחו שליחים דחופים לִפְרֶנקֶפּוֹרט על המיין, שבה התכנסו באותה עת נציגי יהדות גְּרֶמְנִיָה. כתמיד ביקשו מֶרְבִּי יוֹסֶלְמָן לצאת אל המַרְקָגְרָאף כדי להציל את חיי הנאשמים

החפים מפשע. רבי יוסלמן יצא מיד לדרך, ורבי ליכמן נרדלינג, יהודי נכבד
מפרנקפורט, התלווה אליו.

הספר השני — פרק כה

XXV.

שוב רכב רַבִּי יוֹסֶלְמָן במעלה נהר הַמִּיין — בפעם המי יודע כמה מאז עבר בדרך הזאת לראשונה עשרים ושלוש שנה קודם לכן למען היהדות בפרשת שרפת הספרים של פֶּפֶרְקוֹרֶן. שני השליחים רכבו בלא הפסקה ובלא לחוס על סוסייהם דרך הַנָּאוּ אֶל אֶשְׁפֶּנְבֹּרְג, ואחר כך דרך שְׁפֶסְטְאָרְט הפראי. הם לא נתנו את דעתם על הסכנות שנשקפו מכנופיות השודדים שהטילו את חיתתן בִּשְׁפֶסְטְאָרְט מאז מלחמת האיכרים. הרי יצאו לשליחות הרצויה לאלוהים — להציל חיי אדם! משום כך עמדו תחת חסותו המיוחדת של האל, ולא שודדים ולא חיות טרף יכלו לפגוע בהם. בשלום עברו בִּשְׁפֶסְטְאָרְט והגיעו בריאים ושלמים לוויִיֶצְבֹּרְג, שבה שמרו את השִׁבְתָּה. אחר כך המשיכו בדרךם לִנְיֶרְבֹּרְג, עיר האומנויות, שבה שגשגה עד לפני זמן לא רב קהילה יהודית. בימי הקיסר מַקְסִימִילְיָן גורשו היהודים בהסכמת הקיסר; באותה עת עוד היה רַבִּי יוֹסֶלְמָן נער ולא היה יכול למנוע את הגירוש. בִּנְיֶרְבֹּרְג נודע לשני השליחים שחצר המַרְקֶגְרַאף שוהה עתה בִּשְׁנֹאֶבֶר.

רַבִּי לֵיבְרָמֶן ביקש לצאת מיד אל המַרְקֶגְרַאף, אך בן לווייתו רב־הניסיון העדיף לדבר תחילה עם הקנצלר.

[140] גֵּאָוְרֶג פּוֹגֶלֶר קיבל את שני היהודים בחוסר חסד מופגן.

„מה רצונכם?“ שאל בקשיחות. „לשכנע אותי להתערב במהלך המשפט? רק זה חסר לי! בדיון בא הדבר על היהודים! מדוע הם מתמידים בכפירה הישנה? שמש חדשה זרחה בוֹיִטְנֶבֶרְג — שמש האמונה, שמש דבר האלוהים! אבל

העיוורים אינם רוצים לראותה. מוטב אפוא לנצל כל הזדמנות ולהמיתם באש ובחרב!"

„אדוני הקנצלר“, אמר רַבִּי יוֹסֵלְמָן בגאווה אצילה, „אם אמונתכם החדשה מלמדת אתכם לחשוב בדרך לא אנושית כל כך, מוטב היה שהשמש החדשה לא הייתה זורחת לכם מעולם! אדוני הקנצלר, איש מלומד אתם, משפטן מנוסה ואדון רב־דעת. יודע אני שאינכם מאמינים למעשייה האווילית שבגללה עומדים עתה לשרוף מאתיים מבני אמונתי. כיצד אתם מרגישים כאשר שורפים ומוציאים להורג את הלוֹתְרָנִים בְּבֹאֲרִיָה, באֲרָצוֹת הַשְּׁפֵלָה או בחבל וִלְצְבוֹרְג? ואתם מבקשים להעמיס על עצמכם את אשמת הריגתם של מאתיים בני אדם חפים מפשע, שדמם יצעק עליכם אל אלוהים? כן, הדבר עלול להביא לטבח עקוב מדם ביהודי וְשִׁלְזִיָה ופּוֹלִין; הוא עלול לעלות לאלפים ברכושם ובחיייהם, אם...”

„מה אכפת לי מכל זה?“ קטע אותו הקנצלר. „יש בידינו הודאת הפושעים, ודי בכך.“

„אדוני הקנצלר רב־החסד“, פתח רַבִּי לֵיבְרָמָן ואמר, „שליחי יהדות גְּרַמְנִיָה אנחנו, ויש ביכולתנו להראות את תודתנו לאדוני הקנצלר אם...”

[141] „וכמה תהיו מוכנים לשלם על כך?“

„מה ידרוש אדוני הקנצלר?“

פּוֹלְגֶר שתק. הוא שקל שכבר הרחיק לכת מדי מול המְרַקְגֶראָף מכדי שיוכל עתה לשנות את דעתו. אויבים רבים היו לו, והם עקבו אחריו. לא היה אפשר

להסתיר את ביקור היהודים; יחשדו אותו לפני המרקגראף ויאשימו אותו בלקיחת שוחד.

„לכו“, אמר. „אי אפשר לשחד אותי!“

„אדוני הקנצלר!“ התחנן רפי יוסלמן.

„לכו!“ חזר גאורג פוגלר.

„עזרה והצלה יבואו לנו ממקום אחר!“ אמר רפי יוסלמן בקול רם ויצא מן החדר; בן לווייתו יצא אחריו.

הקנצלר היסס. האם יקרא לשניים לשוב ויישא וייתן עמם? הוא הכיר את רפי יוסלמן מן הדיאטה הקיסרית באאוגסבורג, אך לא במידה מספקת להעריך כראוי את מרצו; שכן כבר בימים הראשונים של הדיאטה שלח המרקגראף את פוגלר הרחק מאאוגסבורג בשל קנאותו המופרזת ללותרניות.

הוא הניח לשני השליחים ללכת ולא קרא להם לשוב.

לאחר שיצאו השניים ממעונו של הקנצלר המתין להם משרת ברחוב וביקש מהם ללכת אחריו. הם עשו כן, והמשרת הוליך אותם לבית שבו יצא לקראתם אדון בעל מראה מכובד.

[142] „שמי ספסטיאן הלר“, אמר. „דוקטור למשפטים וסגן קנצלר הארץ הזאת אני. כפי ששמעתי, אתם שליחי היהודים בעניין הטבח המתוכנן ברטיבור. לבי שותת דם כשאני חושב עליו. האם לשם כך זרחה בויטנברג שמש הבשורה החדשה — כדי לרצוח ולשרוף בגלל האמונה? ראוי להשאיר דבר כזה לאינקוויזיציה; אין לטמא את התורה החדשה בתאוות רדיפה כזאת.

כבר דיברתי עם הקנצלר בעניין הזה, אך הוא עיוור וחירש לכל טעם של היגיון. הוא לבדו זוכה לאמון אדוננו והוא שליט הארץ הזאת!"

„אלוהים יברך אתכם, אדוני רב־החסד", אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן. „אתם מרעננים ומחיים את לבנו המודאג. האם לא תוכלו לתת לנו עצה?"

„אכן, וזה הטעם שהזמנתי אתכם אליי. ראשית כול עליכם לרכוש את לב המַרְקָגְרָאפִית. שובו לִיִּרְנֶבֶרג וקנו לנסיכה תכשיט יקר ומפואר, עשוי זהב טהור במלאכת נְנָצִיָה, או צמיד יקר המשובץ אבנים טובות בשפע. הדבר יקנה לכם את חסדה. לאחר שהמַרְקָגְרָאפִית תהיה מליצת היושר שלכם, לכו בביטחון אל המַרְקָגְרָאף והציעו לו כסף — כסף רב; שכן הוא זקוק לו מאוד."

„והמַרְקָגְרָאף לא יכעס עלינו בשל הצעה כזאת?"

[143] „הוא יכעס, אך לבסוף יקבל את הכסף. חוץ מזה אני וידיד טוב, מנהל הלשכה האדון פון בְּנֶדוֹרְף, נהיה בקרבת מקום כדי לתמוך בבקשתכם אצל המַרְקָגְרָאף. הדברים יצטרכו להשתבש מאוד אם בקשותינו המשותפות לא יביאו לשחרור יהודי שְׁלֵזִיָה למרות פוֹנְגֶלֶר."

„מי ייתן האל שכך יהיה! ואילו לכם, אדוני רב־החסד, נראה את תודתנו!"

„איני דורש תודה; ובלבד שאלוהים יסכל את מזימתו העקובה מדם של האיש שכבר במראהו דומה לַפֶּעַל זָבוב."

שני השליחים נפרדו מסגן הקנצלר. הלה הביט אחריהם ואמר: „נמסרת בידינו, פוֹנְגֶלֶר; כדי להפיל אותך לא היה חסר לנו דבר מלבד הכסף שהיהודים האלה יגייסו!"

רַבִּי יוֹסֵלְמָן וּבֵן לוֹוִיִּיתוֹ שָׁבוּ מִלֵּאֵי תְּקוּוּהָ שְׂמִיחָה לְגִינְגָנָה. שֵׁם עֲבָרוּ מִסְדָּנָתוֹ
 שֶׁל צוֹרֶף אֹמֶן אֶחָד לְאַחֲרֵת וְלֹא מִצְאוּ אֶת אֲשֶׁר בִּיקְשׁוּ. כָּל אֶחָד הָיָה מוֹכֵן
 לִיצוֹר בַּהֲזִמְנָה אֶת הַיָּפָה וְהַטּוֹב בִּיּוֹתֵר, אֲךָ לֹאִישׁ לֹא הָיָה בְּמִלֵּאֵי דִבְרֵי מִתְּאִים.
 אַזּ נִודַע לָהֶם שֶׁהִסְתַּחֲר מִגִּינְגָנָה הִירוֹנִימוּס בְּאוֹמְגִיטָנְדָּר קִנָּה זִמֵּן קֶצֶר קוֹדֶם לִכֵּן
 מִרוֹחַנֵּת אֵיטְלָקְיָה שֶׁעֲבָרָה בַּעִיר תִּכְשִׁיט יָקָר מְאֹד מַעֲשֵׂה יָדֵי הָאוֹמֶן הָאֵיטְלָקְיָה
 הַמְּפֹרָסִם בִּגְנוֹנוֹטוֹ צִ'לִּינִי, וְשֶׁהוּא מוֹכֵן לְשׁוֹב וּלְמוֹכְרוֹ. הֵם יִצְאוּ אֵלָיו, וְהַדְּבָר
 שֶׁמִּצְאוּ אִצְלוֹ עָלָה עַל צִיפּוּתֵיהֶם. הִיָּה זֶה עַדִּי חֲזָה עֲשׂוּי זֶהָב בְּמִלְּאֲכַת
 מַחֲשַׁבְתּוֹ, מִשׁוֹבֵץ אֲבֵנֵי בִּרְקֶת, טוֹפֵז וְאֶדָם קִטְנוֹת. הֵם קָנוּ אֶת הַתִּכְשִׁיט וְשָׁבוּ
 וַיִּצְאוּ לְדֶרֶךְ.

[144] כֹּאשֶׁר הִגִּיעוּ לְשֹׁאֲבֵךְ כִּבְר עֲזוּבָה חֲצַר הַמֶּרְקָגְרָאף אֶת הָעִיר בְּדִרְכָּה
 לְאַנְסֵבֶךְ. לֹא נֹתֵר לָהֶם אֲלֹא לִלְכַת בַּעֲקֵבוֹת הַחֲצַר לְאַנְסֵבֶךְ. כֵּךְ בֹּא מִסַּע אַחֵר
 מִסַּע — הַלֹּךְ וְשׁוֹב, שׁוֹב וְהַלֹּךְ. וּמָה קִשִּׁים וּמִיִּגְעִים הָיוּ הַמִּסְעוֹת בְּאוֹתָהּ
 תְּקוּפָה! רַבִּי יוֹסֵלְמָן שׁוֹב לֹא הָיָה צַעִיר; כִּבְר מִלְּאוּ לוֹ חֲמִישִׁים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה. אֲךָ
 דִּבְרֵי לֹא הָיָה יָכוֹל לְהַחֲלִישׁ אֶת אֹמֶץ לְבוֹ אוֹ לְרַפּוֹת אֶת מִרְצוֹ כֹּאשֶׁר הָיָה עָלָיו
 לְפַעוֹל לְהַצִּיל אַחִיו. שְׂאִיפָה זֶהָה פַּעֲמָה בֵּן לוֹוִיִּיתוֹ.

כֹּאשֶׁר הִגִּיעוּ לְאַשְׁבֵּיךְ שִׁקְעָה הַשְּׂמֵשׁ וְהֵם נִאֲלְצוּ לָלוֹן שֵׁם. שְׁנֵי הַשְּׁלִיחִים
 הַיְּהוּדִים וְדָאִי לֹא הָעִלוּ בְּדַעַתָם שֶׁכִּמְעַט אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה קוֹדֶם לִכֵּן נִוֹלַד
 בַּעֲיִירָה הַזֹּאת הַמְּשׁוֹרֵר הַגֶּרְמָנִי הַמְּפֹרָסִם וּוֹלְפֶרְם פֹּון אֶשְׁבֵּיךְ. אֶת רַבִּי יוֹסֵלְמָן
 עֲנִיִּין הִרְבָּה יוֹתֵר לְמִצּוֹא בְּפִוְנֵדֶק „צוּם נְשְׁטוֹרֶף“ שְׁנֵי מִשְׁרָתֵי הַמֶּרְקָגְרָאף, שֶׁנִּרְאוּ
 כְּמִי שֶׁעוֹמְדִים לְצֵאת לְרִכִּיבָה אֲרוּכָה. רַבִּי יוֹסֵלְמָן הִתְוֹדַע אֵלֵיהֶם, צִוּוּהָ לְהִגִּישׁ
 לָהֶם מִן הַיֵּין הַטּוֹב בִּיּוֹתֵר וּלְמַד מִפִּי הָאֲנָשִׁים דְּבִרְנִים שֶׁבְּשִׁלְיחוֹת הַקְּנַצֵּלֶר
 פּוֹגֵלֶר עָלֵיהֶם לְהַבִּיא מִכְתָּבִים אֶל הַחֲצֵרוֹת בִּבְרָלִין וּבְקִינְגִסְבֶּרְג.

כאשר הגיעו רבי יוסף קארו ובן לווייתו למחרת לאַנסקָבָה, לא שכח להודיע לסגן הקנצלר ד"ר הֶלֶר על תגליתו. הלה שלח מיד קבוצת חמושים לרדוף אחר שני הרוכבים, להתנפל עליהם ולקחת מהם את המכתבים.

הספר השני — פרק כו

XXVI.

[145] למֶרְקֶגְרָאפִּית אֲמִלְיָה הוֹדִיעוּ עַל שְׁנֵי סוֹחָרִים עוֹבְרֵי אֹרֶחַ הַמִּבְקָשִׁים לִמְכּוֹר תַּכְשִׁיט, וְהֵם הוֹרְשׁוּ לְהִכְנֹס. הָאִישׁ הָרְמָה נִשְׁכַּתָּה כִּלִּיל בְּקִסְמוֹ שֶׁל הַתַּכְשִׁיט הַמְּפֹאָר; אֶךְ בַּחֲשֵׁשׁ שָׁאלָה לִמְחִירוֹ, שֶׁכֵּן יָדְעָה שֶׁבְּקוֹפּוֹת הַמֶּרְקֶגְרָאף שֶׁפֶל גָּדוֹל.

„הוֹאִיל נָא הוּד רֹמְמוֹתָךְ”, אָמַר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „לִקְבֹּל אֶת עַדֵּי הַחֲזוּהַ הַזֶּה לֹאֹת הַכְּבוֹד שֶׁאֵנּוּ רוֹחֲשִׁים לְחַסֵּד נִסִּיכוֹתָךְ בִּלְבָנוּ.”

הַמֶּרְקֶגְרָאפִּית הַבִּיטָה בִּיהוּדֵי בַּחֲרָדָה; הִיא חֲשָׁבָה שֶׁדַּעַתּוֹ נִטְרָפָה עָלֶיהָ לִפְתָּע.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן הִבְחִין בַּמִּבְטָה וְהִמְשִׁיךְ לְדַבֵּר בַּחֲיוֹךְ:

„בַּתְּמוּרָה מִצָּפִים אֵנּוּ שֶׁהוּד רֹמְמוֹתָךְ תִּמְלִיץ עָלֵינוּ בַּחֲסֵד לִפְנֵי בַּעֲלֶךָ הָרֶם, אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּרְקֶגְרָאף רַב־הַחֲסֵד. גְּבִירַתִּי רַבַּת־הַחֲסֵד, מֵאֲתִיִּם מִבְּנֵי אֲמוֹנָתָנוּ עוֹמְדִים לְהִירָצַח בְּלֹא עוֹוֹל בְּכַפֵּם בְּנַחֲלוֹתֵינוּ שֶׁל הוּד רֹמְמוֹתוֹ בִּשְׁלִיזָה. בְּדוֹ מַעֲשִׂיָּה מִטּוֹרֶפֶת שְׂאִישׁ אֵינּוּ מֵאֲמִין בְּאֲמִיתוֹתָהּ — לֹא הוּד רֹמְמוֹתוֹ, הַנִּסִּיךְ הַמְּהוּלָּל, גְּאוּוֹתָהּ וְתַקּוּוֹתָהּ שֶׁל הָאֲמוּנָה הַפְּרוֹטֶסְטָנְטִית, וְלֹא הַקִּנְצֵלֶר גְּאוֹרֶג פּוֹגֵלֶר...”

„הַקִּנְצֵלֶר הַמְּכוּעֵר”, קָטְעָה אוֹתוֹ הַמֶּרְקֶגְרָאפִּית, „הָאִישׁ הַקִּמְצָן, רוֹדֵף הַבָּצֵעַ וְהַשְׂאֵפֶת! אֶךְ הַמְּשִׁיכוּ.”

„דּוּקָא הוּא, גְּבִירַתִּי רַמַּת־הַמַּעֲלָה, אוֹיְבִם וְצוֹרֶרֶם שֶׁל אַחֵינוּ...”

„ובאמת תיתנו לי את התכשיט הנסיכותי הזה אם אבקש מן המַרְקֶגְרַף שלא למלא את רצונו של פוֹגְלֶר הנתעב?“

שני השליחים השתחוו.

„המתינו כאן“, אמרה המַרְקֶגְרַפִּית. „ארוץ אל בעלי ומיד אצווה לקרוא לכם.“

[146] היא יצאה אל חדרי המַרְקֶגְרַף, שאצלו שהה הפקיד הראשי, האדון הנָס פוֹן זֶקֶנְדוֹרְף.

„הבט נא, יִרְגֶן“, קראה האישה הצעירה והתוססת, „איזו מתנה קיבלתי!“

„עדי חוזה מזהב“, אמר המַרְקֶגְרַף, „מלאכת אֵיטְלִיָּה מפוארת, אולי אפילו מעשה ידי בֶּנְגוֹטוּ צִ'לִּיני!“

„כן, כן, יִרְגֶן, זה שמו של האומן שיצר אותו.“

„ואת זאת נתנו לך במתנה? מי נותן מתנה נסיכותית כזאת?“

„נסה לנחש!“

„אולי אחי אֶלְבֶּרְקט מְקִינְסְבֶּרג או בן דודי יוֹאֲכִים מֶבֶרְלִין? מִילְקֶן, בשני המקרים אסור לך לקבל אותו. טִימְאוּ דֶנְאִיס!“

„מה פירוש הדבר בגרמנית?“

„חושש אני מן הַדֶנְאִים גם כשהם מביאים מתנות. הן בְּקִינְסְבֶּרג הן בֶּבֶרְלִין מבקשים לאחד את כל ארצות בֶּרְנֶדְנְבוּרג ביד אחת.“

„האם יודע אדוני רב־החסד“, פתח הַנֶּס פֿון זָקֵנְדֹרְף ואמר, „שבקרבתו המיידית נמצא איש התומך בשאיפה הזאת — איש הנהנה בלא צדק מאמונו המלא של נסיכו?“

„הַנֶּס, הַנֶּס“, אמר המַרְקֶגְרַאף ברצינות, „זו האשמה חמורה שעליך להוכיח. ואת, מִילְכֵן, אמרי לי סוף סוף מי מציע לך את המתנה הנסיכותית הזאת. שמא אחי, הפרוֹבֶקֶט של הקתדרלה בוויֶרְצְבוּרְג?“

[147] האדון גֶאָרְג פרץ בצחוק רם; ראשית, האח שבוויֶרְצְבוּרְג היה קמצן גדול, ושנית, בתפקידו כפרוֹבֶקֶט הקתדרלה שנא את המַרְקֶגְרַאף, חלוץ הפרוֹטֶסְטַנְטִיזְם, ועוד יותר מכך את רעייתו הסקסוֹנִית, שאביה ואחיה נמנו עם ראשוני תומכיו של לותר.

גם המַרְקֶגְרַאפִית הצטרפה לצחוקו של בעלה.

„אינך מצליח לנחש, יִרְנֵן“, אמרה. „אלה שני יהודים עוברי אורח, שאינם מבקשים בתמורה אלא שאבקש ממך להעניק להם בטובך ראיון. נכון, בעלי היקר, שתתיר לי לשמור את עדי החזה היקר? זָקֵנְדֹרְף יואיל נא לצוות לקרוא ליהודים; הם ממתינים בחדרי.“

זָקֵנְדֹרְף, שד״ר הֶלֶר גייס לצדו, לא המתין להסכמת המַרְקֶגְרַאף, אלא מיהר אל הדלת וציווה על משרת להביא את שני היהודים מחדרי המַרְקֶגְרַאפִית. דקות מעטות לאחר מכן נכנסו לחדרו של המַרְקֶגְרַאף; הלה, שהיה בקי באומנות ומעריצה, התפעל בינתיים מיצירת המופת של צִילְיִי.

[148] „אה, יוֹסֶלִין“, אמר המַרְקֶגְרַאף והרים את עיניו, „הרי מכרים ותיקים אנחנו מן הדיֶאָטֶה הקיסרית בֶּאָאוּגְסְבוּרְג — עמיתים, אפשר לומר! גם אתה

נסִיךְ, מפקד ושליט היהודים! אתה זוכה לחסד רב אצל קיסרנו האדיר! שב, יוֹסֵלִין. נישא וניתן זה עם זה כנסִיךְ עם נסִיךְ. באת בגלל בני יְשָׁלִיָה, בני אמונתך! יודע אני מה תאמר: שזו מעשייה מתועבת ושקר נתעב! כך אמר לי גם היהודי אֶמְרִיד בבוֹדָה, שר הכספים של המלך לוֹדִיג המנוח. אך הקנצלר שלי פוֹגֵלֵר אומר שכל זה אינו מענייננו; היהודים הודו ואנו רשאים לצוות לשרוף אותם ולהחרים את רכושם לקופתנו.”

„הוד רוממותכם”, אמר רִבִּי יוֹסֵלְמָן, „ראשית מודה אני על קבלת הפנים רבת־החסד. ומאחר שהוד רוממותכם מבקש לשאת ולתת עמי, העני במעש, כביכול הייתי עמית רם־יחס, מעו אני לתת להוד רוממותכם עצה. חסד נסיכותכם נותן אמון רב מדי בקנצלר פוֹגֵלֵר הזה. אדוני רב־החסד, כאשר רכבנו, ידידי ואני, אל אֶנְסֵבֶךְ, מצאנו בפונדק ‘צום יְשֻׁוֹרֶךְ’ שבאַשְׁנֶבֶךְ משרתים של המַרְקֶגְרַף. הם סיפרו לנו שהם רוכבים בשליחות הקנצלר לִבְרִלִין ולקֶניגְסֶבֶרְג כדי למסור שם מכתבים לנסיך הבוחר יוֹאֲכִים ולדוכס אֶלְבְּרֶכְט.”

„רעם ודוֹרִיָה!” קרא המַרְקֶגְרַף. „ידיעה מופלאה הבאת לי, יהודי. יִקְנֶדוֹרְף, לך מיד אל הָלֵר וצווה עליו לשלוח אנשים בעקבות שני הרוכבים, להתנפל עליהם ולקחת את מכתביהם! אהה, אדוני הקנצלר, הנה אנו תופסים אותך בדרכים כאלה!”

יִקְנֶדוֹרְף יצא.

„מודה אני לך, יוֹסֵלִין”, המשיך המַרְקֶגְרַף, „על עצתך הטובה. אך איני יכול לשחרר את יהודי יְשָׁלִיָה. אתה מבין, הרי הם הודו! אם יוצאו להורג, יוחרם רכושם; ואני זקוק לכסף — קופותי ריקות.”

[149] „אדוני רב־החסד”, אמר יוסֶלֶן, „אנחנו, ידידי ואני, הוסמכנו להציע לכם מתנה קטנה בשם יהדות גְרָמְנִיָה. מוכנים אנו לשלם שש מאות גולְדֶן זהב לקופת נסיכותכם. נוציא שטר חליפין שעל פיו יהיה אפשר לקבל את הכסף בכל עת מידי הגובר שלנו, אֶלְפֶסְנֶדֶר וִימְפֶפֶן שבפֶרְנַקְפוֹרט על הפֶּיִין.”

„יִיֶגֶל”, אמרה המֶרְקֶגְרַאפִית בקול מתחנחן, „עשה זאת למעני והיעתר לאנשים!”

„איני יכול, יקירתי”, אמר המֶרְקֶגְרַאף, „בלא להתייעץ עם פּוֹגֶלֶר. שלושה גורי דין מוות כבר נחתמו ואולי כבר הוצאו לפועל. אך מאתיים האחרים ועוד כמה — ובכן, אם יתברר שפּוֹגֶלֶר היה לי יועץ בוגדני והיהודים יתנו לי שש מאות גולְדֶן זהב, אפשר יהיה לשחררם.”

שני השליחים נאלצו להסתפק בתשובה הזאת.

החמושים ששלח ד"ר הֶלֶר השיגו את שליחיו של פּוֹגֶלֶר והביאו את מכתביהם לאַנְסְבֶּר. ודאי היה בהם חומר מפליל רב, שכן עוד באותו יום הודח הקנצלר גְאֹרְג פּוֹגֶלֶר מתפקידו. השליכו אותו למגדל, שעד היום אפשר לראותו מתנשא מעל הכפר הקטן אֶלְטֶן־מור, בדרך שבין גִּינְצֶנְהַאזֶן לאוֹנֹלְצֶבֶר — אַנְסְבֶּר. מנהל הלשכה, האדון גְאֹרְג פון בְּנֶדֶרְף, ירש את פּוֹגֶלֶר בתפקיד הקנצלר. הפעולה הראשונה שהיה עליו לעשות הייתה לשלוח שליחים דחופים לֶשְׁלֹזֶה כדי להשיב ליהודים הכלואים את חירותם. לשלושת האנשים שעל גור דין מותם חתם המֶרְקֶגְרַאף הגיעה ההצלה מאוחר מדי; הם כבר נשרפו. האחרים שוחררו לאחר שהוכרז בפומבי כי המֶרְקֶגְרַאף השתכנע שההאשמה כוזבת וכי מקורה בהשמצה מחפירה שבדו אויבי היהודים.

הספר השני — פרק כז

XXVII.

[150] עד מהרה עתידה הייתה השפעתו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן לחרוג הרחק מעבר לגבולות גֵּרְמָנְיָה, אך לא מאורעות משמחים הם שהביאו לכך.

[151] מנהיג שודדי הים חִיר אֶדִין בֶּרְבֵּרוֹסָה, אימת יורדי הים, כבש את תוֹנִיס. הוא היה בנו של קדר מלְסָבֹס, ובשיתוף עם אחיו הבכור עֲרוּגָה נעשה אדון הים וכבש את אֶלְגִיר בשנת 1516. חִיר אֶדִין, שהיה נתון במאבק מתמיד עם הנסיכים המקומיים, שם את עצמו תחת חסות הסולְטָאן. הלה קיבל בשמחה את התרחבות שלטונו ומינה את שודד הים הנועז לִפְיֵלְרֵבִי — אֶדְמִירָל. בתפקידו החדש הטיל חִיר אֶדִין בשנת 1534 אימה על נַאפּוֹלִי בהתקרבותו הפתאומית אליה בדרכו מקונְסְטַנְטִינוֹפּוֹל. אולם הוא לא ערך התקפה של ממש על העיר, אלא הסתפק בהחרבת המספנות שלאורך החוף, בכיבוש כמה מבצרים ובהשחתת הארץ למרחק כמה מילין. אחר כך הפליג משם כדי לבזוז את חופי סְרַדִינְיָה, ומשם פנה אל תוֹנִיס. בתואנה שהוא מבקש להשיב לשלטון את הנסיך רִשִיד, שאחיו מולאי חֶסֶן גירש, זכה לעזרת תושבי תוֹנִיס. הם גירשו את מולאי חֶסֶן ופתחו את שערי העיר לפני שודד הים. מתוֹנִיס ערך חִיר אֶדִין פשיטות בלתי פוסקות על סֶפֶרד ועל אִיטָלְיָה, שלט בים שלטון מוחלט ולכד את כל האוניות, ובייחוד את האוניות עמוסות הזהב שנועדו להביא את אוצרות איי הודו המערבית אל קופת מלך סֶפֶרד. משום כך החליט קָרְל לדחות את כל סכסוכיו בֶּצֶרֶפֶת, באִיטָלְיָה ובגֵּרְמָנְיָה ולכבוש את תוֹנִיס מחדש למען מולאי חֶסֶן המגורש. ההזדמנות להציג את עצמו כמגינו הנדיב של נסיך אומלל וכלוחם למען האמונה הייתה מפתה מכדי שהקיסר יניח לה לחלוף בלא לנצלה. קָרְל

שיווה לכל המבצע צביון דתי. לפני שהפליג מבִּרְצָלוֹנָה התפלל הקיסר לפני איקונה של מַרְיָה וציווה לערוך תהלוכה, שבה צעד בגילוי ראש. הדגל שעל אוניית האֶדְמִירָל נשא את דמותו של מייסד הדת הנוצרית: הוא יהיה המפקד, והקיסר אינו אלא נושא דגלו. האֶדְמִירָל הגדול אֶנְדְרֵאָה דוֹרְיָה, הדוֹגְיָה של גֵּ'נוּבָה, קיבל חרב מקודשת למסע הזה נגד הכופרים. צביונו הדתי של מסע המלחמה עתיד היה להמיט אסון גם על היהודים.

[152] הצי הספֶרְדִי והצי האִיטָלְקִי התאחדו סמוך לקלֶזַאֲרִי שעל חוף סרְדִינְיָה; ב־14 ביולי 1535 יצאו משם לתוֹנִיס ונחתו במפרץ בלא הפרעה. קָרַל התקדם עתה עם צבאו לעבר תוֹנִיס, לאחר שכבש את מצודת גוֹלְטָה בלא קושי רב. תִּיר אֶדֶן הזעיק את הנסיכים המוֹרִים לעזרתו ויצא לקראת צבא הקיסר בראש חמישים אלף איש, ואילו אנשי הקיסר מנו עשרים ושישה אלף בלבד. אולם לאנשי הקיסר היו תותחים, שאותם נשאו שכירי החרב הֶנְרִימִנִים בעמל רב על זרועותיהם. הדבר העניק לקָרַל יתרון מיד; וכאשר תשעת אלפים מבני תוֹנִיס הנאמנים לנסיך מולֶאִי חֶסֶן פתחו במנוסה, נאלץ תִּיר אֶדֶן לסגת אל העיר. אלא שבתוכה מרדו העבדים הנוצרים והשתלטו על המצודה. תִּיר אֶדֶן נאלץ לברוח וקָרַל נכנס אל העיר כמנצח. חיילי הקיסר בזזו את העיר והרגו אלפי מוֹסְלָמִים ויהודים; אחר כך עברו בארץ כשהם רוצחים, מעלים באש ובוזים. „גורל רע“, מספר רִפִי יוֹסֶלְמֵן ביומנו, „פקד את אחינו בִּבְרֶכְיָה, שאליה יצא אדונו הקיסר לערוך מלחמה. רבים, רבים נהרגו, רבים נעשו עבדים ורבים נשדד רכושם. אז פנו אלינו אותם בני אמונה רחוקים בבקשת עזרה לפדיון השבויים ולכלכלת הרעבים. לפיכך הטלתי מס רכוש על בני אמונתנו שבארצנו, בשיעור רבע אחוז; מי ייתן והאל המיטיב לכול, ברוך שמו הקדוש, יסיר מעתה בחסדו כל צרה וכל מצוקה.“ —

[153] בהודמנות זו נספר מיד גם על מסע המלחמה השני של הקיסר לאַפְּרִיקָה, מפני שלא נוכל לשוב אליו בהמשך סיפורנו. ככל שהיה ניצחונו של הקיסר גדול, כך היו פירותיו מעטים. תסבוכות חדשות באִיטָלְיָה אילצו את קרל למהר לשם. דוכס מִילָנו, פְּרַנְצִ'סְקוֹ סְפוֹרְצָה, מת, ומלך צָרְפֶּת תבע את מִילָנו למען בנו השני; בשל כך נקלע הקיסר שוב למלחמה עם צָרְפֶּת. כך חדל קרל להשגיח על הנעשה באַפְּרִיקָה, ועד מהרה שבו שודדי הים האַפְּרִיקָנִים ופשטו על סְפָרְד ועל אִיטָלְיָה. אז יצא הקיסר למסע מלחמה חדש לאַפְּרִיקָה. הפעם הייתה אֶלְגִ'יר היעד, ובה התבסס חֶסֶן אַגָּא, נציבו של תִּיֵר אֶדִין. ב־24 באוקטובר 1541 נחתו חיילי הקיסר בחופי אֶלְגִ'יר. פחד ואימה אחזו במוסלמים כביהודים. הגורל שפקד את יהודי תוֹנִיס איים עתה על יהודי אֶלְגִ'יר. בצר להם מיהרו אל רִבִּי מִשֶּׁה דוֹרָאן, איש צדיק וקדוש, מצאצאיו של רִבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן צִמְח דוֹרָאן, החכם המהולל שהיגר מסְפָרְד ומחברם של ספרי השאלות והתשובות החשובים הנודעים בשם „תִּשְׁבִּי" ^א. „אמצו את לבכם", אמר איש האלוהים אל הנחרדים. „האל שבקע את ים סוף לפני אבותינו והשליך לתוכו את פְּרָעָה ואת חילו, האל שהכה בלילה אחד את צבאו האדיר של סִנְחָרִיב עד שהשמידו — הוא יכול והוא גם יעמוד לצדנו. לכו והתפללו אל אלוהי אבותינו; הוא יהיה בעזרנו."

ויהודי אֶלְגִ'יר עשו כן.

[154] עוד לא נפרקו מאוניות צי הקיסר הכלים, התותחים והאספקה, והנה התחוללה סערה אדירה ונוראה. היא ניתקה את האוניות מעוגניהן והטילה אותן אל החוף, או השליכה אותן אל מרחבי הים הגבוה, הפראי והגועש.

א. „תשובות שמעון בן צמח — תשב"ץ", כלומר השאלות והתשובות של שְׁמַעוֹן בֶּן צִמְח.

המלחים התנודדו אנה ואנה כשיכורים, התרנים נשברו ואוניות רבות התנפצו כליל. בה בעת נפתחו ארובות השמים, וגשם אימים ניתך בתוך הסערה העזה על הלוחמים שכבר ירדו אל היבשה. המים הגיעו עד מעבר לברכיהם, והם נאלצו לנעוץ את רמחיהם בקרקע ולהיאחז בהם כדי שלא יופלו וייסחפו בהצלפות הסערה. זעקות השבר בים וביבשה כמו התחרו זו בזו, או ביללת הסערה, מי תגבר על רעותה.

עתה שוב לא עמדה על הפרק כיבוש העיר אֶלְגִ'יר, אלא הצלתם שלהם בלבד, והקיסר הבין כי השמים נלחמים בו. כבר למחרת החל חיל הפרשים הטוֹרְקִי לזנוב קשות בצבאו התשוש של קָרְל, שלא היו בידיו לא תותחים ולא ציוד כלשהו. רק לאחר מנוסה שנמשכה שלושה ימים בבזבז ובמים לאורך החוף הצליח קָרְל להגיע למפרץ מֶטְפִּי, שבו התכנס מחדש חלק מן האוניות שהתפזרו, להעלות לאונייה את שארית צבאו ולהשיבה לאֶיטָלְיָה.

האגדה מספרת שרֶבִּי מֹשֶׁה דוֹרְאָן כתב את שמו הקדוש של האל על לוחית והשליך אותה לים; אך גלי הים רעדו על שאולצו למחות את השם הקדוש. הם שאגו, סערו ועלו השמימה — ואוניותיו של קָרְל שקעו כעופרת במים הסוערים בעז. כך ניצלו יהודי אֶלְגִ'יר, ועמם הטוֹרְקִים והמוֹרִים, מאבדון ודאי.

ואילו רֶבִּי מֹשֶׁה דוֹרְאָן זכה לכבוד רב מאת נסיך אֶלְגִ'יר. הלה ציווה להקצות לו מעון בארמונו, כדי שהיהודי החכם והצדיק ישהה תמיד בקרבת הנסיך ויסייע לו בעצתו הנבונה.

ב. אֶזּוֹלָאִי מציין את רֶבִּי שְׁמֵעוֹן בֶּן צִמְח דוֹרְאָן כמושיע יהודי אֶלְגִ'יר; אולם זו טעות, שכן רֶבִּי שְׁמֵעוֹן חי כמאה שנה קודם לכן.

הספר השני — פרק כח

XXVIII.

[155] לנוכח העול הכבד שהטילו באותה תקופה הנסיכים, האצולה ואנשי הכמורה על היהודים, הייתה גביית המסים המעיקים האלה מכל יחיד וקביעת השיעור שעל כל אחד לתרום מלאכה קשה מאין כמוה. הנסיכים, בייחוד, דרשו סכום גדול מהנהגת כלל היהודים בארץ והותירו לה להחליט כיצד לחלקו בין הקהילות. מצבים כאלה עוררו תמיד חיכוכים ומחלוקות. כל אדם סבר שנעשה לו עוול; כל אדם ידע היטב עד כמה קשה עליו להשיג את צורכי המחיה שלו ושל בני ביתו, דימה ששכנו שרוי במצב טוב ממנו וחשב שהלה מסוגל לשלם יותר. משום כך היה משוכנע שהוטל עליו עול כבד מדי בהשוואה לאחרים. וכגורל היחידים היה גורל הקהילות: כל קהילה חשבה שהמס שהוטל עליה גבוה מדי לעומת המס שהוטל על הקהילות האחרות. לאמיתו של דבר הוטל על כולן עול מופרז לחלוטין; אך מאחר ששום מחאה לפני הנסיכים לא הועילה, ומאחר שהיה עליהן לשמוח שבקורבנות כספיים גדולים הן קונות לעצמן את הרשות להוסיף ולשבת בארץ, נשאו בסבלנות את המשא הכבד. אולם אוי ואבוי אם חשב אדם שעליו לשאת יותר מבני אמונה אחרים, שלפי שיקול דעתו היו בעלי אמצעים כמותו: או אז שפך את מלוא חמתו על האנשים שלדעתו הטילו את המסים בשיטה בלתי צודקת.

[156] בשנת 1534 הגיעו הסכסוכים בין יהודי בֹּהֶמְיָה לשיא כזה, עד שהיה מקום לחשוש מרצח ומשפיכות דמים. המלך פֶּרְנַנְדוֹ הטיל על יהודי בֹּהֶמְיָה מס שכמעט לא היה אפשר לעמוד בו. נציב המלך, הרוזן טון, דרש את המס מנציגי הקהילה היהודית בפֶּרָאג. עליהם הוטלה המלאכה הלא־נעימה לחלק

את המס הכבד בין קהילות הארץ, וכמעט כולן סברו שהמס שהוטל עליהן גבוה מדי לעומת זה שהוטל על פְּרָאג. הוֹרוֹבִיץ הייתה אז אחת הקהילות היהודיות הגדולות ביותר בארץ בּוֹהֶמְיָה, והיא גם שהעניקה את שמה למשפחות רבות שנודעו לתהילה בִּישְׁרָאֵל. הקהילה היהודית בהוֹרוֹבִיץ חשה יותר מכולן שנעשה לה עוול בחלק המס שהושת עליה ומחתה נגדו. הנהגת קהילת פְּרָאג בדקה את הנסיבות במלוא ההקפדה, אך לא הייתה מסוגלת להקל את עולה של קהילת הוֹרוֹבִיץ. פקידי שליט הארץ גבו את המסים כדי למסור אותם תחילה להנהגת קהילת יִשְׁרָאֵל בפְּרָאג. אז קמה סערה בקרב אנשי הוֹרוֹבִיץ. — „בני פְּרָאג”, אמרו, „משמינים מכספנו!” — ארבע מאות איש יצאו אל פְּרָאג, וגם משלחות מקהילות כפריות אחרות בּוֹהֶמְיָה הצטרפו אליהם. בני הכפר הנסערים איימו על פרנסי פְּרָאג בבתייהם.

בראש בית הדין הרבני בפְּרָאג עמד באותה עת רַבִּי אֶבְרָהָם בֶּן רַבִּי אֲבִיגְדוֹר הַנוֹדֵעַ. הוא היה מגדולי חכמי דורו ומחברם של ספרים הזוכים להערכה רבה עד היום.^א

[157] כאשר ראו פרנסי קהילת יִשְׁרָאֵל בפְּרָאג שאין בכוחם להתמודד לבדם עם קהילות הכפר הנסערות, החליטו לבקש את הכרעתם של גדולי רבני גְּרַמְיָה. מכל עבר הגיעה אותה תשובה: ממרחק אין הם מסוגלים לעמוד על העניין במידה שתאפשר להם לפסוק בו פסק סופי. לעומת זאת המליצו הרבנים כמעט פה אחד שקהילת פְּרָאג תשלח משלחת אל רַבִּי יוֹסֶלְמָן

א. הגהות לטור אורח חיים וביאור־על לפירוש רַש"י; שני החיבורים נדפסו בפְּרָאג. השוו גם דְּרָכֵי מִשְׁה לטור יורה דעה, סימן סה, הערה 3, שם מביא הרמ"א (רַבִּי מִשְׁה אִיִּסְרֵלִישׁ) את רַבִּי אֶבְרָהָם שלנו מפְּרָאג כסמכות.

מרוֹסְהִיָּם, מנהיג כלל יהדות האומה הַגִּרְמָנִית, כדי שיכריע במחלוקת בין הקהילה היהודית בפֶּרָאג לבין קהילות הכפר.

קהילת יִשְׂרָאֵל בפֶּרָאג שמעה בעצת הרבנים ושלחה משלחת מנכבדיה אל אֶלְזֶס הרחוקה כדי לשכנע את מנהיג היהודים להתלוות אליה אל בירת בּוֹהֶמְיָה. רַבִּי יוֹסֶלְמָן התקשה להחליט להיענות לבקשתם. אולם הצירים ידעו להציג לפניו את החובה ככבדת משקל ורבת תוצאות כל כך, עד שנעתר להפצרותיהם ויצא למסע הגדול והקשה.

משנודע שמנהיגה הקיסרי של כלל יהדות האומה הַגִּרְמָנִית, רַבִּי יוֹסֶלְמָן הנודע מרוֹסְהִיָּם, עומד להגיע לפֶּרָאג, התכנסו כל היהודים — אנשים, נשים וטף, כעשרת אלפים נפש — בבּוֹבֶנְץ, כפר סמוך לפֶּרָאג, כדי לקדם את פני האיש הנודע עוד מחוץ לעיר. גם אנשי הרשות המלכותית, ובראשם נציב בּוֹהֶמְיָה הרוזן טון, באו למקום.

[158] כאשר נראה רַבִּי יוֹסֶלְמָן רוכב בראש המשלחת מפֶּרָאג, רכב הרוזן טון לקראתו, הושיט לו את ידו מעל סוסו, בירך אותו בשם המלך פֶּרְנַנְדוֹ וביקש ממנו להשיב את השלום שהופר בין יהודי בּוֹהֶמְיָה.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן קפץ מעל סוסו והשתחוה עמוקות לפני הרוזן.

„אדוני רב־החסד“, אמר, „כבוד רב מדי חולקים אתם לי, העני במעש. אעשה כל אשר בכוחי כדי להשכין שלום בין אחיי שנקלעו למחלוקת.“

„בקרו אותי בארמוני“, אמר הרוזן, ודהר משם עם בני לווייתו.

אחר כך בירכו הרב ופרנסי קהילת פֶּרָאג את המנהיג הקיסרי.

„מה מאושר אני“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן אל הרב, „שנפלה בחלקי הזכות להכיר את אחד האנשים הגדולים והחשובים בדורנו! קראתי את ביאוריכם לפירושו של רַשִׁי“, אבי־אבותי, והתענגתי לראות כיצד אתם מגלים את משמעותם של המקומות הסתומים לעיתים.”

„מי אני לעומתכם?“ השיב רַבִּי אֶבְרָהָם. „שמכם ממלא את העולם מקצהו ועד קצהו. פועלכם אין דומה לו וחוכמתכם מעוררת השתאות. הביטו כיצד הכול, גדולים כקטנים, מצטופפים ובאים לראות את פניכם!“

„דווקא הדבר הזה מצער אותי“, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן; „איני רואה את עצמי ראוי לכל הכבוד וההוקרה האלה. תחושת חרדה מתגנבת אל לבי, כאילו עתידים כל גילויי הכבוד האלה להתהפך לרעה.“

[159] רַבִּי אֶבְרָהָם לא הספיק להשיב. הפרנסים נדחקו קדימה כדי לברך את האיש הנודע. עגלות עמדו מוכנות להסיע את רַבִּי יוֹסֶלְמָן, את הרב, את דיני בית הדין, את הפרנסים ואת חברי המשלחת אל עיר היהודים של פְּרָאג, ואילו משרתים שהמתינו במקום קיבלו לידיהם את סוסי הבאים.

האם מכיר אתה, קורא יקר, את פְּרָאג היפה והנהדרת, על מגדליה הרבים, ארמונותיה הגדולים, כיכרותיה המפוארות ורחובותיה הרחבים והארוכים? הרים מקיפים את העיר סביב סביב, ומכל עבר שמתקרבים אליה נשקף מראה נפלא על ים הבתים, שכמו משתרע עד אין קץ, ונהר המוֹלְדָאוּ הזוהר והנוצץ בשמש חוצה אותו. על גדת המוֹלְדָאוּ, בשטח הנמוך, משתרעת עיר היהודים עד כיכר העיר העתיקה, היפה והמובחרת בכיכרות פְּרָאג. שם ניצב בית העירייה, ובו השעון המופלא העומד מלכת זה מאות שנים. את עיניו של בונה השעון המוכשר עקרו כדי שלא ייצור שעון דומה לעיר אחרת. אולם האומן

ביקש שיוליכוהו אל יצירתו באמתלה שעליו לתקן בה עוד דבר־מה, ושם חתך את השלשלאות המחברות. מאז לא הצליח איש לתקן את היצירה. — לא הרחק מבית העירייה נמצאת הכניסה לעיר היהודים. שער, שהיה נסגר מפעם לפעם, הוליך לתוכה. כאן הוקם לכבוד המנהיג הקיסרי שער ניצחון מענפים ירוקים ומפרחים ססגוניים.

„אתם חולקים לי כבוד רב מדי“, אמר רַבִּי יוֹסֶלְמָן בדאגה. „אינני ראוי לו. מי ייתן האל שכל הדבר הזה לא יביא לתוצאות רעות.“

[160] „הו“, השיב רַבִּי יֶצְחָק טַאוּסִיג, ראשון הפרנסים, „אתם ראויים לכבוד גדול פי אלף. העולם כולו מלא תהילתכם. ועתה אבקש מכם להיכנס אל הבית הזה, בייתי הוא; שכן לי נועד האושר לארח אתכם בביתי כל ימי שהותכם בפָּראג.“

הספר השני — פרק כט

XXIX.

ימים מייגעים עמדו עתה לבוא. רַבִּי יוֹסֶלְמָן בדק את מצב הדברים במצפונות גמורה. מדי יום קיבל את צירי קהילות הכפר וביקש מהם לתאר לפניו בפרטי פרטים את מצבן. אחר כך הציג את דברי יהודי הכפר לפני הנהגת קהילת פְּרָאג ורשם את הערות אנשיה, בין שהסכימו לדברים ובין שדחו אותם. לאחר מכן הזמין אליו יחידים מקרב יהודי פְּרָאג והשביע אותם בכבודם ובמצפונם למסור לו את כל הידוע להם על הנסיבות הנוגעות לעניין. הקשיים שניצבו בדרכו של מפעל הפיוס היו עצומים.

[161] קהילות הכפר היו מעדיפות שלא לשלם מאומה. שיטת גביית המס שנהגה עד אז, ועל פיה היה עליהן לשאת בשלושה רבעים מן המס הכולל, אכן לא הלמה לגמרי את המצב לאשורו. רַבִּי יוֹסֶלְמָן הציע ללכת בדרך חדשה לחלוטין: לבטל את ההפרדה בין עיר הבירה לבין קהילות הכפר ולחלק את המס בכל הארץ, מחציתו לפי הַעֵרָךְ — שומת הרכוש — ומחציתו לפי מספר רִאשֵׁי הַבָּתִּים. ההצעה זכתה להסכמה כללית ולאישור הרב ודייניו. באספה כללית קיבלו את הצעתו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן הן נציגי הקהילה היהודית בפְּרָאג והן צירי קהילות הכפר. נקבעו עשרים ושלושה סעיפים שעל פיהם ייגבה המס מכאן ואילך. נערך חוזה ובו נכללו ההוראות הכלליות, ואילו פירוט הסעיפים היחידים נותר בידי רַבִּי יוֹסֶלְמָן. כל הנוכחים, כארבע מאות איש, חתמו על החוזה ומסרו אותו לרַבִּי יוֹסֶלְמָן כדי שיגישו לאישורו ולאשורו של נציב המלך, הרוזן טון. כך נדמה שהכול הוסדר לשביעות רצונם של כל הנוגעים בדבר, והכול בירכו את רַבִּי יוֹסֶלְמָן על שהצליח להביא לידי סיום טוב את הריב שאין

לו קץ ואת המחלוקת שהידרדרה למעשי אלימות חמורים ביותר. אולם הדברים עתידיים היו להתפתח אחרת.

בערב שלמחרת היום שנזכר זה עתה התאסף המון רב מיהודי הכפר בפונדק יהודי שבסמטת הצוענים. רובם היו יהודים מהורוביץ, והם שנתנו שם את הטון.

[162] „הנחתם להם להוליך אתכם שולל כהוגן”, צעק מִשֵּׁה גְרִינְהוּט. „איזה מין חוזה חתמתם? ואת החוזה הזה עוד עומד נציב המלך לאשר! כך יניחו סכין על צווארכם! מחצית לפי הַעֶרֶךְ ומחצית לפי רִאשֵׁי הַבָּתִּים. — בגביית מס כזאת יתרוששו יהודי הורוביץ בתוך זמן קצר ויאלצו לחזור על הפתחים! בהורוביץ יושבות ארבע מאות משפחות יהודיות, ומהן שלוש מאות וחמישים חסרות רכוש וחיות מן היד אל הפה, ממה שהן מצליחות להשיג מדי יום בעמל רב. מניין ישלמו אלה את המסים?”

„מה אפשר לעשות?” השיב יַעֲקֹב בֶּקְאוֹפֶן. „החוזה נחתם והוא גם יבוצע.”

„אתם”, המשיך מִשֵּׁה גְרִינְהוּט להסית, „הנחתם לַאֲשֶׁפֶנְזִי הזה, להוֹזְנֵם או לִיוֹזְנֵם, או איך שלא קוראים לו, לפתות אתכם בדברי חלקות! אולי השיטה הזאת טובה באֲשֶׁפֶנְזִי, שם הפרנסה מצויה לאנשים בנקל, אך אין היא טובה לְבוֹהֶמֶיָה. אנחנו, אנשי הורוביץ, יושבים באזור עני. לקוחותינו הם נפחים המייצרים מסמרים וכורים, שלעיתים אין גם להם פת לחם, ואז עלינו לרעוב עמם. מניין נשלם עוד מסים?”

„דיבורים לא יועילו”, אמר לִיִּיב בִּיֶּרֶבְאוּם. „החוזה כבר נכרת.”

[163] „אספר לכם מה יקרה”, אמר מֹשֶׁה גְּרִינְהוּט. „הַאֲשָׁכְנִי הַזֶּה, הַהוֹנָמָן המרשה לעצמו להיקרא מנהיג קיסרי, פיתה אתכם בדברי חלקות! מי יודע כמה קיבל תמורת זאת מאֲיִצִּיק טַאוּסִיג, בְּרוּךְ קְלֶמוֹס, יוֹסֵף לִוְקָה, דָּוִד בּוֹנְדִי ושאר עשירי פְּרָאג. הוא ישלשל את הכסף לכיסו, יחזור לַאֲשָׁכְנִי ויחיה שם מדמנו בששון ובשמחה. אבל קודם לכן ידאג שנציב המלך יאשר את החוזה. אז יגיע המועד שבו תידרשו לשלם, ולא תוכלו. ואז ילשינו עליכם הגבירים מִפְּרָאג לפני הנציב. הלה ישלח את שכירי החרב שלו ויצווה לקחת מכם את מעט רכושכם עד תומו — את עורות הארנבים ועורות העגלים, את השעווה ושער הסוסים, את השולחנות והכיסאות, את הבגדים והמיטות — ואז תוכלו לצאת לקבץ נדבות עם נשיכם וילדיכם!”

צעקות מבולבלות פרצו בעקבות דברי ההסתה האלה.

„מה נעשה?” צעקו בני הכפר. „החוזה כבר נחתם. אי לנו, אבדנו!”

כאשר שככו מעט זעקות השבר, צעק מֹשֶׁה גְּרִינְהוּט בקול רם:

„מגיע לכם! מדוע לא בחרתם בי למשלחת? אני לא הייתי מניח לַאֲשָׁכְנִי, להוֹנָמָן הזה, לפתות אותי בדברי חלקות!”

„אמור לנו עכשיו מה עלינו לעשות!” נשמעו קריאות מכל עבר.

„אם אנחנו רוצים לעשות דבר־מה”, השיב מֹשֶׁה, „יש לעשותו מיד, עכשיו. מחר יהיה מאוחר מדי. מחר ידאג הַאֲשָׁכְנִי שהרוחן טון יאשר את החוזה המחפיר, שיהפוך את כולכם לקבצנים. נלך כולנו יחד אל ביתו של רַבִּי אֲיִצִּיק טַאוּסִיג, שבו מתגורר הַאֲשָׁכְנִי, ונאלץ אותו למסור לנו את החוזה כדי שנוכל לקרוע אותו.”

כל הנוכחים הסכימו, וההמון הנסער יצא בצעקות פרא לעבר רחוב שלוש הבארות. לפני ביתו של רבי אֵיצִיק טאָוסיג דרשו האנשים בתקיפות להיכנס. כאשר נפתחה הדלת, נהרו פנימה אנשים רבים ככל שיכול הבית להכיל, והאחרים נותרו ברחוב.

מֶלֶשֶׁה גְּרִינְהוּט מִיָּהָר בִּרְאשׁ וְצֶעֶק: „איפה האֵשְׁכָּנִי, ההוֹנָנִמן?”

[164] בינתיים ישב המבוקש בנחת ליד השולחן עם בעל הבית, הרב ועוד כמה אורחים. הם היו שקועים בשיחה למדנית על ביאור־העל של הרב, שראה אור זמן קצר קודם לכן.

כאשר שמע רבי יִסְקֶלְמָן את הקולות הרועשים, יצא לקראת ההמון הנסער.

„אותי אתם מחפשים?” שאל. „מה רצונכם ממני?”

„מסרו את החוזה”, צעק מֶלֶשֶׁה גְּרִינְהוּט, „את החוזה המחפיר ההופך אותנו, יהודי הכפר, לקבצנים!”

„אל תהיו שוטים כל כך, אחיי”, השיב רבי יִסְקֶלְמָן בשלווה. „החוזה נדון ונבדק בקפידה וזכה להסכמת כל הצדדים. מדוע אתם רוצים עתה לבטלו? הרי כך לא יבואו הריב והמחלוקת לקצם לעולם!”

„מסרו את החוזה!” שאגו יהודי הכפר.

„רבי”, פנה רבי יִסְקֶלְמָן בשאלה אל הרב, „האם מותר לי למסור את החוזה?”

„לא”, השיב הנשאל, „אסור לכם.”

„אם לא תמסרו את החוזה מרצונכם“, צעק מִלְשָׁה גְרִינְהוּט, „ניקח אותו בכוח. בואו, חברים, עזרו לי לתפוס את האֶשְׁכְּנִי; נכה אותו עד שייתן לנו את מבוקשנו.“

תריסר ידיים חזקות נשלחו לתפוס את רִבִּי יוֹסֶלְמָן. אך רִבִּי אֵיצִיק טֹאוּסִיג משך אותו אל ירכתי החדר, פתח במהירות דלת, הוציא את אורחו ונעל את הדלת מבחוץ.

[165] יהודי הכפר הסתערו אחריהם ופרצו את הדלת הנעולה. בינתיים ניסה רִבִּי אֵיצִיק טֹאוּסִיג להוציא את אורחו אל הרחוב דרך פשפש אחורי ולהביאו למקום מבטחים, אך יהודי הכפר הזועמים כבר הקיפו את הבית כולו. לא נותר לו אלא לחפש מחסה עם רִבִּי יוֹסֶלְמָן במרתף, שבו היה חדר סודי שלא היה קל לגלותו. אנשי הכפר הזועמים חיפשו בכל הבית, פרצו דלתות נעולות, פתחו בכוח ארונות קיר, חיפשו בעליית הגג מאחורי חבילות הסחורה ובמרתף מאחורי החביות. בתוך כך הביא בנו של בעל הבית את המשמר מכיכר העיר העתיקה. אנשי המשמר פילסו להם דרך בהמון בעזרת חניתותיהם והגיעו אל ביתו של רִבִּי אֵיצִיק בדיוק כאשר גילו הזועמים את החדר הסודי במרתף ועמדו לפרוץ את דלתו. למשמע הקריאות „המשמר! המשמר!“ התפור ההמון לכל עבר, ושני הנחרדים יצאו מחדר המרתף, שממילא כבר לא היה יכול להגן עליהם.

שכירי החרב הקיפו מיד את רִבִּי יוֹסֶלְמָן והעלו אותו מן המרתף. אלא שההמון הנסער כבר התגבר על בהלתו הראשונה.

אז צעק מִלְשָׁה גְרִינְהוּט: „לא נפחד מעשרה או משנים־עשר שכירי החרב האלה!“

אולם המסתערים נהדפו לאחור בחניתותיהם השלוחות של שכירי החרב.

„מוטב“, אמר מפקד המשמר לרבי יוסֶלֶמן, „שנוליך אתכם היישר אל ההֶרְדֶּצִין, שכן המשמר אינו יכול להגן עליכם במידה מספקת מפני האספסוף הנסער.“

[166] „עשו כן“, אמר רבי יוסֶלֶמן.

החיילים המשיכו בדרכם בלא רתיעה בעוד ההמון הזועם רודף אחריהם, וחניתותיהם מופנות תמיד אל המסתערים. אבנים אחדות פגעו באנשים האמיצים, אך הם לא השגיחו בהן. כך עברו על פני גשר האבן הגדול שעל המולֶדֶאו, עלו אל העיר הקטנה הגבוהה והגיעו אל שערי ההֶרְדֶּצִין, ושם ביקש מפקד המשמר רשות להיכנס. הרוזן טון קיבל דיווח וציווה להביא לפניו את רבי יוסֶלֶמן. לאחר שהלה סיפר לנציב המלך על אשר אירע, קרא הרוזן:

„הנבלים האלה עוד ישלמו לי על כך!“

„אדוני רב־החסד“, אמר רבי יוסֶלֶמן, „מבקש אני מכם לנהוג במתינות ולחון את האנשים שהוטעו והודחו!“

„אדם אציל אתם“, השיב הרוזן. „אך זה נמלטתם מידי רוצחים, וכבר אתם מבקשים ממני לחון את הרוצחים! ובכן, אצווה לחקור את העניין. המוטעים והמודחים יצאו בעונשים קלים; אך מלוא חומרת הדין תפגע במסיתים.“

הספר השני — פרק ל

XXX.

מִלְשָׁה גְּרִינְהוּט וּשְׁלוּשָׁה אֲנָשִׁים אַחֲרֵים מֵהוֹרֹבִיץ, שְׁבִלְטוּ יוֹתֵר מְכֹל בְּמֶרֶד, נִידוֹנוּ לְמוֹת. לְשׁוּא נָפַל רַבִּי יוֹסֶלְמָן לְרִגְלֵי הָרוֹזֶן טוֹן וּבִיקֵשׁ וְהִתְחַנֵּן שִׁיחֹן אֶת הַנִּידוֹנִים.

הָרוֹזֶן טוֹן לֹא הִתְרַכֵּךְ, וְגִזַּר דִּין הַמוֹת הוּצָא לְפֹעַל.

[167] מְדוּכָא וְאֶכּוֹל צַעַר עַד מוֹת עֹזב רַבִּי יוֹסֶלְמָן אֶת פְּרָאגָּה. הוּא נִכְנַס אֵלֶיהָ בְּתֵהֻלָּכָה נִיצְחֹן וּבִתְשׁוּאוֹת הַהֶמוֹן, אֵךְ עֹזב אֶת הָעִיר בּוֹדֵד וְעֹצוֹב וְשֹׁב לְבֵיתוֹ.

אֵךְ הִגִּיעַ רַבִּי יוֹסֶלְמָן לְבֵיתוֹ, וּמִכָּל עֵבֶר הִגִּיעוּ אֵלָיו תְּלוֹנוֹת עַל הַתְּנַהּגוֹת שֶׁל הַיְּהוּדִי מִיְּכָאֵל מְרִינְפֶּלְדֵן. הִלֵּה עֶסֶק בְּנֶשֶׁךְ בְּדֶרֶךְ חֲסֶרֶת בּוֹשָׁה מֵאִין כְּמוֹהָ. מִיְּכָאֵל הָיָה אִישׁ עֲשִׂיר מְאֹד וְחֹבֵב פֶּאֶר. לְשׁוֹנוֹת רַעוֹת טַעְנוּ שְׂאֲבֵי הָאֻמִּית הִיָּה הָרוֹזֶן מְרִינְפֶּלְדֵן. מִיְּכָאֵל אָהַב לְהִתְלַבֵּשׁ כְּדֶרֶךְ הָאֲדוֹנִים הַגְּדוֹלִים וְהַחֲזִיק סוֹסִים וּמִשְׁרָתִים רַבִּים. מֵאַחֵר שֶׁחֲשָׂה כְּבֵד רַבִּץ עַל מוֹצָאוֹ, לֹא עָלָה בִּידוֹ לְשֹׂאת אִישָׁה. הוּא נִיָּהֵל אֹרֶחַ חַיִּים פְּרוּעַ וְחֶסֶד סֹדֵר וְהִתְרוּעֵעַ בְּקֶרְבָּה עִם הָאֲבִירִים וְהָרוֹזֶנִּים שֶׁבְּסִבִּיבָה. כָּל שֶׁהִיָּתָה זִיקְתּוֹ שֶׁל מִיְּכָאֵל לִיְהוּדוֹת רּוֹפֶפֶת, בְּעֵינֵי הָאוֹכְלוֹסִיָּה הַנוֹצְרִית בְּכָל זֹאת נִחְשַׁב יְהוּדִי, וּמַעֲשֵׂי הָרַעִים הַמִּיטוֹ חֲרָפָה עַל הַיְּהוּדִים.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן לֹא הִתְעַלֵּם אֵף לְרַגַּע מִן הַקּוֹשִׁי הַגְּדוֹל שֶׁבְּהִתְיַצְבוֹת נֶגֶד הָאִישׁ הַזֶּה. לְמִרּוֹת זֹאת לֹא הִיסַס לְמַלֵּא גַם הַפֶּעַם אֶת חֻבְתּוֹ. הוּא בִּירַד הֵיטֵב אֶת כָּל עֲבִירוֹת הַנֶּשֶׁךְ הַחֲמוּרוֹת שֶׁעָבַר מִיְּכָאֵל, וְאִשֶּׁר סִיפְקוּ לוֹ אֶת הָאֻמְצָעִים לַחֲיֵי הַמּוֹתֵרוֹת וְהַחֲלוּלוֹת שְׁלוֹ. לְאַחֵר מִכֵּן זִמֵּן רַבִּי יוֹסֶלְמָן, בְּתַפְקִידוֹ כְּמִנְהִיגָה

הקיסרי של כלל יהדות האומה הגֵרְמָנִית, את היהודי מִיכָאֵל מְרִינְפֶלְדֶן להתייצב למשפט לפניו ברוסְהִים. —

[168] מִיכָאֵל הופיע לבוש כאביר ורכוב על סוס גבוה; אחריו באו עשרה משרתים יהודים, כולם לבושים כשכירי חרב רכובים.

רְבִי יוֹסֶלְמָן הזמין אליו את פרנסי חבל הֶרִיִין העליון כדי לשפוט יחד עמם את מִיכָאֵל.

„מִיכָאֵל”, פנה רְבִי יוֹסֶלְמָן אל הנכנס, „אתם ממיטים חרפה על השם היהודי בעיסוקכם בנשך בגלוי ובסתר. ודאי שמעתם על החוקים שחוקקתי יחד עם כל רבני ופרנסי גֵרְמָנִיָה בְדִיאָטָה הקיסרית בְּאָאוּגְסְבוּרְג. הקיסר, הנסיכים ואדוני הדיאָטָה אישרו ואשררו את הסעיפים והתקנות האלה, ואני קיבלתי עליי את החובה לקיימם ולאכוף אותם. רק בתנאי זה הרשו לנו להוסיף ולשבת בקיסרות. הגיעו אלינו ידיעות על מעשיכם. התגוננו מפני סעיפי האישום שאצווה מיד לקרוא לפניכם.”

„חסכו לעצמכם את הטרחה”, השיב מִיכָאֵל בגאווה. „איני מכיר בבית הדין שלכם ולא אקבל עליי את העונשים שאתם מבקשים להטיל עליי.”

„אם כן נמצא אמצעים”, השיב רְבִי יוֹסֶלְמָן, „לאלץ אתכם. נטיל עליכם חרם; כל מגע עם יהודים יאסר עליכם, ואפילו משרתיכם יעזבו אתכם.”

„אני לועג לחרם שלכם”, התקלס מִיכָאֵל.

אז פתח את הדלת וקרא למשרתיו החמושים להיכנס.

[169] „הוי, בחורים!” פנה אליהם. „האדונים האלה רוצים להטיל עליי חרם גדול. אם יעשו כן, שוב אסור יהיה לכם לבוא עמי במגע, לאכול ולשתות עמי, לדבר עמי או לשרת אותי, אלא אם תרצו שחרם זהה יחול גם עליכם. אמרו לי, בחורים, מה תעשו?”

„מה, אכפת לנו מן החרם!” צעק אחד המשרתים. „נישאר אצל אדוננו, הנותן לנו מזון וכסות ואמצעים לחיי שמחה.”

„אתם שומעים”, אמר מִיכָאֵל, „כמה יועיל לכם עונש החרם. מכל מקום, עצתי הטובה לכם היא להפסיק את ההליך נגדי; הוא לא יצמיח לכם טובה.”

לאחר שאמר את דבריו יצא משם בלא לברך לשלום.

שבועות אחדים לאחר שהוטל החרם הגדול על מִיכָאֵל מְרִינְפֶלְדֵן, נצטווה רַבִּי יוֹסֶלְמָן להתייצב לפני הרוזן אוֹלְרִיךְ פֿון רֶפֿלְטֶשְׁטֵיין, ששלט בֶּאֱלֶזס התחתונה בשם הקיסר כנציב הארץ ומושבו בֶּאָנְסִיסְהֶים.

[170] כאשר הגיע רַבִּי יוֹסֶלְמָן לֶאָנְסִיסְהֶים מצא את העיר כמרקחה. באותה עת נערכה תחרות הקליעה, שאליה הזמינה העיר את הערים הידידותיות הסמוכות, והאדון אוֹלְרִיךְ פֿון רֶפֿלְטֶשְׁטֵיין הזמין את הרוזנים והאדונים השכנים. מנהלי הטקס כבר עברו ברחובות כשנגנים צועדים לפניהם והזמינו את האורחים להתאסף במטווה. המארחים יצאו לשם בתהלוכה חגיגית: ראשי העיר וחברי המועצה, ובתוכם האדון אוֹלְרִיךְ פֿון רֶפֿלְטֶשְׁטֵיין; אחריהם המתופפים והחלילנים; אחר כך קלעי העיר; ובעקבותיהם שורה של נערים צעירים, לבושים בגדי פאר ומקושטים לכבוד החג, בני המשפחות הנכבדות ביותר. אחריהם באו האורחים הזרים, ובהם מִיכָאֵל מְרִינְפֶלְדֵן. אחר כך צעדו

נערים שנשארו תיבות ססגוניות ובהן הפרסים ומתנות החג — גביעי כסף גדולים וקטנים. את התהלכה חתמו ליצני השעשועים, מצנפות צבעוניות לראשיהם ומחבטים בידיהם, ואחריהם נערים נושאי דגלי קלון — אות היתולי לקלעים גרועים.

[171] [172] במטווה נשא ראש העיר הראשון נאום ברכה חגיגי. הוא הזכיר בו את הידידות רבת־השנים בין הערים, הרזנים, האבירים והאדונים שהוזמנו, והביע את מיטב איחוליו לחגיגה. אחר כך עברו מנהלי הטקס עם הנגנים על פני המטווה והורו לקלעים להתקבץ לפי עריהם ולבחור את תשעת השופטים שלהם. אלה היו בעלי הסמכות במטווה והשופטים העליונים לפי חוקי הקליעה. נבחרו שמונה ראשי ערים מן הערים הקיסריות החופשיות שבאֶלְזֶס, ובראש ועדת התשעה הועמד הרוזן אוֹלְרִיך פון רֶפֶלְטֶאָשְטַיִן. עתה נרשמו הקלעים ושלמו את דמי השתתפותם, אחר כך חולקו לרבעים או לדגלים, ולבסוף החלה התחרות המרכזית של קלעי הקשת המוצלבת. אחד ממנהלי הטקס עבר במטווה לקול חלילים ותופים וקרא לקלעים לגשת לעמדותיהם לפי קבוצות. הם מיהרו ונדחקו אליהן וישבו בשורות זה לצד זה על פי סדר ההגרלה, כל אחד בעמדה שאליה הצמיד את הפתק הנושא את שמו. כל זמן שהקבוצה ירתה, אסור היה לאיש לעזוב את עמדתו או להפריע לשכניו בדיבור או בתנועה. כך ישבו, והקשתות המוצלבות בידיהם. אז קרא מנהל הטקס: „שומרי המטרה, הפעילו את השעון!“ עם האות החל המחוג לנוע וציין כל רבע שעה בצלצול הפעמונים. בפרק הזמן הזה היה על כל קלע לירות, בלא להישען ובלא להשעין את קשתו. כאשר השלים מחוג השעון את הקפתו צלצל הפעמון בקול בהיר, ולוח פלדה השתלשל מטה בחבל קבוס. עתה החלה עבודתם של תשעת השופטים, הלבלרים ושומרי המטרה: הם רשמו את

שמות כל הקלעים שפגעו בתוך המעגל — שמותיהם היו רשומים על החצים. את הירייה הטובה ביותר, הפגיעה בעיגול השחור שנקראה „יריית התכלית“, ירה מיכאל מַרְיִינְפֶּלְדֵן. שמו הוכרז בקול לצלילי החלילים והתופים. אז עלה אחד ממנהלי הטקס על בימת דרשן, קרא אליו בקול את בכיר הקלעים, היהודי האמיץ מיכאל מַרְיִינְפֶּלְדֵן, ונשא לכבודו נאום בחרוזים עממיים, שבו שיבח את הישגו ואת זכירתו. לזכר הירייה, אמר, יקבל עתה דגל משי נאה שתלויה בו מדליית כסף, וכן צלחת כסף ועליה דג פורל צלוי, לחמנייה וכוס יין, וגם תפוח. אחר כך צעדו לפניו חצוצרנים וחלילנים והוליכו אותו אל מושבו. הרוזן אוֹלְרִיך פֶּון רֶפֶלְטֶשְטַיִן מסר לו את הדגל ואת הגביע ואת צלחת הכבוד המשעשעת. עתה קרא מנהל הטקס לאומלל שירה את הירייה הגרועה ביותר. הוא השתחוה לפניו עמוקות ואמר: „ראה נא, קלע נאה, שתלמד את מלאכתך טוב יותר. יש לי כאן כמה נערים עליזים שילמדו אותך כיצד לפגוע! אינך צריך לשלם להם על כך. פֶּרְנֶץ פֶּלוֹ, קח את המֶזֶה, ברח אותו במים מקודשים; בהחלט ייתכן שכישפו אותו. הֶנֶס הָאן, צלצל בפעמון העץ שלך סביב אחניו! וגם אתם האחרים, טפלו בו, חללו לכבודו מחול נאה והצמידו לו אוזני חמור; רק שמרו על הנימוסים ועשו זאת מאחורי גבו. הביאו לו את מתנות הכבוד של: ראשית דגל עשוי מאריג האטלס שממנו עושים האיכרים את השקים שבהם הם מביאים את שיכולת השועל לעיר. המדליה התלויה בו אינה עשויה, למרבה הצער, אלא פח. הוסיפו צלחת עץ ועליה גבינת לבנה נאה, תפוח במקום התפוח ובירה דלילה בקערת חרס!“

כך לעג מנהל הטקס, ולבסוף העניק לו גם מצנפת ליצן מקושטת בנוצות תרנגול. נערי של מנהל הטקס התגלגלו סביב הקלע והעמידו לעומתו העוויות

פנים עד לעמדתו, וחמת חלילים צעדה לפניו והפיקה מנאדה את הצלילים הצורמים ביותר.

לאחר שהסתיימה הקליעה החלו המשחקים הפתוחים: הדיפת אבן, קפיצה, ריצה, היאבקות, ריקוד וסיוף. בכל התרגילים האלה זכה מִיכָאֵל מְרִינְפֶלְדֵן בפרס הראשון. בהדיפת האבן זכה בטבעת זהב; בקפיצה הרחוקה והגבוהה ביותר זכה בארבעים וחמישה גולְדֵן. תמורת האבן שהדף למרחק הרב ביותר קיבל יריעת בד ארגמן, תמורת הניצחון במרוץ קיבל גביע כסף, ועל שגבר על יריבו בקרב חרבות קיבל סוס אציל. הוא היה גיבור היום. עלמות העיר, ובראשן בתו של ראש העיר הראשון, העניקו לו זר כבוד קטן.

כאשר קרב היום אל קצו, לפני שהחלה סעודת הערב הגדולה, ביקש רַבִּי יוֹסֶלְמָן שיביאוהו לפני נציב הארץ הקיסרי.

[173] „הרי זה אתה, יוֹסֶלִין”, קרא הלה לקראתו. „זימנתי אותך דווקא היום כדי שתראה במו עיניך את ניצחונותיו של היהודי מִיכָאֵל מְרִינְפֶלְדֵן! ועל איש כזה, שהיה עליכם להתגאות בו, הטלתם חרם? לבכם היה צריך להתרחב משמחה בראותכם כיצד אנחנו הנוצרים חולקים כבוד לאיש האמין הזה. אתם מתלוננים תמיד על קיפוח ועל רדיפות — אילו הייתם כולכם כמִיכָאֵל הזה, אילו הסכמתם לאכול ולשתות עמנו ולחגוג עמנו את חגיגנו, זה מכבר לא הייתם צריכים להתלונן על קיפוח ועל רדיפות.”

„אדוני רב־החסד”, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „סבורני שאמת בפיכם. אך יקרות לנו מכל אוצרות העולם — מן השלום, השלווה, הביטחון והרווחה — מצוות דתנו הקדושה. ואשר למִיכָאֵל מְרִינְפֶלְדֵן, לא הטלנו עליו חרם גדול מפני שהוא עובר על חוקי אלוהינו, אף כי בשל כך היה ראוי לו, אלא מפני שהוא עוסק

בנושך בגלוי ובסתר עד שהארץ כולה מתלוננת עליו. יודעים אתם, אדוני רב־החסד, שבדיאטה הקיסרית באאוגסבורג חוקקתי עם כל רבני ופרנסי ארצות גרמניה סעיפים ותקנות נגד הנשך; ובתפקידי כמנהיגה וכמושלה הקיסרי של כלל יהדות האומה הגרמנית חובתי להקנות לסעיפים ולתקנות האלה תוקף. איזה אמצעי ענישה אחר נותר לנו היהודים מלבד החרם?"

[174] „ואני אומר לכם", השיב האדון אולריך, „שעליכם לבטל את החרם שהטלתם על היהודי מיכאל מריינפלדן. אני, נציב הארץ הקיסרי המושל והמצווה כאן בשם הקיסר, מורה לכם ומצווה עליכם לעשות כן. האדון קספר פון מורקסבורג, העומד בראש הממשל הקיסרי בהנאו, מסכים עמי בעניין הזה; לכן אל תעמידו פנים זמן רב ובטלו את החרם."

„אם מיכאל", השיב רבי יוסלמן, „יסכים לחדול מאורח חייו הבלתי־יהודי, ואם יחדל לעבור על הסעיפים והתקנות שאושרו בידי הקיסר והקיסרות, אבטל את החרם יחד עם חבריי שהטילו אותו עמי."

„מוטב שתשנו את דעתכם", אמר האדון אולריך בחומרה. „קספר ואני נמצא אמצעים לאלץ אתכם."

רבי יוסלמן נותר איתן בדעתו; אך הפרשה הולידה למענו שורה של מאבקים מרים וקשים. שני נציבי הארץ הקיסריים בהנאו ובאנסיסהיים הציקו למנהיג היהודי ורדפו אותו בכל דרך ובכל מקום שיכלו. והקיסר היה רחוק, בארץ ספרד. אז החליט רבי יוסלמן לבקש את חסותו של הנסיך הבוחר של הפפאלץ, המגן הראשון של חבל הרין העליון. הלה זימן את שני נציבי הארץ ואת המנהיג היהודי להתייצב לפני כס משפטו בהיידלברג. שם הגן רבי יוסלמן על

עצמו בצורה מזהירה כל כך, עד שהנסיך הבוחר הורה לנציבים לחדול מרדיפת
המנהיג הקיסרי ולא להוסיף להציק לו.

מִיכָאֵל מְרִינְפֶּלְדֵן קיבל עליו את התשובה שהטילו עליו והבטיח להיטיב את
דרכיו. לפיכך הוסר מעליו החרם.

הספר השני — פרק לא

XXXI.

[175] סכנה גדולה שבה ואיימה על יהודי גֶרְמָנְיָה. כאשר רולִינג, שְטֶקֶר, מאר ואויבי יהודים אחרים מפרסמים בימינו כתבים עוינים ליהודים, הדבר אמנם אינו נעים לנו, אך תודה לאל אין מקום לחשוש מפני סכנה של ממש. שונה היה המצב לפני שלוש מאות וחמישים שנה; באותה עת אפילו כתביו של אדם חסר חשיבות כפֶפֶרְקֶרְקוֹן יכלו להמיט סכנה. אולם כאשר גדול אנשי התקופה, ד"ר מֶרְטִין לֹוְטֶר, שחסידי העריצו כמעט כנביא אשר רוח אלוהים נחה עליו, פרסם כתבים שעלו בשנאתם ובעוינותם ליהודים על כל מה שנודע עד אז, אחזו פחד וחרדה בכל יהדות גֶרְמָנְיָה. לא רק באלה שחיו בארצותיהם של נסיכים פְּרוֹטֶסְטַנְטִים, אלא בכולם, בכולם; שכן השנאה ליהודים הייתה הנקודה שבה הסכימו הקתולים והפְּרוֹטֶסְטַנְטִים אלה עם אלה.

[176] מכל חבלי גֶרְמָנְיָה נשאו בני האמונה את עיניהם אל רֶבִי יוֹסֶלֶמֶן וציפו ממנו לעזרה ולהדיפת האסון המאיים. משלחת שנשלחה אליו הפצירה בו בתקיפות לפעול. בין חבריה היו גם שני בניו: רֶבִי יַעֲקֹב, שהתיישב בוֹוֶרְמֶס, ורֶבִי מֶשֶׁה, שהתיישב בֶּפֶרְנַגְקֶפּוּרְט על הַמַּיִן. רֶבִי יוֹסֶלֶמֶן הבטיח לצירים לעשות כל שבכוחו. הוחלט שייסע תחילה לֶשְטֶרֶסְבוּרְג וייוועץ שם בידידיו על האמצעים והדרכים שיש לנקוט: יַעֲקֹב שְטֶרֶסְבוּרְג, ראש העיר הראשי הנודע של שְטֶרֶסְבוּרְג, ווֹלֶפְגַּנג קֶפִּיטוֹ הנודע לא פחות, הפְּרוֹבֶקְט של כנסיית סְנֶקְט תוֹמָאס בעיר. רֶבִי יוֹסֶלֶמֶן ביקש משני בניו להתלוות אליו לֶשְטֶרֶסְבוּרְג. שאר חברי המשלחת שבו לבתיהם.

רבי יוסלמן יצא עם שני בניו לשטרסבורג, וכשהגיע לשם ביקש להתקבל לראיון אצל ראש העיר הראשון, האדון יעקב שטרסרם פון שטרסמק.

הלה היה אדם שחוכמתו זכתה לשבחים מתחרים בפי הקדמונים ובפי בני הזמן החדש. „גיבורנו“, מכנה אותו בווצר, הרפוןמטור של שטרסבורג; „פאר האצולה הנרמנית והישר בכל בני האדם“, מכנה אותו ההיסטוריון סליידן; „האורקל של נרמניה“, מכנים אותו בני תקופה אחרים; ויוצרת קברו מכנה אותו „יועץ לעיר הראוי למשול בתבל“ (*Urbis consultor, dignus dominari orbi*). — סליידן קונן על מותו במילים: „שמשך כבתה, שטרסבורג! התפללי עתה לאדון, שישמור עליך בחסדו בתוך המבול, בלילה ובאפלה, ויוליך את הספינה בבטחה אל הנמל. וגם אתן, ערי הקיסרות, התאבלו על נפילת האיש אשר בכוח עצתו, בשכלו הבהיר ובלשונו האדירה שמר פעמים רבות על חירותכן, ולא ירא שנאה בהגינו על האמת והצדק.“ ואילו מחבר בן זמננו מכנה אותו בפשטות האיש הגדול ביותר שהיה לשטרסבורג מאז ומעולם, בלא כל ספק.

[177] יעקב שטרסרם פון שטרסמק, שנולד בשנת 1489, למד תאולוגיה ומשפטים ואחר כך הרחיב את ידיעותיו במסעות. במסעות האלה הכיר את ארסמוס מרוטרדם הנודע. הלה כינה אותו צעיר שאין דומה לו, המפאר את דיוקנאות אבותיו בטוהר מידותיו, מעטר את נעוריו בכובד ראש של אדם מבוגר ומקשט להפליא את ידיעותיו יוצאות הדופן בצניעות נדירה. שטרסרם היה אמנם מחסידי לוטר והרפוןמציח, אך בה בעת גם מעריץ נלהב של ההומניסטים, ובייחוד של רויקלין. עקרונו העליון היה חופש המצפון, ולכן התנגד לכל אמצעי כפייה ולכל מעשי האלימות שלוטר, קלויין, צוינגלי, בווצר וכל יתר הרפוןמטורים חטאו בהם. במלחמת האיכרים הוכיח את כישורו הגדול לפשר, עד שהעיר

שְׁטֶרֶסְבוּרְגַּב טבעה לכבודו מטבע ועליו הכתובת „הסבלנות גוברת על הגורל”
(*victrix fortunae patientia*).

כאשר התייצב רַבִּי יוֹסֶלְמָן לפני שְׁטוּרָם, קיבל אותו הלה בידידות רבה.

„יוֹסֶלִין יקירי”, שאל אותו, „מה מביא אותך אליי היום?”

[178] „אדוני רב־החסד”, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „נביאכם וגיבורכם, ד״ר מֶרְטִין לוֹתֶר, הוא שמאיים בסכנה גדולה עלינו, היהודים האומללים. הוא פרסם חיבור בשם על היהודים וכזיהם, המסית נגדנו את הנסיכים ואת העמים וקורא להם לדכא אותנו, לשדוד אותנו ולגרשנו מן הארץ. הוא מכנה אותנו שקרנים וכלבי דמים, צפעים ארסיים ונחשים נקמנים חדוניים, מפני שאיננו מאמינים כמותו. הוא מכריז שכל המניח לנו לחיות בשקט ובשלום אין לו חלק בעולם הבא. בעקבות זאת כבר החליטו הנסיך הבוחר מֶסְקוֹוִיָּה והנסיך הבוחר מֶבֶרְלִינְבוּרְגַּב לגרש את היהודים מארצותיהם. אדוני רב־החסד, אחיי בכל ארצות נְכִרְמָנְיָה פנו אליי בבקשת הגנה ועזרה. יודע אני שאתם מחסידי לוֹתֶר, אך יודע אני גם שאתם איש אציל המבקש חירות לא לעצמו בלבד אלא לכל בני האדם. אדוני רב־החסד, פונה אני אליכם בביטחון דווקא משום שאתם מחסידי לוֹתֶר. אמנם יש לי לא מעט ידידים בין המלומדים הקתולים, והם יעשו עמי חסד ויכתבו תשובה לחיבורו הנסער ומלא הארס של לוֹתֶר; אך חושש אני שאם תבוא התשובה מן הצד הקתולי, תהפוך שאלת היהודים לסיסמת הזיהוי של המחנות, וארצות הפרוֹטֶסְטָנְטִים יישארו סגורות ליהודים למשך מאות שנים. לכן מבקש אני מכם, אדוני רב־החסד: כתבו אתם נגד מֶרְטִינוֹס מלא השנאה; אין מתאים מכם למשימה. לדבריהם משקל אצל הקתולים ואצל הפרוֹטֶסְטָנְטִים כאחד. הקיסר וכל הנסיכים מתפעלים מחוכמתכם. אני אספק

לכם את החומר שיוכיח עד כמה עשה לנו ד"ר מֶרְטִינֹוס עוול ועד כמה כוזבות ומרושעות טענותיו.”

[179] „יוֹסֶלֶן יקירי”, השיב ראש העיר של נְשֶׁטֶרֶסְבוּרְג, „מתפעל אני מחוכמתך, שהוליכה אותך אליי ולא אל מלומד קתולי כדי להפריך את דברי מֶרְטִינֹוס. לא טעית בי: איני מסכים להתבטאויותיו של מֶרְטִינֹוס נגד היהודים. חרפת עולם תהיה לאיש הגדול על שהשפיל את עצמו להעתיק את גידופיו וסילופיו של פֶּפֶרְקֶרְקוֹן העלוב, ולהוסיף עליהם טענות עוינות ליהודים שבדו אנשים עלובים לא פחות. אולם שמעו לעצתי: אל תניחו לאיש להפריך את חיבורו של מֶרְטִינֹוס. כל הפרכה רק תגרור התקפה חריפה עוד יותר עליכם מצד האיש הנסער. אם תתעלמו מן החיבור הזה, הוא יישכח בתוך שבועות או חודשים מעטים. אך אם תפריכו אותו, התקפה על מֶרְטִינֹוס תעורר מבוול של כתבים עוינים ליהודים מאת אלפי חסידיו אחוזי תאוות הכתיבה. לכן שמעו בקולי והניחו ללוֹתֶר לנפשו. הכוזבים והסילופים שבחיבור הזה לא ימיטו חרפה עליכם אלא עליו; כי האמת קיימת לעד והשקר חולף. — לעומת זאת מוכן אני בחפץ לב לצייד אתכם באיגרות המלצה אל הנסיך הבוחר מֶסְסוֹנְיָה ואל שריו ויועציו, כדי שתוכלו להוכיח לאדונים פנים אל פנים עד כמה טעה מֶרְטִינֹוס הפעם.”

משרת הודיע על בואו של האדון הנכבד מאוד קֶפִּיטוֹ.

„אבקש מכם”, אמר רֶבִּי יוֹסֶלֶמן, „לקבל את פני האדון הנכבד בנוכחותי, כדי שגם הוא, ידידי זה שנים רבות, יחווה את דעתו בעניין.”

ראש העיר הנהן בהסכמה, והאדון ווֹלְפֶנְג קֶפֶל, ששינה את שמו לקֶפִּיטוֹ הלטיני כמנהג המלומדים באותם ימים, נכנס.

[180] הפרובקט של סנקט תומאס היה אדוק מאוד. הוא היה בנו של נפח אומן מהגנאו ונועד תחילה להיות רופא, אך למד בכל הפקולטות עד שלבסוף מצא את מקומו בתאולוגיה. במהירות נעשה איש נכבד. בתוך זמן קצר עלה למשרות חשובות, שהביאוהו במגע עם השכבות הגבוהות בחברה וגם העניקו לו בדרך כלל את הפנאי המבוקש לעבודה מדעית. הוא העריץ את העולם העתיק, אשר לדבריו משך אותו בהוד קדומים מיוחד. הוא גם ידע עברית והרבה להתרועע עם יהודים כדי ללמוד מחברתם. הוא הגיע למשרת הקנצלר ויועצו הנאמן של הנסיך הבוחר ממיינץ, ובתפקיד זה הכיר את רפי יוסלמן. בלבו נטה לפרוטסטנטיות ומאס בחיי החצר; לפיכך עזב את מיינץ וביקש את המנוחה שאליה השתוקק במשרת הפרובקט של כנסיית סנקט תומאס בשטרסבורג. כאן הצהיר בגלוי על השתייכותו לזרם האוונגלי.

לאחר שנכנס ובירך את ראש העיר, הושיט את ידו לרפי יוסלמן.

[181] „יוסלין יקירי“, אמר, „טוב שמצאתי אתכם כאן. אם ירשה זאת אדוננו ראש העיר המחמיר, תוכלו לבאר לי מקום קשה בכתבי הקודש, שכבר חודשים רבים אני מבקש לשווא לעמוד על פירושו. בספר בראשית, פרק כא, פסוקים כח–ל, נאמר: 'וַיַּצַּב אַבְרָהָם אֶת־שָׁבַע כְּבִשֹׁת הַצֹּאן לְבִדְהָן. וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הִנֵּה שָׁבַע כְּבִשֹׁת הָאֵלָה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבִדְהָנָה. וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שָׁבַע כְּבִשֹׁת תִּקַּח מִיָּדִי בְּעִבּוֹר תְּהִיָּה־לִּי לְעֵדָה כִּי חִפְרָתִי אֶת־הַבָּאָר הַזֹּאת.' — ועתה אשאל: כיצד יכולה מתנה של שבע כבשות להיות עדות לבעל הבאר? עיינתי בכל המפרשים ולא מצאתי בשום מקום הסבר מניח את הדעת. האם תוכלו אולי לבאר לי את הכתוב, יוסלין יקירי?“

„אוכל“, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן. „אולם יהיה עליי לפתוח בהקדמה ארוכה במקצת, אם ירשה זאת אדוני ראש העיר רב־החסד...“

„בבקשה“, אמר האדון יַעֲקֹב שְׁטוֹרֶם. „גם אני משתוקק לשמוע את פתרונה של השאלה הקשה הזאת.“

[182] „אם כן, אדונים נכבדים“, פתח רַבִּי יוֹסֶלְמָן ואמר, „הרשו לי לספר תחילה מעשה מחכמינו. פעם הייתה לאדם חסיד פרה שחרש בה את שדהו. ירד החסיד מנכסיו ונאלץ למכור את השדה ואת הפרה, ואת שניהם מכר לנוכרי. באחד מימי השָׁבֶת בא אליו הקונה נסער וצעק: ‘איזו פרה מכרת לי! הבהמה העקשנית רובצת בשדה ואינה רוצה לעבוד.’ — הלך החסיד עם הקונה אל השדה, התכופף אל הבהמה ולחש באוזנה: ‘אינך רוצה לעבוד משום שהיום שָׁבֶת, וכשהיית אצלי לא הותר לך לעבוד בְּשָׁבֶת. לא עלייך נצטווה לנוח בְּשָׁבֶת אלא עליי. כל זמן שהיית שלי, אסור היה לי להניח לך לעבוד בְּשָׁבֶת. עתה את שייכת לנוכרי, ולכן את רשאית לעבוד גם בְּשָׁבֶת.’ — קמה הבהמה והלכה ברצון אחר אדוניה. — מעשה דומה אנו מוצאים בתלמוד על אתונו של רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, שפעם אחת לא רצתה לאכול בפונדק מן השעורים שלא הופרש מהן המעשר. מכאן אנו רואים שבהמות הבית של צדיקים מופלגים מבינות ברוח אלוהים בין טוב לרע. כך היה גם בעדרו של אֶבְרָהָם. ערערו על בעלותו של אֶבְרָהָם על הבאר. באו הכבשים מן המרעה כשהן צמאות וביקשו לשותות. אֶבְרָהָם הציב שבע כבשות בנפרד ונתן אותן לְאֶבְרָהָם לִפְנֵי ששתו. עתה סירבו הכבשות לשתות מים מן הבאר שלא הייתה שייכת לאדון החדש, וכך העידו שהבאר היא קניינו של אֶבְרָהָם.“

שני האדונים מִשְׁטָרְסְבוֹרְגַּהּ התמוגגו מן הפירוש עתיר המשמעות של רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן. אחר כך הסביר האדון יַעֲקֹב שְׁטוֹרֶם לְפָרוֹבְסְט של סֶנְקֵט תוֹמָאס במה דברים אמורים. האדון קִפִּיטוֹ הסכים לחלוטין עם ראש העיר של שְׁטָרְסְבוֹרְגַּהּ שלא יהיה זה נכון להתגרות בלותר באמצעות תשובה. גם הוא הציע לצייד את המנהיג היהודי באיגרות המלצה רבות משקל אל יועצי סֶקְסוֹנְיָהּ הבוחרת וּבְרֶנְדֶּנְבוֹרְגַּהּ. לפני שנפרד רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן משני האדונים, ביקש רשות לבקר בבית הכנסת העתיק בִּשְׁטָרְסְבוֹרְגַּהּ, שעומד שומם זה זמן רב, ולראות את ספרי התורה שעדיין נשמרו בו. הרשות ניתנה לו בחפץ לב.

הספר השני — פרק לב

XXXII.

[183] רַבִּי יוֹסֶלְמָן פָּנָה תְּחִילָה אֶל הַפּוֹנֵדֵק שָׁבוּ הַתַּאכְסָן וּשְׁבוּ הַשְּׂאִיר אֶת שְׁנֵי בָּנָיו. יָחַד עִמָּם הֵלֵךְ אֶל הַמָּקוֹם הָעֲתִיק וְהַנִּכְבָּד שֶׁשִּׁימָשׁ לִפְנֵים בֵּית תְּפִילָה לְאַחֲיוֹ לְאַמּוֹנָה, וְעָמַד עִתָּה בְּשִׁימָמוֹנוֹ כִּבְר מֵאָה וּחֲמִישִׁים שָׁנָה. הוּא בִּיקֵשׁ שִׁפְתָּחוּ לִפְנֵינוּ אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים הַחֹרֵב, נִיגֵשׁ אֶל אֶרֶון הַקֹּדֶשׁ, הוֹצִיא אֶת סִפְרֵי הַתּוֹרָה, נִשֶּׁק לָהֶם וְגִלַּל אוֹתָם בַּעֲזֶרֶת שְׁנֵי בָּנָיו כְּדֵי לְתַקֵּן וּלְהַשְׁלִים אוֹתֵיהֶם שֶׁנִּשְׁחָקוּ. בְּמַהֲלֵךְ הַמִּלָּאכָה נִאֲלָצוּ שְׁלוֹשָׁת הָאֲנָשִׁים לַעֲצוֹר אֶת דַּמְעוֹתֵיהֶם בְּכוֹחַ. הָעֶרֶב יָרַד כֹּאשֶׁר הִשְׁלִימוּ אֶת הָעֲבוּדָה הַמֵּיִיגַעַת. אִזּוֹ הִשִּׁיבוּ אֶת הַסִּפְרִים אֶל אֶרֶון הַקֹּדֶשׁ וּפְרָצוּ בִּבְכִי. לְאַחֵר שֶׁחֲזָרוּ אֶל הַפּוֹנֵדֵק וְאָכְלוּ בַּחֲדָרָם מִן הַצִּידָה שֶׁהֵבִיאוּ עִמָּם, סִפֵּר רַבִּי יוֹסֶלְמָן לְבָנָיו:

יְהוּדִים יֵשְׁבוּ בְּשֶׁטְרֶסְבּוֹרֵג מִימֵי קֶדֶם, אוֹלֵי מִן הַיּוֹם שָׁבוּ נוֹסְדָה הָעִיר.

[184] [185] [186] [187] [188] [189] בְּשָׁנַת חֲמֶשֶׁת אֲלָפִים וּמֵאָה וְתִשְׁעָ לְבְּרִיאַת הָעוֹלָם הִתְרַחֲשָׁה כֹּאן הַרְדִּיפָה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל הַיְּהוּדִים. בְּאוֹתָה עֵת חוֹלְלָה הַמִּגְפָּה חוֹרְבָן נוֹרָא: כְּפָרִים שְׁלָמִים גּוֹעֵזִים, וְאַפִּילוּ בִּלְבָב יָם נִקְרָו בְּדַרְכָּם שֶׁל אֲנָשִׁים אוֹנִיּוֹת שֶׁצּוֹוֹתֵיהֶן הוֹכְרָעוּ בַּמִּגְפָּה וְהָיוּ נוֹתְרֵי לַחֲסָדֵי הָרוּחוֹת וְהַגְּלִים. אֲבָל וַיֵּיאוֹשׁ שֶׁרָרוּ בְּכָל מָקוֹם. אָף שֶׁהַמִּגְפָּה טָרַם פְּרָצָה בְּשֶׁטְרֶסְבּוֹרֵג, כִּבְר הִטִּיל הַפֶּחַד מִפְּנֵיהֶם סַעֲרָה וּבִהְלָה גְּדוּלָה בְּאוֹכְלוֹסִיָּהּ. — לְמַדּוֹת כָּל אֲמֻצְעֵי הַזִּהְדוּת פִּקְדָה הַמִּגְפָּה גַּם אֶת שֶׁטְרֶסְבּוֹרֵג וְהַכְרִיעָה כְּמַעֲט אֶלֶף תּוֹשְׁבִים. — נֶגֶד הַיְּהוּדִים הוֹעֲלָתָה הָאֲשָׁמָה מְרוֹשַׁעַת וְאוֹיְלִית כֹּאחַת: הֵם הִרְעִילוּ כְּבִיכּוֹל אֶת הַבְּאֵרוֹת וּבִכְךָ גִּרְמוּ לְתִמּוֹתָהּ הָעֲצוּמָה הַזֹּאת. מוֹעֲצַת הָעִיר צִיּוּתָהּ לַנַּעוֹל אֶת הַבְּאֵרוֹת בַּמַּנְעוּלִים, וְכֵדִי לְשִׁלּוֹל מִן הָעָם כָּל תּוֹאנָה לְהַתְנַכֵּל לַיְּהוּדִים הַזֹּרֶתָהּ

לשאוב את המים מן הנהר. אולם כאשר נודע שבערים רבות בשְׁנִיץ ובגֶרְמָנִיָה
 נפלו היהודים קורבן לזעם ההמוני, התלקחו בשלהבת גלויה השנאה ותאוות
 הבצע שלחשו תחת האפר. צירי נְשֶׁטְרֶסְבוּרְגַּבּוּוּעִידָה שבבֶּנְפֶּלְדַּבּוּנִסוּ לשווא
 להוכיח את חפות היהודים, יחד עם צירי הבישוף, אצולת אֶלְזָס והערים בֶּנְלֶ,
 פֶּרִיבּוּרְגַּבּוּעִירי החבל. לשווא הסתמכו על כתבי החסות שהיהודים קנו מן העיר
 בכסף רב. התסיסה הלכה וגברה, וביום שני, ט' בשְׁבָט, פרץ המרד
 בְּנְשֶׁטְרֶסְבוּרְגַּבּוּ — בראש ממשלת העיר עמדו אז שני ראשי העיר נְשֶׁטוּרְם וקוֹנֶץ
 פּוֹן וִינְטֶרְטוּר, ולצדם האַמֶּיֶסְטֶר, ראש הגילדות, פֶּטֶר סְוֶרְבֶּר. האחרון, בייחוד,
 היה אדם אציל נפש שהדף תמיד בתקיפות את ההאשמות הבלתי־צודקות נגד
 היהודים, ובכך דווקא עורר את שנאת העם כלפיו. כאשר דרשה ממנו משלחת
 בעלי המלאכה לעצור ולכלוא את היהודים, התנגד לה באומץ לבו של אדם
 היודע כי הוא מגן על האמת ועל הצדק. — לנוכח תשובותיהם הגסות
 והחצופות של חברי המשלחת ציווה לכלוא אותם; אולם אחד מהם הצליח
 להימלט ומיהר לספר את שאירע לגילדות הבורסקאים והקצבים. חבריהן היו
 חייבים כסף ליהודים וביקשו להיפטר מחובותיהם ומנושיהם באמצעות
 השמדתם. בהסתתם התחמשו הגילדות ואף האצולה, ונאספו עם דגליהן סביב
 הקתדרלה. שני ראשי העיר, נְשֶׁטוּרְם וקוֹנֶץ פּוֹן וִינְטֶרְטוּר, עשו לשווא כל מאמץ
 להרגיע את זעם העם. ההמון הנקמני אטם את אוזניו לקול השלטון וקבע את
 מטהו ב„גִּיְטֶהוּף” שבכיכר הקתדרלה. שם נשאר חמוש כל הלילה ודרש
 בצעקות רמות להדיח את מנהיגי העיר הקיסרית החופשית, משום שהניחו
 ליהודים לשחד אותם בכסף. למחרת, יום שלישי, י' בשְׁבָט, פרצו בני העיר
 החמושים, שכבר נעשו אדוני העיר, אל בתיהם של שלושת המנהיגים, הדיחו
 אותם ותפסו את חותמה ואת דגלה של נְשֶׁטְרֶסְבוּרְגַּבּוּ. אחר כך יצאו המורדים אל
 הארמון ובחרו בִּנְיֶקוֹלָאוֹס פּוֹן בּוּלְאָךְ ובגוסו אֶנְגֶּלְבֶּרְכְט, נציגי האצולה, לראשי

העיר; לצדם בחרו בשני נציגים של בני העיר ובקצב בְּטָשׁוּלָד לַאֲמִיִּסְטָר. — ביום רביעי נשבעו הנבחרים אמונים. ביום חמישי נשבעה להם האוכלוסייה. ביום שישי דן הסנאט החדש בהאשמה שהועלתה נגד האֲמִיִּסְטָר לשעבר פֶּטָר סוֹוֶרְכָּר. האיש הישר שילם מחיר כבד על האומץ שבו הגן על זכויות האדם: רכושו הוחרם, מקצתו נותר לילדיו ושלוש אלפים וארבע מאות גוֹלְדֵן נמסרו לנבחר החדש. נוסף על כך נשללו ממנו זכויות האזרח והוא גורש מן העיר. סוֹוֶרְכָּר פרש לִבְנֶפֶלְד ושם סיים את חייו. בשבת, י"ד בִּשְׁבָט, יומה האחרון של השבוע הסוער הזה, יכול היה העם סוף סוף להשביע את זעמו העיוור. היהודים האומללים היו סגורים ברובעיהם כל אותו הזמן, מוקפים בשאגותיהם הפראיות של המורדים ושרויים באימה נוראה. לפתע התנפל ההמון השיכור מיין בטירוף על קורבנותיו הרועדים, לקולו המצמרר של פעמון האזעקה. הוא עקר אותם מבתיהם, גרר את ילדיהם כדי להטבילם לנצרות, רצח, טבח, שדד ובזו וקרע את שטרי החוב. כאשר מאס לבסוף האספסוף צמא הדם בטבח, נגדרו היהודים שנותרו אל בית העלמין היהודי, שבו הוקמה מדורת ענק, והושלכו בעודם בחיים אל הלהבות הבווערות; ויש שאימהות השליכו בעצמן את ילדיהן לאש כדי למות עמם באמונת האבות. אלפיים אנשים אצילי רוח ומסורים לאלוהים מתו על קידוש השם. האחרים נמלטו. — רשויות העיר החליטו שמעתה לא יתקבלו בה עוד יהודים. הו, אילו רק עמדו בדיבור! סבל ואבל רבים היו נחסכים מצאצאי יַעֲקֹב. אולם שנים מעטות בלבד לאחר מכן שוב התקיימה בִּשְׁטֶרְסְבוּרְג קהילה גדולה ומשגשגת, ובראשה עמד כרב רַפִּי שְׁמוּאֵל המלומד מִשְׁלֵטְשֵׁטְט. באותה תקופה שגשגה אבירות השוד, ובייחוד הברונים פֶּון אֶנְדֶּלאו הם שערערו את ביטחון הדרכים, התנפלו על הסוחרים הנוסעים וגזלו את סחורותיהם, ולעיתים גם את חייהם. אירע שבכל פעם שסוחרים יהודים יצאו מן העיר עם סחורותיהם התנפלו עליהם פרשיהם של

האדונים פון אַנגלאַו ושרדו אותם. לא היה אפשר להסביר זאת אלא בכך שבתוך הקהילה היהודית נמצאו בוגדים שהודיעו לאדונים פון אַנגלאַו מראש. הדבר נחקר, והתברר ששני צעירים עמדו בשכרם של האדונים פון אַנגלאַו. בנקל יכלו לגלות מתי עומד אדם מן הקהילה לצאת מן העיר ובידו כסף או סחורות. אפילו משמר גדול של שכירים חמושים לא הועיל אז! אבירי השוד הופיעו תמיד במספר רב יותר, משום ששני היהודים הנקלים מסרו להם מראש ידיעות מדויקות. כאשר התגלתה אשמת השניים והוכחה, נקלעה הקהילה למבוכה גדולה. היה הכרח לנטרל את שני הבוגדים. אילו הלשינו עליהם לרשויות העיר, היו מעמידים את העיר במצב קשה מאוד, שכן האדונים פון אַנגלאַו כבר אסרו עליה מלחמה יותר מפעם אחת. לכן החליטו להביא את הבוגדים לפני בית דינם של הרב ודייניו. הם נידונו למוות. גזר הדין כבר הוצא לפועל באחד מן השניים, כאשר האחר נמלט אל האדונים פון אַנגלאַו. בטירת אַנגלאַו התנצר ולא חדל להסית את מגיניו לצאת למסע נקמה נגד יהודי שְטֶרסבוּרְג. הברונים פון אַנגלאַו הזעיקו את כל הווסאלים שלהם ויצאו אל שערי שְטֶרסבוּרְג בראש צבא גדול במושגי התקופה. בצעקות רמות דרשו נקמה על ידידם, שיהודי שְטֶרסבוּרְג תלו. מועצת העיר יעצה לרב, שהאדונים פון אַנגלאַו דרשו להסגירו לידיהם, להימלט. בלילה אפל וסוער הצליח לצאת מן העיר הנצורה ולמצוא מחסה במצודת „הוֹהֶנְלִינדֶסֶבֶרג” הסמוכה לוֹוִינְצֶנהִים. — שנים חלפו בלא שרִבִּי שְמוּאֵל הורשה לחזור אל משרתו ואל משפחתו. בבדידותו חיבר קיצור של חיבורו הגדול של רִבְנוּ מְרִדְכִי בֶן הֶלֶל. בתוך כך דרש לשווא מפרנסי קהילת שְטֶרסבוּרְג שישגו למענו רשות לשוב לעיר. שש שנים ארוכות ישב רִבִּי שְמוּאֵל בהוֹהֶנְלִינדֶסֶבֶרג. אז פקעה סבלנותו והוא יצא למסע כדי להשיג חרם נגד פרנסי קהילת יֶשֶׁרְאֵל בְּשְטֶרסבוּרְג. רִבִּי שְמוּאֵל לא נרתע מן הדרך הארוכה לִבְבֶּל כדי לקבל את

מבוקשו מן הרב היושב שם, רַבְּנוּ דָּוִד בֶּן הוֹדְיָה, גדול חכמי התקופה והמפורסם שבהם. רַבְּנוּ דָּוִד קיבל את החכם הַגָּרְמָנִי בידידות רבה ומילא את בקשתו. רַבִּי שְׁמוּאֵל שֵׁב לַגָּרְמָנִיָּה ובידיו חרם נורא. בְּרִנְסְבוּרְג קרא את קללות החרם האיזמות לפני הרב וראשי הקהילה. הללו רעדו כששמעו את הקללות המחרידות. הם מיהרו לשלוח שליח לִשְׁטְרֶסְבוּרְג וביקשו מן הקהילה היהודית בעיר להסדיר את ענייניו של רבה, כדי שלא יביאו על עצמם את קללת החרם הנוראה. מיד ננקטו הצעדים הדרושים לפייס את האדונים פון אַנְדֶּלְאוּ, והדבר עלה יפה; שוב לא עמד דבר בדרכו של רַבִּי שְׁמוּאֵל לחזור לִשְׁטְרֶסְבוּרְג. — הפרנסים והזקנים, ועמם רַבִּי אֶבְרָהָם, בנו היחיד של הרב, שעמד בראש הישיבה בהיעדר אביו הממושך, יצאו לקראת השב עד נהר הַרֵיין. כאשר ראה רַבִּי אֶבְרָהָם את אביו על הגדה האחרת, קפץ מרוב קוצר רוח אל הסירה שהמתינה במקום. הסירה התהפכה ורַבִּי אֶבְרָהָם טבע. האב הזקן עמד על הגדה האחרת, ראה את המתרחש ותלש את שערותיו הלבנות בעודו קורא: „בני! בני! בגללי היית מוכרח למות, משום שאני הבאתי את קללת החרם הנוראה אל הארץ! מדוע לא מתתי תחתיו? מדוע סחפו הגלים העוינים אותך, החף מפשע?” זמן קצר לאחר מכן מת רַבִּי שְׁמוּאֵל כשהוא שחוח מצער. שנים מעטות אחר כך, בשנת חמשת אלפים ומאה ארבעים ושמונה לבריאת העולם, נהרגו כל היהודים בִּשְׁטְרֶסְבוּרְג, בתיהם נהרסו ורכושם נשדד. ספרי התורה הקדושים הושחתו וחוללו, מלבד הארבעה שגללנו היום והשלמנו את אותיותיהם החסרות.”

„לעולם, ילדים יקרים”, סיים רַבִּי יוֹסֶלְמָן את סיפורו, „אל לו לאדם לבקש שעונשו של אלוהים ירד על יריביו. אני מרחיק את עצמי מכך; ואף שכבר נשאתי וחוותי דברים רבים מאוד, מעולם לא קיללתי את אויביי. נהגו גם אתם

כך, ילדים יקרים! לעולם אל יקלל הצדיק, אלא יבקש מאלוהים שיסלח אפילו
לאויביו!"

הספר השני — פרק לג

XXXIII.

רבי יוסלמן יצא עתה למסע ארוך, מייגע ורב־תלאות. תחילה היה עליו לחפש את הנסיך הבוחר יוהן פרידריך מסקסוניה, שמושבו היה אז בוויטנברג. כאשר הגיע רבי יוסלמן לוויטנברג נודע לו שהנסיך הבוחר יצא לבִּראונְשְׁוִיג כדי להיוועץ בנסיכים הפרוטסטנטים האחרים.

[190] | [191] ב־25 בספטמבר 1534 מת האפיפיור קלמנס, ואֶלְסֶנְדְּרוֹ פֶּרְנַנְדֵּז עלה על כס האפיפיורות בשם פֶּאולוֹס השלישי. האפיפיור ידע היטב שאי אפשר עוד לדחות את הדרישה לוועידה כללית ולרפורמה בכנסייה, דרישה שאפילו הקתולים הטובים כולם, ובייחוד אנשי החצר הקיסרית, תמכו בה. משום כך הצהיר מלכתחילה על נכונותו לכנס ועידה כזאת. בצדק העריך האיש הנבון שהנזק שיצמח מדחיית הדרישה פעם אחר פעם יהיה גדול מן הנזק שעלול להיגרם אי פעם לאפיפיורות מוועידה כזאת, אם תנוהל ותפוקח בתבונה. כבר בשנת 1535 בא נונציו לִנְרְמַנְיָה כדי להציע את מְנוּכָה כמקום ההתכנסות. באביב 1536 פורסם זימון הוועידה למועד המקביל בשנה שלאחר מכן. אף שבהכרזה עליה נמנעו בזהירות מכל ביטוי פוגע, לנוכח המצב כולו לא היו הפרוטסטנטים מסוגלים לתת בה אמון. הנסיך הבוחר יצא לבִּראונְשְׁוִיג כדי לדון בעניין הזה, ורבי יוסלמן נסע אחריו לשם. אך בבִּראונְשְׁוִיג שוב לא מצא את הנסיך הבוחר. הלה זימן עם נסיכים וערים אחרים אספת ברית בִּשְׁמֶלְקֶלְדֵן, והיא התקיימה שם בפברואר 1537. רבי יוסלמן נאלץ לנסוע בעקבות הנסיך הבוחר לִשְׁמֶלְקֶלְדֵן. כבר חודשים היה בדרכים; בלב החורף נאלץ לעבור במשעולים קשים להליכה, בקרח ובשלג, בהרים ובעמקים. אם

מביאים בחשבון עד כמה קשה הייתה הנסיעה באותה תקופה — אין דרכים סלולות, אין קשרי דואר, ולעומת זאת שודדים, אורבים וחיות פרא טורפות מצויים בהמוניהם — אפשר להבין את הקורבן שהקריב האיש, שכבר היה כמעט בן שישים, למען טובת בני אמונתו.

באספת הברית בִּשְׁמֶלְקָדָן החליטו הנסיכים ומעמדות הקיסרות הֶפְרוֹטְסְטֻטִיִּים שלא לקבל את איגרות ההזמנה של האפיפיור, ובתזכיר לקיסר לא רק לנמק את התנהלותם אלא גם לבקש ועידה חופשית באמת, שתיערך על אדמת גְּרִמְנִיָה ולא תשרת את מטרותיו של שום מחנה. אז הופיע בִּשְׁמֶלְקָדָן סגן הקנצלר הקיסרי, ד"ר מַתְיָאס הֶלְד, ודרש ממעמדות הקיסרות שבברית לשוב ללא תנאי אל הכנסייה הישנה. הֶלְד פעל על דעת עצמו, מתוך שנאה לנסיכים הֶפְרוֹטְסְטֻטִיִּים ולתורה החדשה, ובניגוד גמור להוראות שקיבל. אולם הֶפְרוֹטְסְטֻטִיִּים לא יכלו לדעת זאת. לפיכך נסערו מאוד וראו בהתנהגותו הקודמת של הקיסר העמדת פנים מחפירה ובכל הבטחות הידידות הקודמות — מרמה. הם החליטו לצאת לִפְרֶנְקְפוֹרט על המיין ולדון שם, עם נסיכים ומעמדות נוספים שיזמונו למקום, בהתנגדות תקיפה לכוח הקיסרי. במיוחד ביקשו לרכוש למען העניין הֶפְרוֹטְסְטֻטִי את הנסיך הבוחר יוֹאֲכִים השני מִבְּרֶנְדֶנְבוֹרג, שבדיוק עמד להיפגש בִּפְרֶנְקְפוֹרט על המיין עם קרוביו מצד האב, הדוכס אֶלְבֶּרֶכְט מפרוסיה והמַרְקְגְּרַאף גְּאוֹרְג מאַנסְבֶּרְג. עד אז לא הכריז הנסיך הבוחר יוֹאֲכִים בגלוי על תמיכתו בתורה החדשה.

כאשר הגיע רִפִּי יוֹסֶלְמָן לִשְׁמֶלְקָדָן, שוב לא מצא שם את הנסיך הבוחר מִסְקֻסְנִיָה ונאלץ להחליט לנסוע אחריו לִפְרֶנְקְפוֹרט.

[192] סוף סוף, בפרנקפורט על המיין, הצליח רבי יוסלמן להביא את איגרות ההמלצה שנשא עמו לידי נמעניהן. אולם למרות כל מאמציו לא רצה הנסיך הבוחר מסקסוניה לדעת דבר על היהודי ולא הסכים להכניסו לפניו. הצלחה רבה יותר נחל רבי יוסלמן אצל הנסיך הבוחר יואכים השני מברנדנבורג. הלה קיבל את היהודי בידידות רבה והאזין בחסד לבקשותיו. בזכות תיווכו הסכים גם הנסיך הבוחר מסקסוניה לשמוע מפי רבי יוסלמן את הגנת היהודים מפני התקפותיו של לוותר. אספה גדולה של הנסיכים ומעמדות הקיסרות שנכחו בעיר ושל בכירי מלוויהם ויועציהם זומנה אל אולם הקיסר שבבית „רמר“. רבי יוסלמן התייצב בלא מורא לפני האספה הגדולה והמפוארת הזאת.

[193] [194] „אדוניי רבי־החסד“, אמר רבי יוסלמן לאחר שהשתחוה לכל עבר, „הרשו לי תחילה להביע את תודתי הכנועה ביותר על שהסכמתם לשמוע אותי. ד״ר מֶרְטִינוֹס הוא איש גדול, מלומד וחשוב, מלא קנאות בוערת לאמונתו. אך הקנאות הזאת מסנוורת את מבטו, הבהיר בדרך כלל, וגוררת אותו לנהוג בנו, היהודים האומללים, בחוסר צדק. הוא סבור שוודאי עם נקלה אנחנו, שהרי זה יותר מאלף שנה רע ומר גורלנו על פני האדמה. אכן, אנחנו ואבותינו חטאנו, ולכן שלח לנו אלוהים עונשים וייסורים רבים; אבל אלוהים לא מאס בנו, ככתוב בספר ויקרא, פרק כו, פסוקים מד–מה: ‘וְאַף־גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבִי־הֵם לֹא־מֵאֲסִיתִם וְלֹא־גַעַלְתִּים לְכַלְתֵּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם. וְנִכְרַתִּי לָהֶם בְּרִית רְאשֻׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִית לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' — אדוניי רבי־החסד, שמעתם: אלוהים לא מאס בנו ולעולם לא ימאס בנו. הוא שולח לנו סבל ורדיפות כדי שנכפר על חטאינו, אך הוא זוכר את הברית שכרת עם אבותינו. — ד״ר מֶרְטִינוֹס שואל עוד מדוע איננו חוזרים לפלשתינה, וסבור שאין לנו מה

לחפש בַּגְרָמָנָה. אשר לנְקוּדָה הראשונה, מדי יום אנו מתפללים לאלוהים שיקבץ אותנו מכל קצות הארץ וישוב ויבנה את ביתו הקדוש בירושלים. אולם עד אז איננו יכולים ואיננו רשאים לעלות ולכבוש לעצמנו מחדש את פְּלִשְׁתִּינָה. מאז שנחרב בית אלוהינו הקדוש ופוזרנו בכל ארצות העולם, חדל יִשְׂרָאֵל להיות עם לוחם, ואלוהים אסר עלינו לכבוש את ארץ הקודש בכוח, ככתוב בשיר השירים, פרק ב, פסוק ז: 'הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָאוֹת אוֹ בְּאֵילֹת הַשָּׁדָה אִם־תַּעֲרִירוּ וְאִם־תַּעֲזוּרְרוּ אֶת־הָאֱהָבָה עַד שְׁתַּחֲפֹץ' — כלומר, אל תעוררו את אהבת האל בכוח בטרם יהיה זה רצונו הקדוש. משום כך איננו יכולים לעלות לירושלים על דעת עצמנו. אך כאשר, אדוניי רבי־החסד, כאשר ישמיע אלוהים את השופר הגדול המבשר לנו גאולה, אז לא נישאר מאחור — לא אני, לא אחיי ולא איש מכולנו; לא בסְקִסוֹנָה, לא במִיֶּסֶן, לא בַּבְּרִנְדִּנְבוּרג, לא בפרוֹסְיָה, לא באֶלְזֶס, לא בבֹּהֶמְיָה, לא על הַרִיִין, לא על הַדְּנוֹבָה ולא בשום ארץ מארצות העולם, אלא נלך בשמחה אחר קריאת אלוהינו. — ואשר לנְקוּדָה השנייה, שאלתו של ד"ר מֶרְטִינֹס מה לנו היהודים ולגְרָמָנָה, אשיב לו כך: אדוניי רבי־החסד, לפני שנים רבות הייתי במִיֶּנְץ אצל אדוניי רבי־החסד, הנסיך הבוחר אֶלְבְּרֶכְט הנוטה לי חסד. באותה עת ביקרתי בבית העלמין היהודי הישן ומצאתי שם מצבה עתיקה שכבר הייתה אז בת אלף ושלוש מאות שנה. מצבות עתיקות עוד יותר נמצאות בבתי העלמין הישנים בוֹרְקֶס ובפְּרָאג. ואותנו, שחינו בארץ הזאת מאות שנים רבות ותמיד היינו נתינים נאמנים לשלטונותינו, לנסיכינו ולהוד מלכותו הקיסר, מבקש ד"ר מֶרְטִינֹס לכנות זרים? ינסה נא הדוקטור המלומד להוכיח שאבות אבותיו ישבו בגְרָמָנָה כבר לפני אלף ושלוש מאות שנה. ניסיונו יכשל כישלון חרוץ."

רחש של הסכמה עבר באולם, ואפילו הנסיכים הבוחרים חייכו לאות הסכמה.

אז אמר גאון־ג' שפלטין, אחד מיועציו של הנסיך הבוחר מסקסוניה:

„היטבתם להגן על עצמכם מפני טענותיו האלה של מֶרְטִין, אדוני המנהיג. עתה הבה נשמע כיצד תדחו את יתר ההאשמות כבדות המשקל שמעלה לותר נגד היהודים. הוא כותב, למשל, שהתלמוד והרבנים מלמדים שמותר להישבע שבועת שקר ל'גויים', כלומר לעובדי אלילים ולנוצרים.”

„זה שקר”, קרא רֶבֿי יוֹסֶלֶמן. „התלמוד והרבנים אינם מלמדים דבר כזה; אין בטענה אף מילה של אמת.”

„יהודי”, צעק הנסיך הבוחר מסקסוניה, „היזהר

[195] בדברך! לותר אינו משקר.”

[196] „לא, לא, אדוני רב־החסד”, השיב רֶבֿי יוֹסֶלֶמן, „לותר אינו משקר. אולם ד”ר מֶרְטִינֶס אינו מכיר את התלמוד, מעולם לא ראה אותו ואינו יודע מה כתוב בו. הוא רק מעתיק מחיבוריהם של יהודים משומדים שנקבו זה מכבר, אשר התענגו לתת פורקן לשנאתם כלפי אחיהם לשעבר לאמונה באמצעות כזבים והשמצות. אומר לכם מה מלמדים התלמוד והרבנים בעניין השבועה. אחד מגדולי רבנינו היה מֶלְשֶׁה מִיִּמוֹנֶידֶס. הוא כינס את מצוות התלמוד בספר חוקים, ושם נאמר בהלכות שבועות, פרק ב, הלכה א: ‘אחד הנשבע מפי עצמו ואחד המושבע מפי אחרים וענה אָמֵן — אפילו השביעו גוי או קטן וענה אָמֵן, הרי זה חייב, שכל העונה אָמֵן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו.’ — ועוד נאמר שם, בהלכות יד וטו: הנשבע על דעת אחרים אינו יכול לומר שפירש את המילים שהוציא מפיו לפי דעתו, שכן עליו להישבע לא לפי פירושו אלא לפי דעתם של אותם אחרים. ואם לפי המשמעות שהם מייחסים לדבריו אמר דבר

שקר, הרי הוא חייב משום שבועת שקר. משום כך על בית הדין להבהיר לנשבע במפורש שהשבועה חלה רק על דעת בית הדין. — אדוני רבי־החסד, אציג לפניכם את התלמוד ואת ספרי מִמוֹנֵי־דָס, ואתם תוכלו לצוות לבדוק בעצמכם אם כתוב בהם דבר אחר ממה שאמרתי לכם. כאשר יצא פֶּפֶרְקוֹרֶן הנקלה בכזביו נגד התלמוד, לא היה בין כל המלומדים הנוצרים בִּנְרִמְנִיָּה איש שידע עברית מלבד האדון יוהן רויקֶלִין הנודע, והוא נעשה מגינם של הספרים העבריים. אולם עתה יש בִּנְרִמְנִיָּה אנשים רבים המבינים עברית; יעיינו נא ויבדקו.”

„אנו מאמינים לך”, אמר הנסיך הבוחר יוֹאֲכִים. „אדם אמיץ אתה, יוֹסֶלִין. אם תצליח להפריך כך גם את יתר ההאשמות, תהיה האדם היחיד בעולם שניצח והביס את ד״ר מֶרְטִינוֹס.”

הספר השני — פרק לד

XXXIV.

„אך כיצד תשיבו“, שאל ד״ר בֶּרִיק, הקנצלר של הנסיך הבוחר מסקסוֹנְיָה, „על ההאשמה שהתלמוד מתיר לרמות את ה'גוי', כלומר עובד האלילים והנוצרי, להוליך אותו שולל ולמעול באמונו?“

[197] [198] „אדוניי רבי־החסד“, השיב רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „גם הטענה הזאת היא שקר מחפיר ונקלה שבדו יהודים משומדים ואויבי יהודים אחרים. התלמוד אוסר שקר, הטעיה, מרמה, הונאה ותחבולה כלפי יהודים וכלפי לא־יהודים כאחד. במסכת חֲלִין אוסרים חכמינו אפילו גנבת דעת שאין עמה נזק מלא־יהודי, קל וחומר מעשים חמורים יותר. דבר כזה הוא חילול השם הקדוש, וזה חטא גדול. כל המעשים האלה נאסרו בספר דברים, פרק כה, שנאמר בו: 'כִּי תֹעֲבֹת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֲשֵׂה אֵלָה כָּל עֲשֵׂה עֹל'. — במסכת גִּטִּין, דף נט עמוד ב, נקבע שאין למנוע מעניי הגויים ללקט בשדות. ושם, בדף סא עמוד א, מצווים לפרנס את עניי הגויים עם עניי יִשְׂרָאֵל, לבקר את חולייהם ולקבור את מתייהם. במסכת אָבוֹת, פרק ג, משנה ב, מצווים להתפלל לשלומה של מלכות. במסכת סְנֵהֲדָרִין, דף קה, מלמדים שלחסידי כל האומות יש חלק לעולם הבא. במקומות רבים בתלמוד — במסכת גִּטִּין דף י עמוד ב, נְדָרִים דף כח עמוד א ופָּכָא בְּתָרָא דף נד עמוד ב — נקבע שכל יהודי חייב לקיים את חוקי הארץ שבה הוא יושב. וברוח התלמוד מדברים גם הרבנים המאוחרים יותר. במסכת פְּלִים, פרק יב, נאסר להחזיק בבית מטבע שמשקלו חסר. מִיְמוֹנִידָס מעיר על כך: 'מטבע החסר מן המשקל המקובל במסחר אסור להחזיקו בבית, קל וחומר שאסור להוציאו לשוק כדי להטעות בו אדם, בין יהודי ובין לא־יהודי. והסבורים

שהדין מתיר בעניין זה להבחין בין יהודים ללא־יהודים שרויים בטעות ובשקר. — בספר חסידים, שחיבר רבי יהודה מוֹרְקֶס, מסופר שפעם בא אדם אל רב כשהוא מקונן. 'ציידתי את בני ואת בנותי ברכוש רב', סיפר, 'והשאתים. כל רכושי הוצא על כך; עשיתי זאת ברצון כדי לדאוג היטב לילדי. עתה מתו כולם ולא הותירו אחריהם יורשים מגופם, וזרים יורשים את הוני; ואילו אני אדם זקן וחסר ישע, ערירי ועני גם יחד. אם רצונו של אלוהים היה שהילדים ימותו בלא צאצאים, מדוע לא לקח אותם לפני שהשאתים? לפחות היה רכושי נותר בידי!' — 'האם', שאל הרב, 'ניהלת תמיד את עסקיך בנאמנות? האם לא רימית איש, לא הונית איש, לא הטעית איש ולא מעלת באמונו של איש?' — 'מעולם לא הולכתי בן אמונתי שולל', השיב האיש. 'אך אדון נכבד אחד, לא־יהודי, מינה אותי למנהל נכסיו, ושם דאגתי לטובתי. מאחר שמעולם לא דרש ממני דין וחשבון, ניצלתי את אמונו כדי להעביר חלק מרכושו לבעלותי. עתה מת האדון, ומאז מותו פקדו אותי, האומלל, כל האסונות האלה.' — 'רואה אתה', אמר הרב, 'שאינך יכול להתלונן על גורלך המר. אין הוא אלא העונש הצודק על מעשיך הרעים. בעולם הנשמות בנות האלמוות נודע לאותו אדון עד כמה מעלת באמונו. הוא תבע אותך לפני כס האלוהים, ואת הרכוש שרכשת בדרך בלתי־צודקת כל כך היית מוכרח לאבד — ולאבד בדרך מכאיבה כל כך. שמח שקיבלת את עונשך בעולם הזה ושוב בתשובה, כדי שתזכה לחסד לפני כס האלוהים בעולם הבא.' — 'ואתם, המאמינים הנאמנים בישׂרָאֵל', כך מוכיח רבי יהודה את קוראי ספרו, 'אל תעשו עוול ליהודי ולא ללא־יהודי, כדברי נביא האלוהים: הָלוֹא אֵב אֶחָד לְכָלָנוּ, הָלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ; מִדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאֶחִיו?'"

[199] רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן הַשְּׁתֵּתָק. כְּנִבְיָא חֲדוֹר רוּחַ אֱלֹהִים דִּיבֵר, וְכָל הַנְּסִיכִים וְהַאֲדוֹנִים הַנוֹכְחִים הִתְרַגְּשׁוּ עֲמוּקוֹת מֵאֲמִיתוֹת דְּבָרָיו. הַנְּסִיךְ הַבּוֹחֵר יוֹאֲכִים מִבְּרִנְדָּנְבוֹרְגַּ קָם וְהוֹשִׁיט לְרַבִּי יוֹסֵלֶמֶן אֶת יָדוֹ.

„יהודי“, אמר, „דבר גדול אמרת. מתי יבוא היום שבו יאהבו כל בני האדם זה את זה כאחים ולא יבגדו עוד איש באחיו; שבו הקְתוּלִים לא יתנכלו עוד לְפִרְוֹטְסְטִיטִים וְהַפְּרוֹטְסְטִיטִים לא ישנאו עוד את הקְתוּלִים? אז גם היהודי לא יסבול עוד משנאת בני האמונות האחרות!“

„אלוהים יברך אתכם, אדוני רב־החסד“, השיב רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן והצמיד את ידו של הנסיך הבוחר לשפתיו. „אלוהים יברך אתכם וישמור עליכם. מי ייתן והרחמן יגדיל ויעצים את ביתכם, וצאצאיכם יירשו את שער אויביהם. אראנו ולא עתה, אשורנו ולא קרוב: יום יבוא ואחד מבני בניכם יישא על ראשו המקודש את כתר קיסרות נְרִימָנְיָה, והוא יהיה משגב לנדכאים, צור הצדק ואבי המולדת. והוא יהיה אביהם של קיסרים ומלכים אדירים רבים!“

רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן הִנִּיחַ לְהִתְלַהֲבוֹתוֹ לִסְחוּף אוֹתוֹ. לֹא הָיָה זֶה נִבּוֹן מִצְדּוֹ לְדַבֵּר כֵּךְ בְּנוֹכְחוֹת יֵתֵר הַנְּסִיכִים, וּבִיִּיחּוּד הַתְּרַעַם עַל כֵּךְ הַנְּסִיךְ הַבּוֹחֵר מִסְּקִסוֹנְיָה.

„יהודי“, אמר, „כל עוד לא ניקית את עצמך ואת אחיך מן ההאשמה שאתם זקוקים לדם נוצרים בחג הפֶּסַח שלכם, היו כל דבריך לשווא.“

[200] „אדוני רב־החסד“, השיב רַבִּי יוֹסֵלֶמֶן, „מכל ההאשמות המחפירות שבדו אויבי היהודים נגדי ונגד אחיי, זו הנתעבת ביותר. אלוהים אדוננו אסר עלינו לצרוך דם בעלי חיים. האיסור חמור עד כדי כך שאסור לנו לבשל את בשרו של בעל חיים לפני שהמלח שפזרנו עליו הוציא את הדם מחלקי הבשר. לאחר

מכן שוטפים בקפידה את המלח הספוג בדם, ורק אז מותר לנו לבשל את הבשר ולאכול. האם הדת הקדושה של יִשְׂרָאֵל, האוסרת עלינו בחומרה כזאת את דם בעלי החיים, תצווה עלינו לצרוך דם אדם? והאם הדת הקדושה של יִשְׂרָאֵל, הקובעת כי גונב איש יומת, תצווה עלינו לגנוב ילדים נוצרים? אלוהים אמר לנֹחַ, אבי כל בני האדם, בתקופה שבה עדיין לא היו יהודים ולא נוצרים אלא בני אדם בלבד על פני האדמה: “שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ, כִּי בָצַלְתָּ אֱלֹהִים עֲשֵׂה אֶת־הָאָדָם.” היהודי, הנוצרי, עובד האלילים והטוֹרְקִי — כולם צאצאי אָדָם, והוא נברא בצלם אלוהים. האם הדת הקדושה של יִשְׂרָאֵל, המענישה כל רצח אדם בחומרה הגדולה ביותר, תצווה עלינו לשחוט ילד חף מפשע כדי להשתמש בדמו לעבודתה של אותה דת עצמה? אדוניי רבי־החסד, היש דבר מחפיר יותר מכזב מרושע כזה, שהומצא כדי להפקיר אותנו, אנשים חפים מפשע, לשנאה ולרדיפה, לרצח ולמוקד?”

[201] „לאט לך, יהודי”, קרא ד״ר בֵּייר, אחד מיועציו של הנסיך הבוחר מסֶקֶסוֹנְיָה. „אני עצמי ראיתי ספר עברי, ספר תפילה לסעודת הפֶּסַח שלכם. צויר שם אלוהי היהודים יושב עירום באמבט, כתר לראשו, וסביבו עומדים היהודים ושוחטים ילדים נוצרים.”

„אלוהים שבשמים”, קרא רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, „איזו אי־הבנה נוראה! האם אינכם יודעים, אדוני הדוקטור, שאסור לנו היהודים לעשות לנו תמונה של אלוהינו? למה שראיתם יש משמעות שונה לחלוטין. הספר היה הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח, שבה נהוג לתאר בתמונות את סבלם של אבותינו. הדמות הזאת אינה אלוהי היהודים אלא המלך פֶּרְעֹה, מענה יִשְׂרָאֵל. בכתבי הקודש נאמר: ‘וַיֹּאנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הַעֲבֹדָה וַיַּעֲקוּ, וַתַּעַל שׁוֹנְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הַעֲבֹדָה.’ חכמינו שואלים מדוע נאנחו בני יִשְׂרָאֵל וַעֲקוּ כל כך דווקא אז. והרבנים מספרים

שמלך מְצָרִים נעשה מצורע. רופאיו הורו לו, כדי לרפא את צרעתו, לרחוץ בדם ילדים. לכן תפסו את ילדיהם של העברים המשועבדים, שחטו אותם והזרימו את הדם הטרי אל האמבט שבו ישב המלך האכזר. זה פשר התמונה שראיתם, אדוני הדוקטור. האיש העירום היושב באמבט וכתר לראשו הוא המלך פְּרָעָה; העומדים סביבו הם רופאיו, השוחטים את הילדים היהודים כדי שדמם החם ירפא את צרעת המלך.”

[202] „יוֹסֵףִין”, אמר הנסיך הבוחר יוֹאָכִים מְבַרְכָּנְבוֹרְג, „העובדה שיהודים שוחטים ילדים נוצרים כדי להשתמש בדמם בחג הפֶּסַח הוכחה בְּקִלִּין תחת שלטונו של אבי המנוח והאדוק בשנת 1510. הפושעים, שלושים ושמונה במספר, שילמו על פשעם: שלושים ושישה נשרפו; עם שניים שקיבלו עליהם את הנצרות נעשה חסד והם הומתו בחרב. חקירת הפשע של היהודים האלה הוכיחה אותו בבירור הרב ביותר, ואי אפשר להטיל בו ספק.”

למשמע דברי הנסיך הבוחר, שנאמרו בביטחון רב כל כך, הופנו עיני הכול אל רְבִי יוֹסֵףִין. אך הוא התחנן בלבו אל אלוהים שיעלה בידו להוכיח את חפותם של האומללים שנרצחו. אז אירע דבר מוזר ומופלא.

הספר השני — פרק לה

XXXV.

מירכתי האולם יצא איש כמורה פרוֹטֶסטַנְטִי, זקן בעל מראה נכבד שתלתלים צחורים כשלג מסגרו את ראשו האצילי. היה זה הכומר אוֹנֶפִּיוס נִיָּגֶר מבִּוֹרֶג שליד בְּרִנְדֵּנְבוֹרֶג.

הוא פנה אל הנסיך הבוחר יוֹאָכִים ואמר:

„יואיל נא חסדו של הוד הנסיך הבוחר להרשות לי למסור מידע חשוב על שרפת היהודים בעיר מושבו הרמה בִּרְלִין.”

„דברו, האב אוֹנֶפִּיוס”, השיב הנסיך הבוחר. „משתוקק אני לשמוע אילו דברים תוכלו לגלות לנו על כך.”

[203] [204] „עשרים ושבע שנים חלפו מאז”, סיפר הכומר, „הובאו לִבְרִלִין שלושִׁים ושמונה יהודים ממקומות שונים במֶרְק בְּרִנְדֵּנְבוֹרֶג ונכלאו שם. האשימו אותם שגנבו מן הכנסייה לחם קודש מקודש ודקרו אותו במרצע, עד שדם זב ממנו. עוד האשימו אותם ששחטו ילד נוצרי כדי להשתמש בדמו לעוגות חג הפֶּסַח שלהם. שמו של העד הראשי נגד היהודים היה פֶּאוֹל פְּרוֹם. הוא נשבע שראה הכול במו עיניו. היהודים טענו תחילה לחפותם, אך נמתחו על מכשירי העינויים, ובתוך ייסורים נוראים הודו בשני הפשעים על כל פרטיהם, בדיוק כפי שתיאר אותם פֶּאוֹל פְּרוֹם בעדותו. באותה עת הטיל עליי הבישוף ללכת אל היהודים בכלא כדי להמיר את דתם לנצרות. כולם בלא יוצא מן הכלל עמדו על חפותם וטענו שרק בשל ייסורי העינויים הנוראים אמרו את אשר דרשו מהם לומר. מאחר שכל הכלואים הוחזקו לא יחד אלא בבידוד,

עשתה עליי התאמת דבריהם רושם עמוק. ביקשתי להביא לפניי את המאשים כדי לדבר על לבו ועל מצפונו. הוא היה כבן ארבעים, ותווי פניו נשאו את חותמן של התאוות השפלות ביותר ושל מידות רעות אימויות. דיברתי אליו ברוך ובידידות וביקשתי ממנו לשקול שרצח שלושים ושמונה בני אדם ימסור אותו לאבדון עולם. אך הוא דבק בדברים שאמר ושעליהם נשבע. — לאחר מכן המשכתי בביקורי ההמרה אצל האסירים, אך ניסיונותיי נחלו הצלחה מעטה. רק בשניים מהם הצלחתי להשפיע עד כדי כך שמתוך תקווה לזכות בחנינה הכריזו על נכונותם לקבל את הנצרות. בלילה שלפני ההוצאה להורג בא המאשים וביקש ממני לשמוע את וידויו. הווידוי זעזע אותי עד עמקי נשמתו. עוד באותו לילה הלכתי אל הבישוף, ציויתי להעירו משנתו, נפלתי לרגליו ובדמעות שוטפות ביקשתי ממנו להתיר לי לגלות לשופט החילוני את סוד הווידוי. אולם הבישוף סירב להעניק לי היתר; הוא סבר שיש לשמור את סוד הווידוי בכל תנאי. למחרת הוצאו היהודים להורג. שלושים ושישה מהם מתו באומץ ובשמחה מות קדושים כשהם מזמרים תהילים; הם נשרפו. עם שני האנשים שקיבלו עליהם את הנצרות ברגע האחרון נעשה חסד והם הומתו בגרזן. — ואני נשברתי לכל ימי חיי. יומם ולילה ראיתי את האומללים נאכלים בלהבות בעודם מזמרים תהילים. לשווא ניסיתי להרגיע את ייסורי מצפוני באומרי לעצמי: רק את חובתך מילאת כאשר צייתת לבישוף שלך. — לא הצלחתי להשתיק את מצפוני. מראות האימים של הנרצחים לא נתנו לי מנוח. ביקשתי להתקבל למסדר דומיניקוס הקדוש; אך גם במנזר לא מצאתי הקלה מייסורי. כאשר הכריז ד"ר מַרְטִינֵס על התזות שלו בִּוּיִטְנֶבֶרְג שבע שנים לאחר מכן, עזבתי את המנזר ופניתי בכל לבי אל השמש החדשה שזרחה אז בִּנְרִיִּי. עתה שוב איני רואה את עצמי חייב לשמור את סוד הווידוי; ואם הוד חסדיהם של הנסיכים והנסיכים הבוחרים, וכן יתר האדונים הרמים, האצילים

והמלומדים, יואילו להרשות לי, אכריז כאן מה הפקיד בידי המאשים באותה עת.”

[205] „ספרו, ספרו!” קרא הנסיך הבוחר יואכים בדריכות עצומה.

[206] [207] „נולדתי בשנת 1470 בגֶנְטִין, סיפר לי המאשים, ‘ושם ירשתי מאבי בית, משק ושדות ועיבדתי אותם. הייתה לי אישה טובה וארבעה ילדים נאים. חייתי בשמחה ובאוויר עד שנת 1506. אז הביא אליי השטן יהודי בשם וֶלְקֶלֶה, והוא קנה ממני את מלאי החמאה שלי. היו בו מאה עשרים וחמישה ליטראות. לאחר שנמסרה החמאה ושולם מחירה, חזר היהודי וטען ששקלתי שלא כראוי ושחסרות שלוש ליטראות מן המשקל שעליו הצהרתי. הוא דרש שאשיב לו את הכסף ששילם כביכול ביתר תמורת שלוש הליטראות, ואם לא כן תבוטל העסקה כולה. לא הסכמתי לשום דבר: לא להשיב את מחיר שלוש הליטראות ולא לקבל בחזרה את החמאה שמכרתי, שכן ידעתי ששקלתי כראוי. אז השתולל היהודי וכינה אותי נוכל. הזעם השתלט עליי. תפסתי פטיש שלרוע המזל היה מונח בקרבת מקום והכיתי בו את היהודי. הוא נפל. פגעתי ברקתו — הוא מת. — אשתי מיהרה אליי בבכי. “אומלל”, צעקה, “מה עשית? הרגת אדם ודינך מסור לשופט הדמים.” — “הרי הוא רק יהודי”, אמרתי. — “יתלו אותו”, צעקה, “ליהודים יש כתב זכויות קיסרי. ברח אל הנזירים השחורים; הם יגנו עליך.” — מיהרתי היישר למנזר הנזירים השחורים, שאותם הכרתי. הם הוליכו אותי אל הכנסייה, אל מתחת לקמרון, והסתירו אותי בארון שנבנה בתוך הקיר. בלילה העבירו אותי הנזירים מעבר לחומה, וכך יכולתי ללכת לאורך הסוללה עד לכפר סמוך. אשתי הזמינה לשם עגלת איכרים, ועליה שק שעורה, שק מספוא ועוד שק ריק. זחלתי אל תוך השק הריק, ואת השקים האחרים הניחו מעליי. בלילה עצרו את האיכר ושאלו אם

ראה אדם רוכב או רץ. האיכר אמר שראה את פרום מגנטין דוהר משם במהירות. כך הופנו הרודפים לנתיב כוזב ואני נמלטתי. קרובי עשו עתה כל מאמץ לכפר בכסף על מעשה הדמים הפזיז שלי; אולם היהודים לא רצו לשמוע על כך, ולכן נמנעה ממני הדרך חזרה. הלכתי תחילה להמבונג, נקלעתי לחברה רעה ונעשיתי שתיין ומהמר. גורשתי מהמבונג בשל קטטה. אז נשכרתי לעבודה באונייה והפלגתי לדנמרק, לקופנהגן. גם שם לא נשארתי זמן רב. נסעתי ללייבק וביקשתי להתפרנס שם מעבודה ישרה. אולם ביום ראשון אחד נקלעתי בפונדק לריב עם בנו של חבר סנאט, חבלתי בו קשות ונאלצתי לברוח. כשהגעתי לכאן שמעתי שאשתי, שעדיין הייתה צעירה, לא ידעה לנהל את המשק. היא וארבעת ילדיה הקטנים הגיעו עד פת לחם. הבית, המשק והשדות, שכבר קודם לכן היו משועבדים לחובות, נמכרו. אחר כך מתו כולם, אשתי וארבעת הילדים, במגפה ובתוך עוני נורא. נותרתי לבדי בעולם, עני ונטוש. איבדתי את אשתי ואת ילדי, את ביתי, את משקי ואת נכסי. ומי היה אשם בכל זה? היהודים בלבד. היהודי זלקלה, שכינה אותי נוכל בלא הצדקה, והיהודים שסירבו לקבל כופר כסף. נוסף על כך לא היה לי ממה לחיות. נדדתי בארץ כמתקן קדרות וקבעתי את מושבי בנרא, אך רע ומר היה מצבי. אז החלטתי לנקום ביהודים ובה בעת לרכוש לי ידיים. פרצתי לכנסייה בקנובלוף שבחבל האפל וגנבתי מונסטרינג עשוי נחושת ומצופה זהב, ובו קופסה שהכילה שתי פרוסות לחם קודש. העדתי שמכרתי אותו בתשעה גרושן של ברגנדבונג ליהודי שאלמה בגנדוב, ושהוא ויהודים אחרים משטנגל וממקומות אחרים דקרו את לחם הקודש. ומאחר שבאותו יום שמעתי שילד נעדר — קרוב לוודאי נפל להאפל בשעת משחק — סיפרתי שהיהודים שחטו ילד נוצרי כדי להשתמש בדמו לעוגות חג הפסח שלהם. בכל הדברים שהעדתי ושעליהם נשבעתי אין ולו מילה אמיתית אחת.”

אונָבִּיּוּס נִיָּגַר השתתק. הנאספים בבית „רָמָר” האזינו לו בדריכות הגדולה ביותר. גם עתה לא אמר איש דבר. אז הרים רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן את קולו וקרא:

„אַתָּה הוּא הָאֵל הַכֹּל־יָכוֹל וְהַכֹּל־יֹדֵעַ קִדְּם שְׁנֵבְרָא הָעוֹלָם; אַתָּה הוּא הַכֹּל־יָכוֹל וְהַכֹּל־יֹדֵעַ מְשֻׁנְבְּרָא הָעוֹלָם; אַתָּה הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. אַתָּה מְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמֶךָ בְּמִקְדָּשֵׁי שְׁמֶךָ, וּבְעֶזְרֶתְךָ מְרִים וּמְרוֹמִים אֶת קַרְנֵנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַמְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בְּרַבִּים!”

[208] „אַמֵּן!” קרא אונָבִּיּוּס נִיָּגַר, וקריאת אַמֵּן רבת־קולות עלתה מן האספה הגדולה ורמת־המעלה. אז ניגש הנסיך הבוחר יוֹאָכִים אל רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן והושיט לו את ידו.

„אדוני המנהיג”, אמר, „הגנתם על בני אמונתכם באומץ ובכישרון. שכנעתם אותי לחלוטין בחפותם. עד סוף חיי אהיה ידידם ומגינם של אחיכם.”

„אלוהים יברך אתכם, אדוני רב־החסד”, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן והצמיד את ידו של הנסיך הבוחר לשפתיו.

גם יתר הנסיכים והאדונים, ובהם הנסיך הבוחר מִסְקֶסוֹנְיָה, הלכו בעקבות הנסיך הבוחר מְבַרְגֶּנְדֵּבּוֹרְג. הם הושיטו את ידיהם למנהיג היהודי והבטיחו לו את מיטב ההבטחות ביחס ליהודים. אולם רק הנסיך הבוחר מְבַרְגֶּנְדֵּבּוֹרְג נשאר נאמן להבטחתו והיה לידיד היהודים ולמגינם, ובזכות זאת זכה, כפי שמספר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן ביומנו, לברכת אלוהים הניכרת לעין. לעומתו הניח הנסיך הבוחר מִסְקֶסוֹנְיָה ללוֹיָתֵר לשכנעו לגרש את היהודים מארצו למרות הכול, ועל כך פגע בו העונש הצודק במלחמת שְׁמֵלֶקֶלֶדן. אך על כך נספר בהמשך.

הספר השני — פרק לו

XXXVI.

[209] ביומנו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן יש פער של ארבע שנים תמימות. אולם מסמך המצוי בידינו, המתוארך לשנת 1540 ושאותו נביא להלן מילה במילה, מוכיח שלא ישב בחיבוק ידיים באותה תקופה. שני יהודים מִבָּאָר, האחים נָתָן וְשִׁלְמָה, ניהלו עסקים רבים עם אזורח מאוֹבְרָנְהִים בשם פִּיאָקְס בּוֹן, עד שהלה נעשה חייב להם סכום כסף ניכר. מאחר שהיהודים לא הצליחו לקבל את כספם, תבעו אותו לפני בית הדין של לשכת הקיסרות, שמושבו היה אז ברוֹטְוִיִּיל, עיר במחוז היער השחור שבממלכת וִיִּרְטֶמְבֶּרְג של ימינו. לאחר שהתראות רבות לחייב המשתמט לא הועילו, הטיל עליו בית הדין של לשכת הקיסרות את חרם הקיסרות. בעקבות זאת קמה צעקה גדולה בכל הארץ, ועשר ערי הקיסרות שבנציבות הֶגֶנְאָו — הֶגֶנְאָו, קוֹלְמֶר, שֶׁלְטִישְטֶאדְט, וִיִּסְנְבוֹרְג, לֶנְדָאו, קִיִּיֶרְסְבֶּרְג, מִיֶּנְסְטֶר שבעמק גֶּרְגוֹרְיוֹס הקדוש, רוֹסֶהִים, טִיֶּרְקֶהִים ואוֹבְרָנְהִים — התאחדו כדי לפעול יחד ולמנוע את תביעתם של אזורחי הערים האלה לפני בית דין שאינו מקומי. איגרת עשר הערים אל רַבִּי יוֹסֶלְמָן מוכיחה באיזו הערכה גבוהה ובאיזה כבוד רב זכה בקרב יהודים ולא־יהודים כאחד. העתק האיגרת הנזכרת מקורו בארכיון העיר אוֹבְרָנְהִים, תיבה 2, מס' 26, וזה נוסחה:

[210] [211] „אנו, ראשי הערים, ראשי המועצות והמועצות של ערי הקיסרות שבנציבות הֶגֶנְאָו — דהיינו לשכת הקיסרות הקדושה והעיר הֶגֶנְאָו, קוֹלְמֶר, שֶׁלְטִישְטֶאדְט, וִיִּסְנְבוֹרְג, לֶנְדָאו, קִיִּיֶרְסְבֶּרְג, מִיֶּנְסְטֶר שבעמק גֶּרְגוֹרְיוֹס הקדוש, רוֹסֶהִים וטִיֶּרְקֶהִים — שולחים את ברכתנו

ליוֹסֵלִין היהודי ברוֹסָהֶם, מנהיגו ופרנסו של כלל היהדות, ומודיעים בזאת: ידידינו היקרים והטובים, האנשים הנכבדים והנבונים, ראש העיר ומועצת אוֹבֶרְנֶהֶם, מסרו לנו בתלונה שאף שמשפט הכלל והקיסרות הקדושה ותקנותיהם קובעים לתהילה שאין אדם רשאי לזמן מי שכפוף לדין המקומי לפני בית דין זר, אלא יש לתבוע כל אדם בערכאה הראשונה לפני שופטו המוסמך; ואף שאנשי אוֹבֶרְנֶהֶם מעולם לא מנעו מן היהודים היושבים בעיירה בָּאָר את הדין הראוי נגד אנשיהם, והיהודים גם מעולם לא ביקשו מהם דין לשווא — למרות כל זאת גרמו אותם יהודים לאחרונה, בודון, לזמן אל בית הדין ברוֹטְוִיִּל אזורח שלהם בשם פִּיאָקְס בֶּון בשל כמה עניינים מכוונים של נשך, ובהליך חפוז השיגו נגדו את חרם הקיסרות... ידידינו הנזכרים מאוֹבֶרְנֶהֶם מבקשים שלא להתיר זאת, כדי לשמור לאזורח האמור את משפטו ואת רכושו מכוח זכויותיהם הקיסריות, ומאיימים בשל כך לנקוט צעדים שונים שיגרמו נזק לעיר אוֹבֶרְנֶהֶם. הדבר מכביד עליהם, ולכן ביקשו להביאו לידיעתך, בתפקידך כמנהיג כלל היהדות, כדי שתפעל לבטלו. והנה אמת גלויה וידועה היא שידידינו האמורים מאוֹבֶרְנֶהֶם, וגם כולנו יחד, מחזיקים בזכויות קיסריות ומלכותיות מפורשות, המחזקות בעונשים, ולפיהן אין לתבוע את אנשינו אלא בדרך המשפט הרגילה ובמקום מושבו של כל אחד. אנו מחזיקים בזכויות האלה מכוח מנהג עתיק וללא הפרעה מצד המעמדות הגבוהים והנמוכים, וגם הכוח והרשות בידינו להגן עליהן. ידענו אפוא לנקוט נגד היהודים בָּאָר ונגד אחרים בדרך הראויה והמוצדקת בשל מעשי זדון כאלה וכדוגמתם, וכך לקיים את המנהג המוגן שלנו. אולם הפעם, מסיבות כבדות משקל שונות, נמנענו מכך ופנינו אליך בזאת בדרישה: בטל במהירות וביעילות אצל היהודים הנזכרים פעמים רבות מִבָּאָר ואצל האחרים את מעשה הזדון חסר התועלת הזה, באופן שהאזורח העני הנזכר מאוֹבֶרְנֶהֶם, וכן יתר אנשינו, לא

יילחצו עוד בידיהם בניגוד לדין הרגיל ולמנהג המוגן; ושפִּיאָקס בּוֹן הנזכר ישוחרר, בלא כל הוצאה מצדו, מחרם הקיסרות שהשיגו נגדו היהודים הנזכרים פעמים רבות מִבָּאָר ומיתר ההכבדה. הוכח את עצמך בעניין זה באופן נכבד, כפי שאנו נותנים כך אמון. שכן אם לא ייעשה הדבר, ואם תיגרם בעתיד הכבדה לאיש הזה או לאחר מאנשינו, נשקול וננקוט נגדך ונגד כלל היהדות את הדרכים וההליכים העומדים לנו מכוח הדין וחיותינו הקיסריות, באופן שנישאר פטורים ממעשיהם הזדוניים והמכוונים של היהודים, כאלה וכדוגמתם. מטעמים ידועים לא רצינו להסתיר זאת ממך, ואנו דורשים שתנהג בהתאם ותשלח לנו במהירות את תשובתך בכתב. ניתן ביום סֶטְפָנוֹס הקדוש המעונה, שנת ארבעים [1540].”

„לידי יוֹסֶלֶין היהודי הנכבד ברוֹסֶהֶיִם, מנהיגו ופרנסו של כלל היהדות.”

[212] בעקבות זאת זימן רִבִּי יוֹסֶלֶמן את שני האחים נָתָן וְשִׁלְמָה מִבָּאָר להתייצב לפניו והוכיח אותם על שעברו על הסעיף השלישי בחוקים שחוקק עם נציגי כלל היהדות בְּאָאֹנְסְבוֹרְג, בכך שהביאו את החייב לדין לפני בית משפט זר. שני האחים טענו להגנתם שהמקרה נכלל בחריג הנזכר בסעיף השלישי: לפני שפנו לבית הדין של לשכת הקיסרות ברוֹטְנֵיִל ביקשו לשווא לקבל את המגיע להם באוֹבֶרְנֶהֶיִם. מלבד זאת, בית הדין של לשכת הקיסרות אינו בית משפט זר; אדרבה, הוא נועד להעניק לאדם את הדין שביקש לשווא בבתי המשפט המקומיים. מועצת העיר אוֹבֶרְנֶהֶיִם היא שחייבת להוציא אל הפועל את הליך האכיפה שגזר בית הדין של לשכת הקיסרות על החייב המשתמט. כפי שמספר האֶבֶה גִּיס בתולדות העיר אוֹבֶרְנֶהֶיִם, רִבִּי יוֹסֶלֶמן לא היה יכול להימנע מלעמוד לצד בני אמונתו ולשמור על זכויותיהם מול הערים המאוחדות. עתה נפתחה חליפת איגרות אין־סופית, עד שהוחלט לבקש את

הכרעתו של נציב הארץ הקיסרי. גם הוא לא היה יכול להכריע: ברור היה שהדין עם היהודים, אך הנציב לא רצה לקלקל את יחסיו עם ערי הקיסרות. לכן החליט רבי יוסף למן לערער לטובת בני אמונתו אל הנסיך הבוחר לנדויג של הפפאלץ, מגיני העליון של חבל הרין העליון. אולם גם הוא לא העז לפסוק נגד עשר ערי הקיסרות המאוחדות. כך הגיע העניין אל הקיסר עצמו, והוא השיג פשרה בשנת 1542. שני האחים נתן ושלמה מביאר קיבלו את כספם, ובתמורה התחייבו שלא להלוות עוד כסף כנגד משכנתאות.

[213] הקדמנו עתה את מהלך סיפורנו בשנה, ועלינו להשלים את המאורעות החשובים שאירעו בשנת 1541.

הקיסר זימן דיאטה קיסרית ברננסבורג. בעיר הזאת התכנסה אספה של אנשי דת וחולין שכמותה לא ראתה נרמניה שוב מאז. הראשון שהגיע לדיאטה ברננסבורג היה הקיסר; הוא בא כבר בפברואר. האיש בן הארבעים ואחת היה חולה בגופו וקודר בנפשו. בשנת 1526 נשא קרל את הנסיכה הפורטוגלית היפה ורבת החן איזבלה. בשנת 1539, לאחר שלוש עשרה שנות נישואים מאושרות מאין כמותן, מתה הנסיכה בעת לידת ילדה הרביעי. אבלו של הקיסר לא ידע גבול. ימים אחדים ישב בדממה לצד גופת אשתו האהובה ולא היה מסוגל לעסוק בענייני השלטון. בחמת זעם הסתער בפגיון שלוף על כל מי שהעז להפריע לבדידותו. רק הדוכס מבורגיה הצליח להזכיר לקיסר — תחילה בידידות וברוך ואחר כך בקול רועם ומוכיח — שאסור לו לשכוח את החיים בגלל המתה. רק אז התעשת קרל והניח לקבור את גופת אהובתו. הקיסר לא נשא אישה אחרת. בשנת 1541, שנתיים לאחר מות הקיסרית, עדיין לא שכך אבלו של קרל.

השמים המדיניים היו באותה עת קודרים לחלוטין. הטוֹקִים איימו על וִינָה, והוֹנְגְרִיָה הייתה נתונה תחת שלטונם. הים התיכון היה מלא שודדי ים, ואלפים הובלו לעבדות. אֶרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה תססו בלא הרף. השלום עם צָרְפֶת הוטל בספק. בְּנֵי מְנִיָה התחמשו הַפְּרוֹטֶסְטָנְטִים.

[214] לעת עתה ביקש קָרֶל לשמור על השלום עם הַפְּרוֹטֶסְטָנְטִים; הכול יעצו לו לעשות כן, אפילו האפיפיור. הסכנה מצד סוֹלִימָאן ומצד צָרְפֶת הייתה גדולה מדי. אמנם שנאה עמוקה שרחשה בסתר לבו של הקיסר התקוממה נגד כל ויתור לתורת לוֹתֶר; אולם הוא נאבק בסלידתו בתקווה לשלום שיושג בתוך הכנסייה ויאפשר לו לסמוך על עזרת האומה הַנְּכְרִמֶנִית כולה נגד סוֹלִימָאן, ואולי גם נגד צָרְפֶת.

כאשר הגיע הקיסר לֶרְנֶנְסְבוֹרְג קיבלו את פניו הבישוף ומועצת העיר ברוב טקס. תחילה הלך אל הקתדרלה והתפלל שם זמן רב בדבקות. אחר כך רכב אל הַיִּידָה, שבאותה עת היה שטח טיולים פתוח ונטוע עצים, וקבע את משכנו בבית טוֹרן, הוא פונדק „צלֵב הזהב” של ימינו. הכול הבחינו בארשת פניו הקודרת של הקיסר. אויביו כינו אותו נמר; אחרים כינוהו טוב לב. ביום השנה למות אשתו כרע על ברכיו במשך לילה שלם במנזר בְּרִיל שליד רֶנְסְבוֹרְג. הכנסייה זהרה בנרות שעווה וכמרים נדרשו לזמר סביבו את תפילות ליל השימורים.

[215] הקיסר היה הראשון שהגיע לִדִּיאָטָה. אחריו בא הדוכס הַיִּנְרִיך מִבְּרָאונְשְׁוִיג, ולאחריו פְּרִדְרִיך רחון הַפֶּפֶלְדֶן, אחיו של הנסיך הבוחר לוֹדוֹיג של הַפֶּפֶלְדֶן. זמן קצר אחר כך הופיע הֶלְגֵט האפיפיור, הַקְרִדִּינֶל גֶסְפֶרוֹ קוֹנְטְרִינִי, איש וִנְצִיָה. בפמלייתו היה יהודי מרומא, נכדו של המדקדק הנודע

אֱלִיהוּ לְוִיטָה — רַבִּי אֱלִיהוּ בַּחוּר. אֱלִיהוּ לְוִיטָה לִימַד עֵבְרִית וּקְבָלָה אֶת הַקִּדְוִינֵל הָרוּמִי אֲגִידִיו דָּה וַיִּטְרְבוּ וּנוֹצְרִים נִכְבָּדִים רַבִּים אַחֲרֵיהֶם. מֶלֶךְ צָרְפֶת אֵף הִזְמִין אוֹתוֹ לִשְׁמֵשׁ פְּרוֹפֶסוֹר לַעֲבֵרִית בִּאוּנִיבֶרְסִיטֵת פְּרִיז, אֲךָ הוּא דָּחָה אֶת הַהִזְמָנָה הַמְּכֻבָּדָה מִשּׁוּם שֶׁבִּאוֹתָהה עַת נֶאֱסָר עַל יְהוּדִים לִשְׁבֹּת בְּצָרְפֶת כּוֹלָה, וְלֹא הִיָּה יֻכּוֹל לַחֲיוֹת לְבָדוֹ כִּיהוּדִי בְּפְרִיז. נִכְדוּ, וְשָׁלְמָה רוֹמָנוּ, הִיָּה אִישׁ מִשְׁכִּיל מְאֹד שֶׁעָרַךְ מִסְעוֹת אֲרוּכִים בְּגֶרְמָנְיָה, בְּטוֹרְקֵי, בְּפֶלְשְׁתִּינָה וּבִמְצָרִים. הוּא יָדַע שְׁפוֹת רַבּוֹת וְהִבִּין אִיטָלְקִית, גֶּרְמָנִית, עֵבְרִית, לְטִינִית, סְפֶרְדִּית, עֶרְבִית וְטוֹרְקִית. וְשָׁלְמָה רוֹמָנוּ בֹּא בְּשִׁלְיחוֹת חֲשׁוּבָה אֶל הַקִּיסָר. קָרַל צִיווָה לַגְרֵשׁ אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִמַּמְלַכַת נְאֻפּוֹלִי. בִּשְׁנַת 1504, כֹּאשֶׁר כִּבֵּשׁ הַמַּצְבִּיא הַסְּפֶרְדִּי גוֹנְסֵלוֹ דָּה קוֹרְדוֹבָה אֶת נְאֻפּוֹלִי, צִיווָה הַמֶּלֶךְ פֶּרְנַנְדוֹ לַגְרֵשׁ מִמֶּנָּה אֶת הַיְּהוּדִים. אוֹלֵם גוֹנְסֵלוֹ הִיָּה יָדִיד הַיְּהוּדִים. רוֹפֵאוֹ הָאִישִׁי הִיָּה יְהוּדָה לְאוֹן מְדִיגוֹ אֲבֶרְבִּנְאֵל, בְּנוֹ שֶׁל דּוֹן יִצְחָק אֲבֶרְבִּנְאֵל הַנוֹדֵעַ. גוֹנְסֵלוֹ הִשְׁתַּדֵּל אֲצֵל הַמֶּלֶךְ לִמְעַן הַיְּהוּדִים וְהִשִּׁיג לָהֶם מַחִילָה וְחֹסֶד. עַתָּה, שְׁלוֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים לֵאחֲרַי מָכֵן, גוֹר הַקִּיסָר קָרַל לַגְרֵשׁם. וְשָׁלְמָה רוֹמָנוּ בֹּא לְרֶגְנֶסְבּוֹרְג כְּדִי לִהְבִּיא לְבִיטוֹל הַגּוֹרָה.

הַלֵּגְט הָאֶפִּיפִיורִי נִכְנָס לַעִיר בְּרוּב פֶּאָר. כָּל הַפַּעֲמוֹנִים צִלְצְלוּ וְכָל אֲנָשֵׁי הַכְּמוּרָה יִצְאוּ לִקְרָאתוֹ. אַרְבַּעַה בִּישׁוּפִים גֶּרְמָנִים נִשְׂאוּ אֶת הַחֹפֶה שֶׁתַּחֲתִיהָ צַעֵד הַלֵּגְט.

[216] בֵּין הַצּוֹפִים בַּתְּהִלּוּכָה עָמְדוּ מְלִנְקֶתוֹן וְקֶלוּוִין. הָאֲחֵרוֹן הִיָּה שְׁלִיחָה שֶׁל הָעִיר וְשִׁטְרֶסְבּוֹרְג, אִישׁ גְּבוּה וְכַחוּשׁ בַּעַל זֶקֶן אֲפוּר. לַעֲוֹמָתוֹ הִיָּה מְלִנְקֶתוֹן נִמוֹךְ וְכַחוּשׁ. זִרְעוֹ הִיָּתָה נִתּוּנָה בַּמַּתְלָה; הוּא נָקַע אוֹתָהּ בְּדִרְכּוֹ לִשֵּׁם כִּשְׁנַפֵּל מִן הַמִּרְכָּבָה בַּתְּאוּנָה. לֹאִישׁ הַנוֹדֵעַ חִלְקוּ אֶת מְלוּא הַכְּבוֹד; אֲפִילוֹ הַקִּיסָר שִׁלַּח אֵלָיו אֶת רוֹפֵאוֹ הָאִישִׁי. גַּם מְרִטִין בּוּצָר, הַרְפּוֹרְקֶטוֹר שֶׁל אֶלְזֶס וְאוֹיֵב יְהוּדִים חֲרִיף לֹא פָחוֹת מִלוֹתֶר, הוֹפִיעַ בַּמָּקוֹם. גַּם גֶּרְמָנְיָה הַקְּתוֹלִית שִׁלַּחָה אֶת גְּדוֹלֵי חֲכָמֶיהָ, וּבֵהֶם ד"ר יוֹהָן אֶק מְאִינְגוֹלְשֶׁטֶדְט, הַנִּכּוֹן תָּמִיד אֵלֵי רֵיב.

זמן קצר אחר כך הגיעו הדוכסים מִבּוֹאֲרִיָּה ואחיינם, כְּרִיסְטוֹף הצעיר מוֹיֶזְטֶמְבֶּרְג, בנו של גיסם אוֹלְרִיךְ — צעיר שחונך בייסורים ותלו בו תקוות גדולות. הקנצלר של הדוכסים מִבּוֹאֲרִיָּה, לְאוֹנֶהְרֶד פון אַק, נעשה מחרחר הריב בְּדִיאָטָה. הוא אמר לדוכסיו: „מה, עתה אתם רוצים באחדות? אם כן, שמא טעינו בגזרי דין המוות שציוונו להוציא לפועל ושאלנו נושאים על מצפוננו?”

אנשי בְּרֶנְדֶנְבוּרְג הופיעו בְּדִיאָטָה במספר רב. הנסיך הבוחר ממִיֶּנְץ, אֶלְבֶּרְכְט מְבֶרְנֶדְנְבוּרְג, נכנס ברוב פאר. שני המְרַקְגֶראפִים מְבֶרְנֶדְנְבוּרְג, גְאוֹרְג ואחיינו אֶלְבֶּרְכְט, הגיעו בפמליה של מאה שמונים ותשעה איש. האדונים לבשו קטיפה, ועל שרוולי בגדיהם נרקמו המילים: *Verbum divinum manet in aeternum* — דבר האלוהים עומד לעד.

[217] גם הדוכס הַיִינְרִיךְ מִסְקְסוֹנְיָה הופיע, ועמו בנו מוֹרִיץ, שעתיד היה למלא תפקיד גדול כל כך בְּנֶרְמָנְיָה שנים מעטות לאחר מכן. הוא ביקש לשאת את בתו של רוזן הֶסן. הנסיך הבוחר מִסְקְסוֹנְיָה, יוֹהַן פְּרִיֶדְרִיךְ, שלח במקומו את הדוכס מאַנְהֶלְט וכמה יועצים. גם לוֹתֶר נשאר הרחק משם. כאשר ביקשו ממנו לבוא אמר: „הרי יש לכם את מְלֶנְכְתוֹן ואת הצהרת אֶוֹגְסְבוּרְג.” רוזן הֶסן, פִּילִיפ, נכנס לֶרֶנְסְבוּרְג עם שלוש מאות פרשים. הוא היה מנהיג ברית אֶשְמֶלְקֶלְדֶן והיה מודע לכך בגאוה. הוא רכב הרחק לפני אנשיו הגאים, לקול חצוצרות רועמות, על סוס מרשים שצבעו כצבע האייל ושצהלתו המאיימת הופנתה לכל עבר. מסופר שהקיסר, שצפה בו בסתר מאחורי חלון המפרץ של מעונו, אמר בְּנֶרְמָנִית של אֶרְצוֹת הַשְפֵּלָה: *We de Gaul, so de Mann!* — „כסוס כן האיש!”

מכל מעמדות הקיסרות שבאו למקום מלבד הנזכרים נציין רק אחד: רבֵּי יוֹסֵף לֵמָן מרוֹסֶהֶים, מושל היהודים ומנהיגם. הוא בא בפמליה קטנה, בצניעות ובפשטות. איש לא יצא לקראתו ואיש לא הבחין בו. גם הוא בא בשליחות חשובה אל הקיסר.

הספר השני — פרק לו

XXXVII.

[218] אף שבדיאטה הקיסרית באאוגוסטוס העניק הקיסר ליהודים זכויות־יתר וחירויות נרחבות, בכל זאת העזו כמה ממעמדות הקיסרות להטיל עליהם מכסים מיוחדים, ובייחוד מסי גוף, ולאִלץ אותם לשאת טלאי צהוב על השרוול כאות זיהוי. מטרת בואו של רבי יוסף־קלמן לדיאטה הייתה לפעול נגד העוול הזה ולהשיג מן הקיסר צו חמור שישים לו קץ. כדרכו נאלץ רבי יוסף־קלמן להמתין זמן רב גם הפעם עד שהורשה להתקבל לראיון. עד מהרה נודע לו על נוכחותו של קלמן רומנו, והוא הלך אליו במקום מגוריו של הקנט האפיפיורי, בחצר הבישוף.

„הרשו לי”, אמר לקלמן רומנו כשנכנס ומצא אותו מעיין בקושק, חיבורו של סבו, „הרשו לי להציג את עצמי. שמי יוסף־קלמן ואני מרוסקים.”

„כבר שמעתי את שמכם”, השיב קלמן והציב למענו כיסא. „אתם מנהיג היהודים הגרמנים! היהודים הגרמנים! אנשים גסים וחסרי השכלה הם בעיניי. אין הם מבינים מאומה — לא גרמנית, לא לטינית ואפילו לא עברית! אין להם לא חוש ולא הבנה לחיבורי סבי, והדקדוק הוא בעיניהם ארץ לא נודעת. האם אתם מכירים את חיבורי סבי המהולל, אדוני המנהיג?”

„מכיר אני אותם היטב, אך לצערי עליי להודות שלא למדתי בהם. לנו, היהודים הגרמנים חסרי ההשכלה, יש צרות וייסורים רבים כל כך עד שאנו שמחים אם עולה בידינו ללמוד תלמוד וקבלה. למחקרי דקדוק לא נותר לנו זמן.”

„אך מכאן נובע אסונכם — אתם מזניחים את החוכמה. לנו האִיטָלְקִים מעמד שונה לגמרי בחיים. קְרִינְלִים ונסיכים נמנים עם ידידי הקרובים ביותר; ועתה באתי לכאן כדי לאלף את הנמר הזועם הזה, הקיסר קָרְל, ולגרום לו לחדול מזעמו נגד אחינו בנאפולִי.”

„מבקש אני מכם שלא לנהוג בעוז ובביטחון רב מדי. לב טוב לקיסר, אך יש לגשת אליו ברוך ובצניעות.

[219] איש לא יצליח לאלפו כאשר הוא נרגז! ועתה הרשו לי להסביר את מטרת ביקורי. רציתי לבקש מכם להניח בידי את ההשתדלות למען אחינו בנאפולִי. זה למעלה מעשרים שנה נוטה לי הקיסר חסד ורצון טוב, ומעולם לא דחה בקשה שלי.”

„מה שגֶרְמָנִי מצליח להשיג ודאי יהיה קל לי להשיג! כבר אמרתי לכם שנסִיכִים נכבדים מאוד מאנשי הדת ומאנשי העולם נמנים עם ידידי הקרובים ביותר, ושלא חסרים לי מליצי יושר אצל הקיסר. וכי אניח לכם את התהילה על ששמרתם ליהודי נאפולִי את מולדתם?”

„טועים אתם בִּי, סִינְיֹור שְׁלֵמָה, אם אתם סבורים שתהילה היא מבוקשי. בשמחה אותיר את התהילה כולה לכם בלבד. בקשתי נובעת אך ורק מן הרצון לשרת את אחיי ולהגן עליהם מפני הגורל המר של הגלות.”

„הדבר ייעשה גם בלעדיכם; איני זקוק לעזרתכם בעניין הזה.”

רִבִּי יוֹסֶלֶמן נפרד מן האִיטָלְקִי הגאוותן. עתה עשה כל מאמץ להתקבל לראיון אצל הקיסר בהקדם האפשרי, ובייחוד להתייצב לפני השליט הגדול לפני ששְׁלֵמָה רוֹמֶנו יעורר את שליט שבע הממלכות נגד היהודים. אולם הדבר לא

עלה בידו. בהתערבותו השיג הלָגט האפיפיורי לידידו היהודי האֵיטלְקִי גישה מהירה אל הנסיך האדיר שבקיסרותו לא שקעה השמש.

[220] קָרל היה קודר ונרגן עד מאוד כאשר הובא שְלֹמֶה רוֹמְנוּ לפניו.

„מי אתם ומה רצונכם?“ גער בו הקיסר.

„שמי שְלֹמֶה רוֹמְנוּ, והתייצבתי לפני כס תהילתה של הוד מלכותכם כדי לדבר למען אחיי בְּנָאפּוֹלִי...“

„האם אתם מנהיג היהודים בְּנָאפּוֹלִי?“ —

„אני מרוֹמָא, הוד מלכותכם, אבל גורל אחיי בְּנָאפּוֹלִי...“

„אם אתם מרוֹמָא, מה לכם וליהודי בְּנָאפּוֹלִי? עסקו בענייניכם שלכם!“

קָרל הניף את ידו — הראיון הסתיים.

„הוד מלכותכם“, העז שְלֹמֶה להוסיף, „הוד מעלתו הקַרְדִּינָל...“

„האם תשתוק, יהודי ארור? האם תלך מכאן!“

פקידי חצרו של הקיסר תפסו את שְלֹמֶה והוציאוהו.

הקיסר רתח מזעם.

„שְׁנֶרְנֹלֶה יבוא!“ צעק.

הקנצלר הופיע.

„גְּרָגְלָה“, קרא אליו הקיסר, „יהודי מרומא העז להמרות את פי. דאג שיתלו אותו *propter crimen laesae majestatis*!“²²¹

[221] גְּרָגְלָה נבהל; הוא ידע שאין עבירה שהקיסר קָרַל החמישי מעניש בחומרה רבה יותר מן המעשים שבהם ראה פגיעה בכבוד מלכותו. הוא השתחוה לפני הקיסר ואחר כך מיהר לשלוח רמז אל הֶלְגֵּט האפיפיורי, שְׁלֵמָה רומנו יסתתר. לאחר מכן ניסח צו קבינט שבו נידון היהודי שְׁלֵמָה רומנו למוות בתלייה *propter crimen laesae majestatis*. אז יצאו אזרחי רֶגְנֶסְבוּרְגִּי החמושים, שעליהם הוטלו שמירת הסדר וביצוע העונשים בימי הדיאטָה, לתפוס את היהודי ולהוציא את גזר הדין לפועל — באותה תקופה היה ההליך קצר, ולדוגמה, מפריעי מנוחת הלילה פשוט הושלכו אל הֶדְנוּפָה — אך הלה לא נמצא בשום מקום. הֶלְגֵּט האפיפיורי הסתיר אותו עד שיירגע זעמו של הקיסר.

למחרת נדרש רֶבִּי יוֹסֶלְמָן להתייצב לראיון שקבע הקיסר. רועד וחרד עמד בחדר המבוא עד ששר החצר התורן פתח לפניו את הדלתות והכניסו.

הקיסר יצא לקראת המנהיג היהודי והושיט לו את ידו בחסד.

„יוֹסֶלִין יקירי“, אמר, „ייסורים קשים עברו עליי מאז ראיתי אותך לאחרונה. אשתי, אשתי האהובה...“

עיני הקיסר התמלאו דמעות.

א. בשל פגיעה בכבוד המלכות.

„ה' נתן וה' לקח, יְהִי שֵׁם ה' מְבָרָךְ!“ אמר רַבִּי יוֹסֵלָמֶן והצמיד את יד הקיסר לשפתיו.

„אֲמֵן“, אמר הקיסר והפנה את פניו כדי להסתיר את דמעותיו. „מה מביא אותך אליי, יוֹסֵלָיִן קירי?“

[222] „חסדה של הוד מלכותכם אישר לאחיי ולקרוביי בכל גִּרְמָנְיָה את כתב החסד שהעניק לפנים הקיסר זִיגִיסְמוֹנְד ליהודי אֶלְזֶס. נקבע בו במפורש שאין להטיל על אחיי וקרוביי שום מכס או מס שלא אושר בידי הלשכה הקיסרית. למרות זאת קבעו כמה נסיכים ומעמדות קיסריים על דעת עצמם שהיהודים העוברים בשטחם חייבים לשלם מסי גוף ולשאת לשם כך טלאי צהוב על השרוול, כדי שיהיה אפשר לזהותם מיד כיהודים. המכסים האלה כשלעצמם הם עול כבד, שכן היהודים תלויים במסחר, מבליים חלק גדול מן השנה בדרכים ונאלצים לבקר בירידים ובשווקים; אך נשיאת אות הזיהוי גם מסכנת את גופם ואת חייהם, שכן האספסוף רואה בו הזמנה ללעוג ליהודים, לבזותם ולהתעלל בהם. לכן הטילה עליי היהדות ליפול לרגלי הוד מלכותכם הקיסרית ולבקש שתוציא תקנה רמה מכול שתתקן את העוולות האלה ותאסור בחומרה דיכוי מן הסוג הזה. מרשה אני לעצמי להגיש בזאת להוד מלכותכם את עצומתנו הכנועה ביותר. נמנו בה כל הסעיפים ונזכרו בשמם כל הנסיכים, הנחלות והערים המטילים עלינו מסי גוף והכבדה אחרת בניגוד לזכויות־היתר הרמות ביותר שלנו.“

במילים האלה מסר רַבִּי יוֹסֵלָמֶן לקיסר את העצומה שהביא עמו. קָרַל קיבל אותה ועיין בה.

[223] „תלונותיכם מוצדקות”, אמר. „עוד היום אטיל על אוֹבְרֵנְבוֹרְגֵר לנסח צו שיתקן את הדברים שעליהם התלוננתם ולהגישו לחתימתו. מחר תוכל לקחת אותו מן הלשכה. האם יש עוד דבר שברצונך למסור לי, יוֹסֶלֶן?”

„הוד מלכותכם”, השיב רִבִּי יוֹסֶלֶן, „אדוני הקיסר היה מאז ומתמיד מלא חסד כלפיי וכלפי אחיי. הדבר מעניק לי את האומץ ליפול לרגלי הוד מלכותכם ולשוב על בקשה שהוד מלכותכם כבר דחה. חכמינו אומרים שמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. וכשם שאֲבִרְהָם התפלל לפניו אל אלוהים אף שהעונש כבר נגזר מפי האל, כך מעז גם אני — שכדברי אֲבִרְהָם איני אלא עפר ואפר, עפר שאינו חשוב דיו אפילו להתפזר תחת רגלי הוד מלכותכם — כך מעז גם אני להתחנן אל הוד מלכותכם הקיסרית למען אחיי בְּנֵאפּוֹלִי.”

אך יצאה המילה מפיו וכבר התחרט רִבִּי יוֹסֶלֶן. הקיסר זינק ממושבו וצעק:

„כיצד אתה מעז, יהודי? האם אצווה לתלות גם אותך, כפי שציוויתי לתלות את האחר?”

הקיסר התרוצץ בחדר כאחוז זעם. לפתע פלט צעקה רמה. השיגדון אחז בו. הוא מיהר לשוב למושבו, הכאב עיוות את פניו והשיגדון עלה אל ראשו. אז מיהר רִבִּי יוֹסֶלֶן אל הקיסר ונפל לרגליו.

„אדוני הקיסר”, קרא, „כואב לי עד אין קץ שהכאבתי לכם! מוכן אני למסור ברצון את חיי אם זה רצון קיסרי.”

[224] קָרַל ידע לשלוט בכל רגשותיו ואף להתגבר על כאבו הגופני בכוח רצונו. פניו התבהרו; מתינות וחסד קרנו מעיניו.

„קום, יוֹסֵלִין“, אמר בטוב לב. „לא אצווה לתלות אותך.“

הספר השני — פרק לח

XXXVIII.

רַבִּי יוֹסֵלָמֶן קָם כְּפִי שְׁצִיּוּהַּ הַקִּיסָר.

[225] „סלח לי, יוֹסֵלָיִן”, אמר קָרֶל, „על שְׁנֵהֲגַתִּי בְךָ בִּסְעֶרֶת רוּחַ וּבְחִימָה רַבָּה כָּל כֵּךְ. הַכָּאֵב שֶׁהִשְׁתַּלַּט עָלַי הַזִּכִּיר לִי שֶׁגַּם אֲנִי רַק אָדָם כָּכָל בְּנֵי הָאָדָם, בְּרִיָּה חֲלָשָׁה וְאוֹמְלִלָּה בִּיד אֱלֹהִים הַכּוֹל־יָכוֹל, וְשֶׁאֵין זֶה רָאוּי לִי לִכְעוֹס וּלְהִתְפַּרֵּץ עַל בְּנֵי הָאָדָם זֹלָתִי; וּבִיַּחּוּד לֹא עָלֶיךָ, יוֹסֵלָיִן, שֶׁאַתָּה אָדָם עֲנִיו בְּאַמְתּוֹ. אֲנָשִׁים כָּאֵלֶּה מַעֲטִים הֵם. רֹבֵב בְּנֵי הָאָדָם עוֹטְפִים אֶת עֲצָמָם בְּמִילִים שֶׁל כְּנִיעָה וּשְׁפֹלוּת רוּחַ, אֲךָ הַגֹּאוּוּה וְהַיְהִירוּת עֲדִיין מַצִּיצוֹת מִתּוֹכָן. אוֹלָם אַתָּה אָדָם עֲנִיו בְּאַמְתּוֹ, וּמִשּׁוֹם כֵּךְ תִּמִּיד אֲנִי נוֹהֵג בְּךָ בִּידִידוּת וּבְחֹסֶד. אֲשֶׁר לִבְקֶשְׁתְּךָ לִמְעַן אַחֲרֵךְ בְּנֶאֱפֻלִּי, מִצְטַעַר אֲנִי מִעוֹמֵק לִבִּי שֶׁעָלִי לְדַחֲוֹתָהּ. בִּשְׁעָה קִשָּׁה וּמִרָה נִדְרַתִּי לְהַשִּׁיב אֶת אַחֲדוֹת הָאֱמוּנָה בְּכָל מַמְלָכוֹתַי, כָּכָל שֶׁאֵין יָדִי כְּבוֹלָה בַּהֲבִטְחוֹת אַחֲרוֹת. רַק בִּיחֹס לִיהוּדִים בְּגֶרְמָנְיָה אֲנִי כְּבוֹל בַּהֲבִטְחָה שְׁנַתִּית לְךָ כֹּאֲשֶׁר אֲךָ נִבְחַרְתִּי לְקִיסָר. בְּסִפְרָד וּבְאַרְצוֹת הַשְּׁפָלָה אֵין יְהוּדִים. אֶת יִתְרֵי הָאֲרָצוֹת שֶׁבָּהֶן יוֹשְׁבִים יְהוּדִים מִסֵּרְתִּי לְאַחֵי פְּרַנְדֹּד. נוֹתַרָה רַק מַמְלַכַת נְאֻפּוֹלִי, וּמִסְפַּר הַיְהוּדִים שֶׁם קָטָן. יִלְכוּ לָהֶם עִם מַטְלָטְלֵיהֶם וּרְכוּשָׁם; בְּמָקוֹם אַחֵר יִמְצְאוּ מִקְלָט. אֵל תִּפְצִיר בִּי עוֹד. הַסְתַּפַּק בְּמָה שֶׁאֲנִי מַעֲנִיק לְךָ לִמְעַן יְהוּדֵי גֶרְמָנְיָה.”

הַקִּיסָר הִנִּיף אֶת יָדוֹ. רַבִּי יוֹסֵלָמֶן הִבִּיט בּוֹ בְּתַחֲנִינָה, אֲךָ לֹא אָמַר דְּבָר; הוּא הִשְׁתַּחֲוּוּהוּ וַיֵּצֵא. אַז קָרָא לוֹ הַקִּיסָר לְשׁוּב.

„עוֹד דְּבָר מַעֲיֵק עַל לִבְךָ, יוֹסֵלָיִן?” שָׁאַל.

„הוד מלכותכם”, אמר יוסֶלֶן, „אותו אומלל שהעז לעורר את זעמה של הוד מלכותכם...”

„אה, אתה מתכוון ליהודי שְלֹמֶה רוֹמְנו, שדנתי למוות! הוא רשאי לצאת מכאן בשלום, אך עליו לעזוב את העיר עוד היום.” הקיסר פנה אל יוֹהַן פּוֹן נֶאָכְס, סגן קנצלר הקיסרות שנכח בראיון: „יוֹהַן, נסח תעודה המעניקה חנינה ליהודי שְלֹמֶה רוֹמְנו אך מגרשת אותו ממדינותי. האם אתה מרוצה ממני, יוסֶלֶן?”

רְבִי יוֹסֶלְמָן השתחוה.

„מרוצה”, אמר, „כיצד אוכל להיות מרוצה, הוד מלכותכם, כאשר אחיי שישבו בשקט ובשלום בממלכת נֶאפּוֹלִי נאלצים לצאת לגלות, ואולי ללכת לקראת עוני, מחלה ומוות?”

„אתם היהודים עם קשה עורף!”

„אמת הדבר, הוד מלכותכם, עם קשה עורף אנחנו — קשה עורף בכל הטוב, בנאמנותנו לאלוהינו ובנאמנותנו לקיסרנו.”

[226] קָרַל חֵייר. הוא הניף את ידו ורְבִי יוֹסֶלְמָן יצא. הפעם לא קרא לו הקיסר לשוב.

למחרת הלך רְבִי יוֹסֶלְמָן ללשכה הקיסרית, ושם קיבל העתק של הצו הקיסרי שהובטח לו. גם בידינו מצוי העתק של מסמך מעניין זה, שאת נוסחו לא נמנע מקוראינו.^א

א. מארכיון אוֹבֶרְהֵימס, חיבה 2, מס' 20.

[227] | [228] „אנו, קרל החמישי, בחד האל קיסר הרומאים ומרבה הקיסרות בכל עת, מלך בַּרְמַנְזִה, בַּסְפֶּרְד, בשתי הסיציליות, בירושלים, בהונגריה, בִּדְלִמְטִיָּה, בַּקְרֹאטִיָּה וכו', אַךְכִּידוֹכְס אוֹסְטְרִיָּה, דוכס בּוֹרְגוֹנְדִיָּה ורוזן הַבֶּסְפוֹרְג, פִּלְנְדְרִיָּה וטִירֹל וכו', שולחים את ידידותנו, חסדנו וכל טוב לכל אחד ואחד מן הנסיכים הבוחרים, הנסיכים, הפְּרִלְטִים הכנסייתיים והחילוניים, הרוזנים, הברונים, האדונים, האבירים, נושאי הכלים, המפקדים, נציבי הארץ, הפּיֶצְטוֹמִים, הנציבים, הממונים, המנהלים, הפקידים, הַשּׁוֹלְטֵינִיסִים, ראשי הערים, השופטים, היועצים, האזרחים והקהילות, ולכל יתר נתינינו ונאמנינו ונתיני הקיסרות ונאמניה, יהיו אשר יהיו כבודם, מעמדם או מהותם, שאליהם יובא כתבנו זה או העתק מהימן שלו ואשר ידרשו מכוחו לפעול — נכבדים, רמים, אצילים ויקרים, ידידינו, קרובינו, נסיכינו ונאמנינו האהובים. נמסר לנו ממקור מהימן שאף שכלל היהדות בקיסרות הקדושה זכתה לחסדים ולחירויות מאת קודמינו, קיסרי הרומאים ומלכיהם המהוללים זכרם לברכה, ומאיתנו; הועמדה בחסותנו ובחסות הקיסרות הקדושה; וגם זכתה מאיתנו לאישור ולקיום של אלה בְּדִיאָטָה הקיסרית הנוכחית — למרות כל זאת הטילו אחדים מכם על היהודים וציוו עליהם, כאשר הם יוצאים מן הערים שלנו ושלכם שבהן הם יושבים ועוברים הלוך ושוב בשטחי שלטוננו ושלטונכם, לשאת על בגדיהם אותות שיזהו אותם כיהודים. עוד מכבידים עליהם וכופים עליהם מכסים מעשרות ותשלומי ליווי רבים שלא היו נהוגים קודם לכן ושלא קבענו אנחנו; מונעים מהם לבקר בשווקים החופשיים המתקיימים בערינו ובעריכם ולעסוק בהם במסחר לפי צורכיהם; ואין מתירים להם לעשות כן. בשל כל אלה ביקשה מאיתנו היהדות את עזרתנו הקיסרית כדי שזכויותיה

יקויימו והיא תזכה להגנה ולחסות. במיוחד ביקשה שלא יאלצו ולא יכפו עליה לשאת אותות זיהוי, שבגללם מגיעים היהודים לא אחת לידי סכנה לגופם ולחיייהם, או לשלם מכסים ותשלומי ליווי חדשים; שאם לא כן ידוכאו לבסוף עד תום, יושמדו ויפגעו בגופם וברכושם. ומאחר שלנו, בתפקידנו כקיסר הרומאים, אין הדבר ראוי, ורצוננו הטוב הוא לקיים ליהדות את החירויות, החסדים, החסות וההגנה שהעניקו קודמינו ושנחנו הענקנו, ולא להתיר להכביד עליה או ללחוץ אותה בניגוד להם באמצעות הטלת האותות הנזכרים לעיל, מכסים ותשלומי ליווי חדשים או חסימת השווקים החופשיים — לפיכך אנו מצווים בזאת בחומרה על כולכם ועל כל אחד מכם לחוד, ומבקשים כי תמלאו את רצוננו, אם ברצונכם להימנע מחרוננו הכבד ומעונשה של הקיסרות, מן הקנסות הנקובים בכתבי החירות של היהדות ומקנס נוסף בסך עשרה מֶרְק זהב צרוף שיש לשלמו בלא מחילה ללשכתנו וללשכת הקיסרות: מכאן ואילך הניחו לכל היהודים, בכל נסיכויותינו ונסיכויותיכם, נחלותינו ונחלותיכם, ארצותינו וארצותיכם ושטחי שלטוננו ושלטונכם, מחוץ למקומות ולערים שבהם הם יושבים, ללכת בארץ, לעסוק במסחר, לנוע, לעבור ולבוא בלא שום אות המזהה אותם; בלא מכסים ותשלומי ליווי מעבר למקובל ולנהוג מימים ימימה; ותוך רשות לבקר בשווקים החופשיים. אל תלחצו אותם, תטרידו אותם, תעכבו אותם, תפגעו בהם או תכבידו עליהם בניגוד לכך; אלא הניחו להם ליהנות בשלמות מן החירויות, החסות וההגנה שנתנו להם קודמינו ושנתנו אנחנו, ומצוונו ומפקודתנו אלה. קיימו אותם בתקיפות, הגנו עליהם וחסו עליהם, ואל תפעלו או תיזמו דבר בניגוד לכך ואל תתירו לאיש לעשות כן בשום דרך. שאם לא כן ניאלץ לפעול נגד מי שיהגו ויתגלו כבלתי־צייטנים בעניין זה, באמצעות העונשים והקנסות הנזכרים לעיל ובדרכים אחרות כראוי. זה רצוננו וזו כוונתנו. ניתן בעירנו ובעיר הקיסרות רֶגֶנְסְבֵּרְג, תחת

חותמנו הקיסרי המוטבע, ביום העשרים בחודש יולי, שנת ארבעים ואחת וכו', בשנה העשרים ואחת לקיסרותנו ובשנה העשרים ושש לממלכותינו.”

„חתום: קרולוס. פֶּלְטִינוּס. *Ad mandatum Caesareae catholicae*.
Maiestatis proprium. פ' נֶאֱכָס.”

[229] קל לשער עד כמה שמח רַבִּי יוֹסֶלְמָן כאשר קיבל את העתק המסמך שהובא לעיל. הוא ציווה מיד להכין שורה שלמה של העתקים, ביקש מן הלשכה הקיסרית לאמת אותם ושלח אותם באמצעות שליחים מיוחדים אל הפְּרָנְסִים בכל חבלי גֶרְמָנְיָה. באיגרות פרטיות הורה לפרנסים לדווח לבית הדין של לשכת הקיסרות ברוֹטְנֵיִיל, בלא משוא פנים, על כל מקרה שבו יאלצו יהודי לשאת אות זיהוי או לשלם מכס בלתי־חוקי שלא אושר בידי הקיסר; על כל מקרה שבו ימנעו מיהודי לבקר ביריד או בשוק; ועל כל מקרה שבו יאסרו על יהודי לעבור בחופשיות בשטח כלשהו או בעיר כלשהי — כדי שמפרי כתב החירות הקיסרי ייענשו.

[230] לאחר שנשאר עוד ארבעה־עשר יום בְּרֶגֶנְסְבוּרְג כדי להשלים את הטיפול בעניין, שב רַבִּי יוֹסֶלְמָן לרוֹסֶהֶים שמח ושבע רצון מהצלחתו. בבית המתינה לו חגיגה משפחתית משמחת: בתו הבכורה של בנו הבכור יַעֲקֹב עמדה להינשא. לכבוד הסב הנערץ על הכול נקבעה החגיגה ברוֹסֶהֶים. רַבִּי יַעֲקֹב כבר הגיע מוֹרְמָס עם אשתו וילדיו. אולם לרַבִּי יוֹסֶלְמָן לא ניתן להשתתף בחגיגה בחוג יקיריו. אך הגיע לביתו, ושליח מִפְּנֵהֶם הביא בשורה עצובה. ילד מת נמצא ביער סמוך לוֹוִי־סֶנְבוּרְג שבִּפְּרָנְקוֹנְיָה התיכונה של ימינו. הגופה כבר נרקבה לחלוטין ונאכלה בתולעים. שנאת היהודים הערה תמיד האשימה את יהודי טְרוֹיֶטְלִינְג הסמוכה — היא טְרוֹיֶטְלִינְג של ימינו — ברצח הילד.

המרשל התורשתי, הרוזן אוֹלְרִיך פֿון פֿפֿנֶהִים־טְרוֹיטְלינגֶן, שממילא לא נטה חסד ליהודים, ציווה להשליך לכלא את כל יהודי טְרוֹיטְלינגֶן — אנשים, נשים וטף, מאה חמישים ושניים נפש — ואיים עליהם במוות. — רַבִּי יוֹסֶלְמָן יצא מיד לדרך כדי למהר לעזרת בני אמונתו השרויים בסכנה.

קרוביו אמנם ביקשו לדחות את חגיגת החתונה עד שובו, אך הוא לא התיר זאת.

„אהיה עמכם ברוחִי“, אמר, „ואתפלל לאלוהים למען אושרכם.“

אז בירך את ילדיו ואת נכדיו, נפרד מאשתו ונסע תחילה לֶרֶנְסְבוֹרג כדי להביא את העניין לפני הקיסר. אולם כאשר הגיע לֶרֶנְסְבוֹרג כבר נעלה הדיאטה הקיסרית. הקיסר נסע לאֵיטְלִיָה כדי לצאת משם למלחמה בשודדי הים שערערו את ביטחון הים התיכון. גם כל הנסיכים ומעמדות הקיסרות כבר עזבו את לֶרֶנְסְבוֹרג. לַרַבִּי יוֹסֶלְמָן לא נותר אלא ללכת לִפֿפֿנֶהִים ולדרוש מן המרשל התורשתי לשחרר את היהודים החפים מפשע שנכלאו.

הספר השני — פרק לט

XXXIX.

[231] אם תיסע בימינו, קורא יקר, מאנסבך למינכן, תגיע לאחר שתחצה פעמיים את נהר אֶלְטֶמֶל לתחנת פֶּפְנֶהִים. הרים גבוהים מקיפים את העיירה השוכנת בנוף מקסים, ועל אחד ההרים נראים חורבותיה הנרחבות של טירת האבות של בית הרוזנים העתיק פֶּפְנֶהִים. בזמן שבו התרחשו המאורעות שאנו מספרים כאן, עדיין לא הייתה הטירה האדירה הזאת גל חורבות, אלא ארמונו השמור היטב של בית שליטים רב־עוצמה. אילן היוחסין של משפחת הרוזנים מגיע עד לעידן שקדם להיסטוריה. כבר במאה השתים־עשרה הוענק לרוזני פֶּפְנֶהִים הכבוד הרם של משרת המרשל התורשתי של הקיסרות הרומית הקדושה של האומה הֶנְרִיִּית. בשנת 1334 אישר הקיסר לודוויג הבוארי את המשרה לרוזן רודולף החמישי פון פֶּפְנֶהִים, לו ולצאצאיו לעולמי עד. בשנת 1439 נחלק בית הרוזנים לארבעה ענפים: גֶּרְפֶּנטל, אֶלְאוּ, טְרוֹיטְלִינגֶן וְאֶלְטֶזֶהִים. שלושת הראשונים נכחדו, ולרביעי משתייכים בני המשפחה החיים עד היום. מענף טְרוֹיטְלִינגֶן יצא המצביא הקיסרי הנודע במלחמת שלושים השנה, הרוזן גוטפריד הֵינְרִיך פון פֶּפְנֶהִים, מפקד גדוד הפרשים המפורסם של פֶּפְנֶהִים, שמת מות גיבורים בקרב ליצן בשנת 1632. גם זקן המשפחה באותה עת, המרשל הקיסרי הרוזן וולֶפֶנג פון פֶּפְנֶהִים, היה מצביא פרשים נודע, ושנים אחדות לאחר מכן שירת את הקיסר במלחמת שְׂמֶלְקֶלְדֶן כאחד ממפקדי חיל הפרשים הכבד. לפניו התייצב רֶבִי יוֹסֶקֶלֶמן.

„אדוני רב־החסד“, אמר הנכנס, „בן דודכם, הרוזן אוֹלְרִיך פון פֶּפְנֶהִים־טְרוֹיטְלִינגֶן...”

[232] „שכל איתני הטבע של אלוהים יכלימו אתכם, יהודים ארורים!“ צעק הרון. „בן דודי אולריך כלא את יהודי טרוֹיטְלִינגֶן בהסכמתי, וכולם יועמדו למשפט. כל הגזע הארור יישרף וייצלה!“

„אדוני רב־החסד“, אמר רַפִּי יוֹסֶלְמָן ברוממות ובכבוד, „מבקש אני שתכבדו בי את המנהיג שמינה הוד מלכותו הקיסר, אדם הבא בדברים עם קיסרים, מלכים ונסיכים זה למעלה משלושים שנה, ותמתנו את לשונכם. יהודי טרוֹיטְלִינגֶן חפים מפשע, וההאשמה אינה אלא מעשייה אווילית. הילד כנראה תעה ביער, לא הצליח למצוא את דרכו הביתה ומת ברעב. ומפני שילד מת, שרקב למחצה ונאכל בתולעים, נמצא ביער — היהודים אמורים להיות רוצחיו! זה כזב נתעב ומחפיר.“

„אתם מתנו את לשונכם, יהודי!“ צעק הרון. „אתם סבורים שמפני שהותר לכם לרכוב לצד הוד מלכותו הקיסר בוֹוֶרְקס אתם רשאים לדבר אליי במילים כאלה! אצווה לתפוס אתכם ולהשליך אתכם לצינוק הטירה.“

„לא תעשו זאת, אדוני הרון; לא תרצו לחשוף את עצמכם לחרם הקיסרות! אדוני רב־החסד, מבקש אני שתשמעו אותי בשלווה. הרונים לבית פֶּפֶנְהֶיִם הם שושלת עתיקה מאוד, ובמשך מאות שנים כיסו אבותיכם את עצמם תהילה וכבוד. האם בני הדור הזה יעמיסו על עצמם את החרפה שבהפקרת מאה חמישים ושניים אנשים חפים מפשע למוות שלא הגיע להם?“

„פח, הרי הם רק יהודים!“

[233] „וכי אנו היהודים איננו בני אדם? אדוני רב־החסד, אתם חסידים נאמנים של האמונה הישנה — האם אינכם יודעים שאפיפיורים וקיסרים אסרו בחומרה רבה לרצוח יהודים?”

„גם יהודי טרוֹיטְלִינגֶן לא יירצחו. הם יחקרו כדין, ורק לאחר מכן יינתן פסק הדין.”

„כן, ימתחו אותם על מכשירי העינויים, ובייסורים המכאיבים ביותר יודו במעשים שמעולם לא עשו. האם לא שמעתם, אדוני רב־החסד, מה אירע בבִּיִּסְיִנגֶן, שם מתו שלושים ושישה אנשים חפים מפשע בלהבות, ואחר כך הוכחתי בכירור גמור שכולם היו נקיים מעוון ומאשמה, ושהילד שבמותו האשימו אותם נמחץ בשנתו בידי אמו שלו? האם לא שמעתם, אדוני רב־החסד, שכמעט שלושים שנה לאחר מעשה חשף אלוהים באספת הנסיכים בפֶּרְנַקְפוּרְט את חפות היהודים שנשרפו בִּכְרָלִין בשנת 1510 בעקבות האשמה דומה? אדוני רב־החסד, שחררו את החפים מפשע, ואם אני ואחיי יכולים לשרת אתכם בדבר־מה...”

„אתם רוצים לשחד אותי, יהודי! הסתלקו מיד, ואם לא כן אצווה להשליך אתכם לצינוק הטירה למרות הקיסר והקיסרות!”

[234] רִבִּי יוֹסֶלְמָן ראה שלא ישיג כאן דבר ועזב את הטירה בעצב. הוא הלך לעיירה פֶּפְנֶהִים ושם ביקש שיספרו לו מחדש את כל מהלך המאורע העצוב. שם נודע לו שהילד המת נמצא בחלקו של יער וַיִּסְבּוּרְגֶּה השייך לנחלתו של רוזן הארץ פֶּרִידְרִיך השלישי פון פִּירְסְטֶנְבֶּרג. הלה ישב עתה בטירתו דִּיִּטְפוּרְט הסמוכה מאוד. רִבִּי יוֹסֶלְמָן החליט ללכת אל רוזן הארץ ולשכנעו להיחלץ לעזרת יהודי טרוֹיטְלִינגֶן השרויים במצוקה.

גם בית פִּיֶרְסְטֶנְבֶּרְגַּהּ הוא שושלת עתיקה מאוד, המייחסת את מוצאה לרוזני אונְרֶאדֶה הקדומים. גם רוזן הארץ פִּרְדְּרִיךְ השלישי היה מצביא פרשים נודע. הוא כבר לחם בקרב פֶּבִּיגֶה וזכה שם לתהילה רבה. לימים נעשה לשר החצר הראשי של המלך פֶּרְנַנְדוֹ, ותחתיו רכש זכויות רבות בהרגעת בּוֹהֶמְיָה במלחמת שְׂמֶלְקֶלְדֶן.

כאשר הוכנס רֶבִּי יוֹסֶלְמָן לפני רוזן הארץ והציג את בקשתו, סירב הלה להתערב בעניין. טְרוֹיטְלִינגֶן, אמר, נתונה לסמכות השיפוט של בית פֶּפְנֶהִים. לא המקום שבו נמצא הילד קובע את ההליך המשפטי, אלא המקום שבו זכאים הנאשמים לתושבות.

„אדוני רב־החסד“, אמר רֶבִּי יוֹסֶלְמָן, „אם אתם מסרבים להיחלץ לעזרת בני אמונתי האומללים והחפים מפשע, עליי לבקש את דיני במקום אחר.“

„והיכן תעשו זאת? הקיסר באִיטָלְיָה והוא יוצא לאֶלְגִיר, ועד שבית הדין של לשכת הקיסרות ברוֹטְטֶיִל יקבל לידי את העניין, כבר יישרפו יהודי טְרוֹיטְלִינגֶן מזמן.“

„אביא את העניין לפני ברית שְׁוֹאָבֶן. אדוני רב־החסד באוֹלֶם נוטים לי חסד ולא יפקירו אותי.“

[235] „יהודי“, צעק רוזן הארץ, „אתם רוצים לתבוע את נסיכי הקיסרות לפני החנוונים ושקי הפלפל של הערים? אתם סבורים שיש להנהיג בְּנֶרְמָנְיָה שלטון העם כְּשֶׁוֹיֶזֶץ? לעולם לא אסבול שיטות נוראות כאלה! העזו להסית את ברית שְׁוֹאָבֶן נגד בית פֶּפְנֶהִים, ואתבע אתכם באשמת בגידה חמורה והפרת שְׁלוֹם הָאָרֶץ; בית הדין הקיסרי המחוזי ירשיע אתכם ואתם תיתללו!“

„אין זו הפעם הראשונה שאני מסכן את חיי כדי להציל את אחיי וקרוביי ממוות. אולם אם רצונכם, אדוני רב־החסד, שלא אזעיק לעזרה את ברית שְׁאָאָן, הפעילו את השפעתכם על הרוזן פון פֶּפֶּנְהֶיִם כדי שישחרר את יהודי טְרוֹיִטְלִינְגֶן החפים מפשע.”

„איני מתערב בעניינים שאינם נוגעים לי. אך אם תגרמו לברית שְׁאָאָן להתערב נגד בני מעמדי, הדבר נוגע לי כפי שהוא נוגע לכל נסיך אחר בקיסרות, ולא אנוח עד שיתלו אתכם על העץ הגבוה ביותר או יניחו את ראשכם לרגליכם — לפי פסק הדין שייתן בית הדין של לשכת הקיסרות. עתה לכו, יהודי; אין לי עוד מה לומר לכם.”

ייאוש בלבו עזב רֶבִּי יוֹסֶלְמָן את טירת דִּיטְפֹּרְט. מה יעשה? האם יחשוף את עצמו לסכנות נוספות, או יפקיר את בני אמונתו לגורלם?

„לא, לא”, אמר. „אלוהים כבר עזר פעמים רבות כל כך וחולל נסים — הוא לא ינטוש אותי גם הפעם.”

רֶבִּי יוֹסֶלְמָן נסע לאולם, העיר שעמדה אז בראש ברית שְׁאָאָן.

[236] כאשר התפרקה דוכסות שְׁאָאָן לאחר מות האחרון לבית הוֹהֶנְשְׁטְאוּפֶן, התאחדו הערים, הנסיכים, הרוזנים והאבירים של שְׁאָאָן בברית שְׁאָאָן, שהשתרעה גם על חלקים מחבל הֶרֶיִין, בִּיאָרְיָה ופֶּרְנָקוֹנְיָה. גם רוזנות פֶּפֶּנְהֶיִם וארצותיו של רוזן פִּיֶּרְסְטֶנְבֶּרְג השתייכו לברית. המעמדות נחלקו לחמישה ספסלים: אנשי הדת, הנסיכים החילונים, הפְּרִלְטִים, הרוזנים והאדונים, והערים. שלושים ואחת ערי קיסרות חופשיות השתייכו לברית, ואולם ואָנְסְבֹּרְג היו החזקות שבהן. באולם ישבו אז יותר משישים אלף תושבים,

ושושלות סוחרים עשירות שגשגו בתוכה. עליונות הערים הייתה לצנינים בעיני הנסיכים הקטנים, ובייחוד לאחר שצבאה של ברית שְׁנָאָן הצליח לגרש את הדוכס אוֹלְרִיךְ מוויִיִּטְמֶבֶּרג מארצו. המעשה שקיבל עליו רַבִּי יוֹסֶלְמָן היה נועז ביותר: כשביקש את עזרתה של ברית שְׁנָאָן הפך את הנסיכים לאויביו בנפש, ואילו הערים כבר גירשו את היהודים מחומותיהן לפני זמן רב. אולם לא הייתה לו ברירה; היה עליו להציל מאה חמישים ושניים אנשים חפים מפשע ממוות.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן החליט ללכת לאולם. אולם בדרך נזכר שיש לו רק ידידים ומכרים טובים מעטים באולם, ולכן מוטב ללכת לאֶוֶגְסְבוֹרְג ולהשיג את עזרת ברית שְׁנָאָן בתיווך ידידיו ומכריו שם.

[237] לַרַבִּי יוֹסֶלְמָן היה באֶוֶגְסְבוֹרְג ידיד ותיק בשם קוֹנְרַד פּוֹיִטְיִנְגֶּר, שאותו הכיר בדיאטות הקיסריות. עד שנים מעטות קודם לכן היה פּוֹיִטְיִנְגֶּר מזכיר המועצה באֶוֶגְסְבוֹרְג. אמנם כבר פרש לגמלאות לפני שנים אחדות, אך באמצעות בנו ויורשו בתפקיד, הדוקטור למשפטים פִּיוֹס קְלָאוֹנְדִּיוֹס פּוֹיִטְיִנְגֶּר, הוסיף להיות מעורב מאוד בענייני העיר. קוֹנְרַד פּוֹיִטְיִנְגֶּר השתייך לאסכולה ההומניסטית. הוא העריץ את רויִכְלִין, תמך באֶרְסְמוֹס מרוֹטְרֶדֶם ודגל בקדמה מתונה.

כאשר התייצב לפניו רַבִּי יוֹסֶלְמָן קיבל אותו האדון הזקן בלבביות רבה.

„הנה יוֹסֶלְמָן!“ אמר. „יפה מצדכם שנזכרתם פעם בפּוֹיִטְיִנְגֶּר הזקן. זמן רב לא התראינו. כבר לא הורשיתי להופיע בדיאטה האחרונה בֶּרְגֶּנְסְבוֹרְג; הוציאו אותי לגמלאות. ובכן, איני מצטער על כך. עתה יש לי פנאי להקדיש את עצמי ללימוד האהוב עליי. האם אראה לכם את פסלי הארד ואת האבנים העתיקות שלי?“

„אבקש מכם לעשות זאת אחר כך“, השיב רבי יוסלמן. „האם מסר לכם בנכם הנכבד את ברכות הכבוד שלי?“

„הוא לא מסר אותן. אל תקפידו עליו, יוסלן. מלאכה רבה כל כך מוטלת עליו. כאשר חזר מְרַגְסְפוֹרְג מצא עבודה למעלה מראשו, ועתה כבר עליו להתכונן שוב לנסיעה. מועצת עירנו רבת־החוכמה מבקשת לשלוח אותו לאולם בענייני ברית וְשִׁאָבֶן.“

„ברוך האל שבאתי לפניכם בדיוק בזמן הנכון.“

עתה הציג רבי יוסלמן לידידו הזקן את עניינם של יהודי טְרוֹיִטְלִינגֶן. הוא סיפר לו כמה קשה הייתה קבלת הפנים אצל הרוזן פון פֶפֶנהֶיִם ואצל רוזן הארץ פון פֶירֶסְטֶנְבֶרג; דברי האחרון על התעצמות שלטון העם בְּרִמְנִיָה העלו חיך על פניו של פּוֹיִטְיִנְגֶר.

[238] „כן, כן“, אמר, „איחוד הערים הוא לצנינים בעיני הנסיכים הקטנים, והם היו שמחים לדכאו. אולם דווקא הדבר הזה נותן לי תקווה שברית וְשִׁאָבֶן תקבל עליה את עניינם. אני עצמי אוליך אתכם אל האנשים המשפיעים ביותר בעיר הזאת, אל האדונים וולֶפֶנגֶרֶלִינגֶר, זִמְפֶּרְכֶט הופֶר וד״ר הֶלְד. הם היו שליחי העיר בְּרַגֶסְפוֹרְג. ודאי ראיתם אותם שם? דעתם אינה נוחה מן הנסיכים הקטנים, מפני שהללו מבקשים לעצמם שלטון ועצמאות רבים כל כך כדי להשתלט בהדרגה על הערים החופשיות ועל שטחיהן. מקווה אני שברית וְשִׁאָבֶן תראה להם את שיניה.“

הספר השני — פרק מ

XL.

[239] בהמלצתו של פויטינגר זכה רבי יוסלמן לקבלת הפנים הטובה ביותר אצל כל בעלי ההשפעה באאוגסבורג. הוא הצליח להביא את מועצת העיר אאוגסבורג להטיל על ד"ר פויטינגר הצעיר לפעול בברית שואבן כדי שרוזני פפנהיים יידרשו לתת דין וחשבון על עניינם של יהודי טרויטלינגן. אחר כך התלווה רבי יוסלמן לפויטינגר הצעיר בדרכו לאולם, זמן קצר לאחר שהגיע לעיר זכה לראות שליח דחוף נשלח לפפנהיים. השליח נדרש להורות לרוזן וולפנגג, זקן ביתו, להביא את עניינם של יהודי טרויטלינגן לפני ברית שואבן ולשחרר לעת עתה את היהודים הכלואים ממאסרם. ימים מעטים לאחר מכן שב השליח והביא איגרת תשובה לוחמנית מאת רוזני פפנהיים. הרוזנים כתבו שהם תמהים מאוד על העזתה של ברית שואבן להתערב בסמכות השיפוט שלהם. אין הם חייבים דין וחשבון לאיש, אלא לקיסר לבדו. הם לא ישחררו את היהודים מן המאסר. תעשה ברית שואבן כרצונה; הרוזנים אינם מוכנים להיכנס עמה למשא ומתן כלשהו. — לשונה הבוטה של האיגרת פגעה מאוד באדוני אולם. שליח נוסף נשלח לפפנהיים. הרוזנים לבית פפנהיים נדרשו פעם נוספת לשחרר את היהודים העצורים. אם ישובו ויסרבו, תיאלץ ברית שואבן לכפות בכוח הנשק ציות על החברים בה.

כך עמדו הדברים כאשר קיבל רבי יוסלמן יום אחד איגרת מאדם שלא הכיר. האיגרת נכתבה באותיות עבריות, וזה היה נוסחה:

„ידיד יקר!

אם חייך יקרים לך, בוא הערב לאחר שקיעת החמה אל בית המרוח „צום
נלדהון” שמחוץ לעיר. איני יכול לבוא אליך לעיר בלא להעמיד אותך ואותי
בסכנה הגדולה ביותר. ממתין לך בביטחון גמור

ידידך זלקלין מפרנקפורט.

[240] בערבו של אותו יום יצא רבי יוסלמן לחפש את בית המרוח שביער אשר
תואר במדויק באיגרת. כשהגיע אל שער העיר עמדה שם כרכרה רתומה לשני
סוסים.

„האם אתם היהודי יוסלין מרוסהים?” שאל אותו העגלון. „ידיכם זלקלין
מפרנקפורט מבקש שתשתמשו במרכבה הזאת. היא תביא אתכם אל בית
המרוח ‘צום נלדהון’, שבו ממתין לכם ידיכם.”

רבי יוסלמן עלה למרכבה, העגלון סגר את הדלת והם יצאו לדרך. אולם
הנסיעה נמשכה זמן רב. רבי יוסלמן הקיש על חלון המרכבה כדי לשאול את
העגלון אם אינם עומדים להגיע ליעדם. אך העגלון לא שמע. רבי יוסלמן ניסה
לפתוח את הדלת, אך היא הייתה נעולה. עתה הבין שנפל בפח. קרוב לוודאי
שהרוזן וולפנג פון פפנהים ציווה לחטוף אותו כדי לנקום בו על שהזעיק את
ברית נאָנאָן. ודאי כתב יהודי מומר כלשהו את האיגרת המזויפת באותיות
עבריות כדי להטעות את רבי יוסלמן ביתר ביטחון.

לאחר נסיעה ארוכה ורבת־תלאות הגיע האסיר לא לפפנהים אלא לדיטפורט.
רבי יוסלמן הובא לפני רוזן הארץ פרידריך השלישי פון פירסטנברג.

„יהודי”, צעק אליו הלה, „סוף סוף אתה בידי? הפרת את שלום הארץ והסתת
את ברית נאָנאָן נגד רוזני פפנהים! אצווה לתלות אותך!”

[241] „לא תעשו זאת, אדוני רון הארץ! מנהיג קיסרי אני, ואם תפגעו בי הדבר יעלה לכם בראשכם.”

„הא, הא, הקיסר לא יצווה לערוף את ראשו של נסיך נְרָמְנִי בגלל יהודי!”
„קיסרנו רב־החסד הוא אדון צודק כשם שהוא מחמיר, ואני רשאי להתנאות שמצאתי חסד בעיניו. מזהיר אני אתכם, אדוני רון הארץ: אל תעשו דבר שתתחרטו עליו אחר כך.”

„אני לועג לאזהרתך, יהודי. הקיסר באֶלְגִ'יר, ומי יודע אם ומתי יחזור. הוד מלכותו מלך הרומאים נוטה לי חסד ולא יגרום לי אי־נעימות בגלל יהודי. אשחרר אותך בתנאי שתישבע ללכת לאולם ולגרום לאדוני ברית שְׁאָבֶן לוותר על העניין עם רוזני פֶּפְנֶהִים.”

„ומה יעלה בגורל יהודי טְרוֹיִטְלִינְגֶן?”

„הם יִשרְפוּ.”

„אם כן, עשו בי כרצונכם! לא אציל את חיי במחיר הפקרת בני אמונתי לאבדון.”

„אם כך אצווה להשליך אותך עוד היום לצינוק הטירה; מחר תיתלה!”

משרתי רוזן הארץ תפסו את רַבִּי יוֹסֶלְמָן והוליכו אותו משם.

[242] האם מכיר אתה, קורא יקר, את אימתו של צינוק טירה מימי הביניים? הנה מגדל איתן שחומותיו עבות, ומתחתיו, עמוק באדמה, בור נתעב, מחניק ולח, שבו שוכנים סלמנדרות וקרפדות. את האסיר מורידים לבור הזה בחבל.

שם הוא יושב, הרחק מכל עזרה אנושית, מטושטש מאדי הריקבון שבכלא ומופקר לייאוש; אשריו אם יעלו אותו שוב אל האור, אפילו כדי לסיים את חייו בידי התליין.

בצינוק נורא כזה, שמקצתו נראית עד היום מתחת לחורבות טירת דִּיטְפוֹןְט, ישב רַבִּי יוֹסֶלְמָן. היה זה הלילה שקדם ליום חתונת נכדתו. בבית חגגו הידידים והקרובים את חגיגת ה„שְׁמֵלוֹנֶת”.

לא היה להם מושג שראש המשפחה הנערץ נמק בצינוק האפל ועומד להיות מובל בתוך זמן קצר אל מותו. ומה עשה רַבִּי יוֹסֶלְמָן? כל הלילה התפלל לשלומה ולאשרה של נכדתו, כפי שהבטיח ליקיריו בבית. על הצלתו שלו לא התפלל. הוא חש מאושר במחשבה שיזכה למות על קידוש השם.

לקראת הבוקר אמר את הווידוי הגדול. אחר כך התחנן בדבקות עצומה: „אדוני אלוהי, אם ימיי עומדים להגיע עתה לקצם, העמד נא אדם אחר מקרב אחיי שיפעל למען טובת ילדיך על פני האדמה, כפי שתמיד ביקשתי אני לעשות!”

עם עלות היום הועלה רַבִּי יוֹסֶלְמָן מן הצינוק. במהלך הלילה הוקם גרדום בחצר הטירה. רַבִּי יוֹסֶלְמָן הובא לפני רון הארץ.

[243] „ראית את הגרדום, יהודי?” שאל רון הארץ. „ציויתי להקימו למענך. אני שואל אותך פעם נוספת: האם תישבע לנסוע לאולם ולגרם לאדוני ברית שְׁוֹאָבֶן להפסיק את פעולות האיבה שלהם נגד רוזני פֶּפְנֶהִים?”

„לא אשבע זאת.”

„אם כן תמות, יהודי!”

„רצון האל ייעשה.”

רוזן הארץ סימן למשרתיו, והם גררו את רַבִּי יוֹסֵף לְמַן אל הגרדום. התליין עמד מוכן להניח את הלולאה סביב צווארו. רַבִּי יוֹסֵף לְמַן ביקש ארכה של דקות אחדות כדי שיוכל להתפלל תחילה לאלוהים. אז הניף רוזן הארץ את ידו.

„שיניתי את דעתי”, אמר. „אמסור אותך לבית הדין של לשכת הקיסרות ברוֹטְוִייל. נשיאו, ידידי אַרְסְמוס פון גֵּרֶה, ישפוט אותך. לא תימלט ממוות בידי התליין. אולם אם בניגוד לציפיות תצליח להיחלץ משם, תוכל להגיש נגדי תביעה על שחטפתי אותך במרמה ושללתי את חירותך לזמן־מה. לכן הישבע תחילה באל אֶדְנִי שלעולם ובשום דרך לא תנקום בי על מה שעשיתי לך.”

רַבִּי יוֹסֵף לְמַן נשבע את השבועה שנדרשה ממנו; אחר כך נאלץ לעלות למרכבה שהביאה אותו לרוֹטְוִייל. שם מסרו משרתי רוזן הארץ איגרת ממנו לנשיא בית הדין של לשכת הקיסרות. באיגרת ביקש רוזן הארץ להעמיד לדין את היהודי יוֹסֵף לְמַן מרוֹסְהֵיִם על הפרת שְׁלוֹם הָאָרֶץ ולהמיתו בידי התליין.

בינתיים הובל רַבִּי יוֹסֵף לְמַן אל בית הכלא של בית הדין של לשכת הקיסרות. זמן קצר לאחר מכן בא לבקרו שם אַרְסְמוס פון גֵּרֶה עצמו.

[244] „ובכן, יוֹסֵף לְמַן”, פנה אליו, „מה עשיתם שמאשימים אתכם בהפרת שְׁלוֹם הָאָרֶץ ומבקשים להעלות אתכם לגרדום?”

אז סיפר רַבִּי יוֹסֵף לְמַן לנשיא את כל מהלך הדברים. הלה הניד בראשו ואמר:

„בכל מקרה נהג אדוני רוזן הארץ בזהירות רבה כאשר השביע אתכם שלא תדרשו ממנו לתת דין וחשבון על אשר עשה לכם; הדבר היה עלול להסתיים

מבחינתו ברע. כל העניין לא נועד אלא להפחיד אתכם, ובאמצעות הפחד לאלץ אתכם למנוע מברית שְׂוֹאֵבָן לנקוט צעדים של ממש נגד בית פְּסָנָהִים. — בית הדין של לשכת הקיסרות אינו יכול לפגוע בכם. למרות זאת יהיה צורך לדון במשפט לפנינו. אנסה לזרז את הדיון. בינתיים אני מתיר לכם לנוע בחופשיות בעיר, אם תבטיחו שלא לעזוב אותה לפני סיום המשפט.”

ארבעה־עשר יום חלפו עד שבית הדין של לשכת הקיסרות זיכה את רַבִּי יוֹסֶלְמָן מכל אשמה. הוא מיהר לחזור לאולם. אלא שבינתיים הורע שם המצב מאוד. ד״ר פּוֹיִטְיִנְגֶּר נסע מן העיר; ואדוני אולם, לאחר שלא ראו ולא שמעו דבר מרַבִּי יוֹסֶלְמָן, לא חשבו לממש את איומיהם נגד בית פְּסָנָהִים. רַבִּי יוֹסֶלְמָן לא הצליח להניע מחדש את הטיפול בעניין.

הספר השני — פרק מא

XLI.

[245] קוראינו יזכרו שסיפורנו נפתח בתיאור מלחמת הירושה הפוארית הראשונה. בשנת 1503 מת הדוכס גאורג העשיר מבואר־ה־לֶנְדֶסְהוּט בלא צאצא זכר, וחתנו, רופֶרְקֶט רוזן הפפאלץ, בנו של הנסיך הבוחר פיליפ של הפפאלץ, תפס את הירושה בניגוד להסכמי הירושה הקיימים. לאחר מאבקים ממושכים הסכימו לבסוף הדוכסים מבואר־ה־לֶנְדֶסְהוּט את דוכסות נויֶבֶרג לענף הפפאלץ, והוא העניק אותה כפייה לנסיך צעיר יותר מביתו. בזמן שבו התרחשו המאורעות שתוארו לעיל, בשנת 1541, שלט בפפאלץ־נויֶבֶרג הדוכס אוטו היינריך, שכמו רוב בני ענף הפפאלץ תמך בתורה הפרוטסטנטית.

לאחר שרבי יוסֶלְמָן ניסה פעם נוספת לשווא לשכנע את ראש העיר הראשי של אולם, האדון גֶרְהַרְד בְּסֶרֶר, לקדם את עניינם של יהודי טְרוֹיֶטְלינגֶן, ושב למעונו בלב עצוב, פגש ברחוב איש כמורה פְּרוֹטֶסְטַנְטִי. הלה מיהר אליו, אחז בידו ולחץ אותה.

„ובכן, אדוני המנהיג“, קרא, „האם מעניק לי אלוהים את החסד לראות אתכם שוב? ודאי שוב אינכם זוכרים אותי. והרי אתם מיטיבי הגדול ביותר עלי אדמות!“

רבי יוסֶלְמָן בחן את איש הכמורה במבט חודר. תווי פניו נראו לו מוכרים, אך הוא לא הצליח להעלות בזיכרונו פרטים נוספים.

„סלחו לי, אדוני“, אמר, „אבל...“

[246] „אין להתפלא“, קטע אותו איש הכמורה. „שתיים־עשרה שנים ארוכות
 חלפו מאז התראינו. לכם אני חב את האפשרות ללמוד בוויטנברג אצל מרטינו
 ופיליפן.“

„אה“, קרא רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, „אתם האב מן הקפלה שליד אֹרְבַּ! בזכות תיווככם הטוב עלה בידי לחשוף את חפותם של היהודים שנרצחו בִּפְּיִיסִינָה.“

„ואז נעשיתם למיטיבי והענקתם לי את האמצעים ללכת לוויטנברג. המעשייה האווילית, ההשמצה הנתעבת שהיהודים זקוקים לדם נוצרים, עדיין רודפת את המוחות. עתה מואשמים גם יהודי טְרוֹיטְלִינגֶן האומללים; ואף שהחקירה לא העלתה נגדם ולו דבר קל שבקלים, הבישוף מאייִקְשֶׁטט מסית את הרוזנים לבית פֶּפְנֶהִים לשרוף אותם בכל זאת. אני משמש עתה מטיף החצר של הדוכס אוטו הַיִינְרִיך מנוֹיְבֶּרְג, וזה עתה ביקרתי אצל בני משפחתי באוֹרְב. — אדוני רב־החסד, הדוכס שאליו אני חוזר עתה, מצטער מאוד על פרשת טְרוֹיטְלִינגֶן. סיפרתי לו על רצח היהודים בִּבְיִסִינגֶן והסברתי לו שההאשמות החמורות ונשנות ברצח ילדים עושות ליהודים עוול הוועק עד השמים.”

[247] „אתם באים אליי כמלאך ששלח אלוהים”, קרא רבי יוסף קארו, „למען יהודי טרוֹזְטִינְגֵן עשיתי את המאמצים הגדולים ביותר, אך עד עתה הייתה כל טרחתי לשווא. אילו ביקשתי לספר לכם את כל מה שפעלתי וסבלתי בעניין הזה, לא הייתי יכול להפסיק. עשו עמי חסד והתלוו אליי למעוני. השגחה משמים הנראית לעין היא שנפגשנו כאן. אולי רצון האל הוא לשלוח לחפים מפשע הצלה בעזרתכם!”

שני האנשים הלכו למעונו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן. שם סיפר הלה על כל מה שכבר עשה וניסה לעשות למען יהודי טְרוֹיִטְלִינְגֵן, ועל כך שהצלתם נעצרה בשל הרחקתו בכוח מאולם.

„כך עומד עתה העניין“, סיים רַבִּי יוֹסֶלְמָן את סיפורו הארוך. „עתה יש להמציא אמצעים חדשים לשחרר את החפים מפשע מן הכלא. גם אתם ודאי מבקשים להגן על הנצרות מפני פשעים נוראים כאלה. האם לדעתכם יסכים אדונכם רב־החסד להתערב בעניין באופן פעיל?“

„סבורני שאפשר לסמוך על כך בביטחון. אדוני רב־החסד הוא איש אציל, אמיץ ואדוק, והוא מגלה עניין רב במי שהואשמו לשווא. אילו רק הייתה לו עילה לקבל עליו את העניין, היה עושה זאת אפילו כדי להתריס נגד הכומר הכופר, הבישוף מאֵיִקְשֶׁט.“

„אולי אצליח לגרום לברית שְׁוֹאֶבֶן להפקיד בידי הדוכס מִפֶּאָלֶץ־גִּיבֹרְג את ביצוע צעדי האכיפה נגד רוזני פֶּפֶּנְהֵיִם. הישארו כאן ימים אחדים; ואם בעזרת האל אצליח להשיג החלטה כזאת מאדוני ברית שְׁוֹאֶבֶן, אסע עמכם לנִיִּבֹרְג.“

[248] „בחפץ לב אתרום כל שבכוחי כדי להביא את העניין לידי סיום טוב. מאז סייעתי בעצמי לחשוף את האמת בִּפְּיִסְיִנְגֵן, נעשתה ההגנה על היהודים מפני ההאשמה המטורפת הזאת לעניין הקרוב ללבי. גם כתבתי ספרון החושף את מלוא הכוזב והרשעות שבהאשמות ממין זה. מאז זכיתי להכיר אתכם הרבית לבוא במגע עם יהודים ולמדתי ביסודיות את לשונותיהם, מנהגיהם וחוקיהם. חקרתי את מקורות ההאשמה ומצאתי שמצד אחד היא באה מנסיכים תאווי בצע ואכזריים, מאצילים שירדו מנכסיהם או מאזרחים החייבים כסף ליהודים; ומצד אחר היא באה מנזירים או מאנשי כמורה חילונים המבקשים ליצור

קדושים חדשים ולייסד אתרי עלייה לרגל חדשים. במשך יותר מאלף שנה לא ידע איש דבר על עניינים כאלה. המעשיות האלה הופיעו רק בשלוש מאות השנים האחרונות, מאז שחוללו הנזירים והכמרים מעשי מרמה רבים באמצעות עליות לרגל וריפויי פלא. בראשית ימי הנצרות יצא לנוצרים שם של רוצחי ילדים ומוצצי דם. בפייסינגן נוכחתי בעצמי שאין לראות בהודאות שהוצאו מן היהודים בעינויים ראייה. אדוני רב־החסד, הדוכס, משוכנע כמוני בחפותם של יהודי טרוֹיטְלִינגן, ובוודאי יושיט ברצון את ידו לשחרור החפים מפשע.

„מי ייתן האל שכך יהיה! אצא מיד לדרך כדי להביא לכך שתינתן לדוכס ההודמנות לפעול.”

[249] אולם הדבר לא היה קל כפי שחשב רַבִּי יוֹסֶלְמָן. ימים חלפו עד שהצליח להשיג את מבוקשו. מטיף החצר של הדוכס מנוֹיְבוּרְג לא היה יכול להמתין לתוצאה ונסע לבדו אל נסיכו. רק שלושה שבועות לאחר מכן יצא רַבִּי יוֹסֶלְמָן בעקבותיו, והוא נושא עמו את צו ברית שְׁנֹאבֶן שמינה את הדוכס אוֹטוֹ הַיִּיְנֵרִיךְ מִפֶּפֶּאלְץ־נוֹיְבוּרְג למוציא לפועל של צעדי האכיפה נגד רוזני פֶּפֶּנְהֵיִם.

מעל לעיר נוֹיְבוּרְג, על הגדה הימנית של הַדְּנוֹבָה, מתנשאת גבעה מיוערת. בפסגתה בנו להם הדוכסים מִפֶּפֶּאלְץ־נוֹיְבוּרְג ארמון נאה. כיום זה ארמון מלכותי, ונוסעים מרבים לבקר בו בשל כלי השריון והדיקנאות השמורים בתוכו.

מטיף החצר כבר הכין את הדוכס אוֹטוֹ הַיִּיְנֵרִיךְ לבואו של רַבִּי יוֹסֶלְמָן. הוא קיבל את המנהיג היהודי בחדר רב וקיבל עליו ברצון גדול את השליחות שהטילה עליו ברית שְׁנֹאבֶן. מיד שלח שליחים דחופים אל רוזני פֶּפֶּנְהֵיִם והודיע

להם שברית שְׁוֹאָבֵן הפקידה בידיה את ביצוע צעדי האכיפה נגדם, ושבזאת הוא מכריז על סכסוך מזוין עמם אם לא יעדיפו לשחרר את היהודים הכלואים. בה בעת ציווה לכמה מאות חיילים מצוידים וחמושים להתקדם אל גבול שטחה של פֶּפֶנְהִים.

כאשר ראו בני פֶּפֶנְהִים שהדוכס מפפאלץ־נוֹיֶבֶרְג מתכוון ברצינות לפעול, אחזו בהם פחד ואימה. אמנם לדוכס מפפאלץ־נוֹיֶבֶרְג הייתה ארץ קטנה בלבד, אך הוא השתייך למשפחה גדולה ורבת־עוצמה. פפאלץ־נוֹיֶבֶרְג הייתה יכולה בנקל לנצל את ההזדמנות כדי לעגל את גבולותיה בנחלות שתכבוש מרוזני פֶּפֶנְהִים. לכן העדיפו לשחרר את יהודי טְרוֹיֶטְלִינגֶן.

[250] עד מהרה שבו שליחיו הדחופים של הדוכס לנוֹיֶבֶרְג ובפיהם הבשורה המשמחת הזאת, והדוכס ציווה מיד לחייליו לחזור לבתיהם. ואילו רֶבִּי יוֹסֶלֶם קרא: „ברוך האל שלא מנע מאיתנו את חסדו!”

מטיף החצר של הדוכס מנוֹיֶבֶרְג עמד בדיבורו ופרסם „ספרון על היהודים”, ובו פירט את הדברים שכבר מסר בעל פה למנהיג היהודי. הספרון עורר סערה עצומה, והבישוף מאֵייֶקְשֶׁט הטיל על ד״ר יוֹהַן אָק הידוע לשמצה לחבר כתב תשובה. יריבו זה של לוֹתֶר, המוכר די הצורך מתולדות הרפּוֹרְמַצְיָה ושבשל אופיו הרע היה שנוא על הקתולים ועל הפרוֹטֶסְטַנְטִים כאחד, עלה אפילו על יריבו לוֹתֶר בגידופיו ובנאצותיו נגד היהודים. כדי להאשים את היהודים לא נרתע התאולוג הזה מלהשמיץ אפילו את גיבורי המקרא, מֹשֶׁה, דָּוִד ואנשים גדולים אחרים. כתב הפלסתר של ד״ר אָק עדיין קיים, ואילו כתב ההגנה של מטיף החצר מנוֹיֶבֶרְג אינו נמצא עוד בשום מקום. רק מכתב הגידופים של אָק יכולים אנו לשחזר בקירוב את תוכנו של הראשון. גם שמו של מגינם האציל

של היהודים לא נשמר. רבים משערים שמחבר החיבור היה אוֹיָאֶנְדֶּר המלומד והנודע, אך בידינו נימוקים כבדי משקל נגד ההשערה הזאת. מכל מקום אסירי תודה אנו לד"ר אָק על שבזכות כתב הקלון שלו הגיעה אלינו ידיעה על מאמציהם של אנשי כמורה אצילים וטובים יותר.^א

א. השוו: גֶרֶץ, תולדות היהודים, כרך יא, עמ' 336.

[251] | [252] בימים שבהם מתרחש סיפורנו שלטו אימי המלחמה גם בימי שלום. צבאות קבע לא היו אז. שכירי חרב גויסו, ועם כריתת השלום שוב שולחו לדרכם. לרבים מהם לא היה משלח יד זולת מלאכת המלחמה העקובה מדם. הם נעשו שוודים, הסתתרו בהרים וביערות וארבו בדרכים הראשיות עד שתוף המגייס קרא להם שוב אל הדגל. כנופיות שוודים כאלה עשו שמות בכל גֶרְמָנְיָה, ובייחוד ביערות בוֹהֶמְיָה. בחורף הקשה של שלהי שנת 1541 התרבו כנופיות השוודים בבוֹהֶמְיָה במידה מחרידה. הן הציתו ערים וכפרים בחבלי ארץ שונים כדי שיוכלו לשדוד ולגנוב בנקל בשעת השרפה. כשם שמאיתיים שנה קודם לכן הוטלה על היהודים האחריות למגפה שהשתוללה אז בגֶרְמָנְיָה, כך הצביע קול ההמון בבוֹהֶמְיָה על היהודים כמחוללי השרפות. במקומות שונים — בבֹּדֶנְוִיס, בֶּרְגֶנְדִּיס, בהוֹמְפּוֹלֶץ, בהוֹרֹבִיץ ובבּוֹנְצֶלאו — נאסרו יהודים יחידים ונחקרו בעינויים. בייסורי העינויים הודו בכל מה שדרשו מהם השופטים, ואף נקבו בשמות יהודים אחרים כשותפים לפשע — שמות ששמו החוקרים בפיהם. אז נאסרו גם אלה, וההליך הנורא חזר ונשנה בהם. כך נערפו, נתלו ונשרפו המונים מן האנשים האומללים והחפים מפשע. מאחר שאשמת היהודים נראתה עתה מוכחת, החליט אספת המעמדות של בוֹהֶמְיָה בדצמבר 1541 לגרש את כל היהודים מבוֹהֶמְיָה. המלך פֶרְדִּינַנְד, אחיו של קיסר גֶרְמָנְיָה, אישר את ההחלטה הקשה והאכזרית הזאת. בתוך חודשיים, כלומר בפברואר 1542, נדרשו כל היהודים לעזוב את ממלכת בוֹהֶמְיָה.

כאשר שמע רַבִּי יוֹסֶלְמָן על האסון שפקד את אחיו לאמונה בבוֹקְמָה, שוב לא זכר את כל הרעה שסבל בַּפְּרָאג שמונה שנים קודם לכן. האיש, שכבר היה בן שישים וארבע, יצא בעיצומו של החורף למסע המפרך, כדי להוכיח את עצמו כבכל ימי חייו עתירי המעשה — כַּרְע נאמן בעת צרה. כשהגיע לַפְּרָאג בחודש אדר מצא שם את אחיו בייאוש עמוק מאין כמוהו. הרבנות, שבראשה עדיין עמד המלומד הנודע רַבִּי אֶבְרָהָם בֶּן רַבִּי אֶבְיָדוֹר, קבעה ימי צום רבים, ובהם לא התרוקנו בתי הכנסת מן המתפללים. יומם ולילה עלו אל האל שבשמים תפילות לזהטות מעומק הלב. עדיין שמורה בידינו תפילה שחיבר רַבִּי אֶבְרָהָם בֶּן רַבִּי אֶבְיָדוֹר לשם כך, ועד היום היא נאמרת ביום הכיפורים בקהילות רבות בישראל. היא מצטיינת על פני רבות אחרות בטוהר לשונה, ביופייה וברגש העמוק שבה, ומלמדת אותנו עד כמה נעלה הייתה קומתם של בני ישראל באותם ימים מזו של רודפיהם. אין אנו יכולים למנוע מעצמנו מלמסור לקוראינו תרגום חופשי שלה. וזה לשונה:

[253] [254] [255] „אלוהי אבותינו, אל תרחק ממנו! שונאינו מבקשים לגרשנו ממשכנותינו — אנא, אלוהים, הפר את מזימותיהם! כך בטחנו כי לא תיתן לאויבינו להשמידנו; הענק לנו עזרה, הצלה וחירות, כי חרדה ואימה רבות נשאנו — תהיינה הן כפרה על חטאינו. נאלצנו לנדוד בין העמים, ולא מצאנו מנוחה, ביטחון או שלום; עתה פגע בנו חרונוך, כי חטאנו ופשענו, סרנו מדרך הישר ועשינו את הרע בעיניך. אנו דופקים על שערך לעורר את חסדך, למען תסלח ותמחל על עוון מייחדי שמך. אתה הפותח את ידך לקבל את הקרבים אליך — פתח, פתח את ידך לעמך הדל. גם אם בער בנו אפר, אנו מזכירים לפניך את אהבת נעורינו; ואף אם רבים חטאינו מחול הים, הן אתה מכיר את היצר אשר אתה עצמך נטעת בנו. סלח אפוא, רחום וחנון, ומחל לחטאינו

ולאשמתנו. ראה נא כיצד האויב מחרף את שמך! משנאיך נשאו ראש, נועצו על עמך עצה לשרוף אותנו, לגרשנו ולבז אותנו! ריבה, אלוהים, את ריבי; לחם בלוחמיר! אתה שומע כיצד הם מחרפים, כיצד הם בודים עליי עלילות שווא בערמה נקלה. השכם בבוקר ולעת ערב הם זוממים לכלותני ולהכריתני. אתה הטוב לקווין ולנפש תדרשך — בכל צרה וסכנה ביקשנו את רחמך; קבלנו גם עתה תחת חסותך! האויבים מבקשים לגרשנו כליל, להשביענו קלון ולהשקותנו לענה מרה — והאם אינך רואה את צאן מרעיתך מודח, רועה ורובץ בארץ אויביו? והרי הבטחת שלא למאוס בו ולא לדחותו מעליך כלה! מכל העמים בחרת בו, ושמך הגדול נקרא עליו מאז ומעולם; ובהדרך נגלית אליו להצילו תמיד מיד שונאיו, ועתה אתה מסתתר והדרך סר מעליו! אנו נושאים את לבבנו אל האל שבשמים, שופכים לפניך את תחינתנו; רק אתה מחסנו ומבטחנו, אל יחיד, רחום וחנון. הסתרנו בצל כנפי רחמך, רכך את לב מתנגדינו ותן לנו חן ורחמים, כי אין אנו יודעים אנה נפנה. רק אליך עינינו, האוהב אותנו כאשר יאהב אב את בנו. פרוש עלינו את סוכת שלומך, כי עמך אנחנו, בני אברהם, יצחק ויעקב חסידך! אל תשיבנו ריקם! הבט אל עונינו ואל לחצנו; כי אם ניאליץ לנדוד מכאן, היכן נמצא שלום ומחיה? מרדיפות אויבינו נעשה העולם צר בעדנו — היכן נבנה לנו בתים ונוכל לחיות בהם בשלום? תמיד היית קרוב אלינו בקראנו אליך; ואף אם הכעסנוך בחטאינו, קמו לנו מושיעים ששלחת, כי אין לנו אלוהים זולתך. ראה, למענך ולמען תורתך הקדושה אנו נרדפים יום יום עד מוות; ואף כי חטאנו — בקרב עמים חוטאים אנחנו יושבים, ואדונים קשים רודפים אותנו. אל שדי, תיפול על אויביך אימה ופחד; אל תהי בעצתם. שמע ישראל, ה' אלוהינו, ה' אחד! שוב רחם עלינו, שים קץ לייסורינו, השיבנו לירושלם עיר אבותינו ובנה מחדש את בית קודשך. אז יתקדש שמך לעיני העמים, והם ידעו כי אתה לבדך האלוהים לעולם. סכור

אפוא את פי המחרפים והקמים עלינו, קנה שנית את עמך ואל תעזבנו עוד. —
זכור את בריתך אשר כרתת עם אבותינו!"

את התפילה הזאת נשאו בכל בתי הכנסת של פראג בדמעות שוטפות
ובהתלהבות עמוקה. —

כאשר הגיע רבי יוסלמן לפראג קידמו את פניו כאילו היה מושיע.

תחילה ביקש רבי יוסלמן שימנו לפניו את יועציו רבי־ההשפעה ביותר של
המלך, כדי לברר אם יש ביניהם מי שהוא מכיר מימים קודמים. אך כמעט כל
שמותיהם לא היו מוכרים לו. היו שם ראשית כול שר האוצר הראשי של
המלך, הספרדי מרטין פון גומן; החצרן פיליפ פון קרוי, איש ארצות השפלה;
רבי־המשרתים צדקו ורקו, איש בוקמיה; וגם האדונים הנכבדים אגינו רזון
זלם, אוטו פון גיידג, ברטולד פון ליפה ופרידיננד רזון ארטנברג — כולם היו
זרים לו לחלוטין.

לשווא ניסה רבי יוסלמן להתקבל אצל אחד או אחר מן הנזכרים. כל האדונים
נתנו הוראה חמורה שלא להכניס שום יהודי. לשווא ניסה רבי יוסלמן להשיג
ריאיון אצל המלך עצמו. גם פרידיננד לא רצה לראות שום יהודי, שכן לא היה
יכול לבטל את החלטת מעמדות בוקמיה.

[256] בינתיים עמד להתרחש מאורע משמח במשפחת המלך. אֶלְיָנָה,
הבכורה בשתי־עשרה בנותיו של המלך פרידיננד ואחת הנסיכות היפות
בדורה, הייתה אז בת שש־עשרה. המלך ביקש להשיאה, והציעו לו כחתן את
זיגיסמונד אוגוסט, מלך פולין מבית יגלו. אז הזמין המלך פרידיננד את רזון הארץ
פרידריך פון פירסטנברג לפראג כדי להטיל עליו לפתוח במשא ומתן עם מלך

פּוֹלִין. כַּשְׁמַע רַבִּי יוֹסֶלְמָן עַל בּוֹאוֹ שֶׁל רוּחַ הָאָרֶץ, בִּיקֵּשׁ מִיד שִׁיּוּדִיעוֹ לֹא עַל נוֹכַחוֹתוֹ.

„וּבַכֵּן, יוֹזְלִין“, אָמַר רוּחַ הָאָרֶץ כַּשֶּׁנִּכְנַס אֵלָיו מִנְהִיג הַיְּהוּדִים, „שׁוּב אִתָּה מֵעַז לַהֲיִכְנַס לְגֹב הָאֲרִיּוֹת? הֲאֵם עַלִּי לַהֲשִׁלִּים כִּאֵן אֶת מָה שֶׁהַחֲמִצָּתִי בְּדִיטְפוֹנֶט וּלְצוּוֹת לְתַלּוֹת אוֹתָךְ כִּאֵן?“

„אֲדוֹנִי רַב־הַחֲסֵד“, אָמַר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „כִּאֵן תּוֹכְלוּ לְבַצֵּעַ זֹאת בִּיתֵּר קִלּוֹת מֵאֲשֶׁר בְּטִירְתְּכֶם בְּשָׂאָנָן; הֲרִי תִלִּית יְהוּדִים, עֲרִיפַת רֵאשִׁיָּהֶם וּשְׂרַפְתָּם הֵן עֵתָה מַעֲשִׂים שְׁבַכְל יוֹם.“

„חֲלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת“, הִשִּׁיב רוּחַ הָאָרֶץ. „גַּם אִזְּכָר רָצִיתִי לַהֲפַחֵד אוֹתָךְ. לֹא עָלָה עַל דַּעְתִּי לַהֲתַנַּקֵּשׁ בַּחֲיִיךְ. אֲבָל אִתָּה נִהְגַּת כְּגִיבּוֹר. אִפֹּךְ אֶת שְׁבוּעֶתְךָ קִיַּמְתָּ בְּנִאמְנוֹת וְלֹא נִקְטַת שׁוּם צַעַד נִגְדִי. עַל כֵּךְ אֲנִי חַיִּיב לָךְ תּוֹדָה, וְאֲנִי מִקְוֶה שֶׁאוֹכַל לַהּוֹכִיחַ לָךְ עֵתָה אֶת הַכֶּרֶת טוֹבְתִי. עַלִּי לִלְכַּת מִיד אֶל הַמֶּלֶךְ. הַתְּלוּוֶה אֵלָי; אֲנִי אֶהְיֶה מְלִיץ יוֹשֵׁר לְפָנֶי הוֹד מַלְכוּתוֹ.“

„אֲדוֹנִי רַב־הַחֲסֵד, הַמֶּלֶךְ מִסְרֵב לִקְבֹּל אוֹתִי.“

„הַשָּׂאֵר זֹאת לִי. אִתָּה תְּתַלוּוֶה אֵלָי עַד חֹדֶר הַהִמְתַּנֶּה שֶׁל הַמֶּלֶךְ, וְשֵׁם תַּחֲכָה עַד שֶׁאֲנִיעַ אֶת הַמֶּלֶךְ לַהֲעֲנִיק לָךְ רִיאיוֹן.“

[257] מִשְׁרַת הַיּוֹדִיעַ שֶׁמִּרְכַּבְתּוֹ שֶׁל רוּחַ הָאָרֶץ מִמְתִּינָה לוֹ. רוּחַ הָאָרֶץ יָרַד לַמָּטָה, וְרַבִּי יוֹסֶלְמָן הִלָּךְ אַחֲרָיו.

כַּאֲשֶׁר הוֹפִיעַ פֶּרִידְרִיךְ פֹּון פֶּיֶרְסְטֶנְבֶּרְגַּב אַרְמוֹן הַמְּלוּכָה, הֶהְרָדְצִין, נִפְתַּחוּ לְפָנָיו מִיד כָּל הַשְּׁעָרִים, וְאִישׁ לֹא הֵעִז לְדַחוֹת אֶת בֶּן לוֹוִיָּתוֹ. בַּחֲדָר הַהִמְתַּנֶּה שֶׁל

המלך השתחוה לפני רחן הארץ החצרן התורן, האדון יואכים פון מלצן, ברון
נרטינג, והודיע מיד למלך על בואו.

פריינד יצא לקראת ידידו וחייב אותו בלבביות רבה.

„ברוך בואך, פריינד“, אמר, „אני מודה לך שנענית מיד לקריאתי והעזת לבוא
אל הרינו המכוסים שלג בעונה קשה זו.“

[258] „הוד מלכותך“, השיב רחן הארץ, „הקוד והשלג עוד לא היו הגרועים
מכול; בדרך תקפה אותנו כנופיית שודדים. טוב שהבאתי עמי רבים מאנשי
החמושים. נאלצנו לנהל קרב של ממש. אנשי לחמו כאריות. למרבה הצער
נפלו שלושה מהם. לעומת זאת כיסו חמישה־עשר שודדים הרוגים את שדה
הקרב; עשרים ושניים מן הנבלים לקחנו בשבי והבאנו לכאן. שאר האספסוף
נמלט. הוד מלכותך, האנשים השבויים סיפרו לנו דברים מופלאים. כנופיית
השודדים הזאת היא שהציתה את השרפות הגדולות הרבות בפוקמה, שבגללן
רודפים עתה את היהודים. הוד מלכותך, היהודים חפים מכל המעשים
המיוחסים להם; אף לא יהודי אחד היה בכנופיית השודדים ההיא. אדרבה,
השודדים סיפרו שהיהודים סירבו לקנות את החפצים הגנובים. הוד מלכותך,
דם נקי רב נשפך. גם רוזני פפנהים כמעט שרפו בקיץ שעבר את יהודיהם,
אלמלא עצר אותם בכוח איש אמיץ, שר היהודים יונלן מרוסהיים. ואחר כך
התבררה חפותם של היהודים מעבר לכל ספק. הוד מלכותך, למדתי להכיר
את שר היהודים הזה כאיש אמיץ ואציל, כגיבור של ממש.“

„הוא כאן“, אמר המלך.

„הוא מחכה בחדר ההמתנה; אני הבאתי אותו לכאן. האם יואיל הוד מלכותך
בחסדו לקבל אותו?”

„יבוא.”

רוזן הארץ זינק ממקומו, פתח את הדלת וקרא:

„היכנס, יוֹזֶלִין; הוד מלכותו מוכן לקבל אותך.”

כשנכנס רִבִּי יוֹסֶלְמָן אמר המלך:

„עד עתה לא הרשיתי לך לבוא אליי, יוֹזֶלִין, מפני שממילא איני יכול למלא את
בקשתך. זו החלטת מעמדות בּוֹהֶקְמִיָה, ואין ביכולתי לשנותה.”

[259] „הוד מלכותך”, אמר יוֹזֶלִין, „האל הכול־יכול הפקיד בידיכם את השלטון
כאן עלי אדמות, כדי שתעמדו בפני מעשי אלימות ותהיו אב אוהב ומגן לכל
נתיניכם. אחיי בּוֹהֶקְמִיָה חפים מפשע, הוד מלכותך; ואף אם אין בכוחנו
להוכיח זאת — ביום מן הימים תצא חפותם לאור, ואז יישא הוד מלכותך
באחריות לגורל המר שנועדים לו החפים מפשע. מלכי ואדוני! רבים מן
האומללים כבר נערפו, נתלו ונשרפו. אבל כל זה כאין וכאפס לעומת גורל
הגלות הנורא המאיים על כולם — גברים ונשים, זקנים וצעירים, נערים
ונערות. לאן יפנו האומללים, היכן יבקשו להם מולדת חדשה? הו, עשו חסד,
הוד מלכותך, ורחמו על מוכי הגורל האלה, העומדים להידחק אל הרעב,
המצוקה, המחלה והמוות!”

רִבִּי יוֹסֶלְמָן דיבר מעומק לבו. דמעות זלגו על לחייו וניגרו אל זקנו הלבן הארוך.
גם המלך התרגש.

„גו, גו“, אמר, „אראה מה אפשר לעשות. רזון הארץ פֿרִיד־רִיד הביא עמו ידיעות המיטיבות עם היהודים. אצווה לחקור את העניין; ואם תתברר חפותם של היהודים, אבקש ממעמדות בוקמִיה לחזור בהם מהחלטתם. לך עתה, יוזֶלִין! עליי לשוחח עם רזון הארץ.“

[260] רִבִּי יוֹסֶלֶמן מיהר לצאת מן הַרְדֵּצִין כדי לבשר לאחיו לאמונה על התקווה המעודדת שנפתחה בפניהם. הללו כבר האמינו שהרעה חלפה. ואכן, החקירה שנערכה הוכיחה בבירור גמור את חפותם של היהודים. ואף על פי כן, ולמרות השתדלותו הנמרצת של המלך, סירבו המעמדות לבטל את החלטתם ולוותר על ההזדמנות הטובה לגרש את היהודים מן הארץ. הגירוש כבר החל לצאת אל הפועל. האומללים נאלצו לעזוב את בתיהם ואת מולדתם ולבקש בנכר את לחמה המר של הגלות. אז הלך רִבִּי יוֹסֶלֶמן — רזון הארץ פֿון פֿיֶרֶסֶטֶנְבֶּרג כבר יצא בינתיים לפולין — פעם נוספת אל המלך, אחז בברכיו וביקש והתחנן בדמעות שוטפות כי המלך ישתמש בכוח שהעניק לו אלוהים כדי לבטל את החלטת אספת המעמדות. והמלך נעתר לתחנוניו. הוא התיר ליהודים שכבר יצאו לגלות — רק עשר משפחות עוד נותרו בפֿראג — לשוב; ורִבִּי יוֹסֶלֶמן זכה לראות כיצד המגורשים בעצב כה רב חוזרים עתה לביתם בשמחה.

באמצע ספטמבר 1543 צלצלו כל הפעמונים בוויזצבונג שעל נהר המיין המבורך בכרמים, בעלי המלאכה שבתו מעבודתם והמוני אדם נדחקו אל תוך כנסיית הקתדרלה העתיקה וסביבה. קונרד פון בייכרה, השישים ושלושה בשורת הנסיכים־הבישופים והדוכסים של פֶּרְנְקוֹנְגֶה, מת; היום הובא לקבורה. המנוח נשא את מצנפת הבישוף, את גלימת הדוכס של פֶּרְנְקוֹנְגֶה ואת חרבה של הרשות השולטת באחד מחבלי הארץ היפים בֶּנְרְמַנְגֶה במשך ארבע שנים בלבד.

[261] חצר ויזצבונג הייתה מן המפוארות ביותר, ופריצותם של נכבדי הכנסייה הבכירים שבה פרצה כל גבול. די שנוכיר את הקאנון, הרוזן כְּרִיסְטוֹף פון הֶנְבֶּרְג, שהשיא את אהובתו למשרתו פֶּטֶר רוֹטְהֶפֶט. בערב יום הכלולות תקפה אותו הקנאה, והוא קרע בכוח את אהובתו מעל בעלה ואיים עליו במוות. הוא הוסיף לחיות בוויזצבונג באין מפריע ולמלא את תפקידי משרתו הכנסייתית הרמה, עד שלילה אחד, בשוכו ממשותה כשהוא מקים מהומה ברחובות, דקר למוות שומר סיור שדרש ממנו דין וחשבון. הרצח הזה, שנעשה בעובד המופקד על ביטחון הציבור, הניע את הקאנון הנכבד להימלט. במעונו מצאו כלי נשק ושריונות רבים, בגדי נשים ממשי ומקטיפה, תכשיטים מזהב ומשובצים אבני חן, וחביות רבות — קצתן מלאות יין משובח וקצתן ריקות — אך אף לא ספר אחד. לימים זכה הקאנון האמיץ בחנינה והותר לו לשוב למשרתו הכנסייתית בוויזצבונג. הרי היה זה רק עובד עירוני שמצא את מותו מידי של הרוזן רם־היחס לבית הֶנְבֶּרְג בשעה שמילא את חובתו!

[262] סיפור דומה התרחש זמן קצר מאוד קודם לכן. קוראינו ודאי עוד זוכרים את פּוֹגֶלֶר, נגיד בְּרִנְדֶּנְבוּרְג מאַנְסְבַּאך, שביקש להעלות את יהודי שְׁלִיזִה על המוקד אך הודח בידי רַבֵּי יוֹסֶלְמָן. לאחר שפּוֹגֶלֶר ישב שנה במאסר במגדל אֶלְטֶן־מור, השיב לו המרקיז גְּאוּרְג את חירותו וקבע לו את עיר הקיסרות החופשית וינְדֶסְהַיִם למקום מושב. יום אחד בא לווינְדֶסְהַיִם נגיד הבישוף של וינְדֶסְבוּרְג, האביר הנודע וִילְהֶלְם פון גְּרוּמְבַּאך, בלוויית פמליה גדולה, כדי לבקר את נגיד בְּרִנְדֶּנְבוּרְג לשעבר. באותה הזדמנות שכנע את פּוֹגֶלֶר למסור לידיו את בתו יוֹטָה, כדי שתשהה זמן מה בטירת גְּרוּמְבַּאך שבְּרִימְפֶּר כאורחתה של גבירת הבית, ברונית לבית בֵּיבֶרְג ואחייניתו של הבישוף המכהן ודוכס פְּרִנְקוֹנִיָה. בפמליית האביר היו שני קאנונים צעירים, קִילְיאַן פון פּוֹכְס ווֹלְף דִיטְרִיך פון שְׁאוּמְבֶּרְג. השניים קנו יחד בְּנִינְבֶּרְג, שממנה בא האביר, סוס והעמידו אותו לרשות העלמה לרכיבתה לווינְדֶסְבוּרְג. בדרך התאהבו שני הקאנונים ביוֹטָה היפה, וכשהגיעו לווינְדֶסְבוּרְג ביקש כל אחד מהם להיות בעל הסוס שעליו ישבה הנאווה ולשלם לחברו את חלקו. במריבה שפרצה על כך דקר קִילְיאַן פון פּוֹכְס את ידידו דִיטְרִיך פון שְׁאוּמְבֶּרְג למוות. קִילְיאַן נמלט לִבְמֶבֶרְג, ומאחר שהרצח היה של קאנון רם־יחס, לא היה לו כל סיכוי לחנינה. הוא נעשה פְּרוֹטֶסְטַנְטִי והצטרף לשירותו של מנהיג הכנפויות הידוע לשמצה, המרקיז אֶלְבֶּרְכְט פון בְּרִנְדֶּנְבוּרְג־קְדוֹלְצְבוּרְג. — בינתיים לא מצאה יוֹטָה היפה בית נעים בְּרִימְפֶּר, משום שאשת האביר פון גְּרוּמְבַּאך קינאה בה. עם זאת, בקאנון צוֹפֶל פון גִּיבֶלְשְׁטֶדְט מצאה ידיד ומגן.

[263] [264] מסע ההלוויה ירד מן הַמְּרִיאֲנֶבֶרְג. שם נחנטה גופת הבישוף, הולבשה בבגדי המיסה והוצבה על אפריון מתים מפואר. ביום השלישי לאחר מותו נשאו תחילה את הגופה, בתנוחת ישיבה, אל כנסיית הַסְקוֹטִים

שלמרגלות המצודה. ארבעה־עשר אצילים צעירים לבושי שחורים העמידו לכך את כתפיהם החסונות. כבר שם חילק מנהל דמי הנוכחות את התשלום הראשון: שני שילינג לכל מי שהושיט את ידו. אז הצטרפו לתהלכה אבות המנזרים ואנשי הכמורה מן המנזרים והכנסיות הסמוכים. האצילים פנו ביראת כבוד אל האדון הפאודלי המת, והכפופים אליו — אל רועה הנשמות העליון שלהם, כאילו עוד יכול היה לשמוע. הפעמונים צלצלו, ומן החומות רעמו התותחים במרווחים מדודים. עתה חצתה התהלכה את הגשר, מבנה הקשתות הנועז שנבנה אך לא מכבר מגושי אבן כבירים. ליד בית העירייה הצטרפו ראשי האזרחים. השעון החדש שעל גמלון מגדל אֶקְהֶרְד הישן הורה על השעה ארבע אחר הצהריים. כל החנויות שמעל ל„גֶרְדֵן” היו סגורות. ממרפסת אולם הבישוף, שבו ישב המנוח בדין, השתלשל דגל אבל עצום. לבסוף הגיעו לקתדרלה, ושוב שולמו בפתחה דמי נוכחות של ארבעה שילינג לכל יד מושטת — של איש כמורה או הדיוט, גבר או אישה. את הגופה הניחו ליד המזבח הראשי. אנשי הכמורה שרו תפילת ערבית. אחרים החליפו אותם ושרו גם את תפילות האשמורת, שעה שהראשונים סעדו סעודת ערב במנזריהם ובחצרות הקאנונים ואגרו כוח כדי לשוב ולהחליפם. המאזינים שהחזיקו מעמד קיבלו עוד מענק של שישה שילינג. ה„שירה על המת” לא פסקה ולו לרגע. בבוקר החלה מחדש עם המיסה. אלא שהאבל נעשה מפוזר יותר ויותר, והמחשבה על העתיד העסיקה יותר ויותר את הלבבות. המצנפת שניתנה לגופה בארונה המצופה אריג שחור לא הייתה אלא חיקוי; מטה הבישוף שנשלח עמו היה עשוי עץ זול ומשוח בזעפרן. סמלי הכהונה האמיתיים נשמרו ליורש. רק החרב שהונחה לצד קוֹנְרַד פון בֵּיבֶרְה הייתה שלו ממש. היא ייצגה את האיש, לא את משרתו. „לניצב היו שלוש טבעות כסף קטנות; טבעת החגורה והידית היו מזהבות.” כך נח הבישוף ליד מזבח פֶּטְרוֹס־

פֶּאֱוִלוֹס בַּקְתִּידֻרְלַת וַיִּרְצֶבֶנָּהּ. לְבוּ הוֹשֵׁם בְּכָלִי זְכוּכִית וְנִשְׁלַח לְמִנְזֹר אֶבְרָאָה שְׁבָהֲרִי שְׁטֵינְגֶרְוֹלְד. זֶה הַמִּנְהַג אֲצֵל כָּל הַנְּסִיכִים־הַבִּישׁוּפִים שֶׁל וַיִּרְצֶבֶנָּהּ: קְרִבִּיהֶם נִשְׁאָרִים בְּמִיָּאָנְבֶּרְג, גּוֹפּוֹתֵיהֶם נִחוּת מִמּוֹל בַּקְתִּידֻרְלַה וּלְבוֹתֵיהֶם נִשְׁלַחִים אֶל אֶבְרָאָה שְׁבָהֲרִים.

בִּשְׁעָה שֶׁנִּעְרְכוּ הַטְּקִסִּים הַחֲגִיגִיִּים הָאֵלֶּה, שֶׁכָּבְלוּ מִסְפֵּר רַב שֶׁל אֲנָשִׁים — וּבְרָאשׁ וּבְרָאשׁוֹנָה אֶת אֲנָשֵׁי הַכְּמוּרָה וּבִיִּיחּוּד אֶת חֲבֵרֵי מוֹעֲצַת הַקְּתִידֻרְלַה — לְכָל צַעַד שֶׁעָשׂוּ אוֹ נִמְנְעוּ מַלְעָשׂוֹת עַל פִּי סֹדֵר טְקִסִּים קְבוּעִים, הַתְּרוּצָצוֹ אַחֲרֵיהֶם, שִׁיכְלוּ לַהֲרָשׁוֹת לַעֲצָמָם לַהֲשַׁתְּחָרֵר מִמֵּרָאִית הָעֵין הַמַּחֲיִיבַת שֶׁל הָאֵבֶל, בַּהֲתַרְגְּשׁוֹת יִצְרִית גְּדוֹלָה שְׁבַעֲתִיִּים. הֵם דִּהְרּוּ בִּרְחוּבוֹת מִבֵּית לְבֵית, דִּפְקוּ פֶּה עַל דֶּלֶת וְשָׁם עַל חֲלוֹן, צִוּוּ לַחֲבוֹשׁ אֶת הַסּוּסִים, שִׁיגְרוּ שְׁלִיחִים וּקִיבְלוּ אֶת פְּנֵיהֶם, שָׁלְחוּ מִכְתָּבִים וּפְעָלוּ לְמַעַן הַבְּחִירָה הַחֲדָשָׁה — בַּחֲרִירָה שֶׁרָק לְאָדָם הַפְּשׁוּט בִּיּוֹתֵר הִיִּיתָה חֲסֶרֶת חֲשִׁיבוֹת. הִרִי דִּבֵּר לֹא הִשְׁתַּנֵּה בַּמִּשְׁאֲוִתִּיו וּבִסְבָּלוֹ. בֵּין בִּימֵי שְׁלוֹם וּבֵין בִּימֵי מִלְחָמָה, בֵּין שְׁחִיילֵי הַבִּישׁוּף הִשְׁתַּכְּנוּ אֲצִלּוֹ וּבֵין שְׁחִיילֵי אוֹיְבֵי אֲדוֹנָיו עָשׂוּ זֹאת, נִשְׁאָרוּ לוֹ אוֹתָהּ עֲבוּדַת כְּפִיָּה בְּנַחֲלַת הָאֲדוֹן שֶׁבִּטְרִידָה אוֹ בְּמִנְזֹר, אוֹתוֹ מִסִּי יְרוּשָׁה שֶׁל הַבְּהֵמָה הַמִּשְׁוֹבַחַת בִּיּוֹתֵר מִרְכּוּשׁוֹ הַדֵּל, אוֹתוֹ מִעֲשֶׂר וְאוֹתָם מִחֲסוֹר וּמִצּוּקָה.

יָמִים עֲגוּמִים הָיוּ הַיָּמִים שְׁבָהֶם מֵת קוֹנְרַד פֹּון בֵּיבֶרְה. הַמִּגְפָּה פָּרְצָה בְּכָל אֶרֶץ פְּרָנְקֵן בַּעֲצָמָה כְּזֹאת, עַד שֶׁאֲנָשִׁים הִתְהַלְכוּ בָּהּ כְּצִלָּלִים, יִישׁוּבִים שְׁלָמִים הַתְּרוּקְנוּ מִתּוֹשְׁבֵיהֶם וְהִרְעִיב וְהִמְצִיקָה נִמְשְׁכוּ יוֹתֵר מִשְׁנֵתִיִּים. הַנְּסִיכֵי־הַבִּישׁוּף הַחוּלָה נִמְלֹט אֶל הָרִי רֵן כְּדֵי לִשְׁאוּף אווִיר צָח. הָרוּפָא הַנּוֹדֵעַ ד"ר מִיָּיִנְבֶּאָה מִיָּיִנְבֶּרְג הִזְעֵק אֵלָיו — לֵלָא הוֹעִיל.

[265] משנסתיימו טקסי הקבורה ניצבו זו מול זו שתי סיעות בבחירות החדשות: מן הצד האחד סיעת רב־המשרתים והנגיד עד אותה עת, וְיִלְהֵלֵם פֶּן גְּרוּמְבֶּאָךְ, ובני משפחות בִּיבְרָה והוֹטֶן הקרובים אליו; ומן הצד האחר סיעת הקאנון צוֹבֵל פֶּן גִּיבְלֶשְׁטֶט וּהַמִּשְׁפָּחוֹת לִימְבֶּכֶר, דוֹרְנֵה־יִמֶר, וּוִינְפֹרְטֶר וְשׁוֹיִינְסֶהוּיִפֶטֶר שהיו מִיִּדִּדוֹ.

מאבק בחירות סוער התחולל, ובסופו נבחר מְלֶכְיֹר צוֹבֵל פֶּן גִּיבְלֶשְׁטֶט לנסיך־בישוף. עתה הייתה ידידתו הקרובה יוֹטָה פּוֹגְלֶר, אם לא בתואר הרי שלמעשה, לדוכסית המושלת של פֶּרְנֶקוֹנְגֵה. את נחת זרועה נאלץ לחוש תחילה רב־המשרתים והנגיד לשעבר, וְיִלְהֵלֵם פֶּן גְּרוּמְבֶּאָךְ, שדחה בעבר את אהבתה. צוואתו של הבישוף המנוח, שקבע את אחייניתו — אשת גְּרוּמְבֶּאָךְ — ליורשתו, בוטלה; ולא זו בלבד, אלא שהנגיד המודח נאלץ להשיב את עשרת אלפים הגולדן שדודה נתן לאשתו במתנה בחייו. — יוֹטָה פּוֹגְלֶר ירשה מאביה גם את שנאתו ליהודים, ועד מהרה עתידים היו לחוש בה.

בין המחזורים הרבים שסגדו, לצד הנסיך־הבישוף, לקסמיה של יוֹטָה היפה, היה גם רוזן בשם פִּילִיפ פֶּן רִינְק. הלה נתפס לתשוקה נפשעת אל „לִילִיָה“, בתו של היהודי יַעֲקֹב שְׁרֵנְאָו. כשנדחה סיפר את צרתו לעלמה פּוֹגְלֶר, שלא הייתה קנאית.

[266] באותה עת נמצאה גופתו של ילד קטן במקום המכונה אֵי־פֶלְד, לא הרחק מרוֹטְהוֹף. העלמה פּוֹגְלֶר יעצה למאהבה להאשים ברצח את היהודי שְׁרֵנְאָו ואת בני ביתו, שגרו בקרבת מקום, ולנצל את ההזדמנות להשתלט על העלמה שחשק בה.

יעקב שְׁרָנְאוֹ, אשתו, בתו ושתי אחיותיו האלמנות והחשוכות ילדים, שגרו בביתו, נאסרו והועמדו לדין באשמת רצח. פחד ואימה אחזו בתושביה היהודים הרבים של וִיךְצֶבוּרג. כולם היו נתונים בסכנה אם יודו האסירים תחת ייסורי העינויים בפשע שמעולם לא ביצעו וינקבו בשמות שותפים שמעולם לא היו להם. שליח דחוף ששוגר מיד הזעיק את רַבִּי יוֹסֶלְמָן מרוֹסֶהֶיִם, וביום ראשון, ג' בשבט שנת ה'ש"ד (1544), הגיע הלה לוֹוִיךְצֶבוּרג בלוויית ידידו רַבִּי זֶלְקָלִין מִפֶּרְנָקפּוֹרט.

הספר השני — פרק מד

XLIV.

לִילָהּ הִיפָּה יֵשְׁבָה בְּצִינוּק אֶפֶל כֹּאשֶׁר נִפְתָּחוּ הַשַּׁעֲרִים וְהָרוֹן פִּילִיפּ פֹּון רִינֶק
נִכְנֵס אֵלֶיהָ.

„לִילָהּ הִיפָּה”, אָמַר הָרוֹן, „יֵשׁ בְּכוּחִי לִפְתּוֹחַ לִפְנֵיֶיךָ אֶת שַׁעֲרֵי הַכֹּלָא וּלְשַׁחֲרֹד
לֹא רַק אוֹתָךְ אֵלֹא גַם אֶת הוֹרִיֶיךָ וְדוֹדוֹתֶיךָ. אִם תִּסְכִּימִי לִלְכֹּת אַחֲרַי לְטִירַת
רִינֶק, אֲשִׁיג מִיד מִן הַנִּסִּיךְ־הַבִּישׁוּף צוֹ הַמּוֹרָה לְבַטֵּל אֶת הַמִּשְׁפָּט וּלְהַעֲנִיק לְךָ
וּלְבָנִי מִשְׁפַּחְתְּךָ אֶת הַחִירוֹת.”

[267] „אֲדוֹנֵי הָרוֹן רַב־הַחֲסָד”, אָמְרָה לִילָהּ, „אִם בְּכוּחְכֶם לְשַׁחֲרֹד חֲמִישָׁה
אֲנָשִׁים חֲפִים מִפִּשַׁע מִמַּאֲסֵר שֶׁלֹּא הִתְחַיִּיבוּ בּוֹ, חוֹבַתְכֶם כָּאִדָם, כַּאֲבִיר וְכֹאִישׁ
כִּנְסִיָּה לִפְעוֹל לְהַצִּיל הַחֲפִים מִפִּשַׁע. אֵךְ לְעוֹלָם לֹא אֶפְקִיד אֶת כְּבוֹדִי, וּלְעוֹלָם
לֹא אֶקְנֶה לִי וּלְבָנִי מִשְׁפַּחְתִּי אֶת הַחִירוֹת בַּחֲטָא.”

„לֹא רַק בַּחִירוֹתְכֶם מְדוּבָר, אֵלֹא בַחֲיִיכֶם. כּוֹלְכֶם תִּימַתְחוּ עַל מַכְשִׁיר הָעִינוּיִם,
וּבִיִּסוּרֵי הַחֲקִירָה תוֹדוּ בְּכֹל מָה שִׁדְרָשׁוּ מִכֶּם; אִזּוֹ יִגְזְרוּ עֲלֵיכֶם מוֹת בְּמוֹקֵד
וַיִּשְׁרְפוּ אֹתְכֶם.”

„וְאֵת מַעֲשֵׂי הָרֹצַח הַמַּחְרִידִים הָאֵלֶּה מִבְקָשִׁים אַתֶּם, אֲדוֹנֵי הָרוֹן, לְהַעֲמִיס עַל
מִצְפּוֹנְכֶם? וְעוֹד דּוֹרָשִׁים אַתֶּם שְׂאֵת־מִסֵּר בְּאֵהְבָה לְרוֹצַח נִתְעַב שְׂכוּזָה? מוֹטֵב לִי
לְמִסּוֹר אֶת חַיֵּי בִיִּסוּרִים הָאִיוִּמִּים בִּיּוֹתֵר מִלְּהַצִּילִם בְּמַעֲשֵׂה חֲטָא. מוֹטֵב לְמוֹת
בַּחֲפוֹת, לְקַדֵּשׁ אֶת שֵׁם הָאֵל וּלְהִיכָנֵס לְאוֹשֶׁר הַנִּצְחִי, מְלַקְּנוֹת אֶת מַעַט הַחַיִּים
הָאֵלֶּה בַּחֲטָא וּבַחֲרָפָה עַלִּי אֲדָמוֹת וּבְאֲבָדוֹן נִצְחִי שֵׁם לְמַעַלָּה בְּשָׂמִים.”

כך דיברה העלמה שרוח אלוהים פיעמה בה. עוד זמן רב הטריד אותה הרוח בבקשות ובתחנונים ובאימים קשים. לִילָה עמדה בהחלטתה האמיצה. לבסוף הלך הרוח אל תאי הכלא של אבי הנערה שחשק בה, אמה ושתי דודותיה. אצל כולם מצא אותה רוח ואותה החלטה.

[268] ההליך המשפטי — אם אפשר לכנות כך את עינוי היהודים החפים מפשע — נמשך כסדרו. האסירים נחקרו, וכאשר כפרו במעשה שיוחס להם נמתחו על מכשיר העינויים. אולם אלוהים העניק להם כוח לשאת את ייסורי החקירה הנוראים. למרות העינויים, למרות השאלות הערמומיות ולמרות החקירה הנגדית המטעה, דבקו המעונים האומללים בהצהרת חפותם. ביומנו מלא רִבִּי יוֹסֶלֶמן התפעלות מגבורתם של חמשת האנשים האלה; בייחוד שיבח את העלמה, שנשאה את הייסורים המחרידים בסבלנות ובהתמדה על־אנושיות. למאורעות האלה מתייחס גם קטע מחיבור שלא נדפס מאת רִבִּי יוֹסֶלֶמן, המובא בספר יוֹסֶף אֶמֶן. זהה לשון הקטע: אם יבוא אדם לידי הסכנה לשאת את ייסורי העינויים, הקשים ממוות, יקבל עליו לקדש את שמו הגדול של אלוהים, ואלוהים ייתן בו כוח לשאת את המכאובים. וכך ראיתי גם אני עלמה שהולל ביקש לשווא לאנסה לדבר עבירה, ומשום כך ציווה לענותה — אותה, עוד שלוש נשים ואיש אחד — וכולם נשאו את כל המכאובים הנוראים האלה בהתמדה על־אנושית, ולא היה אפשר לאלצם למסור הודאת שווא.^א

[269] בינתיים עשו רִבִּי יוֹסֶלֶמן וידידו, רִבִּי זֶלְקָלִין מִפְּרֶנְקֶפּוּרְט שעל נהר המִיין, כל שביכולתם להשיג את שחרור הכלואים. חודש תמים שהו לשם כך בוֹיֶרְצְפּוּרְג. הם ביקרו אצל כל מי שחשבוהו לבעל השפעה וניסו בקשות,

א. בספר יוֹסֶף אֶמֶן, סעיף 482, נרשמה בטעות השנה פ"ד; זו טעות דפוס, וצריך להיות ר"ד.

תחנונים, אימים, מתנות וכל אמצעי שעמד לרשותם. לבסוף נאמר להם שדבר לא יועיל אם לא יצליחו לזכות בתמיכת העלמה פונגלר, ידידת הנסיך־הבישוף, בעניין. רבי יוסלמן הצטייד במתנות עשירות ובתכשיטים יקרי ערך וביקש להתקבל אצל בעלת החסד רבת־העוצמה.

היא ישבה מקושטת להפליא על ספה יקרה כאשר נכנסו אליה רבי יוסלמן ורבי זלקלין.

„האם אתם מנהיג היהודים יונגלין מרוסהיים?“ שאלה הגבירה.

רבי יוסלמן קד לפניה.

„אני שמחה באמת לראותכם, מפני שאני חבה לכם תודה רבה. דעו לכם שאני בתו של גאון פונגלר, נגידו לשעבר של המרקזי גאון פון ברגנדבורג־קולמבאך. אבי היה מושלה של הארץ ההיא ונהנה מאמונו של נסיכו. רחנים ואבירים חלקו לו כבוד, ועתיד מזהיר היה צפוי לי. עוד הייתי אז ילדה, אך האנשים הנכבדים ביותר כבר ביקשו בעבור בניהם את ידה של בתו היחידה של הנגיד רב־העוצמה. אז באתם לארץ, לפני אחת־עשרה שנה, בשנת 33, ובתככים הודח אבי והושלך למגדל ליד אלטן־מור. לאמי המסכנה עלה הדבר בחייה. מאז חלתה, זמן קצר לאחר שאבי שוחרר מתה. בווינדסהיים, שאליה נאלץ אבי לעבור, נשא אישה שנייה, ולי לא נותר מקום בבית אבי שנעשה זר לי. גם איש לא ביקש עוד את ידה של בת הנגיד המודח, וכך נעשיתי, באשמתכם, למה שאני היום. ראו נא, יונגלין, כמה רבה תודתי לכם. בגללכם איבדתי את אמי, את אהבת אבי ואת כל אושר חיי. ועתה אמרו לי במה אוכל לשרתכם.“

[270] „העלמה פּוֹגֵלָר, לא אני הפלתי את אביכם, אלא אשמתו שלו. כאשר דובר בהוצאת היהודים להורג בַּשְׁלִיָּה הלכתי תחילה אליו, וביקשתי והתחננתי לשווא לשחררם. אביכם היה קשה כאבן וסירב לכל תיווך. אבל אני, כמנהיג היהודים, הייתי חייב להציל את אחיי לאמונה ממוות מחפיר ולהפעיל לשם כך כל אמצעי אפשרי. אביכם הפסיד במאבק הזה. האם הייתה זו אשמתו? חייהם של מאתיים חפים מפשע היו בעיניו כאין. הוא ביקש לצוות להרגם כדי למלא את קופת המרקוז ברכושם שיוחרם. האם זה צודק, האם זה אנושי? לא אני, אלא אלוהים העניש אותו על כך; וגורלו — שבתו, בתו של אחד מראשוני הלוחמים למען הַרְפוֹמָצְיָה, נעשתה לידידתו של הבישוף מוֹיִרְצְבוֹרְג — ודאי פוגע בו קשה אף משנת מאסרו במגדל אֶלְטֶן־מור. העלמה פּוֹגֵלָר, מי יודע מה עוד צפוי לכם. ותרו על רעיון הנקמה והיו מליצת יושר רחומה לפני חסדו הנסיכי למען אחיי לאמונה החפים מפשע היושבים בכלא. האם לא תרצו להביט מעט בתכשיטים שהרשיתי לעצמי להביא לכן?”

„לא, איני רוצה לראותם; איני רוצה שום מתנה מידיכם. היהודים יִשְׁרְפוּ, ולו רק משום שהדבר יצער אתכם.”

היא קמה ויצאה מן החדר.

[271] עתה הבין רַבִּי יוֹסֶלְמָן היטב שבּוֹיִרְצְבוֹרְג לא יוכל להשיג דבר למען אחיו הכלואים. למרבה המזל שב הקיסר קָרַל ממסעו הצבאי נגד אֶלְגִּיר, הביס את דוכס קֶלְכָה שהיה בעל בריתה של צָרְפֶּת וכרת ברית עם הַגֵּרִי השמיני מלך אֶנְגֵּלְיָה למלחמה בצָרְפֶּת. עתה זומנה אספת קיסרות בִּשְׁפִיר, ובה ביקש הקיסר להבטיח את סיועם של נסיכי גֶּרְמָנְיָה למסע המלחמה בצָרְפֶּת. ב־30

בינואר 1544 נכנס הקיסר לִשְׁפִיר וקבע את משכנו בארמונו של הקאנון זִימון פון לִיבְנֶשְׁטֵין.

הקיסר לא דרש סיוע ישיר נגד צָרְפֶּת, אלא קרא למלחמה בטורקים. אולם מאחר שכידוע מלך צָרְפֶּת קשור קשר הדוק עם הטורקים, הכרח הוא להילחם תחילה בצָרְפֶּת. המעמדות קיבלו מרצונם את הצעת הקיסר ואישרו עשרים וארבעה אלף רגלים וארבעת אלפים פרשים לתקופה של שמונה חודשים.

כאשר הגיע רִבִּי יוֹסֶלְמָן לִשְׁפִיר, הקושי העיקרי היה לזכות בכניסה אל הקיסר. כבר למדנו בהזדמנויות קודמות עד כמה היה קָרָל עמוס תמיד, ועל אחת כמה וכמה באספת הקיסרות הזאת, שבה הופיעו לשם שינוי כל שבעת הנסיכים הבוחרים של הקיסרות בעצמם, ושנחשבה בוודאות לניסיון האחרון ליישב בדרכי שלום את המחלוקות הדתיות.

הספר השני — פרק מה

XLV.

[272] כאשר נכנס רַבִּי יוֹסֶלְמָן רכוב לְשִׁפְיִיר היו הכול עסוקים בהכנות לטקס גדול שעמד להיערך. היה זה טקס הענקת ראשות המסדר הַטְּוִטוֹנִי בגרמניה כְּפֶאֱוֹד לנסיך ווֹלְפֶגֶג פֹּון מִילְכְּטִינְגֶּן, לאחר שוֹלְתֵר פֹּון קְרוֹנְבֶּרג, המנהל הקודם של המסדר הַטְּוִטוֹנִי, הלך לעולמו.

הטקס נערך תחת כיפת השמים, לפני בית העירייה של נְשִׁפְיִיר.

לשם כך הקימה מועצת העיר הנכבדה כמה ימים קודם לכן, בכיכר שמדרום לקתדרלה, כיסא קיסרי גדול ומפואר על במה שמדרגות אחדות הוליכו אליה, וכיסתה אותו זהב, קטיפה ומשי. באמצעות מעבר מיוחד שנבנה מבית העירייה חוברה במת הכיסא הקיסרי ישירות לבניין הציבורי, כך שהקיסר היה יכול לעבור מבית העירייה על פני המעבר, או הגשר, היישר אל הכיסא הקיסרי בלי לדרוך ברחוב.

כפי שעולה מרשומות הימים ההם, יצא הקיסר מאכסנייתו בלוויית חצרו אל בית העירייה, שבו כבר נאספו הנסיכים הבוחרים, הנסיכים, הרוזנים, האצילים ושאר המעמדות שנכחו בעיר. שם, בחדר מיוחד, הלבישוהו בגדי שרד קיסריים וענדו לו את הסמלים והעטורים השייכים להם. גם ארבעת הנסיכים הבוחרים מְטְרִיר, הַפֶּפֶאֶלֶן, סְקֶסוֹנְיֶה וּבְרַנְדֶּנְבוֹרג לבשו את מלבוש השרד של נסיך בוחר, כלומר גלימת בחירה מקטיפה אדומה שפרוות סמור לבנה שוליה ואת כובע הבחירה. כך ליוו את הקיסר על פני הגשר הנזכר אל הכיסא הקיסרי. הנסיכים

הבוחרים החילונים נשאו את סמלי משרותיהם הראשיות בקיסרות, ונכבדי משרות המשנה התורשתיות לבית זלדנק, פפנהיזם וצלחן סייעו להם.

[273] מיד לאחר שהקיסר התיישב על כיסאו הרם והנסיכים הבוחרים של הקיסרות התיישבו סביבו במושביהם, תקעו החצוצרנים הקיסריים ונתנו את האות לפתיחת טקס הענקת הפאוד. מנהל ראשות המסדר הטוטוני, שהתייצב בכיכר שלפני בית המסדר בלוויית שלוש מאות פרשים חמושים, שלח מאה מהם, בהנהגת מפקד המחוז וולטר פון הונקשטם וארבעה מפקדים נוספים של המסדר הטוטוני — האחים קונז וכריסטוף היינריך, רוזני ליינינגן; לודוויג רוזן קניגשטיין; והנס זקלב פון קניגזק — לקבל את הפאוד ולהקיף בדהרה את הכיסא הקיסרי כמנהג. המפקד הופיע עתה בעצמו לפני הכיסא הקיסרי עם ארבעת המפקדים הנזכרים לעיל ועם אצילים רבים, ירד עמם מסוסיהם, עלה עמם במדרגות הבמה, וכולם כרעו על ברכיהם. אז קמו בענווה רבה, עלו עד לפני הכיסא שעליו ישב הוד מלכותו הקיסר ושוכ כרעו; והמפקד הנזכר פתח ואמר להוד מלכותו הקיסר:

[274] מאחר שאלוהים הכול יכול קרא מן העולם הזה את האדון וולטר פון קרונברג, מנהל המסדר הטוטוני, והנסיך רם-המעלה וולפגנג פון מילכטינגן נבחר למשרה הזאת, שהיא פאוד של הקיסרות הרומית הקדושה של האומה הגרמנית, הטיל עליו חסדו הנסיכי לבקש בהכנעה עמוקה מהוד מלכותו הקיסר להעניק למנהל האמור של המסדר הטוטוני בארצות גרמניה ואיטליה את המשרה הזאת כפאוד ברוב חסדו. הקיסר קרא אז למשנה לנגיד פון נאכס, ולאחר שהוד מלכותו החליף עמו מילים אחדות הודיע הלה לשליח כי הוד מלכותו הקיסר הרומי נכון ברוב חסדו להעניק לאדונו, המנהל האמור של המסדר הטוטוני הרם, את כל ארצותיו ואנשיו, זכויותיו ומשפטיו, כפאוד.

המפקד השליח ופמלייתו הודו בכריעה עמוקה וביקשו רשות להביא את אדונם בעצמו לקבלת הפאוד; ולפני שהביאו לאדונם את הבשורה הזאת הקיפו בדהרה, כמנהג, את הכיסא הקיסרי שלוש פעמים.

[275] לאחר שלוש ההקפות דהרו בחזרה אל המנהל, ואז יצאה כל פמלייתו הרכובה לדרך בסדר מופתי והקיפה בדהרה את הכיסא הקיסרי, כששלושה דגלים נישאים לפניה: דגל המגיסטר הטוןזי בפרוסיה, דגל ראשות המסדר בארצות גרמניה ודגל הדם האדום. הנסיך וולפנג, לבוש טוניקת שריון ממשי לבן וצלב המסדר הטוןזי השחור מעטר את חזהו ואת גבו, וכומתה שחורה לראשו, ניגש אל הקיסר בלוויית פמלייתו, שגם אנשיה היו לבושים טוניקות משי לבנות; הוא כרע וביקש בעצמו את הפאוד שכבר הובטח לו. לאחר שהקיסר חזר והביע את הסכמתו, הרים מנהל המסדר הטוןזי יד אחת, הניח את האחרת על ספר הבשורות שהוגש לו ונשבע את שבועת הפאוד. אז קיבל מידי הקיסר את חרב הקיסרות, שהנסיך הבוחר מסקסוניה מסר לקיסר. לבסוף נמסרו לו שלוש הדגלים: דגל הדם האדום שנשא אפרהרד פון אכנינג, מפקד נציבות פרנקוניה; דגל פרוסיה, המכונה כך על שם ראשות המסדר הגדולה בפרוסיה — דגל ממשי לבן שבמרכזו צלב שחור ובמרכז הצלב עיט שחור, ובכל אחת מארבע פינותיו שושן זהב — שנשא הנס ורנר פון רייזאר, מפקד נציבות אלקס; והדגל השלישי, שנשא פלטר רון נסאו, אדון ויסבאדן ומפקד אטינגן. בכך הסתיים טקס הענקת הפאוד.

הנסיך שזה עתה הושבע למשרתו הודה להוד מלכותו הקיסר כמתחייב, ויצא עם כל פמלייתו בחזרה אל אכסנייתו — במעלה כיכר השוק ואז במורד רחוב אחר. אולם לאחר הענקת הפאוד הושלכו שלוש הדגלים הנזכרים, כמנהג, מעל הכיסא הקיסרי אל העם, וההמון שהתנפל עליהם קרע אותם לגזרים.

גם רבי יוסף קארו צפה בחגיגות. הוא ביקר בלשכה הקיסרית, ביקש להירשם לריאיון ואכן נרשם. אולם שבועות ואף חודשים היו עלולים לחלוף עד שיורשה להופיע לפני הקיסר. בינתיים ודאי כבר יפלו הכלואים בוויזצ'בונג קורבן למעניהם. למרות המאמצים הגדולים ביותר ולמרות המתנות היקרות שנתן לפקידי הלשכה הקיסרית, לא יכלו הללו לטעת בו אלא תקווה קלושה שהריאיון יוקדם.

[276] מלא מחשבות עגומות, ששמחת החגיגות רק החשיכה אותן עוד יותר, פסע רבי יוסף קארו אל הבית ששכר לו ולבן לווייתו בשפ"ר. אז פנה אליו אביר נכבד.

„שלום לך, יוֹזֶלִין“, אמר האדון הזר, „האם עודכם זוכרים אותי?“

רבי יוסף קארו הביט באדון הזר בתשומת לב.

„אה“, אמר כשזוכר, „אתם אדוני רב־החסד, הרוחן פון אַגמֶנט, שלו אני חב את שחרורי מכלא האינקוויזיציה בבֶּרֶיסל. יברך אתכם אלוהים על כך, אדוני רב־החסד! שמעתי שאתם חתן מאושר ושכלולותיכם עם הנסיכה רבת־החסד וְבִינָה מִפּפּאָלֶץ־שְׁפּוֹנְהִים עתידות להיחגג כאן בשפ"ר. יברך האל רב־החסד את ברית נישואיכם.“

„אני מודה לכם, יוֹזֶלִין, על ברכתכם. האם אוכל אולי לסייע לכם כאן בעניין כלשהו?“

„אהיה מאושר, אדוני רב־החסד, אם תוכלו להשיג לי ריאיון קרוב אצל הוד מלכותו הקיסר הרומי. חייהם של חמישה אנשים חפים מפשע תלויים בכך.“

„אני מיוודד עם גֶּרְנֻלָּה ואראה מה אפשר לעשות. אשמח אם אוכל להועיל לכם. היו שלום, אדוני המנהיג.”

רַבִּי יוֹסֶלְמָן קד לפני הרוזן, שהלך מיד אל חצר הקאנון של האדון פֶּון לִיבְנֶשְׁטֵיין, שבה התאכסן הקיסר. ואילו רַבִּי יוֹסֶלְמָן הלך אל הצורף האומן ביותר בעיר וקנה שני צמידים זהב מפוארים משובצים יהלומים. הוא שלח אותם אל אכסנייתו של הרוזן אֶגְמוֹנֶט וביקש שהרוזן יעניק אותם לכלתו הנסיכה.

[277] הרוזן אֶגְמוֹנֶט לא התקבל אצל הנגיד, בוודאי היה שוכח את עניינו של יוֹזֶלִין אלמלא שבה והזכירה לו המתנה הנסיכותית של המנהיג היהודי כשחזר לביתו.

„היהודי אכן יודע להכיר טובה”, אמר בלבו. „למרות הסירוב שנתקלתי בו לא אנוח עד שאשיג לו את הריאיון המבוקש.”

מאמציו המתמידים של הרוזן נשאו לבסוף פרי, וכעבור ימים אחדים, ב־3 באפריל, הורשה רַבִּי יוֹסֶלְמָן להופיע לפני הקיסר.

„הוד מלכותך”, אמר מנהיג היהודים לאחר שהקיסר שאל למבוקשו, „למרות כתבי החירות והזכויות שהעניק הוד מלכותך בחסדו בְּאוֹסְטְבוֹרְג ובִּרְגֶנְסְבוֹרְג, מאיימים על אחיי לאמונה ורודפים אותם באופן הנורא ביותר.”

„שמעתי על כך”, אמר הקיסר. „סיפרו לי כיצד נעשית למושעם ולמגינם של אחיך לאמונה בנחלות פֶּפְנֶהִים ובבֹּהֶמֶה בשעה שאני הייתי בֶּאֱלֶיֶר.”

[278] „ועתה מאוימים אחיי לאמונה בנחלת וִירְצְבוֹרְג בשל מעשייה אווילית ומתועבת. לפני ארבע־עשרה שנה היה לי הכבוד להגיש להוד מלכותך שורה

של מסמכים מאת קיסרים ואפיפיורים, שבהם מוצגת הטענה הנתעבת שהיהודים גונבים ילדים נוצרים כדי להשתמש בדמם כפי שהיא באמת — שקר מתועב. בשנת 1510 נשרפו בִּקְרָלִין שלושים ושמונה בני אדם על סמך האשמת השווא הזאת. רק לפני שנים מעטות התבררה חפותם הגמורה של הנרצחים האומללים. הוד מלכותך יוכל לברר זאת אצל חסדו הנסיכי הבוחר מִבֶּרְגֶּן־בֶּרֶג, הנוכח כאן באספת הקיסרות. אני מתחנן לפני הוד מלכותך לצוות להכין לי איגרת קיסרית, שתאמר כי האשמה כזאת, בכל מקום שבו תועלה, היא שקר בדוי, וכי יש לשחרר את מי שנאסרו בגינה.”

הקיסר מילא בחסדו את בקשת רִבִּי יוֹסֶלֶמֶן, ועוד באותו יום חתם בחותמו על הצו הקיסרי המבוקש.^א

ובידו העתק מאומת של הצו הקיסרי הזה מיהר רִבִּי יוֹסֶלֶמֶן לוֹוִי־צֶבֶרֶג, ושם שוחררו האסירים מיד.

א. השוו: גֶרֶץ, תולדות היהודים, כרך ט, עמ' 333; וולף, מסמך בתוך מִזְכֵּיר, א, עמ' 131.

הספר השני — פרק מו

XLVI.

[279] לאחר שהשלים את מלאכת השחרור בוויקצבורג ביקש רבי יוסלמן לשוב הביתה אל בני משפחתו. והנה הופיע שליח דחוף מאת הקיסר והורה לו לשוב במהירות לז'פיר כדי להתייצב לפני הקיסר. רבי יוסלמן נבהל מאוד. מה יכול הקיסר לרצות ממנו? האם התרגשה פורענות חדשה על היהודים והקיסר מבקש את הגנתו? רבי יוסלמן מיהר למלא את פקודת הקיסר ויצא מיד לז'פיר. הפעם לא נאלץ להמתין לריאיון. הקיסר ציפה לו בחוסר סבלנות, וכמעט מיד לאחר שרבי יוסלמן הודיע על בואו בלשכה נצטווה להישאר במקום, משום שהקיסר מבקש לשוחח עמו ללא דיחוי. לא חלפה אפילו חצי שעה ורבי יוסלמן הובל אל חדר הקיסר.

„יוז'לין יקירי“, פנה קרל אל הנכנס, „אני ציוויתי לקרוא לך. עד היום תמיד הייתה לך בקשה ממני. הפעם אני, הקיסר, מבקש להציג לפניך, היהודי, בקשה. ראה, עתה אצא למלחמה באויבה התורשתי של הנצרות, הטורקי הגדול, בכך שאעלה למלחמה על מלך צרפת. צרפת הסיתה את הטורקים ותמכה בהם, והם כבר כבשו את הונגריה. המעמדות אמנם הבטיחו לי את תמיכתם; עתה אני דורש תמיכה כזאת גם ממך ומאחייך לאמונה. אני מבקש שאתם היהודים תצאו עמנו למערכה נגד צרפת, אבל מבקש אני שתעניקו לי סיוע בכסף מזומן.“

„הוד מלכותך“, השיב רבי יוסלמן, „אנו היהודים העניים מוכנים בשמחה לעשות למען מלכנו האהוב ומולדתנו היקרה כל אשר בכוחנו הדל. אולם עניים אנחנו. גירשו אותנו מן הערים הגדולות. אוקסבורג, נירנברג, רגנסבורג, אוּלם

וכל שאר עריה הגדולות של גְּרַמְנִיָּה, מלבד פְּרִנְקְפּוּרְט ווֹרְמָס, סגורות בפנינו. אחיי נאלצים לגור בכפרים ובעיירות קטנות ולהתקיים ממסחר זעיר. גם עסקי ההלוואה בריבית נעשו קשים להם מאוד בשל החוקים שאני פרסמתי בהסכמת הוד מלכותך ומעמדות הקיסרות. נוסף על כך עליהם לשלם את המסים וההיטלים הכבדים שלוש פעמים:

[280] ראשית למקום שבו הם גרים, שנית לאדון הארץ ושלישית ללשכה הקיסרית. מלבד זאת עליהם לגייס כסף גם למען כלל היהדות כדי לכסות את ההוצאות הגדולות הכרוכות תמיד בהתגוננות מפני הרדיפות הנרקמות יום יום. גם למס המלחמה שהבטיחו מעמדות הקיסרות להוד מלכותך נדרשים היהודים לתרום את חלקם, ואף יותר מנתיניו האחרים של הוד מלכותך. ועתה דורש מאיתנו קיסרי ואדוני רב־החסד מס מיוחד נוסף?"

הקיסר צחק.

„יִזְלִין“, אמר, „אתה מליץ יותר מצוין של אחיך לאמונה. אבל הפעם לא אפטור אותך; הכסף נחוץ לי מאוד. בתמורה אני מבטיח לך שאם אשוב מן המלחמה הזאת בשלום ובניצחון, אפרסם למען אחיך לאמונה כתבי חסות וחזיונות שכמותם לא נתן שום קיסר לפניי.“

[281] „תודה לכם, הוד מלכותך, על הבטחתכם רבת־החסד. אני ואחיי לאמונה נתפלל מדי יום בבתי הכנסת שלנו לאלוהים, ששייב את הוד מלכותך מן המלחמה הזאת בריא ומנצח; שיושיט להוד מלכותך את עזרתו הכול־יכולה; שיציל את אדוני הקיסר מחרב הרצח ושאוּיביו ינוסו מפני הוד מלכותך אחוזי פחד ומבוכה. יהי אלוהי ישראל לצד הוד מלכותך וישמרכם בחסדו, עד כי יִפֹּל

מִצְדָּךְ אֶלֶף וְרֶבֶבָה מִימִינְךָ — אֵלֶיךָ לֹא יָנֹשׁ. 'כִּי מִלְאָכָיו יִצְנֶה לְךָ, לְשֹׁמְרֶךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ'."

„יוֹזְלִין יְקִירִי“, אָמַר הַקִּסֵּר בַּחִיּוֹר, „דְּבִרְיִךְ יָפִים מְאֹד. אִךְ הֵם הֵיוּ נִשְׁמָעִים טוֹבִים עוֹד יוֹתֵר אִילוּ הִצְעַת לִי עֲזָרָה שֶׁל מִמֶּשׁ."

„חֲלִילָה לִי“, הִשִּׁיב יוֹזְלִין, „לִמְנוּעַ עֲזָרָה זֶה מִקִּסְרִי רַב־הַחֲסָד; רַק אֲבָקֶשׁ בְּהִכְנָעָה שֶׁהוּד מִלְכוּתְךָ לֹא יִגְבִּיהַ אֶת צִיפִּיּוּתִי יֵתֵר עַל הַמִּידָה וַיִּנְהֹג בַּעֲנִיִּים שְׁכֵמוֹתָנוּ בַּמַּתִּינוּת."

„אֲנִי מִצְפֶּה שֶׁתִּשְׁלַמּוּ לְקוֹפָה הַקִּסְרִית שְׁלוֹשִׁים אֶלֶף גּוֹלְדֵן זֶהֱבָ כְּהוֹצָאוֹת מִלַּחְמָה מִיּוֹחֲדוֹת, וְזֹאת בַּתּוֹךְ חוֹדֶשׁ."

„הוּד מִלְכוּתְךָ, כִּי־צַד יוֹכְלוּ יְהוּדִים עֲנִיִּים כְּמוֹנוּ לְגִיִּס סָכּוּם גָּדוֹל כָּל כֵּךְ? מִצְבָּה הַכֹּלְכִלִּי שֶׁל יְהוּדוֹת מְגַרְמָנָה יָדוּעַ לִי הֵיטֵב. סַחֲיִטַּת סָכּוּם כֹּזֶה מִמֶּנָּה תִּהְפֹּךְ אֶת כָּל אִנְשִׁיָּה לְקַבְּצָנִים וּתִשְׁלֹל מֵהֶם אֶת הָאֲמִצְעִים הַדְּלִים שֶׁבָּהֶם הֵם מוֹצְאִים אֶת מַחֲיִיתָם. הַטִּלַּת מִסַּ מִלַּחְמָה כֹּזֶה כְּמוֹהַ כִּגְרוּשׁ הַיְּהוּדִים מִמְּגַרְמָנָה. וְהִרִי אֲבִינוּ הָרַחוּם, אֲדוֹן הָאָרֶץ, וְדַאי אֵינוּ רוֹצֶה בַּכֵּךְ!"

„אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ עִמָּךְ לְשׁוּם דְּבַר, יוֹזְלִין. אֲמֹר לִי בְקִיצוֹר מַה אַתָּה יוֹכֵל לְהַבְטִיחַ לִי וְמָה תִּשְׁלַם בַּתּוֹךְ חוֹדֶשׁ."

„שְׁלוֹשֶׁת אֲלָפִים גּוֹלְדֵן זֶהֱבָ, הוּד מִלְכוּתְךָ, הֵם הִמְרַב שְׁאֲחִי יוֹכְלוּ לְגִיִּס."

„הִצְעַתְךָ עֲלוּבָה מְאֹד, יוֹזְלִין — עֲשִׂירִית מִדְּרִישְׁתִּי!"

„וְיֹאֵיל נָא הוּד מִלְכוּתְךָ לְהַרְשׁוֹת לִי לְהוֹסִיף עוֹד אַרְבַּע מֵאוֹת כְּתָרִים לְצוּרְכֵיהֶם הַמִּיּוֹחָדִים שֶׁל מִטְבַּח הוּד מִלְכוּתְךָ וּמִרְתָּפוֹ בַּמִּסַּע הַמִּלַּחְמָה."

[282] „אין בכך די, יוֹגֶלִין. עליך להוסיף דבר־מה.”

„אם כן, אני מקווה לאלוהים שאצליח לגייס עוד מתנה של אלף גולדן כסף לשימוש הפרטי של הוד מלכותך.”

„אם כן מהר לשלם את הכסף לקופתנו.”

רַבִּי יוֹסֶלְמָן יצא מיד לדרך כדי לגייס את הכסף שהבטיח. לפי מושגי ייִראו סכומים אלה קטנים וחסרי חשיבות. אבל אם מביאים בחשבון שבאותה אספת קיסרות בִּשְׁפִייר הוערכו הוצאות מחייתו של חייל רגלי במשך שישה חודשים בארבעה גולדן כסף, ואילו כיום מחשבים בעבור אותה מחיה ולא־תה תקופה 125 טאלר, ואף הם אינם מספיקים, מתברר שערך הכסף בימים ההם היה גדול פי חמישים וחמישה מערכו כיום. נמצא שהסכום של כשלושים ושניים אלף גולדן כסף שהבטיח רַבִּי יוֹסֶלְמָן היה שווה לפי ערך הכסף כיום לשלושה מיליון מארק — מס מלחמה מיוחד נכבד בהחלט.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן נסע לִפְרַנְקְפּוּרְט שעל נהר הַמַּיִן, ומשם הטיל מס רכוש בשיעור שלושת רבעי האחוז. כבר ב־8 במאי, יום כלולותיו של הרוזן אֶגְמוֹנֶט, שב לִשְׁפִייר ושילם את הכסף לקופת המלחמה הקיסרית.

[283] [284] ביוני 1544 יצא הקיסר למערכה בראש צבא מרשים, שרובו הורכב מִגֶּרְמָנִים. קָרְל כרת ברית עם הַגֶּנְרִי השמיני מלך אֶנְגְלִיָה, וגם הוא פלש לִצְרָפֶת. הקיסר כבש בזה אחר זה מקומות מבוצרים והתקדם בניצחון עד סמוך לִפְרִיז. פְּרַנְסוּאַ הראשון מלך צְרָפֶת חשש ליפול בשבי בקרב פתוח, כפי שאירע לו בעבר בקרב פְּבִיָה. הוא הסתפק באיוש המקומות המבוצרים בקרבת פְּרִיז וגקט אמצעי הגנה בעיר עצמה. במסע הזה החרیب הקיסר קָרְל את מבצר וִיטְרִי

העתיק, שבו שכנה מאות רבות של שנים קודם לכן קהילה יהודית גדולה ונודעת. בעת המלחמה הזאת כבר לא גרו יהודים בוויטרי; זה מכבר גורשו מציפת. חורבות העיר שהחריב הקיסר קלל החמישי נראות עד היום; הן מכונות ויטרי לָה בְרוּלָה. העיר שנבנתה לימים מחדש בקרבת ויטרי הישנה נקראה, לכבוד המלך פֶּרְנֶסוּאָא, ויטרי לָה פֶּרְנֶסוּאָה. — פחד ואימה אחזו בתושבי פְּרִיז כאשר הופיע הצבא הֶנְרִיִּי בסביבתם. משום כך ראה המלך פֶּרְנֶסוּאָא לנכון לפתוח במשא ומתן לשלום. וכך נחתם ב־14 בספטמבר שלום קֶנְפִּי, שהיה נוח מאוד לקיסר ובייחוד השיג את התחייבותו של מלך צֶפֶת שלא להוסיף ולתמוך בטורקי הגדול. בינתיים התרחשו בֶּנְרִמָּנָה מאורעות חשובים. הנסיך הבוחר והארכיבישוף של קֶלֶן, הרון הֶרְמַן פֹּון וִיד, ביקש לחולל רִפּוּרְמָצְיָה בנסיכותו, ולשם כך הזמין לקלן את המתקן הדתי מֶרְטִין בּוּצֶר. הלה ניסח, בשיתוף מְלִנְדֶּרְטוֹן, תוכנית רִפּוּרְמָצְיָה שאישרו המעמדות החילוניים של הנסיכות. לעומתם קראו מועצת הקתדרלה, האוניברסיטה ואנשי הכמורה בקלן להגנת הקיסר. לעניין הייתה חשיבות מכרעת לקיסרות הֶנְרִיִּי, שכן אילו עבר הנסיך הבוחר מקלן למחנה האחר, היו הנסיכים הבוחרים הפרוֹטֶסְטָנְטִים זוכים ברוב. — הנסיך הבוחר מקלן, שהיה נתון ללחצם של מועצת הקתדרלה ואנשי הכמורה, פנה לעזרת ברית שְׁמֶלְקֶלְדֶן, שהתכנסה באותה שעה בֶּפֶרְנֶקְפּוֹרְט שעל נהר המֶיין. חברי הברית אימצו את עניינו של הנסיך הבוחר מקלן והיו נכונים להיחלץ לעזרת ידידם החדש במהירות ובכוח אם יותקף. הקיסר זעם מאוד על התערבות הברית, ומאותו זמן היכה בו שורש כעס עמוק על ראשיה.

כדי לדון במחלוקות האלה וליישבן אם אפשר, זומנה אספת קיסרות בוורקס. הנסיכים והמעמדות, או נציגיהם, הגיעו אליה כשהם שרויים באווירה עוינת.

ביותר. כבר השתכנעו הכול שהמלחמה בלתי נמנעת. רק בעניין אחד היו כולם תמימי דעים — קתולים ופרוטסטנטים, אנשי שְׂמֵלֶקֶדֶן ואנשי הליגה, חילונים ואנשי כנסייה — בשנאת היהודים. כאן, באספת הקיסרות בוורמס, הוגשה ב־23 במרס 1545 הצעה לגרש בתוך זמן קצר את כל היהודים מכל ארצות גֶרְמַנְיָה, והיא נדונה ברצינות. ודאי אין עוד צורך לומר שגם כאן היה רִבִּי יוֹסֵף לֶמַן למגינם ולשומרם של אחיו לאמונה.

הספר השני — פרק מז

XLVII.

[285] אספת הקיסרות בוורקס נפתחה ב־15 בדצמבר 1544. הקיסר לא בא בעצמו, אלא היה מיוצג בידי נציביו: אוטו, בישוף אוגסבורג, ורוזן הארץ פרידריך פון פירסטנברג.

[286] בינתיים הבטיח האפיפיור לכנס ועידה כנסייתית; אולם מעמדות הקונפסיה האוגסבורגית שוב לא רצו לשמוע על ועידה כזאת, תהיה צורתה אשר תהיה, ומחו מראש נגד הוועידה שזומנה לטרנטו. בעקבות זאת ניסה הנסיך הבוחר פרידריך מן הפפאלץ לתווך בפשרה בדרכי שלום. הקרמנים יגיעו להסכמה ביניהם וישלחו את התוצאה לדיון בטרנטו. הנציבים הקיסריים והפרוטסטנטים הסכימו לכך, אך המעמדות הקתוליים סירבו לתת את הסכמתם. כך הסתיימה אספת הקיסרות ללא כל תוצאה בעניינים העיקריים; רק עניינים משניים הוכרעו. עם אלה נמנתה הסדרת המטבע. מצב המטבע בגרמניה היה אז רע מאוד. לכל מעמד ומעמד בקיסרות הייתה הזכות לטבוע מטבעות. משום כך קרה לא אחת שמטבעות טובים, בעלי מלוא המשקל, הותכו, ובמקומם נטבעו מטבעות גרועים ופחותי ערך. גם יהודים רבים הניחו שינצלו אותם במעשי מרמה כאלה. יהודים יחידים הוציאו מן המחזור, בשליחות משחיתית המטבע, את סוגי הכסף הטובים והכניסו למחזור מטבעות גרועים ששיעור המתכת היקרה בהם נמוך. וכפי שקורה בדרך כלל, הקלון על המעשים המחפירים האלה לא דבק בנסיכים ובמעמדות הקיסרות שהשחיתו את המטבע, אלא ביהודים. הנסיך־הבישוף מווינצבורג, האדון מלכזר פון צובל, הציע שאספת הקיסרות תחליט לגרש את כל היהודים מן הקיסרות

הַגִּרְמָנִית. מכל עבר נשמעו קולות המעמדות הקתוליים והפרוטסטנטיים כאחד נגד היהודים. בייחוד היה זה ראש עיר הקיסרות החופשית אָסְלִינְגֵן שהסית את מעמדות הקיסרות נגד היהודים, בספרו כיצד קטטות, מריבות, סכסוכים ותגרות הן מעשה יום יום בין היהודים בבית הכנסת באָסְלִינְגֵן. כיצד אפשר, אמר, להוקיר, לכבד ולהגן על בני דת המתכנסים בבית אלוהיהם שלהם לתפילה ולעבודת האל, ובכל זאת שוכחים את עצמם עד כדי כך שהם מחרפים ומכים זה את זה? ראש העיר הגיש לאספת הקיסרות פסקי דין שהוציאה העיר אָסְלִינְגֵן בשל תגרות כאלה בבית הכנסת.

בידינו העתק מאומת של פסק דין כזה מארכיון אָסְלִינְגֵן. נקבע בו כי היהודים לְזֵרוּס, אֶבְרָהָם ומֵאָשָׁה, אב ושני בניו, וכן היהודים פְּרוֹדִי וְשְׂמוּאֵל, אף הם אב ובן, היושבים בעת הזאת באָסְלִינְגֵן, נידונו בשל קטטות בבית הכנסת לקנס של עשרה גולדן זהב לכל צד. פסק הדין מתוארך ל־11 בנובמבר 1540.

[287] למרבה הצער עלינו לקבוע ששעוריות כאלה מוסיפות להתרחש פה ושם גם היום. מי ייתן שאחינו לאמונה יתנו את דעתם לחילול שמו הנורא של אלוהים הנגזר בכך, ועד כמה הם משפילים את עצמם במעשים כאלה בעיני הלא־יהודים! גם באספת הקיסרות בוֹרְקֵס עשה סיפורם של מאורעות כאלה רושם רע ביותר. הפעם ניסה רֵבִי יוֹסֶלְמָן לשווא להגן על אחיו לאמונה. נדמה היה כי גזר גורלם של יהודי גִּרְמָנִיָּה. ואז יצא להגנתם אדם שהיה האחרון שמישהו היה מצפה לכך ממנו.

מנהל ראשות המסדר הגדולה בארצות גרמניה ואיטליה, הנסיך ווֹלְפֶנגֶט ממשפחת שוֹפְצֵר המכונה מִיִּלְקֶלִינג, שירת בקיץ הקודם את הקיסר במסע נגד צֶרְפֶּת במשך שישה חודשים, בגופו ועל חשבונו, עם מאה סוסים מצוידים

היטב וכל הנלווה להם, לרבות עגלות. בתמורה נתן לו הקיסר כלי שתייה עשוי זהב בשווי חמשת אלפים גולדן. הנסיך וולפגנג זכה לכבוד רב אצל כל נסיכי הקיסרות ומעמדותיה. כאשר עמדו להכריע סופית בשאלת היהודים, קם ואמר:

[288] „אדוניי רבי־החסד, עמיתי למעמדות! איני יכול להסכים לכך שאתם מבקשים לגרש את היהודים מן־מְנִיָּה. אדוננו וקיסרנו רב־החסד אינו רק קיסר מְנִיָּה אלא גם קיסר רומי. הוא ראשה ושליטה הראשון של הנצרות כולה. בקיסרות הרומית הקדושה של האומה הִנְרִמְנִית יש לסבול את היהודים לזכר עולם של מי שיצא מקרבם ושכולכם עובדים אותו כגואל. אפיפיורים, ועידות כנסייתיות וקיסרים כבר הצהירו ואִישֵׁרוּ זאת פעמים רבות. חסדיכם הנסיכיים טעו בהצביעם על סְפֶרְד, אֶנְגְלִיָּה, צֶרְפֶּת וּנְאָפֹלִי. אם לכל העמים האלה הזכות לגרש את היהודים, הרי על הקיסרות הרומית של האומה הִנְרִמְנִית מוטלת החובה לקיים בארצותיה. לכן אני מבקש מחסדיכם הנסיכיים להימנע מהחלטה שאדוננו רב־החסד, הוד מלכותו של קיסרנו הבלתי מנוצח, ממילא לא יוכל ולא יורשה לאשר.”

נאומו של הנסיך וולפגנג עשה רושם עצום כל כך על נסיכי הקיסרות ומעמדותיה, עד שהם נמנעו מקבלת החלטה כללית בשאלת היהודים ומהכללתה בהחלטות הסיום של אספת הקיסרות. רק נקבע כי מעמד יחיד שבתחומו יתנהגו היהודים שלא כראוי יהיה רשאי לגרשם. ואכן כך קרה בעיר הקיסרות החופשית אֶסְלִינְגֶן; וביומנו מתלונן רַבִּי יוֹסֶלְמָן בייחוד על כך שהאנשים שנזכרו המיטו על עצמם את אסונם במעשיהם שלהם.

ביום שלאחר ישיבת אספת הקיסרות הנזכרת הלך רַבִּי יוֹסֶלְמָן עם רבני הקהילה היהודית בוורקס וראשיה אל ביתו של ד"ר וִילְהֵלֶם וְלֶטְנֶר, מול כנסיית המטיפים, שבו התאכסן הנסיך וולֶפֶנְג. הם ביקשו להיכנס אל הנסיך ובקשתם נענתה.

[289] „אדוני רב־החסד”, פנה רַבִּי יוֹסֶלְמָן אל הנסיך, „באנו להביע לפני חסדכם הנסיכי את תודתנו העמוקה ביותר על דברי הסגוריה רב־החסד שנשאתם באספת הקיסרות. חסדכם הנסיכי הסיר מעלינו היהודים העניים גורל קשה. ואף שהוד מלכותו הקיסר, אדוננו רב־החסד ומגיננו האוהב, לא היה מאשר לעולם החלטה כזאת של אספת הקיסרות, הייתה היא גורמת לנו רעה ונזק רבים, והחלטה שכזאת הייתה משמשת בכל הדורות הבאים כנשק נגדנו בידי אויבינו. לכן הרשו נא, אדוני רב־החסד, שנעניק לכם את חגורת החרב הזאת לאות הכרת טובתנו.”

„איני יודע מה רצונכם”, השיב הנסיך, „וגם איני יכול לקבל את מתנתכם. אני נשאתי אתמול דברים למען היהודים באספת הקיסרות? כבר סיפרו לי זאת אחרים, להפתעתי. אתמול כלל לא הייתי בדיון. מחלה קלה ריתקה אותי לבית, וד"ר וְלֶטְנֶר מארחי, משרתי ושאר בני הבית יכולים להעיד שלא עזבתי את מעוני הזה בכל יום אתמול.”

למשמע דברי הנסיך נפלו היהודים, ובייחוד רַבִּי יוֹסֶלְמָן, בתדהמה גדולה.

„אדוני רב־החסד”, אמר הלה, „סלחו לעבדכם השפל שעליי לחלוק עליכם. אני עצמי נכחתי בדיוני אספת הקיסרות בתור מנהיג היהודים. ראיתי אתכם שם ושמעתי את קולכם כאשר הגנתם על היהודים בדברים חמים והפקדתם

אותם תחת חסותה של הקיסרות הרומית הקדושה. אדוני רב־החסד, האם יש לכם אולי אח תאום הדומה לכם בדיוק וקולו כקולכם?”

„הדבר אכן משונה”, אמר הנסיך. „אין לי אח תאום, ואף אחד מאחיי אינו נמצא בוורקס. יש לחקור את העניין. שמא היה זה מתחזה... אך אין להעלות זאת על הדעת. הנסיכים והמעמדות מכירים אותי היטב והיו חושפים מתחזה מיד.”

[290] בינתיים כמו אור נגה על רַבִּי יוֹסֵף מֶן.

„אדוני רב־החסד”, אמר, „ואתם, אחיי היקרים, דעו כי נס גדול עשה עמנו האל הכול־יכול. הוא, אב הרחמים, שלח את אֱלִיהוּ הנביא, והוא לבש את צורתו של חסדו הנסיכי, הנסיך וולֶפֶנג שְנַעֲדָר באותה שעה מן הדיונים, כדי לדבר בעדנו ולהצילנו. נס כזה, אחיי היקרים, כבר עשה אלוהים פעמים רבות, כפי שמספרים חכמינו בתלמוד. הנס הזה הוא גם ראייה לחסדכם הנסיכי עד כמה רמה מעלת הודכם בעיני האל הכול־יכול, שהרי לעולם לא היה הנביא לובש צורתו של מי שאינו ראוי. לכן אני מבקש מכם לקבל מידינו את המתנה הקטנה שיעדנו לכם לאות הוקרתנו.”

הנסיך נענה להפצרות, קיבל את המתנה ושילח את היהודים ברוב חסדו.

הסיפור נודע עד מהרה ועורר סערה גדולה, בייחוד משום שעידן האמונה בנסים חלף זה מכבר. אולם כאן הייתה עובדה שאי אפשר היה להכחיש. כל נסיכי הקיסרות ומעמדותיה שמעו את נאומו של הנסיך וולֶפֶנג לטובת היהודים ב־3 באוגוסט 1545; ולעומת זאת העידו כל בני ביתו של הנסיך כי

ביום הנזכר לא עזב את ביתו של ד"ר וְלִטְנֶה. — גם לימים נשאר העניין בלתי מוסבר ולא נמצא לו פתרון אחר מזה שנתן לו רַבִּי יוֹסֵף לֵמָן.

הספר השני — פרק מח

XLVIII.

[291] ועידת טָרְנָטוּ נפתחה ב־13 בדצמבר 1545. בוועידה הזאת הוכרעה לבסוף שאלת התלמוד, שנדונה פעמים רבות בראשית סיפורנו ושאותה העלה המומר פֶּפֶרְקוֹן, שכבר הלך לעולמו זה מכבר. הקטעים בתלמוד המתייחסים למייסד הדת הנוצרית נמחקו, ועד היום הם מביטים אלינו כחללים שהותירה הצנזורה במהדורות התלמוד שלנו. מלבד זאת הוכרז שהתלמוד אינו מזיק או מסוכן לאמונה הנוצרית, וניתנה רשות להדפיסו מחדש. לכן אנו קוראים בדפי השער של מהדורות התלמוד הישנות שהן אינן כוללות את כל הקטעים שמחקה ועידת טָרְנָטוּ.

[292] עתה ביקש הקיסר לנסות לשכנע את המעמדות הפְּרוֹטֶסְטַנְטִיִּים בקיסרות להכיר בוועידה ולשלוח אליה נציגים. לשם כך זימן אספת קיסרות בֶּרְנֶסְבוֹרְג. אולם מנהיגי ברית שְׁמֶלְקֶדֶן, הנסיך הבוחר מֶסְקוֹוִיָה ורוזן הארץ מֶהֶסֶן, לא באו לאספה. עתה נראתה המלחמה בלתי נמנעת — מלחמת אזרחים נוראה שכמותה לא ראתה גֶרְמָנְיָה מאז ימי הקיסרים היריבים. פחד ואימה אחזו ביהודי גֶרְמָנְיָה, שחששו בצדק כי שני הצדדים יתעללו בהם במלחמה הקרבה. אז הופיע רַבִּי יוֹסֶלְמָן באספת הקיסרות ודרש בקול רם, כפי שהוא מספר ביומנו, שצו קיסרי יכריז שלמרות המלחמה יוסיף שלום הארץ הכללי לחול על היהודים. רַבִּי יוֹסֶלְמָן הזכיר לקיסר את ההבטחה שנתן לו בִּשְׁפִייר, ואכן השיג צו קיסרי לטובת היהודים שכמותו לא נתן קודם לכן שום קיסר או מלך.

ב־20 ביולי 1546 הכריזו הקיסר חרם קיסרי על הנסיך הבוחר יוהן פֿרידריך מסקסוֹניה ועל רוזן הארץ פֿיליפ מהֶסן. הקיסר הצליח להפריד את הנסיך הבוחר מִבְּרִנְדֵּנְבוּרְג מבעלי בריתו הקודמים, ולכן לא השתתף הלה במלחמה. מלבד זאת נמנו כמה נסיכים פֿרוֹטֶסְטָנְטים עם בעלי בריתו של קָל, ובראשם הדוכס מוֹרִיץ מסקסוֹניה, חתנו של רוזן הארץ פֿיליפ מהֶסן; הדוכס אָרִיךְ מִקֶּלְבֵּרְג; המרקיז הֶנֶס מִקִּיסְטֵרִין; והמרקיז אֶלְבֶּרְכְּט מִבְּרִנְדֵּנְבוּרְג־קוֹלְמַבֵּאךְ. ואף על פי כן היה יתרון לחברי ברית שְׁמֶלְקֶלְדן, מפני שהערים הֶנְרִימְנִיֹּות העשירות גייסו המוני חיילים ומפני שעמד לרשותן מצביא מוכשר מכל בחינה — זִבְסְטְיאן שְׁרֶטְלִין, מפקד המלחמה הנודע מאוֹגְסְבוּרְג. זעם המלחמה השתחרר תחילה בִּבְּוֹאֲרִיָה. בצבא הקיסרי שירתו שנים־עשר רגימנטים סֶפֶרְדִּיים בפיקודו של הדוכס הידוע לשמצה מֶאֶלְבַּה, והללו עשו שמות בארץ הֶנְרִימְנִיֹּות. בן התקופה, בֶּרְתוֹלוֹמְאוס זְסֶטְרוֹב מִגְרִיפֶסוֹלְד, מדווח על כך: הֶסְפֶּרְדִּים עשו רע בכל מקום. אפילו בארצות הנסיכים בעלי בריתו של הקיסר הם שדדו ורצחו את התושבים והתעללו בנשים, עד שלא מעט גופות היו מוטלות בצדי הדרכים שבהן עברו.

[293] כבר בראשית המלחמה רצחו הֶסְפֶּרְדִּים כמה יהודים בִּבְּוֹאֲרִיָה, החריבו את בתיהם והתעללו בנשותיהם ובבנותיהם. הידיעה הגיעה אל רִפִּי יוֹסֶלְמָן, והוא מיהר לֶאֱיָגוּלְשֶׁטְדֵּט, שבה חנה צבא המלחמה הקיסרי. שם הצליח להתקבל אצל הנגיד גֶּרְנוֹלֶה. בדברים נמלצים תיאר לפניו את האסון שפקד את אחיו לאמונה. הנגיד הבטיח להפעיל את השפעתו אצל הקיסר והורה לו להגיש בקשה בכתב ליועצים הקיסריים. בידינו העתק מאומת של הבקשה הזאת, ואין אנו רוצים למנוע מקוראינו את המסמך המעניין ביותר. וזה לשונו:^א

א. המקור שמור בארכיון אוֹבֶרְנֶהִים, תיבה ב, מס' 26.

[294] [295] [296] [297] אדונים רבי־חסד, חמורי סבר, אצילים, נכבדים, נבונים, מכובדים וחכמים! בראש ובראשונה נתונים לכם כל שירותי הכנועים. אדוניי רבי־החסד, הואיל — ירחם נא אלוהים — ולחרדת הבריות מפני הכול־יכול נאסף עתה, לאחר אספת הקיסרות האחרונה בִּרְגִנְסְבוֹרְג, צבא מלחמה נורא שהוד מלכותו הקיסר הרומי, אדוננו רב־החסד, קיבץ מִנְּרִמְנִיָּה ומֵאִיטָלְיָה בארץ פּוֹאדִיָּה, כפי שהדבר גלוי ונראה לעין, הרי אני, כמנהיג כלל היהדות של האומה הִנְדִּיִּית ומתוך אהבת אחים, הגנתי על אחיי ככל שעלה בידי באמצעות כתבי החירות הישנים והחדשים שלנו. פניתי בהכנעה גמורה אל הוד מלכותו הקיסר הנזכר והבאתי לפניו כי כלל היהדות שייך להוד מלכותו ולקיסרות הרומית ונמצא זה מאות רבות של שנים ועד היום תחת חסותם והגנתם, וכי אנו כלולים בשלום הארץ הכללי. אנו העניים יושבים הרחק מאחורי כל אזורי השלטון, איננו שייכים לאף אחד מן הצדדים במלחמה ולא נתנו כל עילה למלחמה הזאת, שהרי אנו העניים מפוזרים בכל העולם ואין לנו ארץ או עם. משום כך אין שום צד מחילות הוד מלכותו ומחילות הקיסרות הרומית רשאי לנקוט נגדנו דין מיוחד בכל מסעות המלחמה, ועלינו להישאר מוגנים ובשלום. עם זאת חייב כל יהודי, בכל מקום מגוריו, לקיים תמיד את שלום העיר עם שלטונותיו ועם שאר האזרחים, בשמחתם ובצערם. על יסוד הטעמים האמיתיים והמשכנעים האלה מסר הוד מלכותו הקיסר הרומי הנזכר לכלל היהדות איגרת מצווה וצו גלויים, כדי שיוכרו לפני אנשי המלחמה הִנְדִּיִּית והֵאִיטָלְיָקִים מכל האומות כי יש להניח לנו העניים, בכל מקום שנגור, להוסיף ולחיות בשלוםם ובחסותם של הוד מלכותו ושל הקיסרות. את הצווים האלה נכון אני להציג כאן בהכנעה.

אדוניי רבי־החסד, עתה נודע לי בדרכי חזרה מְרַגְסְבֹּרְג ממקורות מהימנים, והדבר אמת, שכמה מן המפקדים ואנשי המלחמה של בעלי בריתכם רדפו את היהודים העניים פה ושם בארץ שְׁנָאָן, אסרו אחדים מהם והטילו עליהם כופר ככל העולה על רוחם; את בתי הנמלטים פרצו, ואת אשר היה בתוכם השחיתו ונשאו עמם, עד כי אלמנות ויתומים עניים רבים נחרבו וגורשו. עוד אמת הדבר שהיהודים העניים בחבל רִיס, ובייחוד בּוּלְשֶׁטִין, פחדו מפני אלימות כזאת מצד רחני אֶטְיֶנְן הנזכרים, ונאלצו להגיע להסכם עם המפקדים וגדודי המלחמה תמורת סכומי כסף אחדים. הללו מסרו לכל אחד מהם איגרת ומגן מצויר ובו אריה צהוב לאות שנפדה; ומי שיימצא באותו חבל ארץ בלא הסכם כזה לא יהיה בטוח מפני גדודי המלחמה הנזכרים...

אדוניי, זה קרוב לארבעים שנה, בכל פעם שנגרמו לי או לאחיי עוול ופגיעה, מצאתי באמת את מפלטי ואת מבטחי הגדול ביותר אצל חסדיכם ואצל כל בני בריתכם והכפופים לכם, ואף מצאתי אמונה וחסד. בסכסוך הַבֹּאֲרִי הגנתם על גופנו ועל רכושנו, וגם שלחתם איגרות חסד אל הנסיכים הבוחרים והנסיכים כדי שלא יפגעו בנו העניים שלא כדין ביישובים או בדרכים. מחמת אריכות הדברים אמנע עתה מלכתוב על חסדים רבים נוספים, מתוך תקווה מנחמת שחסדיכם עודם נוטים לאותו חסד ולאותו צדק. חסדיכם חייבים אפוא שלא להרשות כי אנו העניים, יחד או לחוד, נימצא תחת כפייה או מצוקה כלשהי בניגוד לשלום הארץ המוכר ובייחוד בניגוד לקיסרות הרומית, שתמיד היינו איברים הנתונים לחסותה ולהגנתה; ושלא יורשו אנשי המלחמה הנזכרים להטיל כופר על היהודים העניים, יחד או לחוד, בכל מקום שיימצאו, או לפגוע בהם. עודני מקווה שכל אנשי המלחמה של בעלי בריתכם, לאחר שישמעו ויבינו היטב את

הטעמים האלה, לא יתירו את הטלת הכופר ואת חורבנה של היהדות הענייה והחפה מפשע, אלא בשם הקיסרות הקדושה יגנו עליה ויעניקו לה ליווי בטוח וגלוי בלי כל כופר, כשם שעשה הוד מלכותו הקיסר הנזכר. שכן בשום חוק אלוהי או אנושי, כתוב, אמיתי או טבעי, אי אפשר למצוא היתר לקחת את רכושנו העניים או לגרשנו ממקומות מגורינו בלי פסק דין.

גם גלוי ואמת הוא שבאספת הקיסרות האחרונה בוורקס, בשנת ארבעים וחמש, נשאלו כל המעמדות אם, כפי שביקשו אחדים משונאינו, יש לגרשנו העניים מארץ הַנְּרִמְנִיָּה. אולם בחסד הכול־יכול הכירו האדונים והנסיכים וכל המעמדות והשליחים בתבונה רבה, ופסקו שהדבר לא ייעשה, וכי כמימים ימימה רשאי כל שלטון להחזיק את היהודים תחת חסותם, הגנתם וליווים של הוד מלכותו הקיסר ושל הקיסרות הרומית, בלא פגיעה והטרדה מצד איש — אלה לשון הדברים וההחלטה. שליחי חסדיכם ובעלי בריתכם מן המעמדות הגבוהים והנמוכים נכחו שם. כיצד אפוא יוכלו אנשי המלחמה או שרי המלחמה של חסדיכם להפר את כתבי החסות וההגנה הישנים והחדשים של היהודים העניים בכל שלטון שבו הם גרים?

לסיום כל הדברים האלה, הריני פונה אל חסדיכם בהכנעה ובתחינה גדולה בשם כלל היהדות הענייה של האומה הַנְּרִמְנִיָּת: אנא שקלו היטב את הטעמים החשובים הנזכרים לעיל, ובייחוד מתוך תבונתכם הגבוהה ותכונת הצדק הטבועה בכם; פעלו וצוו בחסדיכם על אנשי מלחמתכם ועל שאר בעלי בריתכם להניח לכלל היהדות הענייה, יחד ולחוד ובכל מקום שבו תימצא, לחיות מעתה בלי דיכוי ופגיעה, כדי שגם היהודים העניים בַּשְּׁנָאָן, במרקיות פוֹרְנָאוּ ובסביבותיה יוכלו לחזור לבתיהם ולגור בהם.

את זאת נשתדל אני וכלל היהדות לגמול לחסדיכם ולבעלי בריתכם, בני המעמדות הגבוהים והנמוכים, בכל השירותים הדלים שביכולתנו, ונהיה חייבים לכם. בעניין זה אבקש בהכנעה את דברי העידוד ואת תשובתם הכתובה של חסדיכם ושל בעלי בריתכם. עבדכם הכנוע והנאמן, חתום:

יוֹזֵפִין היהודי מרוֹסֶהֶיִם, מנהיג כלל היהדות.

גֶרְנֹלָה הגיש לקיסר את הבקשה שלעיל והסביר לו איזה עוול גדול ייגרם ליהודים אם חיילי הקיסר עצמו יתעללו בהם, ישדדו אותם או יהרגו בניגוד לפקודות ולכתבי החסות הקיסריים. בעקבות זאת הוציא הקיסר פקודות חמורות ביותר והורה שכל קצין או חייל בצבאו שלו או בצבא בעלי בריתו שיעז לפגוע בדרך כלשהי ביהודי או ביהודייה, להתעלל בהם או לשדוד אותם, ייענש מיד במוות. „צווים קיסריים” אלה, כפי שמכנה אותם רִבִּי יוֹסֶלְמָן ביומנו, נקראו בפומבי בכל יחידות הצבא של הקיסר ושל בעלי בריתו. מאותה עת שוב לא העז איש בכל הצבא להרע ליהודי או ליהודייה. היהודים הלכו עתה ללא פחד אל המחנה הקיסרי והביאו לחיילים לחם ויין.

[298] קָרַל חזר עם צבאו לֶרְנֶסְבוּרְג, שבה השאיר את תותחיו. בינתיים קיבצו הֶפְרוֹטְסְטֵטִים צבא גדול, עדיף בהרבה על הצבא הקיסרי, וניסו לגרש את הקיסר ממחנהו המבוצר ליד אֵינְגוֹלְשְטֵדְט, אך לא הצליחו. ואף על פי כן היה הקיסר נתון בסכנה גדולה, שכן יתרונם המספרי של הנסיכים והערים הֶפְרוֹטְסְטֵטִים היה ניכר מאוד.

בינתיים נסע רִבִּי יוֹסֶלְמָן לֶפְרֶנְקֶפּוּרְט שעל נהר הַמֵּיין, ושם הורה להתפלל בבתי הכנסת בוקר וערב לניצחון הקיסר. נביא כאן בתרגום מילולי את הקטע הנוגע בדבר מיומנו של רִבִּי יוֹסֶלְמָן:

„ושני הנסיכים מסקסוֹנְיָה ומֶהֶסֶן, יחד עם ערי הקיסרות החופשיות, קיבצו צבא עצום, בעוד לאדוננו הקיסר, ירום הוד מלכותו, היה מספר חיילים קטן הרבה יותר. אנו בני ישראל התפללנו בכוונה לזהות, בוקר וערב, בִּפְרָנְקֶפּוּרְט שעל נהר הֶמֶיִן; קראנו אל אבינו מלכנו שבשמים, אל היחיד, האל הכול־יכול, שבגבורתו יכול להעניק ניצחון גם לצבא הקטן יותר, שיגן על קיסרנו ועמו עלינו היהודים.”

[299] והנה שמע אלוהים את תפילת היהודים. בשל רשלנותו של הגנרל רִיִּפְנֶבֶרְג, מפקד אחת מיחידות צבא הברית, הצליחו חילות העזר של הקיסר מארצות השפלה, בפיקודו של הרוזן פון בֵּיֶרן, לחצות את נהר הֶרֶיִן, לעבור בִּפְרָנְקֶפּוּרְט ולהתאחד עם צבא הקיסר. הרוזן כְּרִיסְטוֹף פון אוֹלְדֶנְבּוּרְג כבר הגיע בראש צבא רב־עוצמה עד פְּרָנְקֶפּוּרְט כאשר חצה בֵּיֶרן את הֶרֶיִן. אילו התבצעה חציית הנהר יום אחד מאוחר יותר, היה הרוזן פון אוֹלְדֶנְבּוּרְג יכול למנוע אותה. אך כך לא היה יכול לעצור את מעבר אנשי ארצות השפלה דרך פְּרָנְקֶפּוּרְט.

ברגע שראה הקיסר כי התגבורת הניכרת הזאת הגיעה אליו, שינה את שיטת הלחימה ועבר להתקפה. הוא כבש את נֶוֶיֶפּוּרְג וצעד אל וֵוִיֶטְמֶבֶרְג. בינתיים נעשה קר; כבר היה נובמבר, והאקלים הַגֶּרְמָנִי הוציא את החיילים בני הדרום מכלל יכולת לחימה. אז התייצב הדוכס מוֹרִיץ מסקסוֹנְיָה בגלוי לצד הקיסר והחל לכבוש את ארצו של הנסיך הבוחר מסקסוֹנְיָה. הנסיך הבוחר נעדר לבוא לעזרת ארצו, שהדוכס מוֹרִיץ כבש והחריב. עתה פנה הקיסר קָרְל נגד ערי הקיסרות הֶפְרוּטְסְטַטִּיות וכבש בזו אחר זו את אוֹלֶם, הֵיִלְבֶּרֶן, אֶסְלִיִּנְגֶן ורוֹיֶטְלִיִּנְגֶן. אז נאלץ גם דוכס וֵוִיֶטְמֶבֶרְג להיכנע, וכמוהו אוֹגְסְבּוּרְג. לאחר מכן יישב הקיסר את הסכסוך בִּקְלֶן בכך שאילץ את הנסיך הבוחר הזקן להתפטר

והורה למועצת הקתדרלה לבחור ארכיבישוף חדש, שהשיב על כנו את הפולחן הקתולי.

[300] בשנת 1547 פרצה המלחמה מחדש, הפעם על נהר האַלְבָּה, שם נדמה היה שמרד מעמדות בּוֹהֶמִיָּה מיטיב עם עניינם של הפרוטסטנטים. אולם המרד בבּוֹהֶמִיָּה דוכא, הנסיך הבוחר מסקסוֹנְיָה נפל בשבי ורוון הארץ מהֶסֶן נאלץ להיכנע. כך הסתיימה המלחמה הגדולה והנוראה הזאת, שראשיתה הייתה רעה כל כך לקיסר, כשהקיסר חזק מאי פעם וכל אויביו מוטלים בעפר לפניו. „גם לנו“, מספר רֶבִּי יוֹסֶלְמָן ביומנו, „עשה האל רב־החסד ברחמיו נסים גדולים: במלחמת האזרחים הנוראה הזאת, שבה לחמו גִּנְרָמְנִים בְּגִנְרָמְנִים במרירות רבה ביותר, לא ניזוק אף יהודי. ברוך אלוהי הנצח שהצילנו פעם ופעמיים מצבאות המלחמה הנוראים האלה. כן יוסיף לעזור לנו ולהגן עלינו.“

עוד לפני תום המלחמה התקדם הרוון פון בֵּיֶרן, עם חילות הקיסר מארצות השפלה, אל מול פְּרַנְקֶפוּרט שעל נהר המַיִן לאחר שובו של הקיסר מוויִיֶרְטֶמְבֶּרג, ודרש את כניעת העיר, שגם היא תמכה בברית אֶמֶלְקֶלְדֶן. פחד ואימה אחזו אז בתושבי פְּרַנְקֶפוּרט, מפני שהרוון פון בֵּיֶרן איים להפגז את העיר. מועצת העיר ביקשה אפוא ממנהיגי היהודים, יוֹזֶלִין מרוֹסֶהֶיִם, להצטרף למשלחת שנועדה לבקש מן הרוון תנאי כניעה נוחים, שכן ידעו שיוֹזֶלִין זוכה לכבוד רב אצל הקיסר ומצביאיו. רֶבִּי יוֹסֶלְמָן מילא כמובן את הבקשה והלך למחנה הרוון. שם הצליח להשיג לעיר הבטחה שדתה תזכה להגנה. בתמורה הבטיחה עיר הקיסרות החופשית לפרוש מברית אֶמֶלְקֶלְדֶן ולפתוח את שעריה לצבא הקיסרי. החיילים עמוסי השלל נכנסו לעיר ומכרו את אוצרותיהם במחירים נמוכים ליהודי פְּרַנְקֶפוּרט. „כך נהפך אבלנו לששון“, כותב רֶבִּי יוֹסֶלְמָן ביומנו. „ייתן לנו האל רב־החסד שמחה גם להבא.“

[301] במילים האלה מסתיים יומנו של רבי יוסף קארו. אולם מן המסמכים שהועתקו למעננו מארכיונים שונים מתברר כי רבי יוסף קארו המשיך גם לאחר מכן בפעילות ענפה למען אחיו לאמונה, ועליה נספר בפרקים הבאים.

הקיסר קרל עמד בשיא כוחו. הקרב במילבך הוכרע בניצחונו, וברית 'שמלקלדן' התפרקה בלא תהילה. הנסיכים והערים הפרוטסטנטיים מיהרו להשלים עם הקיסר. הוא בא מנהר הנאָלֶה, והנסיך הבוחר השבוי מסקסוֹנְיָה ורוזן הארץ העצור מהֶסֶן עמו, בתהלוכת ניצחון שליווה צבא המלחמה שלו — שכירי חרב סְפָרְדִים ובני אַרְצוֹת הַשְּׁפֵלָה וּלְנֶדֶרְסְקֶנְכְטָה גֶרְמָנִים. אספת קיסרות זומנה באוגסבורג. לשם זרמו כמעט כל אדירי גֶרְמָנְיָה כדי להשיג מחילה או גמול, לחזר אחרי השליט החזק ביותר שגֶרְמָנְיָה חשה זה מאות שנים, להכריע את עתידם ואת עתיד הארץ ולבקש הרפתקאות ותענוגות. בתוך המולת הריבוניים והשליטים, אנשי החצר ואנשי המלחמה ומשלחות האזרחים הופיע גם מנהיג היהודים, רַבִּי יוֹסֶלְמָן מרוֹסֶהֵיִים.

[302] אף שבאספת הקיסרות הזאת באוגסבורג הופיע הקיסר קרל כשופט חמור, ציווה להקים גרדום בכיכר השוק ואף איים במוות על שני הנסיכים השבויים, כלפי יוֹזֶלִין היה, כתמיד, רך וידידותי. ב־30 בינואר 1548 העניק לו לבקשתו כתב חסות וחירות חדש. בידינו העתק מאומת שלו מארכיון המדינה של הדוכסות הגדולה של בָּאדֶן בְּקֶרְלֶסְרוּהֶה (ספר התעודות של הפּפּאֶלֶץ, מס' 99, עמ' 156–158), ואנו מביאים אותו כאן:

[303] [304] [305] אנו, קרל החמישי, בחד האל קיסר הרומאים בכל עת, מרבה הקיסרות; מלך גֶרְמָנְיָה, סְפָרְד, שתי הסיציליות, יְרוּשָׁלַיִם, הוֹנְגְרִיָה, דִלְמַטְיָה, קְרואַטְיָה וכו'; ארכידוכס אוֹסְטְרִיָה, דוכס בוֹרְגוֹנְדִיָה, רוזן הֶבְסְבוּרְג, פֶלְנְדֶרְיָה וטִירוֹל וכו', שולחים את חסדנו וכל טוב לכל אחד ואחד

מן הנסיכים הבוחרים, הנסיכים, ראשי הכנסייה הרוחניים והחילוניים, הרחנים, האדונים החופשיים, האבירים, המשרתים, המפקדים, מושלי הארצות, המשנים למושל, הנציבים, הממונים, המנהלים, נושאי המשרות, ראשי הרשויות, ראשי הערים, השופטים, חברי המועצות, האזרחים, הקהילות וכל שאר נתינינו ונאמנינו ונתיני הקיסרות ונאמניה, יהיה כבודם, מעמדם ומצבם אשר יהיה, שאיגרתנו זו או העתק מהימן ממנה יובאו לפניהם ובה יתבקשו ויוזהרו; וכן לידידינו וקרובינו החדשים, האדונים המכובדים ורמי־היחס, הנסיכים הבוחרים והנסיכים, ולאצילים, לנכבדים, ליראי האל ולנאמנינו האהובים.

יִזְוֶל היהודי מרוֹסְהֵיִם, מנהיג כלל היהדות שלנו בקיסרות הקדושה של האומה הַגֵּרְמָנִית, הביא לפנינו בתלונה כי יהודים אחדים, בניגוד לכתבי החירות, הזכויות, החסות, ההגנה והליווי שהעניקו להם בחסד אפיפיורים, ועידות כלליות, קודמינו בקיסרות — קיסרים ומלכים רומיים זכרם לברכה ולתהילה — ואנו והקיסרות הקדושה; ובייחוד בניגוד לצו הקיסרי שלנו בעניין כלל היהדות, שיצא באספת הקיסרות האחרונה בִּשְׁפִיר בשנת ארבעים וארבע למנין הקטן, ובניגוד לשלום הארץ שכונונו אנו והקיסרות הקדושה — אף שהם תמיד היו ועודם נכונים להתדיין לפני בית הדין הקיסרי שלנו או לפני כל בית דין מתאים עם כל אדם הטוען שיש לו תביעה או דרישה נגדם — מותקפים באלמות, בעיקר בדרכים שלנו ושל הקיסרות הקדושה וגם בערים, בעיירות שוק ובכפרים אחדים. פוגעים ומכבידים עליהם פגיעה ניכרת בגופם, ברכושם ובנכסיהם ברצח ובהריגה, בשוד, בחטיפה, במאסר ובגירוש מבתיהם; בהרס ובסגירה של בתי הכנסת ובתי המדרש שלהם; וכן בהגדלת דמי הליווי והמכס.

ואף שכמה מהם פנו אלינו ואליכם בהכנעה וביקשו כי תנהגו נגד הפוגעים והמכבידים עליהם לפי שלום הארץ של הקיסרות, החסות, ההגנה והליווי שלנו; כי תניחו להם להוסיף ולהחזיק בכתבי החירות, הזכויות, החסות, ההגנה והליווי שלהם; וכי לא תרשו לדכאם או לפגוע בהם בדרכים הנזכרות לעיל — הרי אצל אחדים מכם לא קיבלו ולא השיגו זאת. הדבר הכביד במידה ניכרת על כלל היהדות, גרם לה נזק ופגע בזכויותיה, ועל כך שבו והתלוננו לפנינו בכאב. בעקבות זאת פנו אלינו בהכנעה וביקשו שניחלץ בחסדנו לעזרת כלל היהדות באמצעות כוחנו הקיסרי ונגן עליה ונחסה עליה.

ומאחר שבתור קיסר הרומאים מוטל עלינו לקיים כל אדם בזכויותיו ובכתבי החירות שבידיו ולהגן עליו מפני אלימות שלא כדין ולמנוע אותה; ומאחר שדעתנו גמורה לעשות כן, וכבר קיבלנו בשל כך את כלל היהדות האמורה תחת חסותנו, ביטחוננו וליווינו ושל הקיסרות הקדושה מפני אלימות ולמען משפט, ככתוב באיגרתנו שיצאה בעניין זה — לכן אנו מצווים על כולכם ועל כל אחד מכם במיוחד, מכוח שלטוננו הקיסרי הרומי, ברצינות ובאיגרת זו, בהימנעכם מחרוננו ומעונשה הכבד של הקיסרות ומן העונשים הכלולים בכתב החסות והליווי הנזכר ובכתבי החירות והזכויות של היהדות; ורצוננו הוא שתקיימו את כלל היהדות שלנו, יחד ולחוד, בכל כתבי החירות, הזכויות, האישורים, החסות, ההגנה והליווי הנזכרים שהעניקו האפיפיורים, הוועידות הכלליות, כל קודמינו בקיסרות ואנו, ותניחו להם להוסיף ולהחזיק בהם וליהנות מכולם בשלווה גמורה.

עוד תניחו להם לעסוק במסחר ולנוע בביטחון בכל רחבי הקיסרות הקדושה ובכל הנסיכויות, הרחנויות, הנחלות, הארצות, הערים והמחוזות המסונפים

לה; לא תפגעו בגופם, בנכסיהם או ברכושם ולא תרעו להם. לא תנהגו בכוח נגד בתיהם, בתי מדרשם ובתי הכנסת שלהם, יחד או לחוד, לא תגרשום מהם ולא תהרסום או תחסמום. לא תכבידו עליהם, תלחצום או תעלו את היטלם במכסים חדשים ובלתי נהוגים, בדמי ליווי או בכל דרך אחרת בניגוד למנהג הישן, לדין ולצדק; לא תורו, תרשו או תניחו לאדם אחר לעשות כן. כמו כן לא תעניקו, בגלוי או בסתר ובשום צורה או דרך, עזרה, סיוע או תמיכה לערים שיתקפו את היהדות האמורה, יחד או לחוד, ינהגו בה בכוח ויפגעו בגופה, בנכסיה או ברכושה בניגוד לשלום הארץ של הקיסרות, לחסותנו, להגנתנו ולליווינו הקיסריים ולמצוותנו ולצו שלנו אלה. כך תעשו אם יקר לכם להימנע מן העונש ומן הקנס הנזכרים לעיל. זו דעתנו הרצינית.

ולראיה ניתנה איגרת זו חתומה בחותמנו הקיסרי המוטבע. ניתנה בעירנו ובעיר הקיסרות אוֹגְסְבֹּוּרְג, ביום השלושים בחודש ינואר וכו' בשנת ארבעים ושמונה, בשנה העשרים ושמונה לקיסרותנו ובשנה השלושים ושלוש למלכויותינו (1548).

Vt. Max Archedux Carolus

Vt. Al. petranet Ad mand. calsar. et Catholicae Majestatis proprium

⁂.Joh. Obernburger

אנו פוסחים על המאורעות רבי־החשיבות בתולדות העולם שבאו בעקבות אספת הקיסרות הנזכרת באֹגְסְבֹּוּרְג — הכנעת המעמדות הפרוֹטֶסְטָנְטִיים והפיכת סדרי השלטון העירוניים — משום שאין להם קשר הדוק לסיפורנו.

נספר רק שבשנת 1550 החל קרל להקל מעל עצמו את נטל השלטון בכך שהעניק לבנו פיליפ, לימים המלך פיליפ השני, את ארצות השפלה כפאוד.

[306] [307] בעת שהקיסר שהה לשם כך בארצות השפלה, שרפי יוסלמן לא נסע אחריו אליהן, הצליחו אויבי היהודים, שהיו תמיד פעילים ונמרצים, להשיג מקרל צו שסיכן עד מאוד את עצם קיומם של היהודים בגרמניה. נגד יהודים אחדים בארץ ווייטמבורג הוגשו תלונות על התנהגות שאינה ראויה. במקום להעניש את היהודים המעטים שנתנו עילה לתלונה, הצליחו להביא את הדוכס כריסטוף מווייטמבורג לבקש מן הקיסר רשות לא רק לגרש את כל היהודים מווייטמבורג אלא אף לאסור עליהם להיכנס לארץ. הקיסר, שבאותה עת ביקש להביא את אחיו המלך פרידריך להתפטר כדי שבנו שלו פיליפ ייבחר למלך הרומאים, רצה לזכות באהדת הנסיכים הגרמנים ומילא את בקשתו של דוכס ווייטמבורג. מיד החלו לגרש את היהודים מווייטמבורג. רק ליהודים יחידים הותר באופן חריג להוסיף ולשהות בארץ זמן מה. עמם נמנה הרופא היהודי שלמה משטטן, הודות להשתדלותו המיוחדת של האביר קונרד טום פון נויבוך, שהכפר משטטן היה כפוף אז לשיפוטו. היהודים המעטים שעוד נסבלו בווייטמבורג נדרשו לחתום על כתב התחייבות שהם מוכנים לעזוב את הארץ בכל עת. „ומפני כל אלה“, נאמר בכתב ההתחייבות, שעותק מאומת שלו מצוי

א. הערת המתרגם: אין כאן משפט רצוף אלא נוסחת אימות וחתימות שנדפסה בכמה טורים. Carolus היא חתימת הקיסר קרל החמישי; Vt. הוא ככל הנראה קיצור של Videri — „ראה ואישר“. לפיכך Vt. Max Archedux פירושו כנראה „ראה ואישר מקסימיליאן הארכידוכס“, הוא אחיינו של הקיסר ולימים הקיסר מקסימיליאן השני. הנוסחה Ad mand[at]um Caesar[ae] et Catholicae Majestatis השני. „במצוותו האישית של הוד מלכותו הקיסרי והקתולי“, ולאחריה חתימת מוכיר הקנצלריה יוהן אויגןבוך. התעתיק שלעיל נאמן לדפוס 1880, אך נוסחו המשובש calsar. מכון בבריר ל-Caesar, ואילו Al. petranet אינו ניתן לפענוח ודאי; אפשר שהוא שיבוש במסירת חתימתו של אחד מבני פרגו, אנשי חצרו של קרל החמישי.

בידינו והמקור שמור בארכיון המדינה המלכותי בִּשְׁטוּטְגֵּרְט, „לא יגנו עליי, יחסו עליי, יבטיחוני או ישחררוני שום חוקות ותקנות כלליות של האפיפיור, של הקיסר הרומי של הקיסרות הקדושה, של מלך, נסיכים, אדונים או אחרים; לא שלום הארץ, חוקים, דינים וחכיות מיוחדות, כתבי היתר, הענקות חסד, מחילות, הקלות, השבות, ביטולים או כתבי תשובה; אף לא ברית, הסכמה, חסות, הגנה או טענות פטור, חריגים וסייגים אחרים הקיימים עתה או שיותקנו, יכוננו, יסודרו או יפורסמו בעתיד, שניתנו לכלל היהדות או לי, או שיושגו ויוצאו בעתיד בעבורנו יחד או לחוד, או שיוענקו מיחמתו של המעניק בלי בקשתי או בקשת אחרים — יהיו שמותיהם אשר יהיו. דבר מכל אלה לא יחליש כתב התחייבות זה, ולא יוכל אדם להעלותו בדעתו, לטעון לו או להשתמש בו בכל דרך שהיא להגנתי בניגוד לכתוב כאן.”

לא זו בלבד שהצעדים האלה פגעו קשה מאוד ביהודים שגרו עד אז בוֹיִרְטֶמְבֶּרְג; הם היו מכה קשה מאוד גם ליהודים בכל גֶרְמָנְיָה. שכן בלב ארץ ווִיִּרְטֶמְבֶּרְג שכנה עיר הקיסרות החופשית רוֹטְנֶיִיל, שבה ישב אז בית הדין הקיסרי העליון. שם נאלצו היהודים לבקש את משפטם בתביעות הרבות שבענייני מסחר היה עליהם לנהל נגד גדולים וקטנים, רמים ושפלים, נסיכים ואצילים, אזרחים ואיכרים. אם בית הדין הקיסרי נסגר בפניהם, נותרו נטולי זכויות וחשופים לכל עוול ואלימות. ועתה נאסר עליהם להיכנס לארץ ווִיִּרְטֶמְבֶּרְג. כאשר ביקשו לאחר מכן כמה יהודים לנסוע לרוֹטְנֶיִיל לשם עניינים שחייבו את נוכחותם האישית בבית הדין הקיסרי, נאסרו בין הֶכְיֶנְג לרוֹטְנֶיִיל והוחזקו זמן רב בכלא, עד ששוחררו תמורת קנס של מאה גולדן.

[308] כאשר הגיעה הידיעה ליהודים בארצות גֶרְמָנְיָה נבהלו כולם מאוד, שכן מסחרם ותנועתם הועמדו בכך בסכנה חמורה ביותר. הרבנים וראשי מחוזות

גְּרַמְנִיָּה התכנסו בִּפְרָגֶקְפוּרְט שֶׁעַל נֶהַר הַמַּיִין וּבִיקְשׁוּ מִרַבִּי יוֹסֵלָמֶן לְהִשְׁתַּדֵּל
אֲצֵל הַקִּיסָר לְשִׁים קֶץ לְמַצַּב הַבִּלְתִּי נֹסֵבֵל הַזֶּה. בִּינְתִיִּים הֵלֵךְ הַקִּיסָר לְאִסְפַּת
הַקִּיסָרוֹת בְּאוֹגֶסְבוּרְג, וּרַבִּי יוֹסֵלָמֶן, עֵתָה זָקֵן בֶּן שְׁבַעִים וּשְׁלוּשׁ, יָצָא בְּעִיצוּמוֹ שֶׁל
הַחוֹרֶף הַקִּישָׁה שֶׁל שָׁנַת 1551 לְמַסַּע לְאוֹגֶסְבוּרְג.

הספר השני — פרק נ

L.

לפנינו העתק הבקשה שהגיש רַבִּי יוֹסֶלְמָן לקיסר ב־18 בפברואר 1551. המקור שמור בארכיון המדינה המלכותי של ווִיֶּטְמַנְבֶּרג בִּשְׁטוּטְגַּרט, וזה לשונו:

הקיסר הרומי הנאור מכול, רב־העוצמה והבלתי מנוצח, אדוני רב־החסד!

[309] [310] [311] אבקש בהכנעה גמורה פעם נוספת מהוד מלכותו הקיסר הרומי להאזין ברוב חסדו לדבריי. הגשתי בקשה בשם כלל היהדות הענייה בעניין המעבר והתנועה בדוכסות ווִיֶּטְמַנְבֶּרג, ויועצי החצר הנכבדים של הוד מלכותו הקיסר כבר פסקו כי יש לכתוב לדוכס האמור שיניח לנו העניים בחסדו להוסיף ולשלם את דמי המכס הישנים והנהוגים כמימים ימימה וכו'. שמחנו על כך שמחה גדולה, שהרי זה כמה שנים נחסמו ונמנעו מאיתנו העניים הדרכים למעבר; כמה מאיתנו נעצרו ונדרשו לשלם כופר ככל העולה על רוחו של מי שעברו במקרה בכפריו ובדרכיו וכו'. נוסף על כך קרה עתה שפקידי הממשל הנסיכי הזה עצרו שני יהודים עניים בין הַכֵּיֶנְגֶן לרוֹטְנֵיִל בשעה שביקשו ללכת לבית הדין שם ברוֹטְנֵיִל. כפי שנמסר לי, הנציב המקומי אסר את היהודים, החזיקם בכלא שבועות אחדים ואף דרש מהם כופר של מאה גולדן. היהודים העניים נאלצו לקבץ סכום זה מידידיהם וללוותו כדי להשתחרר מן המאסר הקשה. ראוי לרחם עלינו העניים, הנתונים בחסותו, בהגנתו ובליווי של הוד מלכותו הקיסר וברשותנו הצו הקיסרי הגלוי והמוכרז, המורה להניח לכל יהודי לשלם את דמי המכס הישנים והנהוגים ולא להכביד עליו מעבר לכך.

אדוני רב־החסד, אנו היהודים העניים איננו יכולים להתלונן במיוחד על נסיך הארץ הנזכר בשל המעשים שכבר נעשו, כי אין ספק שחסדו הנסיכי, בהיותו נסיך חדש, לא ידע על הכבדתנו הגדולה. המעשים נעשו בידי הפקידים וגובי המכס, הסבורים שמאחר שהתלוננו עלינו העניים לפני הוד מלכותו הקיסר בִּבְרֶפֶּנט — כיצד נהגו יהודים אחדים באותה עת שלא כראוי סביב הארץ ובתוכה — העניק הוד מלכותו הקיסר לארץ ווִיִּטְמֶבֶּרג זכות שלפיה היהודים ההם והדומים להם לא יגורו ולא ינועו בארץ ווִיִּטְמֶבֶּרג האמורה אלא אם יש בידם כתב ליווי מאת נסיך הארץ וכו'.

אדוני רב־החסד, הרי גלוי ואין כל ספק שהוד מלכותו הקיסר לא התכוון להעניק לארץ ווִיִּטְמֶבֶּרג זכות כזאת בניגוד לדינים הכתובים ולצדק, עד כדי מניעת המעבר מאיתנו העניים המתנהגים ביושר במסחרם ובעסקיהם בדרכים הקיסריות, בלי כל עסקי נשך, ורק עוברים בארץ בדרכים; שהרי משמעות הדבר היא שאין מניחים לנו, כאמור לעיל, להתהלך על פני האדמה. תקוותנו המנחמת היא שהוד מלכותו הקיסר יגן עלינו העניים ויחסה עלינו מפני הכבדה גדולה שכזאת וכו'.

עוד אמת הדבר, אדוני רב־החסד, שבימים האחרונים הכריז שליח הלשכה והחצר של הוד מלכותו הקיסר בִּשְׁטוּטְגֵּרט לפני נגיד הנסיך את הצו הקיסרי הנזכר פעמים רבות. ואף ששליח הלשכה הנזכר, וְלֵטֶן פֶּראוּאָנְבֶּרג, מסר לנו העניים שנגיד הנסיך, יוֹהַן פֶּסְלֶר, ימלא כראוי אחר הצו הקיסרי, חזר בו הנגיד לאחר מכן מדבריו, כפי שנמסר לי מפי שליחי; תשובתו הכתובה מצויה בלשכת הוד מלכותו הקיסר, וממנה יוכל הוד מלכותו לדעת הכול בעצמו ברוב חסדו.

בשל כך מתבקשת הגנתו רבת־החסד של הוד מלכותו הקיסר עלינו העניים, בכוחו ובסמכותו הקיסריים, בקיום כתבי החירות הישנים והחדשים שלנו והדינים הקיסריים הכתובים, נגד הזכות הנטענת של ארץ ווֹיִטְמָנְבֶּרְג, שהושגה ויצאה רק נגד המתנהגים שלא כראוי ולא נגדנו העניים הנוהגים כשורה ורק מבקשים למצוא את מחיית גופנו במסחר בירידים ובשווקים, כפי שמורה גם החלטת הקיסרות האחרונה. אנו מקווים שייצא צו תקיף ורב־חסד, הקובע עונש נכבד ומורה להניח לנו העניים לעבור תמורת המכס הנהוג, כפי שעושים נסיכים בוחרים ונסיכים אחרים. ואף אם יבקשו לחדש דבר־מה בדמי הליווי, כפי שפקידי ארץ ווֹיִטְמָנְבֶּרְג דורשים מאיתנו סכומים גדולים, נכונים אנו העניים לשלם כפי שמשלמים בפֶּפֶּאָלֶן שבשליטת הנסיך הבוחר — פניג לבן אחד מכל פרד.

על כן אבקש מהוד מלכותו הקיסר, ראשנו העליון עלי אדמות, שיואיל מן הטעמים המשכנעים המנויים לעיל לפרסם צו גלוי ותקיף אל הנסיך הנזכר, הדוכס כְּרִיסְטוֹף מוֹיִטְמָנְבֶּרְג וכו', כפי שהוד מלכותו הקיסר יודע היטב ברוב חסדו לעשות מתוך חוש הצדק הטבוע בו ומתוקף סמכותו וכו'. לעולם לא נשכח להתפלל בלי הרף למען שלטונו המוצלח של הוד מלכותו הקיסר, בריאותו ואריכות ימיו וכו'.

הכנוע מכול לגדולת הוד מלכותו הקיסר הרומי, יוֹהַן היהודי מרוֹסֶהֶיִם, מנהיג כלל היהודים.

לאחר שהגיש את הבקשה שלעיל נאלץ רֶפִי יוֹסֶלְמַן, כדרכו, להמתין זמן רב לריאיון. הקיסר היה חולה. הוא סבל מקצרת קשה כל כך עד שלא היה יכול לשכב ולישון במיטתו בלילה, אלא נאלץ להישען על שולחן, לעמוד זקוף ולהישאר ער. מחלת הקצרת הוקלה רק כשהתקף השיגדון הופיע; אז החליף

מחלה מכבידה אחת במחלה אחרת, מכאיבה מאוד. המחלות האלה שברו את כוחו. שוב לא היה יכול לעלות על סוס או לצוד, ובמסעותיו היה עליו להינשא באפיריון. כאשר הופיע רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לפניו התהלך הקיסר — שליטה רב־העוצמה של מחצית העולם — בחדרו כפוף גב, ראשו כראש זקן, פניו חיוורות כמת ושפתיו חסרות דם, והוא נשען על מקל. רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, הזקן בן השבעים ושלוש, היה עדיין בריא וחזק. הוא נבהל כשראה את הקיסר במצב הזה. הקיסר הבחין בכך ואמר בחיור:

[312] „אתה נבהל ממראי העלוב, יוֹזְלִין יקירי, אבל המצב אינו גרוע כל כך כפי שהוא נראה. השיגדון אמנם מייסר אותי מאוד, אך נגדו מועילות סבלנות ומעט צעקות.”

באותו רגע נרתע הקיסר לאחור וצעק בקול:

„עכביש, עכביש!” קרא באימה.

שליטם רב־העוצמה של עמים גדולים כה רבים, המנצח הבלתי מנוצח ביותר ממאה קרבות, רעד מפני עכביש קטן ולא מזיק שהתקרב אליו יתר על המידה!

א

משרתים זינקו פנימה כדי להרחיק את העכביש.

לאחר שהתאושש קָרַל מפחדו אמר:

„האם איני צריך להתבייש בפניך, יוֹזְלִין יקירי, על שאני מפחד מעכביש?”

א. השוו: בְּקֶזֶה, תולדות הקיסר קרל החמישי, חלק ב, עמ' 20, על פי זיכרונותיו של מוֹרְגֶנְיוֹ.

„קיסרי הבלתי מנוצח, מכניע כל אויביו, אינו צריך להתבייש ברגש שאלוהים נטע בלבו כדי להזכיר לו שאפילו האדיר ביותר עלי אדמות אינו אלא אדם. מלבד זאת כבר מזכיר המלך החכם שְׁלֹמֹה שהעכביש אוהב לשכון בהיכלי מלכים.”

„מה לשון הכתוב?” שאל הקיסר.

[313] „הכתוב”, השיב רַבִּי יוֹסֶלֶמן, „נמצא בפרק ל בספר משלי, פסוקים כד עד כח, ושם נאמר: ‘אַרְבָּעָה הֵם קִטְנֵי אֶרֶץ, וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחַכְמִים. הַנְּמָלִים עִם לֹא עֹז, וְיָכִינוּ בְקִיץ לַחֲמָם. שְׁפָנִים עִם לֹא עֲצוּם, וַיִּשְׁימוּ בְסָלַע בֵּיתָם. מֶלֶךְ אֵין לְאַרְבֶּה, וַיֵּצֵא חֲצֵץ קֶלֶו. שְׁמָמִית בְּיָדִים תִּתְפַּשׁ, וְהִיא בְּהִיכְלִי מֶלֶךְ.’ — הוד מלכותך, חכמינו מוצאים בזה משל לעם היהודי. העכביש הוא יצור שאינו מזיק ואינו מרע לשום אדם. הוא אומן במארגו ומביא תועלת בכך שהוא לוכד את הזבובים והיתושים המטרידים. ואף על פי כן כל אדם שולח בו את ידו; כל הרואה אותו מבקש להשמידו. יותר מכול אין מפריעים לו בהיכלי המלך, שבהם החדרים גבוהים כל כך עד שאי אפשר לתפוס בקלות את הברייה הקטנה והאומללה. הוד מלכותך, גם אנו היהודים איננו מרעים לאיש; עם קטן, בלתי מזיק ומועיל אנחנו. ואף על פי כן כמונו כעכביש בעיני שכנינו: שולחים בנו יד ומבקשים לכלותנו. רק בהיכלו של מלך מלכי המלכים, האל הכול־יכול — בבתי הכנסת ובבתי המדרש שלנו — אנו מוצאים חסד ורחמים. אלמלא הגן עלינו האל הכול־יכול, זה מכבר לא היה נותר מאיתנו דבר. הוד מלכותך הוא נציגו של אלוהים עלי אדמות. אל ימנע נא הוד מלכותך מאיתנו את חסותו האדירה.”

„קראתי את בקשתך, יוֹזֶלִין”, אמר הקיסר, „ואמלא את משאלתך.”

אז הלך קָרָל אל שולחן עבודתו, שעליו הייתה מונחת בקשת יוֹזֶלִין, לקח נוצה, טבל אותה בקסת וכתב מתחתיה באותיות גדולות, כמנהגו: *fiat* — יהי כן.

[314] „הנה”, אמר, „קח עתה את בקשתך אל נגידי אוֹבֶרְנֹבּוֹךְ כדי שידאג לנדרש; אך עצתי הטובה לך היא שתלך בעצמך לִשְׁטוּטְגֵּרְט ותפתח במשא ומתן לשלום עם הדוכס כְּרִיסְטוֹף. הרי ידוע לך שהנסיכים הַגֶּרְמָנִים אינם מתחשבים הרבה בצווים ובכתבי הזכויות הקיסריים.”

„הוד מלכותך”, אמר רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן, „יברך אתכם האל רב־החסד וישלח לכם במהרה רפואה שלמה. אני ואחי לאמונה מתפללים על כך לאלוהים מדי יום.”

[315] „אני מודה לך, יוֹזֶלִין”, אמר הקיסר בעצב, „אבל שוב אין לי שמחה רבה בחיים, שאין בהם בעבורי אלא צער וכאב. אלוהים יודע שכל חיי השתדלתי להיות נסיך צודק וטוב. דברים רבים עלו בידי וזכיתי להצלחות גדולות, אך גם סבל רב נשאתי. איבדתי את אשתי האהובה לאחר נישואים קצרים, ובני היחיד מסב לי מעט נחת. יותר מכול מכרסמים בלבי סכסוכי הכנסייה, ולעתים קרובות איני יודע, גם לאחר שיקול דעת מעמיק, כיצד עליי לנהוג. יותר מכול הייתי רוצה שאלוהים יקרא לי בקרוב מן הארץ הזאת. אולם אם רצונו הקדוש הוא להניח לי לסבול עוד, אסיר בעצמי מראשי את הכתרים המכבידים עליי כל כך ואעמיס את המשאות הכבדים על כתפיים צעירות יותר. יוֹזֶלִין, כבר היית איש כאשר הופעת לפניי בפעם הראשונה, ואילו אני הייתי אז עלם העומד על סף החיים. בעשורים האלה, המלאים עמל, משאות ודאגות, הזדקנתי יותר ממך. אני מוכן לשעה שבה יקרא לי אלוהים, ותמיד נושא עמי את הארון שעתיד לקבל יום אחד את עצמותי. אך רצוני הוא לחיות עוד שנים

אחדות בפרישות גמורה, בשלוותו של מזור. היה שלום, יוֹלֵין. כנראה לא
נתראה עוד. הוסף להתפלל בעדי.”

„כך אעשה, הוד מלכותך, עד נשימתי האחרונה.”

רְבִי יוֹסֶלֶמן התרגש מאוד מדברי הנכאים של הקיסר. כאשר הושיט לו קָרֶל את
ידו לפרידה, אחז בה והעלה אותה אל שפתיו. דמעות התרגשות זלגו מעיניו
והרטיבו את יד הקיסר.

גם הקיסר חש שעיניו נרטבת. הוא הפנה את פניו, ורְבִי יוֹסֶלֶמן הלך.

„זה אדם טוב, נאמן וישר”, אמר הקיסר והביט ביוצא, „פיקח וחכם ואין בו
מרמה. אלמלא היה יהודי — לא הייתי יכול למצוא לי משרת ויועץ טוב ונאמן
ממנו.”

הספר השני — פרק נא

LI.

רַבִּי יוֹסֶלְמָן הֵלַךְ לַלִּשְׁכַּת הַקִּיסָר, וּשְׁם קִיבֵל אוֹתוֹ נָגִיד עֲנִינִי הַקִּיסְרוֹת, הָאֲדוֹן יוֹהָן אוֹפֶרְנֶבֶרְגֶּר, בִּידִידוֹת רַבָּה בִּיּוֹתֵר. הוּא הֵצִיג לִפְנֵי אֶת ה־*fiat* הַקִּיסָרִי, וְהִנְגִיד הַבְטִיחַ לַעֲרוֹךְ מִיד אֶת הַצּוּוִים וְלִהְיֶשֶׁם לַקִּיסָר לַחֲתִימָה.

אִז סִיפֵר מִנְהִיג הַיְהוּדִים לִנְגִיד עַל הָעֵצָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַקִּיסָר: לַהֲתַאֲמֵץ בַּעֲצָמוֹ בְּשִׁטְטֶגֶרְט וּלְפַתּוּחַ בַּמָּשָׂא וּמִתֵּן לְשָׁלוֹם עִם דּוֹכֵס וְיִרְטֶמְבֶּרְג.

[316] „אולם”, אָמַר רַבִּי יוֹסֶלְמָן, „כִּלְלֵל לֹא יִנְיָחוּ לִי לִהְיִכְנֵס לָאָרֶץ וְיִרְטֶמְבֶּרְג. הֵם יִסְתַּמְכוּ עַל הַצּוּוִים הַקִּיסָרִיִּים הָאוֹסְרִים עַל כָּל יְהוּדִי לְהוֹפִיעַ בַּשִּׁטַּח וְיִרְטֶמְבֶּרְג. לִכֵּן אֲבַקֵּשׁ מִכֶּם, אֲדוֹנֵי הַנְּגִיד, לְתַת לִי אִיגֶרֶת לִיוֵּי קִיסְרִית, כְּדֵי שְׂאֲנִי וּמִשְׁרַתִּי נוֹכַל לַעֲבוֹר בְּלֹא הַפְּרָעָה וְאִף נִהְיָה פְטוּרִים מִן הַמַּכְסִּים הַנִּהְגוּגִים. מִמִּילָא עֲלִי לִנְסוּעַ גַּם בִּשְׁרִירוֹת הַקִּיסָר, מִשּׁוֹם שֶׁכִּסְפִּי הִסִּיעוּ שְׂאֲנוּ הַיְהוּדִים נִדְרָשְׁנוּ לְשָׁלוֹם בִּשְׁנַת 44 לַמַּעֲרָכָה נִגַּד צָרְפֶּת, וְשְׂאֲנָשִׁים אַחֲדִים מִפֶּרְנֶקְפּוֹרְט הַקִּדִּימוּ מַכְסָּפִם, עַדִּיִן לֹא נִגְבוּ בַּמְּלֹאָם.”

הַנְּגִיד מִילָא אֶת בִּקְשָׁת מִנְהִיג הַיְהוּדִים. אִיגֶרֶת הַלִּיוֵּי הַקִּיסְרִית שֶׁהוּצִיא לוֹ שְׁמוּרָה בְּאַרְכִּיּוֹן הַמְּדִינָה הַמַּלְכוּתִי שֶׁל וְיִרְטֶמְבֶּרְג בְּשִׁטְטֶגֶרְט, וּלְפָנֵינוּ הָעֵתָק מֵאוֹמֶת שְׁלָה.

זֶה לְשׁוֹנָה:

[317] יִיּוּדָע: מֵאַחֵר שִׁינּוֹל הַיְהוּדִי מְרוֹסֶהִיִּם, מִנְהִיג כִּלְלֵל הַיְהוּדוֹת, עֶסֶק כֹּאן בַּחֲצָרוֹ שֶׁל הוּד מַלְכוּתוֹ הַקִּיסָר הַרומִי, אֲדוֹנֵנוּ רַב־הַחֲסֵד, בְּאוֹפֶרְנֶבֶרְג,

באספת הקיסרות הנערכת עתה, בעניינם של היהודים שעדיין לא שילמו את הכופר וההיטל שלהם לסיוע ההגנתי של שנת ארבעים וארבע; ובעניינים אחרים הנוגעים לכלל היהדות, ובייחוד במעבר דרך ארץ ויִיִּטְמָרְג; וכן בקבלת פקודות וצווים נגד אחדים שהכריזו סכסוך על היהודים ונגד אויבים אחרים, ובעניינים נוספים; ומאחר שעתה הוא מתכוון ללכת אל היהודים היושבים פה ושם בקיסרות הקדושה כדי לגבות את יתרת הסיוע ההגנתי וכדי לטפל בענייניו האחרים ובענייני כלל היהדות, וכן ללכת לבית הדין הקיסרי ואולי אף לשוב לפי צורכו והזדמנותו אל חצר הוד מלכותו הקיסר הנזכר, למלא את השליחות שבידו ולמסור דין וחשבון; וכדי שיוכל, הוא ומשרתיו, לעבור ולהגיע בלי הפרעה מצד איש, חופשיים, בטוחים, בלא הכבדה ובלא עיכוב בתחנות האגרה והמכס, מכוח כתב החירות הקיסרי שבידו ובהתאם לתוכנו, ולהשתמש בדרכים הפתוחות בארץ, בערים וביישובים — ביקש בהכנעה לקבל מן הלשכה של הוד מלכותו הקיסר הנזכר כתב אישור זה. לבקשתו, ולאחר שציין את עיסוקיו האמורים, נמסר לו כתב זה. ניתן באֶוֹגְסְבוֹרְג ביום השני במרס בשנת וכו' חמישים ואחת (1551).

חתום: אֶוֹגְסְבוֹרְגֶר.

[318] עתה נסע רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לוֹוִיִּיִּטְמָרְג בלא שיעצרוהו. אמנם נאלץ לשאת בארץ הזאת אי־נעימיות רבות. בכל כפר ובכל עיריה עיכבו אותו ואת אנשיו ואיימו לאסרם, אך הדרכון הקיסרי הבטיח לו מעבר חופשי. כשהגיע לֶשְׁטוּטְגֶרְט ומסר את האיגרות הקיסריות ניסה לשווא להתקבל אצל הדוכס. גם שרו, ד"ר יוֹהַן פֶּסְלֶר, לא הסכים לקבל את היהודי. מאחר שחג הפסח עמד בפתח החליט רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן לעזוב את נְשְׁטוּטְגֶרְט אף שלא השיג דבר, ולחגוג את

החג בבית עם בני משפחתו. מיד לאחר החג שב לאוגסבורג, כדי לקדם משם
הן את עניין ווייטמברג הן משא ומתן עם הדוכס אֶלְבֶּרְכְט מְבֹאֲרִיָה, שבארצו
שרדו תנאים דומים לאלה שבוייטמברג.

באוגסבורג הצליח להשיג מן הנגיד יוהן אוֹבֶרְנְבוּרְגֶר איגרת המלצה אל השר
של ווייטמברג, ד"ר פֶּסְלֶר. רִפְי יוֹסֶלְמָן נסע עם איגרת ההמלצה הזאת פעם
נוספת לִשְׁטוּטְגֶרְט, והפעם לא רק התקבל אצל ד"ר פֶּסְלֶר אלא אף הורשה
להופיע לפני הדוכס.

איגרתו המופלאה מכמה וכמה בחינות של המזכיר הקיסרי יוהן אוֹבֶרְנְבוּרְגֶר אל
השר של ווייטמברג, ד"ר יוהן פֶּסְלֶר, שמורה בארכיון המדינה המלכותי
בִּשְׁטוּטְגֶרְט, ולפינו העתק מאומת שלה.

זוה לשונה:

אל האדון האציל, המכובד והמלומד ביותר, יוהנס פֶּסְלֶר, דוקטור
למשפטים, יועץ ונגיד נסיך ווייטמברג וכו', אדוני הנוטה לי חסד. אדון
אציל, מכובד ומלומד ביותר! שירותי הנכונים והרצוניים נתונים בשקידה
למלומדותו הרמה.^א אדוני הנוטה לי חסד, יוֹלֵל היהודי מרוֹסְתֵיִם, מנהיג
כלל היהדות בקיסרות, הודיעני שעליו לפנות אל מלומדותו הרמה ולנהל
עמו משא ומתן בעניין תלונה ובעניינים אחרים הנוגעים לכלל היהדות,
וביקש ממני בענווה שאמליץ עליו לפני מלומדותו הרמה בבקשת שירות.
מאחר שבענייניו ובפעולותיו באספות הקיסרות ובמקומות אחרים, שהיה
עליו לקדם בחצר קיסרית זו, מצאתי אותו — כיהודי —^ב נאמן וישר, ואין
לי ספק שמה שיעשה ויבטיח בשם כלל היהדות אכן יהיה כך, לא ידעתי

א. מלומדותו הרמה.

לסרב לבקשתו; ובייחוד משום שהוא נמנה עם אלה שלהם ניתנה ההבטחה כי *post plenitudinem gentium* — אחרי מלוא הגויים — ישובו אף הם לזכות בחסד. לכן זו בקשת השירות שלי: יואיל נא מלומדותו הרמה לקבל את היהודי הזה בחסד ובנועם במשאו ובמתנו, ככל שהוא מוסמך לכך וככל שהדבר אפשרי למלומדותו הרמה, למעני ולמען המלצתי זו. תמיד אמצא נכון לגמול למלומדותו הרמה על כך, והריני מפקיד את עצמי בידיו מתוך שירות. ניתן באונְסְפּוֹג בכ"ב ביוני בשנת וכו' נ"א (1551). למלומדותו הרמה,

משרתו הנכון והרצוני,

יוהן אונְסְפּוֹג,

מזכיר הוד מלכותו הקיסר.

למרות קבלת הפנים הטובה אצל ד"ר פֶסְלֶר התמשך המשא ומתן. אמנם עלה בידי רַבִּי יוֹסֶלְמָן לשכנע את הדוכס ואת יועציו להתיר ליהודים להיכנס לארץ ווִיִּרְטֶמְבֵּרְג ולעבור בה; ועוד הסכים רַבִּי יוֹסֶלְמָן שישולם מכס תמורת הכניסה והמעבר האלה. אולם על אופן גביית המכס הייתה מחלוקת. הדוכס עמד על „ליווי חיי“, ואילו רַבִּי יוֹסֶלְמָן הסכים רק ל„ליווי בכתב“. הליווי המכונה בכתב היה מס היהודים המחפיר שהתקיים עד לעשורים האחרונים של המאה השמונה-עשרה. הליווי החי היה גרוע ומשפיל עוד יותר. כשבא יהודי לנִיִּרְנֶבֶרְג כדי לעשות שם עסקים הצמידו אליו אישה זקנה, שנדרשה ללוותו בכל צעד ושעל; היהודי נדרש לשלם למלוה ארבעים ושניים קרויצר. כשבא יהודי לקרבת קֶלֶן —

ב. הערת המהדורה: כאן נקטע הדפוס הראשון באמצע המילה wa[s] בעמ' 318. הקטע שמן המילים „נאמן וישר“ ועד „כשבא יהודי לקרבת קֶלֶן“ חסר בו, והושלם כאן לפי מהדורת 1925. הדפוס הראשון מתחדש בעמ' 321 במילים „הצמידו אליו שני חיילים“.

[321] — הצמידו אליו שני חיילים שנדרשו להוליכו סביב העיר, כדי שרגל היהודי לא תיגע באדמתה של קלן הקדושה. והרי בתקופה הרומית גרו יהודים בקלן זמן רב לפני שהנצרות קנתה לה אחיזה על נהר הרַיִין!

בעוד המשא ומתן על כך בִּשְׁטוּטְגֵּרְט מתמשך, נסע רַבִּי יוֹסֶלְמָן מִשֵּׁם לִמְיֶנְכֵן. שם הצליח לכרות הסכם עם הדוכס אֶלְבֶּרְכְט מִבּוֹאֶרְיֶה, שהתיר ליהודים לעבור בארץ בּוֹאֶרְיֶה בתנאי שיצטיידו בליווי בכתב. בידינו כתב ההרשאה, שהעניקו הרבנים והפרנסים שהתכנסו בִּפְּרִינְקֶפּוּרְט שעל נהר הִמֶּיִן למנהיגם, בא־כוחם ומורשה שלהם, היהודי יוֹזֶלִין מְרוֹסֶהִיִּם. הוא מתוארך בִּפְּרִינְקֶפּוּרְט, 14 ביולי שנת ה'שי"א לבריאת העולם (1551).

לאחר שסיים את העניין בִּמְיֶנְכֵן בהצלחה שב רַבִּי יוֹסֶלְמָן לִשְׁטוּטְגֵּרְט.

הספר השני — פרק נב

LII.

[322] עתה התנהל המשא ומתן בִּשְׁטוּטְגֶּרְט במלוא המרץ. רִפִּי יוֹסֶלְמָן שכנע גם את יועצי הדוכס לתמוך בליווי בכתב, אולם מטיף החצר של הדוכס, שהיה מעדיף לגרש את היהודים מוויִיֶּטְמֶכְרְג לעולמי עד, הפעיל את השפעתו עד שהדוכס לא הסכים אלא לליווי חי. מתוך הדיונים האלה אנו מביאים את העתקו המאומת של מסמך מעניין ביותר מארכיון המדינה המלכותי בִּשְׁטוּטְגֶּרְט, וזה לשונו:

שלושט טעמיו של יוֹזֶל היהודי לביטול הליווי החי. וכן חוות דעת היועצים.

היהודי מנה שלוש טעמים מדוע יש לבטל את הליווי החי:

1. אין הוא נהוג בכל הקיסרות, בשום נסיכות בחירה או נסיכות אחרת.
 2. כבודו של נסיכי ואדוני רב־החסד יגדל יותר אם ייאמר שאדם היה בטוח באיגרת קטנה כאילו החזיק עמו ליווי חי.
 3. אם יהודי עני יצטרך לנוע בלי איש ליווי הוא ייעצר, ומכאן יצמחו תסבוכות מכל הסוגים.
- וחוות דעתם הכנועה של היועצים היא שחסדו הנסיכי יניח להם לנוע בליווי בכתב, אך עוד ייקבע עונש שייכלל הן בהסכם הן תמיד באיגרת הליווי: מי שיפעל במסעו בניגוד להסכם ולליווי יחוב לחסדו הנסיכי קנס של עשרים גולדן.

עוד סבורים היועצים שמוטב להטיל את קנס עשרים הגולדן על העוברים על ההוראות מלהזכיר את החרם.

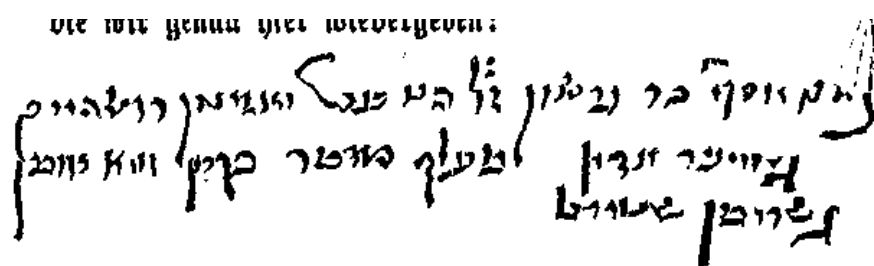
וכן, שלעת הזאת יש להימנע ממסירת המסמך, שמא יפשפשו בו היהודים וימצאו בכך עילה להעתיק את ההסכם לרעת חסדו הנסיכי ונתיניו וכו'.

[323] אף שיועצי הדוכס, כפי שנמסר במסמך שלעיל, יעצו ברצינות שלא להנהיג את הליווי החי, לא הסכים הדוכס להיענות להפצרות רבֵי יוֹסֶלְמָן או לדעת יועציו, ועמד על כך שהיהודים לא ייכנסו לארצו ולא יעברו בה בלי ליווי חי. לבסוף, לאחר דיונים רבים, ויתרו שני הצדדים והתקבלה ההחלטה הבאה:

ליהודים אמידים יונהג ליווי חי. לעומת זאת יהודים עניים, שיצהירו במקום שבועה שאין ביכולתם לשלם בעבור ליווי חי, יסתפקו בליווי בכתב. המכס נקבע כך: ליהודי גולדן אחד; ליהודייה אוןֶרט אחד (*Ort*) בגרמנית העתיקה פירושו רבע, וכמטבע — רבע טאלר של הקיסרות, כלומר חצי גולדן; לנער או לנערה חצי אוןֶרט. בעבור הליווי החי ישולמו נוסף על כך שלושה קרויצר למיל ומזון הכרחי לאיש הליווי.

[324] ההסכם היה אמור להיחתם ביום חמישי, 6 באוגוסט 1551. בידינו איגרת מאת רבֵי יוֹסֶלְמָן אל הדוכס, ובה הוא מבקש ממנו בכל לשון של בקשה לעמוד במועד שנקבע כדי שיוכל סוף סוף לעזוב את נְשְׁטוּטְגֶרט. אם העניין לא יסתיים ביום חמישי, כתב, שוב לא יוכל לנסוע ביום שישי מפני השבת הקרבה; בשבת אינו יכול לחתום, וביום ראשון הדוכס לא ירצה לעשות זאת. ואף על פי כן נחתם ההסכם רק ביום שלישי, 11 באוגוסט 1551. המסמך המעניין, שבו יוֹנָל היהודי מרוֹסְהֶיִם — בתור מנהיג, בא־כוח ומורשה של כלל היהדות — כורת הסכם עם הדוכס כְּרִיסְטוֹף מוֹוִיֶטְמַבֶרג וֶטֶק, רוזן מִימְפֶלְגֶרט וכו', כנסיך

הכורת הסכם עם נסיך אחר, כתוב על קלף ושמור בארכיון המדינה המלכותי בִּשְׁטוּטְגַּרט, עם חתימותיהם וחותמותיהם של שני הצדדים. בידינו העתק מאומת שלו, ואיננו מביאים אותו רק מפני שההסכם יורד לפרטי פרטים, משתרע על שישה דפי פוליו גדולים ויגע יתר על המידה את סבלנות קוראינו. העתקנו כולל גם פקסימיליה של חתימת רִבִּי יוֹסֶלְמָן באותיות עבריות, ואנו משחזרים אותה כאן במדויק:

ההערה: זהו הגנא דאז דאז

אנו מעתיקים אותה כאן בכתב עברי מרובע:

נאם יוסף בר גרשון ז"ל המכונה יאזמן רושהיים גמיינר יודין בועלך האבטר כדין וויא אובין גשריבין שטייט:
 בְּרָמְנִית: „כה אמר יוסף בן גרשון זכרו לברכה, המכונה יוֹזְמָן רוֹסֶה־יִים, מנהיג כלל היהודים, ממש כפי שכתוב לעיל.”^א

[325] קוראינו רואים מן הפקסימיליה שלעיל שכתב ידו של הזקן בן השבעים ושלוש היה עדיין נאה ויציב. זה הדבר האחרון הידוע לנו על רִבִּי יוֹסֶלְמָן. כבר מסרנו לעיל שיומנו מגיע רק עד שנת 1547. קְרָמוּלִי טוען ב-לֶה פֶּרְגֶּס

א. נבקש לשים לב שגיבור סיפורנו מכנה את עצמו כאן יוֹזְמָן, ואילו אצל כל המאוחרים המזכירים אותו נכתב שמו „יוֹסֶלְמָן”.

אִיזְרָאֵלִיט, עמ' 136, כי ראה בספרייתו של פֶּנְחָס שְׁמוּאֵל הֵיזְשׁ יומן של רֶבִי יוֹסֶלֶמֶן המגיע עד שנת 1554. לצערנו אין קְרִמְוִלִי מציין את העיר שבה אמורה להימצא ספרייתו של פֶּנְחָס שְׁמוּאֵל הֵיזְשׁ. הביבליוגרפים החשובים ביותר החיים כיום אינם יודעים דבר על הספרייה הנזכרת. — איש אינו מספר לנו כמה שנים חי רֶבִי יוֹסֶלֶמֶן, היכן ומתי מת, ואיש אינו יודע את מקום מנוחתו. אולם אנו משערים שבשנת 1557 שוב לא היה בין החיים. באותה שנה נכרת הסכם בין יהודי אֶלְזֶס לבין המשנה לנציב הקיסרי, אֶבְרָהָם רוזן אֶרְבֶּאד, ובו נזכרים אֶהֱרֹן מְרוֹסֶה־יִים וְלִזְרוֹס מְאֶרְבֹּךְג כנציגי היהודים. לעומת זאת נראה לנו סביר שרֶבִי יוֹסֶלֶמֶן עוד היה בחיים בשנת 1555, שאם לא כן ודאי היה נכדו הנודע, רֶבִי אֶלְיָהוּ בֶּעַל שֵׁם, שנולד באותה שנה, מקבל את שמו של סבו הגדול. לפיכך יש להניח שרֶבִי יוֹסֶלֶמֶן הלך לעולמו בשנת 1556, והוא בן שבעים ושמונה. גם ספר הזיכרון של הקהילה היהודית בהֶנְאָו מזכיר את האיש הגדול בלי לציין את מקום מותו או את תאריכו. עם זאת אין להסיק מכך שרֶבִי יוֹסֶלֶמֶן מת ונקבר בהֶנְאָו, מפני שספר הזיכרון, שנערך רק בתקופה מאוחרת בהרבה, מונה את שמו בין גדולי ישראל הנודעים — כמו רֶבִינֹו גֶרְשֶׁם מאור הגולה, רִזְשׁ"י, רֶבִינֹו

[326] פֶּחַם וכו'. וזה תרגומה לְגִמְנִית של כתובת הזיכרון בספר הזיכרון של הֶנְאָו:

„זיכור אלוהים את נשמת הזקן, השר רֶבִינֹו יוֹסֶף בן גֶרְשֶׁם זכרו לברכה, שנקרא בשמו יוֹסֶלֶמֶן, עם נשמות אֶבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב; משום שלא חס על כבודו ולא על ממונו, ומשום שפעמים רבות סיכן את חייו בסגוריה ובהגנה למען הכלל ולמען היחידים. יותר מארבעים שנה הלך לחצרות מלכים ונסיכים והרחיק מן האומה הישראלית גירושים, דיכוי, רדיפות ורציחות. עוד השיג בחצר הקיסר

— ירום הוד מלכותו — כתבי חסות לכל יהודי גֶרְמָנְיָה. בעד כל אלה לא לקח כסף ולא שכר; רק מאהבת האל ומאהבת ישראל עשה זאת. בזכות זאת יהי חלקו עם שאר רועי ישראל ומנהיגיו, ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים עם שאר החסידים בגן עדן!”

תולדות ישראל מכירות שניים מבניו של רבי יוסֶלְמָן: רבי יַעֲקֹב, שכתב יד עברי שלו נמצא בספריית אוֹקְסְפֹרְד, מס' 619; ובן אחר, רבי מִשָּׁה, שחי בִּפְרָנְקְפֹרְט שעל נהר המַיִן כחכם תלמוד נודע. בנו של האחרון היה רבי אֶלְיָהוּ בֶּעַל שֵׁם שֹׁכֵב נזכר לעיל.

[327] רבי אֶלְיָהוּ, שנולד בשנת 1555 בִּפְרָנְקְפֹרְט שעל נהר המַיִן, היגר בהיותו עלם בן שמונה־עשרה לִקְרָקֵב כדי „ללמוד” שם אצל רבי מִשָּׁה אִיֶּסְרֶלְיִשׁ הגדול, הרמ”א. אולם כשהגיע לִקְרָקֵב כבר מת מורה ישראל הגדול הזה. לכן למד שם בהדרכת הרב הראשי רבי מִנְחֵם מִנְדֵּל בֶּן אֲבִיגְדוֹר. באותה עת עדיין לא נדפס חיבורו הגדול של הרמ”א, דְּרָכֵי מִשָּׁה, ואף לא היה אפשר להדפיסו משום שכתב היד כמעט לא היה קריא ומחיקות וכתובות רבות זו על גבי זו טשטשו אותו עוד יותר. רבי אֶלְיָהוּ הצעיר קיבל עליו להעתיק את כתב היד לנוסח מוכן לדפוס. לאות תודה העניק לו אחי הרמ”א, רבי אֶלְיָעֶזֶר, פירוש בכתב יד של אחיו על ספר הַזֶּהָר הקדוש. לימים שילב אותו בפירושו שלו על הַזֶּהָר, אֶדְרֵת אֶלְיָהוּ. פירוש הַזֶּהָר הגדול הזה, המחזיק חמישה כרכי פוליו גדולים, עדיין לא נדפס; כתב היד כולו נמצא באוֹקְסְפֹרְד. בידינו חלקו הראשון, שהעתיק מכתב ידו של המחבר הרב הראשי הנודע של נסיכות הבחירה קֶלֶן, רבי יְהוּדָה לִיַּיב מֶלֶךְ.

רַבִּי אֱלִיהוּ חִיבֵר עוֹד סִפְרִים רַבִּים, קִצְתָם בַּעֲנִינֵי רַבְנוֹת, קִצְתָם בַּעֲנִינֵי מוֹסֵר וּקִצְתָם בַּעֲנִינֵי קִבְלָה. כִּפִּי שִׁמְדוּחַ סֵפֶר הַזִּכְרוֹן שֶׁל מִיִּנֶץ, שִׁימֵשׁ בֹּזֶה אַחֵר זֶה רַב בַּפּוֹלָדָה, הַנָּאֵן, מִיִּנֶץ, פְּרִידְבֶּרְג וּוֹרְמָס. בַּעִיר הָאַחֲרוֹנָה מֵת בִּכ"א בְּתַמּוֹז שְׁנַת ה'שצ"ו (1636) וְנִקְבַּר לִיד הַמֶּהָרִ"ל הַגָּדוֹל, וְשֵׁם עוֹד אֲפֻשֶׁר לִרְאוֹת הַיּוֹם אֶת מַצְבָּתוֹ. בְּדֶרֶךְ כָּלל כִּינוּ אוֹתוֹ רַבִּי אֱלִיהוּ בֶּעַל שֵׁם. בַּהֲקִדְמַת פִּירוּשׁוֹ עַל הַזֶּהֱרָה הוּא עֲצָמוֹ מִסֵּפֶר שְׁחֹכְמַת הַקִּבְלָה שֶׁלּוֹ הִצִּילָה אוֹתוֹ מִסַּכְנוֹת רַבּוֹת וְגִדּוּלוֹת. הוּא הִגִּיעַ לִגְלִיל שְׁמוֹנִים וָאַחַת.

[328] בְּנוֹ שֶׁל הַנּוֹכַח, שֶׁנִּקְרָא רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן עַל שֵׁם סָבוֹ הַגָּדוֹל וְהַמְּפֹרָסִם, שִׁימֵשׁ חֲזוֹן בְּמִיִּנֶץ יוֹתֵר מֵאַרְבַּעִים שָׁנָה. סֵפֶר הַזִּכְרוֹן שֶׁל מִיִּנֶץ מִשְׁבַּח אוֹתוֹ עַל שֶׁהִשְׁתַּוּוּהָ לֵאמֹר בִּידִיעַת הַתּוֹרָה, בַּחֲכֻמָּה וּבִירָאָת אֱלֹהִים נִעְלָה. הוּא מֵת בְּמִיִּנֶץ ב'י"ז בְּתִשְׁרֵי שְׁנַת ה'תל"א (1671).

זוּ הִידִיעָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבִּידֵינוּ עַל מִשְׁפַּחַת רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן מְרוֹסֶהֱיִים. אוֹלֵם סָבִיר שֶׁעוֹד חַיִּים צִאֲצָאִים רַבִּים שֶׁלּוֹ שְׂאִינִם יוֹדְעִים דְּבַר עַל מוֹצֵאֵם.

אוֹטוֹ שְׁטוֹבָה אָמַר בְּסוֹף חִיבוּרוֹ עַל תּוֹלְדוֹת הַיְּהוּדִים בְּגֵרְמָנְיָה בִּימֵי הַבִּינִיִּים, כִּי בִשְׁלֵהִי יְמֵי הַבִּינִיִּים נַעֲשֶׂה מִצַּב הַיְּהוּדִים בְּגֵרְמָנְיָה בְּלִתִּי בְּטוֹחַ וְרַעוּעַ עוֹד יוֹתֵר מִשְׁהִיָּה בְּתַקּוּפַת הַרְדִּיפּוֹת הַגִּדּוּלוֹת בְּיוֹתֵר. בְּכָל מְקוֹם אֵיִם עֲלִיהֶם גִּירוּשׁ מוּחִלָּט. — רַק לְמֵאֲמָצִי הַגִּדּוּלִים, הַמוֹצִלְחִים וְהַמְּסוּרִים שֶׁל רַבִּי יוֹסֶלֶמֶן מְרוֹסֶהֱיִים אֵנוּ חֲבִים אֶת הָעוֹבְדָה שֶׁמִּקּוֹמוֹת מוֹשְׁבֵם שֶׁל הַיְּהוּדִים בַּחֲלָקִים גְּדוּלִים שֶׁל גֵּרְמָנְיָה וְאוֹסְטְרְיָה נִשְׁאָרוּ בִּידֵיהֶם בְּלֹא פָגִיעָה. זָכְרוּ מְבוֹרָךְ וְיִישָׁאֵר מְבוֹרָךְ לְעוֹלָמִי עַד.

